

Ovidiu Someșan

deși

De la Bucin la Buteni

Buteni

43
Buteni

Editura Gutenberg Univers
2005 ARAD ROMANIA

Ovidiu Someșan

DE LA BUCIN LA BUTENI

Arad, 2005

Coperta: Angelica Gherghescu

Tehnoredactare: Mihai Copaci

Apariția lucrării a fost facilitată de:
autor, Centrul Cultural județean Arad, Primăria comunei Buteni

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
SOMEȘAN, OVIDIU

De la Bucin la Buteni / Ovidiu Someșan, - Arad:
Gutenberg Univers, 2005

ISBN 973-7776-13-5

908(498 Buteni)

Lucrare apărută în regia autorului

Tip. S.C. **“Gutenberg” S.A.** Arad
Calea Victoriei 41-43

Tel.: 0257/230670 • Fax: 0257/254339

E-mail: gutenberg.ar@rdslink.ro
gutenberg@arad.astral.ro

Introducere

De la Bucin la Buteni este istoria unui drum de multe ori amânat. Astăzi, motivele zăbovei nu mai contează, din moment ce, la timpul potrivit, au apărut întâmplări fericite, care le-au înlăturat, așa cum de altfel se întâmplă aproape întotdeauna atunci când un lucru trebuie să prindă viață.

Știam că subiectul Buteni (fostă și actuală comună în județul Arad) merita cercetat. O făcuseră și alții atrași de importanța localității, limitându-se însă fie la referiri succinte (Perecsényi Nagy László, Fábíán Gábor, Kozma Pál, Rácz Károly, Szöllösy Károly, Márki Sándor, Edvi-Illés László, Gaal Jenő, Somogyi Gyula, Gheorghe Ciuhandu, Cornelia Bodea, Coriolan Suci, Kovách Géza, Mircea Barbu, Florian Dudaș, Vasile Popiangă, Pavel Vesa...) în contextul unor sinteze despre județul Arad, fie la abordări secvențiale (Petru Șpiac – demografie, Ioan Motrea – sistematizare și demografie, Rozalia Floruț – istorie, Doina Voiculescu – geografie și demografie, Ioan Giura, Corina Bejan, Felicia Mărcuț – toponimie, Teodor Baba – istorie bisericească) specifice unor teze de licență. Și, pentru ca neajunsurile să fie cât mai acasă, vechimea primelor (tipărituri din secolul XIX în marea lor majoritate) alături de forma discretă (manuscrite) a celor mai recente le îndepărtau cu obstinație de cititorul obișnuit.

*Întru întâmpinarea lui ne-am hotărât să scriem cartea de față, deschisă tuturor informațiilor edite și inedite la care am putut ajunge de-a lungul peregrinărilor noastre. Intitulând-o, **De la Bucin la Buteni**, i-am refuzat ab initium caracterul de monografie propriu-zisă, acordându-i doar șansa îngemănării unor eseuri monografice complementare și reparatorii.*

A fost o călătorie frumoasă plină de fapte și de întâmplări necunoscute, de oameni îndepărtați dornici să ne vorbească despre viața lor, de locuri și de așezări uitate sau dispărute, de dragoste amestecată cu dușmănie, de viață clădită pe moarte. Despre toate acestea relatează pe larg primele douăzeci de capitole, întregite cu un material iconografic adecvat.

*Partea finală, intitulată **Anexe**, oferă câteva elemente doveditoare, structurate după conținutul și forma lor implicită în două registre distincte: **I. Documente** și **II. Consemnări**. Din când în când cititorul va fi rugat să le*

consulte (invitația făcându-i-se prin literele **d** sau **c** la felul înscrisurilor și prin cifre la ordinea lor, notate întotdeauna între paranteze: **(d.1)**; **(d.27)** sau **(c.8)**; **(c.75)** ș.a.m.d.), pentru a-i oferi astfel prilejul să-și formeze propriile păreri și argumente pe marginea finalităților noastre teoretice, care au remarcat străfunda locuire a Văii de Mijloc a Crișului Alb, forma arhaică **Bucin** (ortografiată **Buchÿn**) a denumirii localității, prima ei atestare documentară în anul 1334 și bineînțeles întreaga evoluție ulterioară până la pragul **Buteni** (1920, inclusiv următoarele două decenii), pentru a respecta dezideratul de bază al cărții: **De la Bucin la Buteni**. Prea tânără și nesedimentată încă, a doua jumătate a secolului XX a fost eludată cu bună știință, analiștii ei urmând să apară atunci când ea însăși va fi devenit istorie.

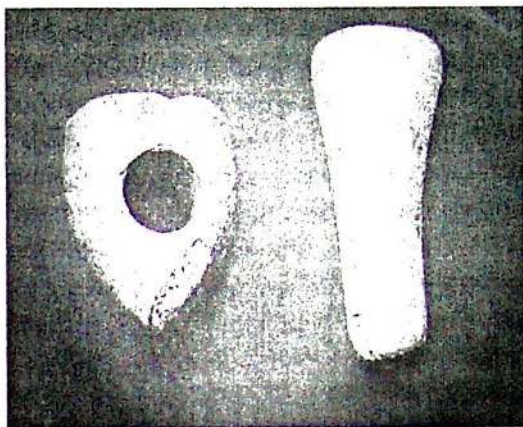
Traducerea textelor din limbile latină (acte de donație, conscripții, petiții, dreptul de a organiza târguri anuale) și maghiară (descrieri succinte și consemnări – ale căror titluri le-am reprodus în forma originală) a urmărit aceeași apropiere de cititorul mai puțin obișnuit cu subtilitățile lingvistice medievale.

Fără ajutorul depozitărelor materialului documentar (Arhivele Statului Arad, Arhiva Episcopiei Ortodoxe Române Arad, Arhiva Parohiei Ortodoxe Române Buteni, Arhivele Naționale Maghiare Budapesta, Arhiva Camerală Viena, Arhiva Primăriei Buteni, Arhiva Școlii Generale Buteni, Muzeul Județean Arad, Muzeul Buteni, Biblioteca Județeană Arad, Biblioteca Episcopiei Ortodoxe Române Arad, Biblioteca Universitară „Lucian Blaga” Cluj, Biblioteca Academiei București și multe colecții particulare: Simion Moș, Petru C. Bejan, Teodor Ruja ș.a.) demersul nostru ar fi eșuat în reiterarea unor considerații fără deschidere și vigoare. Este motivul pentru care le mulțumim încă o dată cu multă căldură și sinceritate.

Arad – Buteni, 15 octombrie 2002.

Primul document scris

Cuvântul dintotdeauna este singurul potrivit atunci când vorbim despre existența ființei umane pe Valea de Mijloc a Crișului Alb. Fără a suferi de unicitate în contextul Istoriei Naționale, hotarul acesta își exprimă, totuși, parcă mai răspicat complexitatea și trăinicia prin semne adânci ocrotite statornic de taine și zei. Cu două, poate trei sute de mii de ani înainte de Hristos, la Iosășel (lângă Gurahonț) se ciopleau vârfuri de lance

Văsoaia: topoare din piatră șlefuite acum 7-8.000 de ani. (C. Florin Bârnețiu).

din silex gălbui și din alte pietre tăioase în cantități atât de mari, încât specialiștii de astăzi vorbesc despre adevărate ateliere din care porneau în lume unelte și arme¹. Obiecte mai „tinere” șlefuite acum 7-8.000 de ani întâlnim la Gura Văii, Sebiș, Chisindia, Văsoaia, Cuied, Șilindia² și credem că e bine să oprim aici enumerarea, din motive lesne de înțeles, atunci când, potrivit surselor științifice, pe lista cu urme străvechi regăsim aproape toate localitățile

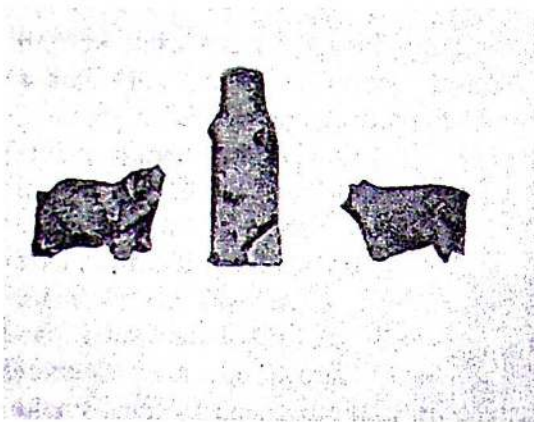
zonei. Nu înainte însă de a vorbi puțin despre meandrele unui suflet îndepărtat, concretizate în trei figurine din lut amestecat cu nisip fin – două zoomorfe și una antropomorfă – descoperite la Cuied prin 1972³. Primele și

¹ M. Roska, Notă preliminară asupra cercetărilor făcute în Ardeal în cursul anului 1928, Anuarul Institutului Geografic al României, vol.XIV, 1931; M. Moga, Paleoliticul inferior în Transilvania, Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice, Secția Transilvania, vol.IV, 1932-1938, p.159; C.S. Nicolăescu-Plopșor, Le Paléolithique en Roumanie, Dacia V-VI, 1935-1936, p.p.99,100; Nestor D. Covaciu, Urmele strămoșilor în județul Arad, Ed. Diecezană, Arad, 1944, p.p.4-7; Istoria României, vol.I, Ed. Academiei R.P.R., București, 1960, p.p.17,18; Lucian Roșu, Cercetări asupra paleoliticului de la Iosășel, Revista Muzeelor (București), nr.3, 1969, p.p.257-260; Florian Dudaș, Repertoriul arheologic al Țării Zarandului în lumina ultimelor descoperiri, Revista Muzeelor, nr.4, 1970, p.355; Eugen Comșa, Neoliticul pe teritoriul României. Considerații, Ed. Academiei R.S.R., București, 1987, p.89; R.A.R.A., p.86; R.A.M.I., p.p.73-75.

² R.A.R.A., p.p.47, 63; 88; 151; 174; Florian Dudaș, art.cit., p.p.355-357; R.A.M.I., p.p.75, 76; 115; 51, 52; 132; 62; 122.

³ Eugen Pădureanu, Așezarea neolitică de la Cuied, Flacăra Roșie (Arad), 18 noiembrie 1972, nr.8.773, p.3; D. Florian, Noi descoperiri la Cuied, Flacăra Roșie, 21 decembrie 1974, nr.9.257, p.7; Florian Dudaș, Descoperiri eneolitice pe valea Crișului Alb, Crisia (Oradea), nr.VI, 1976, p.p.23,24; R.A.M.I., p.62.

unicele cunoscute până acum în Țara Zarandului, statuetele au fost modelate

Cuied: statuete din lut modelate de omul primitiv cu încredere și bucurie. (C.M.B.).

la cumpăna dintre neolitic și epoca bronzului înfățișând o femeie sau, mai bine zis, ideea de femeie ca izvor al vieții, alături de două animale robuste, a căror identitate (tauri, lupi, urși) lasă loc interpretărilor binevoitoare și pline de curiozitate. Adăpostite acum în Muzeul din Buteni, ele reprezintă cea mai cuprinzătoare mărturie a faptului esențial că omul a evoluat căutându-se permanent cu teamă dar și cu speranță, dincolo de propria-i lume în-

gândurată și efemeră, într-o alta pe care și-o dorea mai senină, mai îngăduitoare și bineînțele mai trainică.

*

Epoca bronzului debutează cu sosirea „grecilor”, triburi indo-europene, care în jurul anului 2000 î.Hr. încep să se reverse din hăurile Asiei peste Europa, avansând pe cărări numai de ele știute până în sudul Greciei (Pelopones), unde locuitorii orașului Micene vor dezvolta renumita civilizație miceniană. Aici, în 1951 au fost descoperite așa-zisele mormintecutie sau mai aproape de limba greacă „ciste” (de la radicalul „ky” = mărit, umflat, rotunjit, adâncit, curbat⁴, în greaca veche fundament pentru substantivele „kytos, -eos” = cavitate⁵ și „kystis, -eos” = vezică, umflătură, conținut apărat de pereți⁶), căptușite cu dale de piatră, pardoseala cu pietriș, peste care se aplica o lespede mare și trainică, specifică ritului de înmormântare practicat de noii veniți⁷. Deși, puțin după anul 1800, morminte asemănătoare fuseseră semnalate și în preajma satelor Văsoaia pe

⁴ M.A. Bailly, *Abrégé du Dictionnaire Grec-Français*, Librairie Hachette, Paris.

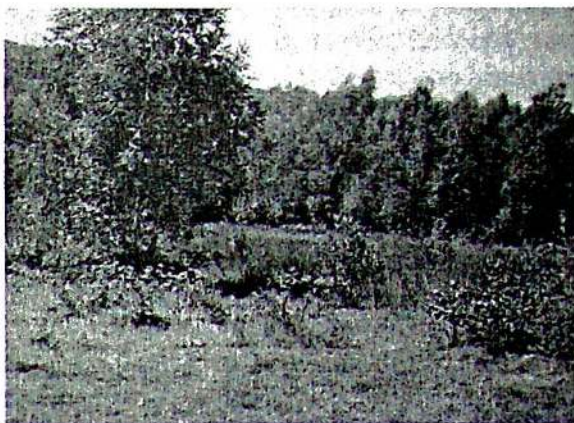
⁵ *Idem*.

⁶ *Ibidem*.

⁷ Friedrich Matz, *Creta, Micene, Troia*, Ed. Științifică, București, 1969, p.p.150,161,162 și urm.; Adelina Piatkowski, *O istorie a Greciei antice*, Ed. Albatros, București, 1988, p.p.28-32.

dealul „Topila” (de la forma locală „Topili”) și Chisindia⁸ lângă ruinele unor galerii de mină foarte vechi*, oamenii nu s-au gândit la „cistele” grecilor, întrucât acestea nu erau încă scoase la lumină.

Nici în prezent nu se prea face o asemenea apropiere, cu toate că străvechile morminte din Munții Zarandului au caracteristici comune cu cele din Grecia lui Agamemnon și Ulise: interiorul flancat cu piatră și cărămidă se odihnește sub lespezi masive**. În schimb locuitorii din Văsoaia își îngroapă și astăzi răposaii în gropi asemănătoare, folosind piatră neprelucrată pentru căptușirea pereților, sau trunchiuri de copaci despicate în două, care prin îmbinările perfecte sub forma „cozilor de rândunică” din cele patru colțuri ale mormântului, formează adevărate cutii protectoare

Văsoaia: dealul „Topila” hotărât să-și apere strămoșii îngropați în morminte asemănătoare cu „cistele” din Grecia eroilor homerici. (C.A.).

⁸ Fábíán Gábor, Arad vármegye leirása, vol.II, Geographiai leirás, 1835, mss. la A.S.A., fond familial Fábíán-Schenk, nr.163, dosar 6, f.179,181; Parecz István, Arad-megye és Arad-város ismertetése, Arad, 1871, p.9; I. Miletz, Történeti és Régészeti Értesítő, a Délmagyarország Történeti és Régészeti Múzeum társulata, Timișoara, nr.2, 1876, p.168; Márki Sándor, Aradmegye, vol.I, Arad, 1892, p.p.7,15; R.A.M.I., p.p.51,132; cf. Somogyi Gyula, Aradvármegye községeknek leirása, Arad, 1913, p.238.

* Pe lângă precizarea locului, Parecz István este primul istoric arădean care subliniază și forma circulară a mormintelor din Chisindia, specifică ritului de înmormântare în poziție șezândă sau chircită.

** „Amfore sferice” și „morminte cu cutii de piatră” (ciste) au lăsat în urma lor păstoriai seminomazi originari din vestul Ucrainei, pe drumul care urma să-i ducă până în inima Europei sub presiunea unor factori (mentalități războinice?, schimbări climatice?...) activați cu circa 2.000 de ani î.Hr. Superiori și orgolioși, războinicii răsăritului vor influența profund viața europenilor egalitari și pașnici, îmbrăcându-le până și graiul în straie indo-europene (vezi Istoria României, vol.I, Ed. Academiei R.P.R., 1960, p.p.76,77,78,127, inclusiv fig. nr. 13; Jean Haudry, Indo-europenii, Ed. Teora, 1998, p.p.152 și urm.). Vocile consacrate (vezi Istoria României, vol.cit., p.p.cit.) le sesizează prezența doar în câteva districte românești: Moldova de nord (Piatra Neamț, Dolheștii Mari, lg. Fălticeni), Muntenia (pe valea superioară a Dâmboviței), Transilvania centrală (Cacova, lg. Aiud, Cărpiniș, lg. Sebeș). Cistele din Zarand (Văsoaia, Chisindia) modifică parțial geografia propusă, indicând „naufragiul” unor populații nomade și pe Valea de Mijloc a Crișului Alb.

unde se depune sicriul, deasupra așezându-se un capac din același lemn rezistent menit să dureze.

Dincolo de orice posibilă interpretare psihologică (ultima grijă pentru cei strămutați într-o altă lume, ineditul durerii în fața inevitabilului ș.a.), obiceiul acesta de protejare a morților, frecventat și de strămoșii butincenilor, evocă în primul rând amintirea coruptă a misterioaselor „ciste”.

Tot către ele ne îndeamnă și graiul din zonă, care conține două cuvinte ancestrale foarte ciudate: substantivul „cist” referitor la „ucigaș” („eu sunt cistul tău!”) și verbul „a cistomi” pentru acțiunea de „a ucide” („te cistomesc!” sau „l-am cistomit!”), folosite și astăzi la mânie doar de bătrânii din Buteni și din cele mai apropiate așezări: Chisindia, Văsoaia, Miniș, Păiușeni, Cuied, Bârsa.

Regionalismul „cist” se întâlnește cu alte substantive: „chist” = înveliș protector, pungă închisă⁹, „colecist” = vezică biliară¹⁰, „cistită” = inflamarea vezicii urinare¹¹, „cistocel” = hernierea vezicii urinare¹² ș.a., intrate destul de recent în limba română prin filieră franceză pentru a desemna țesuturi și organe cu aspect de **pungi închise** sau boli ale acestora. Sensul aproape identic al tuturor cuvintelor enumerate își găsește explicația în originea lor comună: radicalul „ky”, temelie pentru substantivul „kystis, -eos”, devenit ulterior un fecund izvor lingvistic.

Născocit din cu totul alte motive decât cele anatomico-medicale, autohtonul „cist” = ucigaș aderă și el tot la „sămânța” grecească – „ky” –, din care a răsărit în limba română cu mult înaintea suratelor sale de împrumut, indicând o persoană înfuriată, capabilă să te bage în „kytos, -eos” = cavitate sau în „kystis, -eos” = înveliș protector, adică în mormânt.

Analiza etimologică ne rezervă însă și alte surprize atunci când ajungem să constatăm că celălalt regionalism, verbul „a cistomi” nu este, așa cum poate să pară la prima vedere, o simplă derivare doar din trunchiul bicefal – „kytos, -eos”, „kystis, -eos” – ci un cuvânt compus din două elemente grecești: amintitele „kytos, -eos”, „kystis, -eos” (care l-au dat pe „cist”) și verbul „temno, temnein” = a tăia¹³, al cărui infinitiv lung (sau formă substantivizată) „tomé, -tomes” = tăiere¹⁴, împreună cu prefixul „cist” ne conduce direct la sinistra amenințare „te cistomesc!” („cist-tomes-c!”)

⁹ Dicționarul Explicativ al limbii române, Ed. Academiei R.S.R., 1984.

¹⁰ Idem

¹¹ Ibidem.

¹² Ibidem.

¹³ M.A. Bailly, op. cit.

¹⁴ Idem.

echivalentă cu: „te tai”, și pe urmă te bag în „cavitate” sau în „punga” ei „protectoare”.

Suprapunerea până la identitate a celor două cuvinte românești neantizante peste greceștile: radicalul „ky” cu vlăstarele sale „kynos, -eos”, respectiv „kystis, -eos”, alături de „temno”, „temnein”, „tomé, -tomes” în apropierea vechilor cimitire de la Văsoaia și Chisindia, ni se pare de-a dreptul tulburătoare, situându-se dincolo de jocul întâmplării sau al coincidenței, în sfera contextului istoric străvechi al migrației indo-europenilor, din al căror trunchi involburat câteva ramuri au rămas pe aceste dealuri, continuând să trăiască și din când în când să moară întru nemurirea felului lor de a face ultimul pas.

*

Cu rosturile dacilor, durabile și substanțiale, intrăm într-o lume nouă, mai bogată și mai bine organizată în așezări stabile, apărate adeseori

Șângioara: dealul (240m.) cu platoul întărit la poalele căruia se întindea așezarea civilă pe malul albiei antice a Crișului, care trecea prin apropiere constituind un element natural de apărare. (C.A.).

de cetăți. Mii de monede originale sau copii (argint, secolele IV î.Hr.-III d.Hr.) recuperate de-a lungul anilor din pământul așezărilor actuale mărginite de Șilindia la vest și de Gura Văii la est, urme de locuire cotidiană la tot pasul, așezarea civilă și cea întărită de la Șângioara în chiar centrul acestei enclave, dau conținut și semnificație unui periplu arheologic rar întâlnit într-un segment spațial atât de restrâns – aproximativ doar 44 km.

lungime. Tezaurul de la Șilindia, format din aproape 900 de monede în greutate de circa 11,5 kg. (copii de argint confecționate de localnici după tetradrahmele macedoniene puse în circulație de Filip al II-lea – rege între 359-336 î.Hr. –, tatăl lui Alexandru cel Mare) ocupă locul unu pe țară printre descoperirile de acest fel¹⁵, iar cele peste 500 de la Dieci (drahme de argint ale coloniilor grecești Apollonia și Dyrrhachyum de pe litoralul Mării

¹⁵ E. Chirilă, N. Chidioșan, I. Ordentlich, N. Kiss, Tezaurul monetar de la Șilindia, Arad 1972; R.A.M.I., p.122.

**Monede antice descoperite pe Valea de Mijloc a Crișului Alb
între localitățile Gura Văii și Șilindia (44 km.)**

Nr. crt.	Localitatea	Tetradrahme (cantitate, calitate, periodă)	Drahme de Apollonia și Dyrrhachium (cantitate, calitate, periodă)	Denari (cantitate, calitate, periodă)
1	Gura Văii		70, Ag, 120-85 î.Hr., plus podoabe Ag.	
2	Gurahonț			600, Ag., premergătoare a. 27 î.Hr., plus 2, Ag., 54-68 și 112-117 d.Hr.
3	Mădrigești	6, Ag., 260-150 î.Hr.		
4	Feniș	639, Ag., 150-90 î.Hr.		
5	Dieci		525 (posibil mai multe), Ag., 120- 85 î.Hr.	
6	Almaș	200 (posibil mai multe), Ag., 150-90 î.Hr.		100 (posibil mai multe), Ag., 194 d.Hr.
7	Berindia (Șingioara)			2, Ag., 128 și 91 î.Hr., plus fragment fibulă Ag.
8	Buteni	12, Ag, 260-150 î.Hr.		
9	Chisindia			4, Ag. (3), Cu. (1), 79-249 d.Hr.
10	Văsoaia	2, Ag., 320 î.Hr.		
11	Bârsa			1.000 (posibil 3.000), Ag., 172- 46 î.Hr.
12	Tauț			2, Ag., 193-211 sau 222-235 d.Hr.
13	Șilindia	900, Ag., 260-150 î.Hr.		
14	Bocsig			5 Ag., după a. 27 î.Hr.
	Total	1.759	595	1.715 sau 3.715

Adriatice)¹⁶, 639 din Feniș (copii după tetradrahme)¹⁷, 600 de la Gurahonț (denari republicani romani de argint)¹⁸, plus 200 la Almaș (tot copii după tetradrahme), secondate de circa 100 denari imperiali romani de argint¹⁹, stau undeva pe aproape, constituind motiv de justificată uimire și satisfacție, numai dacă nu punem la socoteală alte câteva mii (posibil peste 3.000) de monede republicane romane din argint (denari aferenți perioadei 172-46 î.Hr.) descoperite între Bârsa și Hodiș în anul 1862, care din păcate au cam alunecat printre degetele găsititorilor²⁰. Cei drept mult mai puține – un mic tezaur format din 12 piese – tetradrahme dacice și celtice (sec. III-II î.Hr., copii după originalele lui Filip al II-lea), descoperite în hotarul Buttyin-ului (fără alte detalii topografice) cu ocazia unor lucrări agricole, puțin înainte de 1873 și „găzduite” încă de atunci la Budapesta (în 1873 le înregistrează Muzeul Național Maghiar), ne oferă totuși plăcerea de a le pomeni²¹. La fel

Buttyin: două din cele 12 tetradrahme (sec. III î.Hr.) descoperite în jurul anului 1873, probabil către sau în perimetrul dealului Șangioara.

În ambele cazuri: argint, G: aprox. 13 gr., pe avers capul lui Zeus laureat spre dreapta, iar pe revers un călăreț tot spre dreapta, fără numele regelui emitent – Filip –, ceea ce dovedește confecționarea lor în atelierelor dacilor. (C.M.N.M.).

de prețioase din punct de vedere științific sunt și cele două tetradrahme (una se află în colecția dr. Florin Bârnețiu din Chisindia), descoperite întâmplător

¹⁶ R.A.R.A., p.69; R.A.M.I., p.p.65, 66.

¹⁷ Idem, p.76; E. Chirilă, I. Ordentlich, N. Chidioșan, Tezaurul de monede dacice de la Feniș, Oradea, 1967; Eugen Chirilă, Mircea Barbu, Pascu G. Hurezan, Tezaurul dacic de la Feniș (Cronologia și semnificația istorică), Ziridava (Arad), nr.XV-XVI, 1987, p.p.55-58; R.A.M.I., p.69.

¹⁸ Márki Sándor, op.cit., vol.I, Arad, 1892, p.28, nota nr.5.

¹⁹ R.A.R.A., p.11; E.Chirilă, N.Chidioșan, Tezaurul de monede dacice de la Almaș, A.M.N., nr.II, 1965, p.p.111-118; Alexandru Sășianu, Moneda antică în Vestul și Nord-Vestul României, Oradea, 1980, p.p.87,88, nr.2; R.A.M.I., p.32.

²⁰ R.A.R.A., p.30; Egon Dörner, Tezaurul de denari republicani de la Bârsa, Tibiscus (Timișoara) nr.1, 1971, p.p.24-32; Nicolae Kiss, Răspândirea monedelor republicane romane pe teritoriul arădean, Ziridava, nr.X, 1978, p.p.800,810; R.A.M.I., p.43.

²¹ I.Winkler, Tipurile monetare ale daco-geților și aria lor de răspândire, A.M.N., nr.V, 1968 (partea I-a), p.p.33,44; idem, A.M.N., nr.VI, 1969 (partea a II-a), p.p.68,72; R.A.R.A., p.37; Nicolae Kiss, Răspândirea monedelor geto-dacice pe teritoriul județului Arad, Ziridava, nr.VIII, 1977, p.544; Alexandru Sășianu, op.cit., p.p.96,97, nr.21; R.A.M.I., p.48.

la Văsoaia pe valea Jigoviței în apropierea locului cu urme străvechi numit „Grădiștea” = „întăritură”, „cetate”, precum și din păcate pierdutele monede antice (se pare tot tetradrahme) găsite la 2 km. S-V de Buteni pe dealul Pătrâneasa. Ei bine, toată această risipă de metal prețios (peste 6.000 de

Șângioara: topor de mână confecționat din silex de Iosășel cu 100.000 de ani î.Hr. (C. Ioan Motrea).

Șângioara: topor de piatră – fragment – circa 6.000 de ani î.Hr. (C.A.).

monede) se învârtă cu insistență și dărnicie în jurul unui centru strategic, încă insuficient cunoscut, amenajat pe o ridicătură din hotarul satului Berindia, la numai 2,5 km. în amonte de Buteni lângă albia Crișului, prin secolele II-I î.Hr. (apreciază arheologii), deși locuirea lui trebuie să fi fost mult mai veche, dacă avem în vedere topoarele de mână, lamele și nucleele

Șângioara: roata unui car miniatural de cult din epoca bronzului. (C.A.).

de silex aduse de la Iosășel cu 100.000 de ani î.Hr. (paleoliticul superior), topoarele de piatră neolitice (aprox. 6.000 de ani î.Hr.), zdrobitoarele de grăunțe, roata unui car miniatural de cult din epoca bronzului ș.a., recuperate întâmplător de pe terasele (astăzi cultivate) din jurul acropolei.

Săpăturile inițiale, realizate în anii 1966 și 1967 de istoricii orădeni doar pe platoul din vârful dealului și pe versantul de vest, au confirmat existența

unui punct de refugiu întărit, împingându-i vechimea prin obiectele recuperate (ceramică, râșnițe, fibule, ornamente de car, panașul unui coif ș.a.)²² către anul 300 î.Hr., dar au lăsat problemele de la poale – presupusa așezare civilă – nerezolvate.

²² S.Dumitrașcu, I.Ordentlich, Săpăturile arheologice de la Berindia, Crisia, nr.III, 1973, p.p.47-95; Florian Dudaș, Așezarea dacică întărită de la Berindia, Flacăra Roșie, 18 august 1973, nr.9.005 p.3; R.A.R.A., p.28; R.A.M.I., p.44.

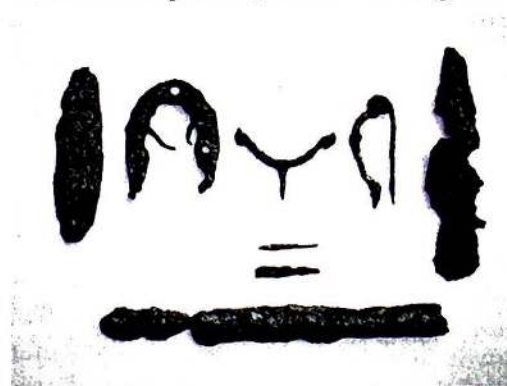
În pofida intenției unora de a continua cercetările au trebuit să mai treacă destui ani până când, prin 1986, în urma unor lucrări de amenajări

Șângioara: secure din fier a cărei gaură orizontală pentru înmănușare trădează influența celtică. (C.A.).

funciare (nepermise într-un sit arheologic, dar totuși efectuate cu o inconștiență de-a dreptul barbară), Muzeul arădean a pus cât de cât în valoare și satul, impresionant prin dimensiunile sale, de la baza dealului. Incinte și vetre de case, chirpici înroșit de o vâlvătaie izolată și întâmplătoare sau poate generală și premeditată, care a pus capăt așezării, obiecte dacice din fier (vârfuri de lance și de săgeți, cuțite, seceri, mezdrele, potcoave, cuie, crampoane, pinteni, securi, fibule, ș.a.), ceramică neagră și albă, roșie și gri,

incizată sau pictată, alături de fragmentele unor vase șampilate în atelierele

Șângioara: obiecte confecționate din fier, elocvente pentru puterea și bunăstarea locuitorilor. (C.A.).

olarilor de la Porollisum și Apulum („terra sigilata” din secolele II-IV d.Hr.)²³ reprezintă o sumară înșiruire a materialelor descoperite în doar câteva zile de săpături, neîndestulătoare însă pentru descifrarea tuturor tainelor care învăluie încă această complexă așezare.

După închiderea șantierului țărani au continuat să scoată la lumină obiecte interesante. Astfel, în toamna lui 2000 au fost găsite întâmplător primele două monede –

denari republicani romani de argint –, unul emis în anul 128 î.Hr. de consulul L. Caecilius Metellus Diadematus²⁴ iar celălalt în anul 91 î.Hr. de

²³ Mircea Barbu, Noile descoperiri arheologice de la Berindia, *Symposia Thracologica* (Miercurea-Ciuc), nr.5, 1987, p.16; R.A.M.I., p.44; cf. Egon Dörner, *Urme ale culturii materiale dacice pe teritoriul arădean*, Arad, 1968, p.18.

²⁴ *Nумismatic Fine Arts*, noiembrie 29, 1990, New York, p.21, nr.38, fig.38; Alexandru Suceveanu, în *Enciclopedia arheologiei și istoriei vechi a României*, vol.I, Ed. Enciclopedică, București, 1994, p.235; Horia C. Matei, *Enciclopedia antichității*, Ed. Meronia, București, 1995, p.216; Constantin Preda, *Enciclopedia*, vol.II, București, 1996, p.p.46,47.

Șângioara: primele două monede descoperite în toamna anului 2000.

Denar republican roman de argint, 128 î.Hr., G: 3,50 gr., D: 19 mm., pe avers efigia Romei cu coif spre dreapta și semnul de valoare X în spatele capului, iar pe revers Pacea în bigă spre dreapta, sub cai un cap de elefant cu clopoțel și numele capitalei – ROMA. (C.A.).

Denar republican roman de argint, 91 î.Hr., G: 3,47 gr., D: 17 mm., aceleași detalii pe avers cu excepția semnelui de valoare care aici este litera K, iar pe revers Victoria în bigă spre dreapta, numărul III deasupra, numele tribunului emitent – D. SILANUS și numele capitalei – ROMA, dedesubt. (C: fam. Silvia și Mihai Copaci).

solidă pe miile de monede, copiate probabil aici, după neîndestulătoarele originale grecești, macedoniene sau romane.

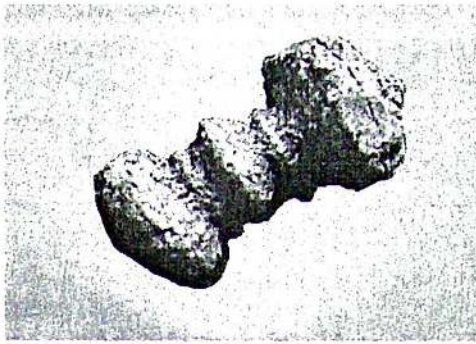
Așa cum se întâmplă câteodată, primul indiciu asupra fostei așezări din mijlocul defileului strămtorat de pădurile tot mai apropiate, având în față orizontul câmpiei adeseori prevestitor de rele iar în spate bogata țară a aurului din Apuseni, ni-l dă numele dealului: Șângioara (forma populară

tribunul D. Silanus, autorul unei importante reforme monetare²⁵. Cetatea eternă își extinsese puterea financiară până pe Valea de Mijloc a Crișului Alb înlocuind treptat moneda grecească, apreciată și folosită prioritar doar atâta vreme cât Soarele răsărise la Athena, sau mai apoi la Pella (capitala Macedoniei). Revelator este și fragmentul dintr-o fibulă masivă cu nodozități, confecționată tot din argint, care a subliniat puterea și prestața vreunui senior local în zilele de sărbătoare.

Un context arheologic atât de generos fundamentează necesitatea existenței unui sistem propriu de valori spirituale (zei, mituri, principii estetice și morale), aplecat spre nevoia de reculegere în perimetrul unui lăcaș de rugăciune (sanctuar) și din când în când al unui cimitir. Până și perspectiva unei monetării locale își clădește o bază tot mai

²⁵ Numismatic Fine Arts, noiembrie 29, 1990, New York, p.54, nr.15, fig.15; Dumitru Tudor (coordonator), Enciclopedia civilizației romane, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1982, p.451.

locală), respectiv Șindioara (varianta literară), afectat de substantivul

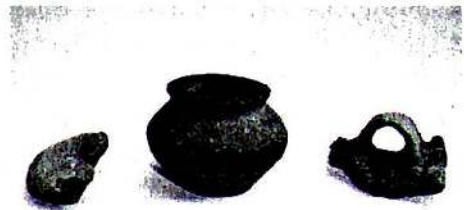

Șângioara: fragment dintr-o fibulă cu nodozități, confecționată din argint pur, care a împodobit hainele unui senior local. (C. fam. Silvia și Mihai Copaci).

maghiar „vár” = cetate, fortăreață. Împrumutul s-a realizat după anul 1200, când triburile maghiare descălecate în Maramureș, Crișana și Ardeal încep să denumească locurile întărite (în cazul nostru un deal căruia localnicii îi spuneau Șângi sau Șingi) cu ajutorul cuvântului „vár” (vezi Temesvár – Cetatea Temes, Hunyadvár – Cetatea Hunyad ș.a.), care pătrunde în limba română sub haina sufixului „-oara”, solidar cu maghiarul accentuat „vá”, transformat la începutul contactelor lingvistice

(secolele XIII-XV) în diftongul autohton „-oa” (vezi Timișoara, Hunedoara ș.a.)²⁶.

Toponimul propriu-zis: Șângi, rostit cu insistență și astăzi de localnici, relevă însă o apropiere simptomatică de numele unei „dave” (în limba dacilor „localitate mai importantă”, „oraș”, „cetate”) pomenită și localizată de Claudius Ptolemeu în vestul Daciei. Este vorba despre Singidava, unul dintre cele 44 de orașe nominalizate de geograful alexandrin în lucrarea „Îndreptar geografic” (uzual „Geografia”)²⁷, întocmită pe baza unor informații mai vechi prin anul 141 d.Hr.* Coordonatele ptolemeice – longitudine 48°00', latitudine 46°20' –

Șângioara: Ceramică dacică lucrată cu mâna sau la roată, destinată uneori poate chiar vânzării. (C.A.).

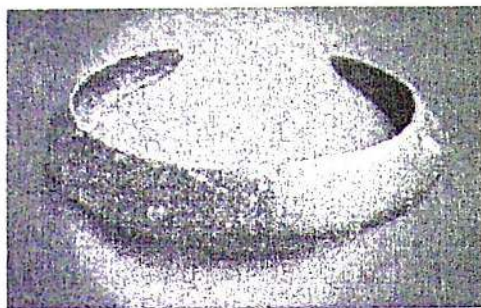
²⁶ Emil Petrovici, O particularitate a fonetismului maghiar oglindită în elementele maghiare ale limbii române, în Studii și Cercetări Științifice, Filiala Cluj a Academiei R.P.R., seria Științe Sociale V, nr.3-4, 1954, p.p.440 și urm.; idem, Rom. Oriș, Oriș, Orișa, Orășana, Orășani, Orășeni < magh. Varjas, în Studii de dialectologie și toponimie, Ed. Academiei R.S.R., București, 1970, p.171; G. Ivănescu, Istoria limbii române, Ed. Junimea, Iași, 1980, p.p.432,433.

²⁷ Izvoare privind istoria României, vol.I, Ed.Academiei R.P.R., București, 1964, p.p.544-547; Marin Popescu-Spineni, România în izvoare geografice și cartografice, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1978, p.p.38-45; Radu Florescu, Note de geografie antică, Ziridava, nr.XIII, 1981, p.p.29-47; Vasile Mărgărit, în Enciclopedia, vol.II, București, 1996, p.p.182,183, fig.81; Emilia Tomescu, în Enciclopedia, vol.III, București, 2000, p.392.

* Zăbovind asupra experienței geografice anterioare (Marinus din Tyr, cca 120 î.Hr.) și

atribuite davei Singi, au stârmit interesul multor cercetători dornici să-i găsească un corespondent în geografia contemporană*. Din cauza fidelității excesive față de coordonatele antice**, investigațiile și concluziile s-au orientat doar înspre Mureș ori Târnava Mare, vecine, mai mult sau mai puțin apropiate, cu Valea de Mijloc a Crișului Alb, unde vestigiile Șângioarei își netezeau silueta drapată în amintiri. „Vinovată” a fost și discreția sitului zărândeau în contextul celorlalte puncte arheologice fierbinți, care s-au bucurat de cercetări mult mai elaborate, susținute ulterior prin mediatizări generoase. Nici măcar apropierea bătrânului Marisos în zona Căpruța, Bârzava, Conop la doar 9'36" = 27 km. de cursul mijlociu al Crișului Alb, nu a îndemnat pe nimeni să privească puțin și peste culmile blânde ale Țării Zarandului. Tentativa, din păcate ratată, ar fi dezvăluit ochiului avizat un deal insolit plin de antichități, care prin poziția sa geografică – 22°9' longitudine, respectiv 46°19' latitudine – se suprapune

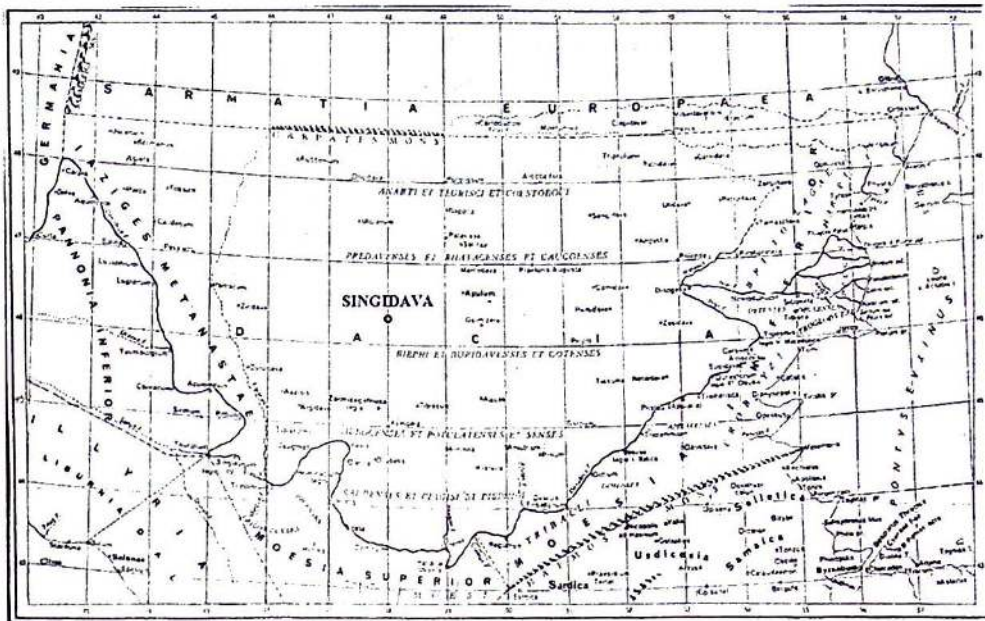
Șângioara: brățară de bronz care a mângâiat încheietura mâinii unei femei cu „brațele de aer ale clipei duse”. (C. fam. Silvia și Mihai Copaci).

contemporane, Ptolemeu (90-168 d.Hr., Alexandria, Egipt) a realizat o sinteză destul de obiectivă a realităților din Dacia. Cele 15 etnonime (etnii sau popoare) și 44 de orașe (toate purtând atributul grecesc de „polis”, adică de „oraș”, iar 14 și pe cel dacic de „dava” ca element final și distinct al numelui) prezente în tabelele sale, constituie doar părțile „mai însemnate” (după propria lui remarcă) desprinse dintr-un peisaj mult mai bogat, pentru a nu aglomera paginile „Îndreptarului geografic” („Geografia”), cartea a III-a. Chiar dacă autorul a fost preocupat de conținutul regiunilor Daciei existent imediat după instalarea provinciei, „recul” informațiilor sale ne ajută să înțelegem că etniile și orașele deceniului 106-117 d.Hr. aveau în spate o întreagă istorie, confirmată de însuși actul menționării lor.

* Localizarea Singidavei a preocupat în ultimele două secole peste douăzeci de cercetători. Cu excepția lui Radu Florescu, partizanul cantonării vechii dave în „zona Arad”, „fără localizare probabilă”, însă destul de atent la „vestigiile dacilor liberi, clasificate în așa-numita <<cultură Sîntana-Arad>>” (cf. Radu Florescu, Note și comentarii la „Getica” lui Vasile Pârvan, Ed. Meridiane, București, 1982, p.549, nota 227), restul protagoniștilor – nume celebre, străine și autohtone – au preferat județele Hunedoara, Alba sau Mureș.

** Întrucât Ptolemeu situează meridianul 0° în insulele Canare, valorile sale longitudinale sunt cu 26° mai mari decât cele actuale care pornesc de la Greenwich (Anglia). Astfel, 48° la Ptolemeu = 22° azi, 49° = 23° ș.a.m.d. Dincolo de aceste inadvertențe firești, opera geografului alexandrin mai cuprinde însă și o serie de erori propriu-zise, concretizate în valorile coordonatelor propuse pentru localitățile nominalizate. Cauza o găsim, printre altele, în concepția epocii sale asupra circumferinței pământului, considerată mai mică decât dimensiunea ei reală. În consecință, exactitatea calculelor ptolemeice a suferit câteva neajunsuri de ordinul secundelor, care uneori evoluează până la cel mult un grad.

întru totul peste coordonatele atribuite de Ptolemeu davei Singi (longitudine 48°00', latitudine 46°20'). Firavele diferențe (9' longitudinal și 1' latitudinal)

141 d.Hr. Harta Daciei întocmită pe baza coordonatelor geografului Claudius Ptolemeu, care surprinde realități din perioada 106-117 d.Hr. (Din Istoria României – Compendiu, București, 1974).

dintre măsurătorile actuale și concluziile geografului alexandrin își au rădăcina în amintita concepție antică asupra circumferinței pământului, asumată și folosită de Ptolemeu în toate situațiile. Cele câteva secunde plătite tribut nivelului epocii sale nu afectează însă prea mult cercetările și finalitățile actuale, întrucât „Geografia” este străbătută doar de neliniștea unor erori previzibile și nicidecum de tumultul unui haos generalizat.

Apropierea depășește orice poticnire și în cazul toponimului propriuzis: Singi (la Ptolemeu) – Șangi (la oamenii locului). Doar grupul de litere inițiale „Si” (în ortografia antică) și „Șâ” (în exprimarea sătenilor) ne face să devenim reflexivi.

Astăzi, este un lucru bine știut că, uneori, literele grecilor și latinilor erau insuficiente în fața cuvintelor străine. Absentele „ș” și „â” obligau scriitorimea să improvizeze ori de câte ori întâlneau o expresie traversată de aceste două sunete „barbare”. S-a confruntat, oare, și Ptolemeu cu vicisitudinile unui asemenea disconfort intelectual? Poate chiar atunci când a propus forma Singi? În definitiv, de ce nu Șingi sau pur și simplu Șangi cum se „încăpățânează” localnicii să pronunțe și astăzi numele dealului <<Șangioara>> de pe Valea de Mijloc a Crișului Alb? Într-adevăr, oricât de

iscusită ar fi fost, pana geografului a putut deveni vulnerabilă în fața sunetului dacic „ș” prezent la începutul unui toponim. Șingi sau chiar Șângi, dacă avem în vedere forma păstrată până în ziua de azi, avuseseră toate șansele să-l descumpănească pe greul romanizat din Alexandria.

Interesant este însă și faptul că lucrurile nu se schimbă prea mult nici dacă Ptolemeu a spus adevărul. În această situație grupul de sunete primordiale „s + i” a purces pe drumul metamorfozelor propriu-zise de-abia după retragerea romanilor din Dacia. Primele schimbări încep să mijească pe la sfârșitul veacului al III-lea d.Hr., când oficialitatea limbii latine încetează. În următoarele trei-patru secole băștinașii revin tot mai mult la propria lor bază de articulație, oxigenată și de o anumită structură psihică, modificând latina populară în direcția graiului românesc actual²⁸. Așa au apărut, printre altele, din s + i > ș (vezi sic > si > și)²⁹, din á + n + voc. > ă, devenit mult mai târziu > â (vezi fontona > fântână > fântâna)³⁰ ș.a. Legea prefacerilor lente a putut așadar împinge, fără prea multă osteneală, până prin veacurile VI-VII și toponimul nostru de la „S”-ul originar la „Ș”-ul actual, următorul pas consacrat alunecării lui „i” spre „â” realizându-se într-o etapă ulterioară, sesizată pentru prima dată în textele moldovenești din 1682³¹. Categorie, fenomenul debutase la nivelul graiului popular cu mult înainte, asigurându-și prioritatea în funcție de oamenii locului. În Crișana, bunăoară, neutralitatea lui „ș” dă drept la existență succesivului „i” (vezi șiș), care îmbracă însă haina lui „â” atunci când amintita consoană devine dură³² (vezi șină > șână, șir > șâr), ș.a.

Fără să punem la îndoială valoarea cadrului explicativ propus de lingviști pentru derapajul toponimului Singi către actualul Șângi, provocat printre altele și de apetitul sătenilor de pe Valea de Mijloc a Crișului Alb față de cuvintele pigmentate cu „â”, noi vom continua să rămânem legați rațional și afectiv de varianta identității toponimelor. Neputința grecilor și latinilor în fața sunetelor întâlnite la popoarele vecine, manifestată printr-un colaps alfabetic foarte frecvent și derutant, stimulează mai degrabă vocațiile

²⁸ G. Ivănescu, op.cit., p.p.102 și urm., 180 și urm.

²⁹ Idem, op.cit., p.209; cf. Emil Petrovici, Istoria poporului român oglindită în toponimie, în Studii de dialectologie și toponimie, Ed. Academiei R.S.R., București, 1970, p.244, pentru modul asemănător în care „s” a trecut la „ș” pe cele două maluri ale Dunării: „E, așadar, de presupus că daco-moesica de la nord de Dunăre prezenta aceeași tendință de a schimba pe s în ș ca daco-moesica de la sudul marelui fluviu (cf. Naissus > Niș)”.

³⁰ G. Ivănescu, op.cit., p.202.

³¹ Alexandru Philippide, Istoria limbii române, vol.I, Iași, 1894, p.p.19,20; cf. G. Ivănescu, op.cit., p.p.202,211,212.

³² I. Coteanu, Elemente de dialectologie a Limbii Române, Ed. Științifică, București, 1961, p.105.

septice decât opțiunea pentru adevăr*. În schimb, formele lingvistice populare au reușit întotdeauna prin coerență și simplitate să evoce, chiar și peste milenii, solidaritatea oamenilor cu ineditul primelor izvoare**.

Evenimente triste și mari petrecute la cumpăna erelor (expediția generalului Marcus Vinicius din 10-9 î.Hr., pătrunderea sarmaților iazygi în 20 d.Hr. sau războaiele din 101-102, 105-106 d.Hr.) aveau să schimbe din temelii geografia istorică a regiunii. Pentru aproape două sute de ani Șangioara își va pierde libertatea, fiind încadrată în provincia Dacia, foarte aproape de hotarul vestic (circa 14 km.) fortificat printr-un val de pământ, căruia și astăzi oamenii din satele învecinate îi mai spun „Troianul”, „Drumul lui Traian”, sau „Valul lui Traian”³³.

După risipirea furtunii, localnicii, cuprinși „peste noapte” într-o zonă de frontieră, s-au întors pe la vetrele lor bântuite de amintiri. O bună dovadă sunt și legendele, care vin, împreună cu noi, din cine știe ce străfunduri mocnite în sufletul anotimpurilor. Una, foarte ciudată, se referă la un punct situat pe la jumătatea versantului sud-estic al dealului, unde trei stânci suprapuse (una mare la bază și două mai mici deasupra) impresionează prin dimensiuni și poziție. Aici ar fi existat cândva o intrare într-un tunel orizontal, pe care puteai avansa către inima dealului. Până unde și mai ales înspre ce, povestea nu precizează! În schimb ne spune că, într-o bună zi, un

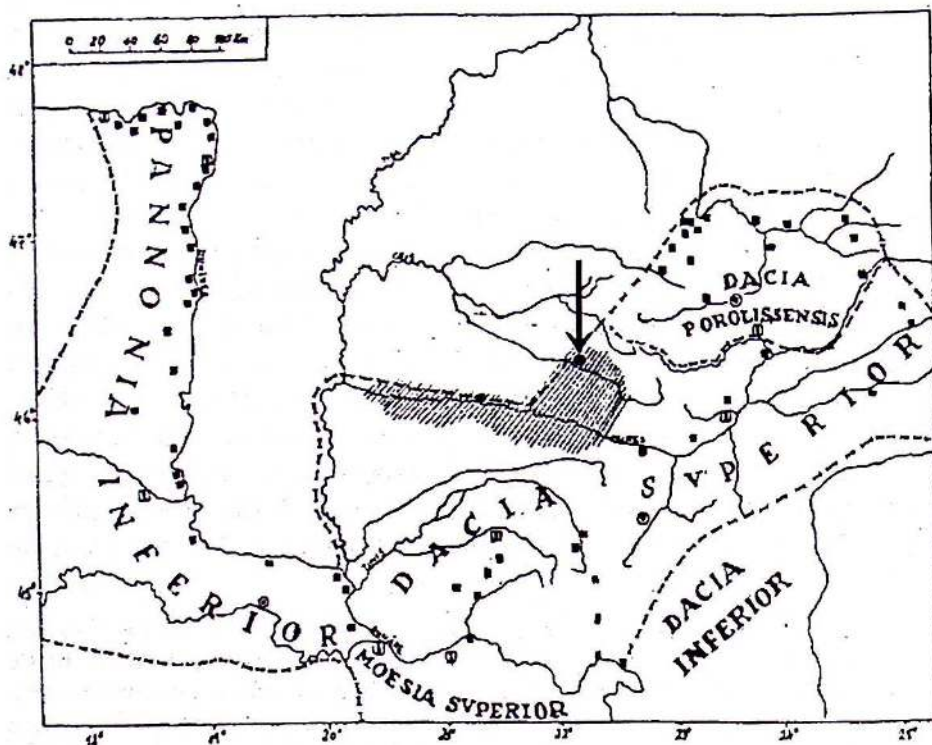
---

* În absența unui alfabet propriu dacii nu s-au prea îndeletnicit cu scrisul. Din plin au făcut-o grecii și latinii, pe care de multe ori îi interesa și soarta vecinilor. Cum însă alfabetele acestor popoare nu puteau exprima toate sunetele din limba dacilor, scriitorii deveneau ezitanți în fața unor cuvinte. Stau măturie hidronimele, toponimele și antroponimele, care oscilează de la un autor la altul, apele Cernei atingând o adevărată performanță inutilă și păgubitoare: Dierna, Tierna, Tsierna, Zerna, Cernesus. (Vezi Vasile Pârvan, *Cetatea Tropaeum*, București, 1912, p.31; Th. Capidan, *Limbă și cultură*, București, 1943, p.172; I. I. Russu, *Limba traco-dacilor*, Ed. Academiei R.P.R., 1959, p.30; Aurel Berinde, Simion Lugoian, *Contribuții la cunoașterea limbii dacilor*, Ed. Facla, Timișoara, 1984, p.p.52,63 și urm.; Vasile Frățilă, *Lexicologie și toponimie românească*, Ed. Facla, Timișoara, 1987, p.168, nota nr.41).

** O viitoare carte, aflată în curs de pregătire, sperăm să elucideze într-o manieră mult mai elaborată problema raporturilor dintre Singidava ptolemeică și Șangioara zilelor noastre.

³³ Nicolae Horga-Popovici, *Oglindă arătată omului înțelept*, Buda, 1807, p.p.21, 22; Fábrián Gábor, *Arad vármegye leirása*, vol.II, mss., A.S.A., f.171; Márki Sándor, op.cit., vol.I, p.p.24, 30, 31 și urm.; S. Dumitrașcu, *Contribuții la cunoașterea graniței de vest a Daciei romane*, A.M.N., nr.VI, 1969, p.p.483-491; Florian Dudaș, *Repertoriul arheologic al țării Zărândului în lumina ultimelor descoperiri*, Revista Muzeelor nr.4, 1970, p.p.356-358; Șt. Ferenczi, *Contribuții la problema limes-ului de vest al Daciei*, part.II/3, A.M.N., nr.XI, 1974, p.p.23-40; Florian Dudaș, *Contribuții privind valurile fortificate din vestul Transilvaniei. II. Valul „Troian” – fortificație a graniței de vest a Daciei romane*, *Orizont* (Timișoara), nr.28, 1976, p.4; Ștefan Ferenczi, *Considerații asupra limes-ului roman din Dacia de vest*, *Ziridava* nr.XI, 1979, p.p.125-139; R.A.M.I., p.p.42, 60, 77, 79, 82, 103, 122, 124, 127.

câine negru ar fi pătruns prin deschizătură, pierzându-se în adâncuri. Nu mică a fost surpriza oamenilor când acesta a revenit la lumină cu înfățișarea schimbată din temelii: blana îi albise datorită unui praf misterios ce căzuse peste el modificându-i culoarea. Prin ce locuri necunoscute l-or fi purtat

Secolul II î.Hr. Limita vestică a provinciei Dacia Superior. În porțiunea hașurată (o parte din actualul județ Arad cucerită de romani), locuitorii Șangioarei continuă să trăiască foarte aproape de graniță. (Din Ziridava nr.XVIII, Arad, 1993).

pașii? Ce minunății o fi reușit să vadă prin cotloanele subpământene? De sute de ani în loc de răspuns ne întâmpină doar pietrele hotărâte să tacă.

Într-adevăr, aproape întotdeauna pământul a știut să-și protejeze cu discreție tainele. Niciodată însă el nu a întunecat strădaniile celor dornici de a se regăsi prin cunoaștere. Ar fi putut, oare, țărâna Șangioarei să nu ne arate în fiecare zi această suavă bunăvoință?!

*

Munca depusă prin anii '60 pentru regularizarea Crișului Alb între Buteni și Govojdia (azi Paulean) este încă prezentă în memoria localnicilor. Mai puțini vor fi auzit însă despre o întâmplare petrecută atunci pe malul

apei neodihnite. La o adâncime de aproape doi metri, pălmașii din Buteni au descoperit un vas de lut și o sabie din fier, dreaptă și lungă de aproximativ 50-60 cm. Din păcate neatenția și lipsa de pricepere și-a spus încă o dată cuvântul, vasul fiind abandonat sau distrus, iar sabia, lăsată doar pe seama curiozității neavizate, după o îndelungă „cercetare”, s-a rătăcit prin cine știe ce cotlon întunecat, făcând inutile căutările și regretele ulterioare. Căzut în uitare, din cauza sfârșitului său lamentabil, episodul ar fi rămas pentru totdeauna în lumea lui „n-a fost să fie”, dacă istoricii nu semnalau o realitate strategică timpuriu-medievală, care a traversat prin secolele IX-X și hotarul amintit. „Bâlhgrad” este numele popular al construcției – șanț și val de pământ – menite să oprească eventualele năvăliri dinspre apus peste marginea sudică a Țării ducelui Morout sau a nepotului său Menu Morout, urcați la domnie în scaunul cetății Biharea de lângă Oradea-Mare.

Astăzi, urmele s-au aplatizat și doar anevoie un ochi de specialist îi mai poate dibui traseul, care începea din zona Cărand-Prunișor, coborând pe la Sebiș spre sud printre Buteni și Berindia³⁴. Pentru noi, această „Cetate Albă” sau poate fortificație a lui Bălea, Belea ori Bălea (posibile traduceri ale arhaicului „Bâl-hrad”) se regăsește în descoperirea butincenilor, vasul de lut și sabia ruginită ocupându-și locurile meritate printre umbrele a căror pașnică amintire o adâncesc.

*

De la obiceiul răsplătirii celor de bună și mare credință cu întinse moșii, prezent peste tot în istorie, nu s-au abătut nici regii unguri după fiecare victorie militară. Întrucât generozitatea lor a fost consemnată foarte sânguincios în câteva cronici și mai ales în diverse acte de donație, posteritatea va beneficia de un prețios izvor informativ, căutat și apreciat datorită exactității și pluralității resurselor sale.

Pofta ducelui Arpad pentru Țara Crișurilor dezlănțuie furtuna războiului, povestit de notarul anonim în „Gesta Hungarorum” („Faptele ungarilor”), din care aflăm printre altele că după înfrângerea băștinașilor conduși de Menu Morout, lui Velec (general ungar) „dedit comitatum de Zarand”³⁵ („i-a dat comitatul Zarand”). De acum înainte, numele său (înrudit, se pare, cu iranienele „zaranya” = „aur”, sau cu „zărond” =

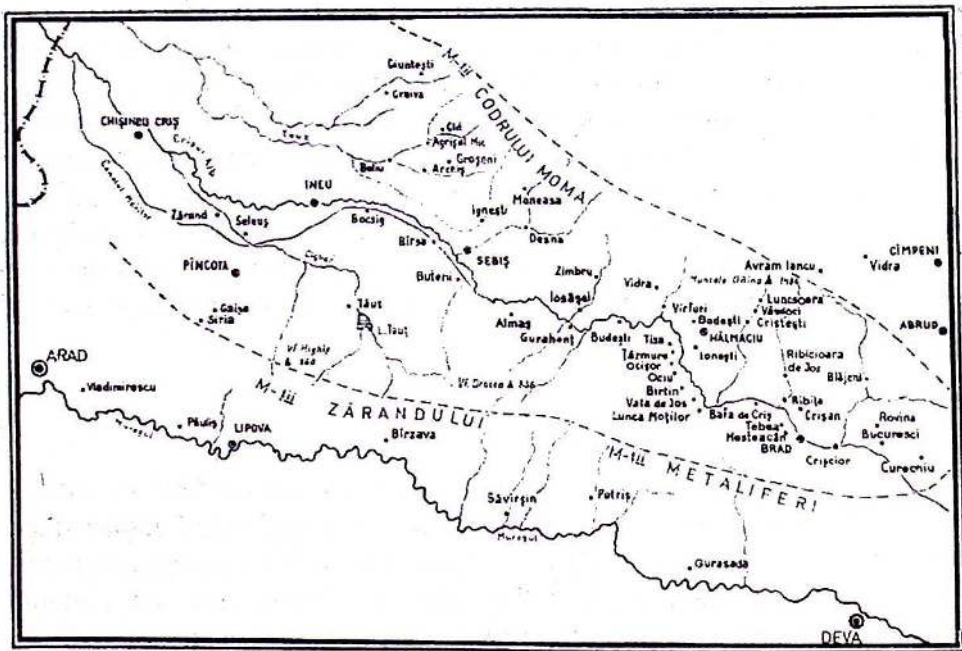
---

³⁴ Florian Dudaș, Contribuții privind valorile fortificate din vestul Transilvaniei. III. Valul „Bâlhgrad” – o fortificație feudală românească, Orizont, nr.31, 1976, p.6; idem, Zărândul chipuri și fapte din trecut, Ed. Albatros, București, 1981, p.p.27, 28.

³⁵ Anonymus, Faptele ungarilor, în traducerea lui Paul Lazăr Tonciulescu, Ed.Miracol, București, 1996, p.98; cf. Anonymus Notarius, Gesta Hungarorum, Faptele ungarilor, în traducerea lui G. Popa-Lisseanu, Ed. Mentor, București, 2001, p.70.

„bătrân”)³⁶, dar și al așezărilor militare (Siri, astăzi Șiria – 1169, Pankatha, a. Pâncota – 1177, Jenew, a. Ineu – 1214, Deszni, a. Dezna – 1261) și civile (Makra, a. Mocrea – 1199 ș.a.) vor fi tot mai des pomenite în hrisoavele cuceritorilor³⁷.

Redactate în limba latină, cel mai adesea la Buda (capitala politică) sau la Estergom (unde se găsea Primatul catolic maghiar), documentele conțin ortografieri „după ureche”, ciudate și stâlcite, uneori atât de grav încât recunoașterea elementului românesc devine o adevărată problemă. Astfel, Mocrea se transformă în Macra, Dezna în Desma, Bârșa în Bareza, Văsoaia în Wazzwy Falwa, Păiușeniul în Paiz, Govojdia în Goosd, Bucin în

Harta comitatului Zarand. (Din Florian Dudaș).

Buken sau și mai năstrușnic în Bewkewn, Bökény³⁸ ș.a.m.d. În măsură egală generozitatea regală se va răsfrânge și asupra bisericii romano-catolice maghiare înzestrată mereu cu domenii substanțiale. Contextul încadrează fără echivoc și prezența ecleziei (diecezei) de Agria pe Valea de Mijloc a

³⁶ Nicolae Drăganu, *România în veacurile IX-XIV pe baza toponimiei și a onomasticeii*, București, 1933, p.p.306,307; Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, Ed. Academiei R.P.R., 1963, p.p.537, 538.

³⁷ Alexandru Roz, Kovách Géza, *Dicționarul istoric al localităților din județul Arad*, Ed. Universității „Vasile Goldiș”, Arad, 1997.

³⁸ Idem.

Crișului Alb, Desma (Dezna) figurând printre posesiunile ei încă din anul 1261³⁹.

Nu peste multă vreme, mai exact în martie 1332, papa Ioan al XXIII-lea, de comun acord cu regele Ungariei, Carol Robert de Anjou (1308-1342) și cu voievodul Transilvaniei, revine în forță asupra inițiativei unui predecesor, trimitându-și agenții fiscali să strângă banii și bunurile nepredate, depuse sau ascunse, ce reveneau sub formă de dijmă bisericii romane. Rezultatul grafic al acestei ample acțiuni a fost întocmirea unui „Registru al dijmelor papale” pentru perioada 1332-1337, în care vor fi consemnate toate localitățile, inclusiv cele românești, unde funcționau și parohii catolice. Pe Valea Crișului Alb, în special pe cea Mijlocie, reprezentanții papei nu vor avea prea multă bătaie de cap, bisericile ungurești constituind o excepție plăpândă și înfrigurată. Cei doi, trei groși (echivalentul a 6-10 dinari) încasați pe ici, pe colo, ne vorbesc despre puținătatea contribuabililor străini așezați de curând (și nu pentru multă vreme) în doar câteva comunități românești preexistente aici, dintre care două se impun, încă de la început, atenției noastre. De prima ne lovim în paginile încasărilor din 1333 referitoare la arhidiaconatul (un fel de protopopiat) de Coleșer (dieceza de Oradea), unde apare satul Buken, al cărui preot „Ștefan a plătit cinci groși, drept dijme pe anul al doilea” (d.1). După doar un an, în 1334, înregistrate fiind încasările din arhidiaconatul de Pâncota (aparținător diecezei de Agria), descoperim încă un sat Buken, în care preotul „Petru a plătit doi groși” (d.2). Iată-ne, așadar, puși în fața unei situații deosebite, generată de obiceiul folosirii aceluiași nume pentru două sau chiar mai multe așezări, a căror identificare tardivă agresează orgoliul și rigoarea științifică. Raritatea și zgârcenia informației documentare, dispariția multor cătune și sate, alterarea frecventă a toponimiei românești, complică cercetarea generând păreri diferite, contradictorii sau chiar antagonice. Impasul poate fi depășit doar printr-o analiză atentă și nuanțată a tuturor detaliilor, întemeiată pe o bună cunoaștere a contextului general.

Înțelegând utilitatea unei asemenea abordări, cercetătorii maghiari din secolul trecut, Csánki Dezső și Márki Sándor, au reușit să clarifice și problema celor două localități Buken, stabilind cât se poate de limpede că cea din 1333 reprezintă un sat medieval situat la nord-est de Socodor, pe malul drept al Crișului Alb, unde, în urma depopulării sale, după 1650 a rămas o câmpie sau o pustă, care doar prin numele său – Bökeny – mai amintea unora de fosta așezare, în timp ce prin a doua, consemnată un an mai târziu – 1334 –, „nu se înțelege localitatea de mai sus, ci Butynul de azi, care este situat la sud-est de Ineu” (c.1, c.2, c.4, c.8). Aproape concomitent

---

³⁹ Cornelia Bodea, Cetatea Desnei, Hotarul (Arad), nr.2, 1937, p.41.

și anuarele (șematismele) bisericii romano-catolice încep să susțină insistent aceeași rezolvare, atunci când prezintă pe scurt istoricul parohiilor înregistrate (d.81). După câteva decenii, reprezentanții religiei ortodoxe arădene, Ștefan Lupșa și Gh. Lițiu, vor spune lucruri asemănătoare despre comitatul Zarand în perioada 1332-35: din totalul de 430 localități populate doar 44 găzduiau și parohii (plebanii) romano-catolice, două avându-și sediul în sate cu nume identic – Buken lângă Socodor și Buken din zona Pâncota – Ineu –, așezare ortografiată mai târziu Butin (c.3).

Nimic mai simplu și mai hotărâtor pentru instalarea unei percepții corecte, dacă autorii ediției în limba română (1954) a „Registrului” amintit nu ar fi tulburat apele, localizând, în pofida tuturor evidențelor, ambele așezări Buken în spațiul, astăzi pustiu, de lângă Socodor (d.1, d.2, notele 4 și 13). Caracterul oficial și ponderea științifică implicate într-un asemenea punct de vedere (alimentat de prudența notificării unei localități românești pe baza unui document în care se vorbește și despre o parohie romano-catolică)*, vor influența din păcate foarte profund și aproape irevocabil toate interpretările ulterioare, obligându-le să ridice anul 1387 – căruia îi lipsea conținutul ontologic necesar –, la rangul de prim reper documentar pentru atestarea Buteniului actual⁴⁰ (c.21). Cu sau fără voia lor, analiștii ulteriori se vor grăbi să plătească tributul impus (mai puțin o voce de ultimă oră – 1997 – lapidară și ușor imprecisă – c.20 –), ignorând toate nuanțele documentelor papale, deși câteva se impun fără prea multă osteneală în fața oricărui spirit deschis și lipsit de prejudecăți.

Cunoscută și depășită, prezența ungarilor pe Valea de Mijloc a Crișului Alb după anul 1300, nu ar mai trebui să provoace complexe și stresuri postume, ci poate firești mobilizări pentru ziua de azi și de mâine. Înfiriparea bietelor parohii romano-catolice, în doar câteva locuri mai acătării, nu a schimbat cu nimic profunzimea peisajului etnico-religios, pe deasupra căruia noii veniți s-au prelins ca o pată de culoare vagă și efemeră. Sumele foarte modeste, adunate cu atâta osteneală, mărturisesc peste veacuri despre numărul mic al credincioșilor unguri aciuși printre români. În fața recordului de 7 groși, încasați de la enoriașii celei mai falnice parohii –

---

* Apariția fugară în anul 1220 a satului Buc („villa Buc”), semnalat de Coriolan Suciu (c.23) și (sau) prezența ortodoxă din două localități cu toponime asemănătoare, identificate de Eugen Glück într-o hartă tardivă, finalizată de-abia între 1572-1585: Bekeny și Bekyn, în zona Socodorului, au putut, de asemenea, micșora interesul cercetătorilor față de alte regiuni, cantonându-i fără echivoc doar în perimetrul menționat. (cf. pentru prezența ortodoxă și hartă, Eugen Glück, Cu privire la istoricul părților arădene în epoca voievodatului lui Ahtum, în Studii privind istoria Aradului, Ed. Politică, București, 1980, p.p.125,147, nota nr.82).

⁴⁰ Georgeta Toduța, Vasile Grec, Nicolae Lujanschi, Localitățile județului Arad, 1972, p.59.

Pâncota – existentă atunci pe tot cuprinsul arhidiaconatului omonim, reprezentanții papei au înțeles că în partea de sus a Zarandului, păduroasă și mai puțin ospitalieră prin însăși geografia ei, pătrunderea elementului maghiar fusese destul de modestă. Cu aproape aceleași unități vor fi însă nevoiți să măsoare și situația din arhidiaconatul de Coleșer, deși rosturile sale vizau așezări situate în spațiul vizualizant al câmpiei. Delimitate, ce-i drept, destul de aproximativ, cele două arhidiaconate aveau, totuși, „comandamente” diferite: Oradea pentru Coleșer (cu zona Socodor) și Agria pentru extensia Pâncotei. În mod firesc ele se caracterizau și prin conținuturi proprii, atât sub aspectul numărului de parohii, cât și din perspectiva dispunerii lor în aval sau amonte, Buken-ul aflat sub influența Pâncotei fiind însoțit de localități megieșe Buteniului de azi: Șilindia, Almaș, Ineu. Preoții Ștefan și Petru, care au plătit la interval de un an sume, nu întâmplător inegale – cinci și respectiv doi groși –, în localități cu segmente minoritare diferențiate – mai mare în primul caz și foarte mic în parohia secundă –, depun implicit mărturie din și despre două așezări diferite. În sfârșit, faptul că dieceza de Agria „respira” în zona Deznei încă din veacul anterior, în timp ce alte documente semnalau sub zărilor Socodorului doar o singură localitate Buken, devenită mai apoi Bökeny și în cele din urmă paragina unei puste, individualizează la rândul-le prezența erorii pe care ne-am străduit să o demontăm.

Chiar dacă a suportat în ultimul secol toate capriciile cunoașterii umane, fiind acceptat pe bună dreptate, dar și contestat fără dovezi, anul 1334 rămâne primul reper documentar pentru atestarea Buteniului actual. Datorită lui satul **Buken** de pe Valea de Mijloc a Crișului Alb întoarce spatele anonimului provincial, afirmându-și definitiv identitatea printre alcătuirile istoriei scrise.

O donație care nu spune prea mult

Istoria evului mediu este legată organic de viața cetăților sale. Excepție nu a făcut nici Țara Zarandului, unde, mai ales după invazia tătarilor (1241), peste întărituri mai vechi sau mai noi au fost rostuite cetăți, în jurul cărora viața satelor a mocrnit cel mai adesea în anonim, liniștea fiindu-le întreruptă doar câteodată prin acte răsplătitoare sau de altă natură, dispuse uneori să le consemneze identitatea.

Datorită poziției sale geografice vechiul Buken va fi atras împreună cu satele vecine în sfera de influență a Deznei, care își conturează treptat însă destul de rapid personalitatea de la statutul de sat („villa”) în 1261, la cel de cetate regală („castrum regalia”) în 1318, ajungând potrivit obiceiului vremii în posesia unui domeniu format din peste 60 de sate⁴¹. Cu toate că numele celor mai multe ne este încă necunoscut din cauza laconismului puținelor documente rămase, începem totuși să le simțim prezența în formula generală „cum villis, tam olachalibus...” („împreună cu satele, atât românești...”), folosită pentru prima oară prin 1318 referitor la câteva sate ale mănăstirii Dyenus (Dănuș) de lângă Apayteluke (Mocrea), ocupate abuziv de stăpânul cetăților Pâncota și Dezna⁴². Nici anul 1387, revendicat până la saturație de toți analiștii, nu va schimba situația, în ciuda faptului că, atunci, regalitatea maghiară și eminența romano-catolică din Oradea vor emite trei documente consecutive (februarie, iunie, iulie) cu scopul ratificării unei generoase donații pentru familia Losonczy (d.3; d.4; d.5). Cetățile Desne și Pankata împreună cu domeniile (apartenențele) lor, situate în comitatul Sarand (Zarand), trec din proprietatea regală în cea particulară a copiilor bătrânului Losonczy Stephani: Ladislaus, Stephani și Albert, cunoscuți și apreciați pentru serviciile aduse coroanei. De acum înainte, soarta lor și a localităților aferente, va poposi în curtea intereselor acestei bogate familii*, timp de aproape două sute de ani.

---

⁴¹ Márki Sándor, op.cit., vol. I, p.227; idem, vol.II., Arad, 1895, p.161; Cornelia Bodea, art.cit. p.42 și următoarele; Aradul permanentă ..., p.129.

⁴² Documente privind istoria României, veacul XIV, C. Transilvania, Ed. Academiei R.P.R., 1953, vol.I (1301-1320), p.p.294,295, document nr.316; cf. Silviu Dragomir, Studii din istoria mai veche a Românilor de pe teritoriul diecezei arădene, Transilvania, anul XLVIII, 1 iulie 1917, nr.1-6, p.13; Cornelia Bodea, art.cit., p.43; Șt.Manciulea, Așezările românești din Ungaria și Transilvania în secolele XIV-XV, Blaj, 1941, p.99; Alexandru Roz, Kovách Géza, op.cit.; Isaia Tolan, File din istoria Aradului, Ed. Semne, București, 1999, p.62.

* Printre altele, familia Loșonczy era înrudită încă de pe vremea lui Alexandru cel Bun cu dinastia Mușatinilor din Moldova.

Având în vedere anvergura donației ne-am fi așteptat ca măcar una dintre diplome să consemneze și numele satelor, care la drept vorbind constituiau fondul întregii afaceri. Din păcate, conținutul înscrisurilor, foarte bogat în epitete și amănunte la adresa protagoniștilor – regele donator și nobili împroprietăriți – cărora le înșiră toate calitățile, funcțiile și meritele, devine zgârcit și expeditiv atunci când ajunge la sate.

Formula folosită, stereotipă și vagă, dezamăgește în continuare, cercetătorul dornic să vadă în sfârșit cum se numeau acele „villis, districtibus, (...) vineis, silvis, nemoribus, aquis, (...) piscinis, molendinis”, etc., („sate, districte, vii, păduri, dumbrăvi, ape, iazuri, mori”), fiind nevoit să aștepte o altă ocazie poate mai generoasă, în pofida evidenței că toate cele de mai sus trebuie să fi avut propriile lor denumiri ca semne distinctive, pe cât de firești, pe atât de necesare oricărei existențe umane organizate. Cum însă, de cele mai multe ori omul este nevoit să se împace cu puținul primit, nici noi nu vom putea

evita rigorile acestui imperativ, simțindu-ne obligați și datori să acceptăm situația, pentru a nu ajunge prizonierii unor exagerări foarte păgubitoare. Încercăm astfel să ne detașăm de toți predecesorii, care fără excepție, dar cu mult avânt, au optat pentru anul 1387, transformându-l în reper unic și irevocabil al

Dezna: cetatea și așezarea civilă la sfârșitul secolului XVIII. Gravură în metal realizată de Sámuel Lehnhardt. (Din Fábíán Gábor).

primei atestări documentare a localității Buteni, gândindu-se doar la cele trei documente, insuficient sau deloc frecventate pentru a se convinge dacă ele cuprind și alte toponime în afara Deznei și Pâncotei.

Eroarea – întrucât despre așa ceva este vorba – a pornit după toate aparențele de la un vast și bine documentat „Dicționar istoric al localităților din Transilvania”, semnat și editat în 1967 (vol. I) de prestigiosul istoric Suciú Coriolan (c.21). Acesta, spre surprinderea noastră, dă pentru Buteni (Buchyn) anul 1387 ca prim reper documentar, bazându-și aserțiunea pe o sursă indirectă, Márki Sándor, fără a recurge la documentele originale, aflate la îndemâna oricui, în urma publicării lor de către specialiștii maghiari încă pe la începutul secolului (1908, 1928). Mai mult, autorul „Dicționarului...” lecturează în grabă textul lui Márki nesesezând nuanța acestuia: „**probabil**

(- s.n.) în 1387 localitatea (Bucin - n.n.) a fost primită de familia Losonczy” (c.4). Luându-se aşadar probabilitatea drept certitudine, greşeala s-a cuibărit cu repeziciune dospind insolent şi în scrierile celorlalţi analişti, care l-au folosit copios doar pe Coriolan Suciu, ignorând cu nonşalanţă înscrisurile originale. A fost, dacă vreţi, una dintre multele situaţii neplăcute în care autori de bună credinţă au căzut în plasa neadevărului, pedalând prea departe pe ceea ce se numeşte „principiul autorităţii”, Coriolan Suciu fiind categoric o somitate în domeniu. Din păcate însă până şi „zeii” pot greşi, câteodată, chiar cu zâmbetul pe buze.

Lucrurile încep să se limpezească

Ladislaus adică László a fost beneficiarul părții de sus a uriașului domeniu primit de familia Losonczy în anul 1387. Bogatul și puternicul ban al Severinului avea, împreună cu frații săi, o reședință și în cetatea Ineului, ocupându-se printre altele cu achizițiile de animale. Dacă și cât o fi poposit remarcabilul domn pe malurile Crișului Alb este un lucru discutabil, însă ne putem imagina că a făcut-o destul de rar, pentru că aproape întotdeauna marile averi erau lăsate pe mâna unor administratori credincioși, împuterniciți să facă toate cele necesare în satele a căror autonomie și libertate se topeau văzând cu ochii din cauza ofensivei feudale ungurești. E drept că în Țara Zarandului agresiunea evoluează mai lent, supunându-se meandrelor unei geografii specifice – terestre și umane – tot mai dificile, pe măsura înaintării sale către izvoarele Crișului. Dar din păcate avalanșa restricțiilor câștigă teren transformând populația rurală, liberă până deunăzi, în „jobagiones” asediați de multiple obligații fiscale, în muncă și produse. Cu pământul răpit sau în cel mai bun caz diminuat, independența obștilor sătești ajunge o amintire. Timpul când putuseră să-și decidă singure soarta trecuse, altul mai neprielnic luându-i locul, pe drumul fără întoarcere al bunului plac resimțit de stăpân.

Într-o asemenea situație aberantă s-a găsit și vechiul Buken în toată această perioadă, fără ca cineva să ne mai trimită vreo știre directă despre el. Când va reveni în sfârșit, după o sută și ceva de ani, sub lumina reflectoarelor documentare, orizonturile sale fuseseră pe deplin strămutate în aerul greu al deposedărilor feudale.

„În fața capelanului din Cenad – glăsuiește ca o sentință documentul –, comitele suprem al Zarandului, Somi Józsa, localitățile numite Bewkewn, Apa și Lonya, pe care le primise ca zălog de la Táruczay Jánostól, pe care, la rândul său, le dăduse ca zălog defunctul Losonczy László, le dă ca zălog lui Berekszoj Hagymás Miklósnak, pentru 750 forinți de aur ungurești. Dat în sărbătoarea Sfântului Gheorghe, anul Domnului una mie patru sute nouăzeci și opt” (d.6).

Într-adevăr, un asemenea text anula până și umbra vreunei libertăți, demonstrând cu prisosință că menghina aservirii funcționa implacabil. Dincolo de aspectul său deprimant, conținutul citat mărturisește însă câteva lucruri foarte interesante. Tot garantându-și unul altuia împrumuturi bănești prin zălogirea satelor, domnii de pământ redactează în anul 1498 un fel de contract în care sunt specificate numele a trei așezări, primul, ortografiat în maniera proprie secolului XV, Bewkewn (adică Beukeun; w = u,) fiind vechiul Buken, premergătorul Buteniului de mai târziu. Al doilea, Apa, ne trimite la Mocrea de azi, prezentă în documente încă din anul 1214 – „et

predium, nomine de Macra, videlicet Apa”⁴³ – („și pusta cu numele Macra, fără îndoială Apa”), propoziție rămasă parcă anume peste ani, dincolo de intențiile autorilor ei, să demonstreze prezența elementului românesc, singurul care la sfârșitul antichității a putut folosi cuvântul dac „apa”⁴⁴ sau latin „aqua, ae” pentru localizarea unui izvor cunoscut astăzi de toată lumea. Mai mult, dovadă că în istorie nimic nu este întâmplător, celălalt toponim, „Macra”, vorbește explicit despre venirea slavilor, al căror cuvânt „macrâi” = „acru” a surprins prompt și corect gustul apei de la marginea drumului. În sfârșit Lonya, astăzi dispărută, fusese pe vremuri o așezare omenească situată între Iercoșeni, Cuied și Buteni⁴⁵. Cât privește avatururile trecerii de la un stăpân la altul, observăm transformarea lor într-un inedit reper informativ, capabil să demonstreze că satele („villis”) dobândite în anul 1387 de frații Losonczy prin împrejurimile Deznei străbătuseră timpul sub acoperământul unor nume proprii, trei dintre ele – Bewkewn, Apa și Lonya – fiind repede înstrăinate de primul proprietar, Losonczy László.

Câți, oare, dintre cei care au atestat Buteniul actual pe baza hrisoavelor din 1387, or fi avut în vedere faptele de mai sus? Dincolo de conținutul oricărui răspuns, doar certitudinea prezenței vechiului Buken, Bewkewn printre satele primite de frații Losonczy merită consemnată.

---

⁴³ Fábrián Gábor, *Arad vármegye leirása*, vol.I, Budan, 1835, p.212, document G; cf. Silviu Dragomir, art.cit., p.p.14,15.

⁴⁴ Simion Lugojan, *Dacica sau Comentarii de Bello Dacico*, Ed. de Vest, Timișoara, 1996, p.p.132, nota nr.3, 145, nota nr.6.

⁴⁵ Márki Sándor, op.cit., vol.I, p.239; idem, vol.II, p.164.

Șiria trece pe aproape

Castrum Siri sau Világosvár sunt numele cetății Șiria consemnate în documentele medievale începând cu anul 1331. Fiind cea mai importantă din părțile Aradului, fortificația avea un domeniu pe măsură, compus din peste 120 de localități (târguri, sate, cătune) situate în Zarand. Ne referim la apogeul prosperității sale înregistrat în două documente de la începutul secolului XVI, când acest impresionant domeniu trecea foarte aproape de actualul Buteni, cuprinzând așezările: Wazzwy Falwa (Văsoaia), Kakaró (Cacarăul, azi Joia Mare), Boncze Falwa (Bonțeștiul), Honczisor (Honțișorul) și așa mai departe, până dincolo de Keresbánya (Baia de Criș), către Valabrath (Valea Bradului). Întrucât ambele înscrisuri conțin aceeași listă a localităților l-am inclus în anexe doar pe cel mai vechi și mai sintetic, redactat în 1519 de cancelaria regelui Ludovic II (1516-1526), (d.7), conținutul celui alt, întocmit în 1525, oferindu-ne alte posibilități de cunoaștere, la care ne vom referi cu plăcere pe parcursul capitolului de față. Nu înainte, însă, de a propune cititorului încă o lectură a toponimelor din anexa d.7, pentru a descoperi un sat al cărui nume – Bothyanfalva – (satul Bothyan), pare merit să ne pună pe gânduri. Se ascunde, oare, în spatele acestei ademenitoare informații vechiul Buken, așa cum au susținut în ultima vreme, destul de neconvingător, istoricii arădeni Kovách Géza⁴⁶ și Otto Greffner⁴⁷? Răspunsul corect îl poate oferi doar o analiză obiectivă și calmă a delimitărilor domeniiale, așezată cu pricepere dincolo de simpla asemănare, mai mult sau mai puțin întâmplătoare, dintre două denumiri consemnate într-o epocă prea îngăduitoare față de ascensiunea grafiei corupte, devenită ulterior glas de sirenă pe calea recuperării adevărului. În consecință, e bine să ne amintim că ultima noastră întâlnire cu localitatea Buken (Bewkewn) s-a petrecut pe domeniul cetății Dezna, unde, peste doar câțiva ani, prezența îi va fi reconfirmată. Iată de ce toți analiștii, anteriori celor amintiți, au localizat fără ezitare Buken-ul (Bewkewn-ul) acestei perioade doar printre așezările aparținătoare Deznei. Nici unul nu a căzut pradă tentației facile de a-l apropia de vreo altă localitate, indiferent câtă similitudine ar fi existat între denumirile lor. Așadar, Bothyan-ul (falva) înglobat la Șiria, rămâne doar o simplă coincidență lingvistică nerelevantă și destul de relativă, satul sau mai bine zis cătunul astfel numit, compus din doar patru familii, neputând fi localizat nici de către istoricul D. Prodan, cel

⁴⁶ Kovách Géza, Repertoriul istoric al localităților din județul Arad, f.44 (mss. dactilo. păstrat în biblioteca A.S.A.); cf. Alexandru Roz, Kovách Géza, op.cit.

⁴⁷ Otto Greffner, Cetatea Șiriei, Arad, 1976, p.72 și harta cu domeniul cetății.

mai prestigios analist al problemei⁴⁸. De altfel, se pare că localitatea a și dispărut la scurtă vreme, întrucât documentele ulterioare nu o mai pomenesc.

*

După anul 1500 autoritățile centrale și locale încep să organizeze recensăminte periodice tot mai complexe pentru a cunoaște situația socio-economică a supușilor: număr, poziție socială, venituri și îndatoriri. Numite urbarii sau conscripții actele astfel obținute au devenit o dată cu trecerea veacurilor izvoare istorice de primă și substanțială valoare, a căror atractivitate ajunge aproape irezistibilă dacă în ele sunt prezente și numele supușilor. Așa s-a născut în 1525 primul document de acest fel din țara noastră – Urbariul cetății Șiria – foarte apreciat pentru vechimea și bogăția dezvăluirilor sale. Sat după sat, peste 120, ni se perindă prin fața ochilor prezentându-și categoriile sociale, numele capilor de familie, obligațiile și îndatoririle de tot felul. Sintetizând informațiile putem reconstitui celebra împărțire a țăranilor iobagi în: **libertini**, o pătură foarte subțire scutită de sarcinile obișnuite iobăgești, dar obligată la felurite servicii militare, de la paza cetății, alături de garnizoana plătită, până la prezența combatantă în războaie; **iobagii** (jobagiones, colonii), cei mai numeroși, peste 90%, susținătorii sistemului prin banii, munca și produsele achitate stăpânului pentru pământul primit în folosință temporară; **jelerii** (inquilinii, clăcașii), destul de puțini, reduși la condiția de iobagi scăpătați, fără avut propriu (casă, animale) și, ca atare, total dependenți de venitul obținut din munca proprie.

Existența acestor categorii sociale era marcată în fiecare zi de numeroase obligații și îndatoriri feudale: **1. pentru domnul de pământ** (stăpânul local) – censul (darea de cap sau fumăritul), un florin pe an, dacă iobagul deținea o suprafață de pământ echivalentă unei sesii întregi, sau o sumă mai mică proporțională cu subdiviziunile sesiei (principiu care guverna cuantumul majorității obligațiilor); daturile sau darurile, presupuneau vite pentru tăiat (bovine, porcine, ovine) livrate anual, dar și alte produse (pui, ouă, iepuri, pâine) percepute la sărbătorile organizate de stăpân (cununii, botezuri) sau religioase; nona (a noua parte) din toate semănăturile, inclusiv cânepă și lână, compensată de satele românești printr-o dare bănească, mai târziu, totuși, în produse; dijmele din miei, oi, porci, stupi (de pildă, unul din 10 porci); robota (obligațiile de lucru), urca până la

⁴⁸ D.Prodan, Domeniul cetății Șiria la 1525, în Anuarul Institutului de Istorie din Cluj, tom.III, 1960, p.93; idem, Iobăgia în Transilvania în sec.XVI, Ed. Academiei R.S.R., București, 1968, vol.II, p.68.

52 de zile pe an pentru iobagii cu sesie întreagă și 18 zile pentru jelerii cu casă, la arat, semănat, secerat, cosit, strâns, cărat, plus carul cu lemne de Crăciun. Dacă stăpânul ara cu plugurile proprii manipulate de simbriași, cheltuiala o suportau iobagii printr-o sumă anuală numită banii simbriașilor; taxa pădurii, cuprindea o sumă pentru tăiat lemne în interesul iobagului și alta pentru pășunat (porci la ghindă); taxa pescuitului; taxa vânatului (bani, veverițe, iepuri); taxa morii; crâșmăritul; taxa vâmii (acolo unde era); urbura; gloabele; plăți pentru castelani (de Sângiorz, de Crăciun...); **2. pentru biserică** – dijma (a zecea parte) din semănături și din vin; **3. pentru regalitate** – quinquagesima (a cincizecea parte) din câte-toate; **4. pentru voievozii proprii** – în muncă (arat, secerat, cosit), dar și favoruri (financiare, materiale). Dacă mai spunem că și preoții români dădeau câte un bou de 3 ani tot al treilea an, considerăm încheiată panoplia obligațiilor, deloc puține și, fără îndoială, inconfortabile, secondate în legea din 1514

Șiria: cetatea și așezarea civilă la sfârșitul secolului XVIII. Gravură în metal realizată de Sámuel Lehnhardt. (Din Florian Dudaș).

(inițiată de Werböczy) și de interdicția strămutării de pe un domeniu pe altul, condiționare numită ulterior „legarea de glie”⁴⁹.

Destul de aglomerată în ciuda eforturilor noastre de simplificare, enumerarea precedentă își păstrează sensul și rostul pentru descifrarea, fie chiar și parțială, a condițiilor generale de viață, indife-

rent pe care domeniu ne situăm. Micile deosebiri, am putea spune de nuanță, ivite ici-colo, mai mult ca rezultat firesc al voinței stăpânului, nu afectează aprecierea potrivit căreia ceea ce se convenea într-un loc, referitor la soarta supușilor, devenea aplicabil și în altul.

⁴⁹ Ibidem, Domeniul cetății Șiria la 1525, p.p.42-48; ibidem, Iobăgia în Transilvania în sec.XVI, p.p.80-84; Ștefan Pascu, Voievodatul Transilvaniei, Ed. Dacia, 1971, vol.I, p.p.405-456.

Situația concretă din două așezări foarte apropiate de vechiul Buken, (Bewkewn), va fi cu siguranță interesantă, până când informații mai generoase vor ilustra și realitățile de aici.

În Kakaro (azi Joia Mare), la numai 3 km de Buken, trăiau – spune urbariul din 1525 – 8 familii de iobagi: Michael Kerse, Lachko Kerze, Johannes Kerse, Bÿka Karachon, Ladislaus Karachon, Jwan Dobra, Nicolaus Bera, precum și pauperul (săracul, sărmanul) Petrus Vak. Conform obiceiului ei au plătit la sărbătoarea Sfântului Mihai censul obișnuit, în valoare de un florin pentru fiecare sesie întreagă, suma ridicându-se la 3 florini, întrucât cele 8 familii ocupau și lucrau în anul 1525 trei sesii de pământ. Au mai dat 3 porci și 3 miei fără să ni se spună dacă în cens, în daruri sau în dijmă. Pauperul, Petrus Vak, era scutit de asemenea obligații⁵⁰.

Wazzwy Falwa (satul Văsoaia) la aproximativ 10 km față de Buken, cuprindea 12 familii de iobagi: Thodoran kenez, pauper (cneazul sau primarul așezării), Nicolaus Lupej, Belko Lupej, Grobban Luppej, Mihai Luppej, Zthowan Luppej, Jowan Luppej, Michael Thoma, Zthan Thoma, Petrus Lupsa, Luppas Lupsa și Zthowan Georgh, care au achitat 2 florini și 20 dinari, cens pe anul 1525, sumă corespunzătoare celor două sesii de pământ ocupate și lucrate. La aceeași sărbătoare au mai predat stăpânului un porc și 2 miei. Doar pauperul Thodoran era scutit de plată⁵¹.

În ciuda ortografiei corupte specifică recenzorilor care, probabil, nici măcar nu vorbeau românește, cititorul va putea recunoaște câteva nume apropiate sufletului său – Mihai, Ioan, Bica, Ivan, Nicolaie, Todoran, Lupei, Belcu, Toma, Stan, Lupșa, George, ș.a. – întrucât aceste antroponime sunt frecvent folosite și astăzi de oamenii locului. Consemnarea doar parțială a îndatoririlor achitate (bani și produse) reflectă avatarurile începutului, asupra cărora viitoarele conșcripții vor zăbovi tot mai mult până la eliminarea lor definitivă.

---

⁵⁰ D. Prodan, Domeniul cetății Șiria la 1525, p.89.

⁵¹ Idem, p.81.

Puțini au fost, mulți au rămas

Atât de multe și de neașteptate au fost și sunt motivele nesăbuiței oamenilor în fața bunurilor altora încât, adeseori, efortul istoriei de a le cuprinde s-a dovedit aproape neputincios. Ne gândim la pofta ungarilor pentru Valea de Mijloc a Crișului Alb, unde, la prima vedere, îți vine să crezi că imaginația unui popor de călăreți nu ar fi avut de ce și cum să se înfierbânte. Un singur exemplu din proximitatea vechiului Buken (Bewkewn) va demonstra însă că lucrurile avuseseră o cu totul altă încărcătură.

La mijlocul secolului al XIV-lea – spun documentele cuceritorilor – pe văile din împrejurimile Crișului oamenii spălau aur. Printre dealurile din apropierea Chisindiei (Keszend, Közönd), în 1349 familia Abraham avea patru mine de aur, iar în valea care străbătea satul, purtându-i și atunci numele, un document emis de regele Ludovic de Anjou (1342-1382) în anul 1363 remarcă la rându-i prezența metalului galben⁵². Cu alte cuvinte, un mic „El Dorado” valah, suficient de strălucitor pentru a fi dorit, alături de alte minunății care încântă ochiul și fură inima. Ulterior, cartograful brașovean, Ioan Honterus (1498-1549), reiterează faima bogăției localității, cuprinzând-o în harta din 1532 printre cele nouă așezări semnificative ale Transilvaniei⁵³.

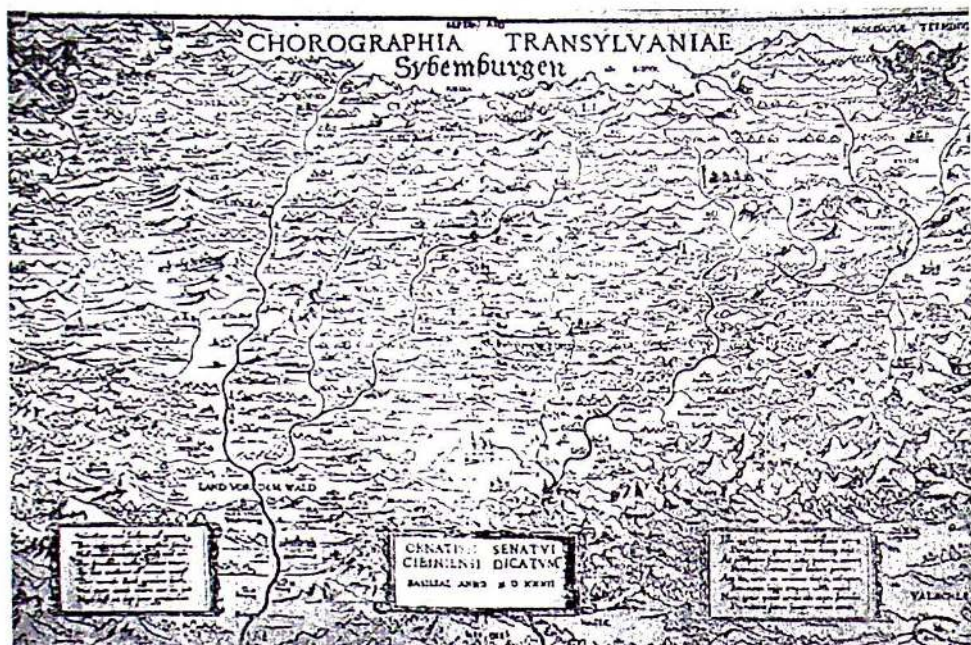
Dar, până atunci, abia descălecata putere maghiară va avea de înfruntat un pericol statornic și din ce în ce mai agresiv. Turcii bătuseră cu succes la porțile Serbiei reușind să le deschidă prin violență, de teama căreia despotul (voievodul) Gheorghe Brancovici, împreună cu mulți compatrioți se refugiază în Ungaria, unde, în 1439, regele Albert de Habsburg (1438-1439) îi dăruiește cetatea Șiriei. Generozitatea maghiară, deloc dezinteresată, avea în vedere calitățile de buni luptători ale sârbilor pe care îi găzduiește, acordându-le și alte privilegii religioase și politice, amplificate mai târziu sub oblăduire austriacă în direcția „privilegiilor ilirice”, la scutul cărora se va dezvolta și biserica ortodoxă română. Destul de repede, sârbii își fac simțită prezența și în Ineu (Ienopolea), statornicind între zidurile cetății (după 1550) o episcopie greco-orientală (adică ortodoxă)⁵⁴, a cărei jurisdicție arhierescă s-a extins, bineînțeles, și asupra românilor din Buken (Bewkewn) și împrejurimi.

⁵² Márki Sándor, op.cit., vol.I, p.p.235,236,420.

⁵³ Marin Popescu-Spîneni, România în izvoare geografice și cartografice, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1978, p.p.123,124.

⁵⁴ Ștefan Meteș, Istoria bisericii și a vieții religioase a românilor din Ardeal și Ungaria, vol.I, Arad, 1918, p.187.

Urgia otomană își urma însă nestingherită calea și orice încercare de a-i devia ori zădărnici evoluția va fi de prisos, inevitabilul producându-se în 1526 la Mohacs, când și unde, numărătoarea inversă pentru independența Ungariei se declanșează prin lovitura decisivă primită de armata feudală maghiară. Într-adevăr, peste doar un deceniu și jumătate, mai exact în 1541,

1532. Ioan Honterus – Harta Transilvaniei. (Din Marin Popescu-Spineni).

capitala Buda este cucerită și, conform obiceiului, o parte a Ungariei devine pašalac, iar partea de apus intră în stăpânirea Austriei.

Cât or fi știut țărani de pe Valea de Mijloc a Crișului Alb despre toate aceste răsturnări spectaculoase putem doar bănuși, evoluția lor încă îndepărtată ajungând la ei, desigur, mai mult prin zvonuri menite a le încreți frunțile. Oricum, ceea ce de câțiva ani măcina regatul Ungariei și principatul Transilvaniei, a căror mare nobileme împărțită în cel puțin două tabere se războia, înscăunându-l ca rege când pe Ioan I Zápolya (1526-1540, în Ungaria estică), când pe Ferdinand I de Habsburg (1526-1563, în vestul Ungariei), sub privirile piezișe ale turcilor, nu prea constituiau motive de liniște și de înseninare, mai ales pentru cei nevoiți să rămână pe loc. Marii domni, susținători înfocați ai habsburgilor, părăsiseră zona ajunsă din 1526 grație turcilor sub stăpânire transilvană. După această primă desprindere de legile Ungariei, valea de Mijloc a Crișului Alb, va trece, aproape două sute de ani, prin întâmplări dramatice, la umbra altor stindarde – ardelene și otomane –, din păcate cu nimic mai bune sau cel puțin mai îngăduitoare.

Viața își urmează deocamdată calea obișnuită, înregistrând, printre altele, tocmai în aceste vremuri tulburi un urbariu (recensământ) al populației mai multor comitate (d.8). Evenimentul s-a produs în anul 1549, oferindu-ne câteva informații – unele în premieră – despre locuitorii așezărilor grupate în jurul cetăților. Notabilă este prezența cetății Deznei („Arcis Dezny”), ale cărei 63 de localități cuprinse în „pertinentiae Arcis Dezny” (în apartenențele sau domeniul cetății) din comitatul Zarand, vor cunoaște, acum, prima lor înregistrare. Sistemul de notare este sumar cuprinzând, pe lângă denumirea localității, doar numele stăpânului – aceeași familie Losonczy –, numărul familiilor supușilor exprimat în „porți” și impozitul aferent: 1 florin și 10 dinari pentru o „poartă”. Dacă avem în vedere spusele analiștilor potrivit cărora „poarta” era o unitate fiscală, fiecare cuprinzând 4 familii alcătuite din câte 5 persoane⁵⁵, putem înțelege situația demografică a localităților, formate, în marea lor majoritate, din una, două „porți”, respectiv 4, 8 case locuite de aproximativ 20, 40 persoane, câteva doar, Felseow Iozas, Fewlsew Korokna, Nadalbafalva, Sebes, Bewken și Lonia incluzând 3 și respectiv 4 „porți”, echivalente cu 12, 16 gospodării ocupate de circa 60, 80 locuitori. Așezarea, ortografiată în aceeași manieră – Bewken – (adică Beuken; w = u) reprezintă Buteniul actual, înscrisă, grație celor 3 „porți” ale sale (12 case, 60 locuitori, 3 florini și 30 dinari cens) printre satele „mari”, existente, atunci, pe domeniul Deznei. Plasate dincolo de orice tentă peiorativă, ghilimelele folosite anterior exprimă dorința noastră de a rămâne în contextul realităților demografice medievale: așezările, în marea lor majoritate, erau, de fapt, niște cătune slab populate ale căror case vecuiau risipite prin rariștile pădurilor fără capăt. Cuvântul „deserta” (pustiul), prezent în dreptul câtorva nume, semnaleză absența locuitorilor în momentul conscrierii, fără a preciza motivele abandonării gospodăriilor: epidemii, comasări benevole sau impuse, fuga pe alte domenii, etc. Thekeres (Techereș) – format din 2 porți, adică 8 case cu 40 locuitori, 2 florini și 20 dinari cens – și Wyfalau (Satul Nou) – o poartă, respectiv 4 case cu 16 locuitori, 1 florin și 10 dinari cens – merită și ele menționate, ca realități de sine stătătoare, întrucât, aceste două cătune pomenite pentru prima dată aici vor intra, împreună cu altele, peste câteva secole în componența Buteniului modern. Interesantă este și perspectiva descoperirii unor localități megieșe subiectului nostru: Gosd (Govojdia) – 2 porți, Sebes (Sebiș) – 3 porți, Felsew Kewed (Cuiedul de Sus) – 1 poartă, Kis Kewed (Cuiedul Mic) – 1 poartă și altele, în urma unei lecturi integrale a documentului. Nimic deocamdată despre numele locuitorilor, averea lor,

---

⁵⁵ Ștefan Pascu, op.cit., vol.II, p.359; Gheorghe Ciuhandu, Români, p.110, nota nr.4; Kovách Géza, Conscriptii medievale arădene din secolele XVI-XVII, Catedra (Arad), iunie, 1977, p.165.

numărul zilelor de muncă pentru stăpân și restul obligațiilor, sau despre fânețe, mori și alte componente ale vieții comunităților, aspecte privilegiate pe care, primele înscrisuri urbariale, cu rare excepții, nu le consemnează. Important este însă faptul că puținele informații înregistrate sunt demne de încredere, chiar dacă specialiștii remarcă anumite lipsuri ale metodelor folosite în recenzarea localităților. Tabelele urbariale erau completate periodic, în vremuri liniștite sau, dimpotrivă, în urma războaielor, jafurilor și pustiirilor, de reprezentanții stăpânirii, după declarațiile făcute sub jurământ de localnici sau de aleșii acestora – juzi, cnezi, voievozi, jurați –, buni cunoscători ai stărilor de lucruri din localitățile în care trăiau. Întrucât, cele declarate: număr de familii, suprafețe de pământ, număr de animale, etc., serveau drept bază de impunere sau de stabilire a feluritelor prestații iobăgești, putem avea în vedere tendința unor supuși de a face declarații inexacte (ascunzând, câteodată, cu dibăcie și riscuri majore, o vacă, un porc sau, poate, o capră) pentru a-și diminua cuantumul obligațiilor. Oricât de mare și de firească ar fi fost însă dorința lor de a împinge lucrurile în jos, niciodată în sus, erorile strecurate nu puteau depăși o valoare minimă, singura capabilă, uneori, să înșele vigilența dregătorilor. În rest, obiectivitatea urbariilor este dincolo de orice îndoială, contabilitatea lor bazată, după cum spuneam, pe cifre minime, rememorând cu destulă fidelitate o lume interesantă, ale cărei „porți” au străbătut veacurile ajungând până la noi prin cuvântul „porție”, folosit de țărani pentru desemnarea impozitelor, care nu i-au ocolit niciodată.

Rolul femeilor în istorie

Stăpâni peste o parte a Ungariei propriu-zise turcii vor privi tot mai nerăbdători înspre răsărit, unde teritoriile valahe numite „Partes Hungariae”, adică „Părți Ungurene” (Maramureșul, Satu-Mare, Crasna, Solnocul de Mijloc, Bihorul, Zarandul și Aradul), scăpate din mâna ungarilor, dar viu disputate de ardeleni și habsburgi, așteptau să fie cucerite. Și, într-adevăr, peste puțină vreme, un Banat asediat și cucerit, o Lipovă (Lippa) sufocată și nevoită să-și deschidă porțile cetății fără luptă, îi vor îndemna pe turci să treacă Mureșul pentru a cuceri în 1552 și cetatea Aradului. Evenimentele confirmau, din păcate, încă o dată, morala proverbului cu cel de-al treilea câștigător, drumul otomanilor către Valea de Mijloc a Crișului Alb prefigurându-se ca o certitudine. Până atunci, două evenimente documentare – de maximă importanță pentru noi – se vor produce consecutiv, în anii 1552 și 1553, la curtea împăratului Ferdinand I și respectiv în fieful catolicismului maghiar, orașul Strigonium (azi Esztergom), (d.9; d.10).

De aproape două sute de ani cetățile Dezna, Pâncota, Ineu și altele, împreună cu domeniile lor, se găseau în proprietatea familiei Losonczy și nimic nu părea să tulbure continuitatea acestei posesiuni. Primele decenii ale secolului XVI vor aduce o neliniște crescândă în familia fraților vitregi Losonczy – Istvan și Antal –, nevoiți să constate că Dumnezeu îi hărăzise doar cu urmași de sex feminin: surorile Fruzsina și Anna, împreună cu verișoarele lor Klára și Dóra. Deoarece întreruperea liniei masculine putea dezechilibra continuitatea moștenirii, Losonczy Istvan înlătură această perspectivă dezagreabilă prin desemnarea fiicelor sale ca moștenitoare, a căror eventuală dispariție fără urmași conducea la confirmarea nepoatelor în poziția de beneficiare a întregii averi. Donația va fi ratificată de împăratul Ferdinand I printr-un document parafat în iulie 1552 și reconfirmată potrivit obiceiului vremii de capitlul din Esztergom în anul 1553.

Dezamăgirea provocată până acum de înfățișarea lacunară a primelor documente se va risipi treptat, întrucât cancelariile politice și religioase vor acorda o atenție tot mai mare amănuntelor, mergând uneori chiar până la detalii. Exemplare din acest punct de vedere sunt și înscrisurile amintite (ne gândim la cel din 1553), în care, pe lângă succesiunea generațiilor familiei Losonczy, au fost consemnate pentru întâia oară toate localitățile donate.

Deocamdată, însă: „**Noi, Ferdinandus (...) dăm (...) Târgul Sebes, apartenențele Thotvidéke și Bekem din Zarand (...)**”, mărturisește documentul din 1552 (d.9), ajutându-ne să descoperim, pe lângă Sebiș (Sebes) – considerat deja târg – și Tauț (Thotvidéke), încă o localitate, Bekem, adică Buteniul actual, situate în comitatul Zarand.

Interesantă, dar încă destul de lacunară, consemnarea se oprește doar la așezările importante, celelalte – vezi apartenențele Tauțului –, pentru a nu revendica decât ceea ce însuși documentul exprimă, trebuind să mai aștepte.

1552. Pagină din documentul în care apare toponimul Bekem. (A.N.M.).

Din fericire, de data aceasta, un singur an, deoarece în 1553 preoții din Esztergom confirmă donația printr-un document excepțional, în care vor fi prezente, fără nici o excepție, toate localitățile din zonă: Govojdia (Gosd), Berindia (Berýndew), Cociuba (Kochýoba), două Iosaș (Felseõ Iozas, Also Iozas), târgul Sebiș (oppidum Sebes) și multe altele aparținătoare cetății Dezna (castrum Deznaw), apoi cinci cătune Cuied (Felseo Keved, Kis Keved, Pap Keved, Dragan Keved, Kevedkapolnas), două Bârsa (Also Bareza, Felso Bareza), etc. din domeniul cetății și târgului Ineu (castrum et oppidum Inenew), cunoașterea celorlalte necesitând lectura documentului din anexa d.10. Și, totuși, încă o remarcă în legătură cu așezările Thekeres, Thellýws, posibil una din cele trei Zellesthye și Uýfalu din domeniul Deznei, cu siguranță Zaldobos din sfera Ineu, se impune, întrucât, așa cum vom vedea pe larg într-un alt capitol, aceste cinci cătune vor fi asimilate pe parcursul anilor (la începutul secolului XVIII) de Buteniul în curs de formare...

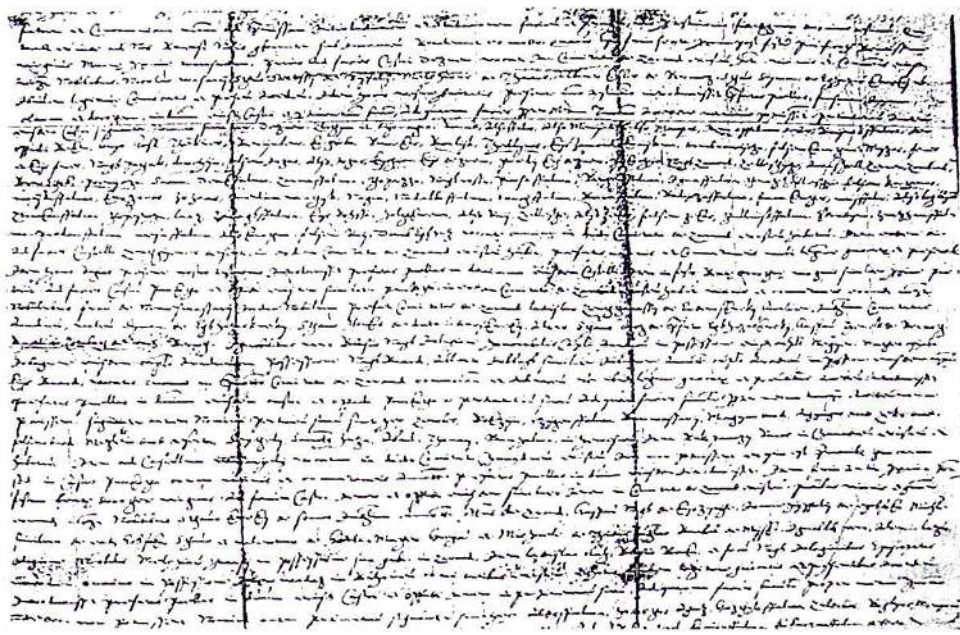
#

Dincolo de această extensivă impresionantă, complexitatea documentului din anul 1553 ne va dovedi lămuritoare pentru aspectele contrariante, ceoase sau chiar ascunse, acumulate în jurul subiectului

nostru. Considerăm că a sosit momentul să le scoatem la lumină spunând cititorului că, toate nedumeririle și întrebările sale în legătură cu adevăratul nume al așezării studiate, își vor găsi în sfârșit un răspuns plauzibil.

Înscrisul ne ajută să remarcăm printre localitățile menționate la cetatea Deznei: „**item oppidi Beken [...] et Buchÿn [...]**”, („de asemenea târgul Beken și (satul – n.n.) Buchÿn”), adică Bucin, deoarece prin grupul de litere „chÿ” autorii medievali exprimau particula „ci”, ortografiată la fel și în cazul apropiatei Cocioba = Kochÿoba.

Într-adevăr, de această dată împrejurarea este plină de miez, permițându-ne să constatăm, pentru prima oară, pe baza textului original, existența unei așezări cu dublu statut urbanistic: „târgul” (oppidum) Beken și satul Bucin, realitate sesizată lapidar în două analize anterioare demersului nostru. Prima, realizată de Márki Sándor: „În anul 1553, o parte

1553. Pagină din documentul în care apar târgul Beken și satul Buchÿn (Bucin).

(A.N.M.).

a localității a fost numită târgul Bökény (Beken), iar cealaltă parte, satul Bucsin (Buchÿn)” – (c.4); și, puțin mai jos: „Bucsin (Buchÿn), în imediată vecinătate cu târgul Bökény. Mai târziu ambele localități s-au contopit sub numele de Buttyin” – (c.5), rezolvă tranșant și destul de nuanțat mesajul documentului, în timp ce a doua, inclusă de C. Martinovici și N. Istrati în „Dicționarul Transilvaniei, Banatului și celorlalte ținuturi alipite”: „Bökény = Buchin” – (c.6), se mulțumește să pună doar firescul semn de egalitate între cele două denumiri.

Mult și totuși puțin pentru depășirea emoției resimțite în fața coabitării satului Bucin cu târgul Beken într-o epocă tulbure, acoperită de umbre devastatoare, mai grele, parcă, decât perseverența timpului care le-a zămislit.

Bucin

Întotdeauna oamenii și-au denumit localitățile pe baza unei logici corecte și simple, străbătută de faptele vieții. La fel au procedat și cu împrejurimile, atunci când au dorit să se poată descurca mai ușor printre ele. Din păcate, majoritatea motivelor izvoditoare de nume au fost uitate, recuperarea lor dovedindu-se tot mai anevoioasă o dată cu trecerea timpului.

*

Bucina – i se spune și astăzi unui deal care oferă bune posibilități de observare, situat pe vatra satului Văsoaia, în fața altei proeminențe numite „Ciocul Grădiștei”, întrucât acolo ar fi dăinuit cândva o cetate. Pe lângă Bucini trec uneori și locuitorii Minișului (Mare și Mic), perpetuând o denumire atribuită unor înălțimi din marginea hotarului.

Înconjuțați de aceleași păduri neguroase, întemeietorii Buteniului actual își petreceau zilele într-o așezare, poate cu ceva mai răsărită, însă la fel de puțin cunoscută, pe care o numiseră Bucin, fără să știe că de fapt prin acest cuvânt își demonstau întâietatea prin părțile locului. Nici măcar nu doreau așa ceva, deoarece în condiții normale adevărul nu are nevoie de argumente. Cu toate acestea numele satului reprezenta o emblemă a vechimii lor, întrucât substantivul **bucin** poate avea două origini bine cunoscute în viața românilor: latină sau slavă.

Dacă o considerăm posibilă pe cea dintâi trebuie să coborâm cu gândul foarte adânc în istorie la cuvântul latin „buccina” din care s-a format românescul „**bucium**”, („**buciume**”), desemnând instrumentul muzical folosit în special de ciobani pentru chemări și semnale. Foarte important, din punctul nostru de vedere, este faptul că sunetul scos cu acest instrument se numește „**búcin**” (în latină „**bucinum**”), atunci când cineva (un buciumaș) suflă sau cântă din bucium anunțând ori vestind ceva⁵⁶.

Varianta secundă presupune influența slavă (tot originară și veche), slavul „**bučina**” (sau „**bučino**”) însemnând „**făget**”, cuvinte prezente și astăzi în Bulgaria, Iugoslavia, Cehia, Slovacia și Galiția⁵⁷. Aromânele și megloromânele „**bucium**”, „**bucium**”, „**bucine**”, cu sensurile: „**trunchi sau**

⁵⁶ Nicolae Drăganu, Toponimie și istorie, Cluj, 1928, p.137; idem, Românii în veacurile IX – XIV pe baza toponimiei și a onomastice, București, 1933, p.p.418,419, nota nr.3; Dicționarul limbii române moderne, Ed. Academiei R.P.R., 1958; Vasile Breban, Dicționar al limbii române moderne contemporane, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1980.

⁵⁷ Idem.

tulpină de arbore”, „buştean”, „butuc de viță de vie”, „butucul roții carului”, evidențiază aceeași pecete slavă.⁵⁸

Ambele deschideri sunt la fel de îmbietoare, fiecare fiind susținută de argumente capabile să o impună. În primul caz trebuie să bănuim o îndeletnicire pastorală frecventată cândva de locuitorii acestei zone; în cel de al doilea, pădurile de fagi, care și astăzi înconjoară localitatea, au putut acredita sub incidență slavă un astfel de nume, înrudit prin sorginte cu cele ale unor așezări apropiate: Govojdia (v. slavul „gvozdъ”), Bârsa (v. slavul „Bъrs”, „Bъrsa”) ș.a.⁵⁹

*

Atunci când analiștii români doresc să folosească argumentele toponimiei, atitudinea maghiarilor devine foarte interesantă. Nu o dată le-am surprins zâmbetele ironice sau vorbele deloc măgulitoare strecurate pe parcursul unor discuții, care subliniau forța demonstrativă a vreunui toponim, antroponim, etc. Poziția lor „superioară”, exprimată cu aroganță și ostentație, dorea să evidențieze cu orice preț incapacitatea noastră de a sesiza limitele acestei științe, pe care le forțăm, de cele mai multe ori, fără o bună și dreaptă măsură. Dincolo de orice neliniște polemică, dăm asigurare „adversarilor” toponimiei că suntem foarte conștienți de toate implicațiile și nuanțele recurgerii la o astfel de metodă. În rest, nu găsim nici un motiv potrivit studierii cuvintelor, chiar dacă rezultatele demersului nostru vor încurca unele socoteli. A considera vinovată și neavenită constatarea prezenței toponimelor de origine latină ori slavă, alături de antroponime românești în cvasitotalitatea documentelor medievale, emise tocmai de cancelariile maghiare pentru Valea de Mijloc a Crișului Alb, depășește hotarul unei simple ciudățenii, semnalizând o logică într-adevăr inedită, însă foarte suspectă.

*

O dată pornită pe Valea de Mijloc a Crișului Alb năvala ungrilor nu mai cunoaște odihna, textele documentare consemnându-le prezența mai întâi la Mocrea (1199), apoi la Ineu (1214) și ceva mai târziu la Dezna (1261). Câteva familii au ajuns astfel și în preajma satului Bucin, unde plăcându-le locul au hotărât să se stabilească, fără să ceară îngăduința cuiva, deși ar fi avut de ce și mai ales de la cine. Încetul cu încetul casele lor au

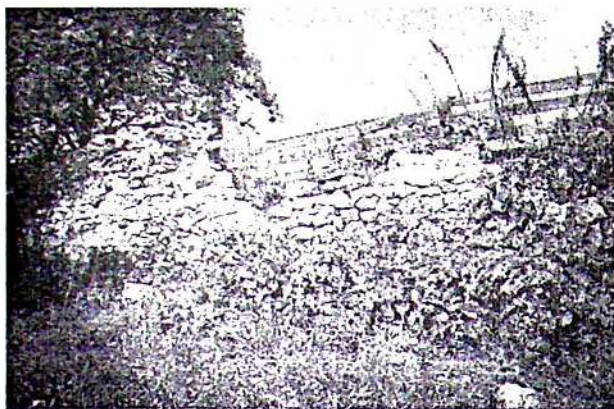
⁵⁸ Ibidem.

⁵⁹ Nicolae Drăganu, op.cit., p.p.234,550; Emil Petrovici, Studii de dialectologie și toponimie, Ed. Academiei R.S.R., București, 1970, p.147.

prins conturul unui „cartier” nou, vecin cu așezarea valahă originală, căruia „oaspeții”, de curând sosiți, nu s-au mai ostenit să-i găsească un alt nume, mulțumindu-se cu adaptarea potrivit limbii lor a celui existent. În felul acesta românescul Bucin devine: Buken (1334), Bewkewn (1498), Bewken (1549), Bekem (1552), oppidi Beken (1553), Bewken, Cserkeny sau Berkeny (1561) – din cauza dificultăților de lectură a documentului –, Bököny (1574), Bekény (1597), Bökény (1609), Bekeny (1619), Beökény (1633), Bököny (1645), (d.2; d.6; d.8; d.9; d.10; d.11; d.13; d.14; d.15; d.16; d.17; d.18). Este bine să reținem împrejurarea potrivit căreia toate aceste ortografieri deficitare (cu excepția uneia: Topinci, 1590-1591 –, c.19; c.35; c.36 – născocită de turci), au fost realizate în cancelariile ungurești, purtând amprenta unor condiții specifice, concretizate în obiceiul adaptării denumirilor întâlnite la inflexiunile limbii maghiare, în scrierea numelor de localități, persoane ș.a. după auz, fără cunoașterea graiului interlocutorilor, în tendința politică de asimilare forțată a supușilor de altă etnie prin maghiarizarea denumirilor, în adoptarea unor cuvinte care se refereau la obiecte sau la întâmplări absente din viața ungarilor, etc. În cazul toponimului Bucin rolul decisiv l-a jucat ultimul element al complexului de factori poluanți, întrucât experiența maghiară se străduia să asimileze un cuvânt de origine latină sau slavă, care desemna, fie un sunet produs de un instrument necunoscut lor (bucin – bucium), fie o prezență arboricolă (făgetul) mai puțin familiară unor triburi nomade trăitoare în spațiul rezumativ al stepei. Rezultatul încercării a fost de altfel pe măsură, ajungându-se la o denumire, care, din cauza lipsei de conținut, își va pierde înțelesul, devenind un cuvânt enigmatic și străin oricărei limbi. Și, desigur, așa ar fi rămas pentru totdeauna dacă preoții din Estergom nu elaborau cu multă rigurozitate documentul din 1553, surprinzând existența celor două așezări învecinate: autohtonul Bucin și veneticul târgușor Beken, care la data întocmirii documentului coexistau deja ca uniune etnică mixtă de peste două sute de ani, întrucât așezarea noilor veniți fusese, după cum am arătat anterior, menționată ca parohie romano – catolică (Buken) în 1334.

O vreme au evoluat independent, locuitorii fiecăreia văzându-și de rosturile proprii, ceea ce nu a exclus însă fireștile și inevitabilele influențe reciproce, hotărâtoare și determinante pentru o viitoare contopire. Creșterea numerică a populației românești din satul Bucin – întotdeauna majoritară – a dus la construirea unor case noi în spațiul destul de mic existent inițial între cele două așezări, realizându-se astfel o apropiere firească surprinsă de documentele anului 1700. De-acum înainte actele oficiale vor vorbi despre o singură așezare, distincția între cele vechi păstrându-se destul de firav doar în tradiția locală.

Dacă până la 1500 Zarandul avusese 6 oppida (târguri),⁶⁰ în perioada imediat următoare numărul așezărilor ridicate la acest rang va crește atingând cifra de 11 în anii 1552-53 (c.33). Destul de asemănătoare cu

Secolul XVIII. Fragment din zidul de piatră care înconjură Curtea Domnească ridicată în centrul târgului Buttyin. (C.A.).

satele, târgurile se remarcă totuși prin câteva caracteristici distinctive de natură economică, administrativă, edilitară și demografică. Aveau dreptul de a ține târguri, devenind astfel centre zonale – economice și comerciale – atractive pentru populația din jur, beneficiau de o conducere proprie, includeau o urbanistică relativ mai elaborată, polarizând în jurul unui centru case

mai mari, curți de piatră ale feudalilor laici sau eclesiastici, uliți mai multe de-a lungul cărora și numărul de gospodării era mai mare, pe ici, pe colo făcându-și apariția și familiile meșteșugarilor, comercianților, etc. Cu toate acestea putem spune că de fapt oppidum-urile erau tot niște sate, cei drept mai bine construite și mai mari, în care locuitorii îngemănau cultivarea pământului cu creșterea vitelor⁶¹.

Ceva asemănător a fost și „oppidi Beken” în 1553, când pentru prima oară apare astfel consemnat, recunoscându-i-se în felul acesta întreaga evoluție anterioară. Dacă, din păcate, nu știm nimic despre înfățișarea lui concretă, îi putem totuși bănui localizarea pe actuala vatră a centrului localității, cumulară și în secolele următoare a principalelor edificii religioase (biserica și casa parohială romano – catolică), administrative (primăria, curtea domnească, tribunalul, jandarmeria, poșta), educative (școlile) și civile (prăvălii, piața, ateliere meșteșugărești, locuințe). Tot într-acolo ne îndeamnă și mentalitatea actualilor locuitori, care își marchează drumul spre centrul așezării prin cuvintele „mă duc la oraș”, expresie simptomatică păstrată în memoria colectivă încă din epoca medievală.

⁶⁰ Ștefan Pascu, op.cit., vol.II, p.152.

⁶¹ Idem, p.p.135-136, 161-163.

Târgul avea și familii mai emancipate, doritoare să-și vadă odraslele școlite chiar peste hotare, așa cum făcuse Valentinus Laczovicz de Buttyin (c.32) – în realitate „de Buchyn”, sau poate de „Buchinchot” – (c.4; c.19), care în anul 1535 era student la Viena, anticipându-le interesul față de lucrurile subtile, deosebite și tandre.

*

Cunoscute în țara noastră doar din referirile unor istorici maghiari, documentele redactate în anii 1552 și 1553 văd lumina tiparului pentru prima oară aici și acum. De valoarea și utilitatea lor ne-am dat seama foarte repede, cel din 1553 impunându-se prin extensie și unicitate. Fără el existența și adevărata denumire a multor așezări (inclusiv satul Bucin) din ținutul Deznei ar fi rămas pentru totdeauna necunoscute, întrucât nici un act emis înainte sau după nu le pomenește. Așa stând lucrurile am considerat că aducerea lor în țară devenea o problemă de principiu. Știindu-le păstrate la Arhivele Naționale Maghiare ne-am adresat colegilor de aici, care ni le-au trimis cu multă amabilitate sub forma unor copii xerox. În felul acesta, după aproape cinci sute de ani, slova lor mărturisitoare a ajuns în sfârșit acasă.

Vine turcul, pleacă turcul

Marcați de orgolii și de poftă lumești protagoniștii evenimentelor din prima jumătate a secolului al XVI-lea – austriecii, ardelenii și ungurii –, continuă aceeași politică nimicitoare, apelând la forță unii împotriva altora ori de câte ori situația le surâde. Prea mari și încrâncenate le erau interesele, prea multe aveau de împărțit, pentru a se putea ridica deasupra unei simple neliniști în fața avântului otoman. Iată de ce, până la urmă, din toată această vânzoleală stupidă și sângheroasă, turcii vor ieși cel mai bine putând să se laude în jurul anului 1550 cu multe izbânzi, concretizate în tot atâtea cuceriri teritoriale asupra Ungariei, Banatului și Aradului. Dacă mai adăugăm și aservirea Transilvaniei, aflată de câteva decenii sub suzeranitate otomană, trebuie să înțelegem că în sufletele contemporanilor era loc pentru orice sentiment în afara optimismului. Oricât de încrezător ai fi fost nu mai puteai nădăjdui ca lucrurile să se oprească aici. Dimpotrivă, de pe redutele construite febril între Șiria și Pâncota începând cu anul 1558, turcii vor privi tot mai nesățios către Valea de Mijloc a Crișului Alb⁶², care va intra pentru aproape un veac și jumătate în vârtoarea unor evenimente aspre, pustiitoare de locuri și de oameni.

*

Ca un strop de liniște premergătoare furtunii în anul 1561 are loc o nouă conscriere, materializată într-un Registru privind subsidiile achitate de locuitorii mai multor comitate, inclusiv Zarandul, către „Caesareo ac Regiae Maiestatis (Ferdinandi I)”, (d.11).

Asemănător celui din 1549, documentul înregistrează localitățile în funcție de numele cetăților, stăpânilor și administratorilor (provisoris), de numărul porților și de quantumul censului perceput – un florin și zece dinari de fiecare poartă –, vădind totodată aceeași puținătate informativă specifică perioadei în care a fost redactat: nimic despre numele supușilor, averea lor, ș.a. Cu toate acestea, atenția constantă de care s-a bucurat (Fábián Gábor, 1835; Kozma Pál, 1848; Rácz Károly, 1880; Márki Sándor, 1892 și 1895; V. Meruțiu, 1929, ș.a.), i-a susținut întotdeauna valoarea, autolegitimată în fond, cu prisosință, de vechime și de autenticitate.

Încercările noastre de a-i pătrunde conținutul s-au perindat însă printre surprize și dezamăgiri, provocate de absența localității Bucin din

---

⁶² Cornelia Bodea, *art.cit.*, pp.85-87; Lukinich Imre, *Erdély területei változásai a török hódítás korában (1541-1711)*, Budapest, 1918, p.p.137,138; Aradul permanentă..., p.p.137-139.

apartenențele Deznei, unde în mod firesc ar fi trebuit să se găsească alături de vecinele sale: Tekeres, înregistrată cu două porți (8 familii), Goosd (Govojdia) cu 3 porți (12 familii), Uyfalo (Satul Nou), fără specificarea numărului de porți, Berendely (Berindia) cu 1 poartă (4 familii), Sebes (Sebiș) cu 7 porți (28 familii) ș.a., toate în proprietatea văduvei Domnului Losonczy (d.11). Tot într-acolo ne conduceau și părerile câtorva dintre istoricii amintiți, Rácz Károly afirmând că „Potrivit conscripției din 1561 satul aparținea de cetatea Dezna” (c.34), iar Márki Sándor, mai prudent, doar că „Acestea (fiicele lui Losonczy – n.n.) în 1561 au plătit impozitul la Dezna” (c.4). Reținusem și o posibilă modificare a numelui așezării în virtutea ortografiei maghiare, păguboasă și derutantă la prima vedere, dar nu într-atâta încât să excludă orice șansă de identificare. Și totuși, Bucin-ul continua să-și ascundă identitatea. Din fericire nu singur, ci împreună cu alte unsprezece așezări apropiate: Lonya, Felseo Keoved (Cuiedul de Sus), Kis Keoved (Cuiedul Mic), Hodoss (Hodiș), Felseo Bersza (Bârșa de Sus), Also Bersza (Bârșa de Jos) ș.a., care în conscripția din 1549 figuraseră la Dezna, iar acum prin modificarea structurii domeniilor erau prezente în „pertinentiae arcis Ieneo” (apartenențele cetății Ineu). Numele îi apare într-adevăr foarte alterat: Bewken în transcrierea lui Márki Sándor (d.11), Berkeny la Fábíán Gábor⁶³ și Kozma Pál⁶⁴, Cserkeny la Ștefan Tzutz (d.11), diferențe cauzate probabil de dificultățile întâmpinate în descifrarea manuscrisului. În rest, îl găsim tot în proprietatea văduvei Domnului Losonczy (relictiae Domini Losonczy), dar cu o populație mai numeroasă, respectiv 4 porți, adică 16 familii, totalizând aproximativ 80 de persoane, de la care administratorul Balthasar Horvath a încasat cenzul anual în valoare de 4 florini și 40 de dinari. Din păcate, nici de această dată, nu le sunt pomenite numele, starea materială, morile, pășunile, etc., putând să constatăm doar faptul că erau mai mulți comparativ cu anul 1549, depășind chiar populația Aradului care totaliza doar 12 familii, că satul împreună cu încă 11 din vecinătate a depins câțiva ani de cetatea Ineului și că pentru familia Losonczy aceasta va fi ultima consemnare a îndelungatei sale proprietăți (1387-1561), întrucât evenimentele următoare vor lichida vechile domnii, pecetluind înscăunarea altora, mai devotate noilor vremuri și întâmplări.

---

⁶³ Fábíán Gábor, op.cit., p.30.

⁶⁴ Kozma Pál, Zaránd – Vármegye földirati, statistikai és történeti leirása, Kolozsvártt, 1848, p.16.

Sub privirile oamenilor neputincioase și temătoare, în anul 1565, zăgazarile s-au rupt. O armată otomană puternică, formată din aproximativ 30.000 de soldați, atacă și ocupă succesiv Pâncota, Ineu și Dezna, cetatea Șiriei, încercuită și izolată, având ulterior o soartă asemănătoare. Este adevărat că înspre toamnă oastea regală condusă de Schwendi eliberează Ineu, dar în urma ofensivei turcești începută la 3 septembrie 1566 și încheiată victorios după 23 de zile, toate iluziile se dovedesc înălțate pe consistența unui cântec de lebedă⁶⁵. Valea de Mijloc a Crișului Alb era cucerită, urmând să suporte rigorile și capriciile noilor stăpâni. Foarte curând aceștia vor impune o nouă împărțire administrativă a teritoriului în sangeacuri și nahii (un fel de raioane ale vilaietului – regiunii sau județului – Timișoarei, care găzduia sediul Marelui Vizir), Dezna cu satele ei fiind încadrată în nahia, devenită apoi sangeac de Ineu, condus de begul Halul, urmat de Muharem⁶⁶. Nu se lasă așteptate nici actele de donație, sultanul Soliman al II-lea răsplătindu-și supușii de rang. Așa se face că și cetatea Deznei va fi dăruită principelui transilvan Ioan II Sigismund Zápolya (1540-1571), care la rândul său o cedează în 1566 căpitanului Gheorghe Bebek, ulterior soției acestuia, văduva Bebek.

Din motive economice lesne de priceput satele nu vor fi înstrăinate, ci doar împărțite între comandanții turci doritori de chiverniseală. Încă nu știm pe mâna cui a încăput satul Bucin, dar dintr-o plângere a țăranilor de pe Valea Crișului Alb, înmănată de Nicolae Bălaj, originar din Ciuci (Vârfurile), în 1572, Marelui Vizir Mehemed la Timișoara, ne dăm seama că și situația locuitorilor săi devenise foarte apăsătoare (d.12). Avuseseră întotdeauna destule pe cap, laptele și mierea îndulcind mesele altora, însă de la o vreme încoace totul era schimbat. Ultimele răsturnări politico-militare spulberaseră până și bruma de principii și legi, fără de care orice alcătuire socială se clatină. Haosul pune stăpânire pe comunitățile sătești asaltate din toate părțile de pretenții multiple și necontrolate. Voievodul ardelean își adună cu hârnicie zeciuiala, împăratul german, ca rege al Ungariei apusene, stoarce și el cu ajutorul „haiducilor” cât poate, lotrii adăpostiți prin păduri apucă tot ce le iese în cale, iar turcii proaspăt înstăpâniți măresc birurile de multe ori peste noapte. În această atmosferă sufocantă begul Halul din Ineu organizează o conscripție (numită de ei „defter”), în care consemnează toate așezările din zona Deznei și a Beliului împreună cu stăpânii lor. Suntem în anul 1574 și constatăm că satul Bucin este înregistrat sub numele Bököny ca

⁶⁵ Lukinich Imre, op.cit., p.139; Aradul permanentă..., p.139.

⁶⁶ Cornelia Bodea, art.cit., p.p.87,88.

construiască niște întărituri pe lângă vechea cetate, cu scopul tănuuit de a le folosi la momentul oportun, împreună cu austriecii, într-o revoltă contra turcilor. După cum se va dovedi în urma unei anchete foarte severe, toată agitația, reverberată până la sultan, fusese provocată de niște biete magazii agricole, pe care, într-adevăr doamna Bebek le înălțase⁷². Simțindu-se așadar într-o perpetuă nesiguranță, turcii vor împânzi teritoriul cu trupe, ale căror cantonamente, efective și solde le cunoaștem grație unei conscripții (defter) referitoare la anii 1590-91.

Considerat pe drept cuvânt foarte important pentru înțelegerea epocii la care se referă, documentul ridică – și din punctul nostru de vedere – câteva probleme poate un pic mai deosebite (c.35; c.36). Respectându-i întru totul nuanțele putem constata că printre cele 7 cetăți în care fuseseră cantonate efective militare, se găsește și localitatea Bucin, înregistrată sub numele Topinci. Dincolo de ciudățenia denumirii cu adevărat inedită, consemnarea localității ca **cetate** ne-a contrariat îndelung, pentru bunul motiv că nimic din cele cunoscute până acum nu sugerase o asemenea arhitectură. Nici obiceiul turcilor de a se rezuma în teritoriile cucerite doar la mici amenajări nu-i susținea prezența. Și totuși, documentul vorbește foarte răspicat despre un detașament compus dintr-un comandant (agă) și 27 soldați aparținând trupelor auxiliare de martaloși, adică pedestrași de origine slavă antrenați pentru incursiuni, ale căror solde pe anul 1591 întruniseră valoarea de 42.955 akții, sau 1.539 florini și 01 kreitari, sau 358 galbeni, cantonat în cetatea Topinci din sangeacul Ineu, vilaietul Timișoara. Aflate dincolo de orice îndoială, informațiile de mai sus trebuie primite cu toată încrederea, exceptând cuvântul **cetate** pe care cititorul e bine să-l amendeze puțin, temperând astfel zelul autorilor documentului, tentați să amplifice amenajările posibile și foarte firești efectuate de garnizoana staționată aici. Ne gândim desigur la faptul că, din motive de minimă strategie și securitate, soldații și-au împrejmuț tabăra cu șanțuri și valuri de pământ, fortificate probabil cu garduri, pentru a evita orice atac efectuat prin surprindere. Spre așa ceva ne îndeamnă și tradiția locală atunci când vorbește, ce-i drept foarte incoerent, despre unele urme – movile și cavități subterane – sesizabile și astăzi în partea de nord a hotarului numită Filipești, în apropierea căreia – la Maieriște – s-ar fi aflat și o geamie (biserică) turcească. Doar astfel înțeleasă și reconsiderată, ca un sistem de întărituri, gen castru roman, ideea de „cetate”, formulată în document, a putut avea o existență reală.

Cu prudența necesară apropierei de un cuvânt străin – Topinci – și singular (acesta fiind unicul document cunoscut de noi care îl pomenește), am încercat să-i precizăm cât de cât conținutul și rostul. Primul sens al

---

⁷² Ibidem, p.p.8,9; Cornelia Bodea, art.cit., p.90.

turcescului „top” ne deschide o perspectivă militară, cuvântul traducându-se prin „tun”⁷³, ale cărui derivate: „top – atmak” = „a trage cu tunul”⁷⁴, „topcu” (în conscripție „topcük”) = „artilerist”, „artilerie”⁷⁵, „topcu-ateși” = „foc de artilerie”⁷⁶, ș.a. se adresează unor preocupări similare. În ciuda faptului că și denumirea noastră conține rădăcina „top”, ea nu participă la semnificația războinică a acesteia, fapt susținut și de absența artileriei din structura detașamentului cantonat la Bucin. Spre alte lucruri nebănuite și foarte interesante ne conduce însă al doilea înțeles al cuvântului „top”, echivalent cu „legătură”, „mănunchi”, „bucchet”⁷⁷, aflat în cazul denumirii analizate într-o simbioză evidentă cu terminația „inci”, substantiv distinct căruia îi corespunde românescul „perlă”⁷⁸.

Dacă într-adevăr ne găsim în fața unui cuvânt compus („top” + „inci”), traducerea lui „ad literam” se constituie într-o expresie: **„legătură, mănunchi sau buchet de perle”**, care, trebuie să recunoaștem, este și va fi, pe cât de frumoasă, pe atât de ciudată.

Parțiale și fără pretenții formulările anterioare își revendică așezarea în limitele unor simple încercări, gata oricând să cedeze locul altora mai profunde, mai convingătoare.

Până atunci rămâne doar certitudinea prezenței detașamentului otoman în localitate, alegere deloc întâmplătoare din partea comandanților turci, care simțeau nevoia unui avanpost militar în coasta Ardealului, dincolo de Ineu. Întrucât Dezna fusese cedată ardelenilor imediat după cucerire, strategii au hotărât implantarea unui cap de pod în Bucin – Topinci, de unde martaloții antrenați pentru incursiuni, puteau supraveghea zona raportând superiorilor toate amănunțele mai mult sau mai puțin suspecte.

*

Foarte curând precauțiile otomane se vor dovedi folositoare, pentru că tocmai dinspre Ardeal va începe să bată vântul eliberării. Pregătirea ofensivei înregistrează un episod nefericit, în care tangențial este prezent și numele satului Bucin. Kendi Ferencz (poate românul Căndea) primise în 1594 cetatea Deznei împreună cu cele 47 de sate aparținătoare, inclusiv

⁷³ Agiemin Baubec, Mitică Grecu, Dicționar turc-român, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1979.

⁷⁴ Idem.

⁷⁵ Ibidem.

⁷⁶ Ibidem.

⁷⁷ Ibidem.

⁷⁸ Ibidem.

Bucin-ul, târgul Sebiș, 3 moșii și 7 puste. Dar, peste numai un an, acuzat de infidelitate față de orientarea politică antiotomană promovată de Sigismund Báthory (1581-1607), proaspătul împrumutat își va lua rămas bun de la toate de pe înălțimea sinistră a eșafodului (c.34).

În sfârșit, după îndelungi ezitări, principele Ardealului stimulat de victoriile lui Mihai Viteazul și de alianța cu împăratul Austriei, Rudolf al II-lea, va ridica și el în vara lui 1595 armele împotriva turcilor. Încolțiți din toate părțile aceștia se văd obligați să părăsească Zarandul, cetățile fiindu-i preluate de ardeleni. Potrivit obiceiului Sigismund își răsplătește colaboratorii prin donații al căror beneficiar va fi și Kornis Gaspar, care la 24 aprilie 1597 primește cetatea Deznei cu toate satele aparținătoare (d.14). Bucin-ul, ortografiat aici Bekeny, este și el prezent alături de câțiva dintre mai vechii săi companioni, Ujfalu (Satul Nou) și Tekeres, în contextul celorlalte așezări. Dincolo de identitatea noului stăpân, care foarte curând va deveni prieten cu Mihai Viteazul, documentul mai surprinde și o modificare intervenită pe parcursul ultimelor decenii în structura localității. Speriată de intensitatea evenimentelor din timpul ocupației turcești, bruma de unguri pripășită în apropierea satului Bucin se risipește, ducând la depopularea „cartierului” consemnat ca „oppidi Beken” („târgul Beken”) în 1553. La drept vorbind nici nu mai aveau motive să rămână într-o lume cu valorile răsturnate, urmăriți la fiecare pas de primejdii care le puteau deveni oricând fatale și mai ales văduviți de proprietățile agricole, comerciale și de altă natură, asupra cărora se înstăpâniseră turcii cu frenezie și nesaț. Și dacă totuși unii mai doriseră în ruptul capului să-și prelungească șederea, Dieta ardelenilor, întrunită la Turda în 1566, îi va izgoni nu numai din împrejurimile Bucin-ului, ci de pe tot pământul transilvan ce se dorea locuit de acum înainte doar de „domni” protestanți: „S-a decis cu voință unanimă, ca persoanele de legea aia – romano-catolică – ce stăruie în știința papistășească, să se expulzeze de orișunde din împărăția Majestății Sale”⁷⁹ (Ioan II Sigismund Zapolya – n.n.). În fața unei asemenea decizii necruțătoare nu va mai rezista nici modesta comunitate romano-catolică din târgul Beken, elementele ei materiale (biserica) și organizatorice (parohia – plebania –) ajungând foarte repede o ruină, peste care, mai bine de două veacuri, vor „plânge” doar esențele nobile și rarefiate ale buruienilor.

Prompt și corect înscrisurile documentare le sancționează dispariția vorbind în continuare doar despre satul Bekény (în realitate Bucin), ai cărui locuitori consecvenți cu propria lor istorie și ființă au rămas pe loc. De-abia în jurul anului 1760 localitatea va reveni la statutul administrativ de „târg”,

⁷⁹ Lakatos Ottó, Arad története, Arad, 1881, vol.I, p.29; Isaia Tolan, op.cit., p.p.46,48,56,57,67,68.

românesc de această dată, redobândit pe baza unei evoluții îndelungate și remarcabile.

*

Inconsecvențele lui Sigismund Báthory concretizate în dubla lui abdicare de la tronul Ardealului, duplicitatea urmașului și vărului său, cardinalul Andrei Báthory, presiunea turcilor asupra zonelor din care fuseseră alungați, îl determină pe Mihai Viteazul să intre în Ardeal pentru a face ordine. Începând cu toamna lui 1599 efectele acțiunilor sale se răsfrâng și asupra Văii de Mijloc a Crișului Alb, pustiiată sistematic în anii anteriori de hoardele tătare. Ferm și prevăzător voievodul muntean îi va întări cetățile cu trupe românești, numind în fruntea lor oameni de bună și mare încredere, asemănători lui Kornis Gaspar stăpânul Deznei. Incursiunile prădătorilor încetează, satele din jurul Ineului până spre Bucin revenind și ele, cât de cât, la o viață normală, după cumplitele pierderi în oameni, case și animale, îndurate cu disperare⁸⁰.

Succesele sale – îndeosebi realizarea Unirii – vor provoca însă dușmănia ungarilor ardeleni și suspiciunea imperialilor, Mihai Viteazul văzându-se obligat în iarna lui 1600, după înfrângerea suferită la Mirăslău (18 sept. 1600), să plece spre Viena și Praga pentru o nouă înțelegere cu împăratul Rudolf al II-lea. Cu toate că încercările istoricilor de a-i reconstitui drumul s-au lovit de puținătatea informațiilor, ei au ajuns totuși la concluzia potrivit căreia, din Deva unde au tras după el cu tunul, marele pribeag, însoțit de câțiva oșteni credincioși, a trecut în prima săptămână a lunii decembrie 1600 prin Lipova și Ineu către Hălmațiu⁸¹. Doar pe această cale ocolitoare, protejat de bunul său prieten și colaborator, Kornis Gaspar, a putut scăpa de urmăritorii săi, ungurii ardeleni, hotărâți să-l ucidă⁸², poposind la Ineu sub un arbore de tisă – ne spune tradiția locală⁸³ –, îndreptându-se apoi spre Hălmațiu, de unde în 6 decembrie se adresează printr-o scrisoare căpitanului Oradiei, Paul Nyary, pe care îl roagă să-i acorde liberă trecere⁸⁴. Dacă într-adevăr acesta i-a fost drumul, pașii voievodului au trecut și prin Bucin, în 4 sau poate în 5 decembrie 1600, ducându-i măreția și deznădejdea tot mai departe...

⁸⁰ Otto Greffner, op.cit., p.48; Aradul permanentă..., p.143; Eugen Glück, Contribuții cu privire la istoricul cetății de la Ineu, Ziridava, nr.XIII, 1981, p.135.

⁸¹ Gheorghe Lanevschi, Mihai Viteazul și Aradul, Ziridava, nr.XI, 1979, p.283; Cornelia Bodea, art.cit., p.93; Aradul permanentă..., p.p.143,144.

⁸² Nicolae Iorga, Istoria lui Mihai Viteazul, Ed. Militară, 1968, p.378.

⁸³ I. Pârva, Drumuri în țara Zarandului, Ed. Sport-Turism, București, 1983, p.163.

⁸⁴ Nicolae Iorga, idem; Gheorghe Lanevschi, idem.

De-abia început, veacul al XVII-lea reinstaurează puterea ardelenilor asupra cetăților Dezna și Ineu, considerate pe drept cuvânt puncte strategice la granița vestică a principatului. Reparate și consolidate, cu efectivele gărzilor întregite, căutau din rășputeri, la îndemnul principilor Ardealului, să ostoiască ardoarea otomanilor de a pune mâna pe ele. Din toamna lui 1605 le va fi tot mai greu, pentru că turcii reușesc să reocupe cetatea Șiriei, apropiindu-se iarăși de inima Zarandului⁸⁵. Doar intransigența militarilor și flexibilitatea diplomației mai salvează încă independența regiunii, în care Ineul, posesor al celei mai importante cetăți, își rotunjește uneori domeniul cu sate din teritoriul suratei sale mai mici, Dezna. Așa se pare că a procedat și în anul 1601, când principele Sigismund îi dăruiește lui Toldy (Szalontai) István cetatea și târgul Boros-Jenő (Ineu) împreună cu câteva zeci de sate. Bucuria beneficiarului nu va dura însă prea mult, întrucât peste doar câțiva ani rivalii îi vor înjumătăți domeniul, iar moartea survenită în 1607 îl va elimina cu totul din joc. Nemulțumiți, urmașii – văduva Clara Bánfy și fiul George Toldy – își revendică drepturile, obținând satisfacția unui înscris doveditor pentru averea pierdută⁸⁶. Păstrat în arhivele capitlului de la Alba Iulia, documentul „scris în 1609 la stăruința stăpânei Clarae Bánfy și a lui Georgii Toldy”, adăverește proprietatea „Magnificului Stephani Toldy de Szalonta” asupra unor localități din comitatul Zarand, printre care „Bökény, Ujfalu, Gross, Szelestye, Barda și Tekeres-Csiger” formează o listă aproape completă (fără Száldobagy și Teljös) a cătunelor din jurul satului Bucin (Bökény), încă de sine stătătoare, înaintea contopirii lor într-o așezare modernă (d.15).

Dincolo de necazurile doamnei Bánfy, care nu și-a recăpătat niciodată averea, perseverența ei a rodit cu folos în această moștenire documentară, mai prețioasă poate decât moșia pierdută.

Trecătoare ca roua drepturile de proprietate asupra Bucin-ului se fac și se desfac după voința principilor Ardealului, care de multe ori nu mai știu pe cine și cum să mulțumească. Bine conturată și statornic opusă imprudentului Kendy Ferencz, prosperitatea lui Kornis Gaspar nu durează totuși prea mult, fiind întreruptă în 1601 de imixtiunea familiei Toldy. Prezența lui Gabriel Báthory pe tronul Ardealului (1608-1612) înclină

⁸⁵ Lukinich Imre, op.cit., p.353; Otto Greffner, op.cit., p.52; cf. Alexandru Roz, Evoluția demografică a comunei Șiria până la 1848, Ziridava, nr.VIII, 1977, p.p.89-123.

⁸⁶ Márki Sándor, op.cit., vol.II, p.223.

balanța favorurilor înspre Keresztesy Pál, împrăștiat în anul 1612⁸⁷, dar obligat să accepte restituirea satului prin răscumpărare în 1614 lui Kornis Gaspar⁸⁸. Susținătorul acestuia, principele Gabriel Bethlen (1613-1630), va promova însă la 26 august 1619 „in civitate nostra Alba Iulia” („în orașul nostru Alba Iulia”) o nouă donație pe numele lui Marcu-Vodă Cercel, căruia îi recunoaște slujbele credincioase dăruindu-i cetatea Dezna din comitatul Zarand cu întregul său domeniu în valoare de 15.000 fiorini (d.16). Bun cunoscător al realităților vieneze și pragheze încă din tinerețe, participant activ la evenimentele din Ardeal, domn al Moldovei pentru câteva luni, beneficiarul donației mai trecuse prin aceste locuri în iarna lui 1600 alături de unchiul său, Mihai Viteazul, către îndepărtatele capitale apusene. După moartea marelui voievod cavalerul rămâne la curtea principilor ardeleni ca „aliat fără țară”, bucurându-se de încredere și apreciere. Nu mică trebuie să fi fost mirarea și, de ce nu, poate chiar bucuria țăranilor din Bucin (în document Bekeny) atunci când au aflat că, în sfârșit, un boier de aceeași credință și limbă le călca pragul, întrerupând măcar pentru câțiva ani lungul șir al străinilor împovărați de propria lor înstrăinare.

*

Principele Gheorghe Ráoczy I (1630-1648) se opune din răspuțeri pătrunderii turcilor în Zarand, acordând printre altele o tot mai mare atenție cetăților Boros-Jenő și Deszny. Bine apărat de cetatea concentrică înconjurată de șanțuri și de apa Crișului Alb, târgul Boros-Jenő (Ineu) începe să devină un mic orașel prielnic meșteșugarilor și comercianților, condus de o aristocrație locală tot mai spilcuită, vizitată uneori de principii transilvani, care aveau la Mocrea „o fântână cu apă acră, mirositoare a pucioasă, la care fântână sau feredeu adeseori umbla, scaldându-se întrânsa, fiind hăznuitoare”⁸⁹. Cele aproximativ 800 de case și 200 de prăvălii (cifre probabil exagerate sub pana călătorului turc, Evlia Celebi, care a vizitat Ineul) orânduite pe străzi, dintre care unele aveau deja nume: Strada cu Pod, Lungă cu Pod, Lungă, Norioasă, Mare, Mică ș.a., obligația cetățenilor de a circula după clopotul de stingere cu felinare sau cu făclii în mână, străzile nefiind încă iluminate, interdicția portului armelor o dată cu începutul inserării, exprimă înaltul nivel urbanistic atins de inoani în prima jumătate

---

⁸⁷ Idem, p.p.161,167.

⁸⁸ Ibidem.

⁸⁹ Nicolae Horga, Oglindă arătată omului înțelept, Buda, 1807, p.p.121,122.

a secolului al XVII-lea⁹⁰.

Deszny (Dezna), al cărei domeniu cunoscuse în ultima vreme o continuă micșorare până la doar 25 de sate în 1619 (d.16), este scoasă de sub autoritatea Ineului și, cu domeniul întregit la 50 de sate, va fi donată în anul 1633, luna noiembrie, ziua 1 fostului comite suprem al Zarandului, Sigismund Kornis, descendent al Kornişeștilor, familie care a dat mulți oameni de încredere aici, la porțile Ardealului (d.17). Lectura documentului ne prilejuiește o reîntâlnire cu aproape toate satele („posesiones Arcem Deszny”), Bucin-ul, ortografiat de data aceasta Beökeny, Tekeres, Uýfalu și poate Szeleste sau Szelestichia atrăgându-ne îndeosebi luarea aminte.

Foarte generos și atent cu cei bogați, Gheorghe Rácochy I zăbovește puțin și asupra soartei țăranilor iobagi, ușurându-le cât de cât viața prin

1658. Cetatea Ineu – reședința comitatului Zarand.
(din Márki Sándor).

reducerea sarcinilor, limitarea abuzurilor și năpăstuirilor de tot felul, prilej de bucurie și speranță pentru bieții oameni supuși la grele și mari încercări. Dar, din păcate, relaxarea venită parcă din cer nu durează prea mult, pentru că menghina istoriei era pregătită să acționeze în mod restrictiv, aducându-i pe țăranii din Bucin și împrejurimi în situația disperată de a-și lua lumea în cap. Pentru a înțelege cum s-a ajuns la așa ceva, este

bine să ne aducem aminte că deja în 1605 turcii reocupaseră cetatea Șiriei, toate încercările ardelenilor de a-i scoate dintre zidurile fortificației dovedindu-se inutile. Dimpotrivă, având în mână acest cap de pod, armata otomană organizează frecvente incursiuni în Zarand, reușind prin tactica pașilor mărunți să ocupe tot mai multe sate, pe care în jurul anului 1633 le subordonează administrativ sangeacului cetății Vilagos (Șiria). În 1645 acesta cuprindea 32 de localități, majoritatea din domeniul Deznei, în fruntea listei aflându-se Bucin-ul ortografiat Bököny, alături de vecinele sale

⁹⁰ Márki Sándor, op.cit., vol.II, p.p.159,160; A.S.A., fond personal Márki Sándor, Diplomatarium Aradiense, mss., dosar nr.3-4, fasc.2, f.75,92; Idem, Aradvármegye helységnévtára, f.229,248,259; Călători străini despre țările române, vol.VI, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1976, p.p.512-515; Eugen Glück, art.cit., p.p.131-148.

Gosd (Govojdia), Tekeres, Sebes ș.a., aservite cu poftă și grăbire de fel și fel de turci anonimi și obscure (d.18). Capriciile, abuzurile și violența noilor stăpâni determină exasperarea țăranilor, hotărâți să-și amelioreze condiția mizerabilă pe calea plângerilor. În anul 1645 este rândul celor din Bucin să procedeze așa, plângerea lor istorisind pe scurt grozăviile prin care trecuseră în ultimii „opt sau nouă ani”, semn că satul fusese înrobit în 1636 sau 1637. Dincolo de numele stăpânilor – begul Mehmet din Giula, Halin, tot din Giula și Kara Hassun din Lipova – oricum, întâmplătoare și nesemnificative –, cu adevărat importante sunt celelalte elemente ale plângerii referitoare la creșterea succesivă și aberantă a tributului de la 60 florini, 60 pinte de unt și 2 vaci cât fusese inițial, până la 120 florini și 100 pinte de unt, pe care țăranii refuză să îl achite. Ofensat, Kara Hassun vine cu oaste asupra lor și pune mâna pe tot ce-i pică în cale: „33 de iepe și una-alta, care acolo (la Lipova unde locuia Hassun – n.n.) au rămas”. Îngrozii de furia prădătorilor sătenii se refugiază prin păduri, astfel că „satul însuși a stat pustiu aproape un an”. Cei 378 florini luați peste tribut „de la juzi și de la sat” în timpul ocupației, ne arată cu prisosință consecințele grave și deprimante la care se poate ajunge atunci când legile și principiile sunt anulate, societatea urmând să fie condusă exclusiv după bunul plac al stăpânului (d.19).

Chiar dacă nu știm cât și în ce mod a reușit să ușureze viața autorilor ei, plângerea țăranilor din Bucin rămâne un document important, care ne vorbește printre altele și despre organizarea localității. Este pentru prima dată când aflăm că satul era condus de un jude (judex), în alte părți cnez sau chinez (knez), comite (comes), ales de obște dintre fruntașii comunității pe timp de un an, cu posibilitatea realegerii, uneori, chiar pe viață. Ajutat de un jude mic sau vicejude (vicejudex) și de un sfat al bătrânilor alcătuit din jurați (jurati), el judeca toate pricinile, aduna gloabele, urmărea executarea zilelor de clacă, îndeplinirea obligațiilor la oaste, se ocupa de starea civilă (nașteri, cununii, decese), asigura împărțirea periodică a pământului, paza hotarului, pășunilor și pădurilor, întreținerea bisericii și a preotului, înregistra veniturile morilor și a cârciumelor, ocrotea liniștea și pacea satului, iar atunci când era nevoie mijlocea raporturile țăranilor cu stăpânul feudal, cu districtul sau cu comitatul. Duminica, dar uneori și peste săptămână, conducerea se aduna în fața bisericii sau în alte locuri pentru sfat⁹¹, la care puteau participa și sătenii.

---

⁹¹ Ștefan Pascu, op.cit., vol.I, p.p.394-396.

Cu Gheorghe Ráoczy II (1648-1660) ocupația turcească și mai ales toate năpăstuirile ei își diminuează intensitatea, Bucin-ul, reîncadrat în domeniul Deznei, fiind atribuit la începutul anului 1651 împreună cu cetatea, comitetului suprem al comitatului Cluj, Kornis Ferencz (c.7). Abia înfăptuită donația, noul stăpân primește o scrisoare (datată în 2 februarie 1651) de la căpitanul cetății Dezna, Pankotai Andras (c.34). Percepute astăzi ca un document important, rândurile căpitanului ne ajută să intrăm în atmosfera plină de primejdii, premergătoare iminentei recucerii a zonei de

1665. Ținuturile principalelor cetăți din vestul Ardealului – inclusiv al Deznei (Deszni) – în apartenențele căreia figurează și satul Bököny. (Din Márki Sándor).

către turci. Pădurile Deznei „socotită ca un bastion al Inelui” colcăie de lotri, escapadele turcilor accentuează neliniștea sătenilor, care de multe ori

nici nu mai știu de cine și cum să se păzească, în jurul Ineului ciocnirile tot mai frecvente provoacă victime în ambele tabere, dinspre Gyula veștile referitoare la masive concentrări de trupe turcești prevestesc o invazie pustuitoare... Semnificativă trebuie să fi fost și pășania unui oarecare Rátz Pált surprins de turci la compul din Bekény, prin care trebuie să înțelegem trecerea peste Criș, unde pe atunci nu exista pod, legătura dintre Bucin și Sebes realizându-se cu ajutorul unei platforme plutitoare de-a lungul unui fir suspendat între cele două țârmuri. Presat de împrejurări, bietul om își abandonează calul și, fără să mai stea pe gânduri, sare în apă reușind să înoate spre malul opus.

Izolată și aproape singur în mijlocul atâtor întâmplări dramatice, autorul scrisorii se adresează juzilor din localitățile apropiate cerându-le ajutor. „În legătură cu cele de mai sus – mărturisește căpitanul – l-am înștiințat pe **jucele din Bekény** (– s.n.), care a venit la mine cu încă trei inși; tot așa pe judele din Sebes. Și lor și celorlalți juzi le-am spus să-mi dea de știre dacă află ceva despre turci” (c.34). Fără îndoială veștile nu au lipsit, însă, din păcate, pe măsura trecerii timpului, concluzia dominantă era aceea că toate încercările de a schimba desfășurarea evenimentelor se dovedeau zadarnice. Confirmarea pesimismului tot mai generalizat va veni în toamna lui 1658, când o puternică armată otomană însoțită și de tătari înconjoară Ineul din patru părți, incendiază târgul și în dimineața de 28 septembrie pun stăpânire pe cetate, în urma unui scurt, dar foarte violent atac⁹². În zilele următoare, la 15 octombrie, Dezna, mult mai puțin apărată, cade și ea în mâna turcilor⁹³, ca de altfel întreaga Vale de Mijloc a Crișului Alb, peste care, de acum înainte, preț de aproape patru decenii, va flutura iarăși semiluna victorioasă.

---

⁹² Márki Sándor, op.cit., vol.II, p.p.159-161; Lukinich Imre, op.cit., p.354; Octavian Lupaș, Ineul sub stăpânirea semilunei, Hotarul, nr.5, 1933, p.p.13,14; Aradul permanentă..., p.151.

⁹³ Idem.

Fără „ci” în ritm de vals

Doar cinci sate din apropierea Ineului sunt lăsate formal în posesia principelui Mihail Apaffy (1661-1690), restul de 62 și nu 40 cum fusese înțelegerea, fiind cucerite de turci în perioada imediat următoare anului 1658, ajungându-se astfel, după cum era de așteptat, la mari animozități între ardeleni și otomani⁹⁴. Demersurile și plângerile celor dintâi la Înalta Poartă vor fi zadarnice, așezările dintre Ineu și Hălmagiu adâncindu-se în robie și disperare, dacă ne gândim că alături de alte privațiuni nimicnicia turcilor ajungea până la răpirea copiilor lipsiți de apărare⁹⁵. Cu siguranță și Bucin-ul a fost printre ele, locuitorii săi cunoscând acum, pentru a treia oară, tragicul verdict al dictonului „vae victis” (vai de cei învinși). Grozăviile acelor zile s-au șters din memoria oamenilor și întrucât documente nu există,

1694. Monedă emisă de împăratul Austriei Leopold I învingătorul turcilor. (I.).

doar o pată de apă din hotarul sudic, deluros și împădurit, mai păstrează prin numele său, „Tăul Turcului” (c.19), amintirea obiceiului ocupanților de a-și adăpa herghelia la această oază de răcoare aflată pe cărarea Chisindia-Almaș, mai scurtă și mai dosnică, numită și ea probabil tot

de atunci, „Calea Cailor”⁹⁶. Frecvența numelui de familie „Turc” împreună cu „Izvorul Turcului” din apropiata comună Almaș, „Părul Turcului” ce ținuse umbră unui izvor decenii la rând în satul Sălăjeni, „Culmea Turcului” nu departe de Bodești, „eroismul” furtului de cai din hergheliile turcești, ne conduc spre aceleași obscure împrejurări otomane⁹⁷, spulberate definitiv abia la sfârșitul secolului.

După asediul nereușit asupra Vienei (1683) turcii refuză șansa unei retrageri pașnice, obligându-i pe austrieci să-i alunge cu forța din cetățile

⁹⁴ Fábíán Gábor, op.cit., p.p.13-15, nota d.

⁹⁵ Aradul permanentă..., p.151.

⁹⁶ Simion Moș, Cronica de la Buteni, f.60 (mss. dactilo. în posesia autorului O.S.); Vitalie Munteanu, Tăul Turcului, în Zarandul în legende și povestiri, Ed. Facla, Timișoara, 1988, p.p.64-68.

⁹⁷ Simion Moș, op.cit., f.48-60; Vitalie Munteanu, Legendele celor șapte păcurari din Zarand, mss. dactilo., 1976, f.30-33; Felicia Mărcuț, Toponimia comunei Buteni (Arad), lucrare de licență, Cluj, 1974, mss. dactilo., f.39.

Ineu, Şiria (1691) și Dezna (1693). Scurte dar foarte violente, luptele au lăsat urme adânci și în perimetrul Deznei, aruncată în aer de garnizoana turcească pusă pe fugă. Impresionați de amploarea dezastrului, localnicii l-au immortalizat într-o legendă, care atribuie deznodământul fatal unui grup de fete sechestrate de turci în fortăreață: emblemă a demnității și curajului,

1781. Pecetea târgului
Dezna. (Din Márki
Sándor).

eroina istorioarei se furișează în camera pulberăriei și provoacă deflagrația, preferând moartea în locul promiscuității haremului⁹⁸. Generoasă și emoționantă, povestea nefericitelor adolescente a fost prelucrată artistic în secolul trecut de Jókai Mór, iar mai recent de Vitalie Munteanu, trecând astfel din planul tradiției orale în sfera literaturii⁹⁹. Cu sau fără contribuția civililor, cetatea își pierde semnificația și rosturile anterioare, veacurile de glorie în care și Bucin-ul respirase la umbra ei prinzând conturul vag și tot mai subțire al amintirii. Astăzi doar

melancolia înseninată de trecerea timpului îi veghează ruinele, îngenunchiate cu umilință și mândrie sub stelele reci și tot mai îndepărtate.

*

De acum înainte Viena și, alături de ea, rigorile dar și capriciile (ca să nu spunem răutățile) noilor eliberatori vor determina viața și moartea locuitorilor de pe Valea de Mijloc a Crișului Alb. Învingătoare în războiul cu turcii Austria va schimba hărțile Europei, readucând printre altele Aradul și Zarandul până la Hălmagiu în granițele fostei Ungarii. Împăratul Carol al VI-lea (1712-1740) – ca rege al Ungariei Carol al III-lea – aprobă aceste modificări teritoriale în anul 1715, îndeplinind astfel dorința ungarilor de a avea sub aripa lor vechile ținuturi din așa-zisele „Partes Hungariae” („Părți Ungurene”). Întrucât vechea nobilime maghiară se prăpădise în pustiirile și războaiele ultimului secol și jumătate, pământul și oamenii celor două comitate sunt încadrate în domeniul erarial (de stat), împăratul hotărându-le soarta, nu peste multă vreme¹⁰⁰. Până una-alta, sătenii noștri își duceau viața

⁹⁸ Eugen Glück și colaboratori, Arad, Ghid turistic al județului, București, 1974, p.84.

⁹⁹ Jókai Mór, O sută una mirese, în Nuvele, Budapesta, 1895; Vitalie Munteanu, Roabele de la Dezna, mss. dactilo.; idem, Legendele celor șapte păcurari din Zarand, mss. dactilo., 1976, f.20-23.

¹⁰⁰ Kozma Pál, op.cit., p.p.6-8; V. Meruțiu, Județele din Ardeal și din Maramureș până în Banat, Cluj, 1929, p.p.166,167, nota nr.4; Gheorghe Ciuhandu, op.cit., p.p.25-27, 86-92; Alexandru Roz, art.cit.

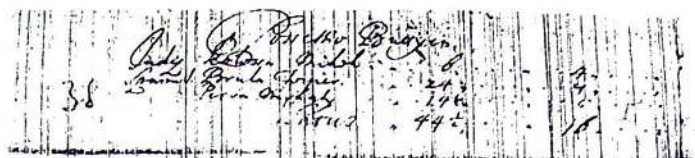
tot în comitatul Zarand, împărtaşind însă o altă istorie, legănată de valsurile vieneze. Consecințele nu se lasă deloc așteptate, prima și cea mai ușor de constatat manifestându-se în ortografia numelui așezării. Ciudată la prima vedere, firească în urma unei analize atente, modificarea profundă survenită sub influența Vienei, împinge lucrurile pe un făgaș nou și determinant, prin apariția pentru prima oară a grupului de litere „tt”, urmat de „yi” în caligrafia numelui, scris de acum înainte (după anul 1700), fără excepție, în toate documentele: Buttyin, respectiv (mai rar) Butyin. Într-adevăr, această rapidă și abruptă deplasare, de la maghiarizatele **Buken**,

1715. Monedă emisă de împăratul Austriei Carol al VI-lea. (I.).

Bewkewn, **Bekény**, **Bökény**, la germanizatul **Buttyin**, poate provoca o nedumerire acută și constantă, dacă fenomenul este privit și analizat doar în sine, abstras din contextul condiționărilor care l-au provocat. Reîntorcându-ne însă la originarul **Bucin**, lucrurile încep să se limpezească, văzând eforturile administrației austriece de a-l adapta potrivit canoanelor limbii germane, așa cum pe vremuri făcuseră și maghiarii determinați de propria limbă, experiență și fel de a fi. Nu știm dacă și cât au stăruit austriecii asupra semnificației cuvântului **Bucin**, dar înțelegem că, absența particulei „ci” din limba literară germană, a devenit pentru ei o piatră de poticnire, care trebuia înlăturată. Și, întrucât, atunci când te confrunți cu o lipsă, unica soluție pentru a putea merge mai departe este să cauți un înlocuitor cât de cât potrivit, funcționarii cancelariei imperiale au recurs la varianta „tt” – „yi”, grupuri de litere capabile să suplinească „ci”-ul buclucaș. În felul acesta, proverbiala exactitate și rigoare germană pune bazele unui nou act de identitate, preluat și desăvârșit de populația locală în deceniile următoare, până la forma actuală **Buteni**. Din păcate, puținătatea informațiilor nu ne permite să urmărim toate amănuntele procesului de asimilare în cadrul comunității, a noii denumiri **Buttyin**, consemnată pentru prima dată în paginile conscripției din anul 1715 (d.20). Totuși, pe baza reperelor disponibile, putem sesiza elementele unui început ezitant: „**Bökény**, adică românescul (pe românește) **Buttyán**”, surprins de **Károlyi Sandor** în anul 1707 (c.4; c.19), alături de inscripția (în chirilice) realizată în 1790 pe clopotul primei biserici de lemn consemnată în documente: „Acest clopot este făcut pe sama sfintei biserici din **Buten** 1790” (d.86), după care, în secolul următor, însemnările manuscrise (toate cu litere chirilice) de pe cărțile

de cult, textele imprimate pe clopote și consemnările cartografilor, se supun evoluției către actuala formă: „Scris-am în casa lui Gavrilă Bucatoș, protopopul Buteniului, Ștefan Popovici, diacon în Buteni, în anul 1804, în

1715. Filă din conscripția în care apare pentru prima dată toponimul Buttyin. (A.N.M.).

Codice mișcelaneu păstrat la Biblioteca Academiei Române din București); „Buttyén sau Butyén [...] prin partea locului Buténi [...]”, (explicația lui Ioannes Lipszky la harta din 1806, editată în 1808), (c.51); „să să scie că aciastă păucenie au cumpărat Fănațe Ion și au dat pă sama beserici în Buteni

1790. Inscripția cu litere chirilice de pe clopotul Bisericii Vechi din Buten. (Din Iuliu Bodea). (A.E.O.R.A.).

ca să să pominescă pă viță pă seminție până va fi carte acesta și cine o va lua din biserica Buteniloru au o va vinde [...] să fie proclătă și anaftemă”¹⁰², (însemnare nedată, probabil de la începutul secolului XIX, pe filele unui Chiriadromion, Bălgrad, 1699, achiziționat și ocrotit de Biblioteca Județeană Arad); „Sau făcut în cinstea hramului Bunei Vestiri cu celuia orașului Buteni prin D. Io. Popov. Prot. în anu 1815”, (inscripție pe clopotul mare al Bisericii Medii), (d.86); „Această Sfântă carte a Sfintei Biserici greco-orientale, reunită a orașului Buteni. Scris-am în Buteni la 19 Noiembrie 1834, Teodor Bucatoș paroh al Oppidului Buteni”¹⁰³, (însemnare pe Mineiul lunii Mai, a cărei preluare din surse indirecte o plasează în sfera incertitudinii, până la o eventuală confruntare cu originalul, deocamdată

¹⁰¹ Florian Dudaș, Manuscrisele românești din bisericile bihorului, vol.II, Oradea, 1986, p.p.215,216.

¹⁰² Chiriadromion, Bălgrad, 1699, f.201/2-205/1, fondul de carte veche al Bibliotecii Județene Arad; cf. Elena Rodica Colta, Vechi tipărituri românești în județul Arad, Ziridava, nr.XII, 1980, p.740, însemnarea nr.33. Autoarea o încadrează la sfârșitul secolului XVIII, enunțând (probabil ipotetic) anul „[1773]”; idem, p.p.749,750, însemnarea nr.50, tot pe un Chiriadromion, Bălgrad, 1699, f.279, păstrat la parohia Secaș, com. Brazii: „Aciastă Păucenie o au cumpărat satul Săcașulu cu 15 florinț dela popa Simă nimenea să naibă treabă la ia care noi o lăsăm la biserica noastră în Săcaș. Scrisam eu protupopul Gavrilă în Buteni anu 785”. (Chirilice, cerneală maro).

¹⁰³ Simion Moț, op.cit., f.22; Teodor Baba, Istoria vieții bisericesti a românilor din Țara Zarandului, zona: Ineu-Buteni, lucrare de licență, Sibiu, 1978, mss. dactilo., fasc.II, f.166.

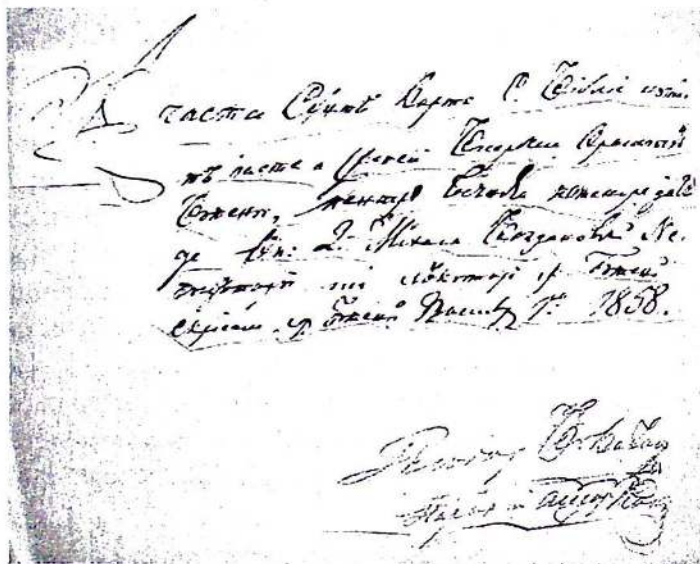
absent); „Această Sfântă carte S. Biblie numită iaste a Sfintei Bisericii Orasului Buteni, pentru vecinica pomenire dată de On. D. Mihali

*СВЯТА КЪТА ІН ЧИНСКЪ ХРАМА ДВІ БУНЕН ВЕСНІЙ КЪ КЕЛІВАЛА СОРАШЕ КЪ
БУНЕН ПЕРИ Д. ІО. ПОПОВ. ПРОТ. ІН АНВ 1845*

1815. Inscripția cu litere chirilice de pe clopotul mare al Bisericii Medii din orașul Buteni. (Din Iuliu Bodea). (A.E.O.R.A.).

asesor consist¹⁰⁴, (însemnare pe o Biblie tipărită în 1795, conservată în biblioteca Arhivelor Statului Arad) și, înfășurit, unica legendă sigilară în limba română: „SIGILLUL ORASIULUI BUTENI 1868”, care pecetluiește definitiv noua realitate.

Iată de ce, atunci când, la sfârșitul veacului XIX, licărește încercarea de reabilitare a vechii forme maghiare – Bekény sau Bökény – în două variante compuse: Nagy-Bekény (Bekény-Mare, prin 1880) și Körösbökény sau Körös-Bökény (Bökény de Criș, puțin după 1890); oamenii aud cântecul

1858. Însemnarea cu litere chirilice a preotului Teodor Bucatoș din orașul Buteni. (A.S.A.).

sau mai bine zis completată cu sufixul „-eni” = **Buteni** în perioada următoare (1804-1868), străvechiul **Bucin** adăugându-se tot mai mult la cele petrecute și uitate.

Bogdanovici ne-
guțatori și locuitori
în Buteni. Scrisam
în Buteni Noiemvr.
1^{oo} 1858. Teodor
Bucatoș paroh și

de lebădă inutil și
desuet al unei e-
poci, care, dincolo
de nostalgie, nu mai
putea exprima ni-
mic adevărat și
convingător (d.87;
d.89; c.34; c.97;
c.99; c.100 și urm.).
Jocurile erau de-
mult săvârșite, lo-
calnicii reușind să
armonizeze într-o
primă etapă (1707-
1790) noua rădă-
cină **Butt**, respectiv
But cu sufixul „-
en” = **Buten**, formă
incipientă înlocuită

¹⁰⁴ Biblie tipărită în 1795, coperta I interior, biblioteca A.S.A.

Sub alte zodii, înviorate sensibil de aripa schimbării, viața băștinașilor începe să fie legănată de proaspăta denumire, apărută în urma unui proces fonetic foarte îndelungat. Cu toate acestea, în străfundul sub-

1868. Sigillul orasiului Buteni. În câmpul sigilar: B. O. Medic. (A.S.A.).

conștientului lor, mai pâlpaie încă bătrânul **Bucin**, dornic să iasă la lumină și astăzi, ori de câte ori localnicii rostesc molcom și răspicat numele așezării, sau propria lor apartenență la ea. Nici unul nu spune ca la carte:

1910. Pecetea comunei KÖRÖSBÖKENY (Bökény de Criș.). (A.P.B.).

Buteni, ci dimpotrivă: **Bucieni** și, niciodată: **butincean**, **butinceniță**, ci invariabil: **bucincean**, **bucinceniță**, exprimându-și în felul acesta, chiar dacă mulți nu-și mai dau seama, legătura de sânge cu trecutul și de fapt cu ei înșiși.

*

Despre modul în care lipsa de informație și de stăruință asupra ei duce întotdeauna la eroare, istoricul arădean, Somogyi Gyula, ne-a lăsat o pildă memorabilă, intoxicând mai multe generații de cititori prin „explicația” dată în anul 1913 numelui așezării Buteni. Îi acordăm atenția cuvenită, nu atât pentru a-i demonta netemeinicia călduță, cât pentru faptul că mesajul său eronat și facil s-a furișat din păcate în conștiința unor localnici, bucurându-se uneori chiar de încredere¹⁰⁵. „Tradiția locală (încearcă să ne convingă istoricul maghiar) consideră că, probabil, numele așezării (Butyin) poate fi pus în legătură cu îndeletnicirea unor înaintași, care confecționau butoaie în centrul comunei (hardo = românescul bute); altfel spus, de la meseriașii Butinari s-a ajuns la actuala denumire Butyin” (c.109).

Am tratat întotdeauna greșeala cu unități de măsură potrivite, înțelegându-i caracterul inevitabil și tocmai de aceea scuzabil în anumite circumstanțe. A porni însă pe fâgașul unei construcții teoretice fără să verifici natura elementelor folosite, ni se pare un lucru nedemn și periculos,

¹⁰⁵ Maria Corina Bejan, Milenară vatră românească, Flacăra Roșie, 25 septembrie 1976, nr.9.438, p.3.

deoarece întotdeauna premisele false (la Somogyi Gyula: prezența meseriașilor butinari și confecționarea butoaielor în centrul comunei) activează concluzii eronate: butinari = bute = Buteni.

Într-adevăr, filologia denumirilor este un domeniu foarte alunecos, în care pericolul derapajelor te pândește la fiecare pas. Există un singur mijloc de apărare, situat în zodia hazardului, întrucât presupune cunoașterea celei mai vechi forme documentare a toponimului¹⁰⁶, rătăcită sau poate chiar pierdută prin pulberea istoriei. Din fericire, arhivele au fost destul de darnice cu noi, punându-ne la dispoziție hrisovul din anul 1553, unde s-a păstrat forma străveche **Bucin**, devenită, după cum am văzut, cheia întregii probleme. De acum înainte, sperăm ca butoaiile lui Somogyi Gyula să-și găsească odihna binemeritată, acolo unde le este locul: în pivnițele consumatorilor perseverenți.

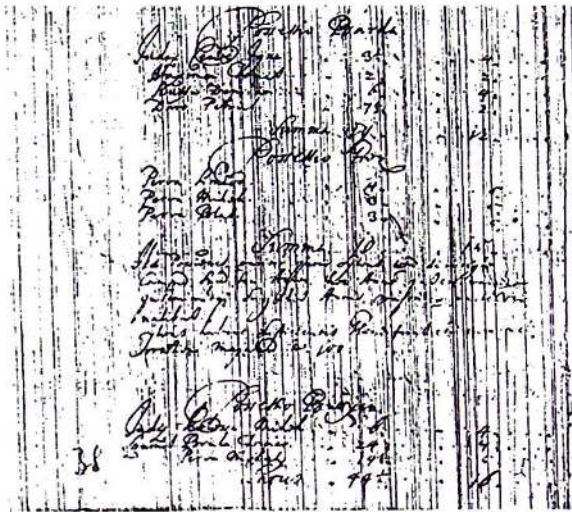
---

¹⁰⁶ Nicolae Drăganu, *Toponimie și istorie*, Cluj, 1928, p.5; idem, *Românii în veacurile IX-XIV pe baza toponimiei și a onomastice*, București, 1933, p.39.

Primele conscripții nominale și următoarele

Cunoașterea unui teritoriu cucerit este absolut necesară pentru stăpânirea lui eficientă și cât mai îndelungată. Continuând tradiția maghiară, austriecii nu vor întârzia să recenzeze și ei, cu pasiune și rigoare, așezările proaspăt eliberate, înlăturând astfel vâlul de întuneric așternut în perioada sterilizantei ocupații otomane. După 1715 conscripțiile vor deveni o realitate obișnuită, autoritățile diversificându-le conținutul, înregistrat progresiv în tot mai multe rubrici. Precaritatea informativă din secolele anterioare va fi compensată de noile documente, care își etalează bogăția și frumusețea cu dărnicia și seninătatea lucrului bine făcut.

În ciuda înfățișării sale destul de restrictive (doar cinci rubrici și un comentariu final) conscripția din anul 1715 ne prezintă pentru prima dată numele familiilor din Buttyin (30, aprox. 150 persoane), Gross (3, aprox. 15 persoane) și Barda (4, aprox. 20 persoane), alături de rosturile lor zilnice: arături, despăduriri, fânețe, vii ș.a. (d.20; d.21; d.22). Buttyin-ul, înregistrat deocamdată ca „possessio” (sat), era condus de judele Kolossa Mihok ajutat

1715. Filă din conscripția satelor Barda, Grosz și Buttyin. (A.N.M.).

de juratul Brola Togier, aleși de consătenii lor: Perva, Zimbrany, Motra, Borla, Brenda, Ollar, Braiz, Lusztra, Krissan, Farkas, Gurban, Burza ș.a., ale căror nume s-au păstrat după cum vedem până astăzi. Câteva totuși au dispărut: Lazing, Zonka, Simbra, Librucsa, Tamps, Petrinki, Hocsa, ș.a., fenomen cât se poate de normal, dacă ne gândim că timpul scurs de atunci până în zilele noastre măsoară aproape trei secole. Deși cuprindea doar 4 gospodării, cătunul Barda avea

judele său în persoana lui Centi Igna, iar cătunul Grosz, cu doar 3 familii, se profilează deja ca o localitate dominată de numele Perva.

Pământul primit de localnici în arendă (deocamdată de la stat pe al cărui domeniu se aflau) cuprindea suprafețe pentru arătură (în alte sate și despăduriri), măsurate după numărul de cubuli (câble sau șanice), însămanțați de fiecare gospodar (cu o câblă de Pojon – azi Bratislava – egală cu 62,498 litri putându-se cultiva un iugăr mic, adică aproximativ 1.100

stânjeni patrați) și fânețe apreciate în zile de coasă (viile în zile de sapă) echivalente cu terenul pe care îl putea cosi sau săpa un om într-o zi de muncă¹⁰⁷. Majoritarii (25 fam. în Buttyin și toate din Grosz și Barda) iobagii beneficiau de suprafețe mai mari (2-20 iugăre arătură și 2-7 zile de coasă fânețe), în timp ce jelerii săraci (5 fam. în Buttyin) trebuiau să se mulțumească doar cu un iugăr de arătură și întrucât nu aveau vite, numai două familii primiseră un pic de fâneță (o zi de coasă).

Inexistența unei împărțiri a câmpurilor (probabil din cauza fărâmițării loturilor țărănești în urma pretențiilor enunțate la moștenire de urmașii mai multor generații), însămânțările de primăvară și toamnă (asolament bienal), fertilitatea acceptabilă a pământului în raportul de 1 la 6 (un șanic însămânțat producea 6), calitatea bună și cantitatea suficientă a fânețelor, pășunilor (dintre păduri) și a lemnelor pentru foc, obiceiul

1718. Harta Ungariei și Transilvaniei – detaliu. (A.S.A.).

sătenilor de a crește porcii prin păduri (ghindăritul) în schimbul unei taxe anuale de 4 creițari, impozitul (24 florini) pentru moara din Buttyin, constituie alte realități surprinse în partea finală a conscripției. Celelalte îndatoriri, despre care documentul nu pomenește nimic, funcționau încă tot

¹⁰⁷ Gheorghe Ciuhandu, op.cit., p.111, nota nr.2; Kovách Géza, Țărănimea arădeană în perioada reglementării urbariale din 1771-1786, Ziridava, nr.VIII, 1977, p.127, nota nr.6; Idem, Sisteme medievale pentru măsurarea suprafețelor, Ziridava, nr.IX, 1978, p.p.55-65; Aradul permanență..., p.165.

după vechile principii, țăranii fiind obligați să presteze și să achite anual zile de muncă, bani și produse în mărimi proporționale cu întinderea suprafețelor de pământ arendate. De-abia peste câteva decenii, în jurul anului 1770, Viena va iniția o nouă reglementare urbarială menită să tempereze poftele domnilor de pământ, foarte harnici și nestăpâniți atunci când aveau de încasat câte ceva de la supușii lor. Până atunci însă alte fapte și întâmplări așteaptă să fie analizate sau măcar amintite, harta Ungariei și Transilvaniei din anul 1718 în care figurează și localitatea Buttyin oferindu-ne chiar prilejul unei clipe de răgaz înaintea pasului următor.

*

După doar 5 ani autoritățile centrale revin pe teren și organizează o altă conscriere a populației, concretizată în Tabele urbariale din anul 1720

Cămin		1718	1720
Perwa	Imon	15	20
Perwa	Micha	5	15
		8	20
		20	40
Cămin Grosz			
		8	2
		11	3
		8	3
		7	14
		25	3
Cămin Butyîn			
		8	4
		12	7
		10	3
		10	3
		10	3
		10	3
		12	7
		12	1
		12	10
		12	5
		7	2
		10	2
		10	3
		10	3
		10	7
		158	52

1720. Filă din conscripția satelor Grosz, Bărda și Butyîn. (A.N.M.).

(d.23; d.24; d.25). Foarte asemănătoare cu cele precedente, aceste înscrisuri consemnează sporul demografic la 41 de familii în satul Buttyin, la 4 în cătunul Grosz, Bărda păstrându-se în limitele anterioare de 4 familii.

Pământul – arături și fânețe – destinat țăranilor din cele trei așezări era situat la Criș într-o singură parcelă expusă frecventelor inundații, destul de supărătoare pentru agoniseala bieților oameni, care oscila în raportul de 1 la 4 (un șanic însământat producea 4). Pentru creșterea animalelor hotărâtoare erau fânețele, deoarece din cauza teritoriului îngust localnicii beneficiau de pășuni limitate. În schimb pădurile încă atotstăpânitoare străjuiau orizonturile oferind lemnele necesare pentru foc și construcții, dar și vaste posibilități de creștere a por-

cilor, ghindăritul presupunând achitarea prealabilă a decimei. Aceași moară era impozitată cu 20 de florini.

*

Cunoscute și uneori chiar pomenite, conscripțiile din anii 1715 și 1720, referitoare la satele Butyin, Barda și Grosz¹⁰⁸, își revendică prima publicare integrală în anexele acestei cărți. Vechimea și structura lor nominală au fost principalele imbolduri ale demersului nostru pe lângă Arhivele Naționale Maghiare, din partea cărora am primit copiile documentelor solicitate. De acum înainte, pasionații de genealogii își vor putea urmări traiectoria familială pe coordonatele unei antroponimii exclusiv românești, iar cei doritori de cuprinderi mai largi se vor apleca desigur și asupra condițiilor sociale și economice ale înaintașilor, petrecuți la cele veșnice cu aproape trei sute de ani în urmă.

*

De cele mai multe ori devenim generoși atunci când interese, mai mari sau mai mici, ne spun că e bine să îmbrăcăm o asemenea haină. Lucrurile se întâmplă din păcate așa, nu doar la nivelul vieții personale, ci și în sfera politicului, paginile anterioare ilustrând măsura și specificul dărnicii medievale. Așadar, nu lipsa de exemple ne face să vorbim despre o nouă donație, ci desfășurarea evenimentelor, ajunse în anul 1726, martorul filantropiei împăratului Carol al VI-lea, care va răsplăti într-adevăr împărătește serviciile și fidelitatea unui personaj italian cu nume și titluri răsunătoare: Rinaldo Duce de Modena, Reggio și Mirandola, Principe de Corregio și Marchiz de Este. Înzestrat cu două acte donatoare – primul emis de cancelaria imperială vieneză la 27 noiembrie 1726, al doilea (d.26) la 11 decembrie 1732 –, Ducele de Modena se vede stăpân peste un teritoriu imens, care cuprindea 131 localități populate (un oraș, cinci târguri, 125 sate) și 82 de puste (praedia), adică 213 unități administrative, plus pământul aferent acestora – 544.832 de iugăre –¹⁰⁹ aparținătoare comitatelor Arad, Cenad și Zarand.

În districtul Ienöiensî (Ineu) din comitatul Zarand sunt prezente și satele Butyin (Buthien în transcrierea lui Márki)¹¹⁰ și Grosch (Gross la

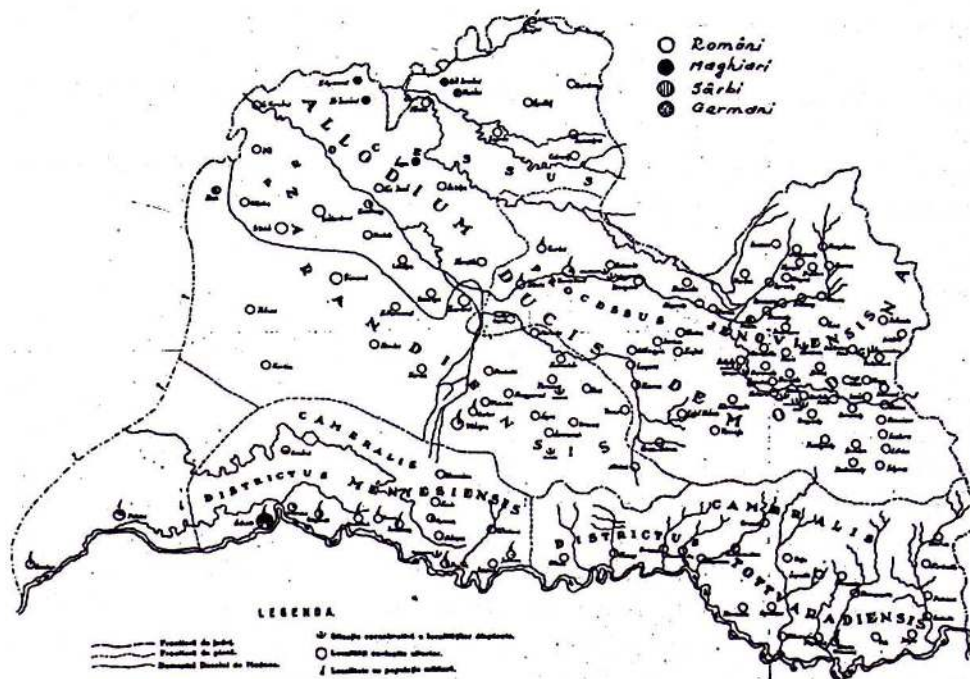
---

¹⁰⁸ Acsády Ignác, Magyarország nepessége a Pragmatica Sanctio korában, Magyar Statisztikai Közlemények, Budapest, 1890, vol.XII, p.p.174,176,177; Gheorghe Ciuhandu, op.cit., p.p.27,28 și următoarele; Alexandru Roz, art.cit.; Aradul permanentă..., p.164.

¹⁰⁹ Márki Sándor, op.cit., vol.II, p.p.305,530; Gheorghe Ciuhandu, op.cit., p.87; Vasile Arimia, Elena Moiscuc, O descriere inedită a teritoriului și oamenilor din fostul comitat Arad la sfârșitul secolului al XVIII-lea, Ziridava, nr.X, 1978, p.p.215-218.

¹¹⁰ Márki Sándor, op.cit., vol.II, p.304.

Márki)¹¹¹, funcționarii uitând să cuprindă în lista enumeratoare și cătunul Barda, consemnat însă pe drept cuvânt de Gheorghe Ciuhandu alături de vecinele sale (vezi harta domeniului). Partea apuseană a comitatului Zarand

1726. Harta domeniului Ducelui de Modena. (Din Gheorghe Ciuhandu).

ocrotea încă urmele vechii noastre cunoștințe, localitatea Bököny (Bökön la Márki)¹¹², promotoarea celebrelor suprapuneri și confuzii păgubitoare pentru Buteniul actual, în sfârșit spulberate de statutul de pustă (praedia), la care, după 1650, fosta așezare ajunsese.

Investit cu puteri juridice și religioase depline – judecător suprem cu dreptul de pedeapsă capitală și patron ecleziastic pentru promovarea religiei catolice –, Ducele de Modena își trăiește viața pe alte meleaguri, uriașul domeniu fiind lăsat spre administrare unor aghiotanți destul de hulpavi față de firavul avut al țăranilor iobagi, nevoiți a se plânge cu regularitate autorităților statale¹¹³. Și, cum, aproape întotdeauna, un rău îl presupune pe te miri care altul, existența țăranilor era măcinată periodic și de interminabilele războaie purtate de Austria, în cel de succesiune (1741-

¹¹¹ Idem.

¹¹² Ibidem.

¹¹³ Gheorghe Ciuhandu, op.cit., p.115.

1748) – decisiv pentru tronul Mariei Theresia (1740-1780) –, participând și butinceanul Doma Petru¹¹⁴.

Același război aduce necazuri și Ducelui de Modena sancționat vremelnic pentru atitudinile sale filo franceze, peste care ulterior Viena va trage cu buretele restituindu-i toate bunurile confiscate, în afară de marele domeniu arădean, înlocuit în 1787 cu alte proprietăți din Italia. Așadar, după această pretențioasă tevatură, în anul 1787 domeniul Modena reintră în proprietatea erarială, statul înstrăinându-l treptat prin vânzare. Districtul Butyin cu cele 93.133 de holde împărtășește o soartă similară, fiind cumpărat de un baron despre care vom vorbi pe larg la timpul cuvenit¹¹⁵.

*

Mai puțin elaborată, înfățișându-se doar sub forma unui tabel centralizator structurat pe 8 rubrici, conscripția din iulie 1742 (d.27; d.28; d.29), păstrată în Arhiva Camerală din Viena, are totuși importanța ei hotărâtoare pentru surprinderea evoluțiilor demografice și economice foarte active la începutul veacului XVIII. Comparativ cu anul 1720 creșterea masivă a numărului familiilor, care în decurs de numai două decenii se dublează în satele Butyin (41 la 80 fam.) și Gross (4 la 7 fam.), iar în Barda chiar se triplează (4 la 12 fam.), prefațează viitoarele modificări cantitative ale populației. În consecință, oamenii trec la sporirea suprafețelor agricole destinate însămânțărilor și fânețelor, defrișând porțiuni mulțumitoare – aproximativ 139 iugăre în Butyin, 21 în Gross și 22 în Barda –, primele de acest fel consemnate documentar în cele 3 localități, dependente încă de roadele agriculturii extensive. Și tot pentru prima oară conscripția menționează prezența viilor în satul Butyin, ce-i drept pe o suprafață foarte modestă apreciată la doar 6 zile de sapă (o zi de sapă = aprox. 200 stânjeni patrați)¹¹⁶, așadar circa un iugăr de cultură, probabil abandonată în favoarea plantațiilor de pruni, singurele prezente în documentele următoare. Vinuri bune și rafinate capabile să mulțumească și poftele Vienei se produceau însă prin apropiere, apelativul „boros” = „cu vin” sau „vinosul”, atribuit câtorva localități: Boros Ienö (Ineu), Boros Sebes (Sebiș) și Boros Berend (Berindia), marcând o îndeletnicire străveche, perpetuată în primele două așezări până nu demult.

---

¹¹⁴ Idem, p.109.

¹¹⁵ Fábíán Gábor, op.cit., p.p.18,19, nota a; Márki Sándor, op.cit., vol.II, p.530.

¹¹⁶ Gheorghe Ciuhandu, op.cit., p.157, nota nr.1.

Obişnuinţa noastră de a percepe localităţile Buttyin, Barda şi Gross în cadrul comitatului Zarand va fi, cât de curând, obligată să cedeze locul alteia, deoarece începutul veacului XVIII consemnează o importantă reîmpărţire administrativ teritorială cu efecte apreciabile asupra Văii de Mijloc a Crişului Alb. Imediat după eliberarea de sub ocupaţia otomană nobilimea maghiară începe ofensiva pentru refacerea vechilor graniţe ungureşti, afectate grav în anul 1526 prin alipirea unor teritorii – inclusiv Zarandul – la Principatul Transilvaniei. În principiu Viena acceptase ideea încă din anul 1715, materializând-o în 1732 prin decretarea desprinderii de la Ardeal a comitatelor Maramureş, Arad şi Zarand, care vor fi redată Ungariei¹¹⁷. Stăpâni pe situaţie ungurii continuă seria modificărilor aprobând la nivelul propriei Diete în anul 1741 legea nr. 18 hotărâtoare pentru condiţia Zarandului, care se vede păgubit de două cercuri (processus): Ineu şi Zarand¹¹⁸. Catagrafiate în perioada imediat următoare, ele vor fi alipite în anul 1744 la comitatul Arad (d.30). În felul acesta şi localităţile Buttyin, Barda şi Gros, din plasa Jenöi (Ineu), ajung pentru prima dată sub jurisdicţie arădeană, situaţie perpetuată, dincolo de câteva mici întreruperi, până în ziua de astăzi.

Soarta Zarandului, prezentă şi în literatură¹¹⁹, a fost interpretată de majoritatea analiştilor ca o agresiune împotriva elementului românesc, preponderent în această regiune. Într-adevăr, evoluţiile ulterioare vin să confirme o atare judecată, unitatea administrativă a Zarandului sau, mai bine zis, ceea ce mai rămăsese din ea, fiind privită cu suspiciune de autorităţile austro-maghiare până la desfiinţarea ei totală în anul 1876, când şi Zarandul montan va fi anexat la Arad¹²⁰. Contrar aşteptărilor brutalitatea măsurii nu va avea efectul scontat, evenimentele istorice anterioare, profunde şi adevărate, continuând să rămână legate în sufletele românilor de numele ocrotitor Zarand sau Zărand, sub care se desfăşuraseră la bine şi la rău atâtea amar de vreme.

Urmărindu-şi propriile interese, îndeosebi economice, comitatele organizează uneori conscripţii locale, pe baza cărora populaţia era

---

¹¹⁷ Idem, p.26.

¹¹⁸ Ibidem.

¹¹⁹ Florin Bîrneţiu, Flăcări peste Zarand, Ed. Facla, Timişoara, 1985; idem, Glăsuirea neînfricaţilor, Ed. Mirador, Arad, 2000.

¹²⁰ V. Meruţiu, op.cit., p.168.

impozitată. La scurtă vreme după săvârșirea procesului de întregire teritorială, comitatul Arad își recenzează supușii obligându-i să-și declare avutul, consemnat meticulos în șase conscripții zonale, numite și conscripții dicale („dico” = „a declara”), aparținătoare anilor 1743-1752. Districtul Jenoviensis (Ineu) ajunge la rând în anul 1746, conscripția încheiată după doar câteva luni la 30 martie: *Domestica Conscripctio Processus Jenoviensis anni 1746* (Conscripția locuitorilor din districtul Ineu, anul 1746) cuprinzând informații amănunțite despre 78 de localități, printre care pot fi întâlnite și așezările Buttyén, Gross și Barda (d.31; d.32; d.33). De la prima ei publicare în anul 1940¹²¹, această conscripție, structurată pe 37 de rubrici acoperind 10 domenii distincte, ține capul de afiș în lumea documentelor medievale de acest gen, motiv pentru care am considerat oportună retipărirea capitolelor referitoare la subiectul cărții de față.*

Deocamdată sat (possessio) așezarea Buttyén (d.31) se remarcă, în primul rând, prin sporul său demografic la 150 familii (136 fam. de iobagi cu casă și pământ, 12 fam. iobagi cu casă, fără pământ și 2 fam. zileri fără avut propriu), la care se mai adaugă 7 băieți trecuți de 16 ani, adică pe punctul să-și întemeieze propria familie, precum și 17 persoane (frați, probabil căsătoriți), care trăiau în indiviziune pe aceleași vetre cu rudele lor. Starea materială a localnicilor – mai prosperă în cazul iobagilor cu casă și pământ arendat, mai modestă la celelalte două categorii – este ilustrată de numărul animalelor: 172 boi, 151 vaci, 36 cai, 3 catâri, 39 juncani și 385 porci crescuți în gospodărie. Cultura predominantă era cea de grâu, localnicii însămânțând 97 cubuli sau șânice, respectiv tot atâtea iugăre de pământ, urmată de porumb – 15 șânice, ovăz – 11 șânice și orz – 8 șânice. Fără a fi prea numeroși (doar 12 fam.) apicultorii aveau totuși 28 de stupi. Cei 6 meseriași de categoria a III-a colorau cu îndeletnicirile lor neprecizate viața satului, deservită și de activitatea morilor de râu (două) existente în momentul conscrierii. Foarte apreciată era producția de țuică, localnicii situându-se cu cele 20 de acoave, reprezentând 1.086 litri (1 acov = 54,30 litri)¹²², pe primul loc în districtul Ineu¹²³. Cu toate că birturile („educilla” = „loc pentru discuții”) constituiau monopolul domnului de pământ, butinceanul Markucz Gavril concesionase acest drept, crâșma deschisă de el

¹²¹ Gheorghe Ciuhandu, op.cit., Anexa III, p.p.176-233.

* Întrucât originalul s-a pierdut în condiții necunoscute, singura cale de a-i cunoaște conținutul este lucrarea „România din Câmpia Aradului de acum două veacuri”, editată de Gheorghe Ciuhandu în anul 1940.

¹²² Idem, op.cit., p.111, nota nr.3.

¹²³ Ibidem, Anexa III, p.p.231-233.

înscriindu-se – alături de cele din Ineu, Șilindia și Sebiș – printre raritățile zilei¹²⁴.

O situație asemănătoare (exceptând morile, meseriașii, producția de țuică și birtul) fusese înregistrată și în satele (cătunele) Gross (d.32) și Barda (d.33), unde cele 9 familii (8 fam. iobagi cu casă și pământ, plus 1 fam. zileri fără avut propriu) aparținătoare primei așezări, respectiv cele 16 familii (12 fam. iobagi cu casă și pământ, plus 4 fam. iobagi cu casă, fără pământ) din a doua, își rezolvau existența prin îmbinarea creșterii animalelor (boi, vaci, capre, porci) cu semănăturile (grâu, porumb), la Barda și ceva ovăz și orz.

Structurate încă pe baza vechilor principii, obligațiile și îndatoririle țăranilor suferiseră totuși câteva modificări și ajustări, dobândind la începutul veacului XVIII următoarea înfățișare: pentru domnul de pământ – muncă – 4 zile pe săptămână de fiecare iobag cu casă și pământ sau fără pământ, 3 zile cei lipsiți de avut propriu (zilerii), plus diferite munci prin casele și curțile domnilor, la care participau toți membrii familiei; bani în contul dării de cap – 1 florin (monedă de aur numită și „Gulden”) pe fiecare familie de iobagi cu casă și pământ, 55 creițari de la cei cu casă, dar fără pământ și de la zileri, 25 cr. pentru băieții trecuți de 16 ani, 50 cr. de la frații trăitori în indiviziune; pentru animale – 1 fl. după perechea de boi, vaci sau cai, 4 juncani sau mânji, 10 oi sau capre, 8 porci; pentru semănături – 1 fl. la 6 șanice de grâu însămânțat, la 15 șanice de orz sau ovăz, la 2 șanice de porumb; 1 fl. pentru 15 coșuri de albine; 25 cr. meseriașul de categoria a III-a; 1 fl. de fiecare moară și tot 1 fl. pentru un acov de țuică; nona, reprezentând a noua parte din recoltă, percepută de la toți iobagii în folosul aceluiasi domn de pământ, alături de alte produse – păsări și ouă; pentru preot – grâu, orz, porumb și bani în funcție de starea materială a enoriașului, apreciată după numărul vitelor de jug, majoritatea prestațiilor duhovnicești (cununii, înmormântări ș.a.) presupunând o anumită plată, care în cazul iobagilor înstăriți putea urca până la 2 fl. pentru serviciul divin specific unei înmormântări¹²⁵. Cu obligațiile contribuabililor față de rege – impozitul regal –, jude, notar și dascăl, cu frecventele sarcini militare – orz, fân, lemne, încartiruirea soldaților –, cu participarea impusă la construirea podurilor și drumurilor, cu vama plătită la trecerea peste ele, cu, uneori, abuzurile domnilor de pământ, putem încheia pomelnicul îndatoririlor, ce-i drept pe un ton destul de apăsător, chiar dacă vom remarca scutirea de impozit a grădinilor din jurul caselor țăărănești.

¹²⁴ Ibidem.

¹²⁵ Ibidem, op.cit., p.p.110,111,129,130,139.

Îndelung analizată și discutată, soarta țăranilor iobagi a trezit multă „suferință” și „fluvii” de lacrimi în rândurile pasionaților după ideologiile comunitar-egalitariste, dispuse oricând să exagereze greșelile altora, pentru a le masca pe cele existente în propria lor ogradă. Fariseismul compasiunii atingea cote maxime atunci când promotorii ei zădărniceau accesul direct la sursele originale, prezentate marelui public doar prin filtrul interpretărilor deformatoare, menite să ascundă adevărul. Dacă totuși cineva reușea să intre în posesia vreunui document capabil să combată propaganda oficială, nervozitatea ideologilor scăpată de sub control îmbrăca forme agresive, cunoscute și de câțiva butinceni, care prin anii '60, au cutezat să ceară explicații unui tovarăș de la județ în legătură cu situația iobagilor din secolul XVIII. Întrucât localnicii susțineau pe baza conscripției de la 1746 publicată de Gheorghe Ciuhandu (d.31), că pe vremuri nu se trăia chiar așa de rău cum se afirmase de la tribună, propagandistul a rupt cu furie paginile referitoare la Buteni, aflate indiscutabil de partea țăranilor. Intuiția lor în legătură cu soarta iobagilor s-a bucurat pe parcursul anilor de o confirmare tot mai largă, documentele, inclusiv cele anexate la cartea de față, angajându-se în lupta necesară și justificată pentru ameliorarea vechiului portret al țăranului, văduvit cu bună știință de însușirile sale definitorii: proprietar (casă, animale, unelte, bunuri, economii) și producător (supus, dar și apărat de legile în vigoare). După achitarea obligațiilor și îndatoririlor – prezente în toate sistemele sociale – iobagul devenea o persoană liberă și capabilă să-și îndestuleze, ca oricare alta, existența. Doar în felul acesta putem explica prosperitatea unor gospodării, care, așa iobăgești cum erau, se puteau lăuda cu trei-patru boi, două-trei vaci, câțiva juncani, alături de zece-paisprezece porci, greu de găsit astăzi în bătătura multor săteni. Este adevărat că absența proprietății asupra pământului, jeliță între timp de toți vruiții și nevruiții, era o realitate stânjenitoare pentru iobăgi, dar nu trebuie să uităm că o situație asemănătoare, prezentă până nu demult chiar sub ochii noștri, a dus la dezorganizarea vieții sate-lor, ceea ce în veacurile medievale nu s-a întâmplat. Dimpotrivă, atunci sistemul a funcționat asigurând oamenilor posibilități reale de existență, iar celor harnici și pricepuți condiții pentru progres și bunăstare.

*

Ziua în care membrii unei comunități descoperă avantajele autentificării actelor, devine hotărâtoare pentru apariția

1762. Prima pecete (cunoscută de noi) a târgului Butin. (A.S.A.).

pecetilor, simboluri grafice ale administrației locale organizate în plan civil sau religios. Prin suma informațiilor concentrate în legendă – nume, statut, anul confecționării – și în câmpul sigilar – o imagine apropiată de viața locuitorilor – pecetea exprimă identitatea localității emitente. Imprimată în

1764. Pecetea satului Barda.
(A.S.A.).

ceară roșie pe filele unui document, prima pecete din Buttyin este purtătoarea însemnelor anului 1762, informându-ne despre: WAROS : BUTIN : 1762 (TÂRGUL : BUTIN : 1762), imaginea interioară – cuțitul și brăzdarul de plug deasupra pământului – surprinzând agricultura, specifică locului amintit.

Peste doi ani, în 1764, apare și pecetea localității Barda, recuperată acum tot dintr-o imprimare în ceară roșie: FALUI · A 1764 · BARDA (SATUL · A 1764 · BARDA), clădirea din interior peste care coboară Duhul Sfânt sub forma unui porumbel, exprimând atașamentul și mândria sătenilor pentru biserica lor de curând construită.

Existența pecetilor într-o perioadă relativ timpurie a fost generată nu doar de voința locuitorilor, ci și de situația economică prosperă a celor două așezări, mai evidentă în cazul Buttyin-ului, tot mai capabil și din ce în ce mai hotărât să-și depășească propria condiție, pentru a redeveni (după mai bine de două secole) un târg (oppidum) respectat și admirat prin această parte a lumii.

*

Ultima conscripție dicală efectuată înaintea preconizatei reglementări urbariale, datează din anul 1766 și se găsește în arhivele

1762. Monedă care a circulat la Buttyin pe timpul împărătesei Maria Theresia. (C.A.).

Muzeului Județean Arad. Bogată și complexă (36 de rubrici structurate pe 8 domenii) conscripția ne înfățișează, alături de altele, trei localități în plină evoluție demografică și economică, arundate la districtul Boros-Ienoviensis. Avându-l în frunte pe judele Borla Lup ajutat de subjudele Gottis Iuon (scutiți de impozite), târgul Buttyin (d.35) își

dezvăluie potențialul uman prin cele 182 familii nominalizate, care

împreună cu încă 3 anonime (datorită indiviziunii pe aceleași vetre cu rudele lor) se grupează în jurul cifrelor de 171 fam. iobagi cu casă și pământ, 44 fii și frați în indiviziune, 12 văduve și 2 comercianți (aproximativ 970 de persoane). Pentru fixarea impozitului, conscripția le-a înregistrat animalele din gospodărie: 280 boi de jug, 108 cai cu căpăstru, 108 vaci de muls, 23

1766. Filă din conscripția târgului Buttyin.
(C.M.J.A.).

ținând judelei Perva Ianos) din satul Gross (d.36), aveau 21 boi de jug, 4 cai cu căpăstru, 23 vaci de muls, 3 vaci sterile, 104 porci și însămânțau pe teren propriu: 45 cubuli de grâu, 18 cubuli de ovăz și 83 cubuli de porumb.

Puțin mai mare, satul Barda (d.37) număra 37 de familii (28 ale iobagilor cu casă și pământ, 5 ale văduvelor și două scutite de impozit – a judelei Maxinan Tripon, respectiv a gornicului Hodsa Oon), care stăpâneau 30 boi de jug, 13 cai cu căpăstru, 21 vaci de muls, 10 vaci sterile, 21 oi, 120 porci și însămânțau pe teren propriu: grâu (59 cubuli), ovăz (31 cubuli) și porumb (158 cubuli). Mai interesantă, poate, decât cei doi stupi prezenți în gospodăria lui Ruzsa Marian, era îndeletnicirea de precupeț (comerciant ambulant cu produse de grădinărie, fructe și păsări de curte) la umbra căreia bărdanul își orânduise viața. Și, pentru că tot am ajuns în apropierea unor

vaci sterile, 25 oi, 686 porci; suprafețele proprii însămânțate cu: grâu (505 cubuli), ovăz (292 cubuli), porumb (962 cubuli); pe cele arendate: porumb (28 cubuli); veniturile meseriașilor: Bali Gurka (1 fl.), Morar Szav (12 fl.), Szius Ursz (24 fl.); numărul stupilor de albine din proprietatea lui: Zembran Oon (4), Mocz Iszpasz (2); valoarea mărfurilor comercianților: Graecus Dima (50 fl. renani), Graecus Nicola (zero); veniturile celor 4 mori de râu: două ale târgului (60 cubuli), două ale locuitorilor (120 cubuli) și veniturile birtului (20 fl.).

Cele 27 de familii (20 ale țăranilor iobagi cu casă și pământ, 6 ale văduvelor și una scutită de impozit, apar-

lucruri mai deosebite, vom semnala încă o dată predilecția groșenilor față de numele Perva, 23 din cele 27 de familii existente aici declarându-se solidare cu el.

*

Dorința statului feudal austriac de a încasa impozite cât mai mari a fost principala cauză a reglementării urbariale, înfăptuită în Crișana între 1771-1774 la inițiativa împărătesei Maria Theresia. Pentru a diminua pericolul suprasolicitării contribuabililor, Viena s-a văzut nevoită să limiteze pretențiile domnilor de pământ, stabilind foarte riguros ce și cât, cum și când se putea percepe de la țărani, în raport cu suprafața de pământ atribuită fiecăruia. Delimitată precis, la 2 măsuri de Pojon, adică 1.000 stânjeni patrați de pământ intravilan (pentru grădină), 26-32 iugăre de arături, circa 10 iugăre de fânețe și, în unele sate, suprafețe de vie sau pruniște, sesia iobăgească (întregă)¹²⁶ rămâne principalul criteriu pentru fixarea îndatoririlor: 52 zile de robotă cu două vite sau 104 zile cu palmele din partea țăranilor iobagi (colonii), 18 zile robotă cu palmele – jelerii cu casă (inquilinii) și 12 zile robotă cu palmele – jelerii fără casă (subinquilinii); „nona” în natură, adică a noua parte din toate produsele, inclusiv cânepă și in, percepută doar de la iobagi; un florin de fiecare familie (iobagi și jeleri cu casă) trăitoare pe domeniu, indiferent de mărimea sesiei, în contul „arendei” anuale sau al „fumăritului”; un car de lemne, o iție de unt (aprox. 1,5 kg.), 2 cocoși, 2 pui, 12 ouă, reprezentând conținutul „dijmei mici” sau al „daturilor” încasate doar de la iobagi în perioada 21 iunie-20 august; 3 florini pentru

Kecetes és Vezeték Novek <i>Székely Megye</i> <i>1771</i>	Kecetes és Vezeték Novek		Kecetes és Vezeték Novek		Kecetes és Vezeték Novek		Kecetes és Vezeték Novek		Kecetes és Vezeték Novek		Kecetes és Vezeték Novek		Kecetes és Vezeték Novek		Kecetes és Vezeték Novek	
	No.	Ar.	No.	Ar.	No.	Ar.	No.	Ar.	No.	Ar.	No.	Ar.	No.	Ar.	No.	Ar.
<i>Panna Bura</i>	26	23	26	23	26	23	26	23	26	23	26	23	26	23	26	23
<i>Maria Bura</i>	27	24	27	24	27	24	27	24	27	24	27	24	27	24	27	24
<i>Jana Maria</i>	28	25	28	25	28	25	28	25	28	25	28	25	28	25	28	25
<i>Dana Mihaly</i>	29	26	29	26	29	26	29	26	29	26	29	26	29	26	29	26
<i>Filip Kovacs</i>	30	27	30	27	30	27	30	27	30	27	30	27	30	27	30	27
<i>Filip Bura</i>	31	28	31	28	31	28	31	28	31	28	31	28	31	28	31	28
<i>Filip Istvan</i>	32	29	32	29	32	29	32	29	32	29	32	29	32	29	32	29
<i>Filip Gyorgy</i>	33	30	33	30	33	30	33	30	33	30	33	30	33	30	33	30
<i>Anna Maria Bura</i>	34	31	34	31	34	31	34	31	34	31	34	31	34	31	34	31
<i>Maria Anna Bura</i>	35	32	35	32	35	32	35	32	35	32	35	32	35	32	35	32
<i>Filip Istvan</i>	36	33	36	33	36	33	36	33	36	33	36	33	36	33	36	33
<i>Anna Gyorgy</i>	37	34	37	34	37	34	37	34	37	34	37	34	37	34	37	34
<i>Anna Gyorgy</i>	38	35	38	35	38	35	38	35	38	35	38	35	38	35	38	35
<i>Anna Gyorgy</i>	39	36	39	36	39	36	39	36	39	36	39	36	39	36	39	36
<i>Anna Gyorgy</i>	40	37	40	37	40	37	40	37	40	37	40	37	40	37	40	37
<i>Anna Gyorgy</i>	41	38	41	38	41	38	41	38	41	38	41	38	41	38	41	38
<i>Anna Gyorgy</i>	42	39	42	39	42	39	42	39	42	39	42	39	42	39	42	39

1771. Filă din conscripția târgului Buttyin. (A.S.A.).

¹²⁶ Kovách Géza, Ahol Dózsa és Horea hadai jártak, Ed. Kriterion, București, 1976, p.p.23-38; Aradul permanentă..., p.166; Kovách Géza, Conscripția satelor arădene în 1828, Ziridava, nr. XV-XVI, 1987, p.106.

„taxa de căldare”, iobăgii având voie să vândă țuică sau vin între 28 septembrie și ziua Crăciunului¹²⁷.

Întrucât cele de mai sus intrau în „buzunarul” domnului de pământ, țăranul (dar și meseriașul, comerciantul, etc.) mai trebuia să ostoiască și pretențiile statului, prezent cu două feluri de impozite – permanent

(„contributio”) și suplimentar („subsidiu”)¹²⁸ – și pe ale celorlalți – preot, jude, notar, dascăl, armată – amintii și chiar analizați ceva mai devreme. Potrivit principiului subdiviziunii sesiei, cantumul obligațiilor oscila în funcție de mărimea suprafeței de pământ arendate, familiile cu o sesie întreagă constituind o raritate.

Desprinsă parcă dintr-o statistică modernă (16 rubrici acoperind 7 domenii) conscripția din anul 1771 aplică noile reglementări și pentru localitățile analizate, nominalizându-le familiile în funcție de situația socială: 215 (150 iobăgești, 60 ale jelerilor cu casă, 5 ale jelerilor fără casă) în târgul Buttyin (d.39), 31 (18 iobăgești, 13 ale jelerilor cu casă) în satul Gross (d.40), 44 (23 iobăgești, 21 ale jelerilor cu casă) în satul Barda (d.41); numele

Kereset

Kereset	Jobagyi Helyek		Jelők		Helyek		Adatok	
	Jobagyi Helyek	Jelők	Helyek	Adatok	Helyek	Adatok	Helyek	Adatok
Vezető Nerek								
Barb. Manna								
L. Selyek								
Hossu M.	1	2	1	2	1	2	1	2
Majmin Fajon	1	2	1	2	1	2	1	2
Barb. Berek	1	2	1	2	1	2	1	2
Majmin Maly	1	2	1	2	1	2	1	2
Baja Jón	1	2	1	2	1	2	1	2
Majmin Masion	1	2	1	2	1	2	1	2
Hossu Gygya	1	2	1	2	1	2	1	2
Hossu D. D. S.	1	2	1	2	1	2	1	2
Majmin Pank	1	2	1	2	1	2	1	2
Hossu Bura	1	2	1	2	1	2	1	2
Hossu Bura	1	2	1	2	1	2	1	2

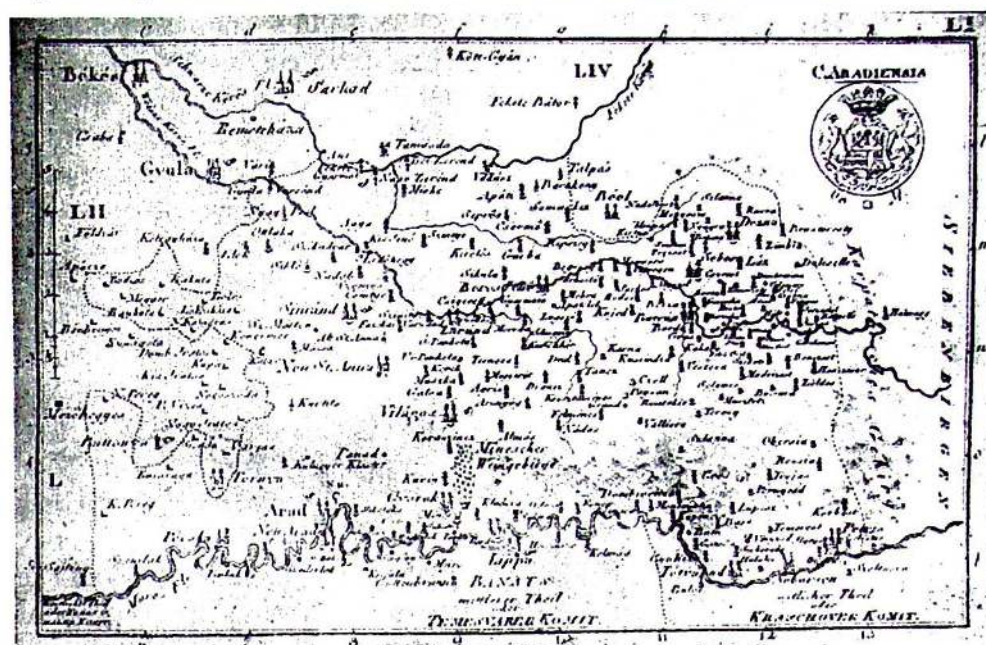
1771. Filă din conscripția satului Barda. (A.S.A.).

domnului de pământ: strălucitul Duce de Modena; calitatea pământului: categoria a doua; cantitatea sesiilor: o optime în marea lor majoritate; munca și celelalte obligații aferente.

¹²⁷ Idem, op.cit., p.p.38-42; ibidem, Țărănimea arădeană în perioada reglementării urbariale din 1771-1786, Ziridava, nr. VIII, 1977, p.p.142,143; Aradul permanentă..., p.166.

¹²⁸ Kovách Géza, Conscripția satelor arădene în 1828, Ziridava, nr. XV-XVI, 1987, p.106.

Pruniștile – 125 în Buttyin, 14 în Gross și 24 în Barda – impozitate după întinderea lor socotită tot în măsuri de Pojon, reiterează faima vajnicilor producători de țuică și încheie seria datelor consemnate.

1876. Ioh. Matt. Korabinszky – harta comitatului Arad. (Din V. Meruțiu).

Până la viitoarea conscripție, identitatea încă de sine stătătoare a celor trei localități va fi recuperată și de cartograful Ioh. Matt. Korabinszky, în harta comitatului Arad referitoare la anul 1876.

*

Deoarece în 1787 domeniul strălucitului Duce de Modena fusese reîncadrat în proprietatea statului (erarială sau camerală, după expresia vremii), autorii conscripției din 1791 se conformează cu promptitudine, vorbindu-ne despre târgul cameral Buttyin (d.51), consolidat în jurul celor 309 familii (246 iobagi și 63 jeleri), înstăpânite pe suprafețe mai mari sau mai mici de grădini, arături sau fânețe, pentru care achitau anual cuvenitele obligații în muncă, bani și produse. În premieră suntem informați și despre pământul folosit de preoții ortodocși: Popa Iov (11,8 iugăre), Bukatoș Gabriel (3,2 iugăre) și Popa Onn (19,7 iugăre), scutiți de impozite și de alte obligații. Pământul domenal măsoară 140,5 iugăre, fără să știm cât reprezentase mai demult, așa cum aflăm despre livada și fâneața comunității, a căror suprafață de 52,1 iugăre, depășise cele 30 de iugăre din anul 1771. Redevenită în doar câteva decenii factorul economic și cultural de primă

spațiul și timpul începutului de secol, întrucât cartograful Ioannes Lipszky elaborează în anul 1806 „Repertoriul ținuturilor și așezărilor în XII planșe, din regatul Ungariei, Slovenia, Croația și din marile districte militare

Salis depositorium

1791. Harta Ungariei – detaliu, comitatul Arad. (A.S.A.).

grânicerești, de asemenea din principatul Transilvaniei”, urmând să-l tipărească la Buda în 1808. Științifice și foarte amănunțite, hărțile sunt însoțite de explicații succinte din care aflăm aproape toate fostele toponime (Buttyén, Butyén, Butyin, Bököny, Bekeny, „prin partea locului Buténi” – ceea ce, după cum am arătat, însemna Bucieni în pronunția localnicilor –) ale vechiului Bucin, ajuns acum târg românesc din comitatul Arad (c.51), acompaniat încă de Barda, sat din comitatul Arad (c.52) și de Gross, sat românesc din același comitat (c.53). Pentru noi „Repertoriul...” are într-adevăr o importanță specială, deoarece paginile sale sunt printre ultimele care vorbesc despre cătunele Barda și Gross ca entități administrative distincte. Peste doar câțiva ani ele vor fi desființate în cadrul unui amplu proces de „regulare a satelor”, bărdanii și groșenii fiind mutați cu voia sau fără de voia lor pe vatra sistematizată a târgului Buttyin. Proximul document (d.57), referitor la impozitul destinat armatei în anii 1820-21, se referă la „târgul Buttyin-Gross-Barda”, semn că unificarea se împlinise sau era pe punctul să se producă. Prin extensie, această ultimă constatare limpezeste întrucâtva și conținutul cărții lui Ludovico Nagy, „Cunoștințe politico-

geografico-statistice din vestitul regat al Ungariei” (c.55), tipărită la Buda în 1828, prin care autorul ne transmite (fără să precizeze) informații cu cel puțin 4-5 ani mai vechi față de momentul editorial. Numai așa putem înțelege și accepta prezența în cadrul ei a localităților („pági” = „sate”) deja dispărute, Barda și Grosz, rememorate uneori cu nostalgie doar de cei strămutați pe ulițele paralele și drepte ale târgului din vecinătate.

*

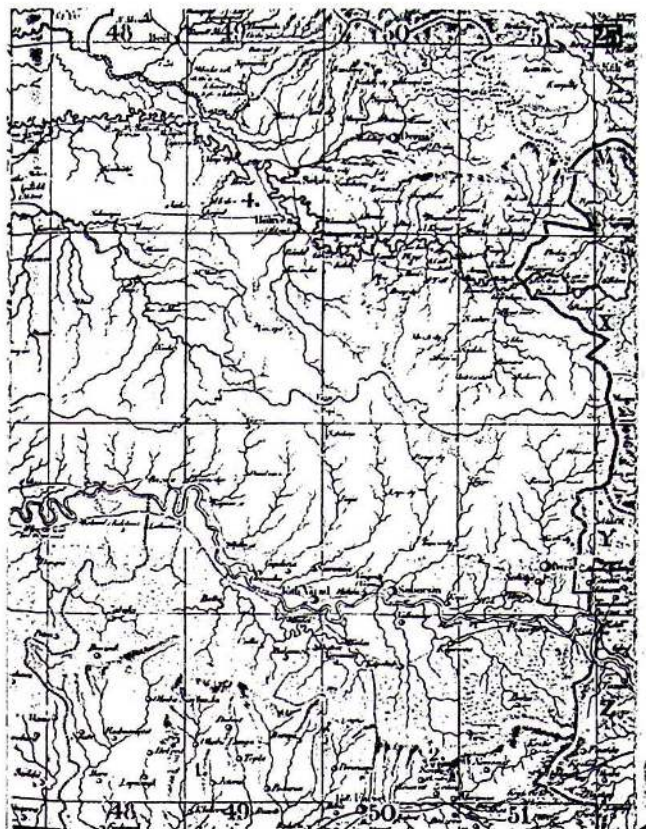
Agresivitatea ființei umane a adus multe suferințe și pierderi peste îndurătorul Pământ, pe care Dumnezeu ni l-a dăruit cu atâta încredere și bunătate. Frica de a nu fi atacat, împletită aproape întotdeauna cu dorința de a lovi în semenii mai slabi sau poate mai blânzi și-au găsit rezolvarea în temute și strălucitoare armate, care au luat tot ce era mai bun prin gospodăriile oamenilor. Cantități apreciabile de ovăz, fân și lemne achită pentru armată în anii 1820-21 și țărani din târgul Buttyin-Gross-Barda, consemnate într-o conscripție referitoare la impozitul militar (d.57), păstrată la Arhivele Statului din Arad. Concomitent cu efortul material susținut de fiecare familie iobăgească, existența copiilor ajunși la vârsta încorporării primea o turnură de-a dreptul dramatică, dacă ne gândim că stagiul militar avea o durată de 12 ani¹²⁹, într-o epocă măcinată de războaie interminabile. Calvarul putea fi evitat doar de odraslele celor cu dare de mână, capabile să găsească un înlocuitor plătit (cărui i se zicea „obșitar”)¹³⁰ sau să-și răscumpere stagiul militar. Întrucât „hopsitariu” sau „opsitariu” mai însemna și militar pensionat, lăsat definitiv la vatră, se pare că Șodinca Todor, iobag din Buttyin, împărțășise o asemenea soartă, după 22 de ani petrecuți în armatele mai multor țări. Încorporat prin 1795 – an hotărâtor pentru destinele Europei, deoarece atunci izbucnește apriga și îndelungata confruntare austriaco-franceză –

Kereszt és Vezeték Névvel.	Jahony Helysz.		Kereszt és Vezeték Névvel.		Kereszt és Vezeték Névvel.		Kereszt és Vezeték Névvel.		Kereszt és Vezeték Névvel.		Kereszt és Vezeték Névvel.	
	No.	Év.	No.	Év.	No.	Év.	No.	Év.	No.	Év.	No.	Év.
Baron László János	1	1760	23									
Baron Mihály János	2	1765	13									
Baron Bálint János	3	1765	13									
Baron János János	4	1765	13									
Baron László János	5	1765	13									
Baron Mihály János	6	1765	13									
Baron János János	7	1765	13									
Baron Mihály János	8	1765	13									
Baron János János	9	1765	13									
Baron Mihály János	10	1765	13									
Baron János János	11	1765	13									
Baron Mihály János	12	1765	13									
Baron János János	13	1765	13									
Baron Mihály János	14	1765	13									
Baron János János	15	1765	13									
Baron Mihály János	16	1765	13									
Baron János János	17	1765	13									
Baron Mihály János	18	1765	13									
Baron János János	19	1765	13									
Baron Mihály János	20	1765	13									
Baron János János	21	1765	13									
Baron Mihály János	22	1765	13									
Baron János János	23	1765	13									
Baron Mihály János	24	1765	13									
Baron János János	25	1765	13									
Baron Mihály János	26	1765	13									
Baron János János	27	1765	13									
Baron Mihály János	28	1765	13									
Baron János János	29	1765	13									
Baron Mihály János	30	1765	13									
Baron János János	31	1765	13									
Baron Mihály János	32	1765	13									
Baron János János	33	1765	13									
Baron Mihály János	34	1765	13									
Baron János János	35	1765	13									
Baron Mihály János	36	1765	13									
Baron János János	37	1765	13									
Baron Mihály János	38	1765	13									
Baron János János	39	1765	13									
Baron Mihály János	40	1765	13									
Baron János János	41	1765	13									
Baron Mihály János	42	1765	13									
Baron János János	43	1765	13									
Baron Mihály János	44	1765	13									
Baron János János	45	1765	13									
Baron Mihály János	46	1765	13									
Baron János János	47	1765	13									
Baron Mihály János	48	1765	13									
Baron János János	49	1765	13									
Baron Mihály János	50	1765	13									

1802. Filă din conscripția satului cameral Gross. (A.S.A.).

¹²⁹ Ioan Slavici, Mara, Ed. Albatros, 1977, p.48.

¹³⁰ Idem.

1808. Ioannes Lipszky – Mapa generală a regatului Ungariei – detaliu. (Din Ioannes Lipszky, Mappa Transilvaniae et Partium regni Hungariae repertoriumque locorum objectorum).

inițial în Regimentul Mányássy, cade prizonier la francezi, apoi la englezi, în a căror armată se înrolează, slujind 12 ani și 7 luni în Indiile de Vest. Cu toate că anul confruntării decisive de la Waterloo – 18 iunie 1815 – îl prinde sub drapelul Angliei, nu știm dacă a participat la marea bătălie, dacă acolo sau în altă parte a devenit invalid. Cert este că în 1817 se întoarce acasă unde mai trăiește doar un an, decesul din 12 septembrie 1818 fiindu-i consemnat în registrul bisericii ortodoxe din Buttyin: „au răposat Șodinca Todor opșitariu. De la Angles încă au avut hopșit”¹³¹. Nimic mai adevărat, mai simplu și mai potri-

vit pentru un om ajuns la capătul drumului, chiar dacă el s-a confruntat, printre altele, inclusiv cu Napoleon.

*

Întrucât realitățile economice și sociale suferiseră transformări esențiale în primele decenii ale noului secol – generalizarea asolamentului trienal pe suprafețe tot mai mari obținute prin defrișări și deșteleniri, extinderea culturilor de porumb, cartofi și de plante furajere, dezvoltarea grădinaritului, realizarea unor arături mai adânci datorită unui nou tip de plug, creșterea numărului de animale din gospodăriile țărănești, sporul

¹³¹ Ioan Popovici, Un român la Waterloo, Magazin istoric, noiembrie 1985, nr.11, p.p.37,38.

populației ș.a. – autoritățile încep să resimtă nevoia unei conscripții generale, acțiune hotărâtă la Dieta din 1825/27 și înfăptuită, tot pe bază de declarații, fără măsurători inginerești, în anul 1828¹³². Conștienți de aspectul ei nominal foarte interesant și util pentru noi, dar și de multiplele dificultăți tehnice ridicate de reproducerea filelor sale, în cele din urmă am fost obligați să renunțăm la recuperarea integrală a conscripției din fondurile Arhivei Naționale Maghiare, mulțumindu-ne doar cu tabelul final, centralizator (d.58), pe baza căruia putem cunoaște și analiza principalele aspecte numerice înregistrate atunci. Prima constatare, de ordin administrativ, surprinde încheierea procesului de unificare a ultimelor cătune, Barda și Grosz, cu târgul Buttyin, prezent în conscripție fără însoțitoarele sale din anii precedenți. Populația lui, între 18 și 60 de ani, totaliza 1.003 persoane împărțite în 425 familii de iobagi și 64 familii de jeleri, care ocupau doar 489 din cele 515 case înregistrate, restul de 26 fiind locuite de meseriași, funcționari ș.a. Cu toate că suprafața pământurilor urbariale aflate în folosința sătenilor crescuse în ultimele decenii, media pe familie rămăsese destul de mică, 4,6 iugăre (arături și fânețe), capabile să asigure o producție îndestulătoare doar pentru consumul personal. Dacă absența viilor nu ne surprinde, la limită sau chiar sub aceasta ni se pare numărul animalelor (565 boi de jug, 310 vaci, 155 juncani și 45 cai), întrucât ne dăm seama că aproape 200 de familii nu aveau animale de tracțiune, găsindu-se astfel într-o situație foarte nefericită, care va genera destul de curând un șir de conflicte foarte ascutite între localnici și noul proprietar al târgului. Bună și promițătoare, până una-alta, este prezența celor 10 meseriași breslași (5 cizmari, 2 dogari, 1 croitor, 1 fierar și 1 tinichigiu) afiliați probabil la bresla mixtă din Boros Sebes, înființată în anul 1815¹³³.

*

Într-adevăr, Imperiul Habsburgic tot mai ostenit și cu visteriile secătuite – în ultima vreme și din cauza războaielor napoleoniene (1795-1815) – se vede obligat să scoată la vânzare o parte însemnată a domeniilor trezoriale. Inițial, pe cel al Buttyin-ului, se gândiseră să ceară 91.013 florini și 50,5/8 creițari, sumă rotunjită în 1820 la 101.195 florini și 6,1/2 creițari, de la care va și porni strigarea în licitația din anul 1824. Lupta s-a dat între oferta comerciantului Litva Terpó (103.845 ft.), atacul comerciantului Alexits (126.495 ft.) și contraatacul decisiv executat de baronul Dietrich

¹³² Kovách Géza, art.cit., p.p.105,106,109.

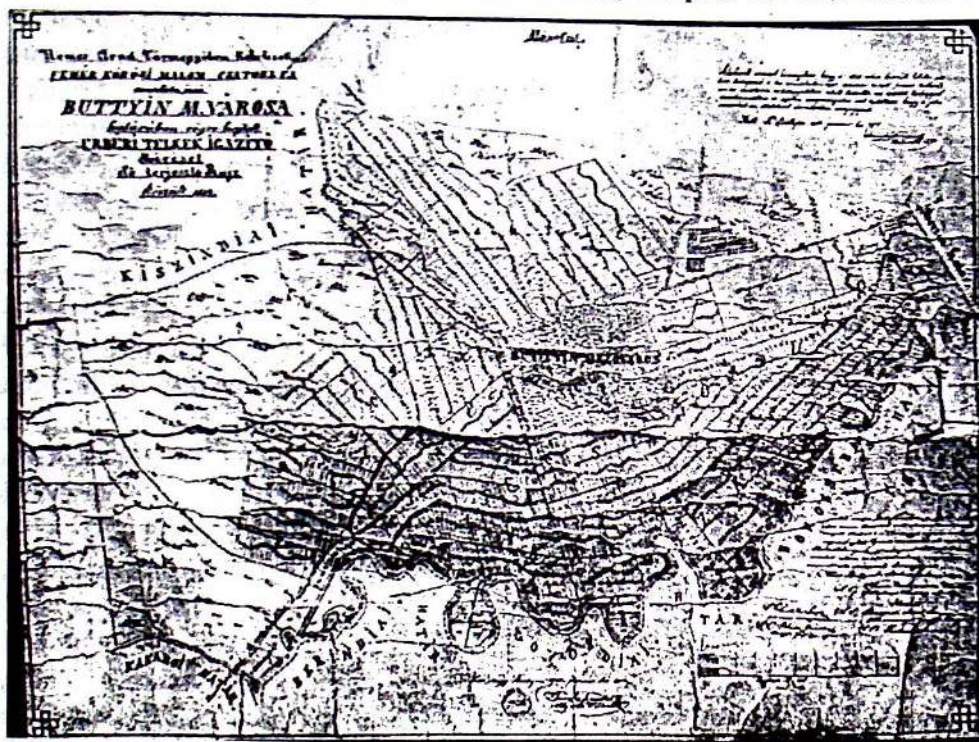
¹³³ Szádeczky Lajos, Imparfejlődés és céhek története Magyarországon, Budapest, 1913, vol.II, p.302.

Nu știm dacă au reușit sau nu, dar presupunem că până la urmă or fi ajuns, totuși, în matca vreunui compromis cu baronul. Bietul Iuon Philip nu mai era însă printre ei să se bucure, sau poate să culegă volbura unei noi amărăciuni.

*

Proaspăt sistematizat și întregit, Buttyin-ul atinsese în preajma conscripției din anul 1834 (d.59) o consistență modernă și bogată. Cantitativ, cele 621 de case și locuri de casă, ocupate de 434 familii de

1834. Măsurătorile făcute asupra grădinilor urbariale. (C.M.B.).

iobagi cu pământ în folosință, 137 fam. zileri cu casă și 17 fam. zileri fără casă, plus 33 intravilane neocupate, se ridicau aproape la nivelul înregistrat astăzi – 810 case. Destul de numeroase (154) erau familiile zilerilor cu și fără casă, nevoite să trăiască exclusiv din munca proprie pe pământul baronului, sau uneori pe la consătenii lor mai înstăriți. Numele țăranilor, suprafețele pentru grădini, arături și fânețe, obligațiile în muncă, bani și produse, consemnate pe larg și în această ultimă conscripție, sfârșesc prin câteva secvențe interesante referitoare la intravilanele libere (adică neimpozabile), atribuite conform legilor de atunci principalelor instituții

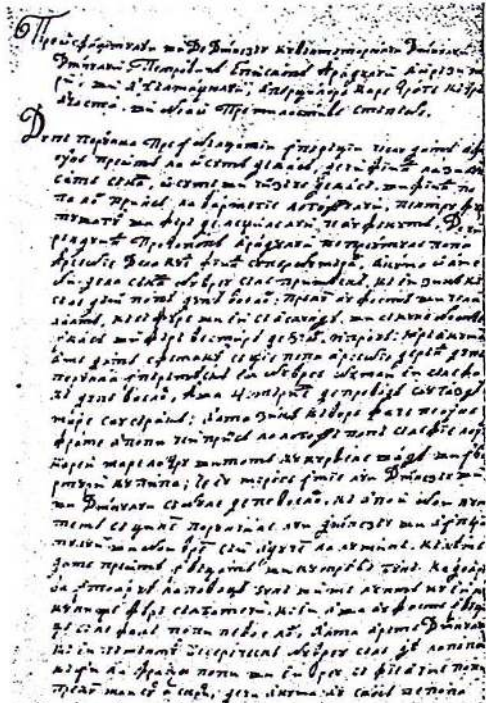
religioase și laice din localitate. Cel mai bine erau tratate parohiile (una romano-catolică și trei ortodoxe), fiecare cu o sesie de pământ, alcătuită din grădină, 28 iugăre arătură și o fâneață echivalentă cu 12 zile de coasă; școlile confesionale (romano-catolică – menționată pentru prima dată – și ortodoxă), doar cu grădini; așijderea locuința de serviciu comitală și reședința pretorială, care administra cercul pretorial, devenit mai la vale plasa Buttyin.

Cu aceasta, îndelungata practică a conscripțiilor încetează, deoarece anul 1848 îi răpește conținutul și menirea prin desființarea iobăgiei. De acum înainte, autoritățile vor urmări numărul și structura populației pe baza unor criterii de altă natură, subordonate intențiilor și scopurilor epocii moderne.

Începutul unei răscoale și sfârșitul unei revoluții

După liniștea prevestitoare de rău izbucnește lumina înfrigurată a fulgerului, hotărâtă să domolească nesăbuița oamenilor printr-o nouă furtună. Semne adânci desfiguraseră chipul Zarandului, fără ca cineva din conducerea vremii să le bage în seamă. Destul de repede și Buttyin-ul ajunge pe lista dezamăgiților, numele său fiind pomenit încă de prin 1776 în plângerea țăranilor din Râul Mic (Vidra), disperați de mulțimea taxelor vamale, care le făceau inutil negoțul în Ungaria cu vase de brad și alte

produse: „intrând în Ungaria, la Buttyin, iarăși 5 dinari de calul încărcat, 12 dinari pro regia și de fiecare cap de om 12 dinari. La întoarcere, la Buttyin, de calul încărcat cu bucate 5 dinari și pro regia 12”¹³⁶, vămuire nedreaptă și ucigătoare aplicată în toată perioada dintre 1747 și 1785, când „pe coasta (pe dealurile – n.n.) Buttyin-ului” a funcționat Oficiul de vamă, căruia îi revenea a treizecea parte din valoarea mărfurilor tranzitate (c.19). An după an, copleșiți de greutate, umiliți și fără speranță, oamenii (mai ales din „locurile rele”, după expresia lui Slavici¹³⁷) devin tot mai nervoși luându-se la harță chiar și cu fețele bisericești, atunci când li se pare că lucrurile nu alunecă pe fâgașul dorit de ei. „Popă după voie lor” cer în primăvara lui 1784 țăranii din Secaș, anunțându-l, tare și răspicat, pe Gavril Bucatoș, proto-

Butyin, martie în 10 zile, 784. Facsimilul unei pagini din scrisoarea protopopului Gavril Bucatoș. (După Eduard I. Găvănescu).

popul Buttyin-ului, că nu-l acceptă pe Arsenie, preotul din Cuied, transferat de curând în parohia lor. Incidentul va fi raportat de Gavril Bucatoș superiorului său de la Arad, episcopul Petru Petrovici, printr-o scrisoare datată „martie în 10 zile, 784”, care suprapune comical situației: „Alta zic că

¹³⁶ D. Prodan, Răscoala lui Horea, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1984, vol.I, p.132.

¹³⁷ Ioan Slavici, Moara cu noroc, în Nuvele, Ed. Național, 1998, p.74.

vor face pe un frate a popi(i) ce-i prins la Lugoj popă să le fie lor, care-î mare lotru și tot cu curvele șade în birturi, cu pipa”, peste încrâncenarea: „Și mă lupt cu ei ca cu niște feară sălbatică” [...] „doară vom scoate nebunia de la ei”¹³⁸, răspândită în toate părțile Zarandului.

La începutul verii cutezanța devine fățișă, autoritățile urmărind cu spaimă și neputință mișcările țăranilor, care „după prada din Ciuci (Vârfurile de azi – n.n.) merg fără frică și în cercul (cnezatul, mai târziu plasa – n.n.) Butyiniensi”, atacând „în miezul zilei”, la sfârșit de iunie „crășma din Iosași”, pentru ca în 8 iulie „în satul Honț, lăsându-și puștile afară, păstrându-și numai pistoalele” să participe, cât se poate de firesc, „la slujbă în biserică.” (d.44). Răsculații pun stăpânire pe toate drumurile, „35 de haiduci suficient pregătiți pentru tâlhării” sechestrându-l în zilele următoare pe „administratorul Bukovintzki”, căruia totuși îi permit să ajungă, însoțit de ei, până la Dezna (d.45), iar în 19 iulie „pe pusta de lângă Prăjești” furia lotrilor se abate asupra juratului Antonie Csomor din Sebiș, „îmbătat cu de-a sila”, „bătut până în Sebiș între puști” și informat că ceata lor formată din 36 de bărbați „pe toate cărările pândesc pe dregători ca pe iepuri și-i omoară nefăcând nici o alegere”¹³⁹. Mărturisirea finală, așternută pe hârtie la câteva ore după teribilul incident: „Spun adevăr, că nu am nădăjduit să mai scriu vre-odată scrisori, cât am fost în mâinile lor”¹⁴⁰, depășește cadrul unei simple experiențe individuale, constituindu-se într-o veritabilă recunoaștere a dramatismului încheștărilor iscate atunci între oameni. Cu toate că situația ajunsese într-un moment foarte sensibil, când orice pas greșit putea provoca o explozie nimicitoare pentru ambele tabere, domnii din conducerea comitatelor nu țin seama de apelurile pacifiste ale țăranilor și decid urmărirea lor printr-o acțiune punitivă de mare amploare, focalizată pe ziua de 21 iulie. Singurul om înțelept a fost judele nobililor, Paulus Stanitslavits, care în calitate de pretor al cercului Butyîn, sesizând pericolul escaladării conflictului, acceptă să poarte tratative cu Dan Petru, șeful uneia dintre cetele de răsculați. Întâlnirea, desfășurată la Butyîn în casa pretorului, alege pacea în locul războiului, dacă răsculaților li se acordă iertarea cerută (d.45). Pretorul își informează imediat superiorii, rugându-l insistent prin două scrisori, la jumătatea lui iulie, pe vicecomitele Bihorului, să facă demersurile necesare pe lângă „Tronul împărătesc” pentru grațierea „tâlhărilor”, întrucât planul de urmărire din 21 iulie este utopic și riscant,

---

¹³⁸ Ed. I. Găvănescu, Mărturii românești din eparhia Aradului în veacul al XVIII-lea, Arad, 1940, p.p.23,24, document nr.XIII; cf. Ed. Găvănescu, Un document românesc dela 1784, Hotarul, nr.7-8, 1936, p.p.115,116.

¹³⁹ Hurmuzaki Eudoxiu, Documente privitoare la istoria românilor, vol.XV, partea II-a (1601-1825), București, 1913, p.1754, document nr.3.325.

¹⁴⁰ Idem, p.1755.

putându-se întoarce împotriva inițiatorilor săi, care sperau să-i prindă pe răufăcători cu ajutorul celorlalți săteni „corupți și infideli”, „pactizanți cu fugarii, tănuitori și spioni” (d.45; d.46).

Întrucât nobilii nu cedează, majoritatea răsculaților se regroupează în jurul țăranilor Petru Beciu (după unii Beci sau Buci) din Dezna și Ribița Urs, înfăptuind cea mai spectaculoasă acțiune dinaintea răscoalei propriuzise – răpirea vicecomitelui arădean Andrei Forray, în dimineața zilei de 27 iulie, din castelul de la Săvârșin. După câteva ceasuri de mers prin păduri grupul celor 56 (originari din Hontșor, Govojdia, Dumbrăvița și Neagra) ajunge în casa preotului din Gurahonț, apoi lângă Dieci și în sfârșit la Dumbrăvița, cu alte cuvinte din nou pe teritoriul cnezatului Buttyin, obligându-l pe vicecomite să scrie împăratului cererea menită să le aducă iertarea. Până la sosirea răspunsului, comitatul împuternicește o delegație – condusă de episcopul Petru Petrovici, dar coordonată de judele nobililor, Stanitslavits din Buttyin, cunoscător într-ale oamenilor și locurilor – să poarte negocieri cu țăranii¹⁴¹. Ajunsă la Arad în 9 august, amnistia împărătească va fi comunicată mulțimii „... în august 1784 [...] în Boros-Sebes (vestind – n.n.) grațierea și amnistia a 21 lotri valahi”, după spusele unei cronici locale¹⁴². Modesta relaxare intervenită în ceasurile imediat următoare confirmă pacifismul pretorului Stanitslavits, propus colegilor săi încă de la început.

Bucuria contemporanilor trebuia însă amânată, deoarece foarte curând pacea de la Dumbrăvița își dovedește fragilitatea, doar 27 de rebeli arătându-se dispuși să depună armele și jurământul de credință, restul, sătui de promisiunile nobililor, continuându-și haiducia¹⁴³. Iată de ce Consiliul Locotenențial ungar se vede obligat să trimită la 6 septembrie în districtul Buttyin o trupă formată din 50 de soldați, sub comanda unui ofițer (d.47), încercând să oprească deteriorarea situației, pornită din păcate pe un drum fără întoarcere.

La grozăviile următoarelor zile și luni va fi părtaș printre alții și protopopul Gavril Bucatoș, care întors acasă din vizita făcută la Hălmagiu va scrie în 4 noiembrie cu mâna tremurândă episcopului arădean: „Și, ce-i

¹⁴¹ Nic. Densușianu, *Revoluțiunea lui Horia în Transilvania și Ungaria*, București, 1884, p.p.223,224; Gheorghe Ciuhandru, *Schițe din trecutul Românilor arădeni din veacul XVIII, Diecezana, Arad, 1934, p.p.60,61*; D. Prodan, op.cit., vol.I, p.p.83,84; Florian Dudaș, *Zărândul chipuri și fapte din trecut*, Ed. Albatros, București, 1981, p.p.66,67; idem, *Cronică haiducească – Lotrii Zărândului*, *Magazin istoric*, martie, 1973, nr.3, p.75; Ana Ilea, Ioan Popovici, *Răscoala lui Horia, Cloșca și Crișan în comitatul Arad*, *Ziridava*, nr.X, 1978, p.226; cf. Mihai Beniuc, *Ajun de răscoală*, Ed. Albatros, 1979.

¹⁴² Florian Dudaș, *Zărândul chipuri și fapte din trecut*, Ed. Albatros, București, 1981, p.67, nota nr.9.

¹⁴³ D. Prodan, op.cit., vol.I, p.85; Florian Dudaș, op.cit., p.68.

acolo, să ferească Dumnezeu [...]. Numai acolo să-și câștige omul de cap, care eu m-am îngrozit de m-au apucat frigurile foarte rău. Și popi și oameni, toț(i), care pe unde învrăjbiț(i), așa îi la Hălmagi. Și toate curțile domnești, arse și răsipite” (d.48). Vremea speranțelor trecuse: „Alta mă rog Domnului, de va ști Domnul ceva răotate pentru noi, să-m scrie, să mă câștig încătroova; că nu știm ce va fi, cum vedem vremea pă la noi. Precum foarte tare ne-am spăriat și nu știm ce vom face”. Preoții nesupuși înfundă pușcăriile: „Alta arăt Domnului pentru protopop Athanasie dela Șăbiș, că l-au dus cătanele împărătești” (acuzat și maltratat – de vechea noastră cunoștință, judele nobililor Antonie Csomor, căruia între timp îi revenise glasul – că nu a vrut să apere de furia răsculaților pe preoții reformați numai dacă se botează la ortodocși¹⁴⁴ – n.n.), „precum în fer l-au dus la Arad și pe popa Ghiorghie dela Aldești, că l-au găsit bat în Șăbiș și au suduit cătanele, cum nu lasă Dumnezeu” (d.48). Petru Beciu leapadă pocăința și împreună cu cei rămași încă din vară prin păduri se duce la răscoală¹⁴⁵. Prăpădul își urmează calea și încep să apară zvonuri despre ciocniri la Buttyin între armată și țărani, în urma cărora 5 soldați ar fi fost răniți. Miniștrii le dezmint însă, totuși, mai trimit acolo pe 16 noiembrie încă o companie a regimentului De Vins¹⁴⁶, din care în urmă cu circa un an dezertaseră mai mulți crișeni în frunte cu Petru Beciu. Aveau și de ce să se teamă pentru că, dincolo de răzvrățiții ascunși în păduri, nici gândurile celorlalți nu erau cu nimic mai îngăduitoare, oamenii pregătindu-se în taină sau chiar pe față, asemeni preotului Nicolae Voianovici din Ineu, să-l primească bine pe Horea și pe răsculații săi, care „au drept împărătesc să stingă de pe lume nobilimea și neamul unguresc”¹⁴⁷. În asemenea circumstanțe favorabile, lupta țăranilor din jurul Buttyin-ului va continua și în iarna lui 1785, după înfrângerea răscoalei din Ardeal, accentuând neliniștea judeului din Buttyin cuprins de frisoane la gândul „dacă [...] aceștia nu vor putea fi prinși înainte de a înverzi pădurea [...] e de temut [...] să înmugurească deodată cu arborii și să producă fructe și mai amare decât cele din anul trecut” (c.47). De-abia în februarie domnii de pe Valea de Mijloc a Crișului Alb vor scăpa de insomnii, pecetluind capturarea lui Petru Beciu și a tovarășilor săi printr-un val de cruzime. Execuția căpeteniilor are loc la Arad în prima parte a lunii martie¹⁴⁸ și tot aici, în pivnițele comitatului, vor fi închiși alături de Mihai

¹⁴⁴ Lumina tineretului, (Arad), 1 decembrie 1933, nr.12, p.3 (supliment la Biserica și Școala); D. Prodan, op.cit., vol.II, p.187.

¹⁴⁵ Nic. Densușianu, op.cit., p.236.

¹⁴⁶ D. Prodan, op.cit., vol.I, p.p.580,610.

¹⁴⁷ Gheorghe Ciuhandu, op.cit., p.63.

¹⁴⁸ D. Prodan, op.cit., vol.II, p.520.

Todoran din Cuied și de Sanila Lup din Roșia¹⁴⁹, zeci de țărani crișeni pentru cutezanța unui început, pe care au reușit să-l ducă până la capăt.

*

În drumurile sale spre câmpie – spune tradiția locală – prin Buttyin a trecut și Avram Iancu fiind întâmpinat de corul sătenilor desprins din mulțime¹⁵⁰. Cu sau fără această întâmplare, Iancu a devenit destul de repede un apropiat al butincenilor, împrietenindu-se prin 1845-46 la Abrud cu învățătorul Niculae Begnescu, fiul lui Gheorghe Begnescu, al cărui „leagăn și al părinților lui ar fi în comuna Buteni, aproape de Arad...”¹⁵¹. Tânărul dascăl, „frate de cruce” și cu Ion Buteanu, va rămâne în memoria posterității nu atât ca oștean, ci prin felul original în care a servit revoluția de la 1848. Hărăzit de zei cu un generos talent muzical, Niculae Begnescu armonizează după o arie din opera Tancred a lui Rossini, în săptămânile premergătoare primei adunări populare de la Blaj (Duminica Tomii, 18/30 aprilie 1848), „imnul” revoluției intitulat „Marșul lui Iancu”, oferindu-i conducătorului una dintre cele mai frumoase surprize și desigur bucurii, în ton cu însăși celebra cântare: „Astăzi cu bucurie/Românilor veniți,/Pe Iancu în câmpie/Voioși să-l însoțiți...”¹⁵². Întâmplător sau nu, peste o jumătate de veac (1904), tot un butincean (adoptiv), Ion Vidu, zăbovește asupra Marșului pregătindu-l pentru interpretare corală, în ciuda furiei demnitarilor care ordonă anchetarea compozitorului, sub motiv că prin acest aranjament muzical i-a îndemnat pe români la revoltă¹⁵³.

Spiritul adunărilor populare de la Blaj, sintetizat de Iancu în cuvintele: „Fără luptă nu se poate face nimic”¹⁵⁴, ajunge și pe Valea de Mijloc a Crișului Alb, deschizând calea revoltelor țărănești în toate localitățile cercului Buttyin. Vor fi ocupate și împărțite cu forța pământurile, islazurile și pădurile, refuzate cu nonșalanță obligațiile în muncă și produse față de domnii de pământ, evitate abil înrolările forțate în garda națională maghiară, înlocuite fără menajamente administrațiile locale ungurești, cu alte cuvinte o răsturnare generală și profundă a valorilor, încununată în

¹⁴⁹ Gheorghe Ciuhandu, op.cit., p.66.

¹⁵⁰ Comitetul de Cultură și Educație Socialistă al județului Arad, Centenarul corului din Buteni, 1981, p.6.

¹⁵¹ Viorel Cosma, Cine a compus „Cântecul Iancului”?, Magazin istoric, mai, 1989, nr.5, p.23.

¹⁵² Idem, p.p.22,23; Horia Ursu, Avram Iancu, Ed. Tineretului, București, 1966, p.63.

¹⁵³ Marin Badea, Gheorghe I. Badea, Avram Iancu în conștiința poporului român, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1976, p.161.

¹⁵⁴ Constantin P. Avram, Avram Iancu – măreția demnității, Ed. Gutenberg, Arad, 1999, p.42.

august 1849 de pătrunderea trupelor lui Iancu până la Cuied și Sebiș. Despre violența instituită de autoritățile înfierbântate, cărora le cam fugise pământul de sub tălpi, mărturisitoare a fost – dincolo de documente¹⁵⁵ – și troița ridicată în cimitirul ortodox din Buttyin întru amintirea țăranilor spânzurați atunci¹⁵⁶.

La mârșăvii au participat și cătanele unuia dintre cei „13 generali” executați în octombrie 1849 de austrieci la Arad. Se numea Vécsey Károly și fugise împreună cu resturile armatei sale (circa 8.000 de soldați) din Banat, unde în 9 august 1849 austriecii le administraseră o chelfăneală zdravănă. Ajunși cu chiu cu vai în preajma Vărădiei, dornici să scape de urmăritori, unгурii o apucă pe cărări tainice de munte înspre Valea de Mijloc a Crișului Alb și prin Văsoaia-Chisindia în 18 august își fac apariția la Buttyin-Berza (Bârsa)¹⁵⁷. Cu siguranță trecerea lor pe aici ar fi rămas pentru totdeauna o manevră militară lipsită de conținut, dacă întâmplător un bârsan (învățătorul Iosifu Țiucrea, martor al evenimentelor) și un butincian (Simion Moț, beneficiarul amintirilor bunicii sale, de asemenea contemporană cu cele povestite) nu ar fi lăsat în urma lor câteva pagini referitoare la grozăviile săvârșite de oamenii lui Vécsey Károly împotriva românilor. „Sosiră pe seară (în Berza – n.n.) călăreți de ai unгурilor – își deapănă învățătorul Iosifu Țiucrea mărturia – și trecură ca norul fără ploaie, apoi a doua zi, adică sâmbăta (18 august – n.n.), începu a veni pedestreimea ca frunza și ca iarba, tot ce aflau luau, de le sta cineva în contra plătea cu viața, precum s-a întâmplat cu Zacharie Țiucrea, moșul nepoatei Anuței ce șade vizavi cu mine. Aici, în casa aceluia Zacharie Țiucrea, pe care pentru că a voit să nu lase să se ducă un cal a lui Todorica Halic, îndată îl împușcară în mijlocul drumului alături cu Mihai Dinga. Atunci, oamenii înfricoșându-se părăsiră casele și fugiră căutându-și scăpare prin cucuruze, tupilându-se ca iepurii, iar ei (ungurii – n.n.) robăluiau după placul lor și așa au ținut de sâmbăta dimineața [...] până (luni dimineața – n.n.), când și la noi sosiră muscalii care i-au dezarmat [...]”¹⁵⁸. Concomitent, Buttyinul cunoaște atrocități asemănătoare, întrucât „au spartu și aicea puțin” iar „noaptea, aprinseră unгурii moara cea mare de la Buteni, care tot au arsu, numai zidurile au mai rămasu, foculu și la 8 dile nu s-au stinsu”¹⁵⁹. Tristețile de

¹⁵⁵ Silviu Dragomir, Studii și documente privitoare la revoluția românilor din Transilvania în anii 1848-49, Cluj, 1946, vol.III, p.p.138-154, 196-210; idem, Ioan Buteanu prefectul Zarandului în anii 1848-49, București, 1928, p.p.21-24; idem, Avram Iancu, București, 1965, p.p.123,124,169; Márki Sándor, op.cit., vol.II, p.p.563-565; Gazeta de Transilvania, 13 septembrie 1848, anul 11, nr.74, p.308.

¹⁵⁶ Teodor Baba, op.cit., fasc.II, f.173.

¹⁵⁷ Márki Sándor, op.cit., vol.II, p.p.600,601.

¹⁵⁸ Iosifu Țiucrea, Mărturia tempului, mss. (la Muzeul Județean Arad), f.23.

¹⁵⁹ Idem.

mai sus au fost confirmate ulterior și de butincianul, Simion Moț, pe baza unor spuse mai vechi: „Bunica mea Persida, care pe vremea aceea ținea de lumea copiilor (în 1849 avea 15 ani – n.n.), s-ar fi dus să vadă moara arzând, dar nu se îndura să-și părăsească frații bolnavi, care o chemau mereu la căpătâiul lor. A văzut doar noaptea cerul luminându-se deasupra vâlvătăii și câte o pală de vânt aducea dintr-acolo miros de scrum și fum de paie. Focul a ținut o săptămână. Au ars (desigur, pe lângă moară –n.n.) grajduri, cocini și căpiți de fân”¹⁶⁰. Vâlvătaia de la Buttyin, care – și în comentariile unui istoric maghiar – „a iscat o mare lumină pe câmpia din jur”¹⁶¹, fusese îngăduită poate de Dumnezeu să rupă întunericul și astfel să arate oamenilor, de ieri și de azi, modul „eroic” și „glorios” în care ungurii au știut să-și încheie revoluția. Cât despre mentorul acestor fapte, generalul Vécsey Károly, adulat ca erou de toată suflarea ungurească, se poate spune orice, în afara minciunii, repetată și răspândită cu obstinație săltăreată pe ritmurile unui ceardaș subtil: „Dintre cei treisprezece martiri de la Arad **nici unul** (– s.n.) nu a luptat direct sau indirect, printr-o unitate subordonată, împotriva românilor”¹⁶². În realitate, cel puțin unul – Vécsey Károly – a luptat, iscăbind sfârșitul revoluției maghiare cu un condei foarte jalnic.

Trecuse vremea spre toamnă, când, bolnav și dezamăgit, Nicolaie Bălcescu își lua rămas bun de la moșii din Câmpeni, după ce toată vara încercase fără izbândă să potolească cerbicia lui Kossuth față de revendicările românilor. Reușise ce-i drept, în cele din urmă, să obțină o brumă de înțelegere ungurească, dar, din păcate, mult prea târziu. Austriecii ajutați de ruși puseseră capăt revoluției, așa că, Bălcescu, deghizat în

1849. Pecetea târgului BUTYIN. (A.S.A.).

vânzător de donițe, pleacă la început de octombrie într-o nouă pribegie. După câteva zile – spune Bălcescu într-o scrisoare adresată de la Paris lui Ion Ghica (d.68) –, însoțit de „trei țerani sau moși” din oastea lui Iancu, ajunge împreună cu prietenii săi Racoviță, Nenișor și Dincă „prin țeara ungurească, pe la Buteni la Arad”. Abia intrat pe teritoriul Ungariei, grupul celor șapte drumeți are „o întâlnire neplăcută” – probabil foarte aproape de Buttyin, primul târg de care te loveai pe Crișul Alb, la granița dintre Marele principat al Transilvaniei și Ungaria –, cu o patrulă de jandarmi, care îi suspectează de furt și de alte uneltiri dubioase. Întristat dar fericit că scăpase, Bălcescu își continuă drumul și ajunge prin 4 sau 5 octombrie la Buttyin, unde preotul Ioan

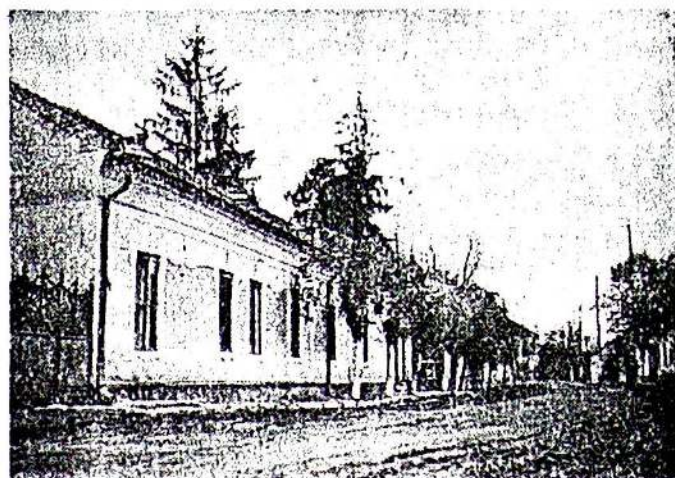
¹⁶⁰ Simion Moț, op.cit., f.43.

¹⁶¹ Márki Sándor, idem.

¹⁶² Dimitrie Stoi, In memoriam 150, Arad 6 octombrie 1849 – 6 octombrie 1999, p.10.

Gurban, tatăl viitorului protopop Constantin Gurban (pe atunci în vârstă de doar 5 ani), îi oferă găzduire¹⁶³. A doua zi își urmează calea înfruntând zărilor apusene – vieneze și pariziene –, care deveniseră tot mai întunecate pentru români.

Cu toate acestea, nădejtile crișenilor dădeau încă destulă bătaie de cap jandarmilor arădeni, foarte îngrijorați la 29 octombrie 1849 de evoluția lucrurilor: „Între români domină o anumită fierbere care este întreținută de preoți și emisari și care are scopul definit să fondeze un mare imperiu

Buttyin: casa (azi nr. 194) în care a poposit Bălcescu.
(Tribuna, 14 decembrie 1961, nr.50, p.7).

românesc până la Tisa al cărui guvernator sau rege să devină Iancu. Iancu este numit aici în general cu numele de <<regele Iancu>> [...] în ultimul timp se adaugă faptul că, comunele românești de la granița Transilvaniei (care, pe Crișul Alb, era la Baltele, între Gurahonț și Gura Văii – n.n.), se arată deloc binevoitoare față de

prestarea dărilor și trăiesc cu iluzia că acestea ar trebui să înceteze în viitor”¹⁶⁴. Agitația fusese provocată și de circulara episcopului arădean, Gherasim Raț, către protopopii din eparhie în vederea colectării banilor necesari trimerii unei delegații la Viena, împuternicită să reamintească împăratului Francisc Iosif (1848-1916) și miniștrilor săi, că românii solicită și încă așteaptă împlinirea drepturilor promise în timpul revoluției¹⁶⁵. Conștient și convins de importanța demersului, protopopul Giulani Gavril organizează la Buttyin într-o duminică a lunii octombrie 1849 o mare adunare populară în Piața Veche din fața Bisericii Medii, unde credincioșii ortodocși au ocazia să-l asculte pe tânărul profesor de la Preparandia din Arad, Vincențiu Babeș, angajat cu trup și suflet în lupta pentru obținerea celor cuvenite românilor: participarea proporțională a funcționarilor români

¹⁶³ Ioan Pop, Bălcescu prin Ardeal, Tribuna (Cluj), 14 decembrie 1961, nr.50, p.p.5,7; cf. Mihail Toacsen și colaboratori, Meleaguri arădene, Ghid turistic, Arad, 1972, p.116; Eugen Glück și colaboratori, op.cit., p.87.

¹⁶⁴ Marin Badea, Gheorghe I. Bodea, op.cit., p.p.115,116.

¹⁶⁵ Gheorghe Lițiu, Românii arădeni în frământările anilor 1848-49, Arad, 1947, p.p.34-36.

la conducerea administrației locale, folosirea limbii române ca limbă oficială la nivelul comunelor, îmbunătățirea situației intelectualității române, crearea unui sistem școlar și bisericesc național ș.a.¹⁶⁶.

Din păcate însă domnii de pământ ieșiseră din revoluție mult prea puțin șifonați, ca să nu poată dovedi o rapidă înzdrăvenire, nesocotind aproape toate revendicările naționale formulate cu atâta insistență și limpezime. Nici la împlinirea celor economice nu se prea înghesuiau, desființarea iobăgiei, promisă de nobilimea liberală maghiară încă din primăvara lui 1848, stându-le ca un bolovan în stomac. Paharul nemulțumirilor dă peste margini în aprilie 1851 după expulzarea delegației românești din Viena, când țărani din Buttyin și împrejurimi (Cacarău, Dieci, Iosășel...) încep să vorbească tot mai răspicat despre o nouă răscoală¹⁶⁷. Domnii își adună în grabă catrafusele și fug la Arad; avocatul Iosif Nistor, proprietar în Saturău, confirmă în fața funcționarilor preturii din Buttyin amenințările poporului dezamăgit; primarul din Buttyin înregistrează și transmite mai departe vorbele consătenilor săi deloc îmbucurătoare; prim-pretorul plășii Ineu adună la rândul său declarațiile unor butinceni potrivit cărora peste 5 zile urmau să „coboare” și moșii, împlinindu-se astfel toate condițiile pentru declanșarea ostilităților în timpul sărbătorilor de Paște¹⁶⁸. Convinse de rodnicia atacului predestinat apărării, autoritățile devin foarte bătaioase, detașând în pripă la Buttyin o mare unitate de infanterie sub comanda ducelui de Parma¹⁶⁹. Locul fusese bine ales datorită apropierii sale de Țara Moșilor, prigoana și arestările pe măsură, așa că nu trebuie să ne mire pasul înapoi făcut de țărani. Și, pentru a înlătura orice speranță, la 16 ianuarie 1852, va fi publicat în Buttyin Ordinul imperial, potrivit căruia, țărani care participaseră la revoluție și săvârșiseră atacuri împotriva proprietăților domnești, erau obligați să plătească despăgubiri însemnate¹⁷⁰. Agresivitatea oficială se revarsă și asupra intelectualilor dovediți sau bănuiți de implicare în răzmeriță, Buttyin-ul devenind perimetrul în care își vor ispăși domiciliul forțat, Sigismund

---

¹⁶⁶ Andrei Caciora, Eugen Glück, Noi date privitoare la lupta românilor din câmpia Aradului pentru drepturi și libertate națională (1849-1867), Revista arhivelor, 2/1968, p.p.85-87; I. D. Suci, E. Glück, Arhiva diecezei Aradului, Revista arhivelor, 2/1969, p.p.222-225; Eugen Glück, B. Brădeanu, „Craiu munților” pe meleagurile arădene, Flacăra Roșie, 6 septembrie 1972, nr.8.710, p.2; Mihail Toacsen și colaboratori, op.cit., p.117; E. Glück, Contribuția maselor populare arădene la lupta pentru libertate și unitate națională între 1849-1867, Catedra, iunie, 1977, p.p.170-183; Simion Moș, op.cit., f.22.

¹⁶⁷ Idem.

¹⁶⁸ A. Caciora, M. Timbus, Mișcări sociale și naționale ale românilor din câmpia Aradului (1849-1853), Ziridava, nr.IX, 1978, p.p.74,75.

¹⁶⁹ Idem, p.75.

¹⁷⁰ Márki Sándor, op.cit., vol.II, p.615.

Popovici, membru activ într-o societate revoluționară secretă și fost deputat dietal¹⁷¹, precum și (între 1850-1858) tânărul avocat Csemegei Károly, pentru participare la revoluție ca ofițer în armata lui Kossuth¹⁷².

Copleșit de amărăciune Zarandul ocrotea cu sfințenie melancolia neodihnită a Craiului munților. Îndelungile-i rătăcirii aveau să-l aducă și la Buttyin¹⁷³, unde bunicul aceuiași Simion Moț „l-a văzut odată la cârciuma de la Șură (fostul han din partea nordică a localității la bifurcarea drumului spre Bârsa și Cuied – n.n.), însoțit de preoții și învățătorii comunei. Dar zi de târg fiind, multe chipuri străine i se perindară înaintea ochilor. Așa că nu-și aducea aminte despre amănuntele figurii lui. Pe lângă straietele nemțești pe care le purtau, el și însoțitorii lui, Avram Iancu era încins cu o curea lată, un fel de șerpar țărănesc, bătut cu ținte. Numai după această curea lată l-a putut cunoaște. Semăna cu un învățător de țară mai degrabă decât cu un revoluționar”¹⁷⁴. O intuiție corectă și cuprinzătoare, desprinsă parcă, dincolo de aspectul vestimentar al drumețului, din lecția demnității împărtășită de Iancu până la capăt în fața contemporanilor săi.

---

¹⁷¹ A. Caciora, M. Timbus, art.cit., p.76.

¹⁷² Márki Sándor, op.cit., vol.II, p.p.613,651; Révai Nagy lexicon, vol.V, Budapest, 1912, p.48; Zsidó lexicon, Budapest, 1929, p.180; Eugen Glück, Adatoc a Csemegei-levéltárból, Levéltári Szemle (Debretin), nr.3/1999, p.47; idem, O veche arhivă personală arădană, Ziridava, nr.XXII, 2000, p.p.283-285.

¹⁷³ Vitalie Munteanu, Povestiri cu Avram Iancu, Ed. Ion Creangă, București, 1975, p.35; Constantin P. Avram, op.cit., p.p.129,130.

¹⁷⁴ Simion Moț, op.cit., f.135,136.

Maieriștea: „Centrul Lumii”

Existența umană este posibilă datorită comunicării permanente cu Cerul. Sanctuarul și templul, biserica și mănăstirea au fost și sunt locurile privilegiate, fundamentale și eficiente în care Pământul se apropie de Lumea Zeilor. A locui în vecinătatea spațiului sacru era/este pentru omul religios o aspirație primordială, obiectivată prin construirea localităților în jurul bisericii, echivalentă cu „Centrul Lumii”¹⁷⁵.

Din păcate, aplecarea românilor de pe Valea de Mijloc a Crișului Alb asupra creștinismului de rit răsăritean (greco-ortodox), nu a trezit, încă de la început, suficiente mobilizări documentare sau edificii monumentale și durabile, care să favorizeze în timp dorința și nevoia de cunoaștere. Doar câteva urme materiale și cam tot atâtea trăsături de condei medieval, acreditate uneori și de tradiția locală, alungă amnezia istoriei, permițându-ne să întrezărim fragmentele unui perimetru religios pe cale de limpezire și de consacrare.

Îndemnați și sprijiniți de vreun lider local (voievod, cneaz sau poate de castelanul Iwanka, probabil român – Ivan sau Ioan – pomenit la 1318 în calitate de conducător militar al cetăților Dezna și Pâncota, ori de succesorul acestuia – Senye – posibil românul Arsenie, consemnat în 1340)¹⁷⁶ ortodoxii din Dezna – „Volahis de pertinentiis castris Dezne”¹⁷⁷ – („Valahii – adică românii – de pe domeniul cetății Dezna”) ridică după 1350 o biserică de lemn, căreia peste circa un secol (1480-90) îi schimbă structura și înfățișarea, transformând-o într-un edificiu cu pereții din piatră. Actuala biserică ocrotește sub zidurile sale fundamentele primelor două, scoase la lumină de săpăturile arheologilor efectuate în anul 1977¹⁷⁸.

Un hrisov hotărât să delimiteze în 1426 marginile unei moșii, referindu-se pentru aceasta și la „finibus terrarum claustris schismaticis olachalis”¹⁷⁹ („hotarele pământurilor din strâmtoare ale schismaticilor valahi”), a fost considerat de majoritatea analiștilor sugestiv și chiar

¹⁷⁵ Mircea Eliade, *Sacru și profanul*, Ed. Humanitas, București, 1992, p.p.16-63.

¹⁷⁶ Cornelia Bodea, art.cit., p.43.

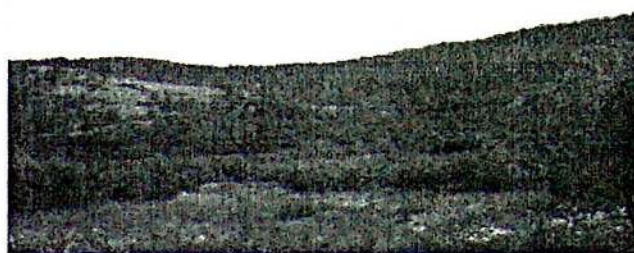
¹⁷⁷ Idem, *ibidem*, nota nr.1.

¹⁷⁸ Eugenia Greceanu, *Luminița Munteanu Trucă, O construcție medievală din familia ctitoriilor cneziale românești (Dezna, jud. Arad), Ziridava, nr.XII, 1980, p.p.181-191; cf. Adrian Andrei Rusu, Ioan de Hunedoara și Românii din vremea sa, Ed. Presa Universitară, Cluj-Napoca, 1999, p.264.*

¹⁷⁹ Silviu Dragomir, *Studii din istoria mai veche a Românilor de pe teritoriul diecezei arădene, Transilvania, 1 iulie 1917, nr.1-6, p.28, nota nr.4; cf. idem, ibidem, în Studii de istorie medievală, Cluj-Napoca, 1998, p.p.131,139, nota nr.71, autorul atribuindu-l însă „unei mănăstiri românești din stânga Murășului”, pentru „părăul mănăstirii din Găvoșdia” semnaland numai „tradiția poporului”.*

doveditor pentru existența mănăstirii ortodoxe din satul Gosd¹⁸⁰ (Govojdia, azi Paulean, comuna Buteni)*. Prudența și timiditatea potrivnicilor vor fi mereu subminate de tradiția locală, dispusă oricând să-ți arate pământul (situat la poalele dealului Govojdiei) și amplasamentul fostei mănăstiri (50 de metri mai sus pe Părăul Mănăstirii) și să depene povestea călugărilor, care, în fața unor iminente surpări de teren, au îngropat clopotele și auriturile în Părăul Mănăstirii sau, după alte păreri, în fântâna edificiului, abandonând la timp lăcașul sfânt, „cutrupit” (acoperit) peste noapte de furia versantului dezlănțuit. Asigurările sătenilor, că și astăzi poți auzi dangătul clopotelor apropiindu-te răbdător de albia pârăului (în copilărie și călăuza

noastră își lipise urechea de fiecare piatră, sperând să deslușească armoniile misterioase), reprezintă „argumentul” final, specific legendelor dornice să devină cât mai convingătoare. Chiar dacă aspectul dezgolit al dealului și lupta locuitorilor actuali pentru consolidarea caselor confirmă alunecările de teren, „cutrupirea” edificiului monahal (adică distrugerea și

Govojdia (azi Paulean). Dealul din vârful căruia coboară (în centrul imaginii) Părăul Mănăstirii, unde, acum cinci sute de ani, călugării au îngropat clopotele și auriturile. (C.A.).

abandonarea lui) a putut avea, la fel de bine, și alte cauze, printre care, cea mai suspectă, arată cu degetul către invazia turcească din veacul al XVI-lea. Dincolo de natura dezastrului, semnificativă rămâne amploarea impactului mănăstirii asupra memoriei colective și oficiale, imaginea ei regăsindu-se în

¹⁸⁰ Ștefan Meteș, *Istoria bisericii și a vieții religioase a românilor din Ardeal și Ungaria*, vol.I, Arad 1918, p.186; Eugen Arădeanul, Lucian Emandi, Teodor Bodogae, *Mănăstirea Hodoș-Bodrog*, Ed. Episcopiei Aradului, Arad, 1980, p.40.

* Chiar dacă nu-i putem preciza cu exactitate anul întemeierii, un reper cronologic ne oferă primele decenii ale domniei lui Sigismund de Luxemburg (1387-1437) caracterizate printr-o vizibilă relaxare confesională. Este perioada în care interdicția, mai veche de un secol, de a înălța biserici „schismatice” în Regatul Ungar va fi copios încălcată prin apariția mănăstirilor de rit răsăritean (ortodoxe) de la Strei Sângeorz (1408), de la Leșnic, pe valea Mureșului (la cumpăna secolelor XIV-XV), de la Crișcior (1411) și de la Ribița (1417), amândouă lângă Brad, pentru a nu le aminti decât pe cele mai apropiate de Govojdia. (Șerban Papacostea, *Evul mediu românesc. Realități politice și curente spirituale*, Ed. Corint, București, 2001, p.68; cf. Ovidiu Pecican, *Trecutul istoric și omul Evului Mediu*, Ed. Nereamia Napocae, Cluj-Napoca, 2002, p.p.109,110).

grafica sigilară și după câteva secole de la dispariție. Autorii și beneficiarii peceții satului Govojdia, din anul 1838, considerau încă esențială pentru localitate fosta Mănăstire ortodoxă, prezentând-o fără echivoc publicului în toată presupusa ei măreție¹⁸¹.

În anul 1553 sunt pomenite cinci cătune Keved – d.10 – (azi localitatea Cuied, comuna Buteni), situate pe tot atâtea dealuri în jurul confluenței pâraielor Cuiediului și Hodișului¹⁸². Numele unuia: Pap Keved (în limba română Cuiedul Popii sau Cuiedul Popesc) se referă explicit și direct la cinul preotesc, sugerându-ne posibilitatea identificării unei biserici ortodoxe, într-o perioadă în care atestarea lor este foarte dificilă și problematică.

1838. Pecetea localității Govojdia. (Din Márki Sándor).

Interesantă este și prezența preotului român, Mihail din Voivodeni, în cadrul ortodoxiei locale anterioare anului 1608, când episcopul Sava (Brancovici) de Ienopolea (Ineu de azi) este nevoit să-l scoată de sub jurisdicția sa, întrucât nestatornicul trecuse la calvinism¹⁸³.

Așa sârbească și adeseori itinerantă (între Ineu și Lipova), episcopia ortodoxă de Ienopolea confirmă pe deplin viața religioasă omonimă și românească de pe Valea de Mijloc a Crișului Alb, peste care își exercita harul și puterea. Vlădica Teodor, pomenit în documente la 13 iunie 1594¹⁸⁴, urmașii săi Mateiu și Moise¹⁸⁵, așisderea Solomon, episcop la Ienopolea din 1605 până la sfârșitul anului 1627 sub numele Sava¹⁸⁶, nepotul său, Lazăr Brancovici, alias călugărul Longhin (episcop între 1628 și aproximativ 1643)¹⁸⁷, protopopii Grigorie și Simion, proveniți din aceeași familie (activi până prin 1656)¹⁸⁸ și, în sfârșit, episcopul Isaia Diacovici (1690), care

¹⁸¹ Pentru tradiția locală și pecete cf. Márki Sándor, *Aradmegyé...*, vol.I, p.230, vol.II, p.747; Silviu Dragomir, art.cit., p.28; idem, *ibidem*, vol.cit., p.131; Ștefan Lupșa, Gh. Lițiu, *Istoria Eparhiei Aradului*, mss. dactilo., vol.I, f.214 (la Biblioteca Episcopiei Ortodoxe Arad); Zeiner Alfréd, *Arad multja*, Tipografia Corvin, Arad, 1940, p.p.48,49 (singurul autor care o încadrează în categoria mănăstirilor de rit necunoscut).

¹⁸² Márki Sándor, op.cit., vol.I, p.236.

¹⁸³ Ștefan Meteș, op.cit., vol.I, p.188.

¹⁸⁴ Idem, p.187.

¹⁸⁵ *Ibidem*.

¹⁸⁶ *Ibidem*, p.p.187,188; Augustin Bunea, *Vechile episcopii românesce a Vadului, Geoagiului, Silvașului și Belgradului*, Blaș, 1902, p.p.70,117.

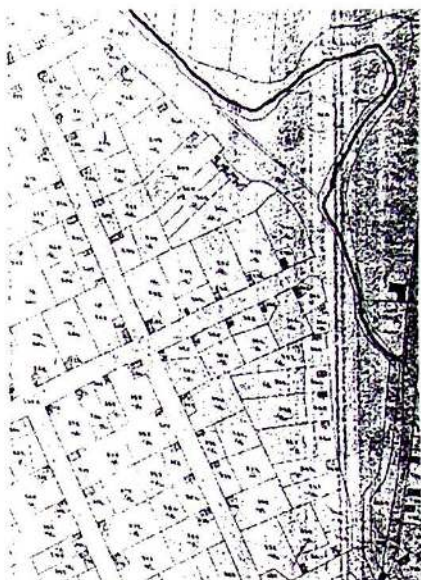
¹⁸⁷ Ștefan Meteș, op.cit., vol.I, p.p.188,189.

¹⁸⁸ Idem, p.190.

transferă în 1705 sau 1706 reședința episcopiei la Arad¹⁸⁹, au păstorit peste biserici și sate românești, îndrumându-le viața religioasă, ale cărei începuturi solicitaseră (de prin secolul VI încoace) ajutorul ierarhiei creștine din sudul Dunării¹⁹⁰, până când li se vor deschide mult mai apropiatele porți Metropolitane de la Bălgrad¹⁹¹.

*

Din piatră albă era fundamentul care ieșea la lumină în urma plugului, toamna sau primăvara, pe locul numit Maieriște. Uneori, fragmente de cruci și oseminte umane semnalau și prezența unui vechi cimitir*. Acolo, dădeau de înțeles bătrânii, se ridicase cândva prima biserică ortodoxă¹⁹². Dacă oamenii ar fi cunoscut și conținutul conscripției efectuată de episcopul arădean, Sinesie Jivanovici, în anul 1755 și-ar fi dat seama că, Biserica Veche, fusese construită din lemn, sfințită la 1728 cu hramul „Bunavestirea Pr. Sf. Născ. de Dumnezeu”, păstorită (în anul conscrierii) de preoții Lazăr, Ieremie și Georgiu (toți Popovici și însurați), fiind frecventată de membrii celor 110 familii (case), cât număra satul în momentul recensământului (d. 34). Credința lor trebuie să fi fost însă mult mai veche, vlădica Sinesie ajungând să consemneze doar una și, prin forța lucrurilor, ultima biserică

1894. Partea de nord-est a localității Buttyin (Körösbökény), unde Maieriștea pierzându-și rolul de „Centru al Lumii” devenise o „peninsulă” mărginașă. (A.N.G.).

¹⁸⁹ Ibidem, p.198.

¹⁹⁰ Ibidem, p.17 și urm.

¹⁹¹ Augustin Bunea, op.cit., p.117.

* Cu toate că fusese abandonat de peste un secol, o hartă a Tribunalului Zărand editată în anul 1941 menționează fostul cimitir ortodox din colțul nord-estic al Buteniului (Maieriște). Depășită și total inadecvată pentru prima jumătate a secolului XX, informația cartografică desprinsă destul de aproximativ din documente mai vechi, se transformă într-o mărturie, pe cât de neașteptată, pe atât de solidă, în favoarea existenței vechiului cimitir medieval. (Harta Tribunalului Zărand, executată de Direcțiunea Cărților Funciare și a Cadastrelor din Ministerul de Justiție, București, 1941 – C.M.B.).

¹⁹² Informațiile erau și încă mai prezente în memoria unor localnici, care au copilărit în apropierea locului numit Maieriște: Ioan Mărcuț, Ilie Luștea ș.a.

rostuită de-a lungul anilor, de țărani din Bucin, la Maieriște. Locul, ajuns între timp o „peninsulă” mărginașă, se bucurase vreme îndelungată de considerația cuvenită unui adevărat „Centru al Lumii”, în și prin care locuitorii satului din apropiere comunicau cu Cerul. Aici trebuie să căutăm

1770. Tisa (Hălmagiu).
Biserică de lemn cu hramul
„Sf. Ap. Petru și Pavel”. (Din
Coriolan Petranu).

prima alcătuire a cătunului Bucin din vremea hrisoavelor medievale, când totul se rezuma doar la câteva case. Însăși cuvântul Maieriște (Măeriște) ne conduce prin semnificația lui, echivalentă cu o „mică gospodărie (țărăneas-că)”¹⁹³ sau „câteva case și colibi”¹⁹⁴, către același început, pe care sătenii l-au immortalizat în limbaj*.

Sacralitatea pământului de la Maieriște i-a impresionat și pe turci, determinându-i să-și ridice acolo (mărturisește tradiția), probabil pe la sfârșitul veacului XVI, o giamie (biserică de rang inferior), necesară soldaților cantonați la Topinci, cum apucaseră ei să numească așezarea.

Modestă dar binefăcătoare, biserica localnicilor, înconjurată de cimitir și de sat, adevărea prin toate aspectele sale (dimensiune, material de construcție ș.a.) moda timpului, perpetuată pe Valea de Mijloc a Crișului Alb până după 1925, când multe sate (55 în județul Arad) mai aveau încă biserici de lemn¹⁹⁵.

Pe turnul celei Vechi de la Maieriște se găsea o cruce prelucrată manual, prin lovituri de ciocan, dintr-o bandă metalică poleită cu aur. În clopotniță fusese montat la 1790 un clopot (poate în locul altuia mai mic,

¹⁹³ Mariana Costinescu, Magdalena Georgescu, Florentina Zgraon, Dicționarul limbii române literare vechi (1640-1780). Termeni regionali, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1987, p.174.

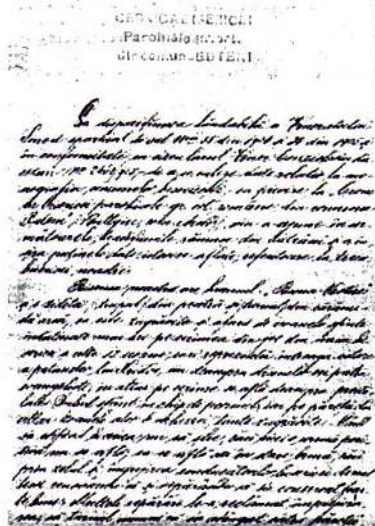
¹⁹⁴ Nicolae Drăganu, Românii în veacurile IX-XIV pe baza toponimiei și a onomasticeii, București, 1933, p.38.

* Nici sensul de „rusticum praedium”, „moșie feudală” sau „alodiu” al noțiunii „maeriște”, „măeriște” nu le-a fost probabil străin, acesta intervenind cândva, prin suprapunere, peste modestul dar străvechiul cătun românesc: Bucin. De origine germană – vezi sășesul vechi „Majer” („Meier”) – cuvântul a dat ungurescul „major”, stând la baza toponimelor „Maier”, „Maeru” din nordul țării. (Nicolae Drăganu, Toponimie și istorie, Cluj, 1928, p.p.115,116).

¹⁹⁵ Coriolan Petranu, Bisericile de lemn din județul Arad, Sibiu, 1927, harta celor 55 de biserici de lemn existente în anul 1925.

dacă nu era cumva primul) inscripționat în chirilice pe cercul inferior: „Acest clopot este făcut pe sama sfintei biserici din Buten 1790” (d.86). Altarul adăpostea un antimis reprezentând punerea în mormânt a Mântuitorului, scenă complexă încadrată de o secvență explicativă (în grecește), care surprinde, printre altele, momentul sfințirii prețiosului obiect de cult: 1733, martie. Din păcate, pisania, foarte lămuritoare pentru istoria unei biserici, este ilizibilă.

Douăsprezece cărți bisericești (în realitate poate mai multe) imprimate între 1729 și 1786 la Râmnic,

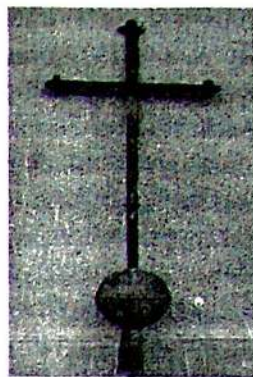

1907. Pagină din Cronica preotului Iuliu Bodea, în care sunt descrise obiectele de cult existente în Biserica Veche din Buten. (d.86). (A.E.O.R.A.).

București și Blaj, întregeau zestrea spirituală a Bisericii Vechi (d.86), demonstrând prezența unor tendințe intelectuale bazate pe schimburile culturale dintre provincii.

După obținerea unui loc mai central pentru o biserică nouă, Maieriștea își pierde vocația sacră și devine un teren obișnuit, patronat și folosit de primărie în interesul comunei¹⁹⁶. Apelativul „Frăgărie”, întrebuițat de părintele Bodea, semnaleză o plantație de frăgari (duzi) încropită aici în secolul XIX (d.86), pentru ca ulterior (de prin 1909) intravilanul să fie arendat în beneficiul Spitalului Public din localitate¹⁹⁷. Construirea Dispensarului veterinar, în 1962, pe o parte a parcelei, îi schimbă radical menirea și destinația¹⁹⁸.

Biserica Veche a concentrat în jurul său, încă de pe vremea primei atestări documentare, trei parohii locale deservite de tot atâția preoți. Întrucât, primele documente îi consemnează doar aluziv și întâmplător, orice

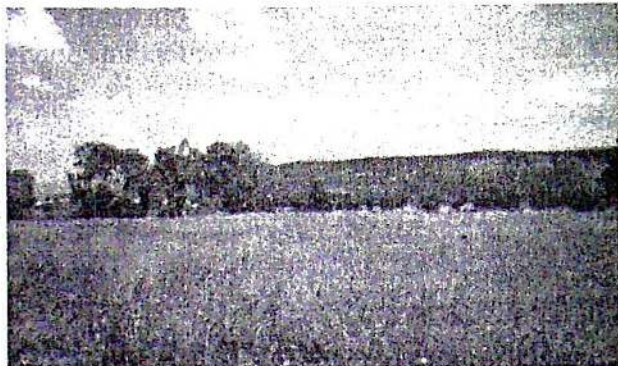
Secolul XVIII. Crucea Bisericii Vechi din Bucin (lungimea brațului vertical: 3m., lungimea celui orizontal: 1,5m., lățimea plăcii metalice: 7cm., grosimea ei: 1,5cm. (C. B.O.B.).

¹⁹⁶ O.C.O.T. Arad, Registrul cadastral/1909, nr. parcelei 315,316; idem, Registrul cadastral/1939, nr. parcelei 315,316.

¹⁹⁷ Idem; A.P.B., fond 1931, dosar nr.30, act nr.891, 21 octombrie 1931, f.91; fond 1933, dosar nr.30, act nr.662, 7 septembrie 1933, f.79; idem, act nr.845, 4 noiembrie 1933, f.97; fond 1939, dosar nr.30, act nr.1.248, 8 iulie 1939, f.126.

¹⁹⁸ A.P.B., dosar nr.277/1962 (nenumerotat).

pretenție de rememorare integrală a tuturor numelor (despre biografii, nici să nu mai vorbim) se dovedește lipsită de sens. Iuon, Toma și Gyurka au fost probabil preoți (primii despre care avem știre), deoarece apar în conscripția de la 1746 însoțiți de atributul „Popa” (d.31; c.38). Cu siguranță, Lazăr, Ieremie și Georgiu (toți Popovici, adică același „Popa” sârbizat) slujeau la Buttyin în 1755 (c.38). Pe Ieremia și pe Lazăr (originari din Buttyin) îi găsim tot acolo și în 1767 (ultimul fără parohie), alături de Ioan (născut la Roșia) și de Petru (născut la Revetiș), purtând același însemn sârbizat „Popovici” (c.38). Situația se limpezește către sfârșitul secolului prin triada Ioan Popovici (1791-1810), Ioan Iovici (1791-1810) și Gavril Bucatoș (1791-1823), cât de cât mai bine conturată (c.38). La fel de săracă este și lista protopopilor, care începe abia în 1783 cu Gavril Bucatoș, numele predecesorilor săi pierzându-se, după câte se pare, pentru totdeauna. Nici despre el nu știm prea multe (data și locul nașterii, idem ale morții ș.a.), documentele catadixind să-l pomenească numai din 1766 ca preot la Hodiș¹⁹⁹, unde funcționa împreună cu fratele său Ignatie. În 1783 (poate puțin mai devreme) devine protopop al Buttyin-ului (c.45), după cum rezultă din corespondența Sfinției Sale (prima scrisoare păstrată în arhive este datată la 14 iunie 1783)²⁰⁰ cu episcopul Aradului, sârbul Petru Petrovici (1781-1786). Trăiește din plin preludiul și apogeul răscoalei lui Horia, comentându-le cu firească emoție în alte două scrisori, expediate în 10 martie²⁰¹ și în 4 noiembrie (d.48) 1784 pe adresa aceluiași episcop. Vara lui 1787 îl găsește pregătit să declanșeze lupta cu autoritățile pentru construirea unei biserici pe măsura Buttyin-ului, unde va deveni preot doar în 1791²⁰². Intransigența și mai ales tonul replicilor sale încep să deranjeze, oficialii procopsindu-l în timpul răscoalei de la 1784 cu eticheta de „incitator”,

Vedere actuală a intravilanului de la Maieriște. (C.A.).

este datată la 14 iunie 1783)²⁰⁰ cu episcopul Aradului, sârbul Petru Petrovici (1781-1786). Trăiește din plin preludiul și apogeul răscoalei lui Horia, comentându-le cu firească emoție în alte două scrisori, expediate în 10 martie²⁰¹ și în 4 noiembrie (d.48) 1784 pe adresa aceluiași episcop. Vara lui 1787 îl găsește pregătit să declanșeze lupta cu autoritățile pentru construirea unei biserici pe măsura Buttyin-ului, unde va deveni preot doar în 1791²⁰². Intransigența și mai ales tonul replicilor sale încep să deranjeze, oficialii procopsindu-l în timpul răscoalei de la 1784 cu eticheta de „incitator”,

¹⁹⁹ Eduard I. Găvănescu, *Mărturii românești din eparhia Aradului în veacul al XVIII-lea*, Arad, 1940, p.p.14,29,50; I. D. Suci, Radu Constantinescu, *Documente*, p.299, document nr.131.

²⁰⁰ Eduard I. Găvănescu, *op.cit.*, p.p.14,15, document nr.VI.

²⁰¹ *Idem*, p.p.23,24, document nr.XIII.

²⁰² Vasile Popeangă, *Mărturii ... 1784-1918*, p.46, document nr.6.

acuzăție repusă pe tapet (probabil și din alte motive)* la 20 februarie 1807 (c.46). Așa stând lucrurile, nu știm cât adevăr cuprindeau vorbele iscate după 1786, despre obiceiul său de a percepe mită (bani și produse) pentru diferite servicii oficiale (recomandări, calificative, transferări ș.a.) acordate colegilor din protopopiat²⁰³. O fi avut și păcate (devine subiectiv și pățimas atunci când își urmărește propriile interese, instalându-și fără menajamente fratele – preotul Ignație – la Cuied, în dauna titularului acestei parohii, preotul Arsenie, rămas pe drumuri după transferul eșuat în comuna Secaș)²⁰⁴ însă, dincolo de cele, uneori, prea omenești (reflectate în corespondența protopopului și a colegilor săi cu episcopul)²⁰⁵, numele său va rămâne legat de ridicarea Bisericii Medii pe care o sfințește în anul 1802 (c.37). Depune „armele” protopopești în 1811, continuând însă lupta cu cele preotești până la 1823 (c.45, c.38).

Așadar, preoți și protopopi țărani, împărțășind soarta iobăgiei alături de consătenii din rândul cărora izvorăseră, modest și fugar instruiți pe la curțile episcopilor sau ale unor confrăți mai bătrâni, cu nimic deasupra vieții materiale a majorității enoriașilor, în ciuda „stolarului” (plata în bani și produse) primit de la obște și a unor scutiri materiale destul de rar împlinite, păstoreau satele și târgurile românești, ostoindu-le sub acoperișurile bisericilor de lemn foamea de adevăr și eternitate. În așezările unde parohiile erau vacante, oamenii zăboveau la umbra obiceiurilor străvechi născute din melancolia unor zei decedați : „Mirii și miresele – scria în 1870

---

* Cu siguranță i-au fost înregistrate și contabilizate atitudinile critice față de abuzurile demnitarilor. Documentele păstrează plângerea concepută de protopop la 2 ianuarie 1791 în numele butincenilor și al enoriașilor din satele învecinate împotriva solgăbirăului Bartoș de la Ineu, care sfidând obiceiurile și tihna Anului Nou, „au mânat iagării și haiducii domniei lui în ziua praznicului și au luat oamenii toți cu puștile și i-au dus în pădure după vânat, din Luguzău, din Camna, din Iercoșeni... și două zile i-au ținut în pădure, și la urbariu în toate duminicile nu aleg, nici după noul călindar nu se uită. Acuma iară au oprit să nu umble colindătorii cu duba și cu țurca și solgobiraiele și comisarășii i-au slobozit să umble luând mită de la ei bag samă și în ziua de Anul Nou tot jucând țurca au umblat că altcând n-au putut... că oamenii mai rău se tem de solgobiraie decât de Împărat că acesta nu-i pune pe diepeșiși să-i bată, dar ei dau de bătut și de ei se tem.” (A.E.O.R.A., pachet I/1789, documentul din 2 ianuarie 1791; cf. Florian Dudaș, Cronică haiducească – Lotrii Zărandului, Magazin istoric, nr.3, 1973, p.76; idem, Zărandul, chipuri și fapte din trecut, Ed. Albatros, București, 1981, p.p.98,99).

²⁰³ Cornelia C. Bodea, Moise Nicoară (1784-1861), partea I-a (- 1825), Diecezana, Arad, 1943, p.p.47-51.

²⁰⁴ Eduard I. Găvănescu, op.cit., p.p.23,24 document nr.XIII; cf. Pavel Vesa, Atitudine și comportament la clerul arădean în veacul al XVIII-lea, Aradul Cultural, iunie, 1998, p.p.27-29.

²⁰⁵ Eduard I. Găvănescu, op.cit., documentele nr.VI,VII,XIII,XV,XVI,XIX,XXVI,LI și LVIII, care reproduc cele nouă scrisori ale protopopului Gavril Bucatoș.

preotul Partheniu Gruescu - se cununau fără preoți, întorcându-se simplu pe după un măr dulce (văratec - n.n.) din carele mireasa ținea o creangă, pe care mirele prin o dătătură de cuțit o ciunta. După aceea se învălea (își punea basmaua - n.n.) și se socoteau cununați (...). Morții se îngropau fără de preoți; de acolo a rămas datina celor șapte gropăși, cari aveau a depune jurământ înaintea autorităților despre cel răposat, ca așa să fie șters dela prestațiunile urbariale și dela cele de țară”²⁰⁶.

O ușoară schimbare la față a cinului preoțesc se va produce de-abia după înființarea Institutului Teologic Ortodox-Român la Arad în 1821, viața ecleziastică păstrându-și însă și pe mai departe rusticitatea sănătoasă înconjurată de farmec.

*

Drumul către Biserica Medie (azi Casa Culturală) a fost deschis în august 1787 de protopopul Gavril Bucatoș, investit de Dumnezeu și de credincioși să lupte pentru o nouă biserică, necesară comunei care dobândise în decursul anilor aspectul și atribuțiile unui târg (oppidum) sau orașel de câmpie (mezőváros), cum i se mai spunea în cancelariile medievale. Cu toate că sistematizarea încă nu începuse, localitatea își triplase populația pe parcursul veacului XVIII (de la 110 familii la peste 300 - d.55), ai căror membri nu se mai mulțumeau doar cu o bisericuță de lemn, rămasă undeva la marginea satului. Drept urmare, protopopul trece la fapte adresând comitatului în 2 august 1787 o cerere pentru teren. La început lucrurile se desfășoară nesperat de bine, directorul de stat din Oradea, Klobusiczky Antal, împuternicindu-l în toamna aceluiași an (octombrie) pe inginerul, Szüllő József, să stabilească suprafața revendicată (c.19; c.46). Ortodocșii încep să-și vadă visul cu ochii, terenul atribuit (cât o gospodărie - poartă - iobăgească) aflându-se într-o poziție centrală, denumită puțin mai târziu Piața Veche. Pașii următori vor fi făcuți însă mult mai greu, proiectul noii biserici fiind aprobat de guvern de-abia în 14 octombrie 1794, iar construirea ei, susținută financiar și material doar de

1802. Biserica Medie din Körösbökeny (Buttyin). (Vedere editată în anul 1911). (C.A.).

²⁰⁶ Partheniu Gruescu, Ierarhia și națiunea română în suferințele ei seculare și martiriul lui Moise Nicoară, Albina (Pesta), 1870, nr.107-111.

enoriași, va mai necesita încă 8 ani de trudă și sacrificiu (c.46). Bucuria sfințirii trăită alături de același protopop – Gavril Bucatoș – în anul 1802 le

1802. Biserica Medie. (Fotografie realizată în anul 1925). (C.A.).

va răsplăti pe deplin tenacitatea și efortul, credincioșii de rit răsăritean din Buttyin putându-se mândri cu una dintre cele mai frumoase biserici din comitat (c.37). Avea pereți din piatră, turnul (inițial) de lemn acoperit cu șindrilă, era plină de icoane și de picturi murale înfățișând patimile lui Isus, chipul celor 4 evangheliști, imaginea simbolică (în formă de porum-

bel) a Duhului Sfânt și figurile unor arhieri, utiliza peste 30 de cărți sfinte, urmărea și nota în matricole situația botezaților și a răposaților începând cu anul 1800, iar din 1803 și celebrarea cununilor, adăpostea în apropierea fundamentului mormintele (criptele) preoților și protopopilor, (d.86), cu toate că cimitirul fusese mutat în afara comunei la bifurcația către Cuied și Bârsa. Crucea din vârful turnului, clopotul mic, antimisul și o parte dintre cărți veneau de la Biserica Veche. Restul utilităților fuseseră procurate înainte de sfințire sau ulterior – iconostasul, sculptat de Ioan Novacovici în 1809²⁰⁷, chivotul, tronul Mântuitorului și al Maicii Domnului, două sfeșnice cu trei lumânări, lucrate de aceeași mână²⁰⁸, clopotul mare în 1815, cel mijlociu în 1821 (ambele fiind turnate la Timișoara), turnul de cărămidă acoperit cu șindrilă

1802 și 1833. Două elemente ale complexului instituțional ortodox din Buttyin: Biserica Medie și Școala Confesională (Vedere tipărită de Sferdian & Mișca, Buttyin, 1914). (C.A.).

²⁰⁷ Teodor Baba, op.cit., fasc.II, f.178.

²⁰⁸ Idem.

prin 1840 iar cu tablă în 1872, gardul de tingi în 1861, apoi din leături, amenajarea cu piatră a pârâului din spatele bisericii în 1900, renovarea și resfințirea în 1902 – dovedind respectul sătenilor pentru valorile creștine

SIGIL. OFIC.
PAROCHIAL GR.
ORT. ROMÂN DIN
BUTTYIN (BUTENI).
(A.S.A.)

(d.86). Din păcate, clopotele, confecționate la Timișoara în prezența mai multor țărani din Buttyin, care au aruncat bani de argint (cei mai mulți Bogdan On) în materialul topit pentru a-i mări sonoritatea, realizând și transportul prețioaselor obiecte până în sat cu mijloacele de atunci (carul cu boi – d.86), au fost rechiziționate și topite în timpul primului război mondial. După câteva decenii în apropierea sfântului lăcaș vor fi construite școala confesională (1833), casa parohială (o clădire mai mică pe locul celei de azi) și casa protopopească, în fața căreia (acum piața de alimente) protopopii întrețineau o grădină frumoasă, devenită celebră pe vremea lui Florian Roxin pentru căprioarele

adăpostite în ea. Își făcuse astfel apariția un adevărat complex instituțional, menit să ocrotească viața spirituală din localitățile afiliate (preț de aproape două veacuri) la protopopiatul și la inspectoratul școlar, îndătinate sub acoperișul Buttyin-ului.

Successiunea preoților în cele trei parohii locale (c.38) poate fi urmărită cu destulă ușurință după anul 1800, informațiile revărsându-se tot mai îngăduitor și asupra protopopiatului. Apare în scripte (începuturile fiindu-i însă mult mai adânci) la 6 aprilie 1755, promovându-și autoritatea peste 88 de comune, 40 de biserici și 52 de parohii, care totalizau 1.997 de case. Cu toate că era cel mai mare din Eparhie, numele conducătorului său nu a fost consemnat (d.54). În iunie 1767 îl găsim restructurat (datorită creșterii numărului protopopiatelor) la doar 21 de parohii și 33 de preoți, omniștinându-se și de această dată nominalizarea protopopului (d.38).

Statistica lui Gavril Bucatoș (primul protopop cunoscut între 1783-1811), finalizată în 16 martie 1785, înregistrează 28 de biserici și 36 de preoți (d.49). Sub același protopop, la 20 mai 1793, instituția coordona munca unui număr de 36 preoți, 2 capelani și 6 diaconi, stăpâni peste sufletele celor 18.119 enoriași, trăitori în 3.047 de case (d.53).

La începutul activității protopopului Ioan Popovici (1811-1825, membru în Consistoriul episcopal – 1829 – condus de primul episcop român al Ardealului, Nestor Ioanovici), protopopiatul cuprindea (potrivit datelor din 1812) 3.978 case, 22.043 suflete, 36 preoți, 2 capelani și 6 diaconi²⁰⁹.

²⁰⁹ L. D. Sărbu, *Basinul Constanțean*, ep. cit., vol. I, p. 530, document nr. 246.

Între 1825-1835 destinele protopopiatului vor fi ocrotite de Teodor Popovici (c.45), nevoit să înfrunte ofensiva de convertire la greco-catolicism declanșată în primăvara lui 1834 de Samuil Vulcan, „episcopul catolic de rit grecesc”, după terminologia mai veche, respectiv greco-catolic, din Oradea-Mare. Susținut de oficialii maghiari, prelatul bihorean bântuie prin satele de pe Valea de Mijloc a Crișului Alb cu promisiuni (bănești, reducerea prestațiilor iobăgești, desființarea iobăgiei), împletite cu amenințări (privarea de pământ și alungarea îndărătnicilor), izbutind să convingă (la Bocsig, Cărand, Buhani, Nădălbești, Ignești, Minead, Sălăgeni, Govojdia, Berindia, Revetiș, Roșia, Miniș) câteva familii, poate mai naive (posibil oscilante), dovadă că după trecerea valului unele se vor dezmetici reintegrându-se în familia ortodocșilor²¹⁰.

Contrastant și demn, Buttyin-ul îi pregătește oaspetelui nepoftit o surpriză de proporții: îndemnați de primar (solgăbirăul Vancu), de preoți și de protopop, credincioșii ortodocși încuie biserica și ascund cheile, obligându-l pe vajnicul orădean să poposească la romano-catolici²¹¹. Riposta ungurimii ofensate nu se lasă prea mult așteptată. În ziua de Paște (1834) notarul din Buttyin, Horchi István, se postează în fața Bisericii Ortodoxe dezlănțuind un atac verbal furibund împotriva credincioșilor, care după slujba religioasă dădeau să se îndrepte spre casă:

„Curvească dracu cu voi români și legea voastră și cu popii și vlădicii și mitropolitu vost, osândească Dumnezeu pe voi români spurcați și legea voastră, câini și lotrii” (d.62). Ura notarului se revarsă și asupra protopopului Teodor Popovici, capul răutăților în concepția oficialilor maghiari, dornici să-l interneze între zidurile temniței din Muncaci. Peste câteva zile năbădăiosul Horchi recidivează, utilizând o tactică la fel de ilegală, dar mai puțin zgomotoasă. Convoacă în biroul său locuitori ortodocși din Buttyin și din Bârsa, le trece numele pe o listă și, mai cu binele, mai cu răul, îi somează să accepte unirea cu Roma (d.60). Nu reușește nici de această dată să clinească voința valahilor, în schimb se alege cu o suită de reacții pe măsura faptelor sale. Consistoriul Episcopiei trimite la Buttyin (3 mai 1834) o delegație (profesorii de teologie Gherasim Raț, Gavril Giulani și vicenotarul Dimitrie

Simion Moț, Biserica
Medie, ulei, 50x60 cm.
(C. B.O.B.).

²¹⁰ Gheorghe Ciuhandu, Episcopii Samuil Vulcan și Gherasim Raț, Tipografia Diecezană, Arad, 1935, p.p.153-256; Biserica și Școala (Arad), 8/21 februarie 1904, nr.6, p.p.45-47.

²¹¹ Idem, ibidem.

Vlaicovici) pentru a constata silnicia²¹²; mitropolitul Ștefan Stratimirovici din Carloviț adesează împăratului două memorii (11/23 mai și iunie 1834) în care îl apără pe protopopul Teodor Popovici și cere arestarea notarului (d.61); inspectorul școlar Püspöky János prezintă incidentul (10/22 mai 1834) prim vicecomitelui arădean (d.60); opt credincioși din Buttyin (Luștreă Ioan, Brânda Simeon, Lucaci Todor, Dan Constantin, Cornea Nicolae, Zimbran Iuon, Lupei Andrei și Farcaș Mihai susținuți de nobilul ungar Dezső Mihály) informează Episcopia (15/27 aprilie 1835) despre cele întâmplate, patru dintre semnatori confirmându-și spusele (19 iunie/1 iulie 1835) în catedrala din Arad prin jurământ pe sfânta Evanghelie (d.62). Nu știm dacă și cum a fost pedepsit vinovatul. Notabilă rămâne atitudinea promptă și unanimă împotriva fanatismului.

Îi urmează Gavril Giulani născut prin 1790²¹³. Inițial ocupă funcția de capelan în Curtici, ulterior pe aceea de paroh; 1818-1819 pleacă la Pesta pentru studii universitare²¹⁴; 1822-1835 profesor la proaspătul Institut Teologic Ortodox-Român din Arad; 1826 asesor consistorial; 1835-1851 protopop al Buttyin-ului (c.45); 13 martie 1844 finalizează conscrierea protopopiatului care cuprindea 29 de parohii (d.66); 1852 moare și lasă în urmă o bibliotecă bogată, specifică intelectualilor consacrați²¹⁵.

Începutul mandatului său este marcat de un eveniment filantropic deosebit. Butinceanul rătăcitor prin lume, Simeon Iosif Popovici Paffy, donează comunității ortodoxe din satul natal toată averea în valoare de 4.600 florini de argint. Doar bătrânii își mai aminteau câte ceva despre tânărul Simeon, venit pe lume la Buttyin prin 1750 ca fiu al haiducului domenal (jandarmului) Teodor Popa, cu rădăcini în Slavonia turcească, unde strămoșul său, Ioan Francisc Popovici, fusese proprietarul comunei Popovici. De origine nobilă, (familia îl revendica și pe George Popovici, ducele cetății prezidiare Camotin) Simeon urmează școala elementară din Buttyin, pleacă la Arad (pe la 17 ani) datorită neînțelegerilor cu mama vitregă, se înrolează în armată și avansează până la gradul de căpitan cezaro-crăiesc în renumitul regiment palatinal de călăreți nr.12, devine judecătorul cauzelor militarești, jude emerit îndreptător al cetății libere Carlopago de la Adriatica, căpitanul portului aceleiași cetăți, combatant (1813) împotriva lui Napoleon, înființează (1818) și conduce la Buda o școală elementară mixtă, cu predarea în maghiară și germană, pentru copiii militarilor invalizi, este

²¹² Gheorghe Ciuhandu, idem, p.139.

²¹³ Mircea Păcurariu, *Învățământul teologic la Arad, în volumul Episcopia Aradului. Istorie. Viață culturală. Monumente de artă*, Arad, 1989, p.153.

²¹⁴ V. Popeangă, *Un secol de activitate... 1721-1821*, Arad, 1974, p.125.

²¹⁵ Teodor Botiș, *Istoria Școlii Normale (Preparandiei) și a Institutului Teologic Ortodox-Român din Arad*, Arad, 1922, p.p.523,526,574,643,652,653.

numit comite suprem al Aradului (probabil în perioada 23 iulie 1821 – 8 aprilie 1823), i se atribuie medaliile Ordinul cezaro-regesc al coroanei de aur clasa a II-a și Crucea dublă de aur a custozilor sfântului mormânt din Ierusalim²¹⁶.

La 5 mai 1839 își definitivează testamentul în Palatul cezaro-regesc

Simeon Iosif Popovici Paffy.
(Din Gheorghe Ciuhandu).

al militarilor invalizi din Buda, prin care lasă (după moartea surorii sale vitrege, Carolina Decken) toată agoniseala lui de 4.600 fl. de argint drept **fundațiune** pentru educarea tinerilor butinceni din familia preotească ortodoxă Popa, sau a oricărui alt copil merituos, bursa (stipendiul) reprezentând 60 fl. de argint pe an în timpul studiilor elementare și 120 fl. de argint pe an la școlile superioare, până când bursierul se va sfinți ca preot. Mai donează 40 de fl. pe an celui mai bătrân preot ortodox din Buttyin, care va predica învățătura creștină copiilor orfani din parohia sa, 30 de fl. pe an spitalului din localitate și 10 fl. pe an învățătorului de la școala primară²¹⁷.

După moartea Carolinei Decken (1846) fundația Paffy devine reală și efectivă (1852), sub atenta oblăduire a Episcopiei Ortodoxe Române din Arad. În 1869 se înființează o nouă bursă (400 fl. pe an) pentru tinerii dornici să urmeze cursurile Institutului Pedagogico-Teologic, destinat învățătorilor²¹⁸. Capitalul ei tot mai rodnic (8.307 fl. în 1866²¹⁹, 12.101 fl. și 55 cr. în 1876²²⁰, 13.654 fl. și 68 cr. în 1881²²¹, 15.028 fl. și 40 cr. în 1893²²², 33.377, 44 coroane în 1903²²³, 36.244,06 cor. în 1913²²⁴, 27.139,89 lei în 1924²²⁵, 30.236 lei în 1933²²⁶,

²¹⁶ Petru E. Papp, *Notițe despre viața lui Simion Iosif Popovici Paffy, Biserica și Școala*, 19 decembrie 1904/(1 ianuarie 1905), nr.51, p.411; idem, 26 decembrie 1904/(8 ianuarie 1905), nr.52, p.p.421,422; ibidem, 2/15 ianuarie 1905, nr.1, p.7.

²¹⁷ Ibidem, 9/22 ianuarie 1905, nr.2, p.p.17,18.

²¹⁸ Ibidem, 16/29 ianuarie 1905, nr.3, p.p.23,24.

²¹⁹ Ibidem.

²²⁰ Ibidem, 1/13 mai 1877, nr.14, p.107.

²²¹ Ibidem, 30 mai/11 iunie 1882, nr.22, p.237.

²²² Ibidem, 23 aprilie/(5 mai)1895 nr.17, p.131.

²²³ Ibidem, 18 aprilie/(1 mai) 1904, nr.16, p.134.

²²⁴ Ibidem, 27 aprilie/(10 mai) 1914, nr.17, p.133.

²²⁵ Ibidem, 14 iunie 1925, nr.24, p.3.

²²⁶ A.E.O.R.A. *Colecția fonduri, fondul Paffy/1933*, f.3.

10.082 lei în 1934²²⁷, 10.219 lei în 1935²²⁸, 10.307 lei în 1937²²⁹) a schimbat viața multor tineri (c.68) până prin 1934, când regresul economic mondial și național i-au diminuat valoarea, măsurile de „expropriere” sau de „conversiune” afectându-i menirea filantropică și culturală²³⁰. În felul acesta, prima fundație românească din comitat²³¹ își încetează activitatea.

Plăcerea lui Teodor Bucatoș de a face însemnări autobiografice pe cărțile bisericești ne ajută să-i cunoaștem (parțial) viața și activitatea. S-a născut la 17 aprilie 1805, este hirotonisit ca preot în 25 martie 1825 de episcopul Iosif Putnic²³², din 1831 devine „namestnic și asesor consistorial²³³, în 23 iulie 1850 participă la ședința Sinodului eparhial²³⁴, administrează protopopiatul între 1852-1855, care la începutul mandatului său (26 octombrie 1852) cuprindea 26 de parohii (d.69), cumpără cu 8 florini biblioteca înaintașului său (Gavril Giulani) „ca să nu ajungă în mâni străine” și o donează Institutului Teologic din Arad „spre procopsirea tinerilor în știință²³⁵, moare în 1892 (ca preot în Butyin) la vârsta de 87 de ani.

Două statistici încadrează activitatea (1855-1864) protopopului Gheorghe Popescu (c.45). Prima, finalizată la 30 septembrie 1858, vorbește despre 28 „comunități și filiale”, deservite de 33 preoți, frecventate de 21.924 credincioși²³⁶. A doua (23 septembrie 1864), consemnează în cadrul protopopiatului 25 de parohii (d.71).

Următorii patru ani (1864-1868) protopopiatul a fost condus de Ioan Muntean (c.45).

SIGILULU
SCAUNULUI
PROTOPRESBITERIALU A
TRACTULUI
BUTENILORU.
(A.S.A.).

²²⁷ Idem/1934, f.3.

²²⁸ Ibidem/1935, f.3.

²²⁹ Ibidem/1937, f.2.

²³⁰ Biserica și Școala, 19 septembrie 1937, nr.38, p.324.

²³¹ Idem, 22 ianuarie/3 februarie 1884, nr.4, p.p.30,31; ibidem, 6/19 ianuarie 1902, nr.1, p.3; cf. Fundațiunile din diecesa Aradului pentru ajutorarea tineretului la școli medii și superioare, vol.I, Arad, 1895, p.p.10-12.

²³² Teodor Bucatoș, însemnare autobiografică pe filele unui exemplar din Alfavita sufletească, Sibiu, 1803, remarcată de Pavel Vesa în Sate, biserici, preoți și protopopi din Țara Zarandului, mss. dactilo., Dieci, 1994, f.37 (în posesia autorului P.V.).

²³³ Pavel Vesa, mss.cit., f.37.

²³⁴ Gh. Lițiu, Românii arădeni în frământările anilor 1849-1850, p.52.

²³⁵ Teodor Botiș, op.cit, p.643.

²³⁶ Vasile Popeangă, Mărturii... 1784-1918, p.136, document nr.90.

Succesorul său, protopopul Andrei Aurel Machi (1868-1874), își exercită autoritatea (potrivit datelor din 21 februarie 1869) peste 28 de parohii (d.72).

Ultimul sfert al veacului va fi dominat cu prisosință de personalitatea protopopului Constantin Gurban.

Contribuții la istoria literaturii românești

Catra onoratii leptori.

Cești panuți făcuți, care cușinea de ageritate, tenor grafică peștiu și cu ale dăruții, sune de primăria început a mîncă a început și a îndrăgi, personalități profesională și spirituală, sune de ageritate, tenor grafică peștiu și cu ale dăruții, sune de primăria început a mîncă a început și a îndrăgi, personalități profesională și spirituală, sune de ageritate, tenor grafică peștiu și cu ale dăruții, sune de primăria început a mîncă a început și a îndrăgi, personalități profesională și spirituală...

Aveți omnia dăruții peștiu și cu ale dăruții, sune de primăria început a mîncă a început și a îndrăgi, personalități profesională și spirituală, sune de ageritate, tenor grafică peștiu și cu ale dăruții, sune de primăria început a mîncă a început și a îndrăgi, personalități profesională și spirituală...

Tenor grafică peștiu și cu ale dăruții, sune de primăria început a mîncă a început și a îndrăgi, personalități profesională și spirituală, sune de ageritate, tenor grafică peștiu și cu ale dăruții, sune de primăria început a mîncă a început și a îndrăgi, personalități profesională și spirituală...

Cu aceste țipuri în înținătate sune de primăria început a mîncă a început și a îndrăgi, personalități profesională și spirituală, sune de ageritate, tenor grafică peștiu și cu ale dăruții, sune de primăria început a mîncă a început și a îndrăgi, personalități profesională și spirituală...

1869. Sperantia. Fóia literaria – bisericésca. Organulu societatei de lecturá a teologilor romani din Aradu, nr.1, 1/13 Februariu, 1869. (Biblioteca Academiei Române).

Născut la Buttyin (20 mai 1845) în familia preotului (1841-1898) Ioan Gurban, urmează școala primară în satul natal, studiile secundare la Oradea-Mare și Arad²³⁷, împlinindu-se intelectual și profesional în cadrul Institutului Teologic Ortodox-Român din Arad, promoția 1868-69 (c.61), unde încă din anul al doilea devine liderul „junimei clericale”. Pune bazele Societății de lectură a teologilor români din Arad (1867), îndeplinind în cadrul ei funcția de bibliotecar, înființează (în anul trei de studiu) prima gazetă periodică (bilunară) tipărită la Arad în limba română „SPERANTIA” cu nr.1 la 1/13 februarie 1869, apare în fruntea cartușului redacțional până la 1/13 octombrie 1869 sub numele Constante Gurbanu. Ajunsă în mâna lui Eminescu, revista îl va determina să scrie că „e mai mult decât a crezut”²³⁸.

²³⁷ Teodor Botiș, op.cit., p.654.

²³⁸ Melente Nica, în Arad, Monografia orașului de la începuturi până în 1989, Arad, 1999, p.376; cf. (referitor la „Sperantia”), Teodor Botiș, op.cit., p.p.613 și următoarele; V. Popeangă, E. Găvănescu, V. Țarcovnicu, Preparandia din Arad, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1964, p.23; Vasile Popeangă, Presa pedagogică din Transilvania (1860-1918), Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1966, p.100, nota nr.1; Iulian Negrilă, Presa literară românească arădeană și Marea Unire, Arad, 1993, p.p.181,182; Ed. I. Găvănescu, Începuturile ziaristice românești arădene, I, Aradul, 25 ianuarie 1931, nr.11, p.7; Gh. Ciuhandu, Începuturile publicistice bisericéști, Biserica și Școala, 6 iunie 1937, nr.23, p.202; idem, 13 iunie 1937, nr.24, p.208; E. I. E. Naghiu, Primele reviste bisericéști din Arad, Biserica și Școala, 26 mai 1940, nr.22, p.186.

După absolvire, tânărul preot nu-și ocupă parohia și rămâne profesor suplinitor (1869-1871) la Institutul Teologic Diecezan. În 1871 pleacă la Borșineu ca administrator și ulterior protopop; din 1875 îndeplinește aceeași funcție în tractul Buttyin (39 de comune bisericești – d.78), până în primăvara lui 1898, când revine ca protopop la Ienopoleia; 1883-1884 director substituit al Institutului Pedagogico-Teologic Diecezan, 1884 (prima jumătate) redactor la Biserica și Școala²³⁹.

Constantin Gurban, 20 mai
1845-7/20 ianuarie 1906.
(C.B.O.B. și M.B.).

Membru în Congregația comitatului Arad unde „a fost cel dintâi care a vorbit românește”²⁴⁰ și de două ori deputat în Parlamentul maghiar: 1875-1878 cu program național din partea cercului electoral Buttyin²⁴¹, respectiv 1884-1887 cu program liberal guvernamental în urma alegerilor din cercul electoral Iosășel²⁴², participă la viața parlamentară prin cuvântări pertinente referitoare la Universitatea săsească (24 martie 1876)²⁴³, Arondarea comitatelor (30 mai 1876)²⁴⁴, Bugetul Ministerului de Culte și Instrucțiune Publică (5 februarie 1886), (d.76).

Colaborează toată viața la revista Biserica și Școala, care îi găzduiește începând cu nr. 33 din 16/28 august 1881 rubrica permanentă „Epistolele unui parochu betranu”²⁴⁵, rotunjită în decembrie 1886 printr-o fereastră informativă adiacentă, intitulată „Răspunsu la epistolele parochului betranu”²⁴⁶.

Abonat la: Telegraful Român, Luminătorul, Biserica și Școala, Familia, adună oamenii la școală duminica după-masa și de sărbători, citindu-le „din gazete și din alte cărți folositoare”, fiind „pururea între ei” cu „materialu de cetitu bunu și petricatoriu”, pe care „cei necarturari” îl ascultau „cu bagare de sema”²⁴⁷.

²³⁹ Teodor Botiș, op.cit., p.p.91,92,535,557,558,654,655.

²⁴⁰ Tribuna (Arad), 14/27 ianuarie 1906, nr.10, p.9.

²⁴¹ Teodor V. Păcățean, Cartea de aur, vol.VI, Sibiu, 1910, p.519.

²⁴² Idem, vol.VII, Sibiu, 1913, p.207.

²⁴³ Ibidem, vol.VI, Sibiu, 1910, p.p.562-564.

²⁴⁴ Ibidem, p.p.569-574.

²⁴⁵ Biserica și Școala, 16/28 august 1881, nr.33, p.257.

²⁴⁶ Idem, 7/19 decembrie 1886, nr.49, p.382.

²⁴⁷ Ibidem, 22 ianuarie/3 februarie 1884, nr.4, p.p.31-32.

Nu ostenește să explice contemporanilor că „Mijlocul luminari omului nu este, nu poate fi altul decât scôl'a”²⁴⁸, deplasându-se fără abatere „în fiecare an la Arad cu o ceată de copii buni, aleși din școalele protopopiatului său pentru a da examen la preparandie. El îi îmbrăca, cum putea, adeseori împrumutată bani ca să poată merge acasă, căci ce avea aduși la Arad îi cheltuia pe elevi. Mergea apoi acasă și aduna mai de la preotese, mai de la dascălițe, mai de la creștini buni, fasole, cartofi, orice afla pe la ei și trimitea alumneului”²⁴⁹.

Își îndeamnă enoriașii să ridice școli, pe care le cercetează săptămânal – miercurea și sâmbăta –, îngrijindu-se de cărți, cretă, cerneală, lemne, reparații, într-o continuă solidaritate cu propriile-i cuvinte: „Iubesc tare pruncii și me îngrijesc de viitoriul lor”²⁵⁰.

Militează pentru „o școală a gândirii, o școală în care betrani și tineri se înveție a gândi și a lucra (...) într-o înaintare și ridicarea poporului”²⁵¹, situându-se, astfel, pe linia unui învățământ modern al cărui ceas încă nu bătuse prea bine.

Contrar așteptărilor, intelectualul Constantin Gurban rămâne legat și de activitățile practice – „asia m'am deprins din tineretie se fiu și plugariu”²⁵² –, stimulând prin faptă și vorbă hărnicia țăranilor: „cea mai frumoasă podoba a unui sat este unu câmpu bine lucrat”²⁵³.

Un spirit atât de pătrunzător și de generos nu putea să abandoneze în brațele anonimatului inteligența nativă a tânărului Ion Vidu, fiul învățătorului Petru Vidu din Mănerău, mort în 1874. Se va putea invoca, pe bună dreptate, prietenia dintre protopop și învățător, dar, de aici, până la adoptarea copilului de 11 ani în 1874, cu tot ce presupune un asemenea gest – ambianță familială, încurajarea talentului muzical, sprijin material pentru terminarea școlii primare din Buttyin (1877), a Preparandiei din Arad (1881), frecventarea paralelă a cursurilor Conservatorului din aceeași urbe – este, fără doar și poate, o cale pe care numai cei hărăziți de Dumnezeu se încumetă să pășească²⁵⁴.

Moare la Ineu (7/20 ianuarie 1906), unde va fi înmormântat sub privirile îndurerate ale țăranilor săi din toate satele megieșe (Buteni, Mănerău, Bocsig, Răpsig, Mocrea, Șicula), conștienți că „s-a stins o inimă

²⁴⁸ Ibidem, 30 august (11 septembrie) 1887, nr.35, p.281.

²⁴⁹ Ibidem, 15/28 septembrie 1913, nr.37, p.312.

²⁵⁰ Ibidem, 15/27 iunie 1886, nr.24, p.198.

²⁵¹ Ibidem, 3/15 februarie 1891, nr.5, p.38.

²⁵² Ibidem, 15/27 septembrie 1890, nr.37, p.295.

²⁵³ Ibidem, 29 octombrie (10 noiembrie) 1889, nr.44, p.347.

²⁵⁴ Viorel Cosma, Ion Vidu, Ed. Muzicală, București, 1965; Doru Popovici, Preste deal..., Ed. Facla, Timișoara, 1980; Ioan Lucaci, Ion Vidu (1863-1931), Ziridava, nr.XI, 1979, p.p.795-807.

caldă și o minte luminată²⁵⁵, care de-a lungul anilor. „Ori câtă a fost de mare greutatea, – de poporu nu ne-amu despartit cu elu împreuna amu plânsu, cu elu împreuna ne-amu ridicatu²⁵⁶”.

O străduță modestă și liniștită din Aradul-Nou (asemănătoare cu oricare dintre ulițele Buteniului) îi poartă numele²⁵⁷, întru pe deplin meritata-i aducere-aminte.

Intervalul 1883-1884 (în care Constantin Gurban ocupă funcția de director substituit la Institutul Pedagogico-Teologic din Arad) a fost acoperit de protopopul Ioan Sturza (c.45).

Ioan Georgia – născut la 13 ianuarie 1871, comuna Balan, județul Sălaj, absolvent al gimnaziilor din Oradea-Mare și Cluj, teolog de Sibiu (seminarul „Andreian”), catihet (1896-1898) la Institutul Pedagogico-Teologic Arad, diacon (6/18 august 1896) – funcționează ca protopop de Buttyin (43 comune bisericesti – d.84, d.85) din 10/22 decembrie 1898 până în 1906 când pleacă la Ineu²⁵⁸.

Moartea prematură îl împiedică pe Traian Mager să rămână mai mult de doi ani (23 septembrie/6 octombrie 1907 – 4 iulie 1909) în fruntea protopopiatului. Originar din Vidra (1865), teolog de Arad (1885), preot în Zeldiș și Satu Rău (Iacobini), scriitor (fabule și piese de teatru), luptător pentru emanciparea culturală (înființează la Gurahonț o Casă de citire) și națională a românilor, tatăl viitorului episcop Andrei Mager al Aradului, au fost principalele coordonate ale unei vieți încheiate la numai 44 de ani în orașelul Buttyin²⁵⁹.

Ineu. Mormântul protopopului Constantin Gurban. (C.A.).

²⁵⁵ Tribuna, 14/27 ianuarie 1906, nr.10, p.9; cf. (despre înmormântarea lui Constantin Gurban), idem, 11/24 ianuarie 1906, nr.8, p.p.2-3; ibidem, 18/31 ianuarie 1906, nr.13, p.4; ibidem, 7/20 aprilie 1906, nr.65, p.p.4-5; Biserica și Școala, 15/28 ianuarie 1906, nr.3, p.p.1-3.

²⁵⁶ Biserica și Școala, 12/24 februarie 1884, nr.7, p.57.

²⁵⁷ Ghidul municipiului Arad, Arad, 1995, p.69; Pagini aurii, județul Arad, 1999-2000, p.p.37,45.

²⁵⁸ Teodor Botiș, op.cit., p.p.108,393.

²⁵⁹ Protocolul despre ședințele Sinodului eparhial din dieceza română gr. orientală a Aradului ținute în sesiunea ordinară din anul 1908, Arad, 1909, p.88; Teodor Botiș, op.cit., p.710; V. Curticăpeanu, Mișcarea culturală românească pentru Unirea din 1918, București, 1968, p.p.41-42; Biserica și Școala, 5/18 iulie 1909, nr.27, p.2; Tribuna, 23 iunie (6 iulie) 1909, nr.135, p.5; idem, 26 iunie (9 iulie) 1909, nr.137, p.6.

Tot 43 de comune bisericesti (d.88) îndrumă și Iuliu Ghe. Bodea între 1909-1913 ca administrator protopopesc (c.45). Interesanta și îndelungata-i carieră preoțească

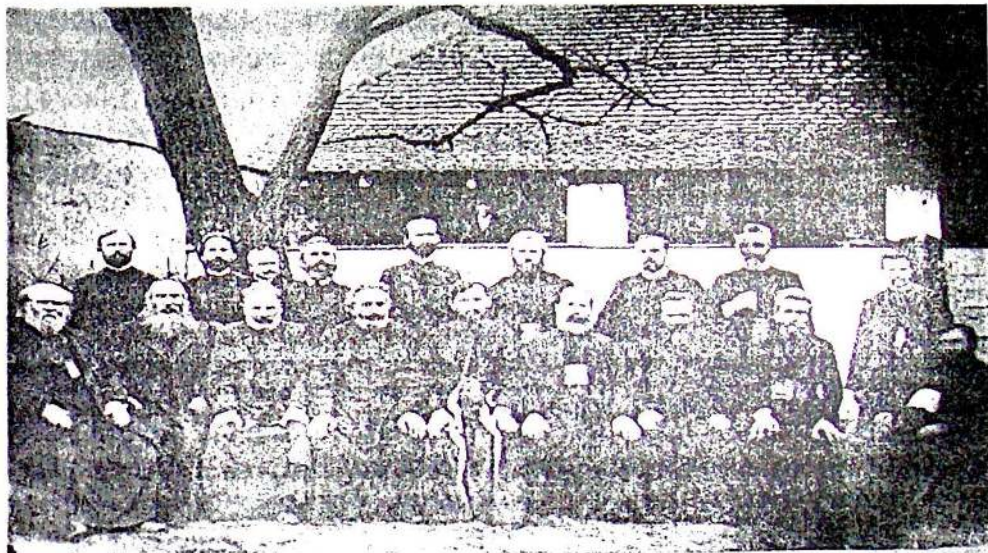

Aradul-Nou. Strada Constantin Gurban.
(C.A.).

(45 de ani în Buttyin) a marcat prin fapte creștinești viața Bisericii Medii: achiziții de cărți și de obiecte necesare cultului, strămutarea târgului de vite din apropierea bisericii la marginea comunei, construirea unei galerii (balcon) pentru coriști în interiorul bisericii, renovarea și restaurarea Sfântului edificiu (1902), redactarea Cronicii bisericii

parohiale gr. ort. din comuna Buteni (noiembrie 1907), (d.86), împrejmuirea cimitirului²⁶⁰.

Sensibilă și atentă la respectarea canoanelor Biserica Ortodoxă a

*Conferința preoțească de la 22 Jan 1903
Tractul păroșb. Buteni.*

22 ianuarie 1903. Conferința preoțească din tractul protopresbiteriatului Buttyin.
(C.B.O.B.).

permis, cel puțin pe Valea de Mijloc a Crișului Alb, câteva „mode”

²⁶⁰ Tribuna poporului (Arad), 4 (16) iulie 1898, nr.125, p.613; idem, 9/22 noiembrie 1902, nr.207, p.3; Biserica și Școala, 10/23 noiembrie 1902, nr.45, p.383.

„Aici odichnește trupul lui Mihail Suciú nescutu în a.1814 sf. în a. 836” (...). (C.A.).

mult lemnul, formele înalte, aeriene amintindu-ne, parcă, de Crucea Mântuitorului. Cercul se închide pe la jumătatea secolului XX (sub auspiciile Bisericii Noi) prin revenirea la surorile pietrei – mozaicul și marmura –, dimensionate după criteriile funerare moderne.

Viața protopopului Florian Roxin a fost marcată aproape la fiecare pas de bucuria faptelor împlinite. Originar din Ciumeghiu, județul Bihor (25 noiembrie 1874), urmează liceul în Beiuș, teologia la Arad (promoția 1897-98), ajunge învățător la școala confesională din Gurbediu, județul Bihor (1

Cruci de lemn ridicate în jurul anului 1900, alături de monumente funerare actuale. (C.A.).

septembrie 1898 – 1 septembrie 1899), preot în Lipova (hirotonit la 12 septembrie 1899), protopop de Buttyin (7 aprilie 1913 – 7 martie 1930), conducătorul delegației Buttyin-ului la Alba-Iulia (1 decembrie 1918), senator în guvernul Averescu (1926-1927)²⁶². Rezolvă problemele unui protopopiat alcătuit din 42 comune bisericesti în 1918 (d.91), respectiv 36 în 1927 (d.94), repară școala confesională ortodoxă (1915) amenințată de inspectorul școlar Kehrer cu închiderea porților din cauza degradării localului, reușind să adune în condiții vitrege (neliniște, sărăcie, război) suma necesară –

²⁶¹ Márki Sándor, op.cit., vol.II, p.852.

²⁶² Vasile Popeangă, Mărturii... 1784-1918, p.350, nota nr.1; Românul (Arad), 29 decembrie 1912 (11 ianuarie 1913), nr.285, p.6; idem, 6/19 aprilie 1913, nr.78, p.7; Biserica și Școala, 16 martie 1930, nr.11, p.1; Românul (serie nouă), (Arad), aprilie 1993, nr.2, p.2; Petru Bejan, caiet manuscris, nenumerotat (în posesia autorului P.B.).

40.000 coroane²⁶³, confecționează două clopote pentru Biserica Medie în locul celor confiscate de armată sub pretextul necesităților de război, personalizându-le prin cuvinte foarte sugestive: „La 1 decembrie 1918, decretându-se în Alba-Iulia anexarea Ardealului, Banatului și Crișanei la Regatul României, întru memoria acestui eveniment poporul din Buteni, plasa Sebiș, județul Arad, a procurat acest clopot prin contribuiri benevole pentru Biserica Ortodoxă Română din Buteni la anul 1920 în Timișoara, la fabrica lui Hovotny”²⁶⁴ (clopotul mare) și „În locul clopotului recvirat de armata austro-ungară în războiul european 1914-1918, s-a turnat acest clopot la 1920 în Timișoara”²⁶⁵ ... (clopotul mijlociu), construiește noul sediu protopopial, înființează (toamna lui 1926) fanfara Bisericii Medii (30 instrumentiști, dirijor Gavrilă Ruja), începe lupta pentru edificarea unei biserici monumentale²⁶⁶.

Florian Roxin, 25
noiembrie 1874 – 7 martie
1930. (C.B.O.B.).

*

Într-adevăr, existența Bisericii Medii se apropia de sfârșit. Un secol și ceva (mai exact 125 de ani) protopopii (deja pomeniți) și preoții (Ioan Iovici, Ștefan Popovici, Nicolae Ruja, Mihai Suci, Ioan Gurban, Teodor Coloja, Ioan Cosma – c.38) îi conferiseră demnitate și prestigiu în fața lui Dumnezeu și a oamenilor. Îndrumase și ocrotise școala confesională depășind răutățile guvernanților, care ar fi dorit-o cât mai puțin românească, potolise patimile (Constantin Gurban înființează o „societate în contra băuturii de vinarsu”)²⁶⁷, stimulase hărnicia și chibzuința, asigurase mândriei naționale rang de lege sufletească și statut de normă comportamentală.

Nu întâmplător ci, în primul rând, datorită ei „la înmormântări copiii prezenți în altar purtau pe hainele de slujbă tricolorul românesc iar pe crucea din fruntea convoiului erau de asemenea aninate panglici tricolore”²⁶⁸; cu

²⁶³ Florian Roxin, Biserica ortodoxă română din Buteni, Biserica și Școala, 15 iulie 1928, nr.28-29, p.p.6-7.

²⁶⁴ Teodor Baba, op.cit., fasc.II, f.178.

²⁶⁵ Idem.

²⁶⁶ Biserica și Școala, 4 septembrie 1927, nr.36, p.4; Petru Bejan, idem.

²⁶⁷ Biserica și Școala, 22 ianuarie/3 februarie 1884, nr.4, p.31.

²⁶⁸ Tribuna, 23 iulie (5 august) 1908, nr.163, p.5.

ocazia unei serbări a maghiarilor, în anul 1896, un țăran strigă: „Trăiască românii!”²⁶⁹; în ziua de Paște (1907) fiica fostului primar, Teodor Holea,

este salvată din mâinile jandarmilor, isterizați în fața panglicilor tricolore care îi împodobeau părul, de „poporul adunat în număr mare la biserică”²⁷⁰.

Nu întâmplător ci, în primul rând, datorită ei „butinceanul ținea mult la împrejurarea să fie cinstit, să aibă trecere la oamenii din satul său, să fie ales primar, să facă ospăț mare când își însoară feciorul sau își mărită fata, să facă pomană frumoasă și bogată la mort, să-și îmbrace fumos copiii”²⁷¹.

1920. Aducerea clopotelor în localitatea Buteni. (C.M.J.A.).

1926. Fanfara Bisericii Ortodoxe Române din Buteni dirijată de Gavrilă Ruja, care a cântat și la Alba-Iulia în prezența Regelui Carol al II-lea. (C.B.O.B.).

1926. Fanfara Bisericii Ortodoxe Române din Buteni dirijată de Gavrilă Ruja, care a cântat și la Alba-Iulia în prezența Regelui Carol al II-lea. (C.B.O.B.).

Nu întâmplător ci, în primul rând, datorită ei „Buteniul a fost o cetate a românismului și nimic n-a putut doborâ zidurile cari apărau această

²⁶⁹ Tribuna poporului, 14/26 iunie 1897, nr.112, p.539.

²⁷⁰ Tribuna, 26 aprilie (9 mai) 1907, nr. 92, p.p.5-6.

²⁷¹ Biserica și Școala, 1/13 noiembrie 1887, nr.44, p.355.

cetate, căci ele erau clădite pe bazele puternice ale dragostei de națiune și limbă”²⁷² (...), „una dintre cele mai de seamă comune din partea răsăriteană

1933. Crucea ridicată pe locul altarului Bisericii Medii. (C.A.).

a județului“ (...) „un centru cultural al acelor părți“ (...) „un mic cuib în care s-a încălzit sentimentul Românesc al populației”²⁷³ (...), care „a dat în toate timpurile cele mai strălucite dovezi de conștiință Românească”²⁷⁴ (...), reușind „să stârneasă admirația”²⁷⁵ unanimă. Și toate acestea, într-o vreme când pământul era puțin și zgârcit, casele se luminau noaptea cu șterțul aprins direct de la focul din vatră”²⁷⁶, oamenii „purtau haine și încălțăminte făcute de dâșii”²⁷⁷, autoritățile îi hărțuiau obligându-i să anunțe din vreme orice adunare populară, pentru a-și putea trimite comisarii plătiți „să asculte și se rumege totu cuventulu nostru”²⁷⁸, doar, doar i-o face ca „nici între patru ochi se nu cutezamu a vorbi”²⁷⁹. Ei însă au continuat să vorbească, mulți, tot mai mulți,

întotdeauna peste 2.400, uniți în jurul Bisericii Medii.

Crucea de piatră înălțată pe locul altarului, după transformarea Sfântului lăcaș în Casă culturală, ar fi fost și astăzi la locul ei, dacă reprezentanții comunismului îi dădeau pace. Pentru a evita un conflict stupid (într-o noapte crucea a fost răsturnată), credincioșii au mutat-o în cimitirul ortodox. Chiar și acolo ea răspândește lumina unui trecut întemeietor de oameni și de fapte: „S-A RIDICAT ÎN LOCUL PRESTOLULUI DE LA VECHEA BISERICĂ. BUTENI 1933”.

*

Cu toate că Biserica Medie s-a bucurat întotdeauna de atenția enoriașilor, în 1902 fiind renovată și restaurată, „multă lume de români”²⁸⁰ marcându-i sfințirea din 3 noiembrie 1902, alături de Constantin Gurban, Vasile Goldiș, Ioan I. Papp (președintele consistoriului), Dr. I. Suciuc,

²⁷² I. Ardelean, Sfințirea bisericeii din Buteni, Românul, 17 noiembrie 1929, nr.47, p.1.

²⁷³ I. Lupu, Biserici și școli, Românul, 17 iunie 1928, nr.23, p.3.

²⁷⁴ Românul, 11 septembrie 1927, nr.38, p.3.

²⁷⁵ I. Ardelean, idem.

²⁷⁶ Biserica și Școala, 1/13 ianuarie 1884, nr.1, p.9.

²⁷⁷ Idem, 20 septembrie (2 octombrie) 1892, nr.38, p.297.

²⁷⁸ Ibidem, 20 mai/1 iunie 1884, nr.21, p.169.

²⁷⁹ Ibidem, 12/24 februarie 1884, nr.7, p.57.

²⁸⁰ Tribuna poporului, 9/22 noiembrie 1902, nr.207, p.3.

inclusiv prin bubuit de treascuri²⁸¹, ortodocșii încep să dorească o Biserică Nouă.

Locul din fața primăriei, asupra căruia se opriseră cei mai mulți, era însă ocupat de piața săptămânală. Banii îi câștigau anevoie și, oricâtă bunăvoință ar fi avut, atunci când venea vorba despre câteva milioane de lei, lucrurile se încurcau foarte tare. Și totuși, gândit și condus de protopopul Florian Roxin, ambițiosul proiect începe să prindă contur. Terenul este obținut la schimb cu grădina din fața casei protopopiale (14 august 1927)²⁸², autorizația de construcție semnată (18 august 1927)²⁸³, piatra fundamentală depusă și sfințită (28 august 1927)²⁸⁴, antreprenorul Conrad Richter din Timișoara, urmând să elaboreze planurile și să efectueze lucrările²⁸⁵. Mai rămânea problema celor 4.300.000 de lei²⁸⁶, sumă considerabilă pentru veniturile credincioșilor, acoperită până la urmă din donații, valorificarea lemnului urbarial și, în extremis, printr-un împrumut (1.000.000 lei) de la filiala Buteni a băncii Victoria, girat de câțiva țărani demni și cinștiți: Bejan Petru, Burza Teodor, Fânață Petru, Perva Teodor, Ruja Gheorghe²⁸⁷. Dacă adăugăm și lucrările gratuite (cărăușit) în valoare de aproximativ 350.000 lei efectuate de localnici²⁸⁸, avem tabloul unui efort material fără precedent în satele zărăndene.

Rezultatele nu se lasă prea mult așteptate. La 10 noiembrie 1929 „cea mai frumoasă biserică ortodoxă din județ”²⁸⁹ era sfințită în prezența unor personalități arădene (episcopul Grigore Comșa, Vasile Goldiș,

BISERICA ORT. ROM. DIN BUTENI

PROIECT DE CONSTRUCȚIE PENTRU FUNDAMENTALĂ, DE PĂRȘIT ÎN ZIUA 28 AUGUST 1927

Florian Roxin
protopop

Iulie 1927. Proiectul viitoarei Biserici
Ortodoxe Române din Buteni.
(C.B.O.B.).

²⁸¹ Idem; Biserica și Școala, 10/23 noiembrie 1902, nr.45, p.383.

²⁸² A.P.B., fond 1926-27 (nenumărat), dosar nr.30, act nr.922, 14 august 1927.

²⁸³ Idem, act nr.935, 18 august 1927.

²⁸⁴ Biserica și Școala, 4 septembrie 1927, nr.36, p.1; Românul, 11 septembrie 1927, nr.38, p.3.

²⁸⁵ Biserica și Școala, 24 noiembrie 1929, nr.48, p.2.

²⁸⁶ Idem.

²⁸⁷ Petru Bejan, Monumentul unui deceniu de la Marea Unire – Biserica Ortodoxă din Buteni, Românul (serie nouă), decembrie 2000, nr.22, p.2.

²⁸⁸ Biserica și Școala, 24 noiembrie 1929, nr.48, p.2.

²⁸⁹ Românul, 17 noiembrie 1929, nr.47, p.1.

Buteni, 10 noiembrie 1929. Sfințirea Bisericii Ortodoxe Noi. (C.A.).

secretarul Episcopiei, deputatul Mihai Cosma, inspectorul școlar Igrășan, corul Armonia al Catedralei Ortodoxe din Arad, condus de profesorul Lipovan, ziaristi), din târgurile apropiate (protopopul de Ineu, preoți), locale (Babuța Cristea, directorul filialei Buteni a băncii Victoria, Vasile Crucin, directorul școlii, avocații Aurel Grozda, Sabin Dan, Alexandru Horga, corul bărbătesc, dirijat de Gavrilă Ruja) și a poporului (din Buteni și împrejurimi)²⁹⁰. Ziarele arădene intră peste noapte într-o adevărată competiție apreciativă: „Această biserică cu două turnuri, de proporții uriașe poate fi considerată ca o adevărată operă de artă, unică, în felul ei, nu numai în județ ci în întreg ținutul celor trei Crișuri. Interiorul său larg, încăpător, prezintă decoruri în motive românești de o frumusețe deosebită. Policandrul, dăruit de sfinția sa părintele Ioan Cosma, este o piesă de artă și desăvârșește măreția admirabilului decor”²⁹¹ (...), la fel de susținută și în deceniile următoare (c.121).

Din păcate, mentorul ei, protopopul Florian Roxin, care își „îngropase sub zidurile mărețe ale acestei biserici frumoase”²⁹² atâta energie și poate chiar o parte din sănătate, pleacă pe calea veșniciei la 7 martie 1930²⁹³, alăturându-se, cu toată modestia hărăzită învingătorilor, ctitorului

²⁹⁰ Idem; Biserica și Școala, 24 noiembrie 1929, nr.48, p.p.1,2; Românul (serie nouă), septembrie 1993, nr.7, p.2.

²⁹¹ Românul, 17 noiembrie 1929, nr.47, p.1.

²⁹² Biserica și Școala, 24 noiembrie 1929, nr.48, p.2.

²⁹³ Idem, 16 martie 1930, nr.11, p.1.

1929. Noua Biserică
Ortodoxă Română din
Buteni. (C.A.).

anonim al Bisericii Vechi de la Maierişte și lui Gavril Bucatoș, întemeietorul Bisericii Medii.

Câteva luni (martie 1930 – ianuarie 1931) protopopiatul va fi administrat de Ioan Cosma, preot în Buteni încă din 1901 (c.45; c.38).

„Agilul preot”²⁹⁴, Ștefan Lungu, fost misionar eparhial, este ales prin vot nominal ca protopop al tractului Buteni în ședința plenară a Consiliului Eparhial din 17 ianuarie 1931²⁹⁵, iar peste nici două săptămâni, la 28 ianuarie, episcopul Grigorie îl hirotonisește²⁹⁶. Se simțea nevoia „unui protopop cu multă râvnă și bine pregătit”²⁹⁷, însușiri dovedite anterior de părintele Ștefan Lungu, născut la 11 aprilie 1898 în localitatea Jidoava, jud. Caraș-Severin, cu studii elementare (Timișoara), liceale (Timișoara și Brașov),

superioare (Caransebeș – Academia teologică), universitare (Cluj – Facultatea de teologie), căsătorit (1920), hirotonisit ca preot în Șilindia (1921), protopop de Buteni (1931-1949), revenit în parohia Șilindia până la pensionarea din 1976, după 55 de ani de activitate, colaborator la revistele Biserica și Școala, Biserica bănățeană și Mitropolia Banatului (ultimele două, Timișoara), decedat la 5 iunie 1991 în Șilindia²⁹⁸. Competența și altruismul său adâncesc viața spirituală ortodoxă din localitățile (24 cu 19.055 enoriași în 1936, respectiv 34 cu 22.600 enoriași în 1949) protopopiatul (d.96; d.101). Continuă și desăvârșește opera lui Florian Roxin angajându-l pe artistul, Cornel Cenan, din Cluj, să picteze biserica. La 25 aprilie 1948 are loc în prezența episcopului Andrei, „întâmpinat de un impozant banderiu de călăreți”²⁹⁹, a doua sfințire a Bisericii Noi „renovată și pictată”³⁰⁰, devenită „neîncăpătoare față de mulțimea credincioșilor din Buteni și satele din jur, veniți să asiste la marea sărbătoare a butincenilor”³⁰¹. Episcopul era însoțit de consilierii Traian Cibian și Caius Turicu, împreună cu diaconul Dim. Dărău³⁰². Li se alătură preoții locului (Iuliu Bodea, Petru Bejan, Dimitrie Gornic), din vecinătate (Coriolan Tirla –

²⁹⁴ Ibidem, 25 ianuarie 1931, nr.4, p.6.

²⁹⁵ Ibidem.

²⁹⁶ Ibidem, 8 februarie 1931, nr.5-6, p.11.

²⁹⁷ Ibidem.

²⁹⁸ Altarul Banatului (Timișoara), nr.4-6, 1991, p.p.173,174.

²⁹⁹ Biserica și Școala, 9 mai 1948, nr.19, p.139.

³⁰⁰ Idem.

³⁰¹ Ibidem.

³⁰² Ibidem.

Bârsa și Zenovie Brădean – Curtici), corurile (mixt Buteni, condus de Dr. I. Cioflică, bărbătesc Buteni, condus de N.Ruja, mixt Joia –Mare, condus de Pr. Gheorghe Cavalu) și, ca de obicei, nelipsitele autorități comunale³⁰³.

După un scurt epilog (martie 1949-1950) semnat de Aurel Ionuș (fost preot în Prunișor) protopopiatul Buteni părăsește istoria³⁰⁴. Trecuseră aproape 200 de ani de la primele-i acte doveditoare (6 aprilie 1755), semnificativi pentru toate comunele sale bisericești, care veneau la Buttyin-Buteni „ca și la un locu de peregrinare”³⁰⁵. De acum înainte, credincioșii lor se vor îndrepta către Ineu și Gurahonț, centrele protopopiatelor îndrituite a le purta de grijă.

La Buteni viața ortodoxă își urmează traseul firesc prin Ioan Cosma, revenit la una dintre cele trei parohii, Petru Bejan și Dumitru Gornic, iar într-o secvență mai recentă printr-o singură parohie, acoperită succesiv de Alexandru Baba, Aurel Goia, Roman Florea, Ioan Brădean, Marian Ciucur (c.38).

*

Parohia ortodoxă română din Barda. O bisericuță nouă de lemn, încă nesfințită, cu hramul „Sf. Gheorghe”, înconjurată de cimitir, frecventată și de credincioșii din Groși (20 fam.) și Căcărău – azi Joia Mare – (10 fam.), cătune fără biserici afiliate la această parohie deservită de popa Simeon, căruia îi murise nevasta, găsește și notează la 1755 vlădica Sinesie Jivanovici al Aradului în satul Barda (d.34; c.39; c.40). Cu toate că veneau din străfunduri mult mai spectaculoase decât cele consemnate în 1609 (primul document care îi pomenește – d.15), bărdanii (4 familii în 1715 și 1720 – d.22; d.25, 12 familii în 1742 și 1746 – d.29; d.33) nu-și putuseră construi o biserică până după 1750 (în 1755 era nouă și nesfințită), când așezarea prinde un pic de cheag, rotunjindu-se la circa 30 de case. Despre frumoasa lor înfăptuire ne spune câte ceva și pecetea satului Barda – 1764, în centrul căreia se găsește biserica nu de mult inaugurată. Episcopul Sinesie constatase că era clădită din lemn (d.34), Constantin Gurban semnalează clopotul inscripționat în chirilice: „Acestu clopotu e a santei biserice din Bard'a” (c.44), Simion Moț îi măsoară fundamentul (12x8m.), vizibil încă la începutul secolului XX pe pământul butinceanului Ioan Sida a lui Chițău³⁰⁶, iar conscripțiile înregistrează doi preoți în 1782 la 51 de case (d.43) și pe cei din 19 decembrie 1786 (probabil anteriorii) – Ioannes Ruzeszk, activ,

³⁰³ Ibidem, p.p.139,140.

³⁰⁴ Buletinul Eparhial, anul I, nr.3, Arad, mai 1949, p.6.

³⁰⁵ Biserica și Școala, 3/15 mai 1885, nr.9, p.68.

³⁰⁶ Simion Moț, op.cit., f.15.

hirotonisit în 21 mai 1780, secondat de Simion Popovics, supranumerar, hirotonisit în 25 iunie 1760 – (d.50), care funcționau (funcționaseră) în parohia Barda.

După desființarea cătunului pe la 1820, biserica se destramă. Pentru clopot se bat ungerii din Buttyin, reușind să-l transfere în turnul bisericii lor (c.44), ușile împărătești ale altarului poposesc la biserica din Prăjești, unde prin 1907 erau încă folosite (d.86)... Numai cimitirul rămâne pe loc, oferind cronicarului, Simion Moț, tensiunea unei întâmplări consumată puțin după anul 1900: „În primăvară tata mă luă de la școală pentru o zi și mă duse să-i ajut la arat într-o holdă din Barda. Eu mergeam înaintea boilor, iar el se căznea să țină brazdă dreaptă în pământul moale. A fost un timp ploios la începutul primăverii.

1764. Biserica ortodoxă din Barda. (A.S.A.).

Toate bune până într-un loc, dar spre seară, boul din stânga scăpătă un picior din față într-o groapă. Opinti dintr-o dată, fără putința de a se urni din loc. În clipita opintirii lui, se auzi un răsunet ca un acoperiș de pivniță. Boul nostru se chinuia să scoată piciorul: tata îl îndemna, îl mai lovea, până când suflând greu și nădușind, reuși. Ce-o mai fi în locul ăsta, se miră tata?

Vecinul de răzor, Sida Ioan zis Chițău, veni să vadă opinteala boului.

- De bună seamă că-i o căldare cu galbeni, zise el.

Pentru a se asigura de adevăr, băgară codorâștea biciului în groapa rămasă. Se afundă cam de două palme și la fiecare izbitură a codorâștii se auzea sunând a gol.

- Ce-ar fi să săpăm, se grăbi Chițău.

- Săpăm, zise tata, uitându-se în preajmă, dar se întunecă și nu avem unelte la îndemână. Hai să lăsăm pe mâine.

Se vorbiră să cheme în ajutor pe cumătru'. Dar cumătru' spuse la câțiva fini și la vecini. Așa că dimineața următoare, șase bărbați se înființară pe târnațul casei noastre dimpreună cu Chițău. De mine nimeni nu avea lipsă, numai că eu mă sculai cu noaptea în cap și țineam morțiș să fiu de față.

După ce se încredințară cu toții că într-adevăr se află ceva ascuns în adâncitură, dădură să tragă la hârleț până ce asudară. Săpau cu nădejde, gândind la căldarea plină. După ce scoaseră pământ cu lopata, băgară de seamă că lucrul ascuns e o ladă alungită spre mijlocul holdei și atât de plină de țărână prinsă între rădăcini uscate, încât nu i se vedea lemnul. Când să o urnească din loc, se dovedi grea ca pământul. Abia o scoaseră la lumină opt

bărbați, apoi o curățară cu lopata. În groapa răvășită, rămasă în holdă, se putea ascunde carul cu boi.

Ieși la iveală o ladă simplă, lungă cam de doi metri, făcută din lodbe de gorun, despicate din topor cu încheieturile bătute în cuie de lemn. Starea lăzii, în ciuda umezelii care îi înnegrise lemnul, era bună. Urma de-acum să-i afle conținutul că pe dinafară o băgaseră în seamă îndeajuns. Spre uimirea noastră aflarăm că slujise de sicriu înainte cu două sute de ani. Văzurăm pe fundul lăzii, fluierile picioarelor, gurgoaiele de la opinci, puțin păr și o mână de cenușă.

După ce trecu prima dezamăgire că nu găsiră galbeni, privirile țăranilor se schimbă. Păreau că își cer iertare în fața osemintelor, că le tulburaseră odihna de veci. Își spuseră fiecare gândul său, apoi traseră sicriul în groapă și o astupară.

Biserica satului Barda fusese în holda lui Chițău, iar cimitirul prin preajmă. Cine știe peste câte morminte vechi nu s-a arat de către generațiile viitoare de țărani?³⁰⁷

*

Prima parohie romano-catolică din Bucin. Pripășiți la marginea satului Bucin, ungurii își orânduiesc viața în jurul unei parohii romano-catolice (în lb. maghiară „plebania” = centru cu biserică, preot și filii fără preoți) subordonată arhidiaconatului de Pâncota, parte a diecezei de Agria (d.2; c.2; c.3; c.4; c.19). Din păcate, nu-i cunoaștem începuturile, unitățile bisericești sau, mai bine zis, grupurile de credincioși componente, locul și înfățișarea bisericii, ale cimitirului, hramul, etc. Și totuși, întrucât la 1553 partea ocupată de unguri – în spațiul actualului centru comunal – era considerată „oppidum”, adică târg (orașel), putem crede că și biserica lor se găsea prin apropiere, foarte posibil în același loc, unde, peste câteva secole, va fi ridicată a doua biserică romano-catolică, existentă și astăzi. Această ipoteză aruncă un pic de lumină și asupra enigmaticului cimitir, descoperit întâmplător pe versantul dealului, vizibil (până la construirea bisericii ortodoxe) chiar din ușa celei romano-catolice. Într-o atare circumstanță, de ce să nu-și fi găsit ungurii primului val, odihna de veci lângă presupusa biserică? Oricum, datorită Registrului dijmelor papale, îl cunoaștem destul de bine pe parohul Petru din Buken, care în anul 1334 a plătit doi groși pentru visteria Scaunului Pontifical (d.2). Modestia sumei (comparativ cu 15, 20, 25 sau chiar 35 de groși achitați de parohiile similare din câmpia Zarandului – d.1) ne arată că el păstrea o turmă aproape simbolică de

³⁰⁷ Idem, f.29-31.

...ungari scobiti pe Valea de Mijloc a Crișului Alb. Nici vederea
 nu le-a fost înălțimii, rezarase tăvălugul turcesc tot mai necrutător
 din 1690 ca la Pâncota (aziu, Jezna) și pizma confrăților ardeleni
 ... (aziu și regiuni) și vor spulbera în cele patru zări. Hărăzite din
 ... parohie, prima parohie romano-catolică și biserica ei din Bucin se
 ... în țară rămăsă nur de la cele două secole și jumătate
 ... și lege, pe care nu-l înțeleseseră
 ... mai

**Parohia romano-catolică din Bucin, ortografiat între
 timp (după 1760) Battyon.** În hiatus de aproximativ 250 de ani se
 ... parohie romano-catolică, ale cărei premise
 ... după alți autori), când ungarii din
 ... de lemn închinată Sfântului Anton,
 ... necesare consemnării căsătoriilor,

119. Biserica romano-catolică din Battyon.
 Vedere epistolară în Szászvárad în anul
 1776.

nașterilor, deceselor, etc. (c.19;
 c.42; c.43). Descălecaseși așa-
 dar, pentru a doua oară fără
 învoire pe un pământ românesc,
 eliberat între timp de austrieci,
 mulțumindu-se (din cauza măr-
 rului mic) în primele patru dece-
 nii doar cu o capelă micășă de
 lemn, pe care izbutese să o sfin-
 țească abia în 1799 (21 noiem-
 brie) prin preotul-episcop Fodor
 Lőrincz de Aletes, însoțit de
 confratele său, Gubanczy János.

... primele slujbe religioase. Febra unei reorganizări căt
 ... Ex. Camera Regiam Hung. să acorde capela. în
 ... și dotează cu cele necesare) subterfugiu
 ... diocesa Cerna (c.19;
 ... în 1818, totuși cât de cât și numeric
 ... 10 de persoane, dacă ne gândim că în 1828 erau doar 15 de
 ... în timpul (atunci!) cu bani din bugetul de stat, acordat de
 ... Camera Regiam Hung., o biserică (actuală) cu altarul Sf. Ioan
 ... pe malul pârâului Bok, adică Bodis, stăpânit de Maros
 ... Aletes, secondat de un presbiter Sándor (c.42).
 ... reprezentativă, chiar, ale cărei ziduri înalte și
 ... central administrativ, închinată sfântului Sf. Anton
 ... în curtea biserică deasă cu orgă

două clopote (inițial, poate doar cu cel adus de la biserica ortodoxă din Barda), înlocuit în 1902 cu unul confecționat la Timișoara (clopotul mic), întregit cu al doilea (mai mare) în 1924, renovată în 1853, acompaniată, la scurtă vreme, de casa parohială (pentru capelani și preoți, vezi c.42, nota nr. 1) și de școala confesională romano-catolice, ridicate în imediata vecinătate, patronată de proprietarii domeniului (baronul Dietrich, prințul Szulkovszki, baroneasa Remekházi, D. Ignatius Deutsch și fiul său), destul de generoși atunci când era vorba de ai lor (d.65; d.70). Mult mai modest a fost însă numărul enoriașilor:1828 (181 persoane), 1842-43 (190 p.), 1846 (202 p.), 1859 (248 p.), 1861 (241 p.), 1863 (231 p.), 1866 (237 p.), 1868 (221 p.), 1873 (209 p.), 1880 (206 p.), 1898 (300 p.), 1902 (411 p.), 1904 (431 p.), 1907 (431 p.), 1913 (484 p.), 1916 (494 p.), 1918 (308 p.), 1930 (304 p.), 1938 (358 p.)³⁰⁸, fapt recunoscut fără ocolișuri de istoricul arădean Gaal Jenő, atunci când aprecia (prin 1898) „că în zona (Buttyin-ului – n.n.) romano-catolicii sunt destul de puțini” (c.43), respectiv 607 în 1842-43, 1.125 în 1863, 1.301 în 1898 și 2.362 în 1916 (d.65; d.70; d.81; d.90). Așa se explică abundența grupurilor de credincioși (30 în 1842-43, 34 în 1863, 39 în 1898 și 1916), majoritatea fără biserică proprie, afiliate la parohia (plebania) din Buttyin, extinsă pe Valea de Mijloc a Crișului Alb de la Baltele până la Bârsa și Hodiș (d.65; d.70; d.81; d.90).

Cei 10-11 romano-catolici din Buteni se reculeg și astăzi sub acoperișul bisericii lor, atinsă, încă o dată, de aripa unui asfințit cenușiu, împăcat cu el însuși.

*

Prima sinagogă din Buttyin. Întrucât autoritățile vieneze din vremea lui Carol al VI-lea, Mariei Theresia și chiar a lui Iosif al II-lea au controlat și supravegheat cu atenție mișcările iudeilor prin Imperiu, prezența lor în Zarand, până pe la 1800, a fost aproape inexistentă. Doar Aradul, Șimandul și Ineu se puteau „lăuda” cu două, trei familii, hotărâte, din primul moment, să „aline” slăbiciunile și patimile noilor concetățeni prin producerea țuicii noastre cea de toate zilele³⁰⁹.

³⁰⁸ c.55; d.65; Șematism (r.c.)/1846, p.81; idem/1859, p.111; idem/1861, p.55; d.70; Șematism (r.c.)/1866, p.59; idem/1868, p.59; idem/1873, p.70; d.74; d.81; Șematism (r.c.)/1902, p.77; idem/1904, p.78; idem/1907, p.52; idem/1913, p.146; d.90; d.98; d.95; d.98.

³⁰⁹ Lakatos Ottó, Arad története, vol.II, Arad, 1881, p.80; Márki Sándor, op.cit., vol.II, Arad, 1895, p.p.758,759; Victor Neumann, Istoria evreilor din Banat, Ed. Atlas, București, 1999, p.13.

Politica noului secol, tentată să uite „abuzurile și neorânduielele”³¹⁰ iscate de aglomerările evreiești, la va permite disiparea prin toate târgurile și satele comitatului. Drept urmare, începând cu anul 1828, îi putem număra și în câteva localități de pe Valea de Mijloc a Crișului Alb: 11 persoane la Pankota, 3 la Boros-Jenő, 4 la Dézna, încă nici una la Buttyin (c.55), ceea ce nu însemnează că urbea rămăsese neochită. Dimpotrivă, asaltul fulgerător din perioada imediat următoare, poartă amprenta unei acțiuni bine gândite, dovedindu-se foarte favorabil primilor 15 judaeorum, care până la 1842 își descarcă aici, nu doar modestele bagaje, ci, mai ales, ambițiile și planurile de viitor (d.65).

Imediat după instalare vor fi și ei loviți de holera din 1831. Tradiția păstrează amintirea unei evreicuțe de circa doi ani, orfană în urma flagelului, înfiată de o familie de plugari români, care o botează în legea ortodoxă, numind-o Creștina. Întegrată perfect în spațiul românesc, inclusiv prin căsătorie, israelita va închiria la maturitate sărăria (oficiul de sare) din Buttyin, instituție strategică și aducătoare de profit, amintindu-ne peste vreme că sângele tot sânge rămâne, indiferent de ambianța în care trăim³¹¹.

Următoarele două, trei decenii îi ajută să tresară numeric: 20 de suflete în 1846³¹², 26 în 1859³¹³ și 1861³¹⁴. Saltul se produce însă doar în 1863, când își deschid prima sinagogă³¹⁵ (d.70). Deveniseră o comunitate destul de reprezentativă numeric (69 persoane) și de convingătoare financiar pentru a suporta cheltuielile necesare unui asemenea demers. Din puținul știut reținem caracterul neolog (pe linia reformei religioase propusă după 1820 de rabinul arădean Chorin Aron) al sinagogii, rapiditatea construirii sale, fiind a treia din comitat, după Arad (1828) și Curtici (1856),

1840. Casă evreiască din centrul Buttyin-ului cu nelipsita-i prăvălie bună la toate. (C. fam. George Boc).

³¹⁰ Victor Neumann, op.cit., p.24.

³¹¹ Simion Moș, op.cit., f.44.

³¹² Șematism (r.c.)/1846, p.81.

³¹³ Idem/1859, p.111.

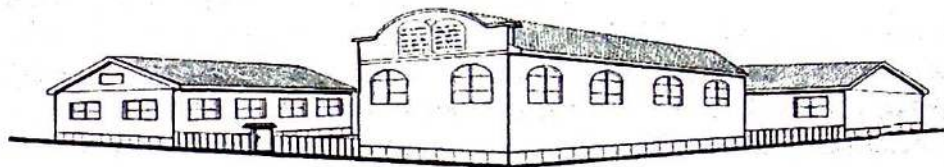
³¹⁴ Ibidem/1861, p.55.

³¹⁵ Victor Neumann, op.cit., p.p.177,178.

în cadrul cultului amintit, folosirea tot mai accentuată a limbii maghiare (dominantă după 1870) în rândul minoritarilor evrei din Buttyin³¹⁶ și cam atât, deoarece locul în care a fost ridicată sinagoga, înfățișarea ei, numele rabinilor ș.a., neprecizate în puținele documente rămase, au fost uitate pentru totdeauna.

Așadar, după numai câteva decenii, evreilor începe să le meargă din ce în ce mai bine. Își construiesc locuințe înalte și frumoase, dotate cu instalații sanitare și canalizări moderne, cumpără mobilier scump și de calitate, angajează slugi și argați, pun în 1870 bazele unei școli elementare confesionale destinată propriilor odrasle, înființează birturi și magazine, fondează o bancă, sporesc numeric (desigur și datorită noilor veniți, atrași de vestea prosperității celor din târg), ajungând la 101 persoane în 1868³¹⁷, 125 în 1880 (d.74) și chiar la 210, cifră record atinsă în perioada 1895³¹⁸-1900³¹⁹. Într-un cuvânt, le foarte place aici!

A doua sinagogă din Buttyin, ortografiat între timp (după 1895) Körösbökény. Bine înfipti economic și financiar cei 210 iudei încep să fie nemulțumiți de vechea sinagogă, probabil, mult prea modestă și aproape ne semnificativă pentru gusturile lor. În consecință, adepții lui Moise își pipăie buzunarele și construiesc una mai arătoasă, care va dura până în 1962, când a fost vândută și demolată. Foarte importantă pentru stabilirea debutului său este precizarea Federației Comunității Evreiești din Oradea,

1898 sau 1899. A doua sinagogă din Buttyin. (Încercare de reconstituire după descrierile unor butinceni bătrâni). (C.A.).

potrivit căreia în momentul înstrăinării (septembrie 1962)³²⁰, sinagoga avea „o vechime de cca 60 ani”³²¹. Încrezători, pașii ni se orientează, așadar, către sfârșitul secolului XIX pentru a consemna sărbătoarea inaugurării, oficiată, după toate aparențele, în 1898 sau 1899.

³¹⁶ Idem, p.p.70,71,75,90,91,177,178.

³¹⁷ Șematism (r.c.)/1868, p.59.

³¹⁸ Șematism (gr.c.)/1895, p.46.

³¹⁹ Idem/1900, p.170.

³²⁰ Contract de vânzare-cumpărare încheiat la Oradea în 28 septembrie 1962 (document în posesia autorului O.S.).

³²¹ Autorizație pentru dărâmare sau de înființare de construcții sau amenajări, nr.93 din 23 noiembrie 1962 (document în posesia autorului O.S.).

Ieșise, fără îndoială, un lucru frumos. De formă dreptunghiulară (aprox. 22/12m.), cu ziduri din piatră, sinagoga purta pe frontispiciu o placă

Cele zece porunci
săpate în placa de
marmură
(90x60x3cm.), care
împedobea
frontispiciul sinagogii
din Buttyin-
Körösbökény.
(C.M.B.).

de marmură roșie depozitară a celor zece porunci (Tablele Legii), fiind însoțită de două clădiri anexe destinate locuinței rabinului, clasei școlare, bazinelor de ciment (două) pentru baia rituală, magaziilor, etc.

Dacă, în general, putem preciza sau măcar bănuți cauzele fluctuației lor numerice (de exemplu, scăderea dramatică din 1873 la 46 p. datorându-se ultimei epidemii de holeră), aparent inexplicabilă rămâne sincopa de la începutul noului secol, când comunitatea evreiască din Körösbökény se stabilizează în jurul cifrei de 108 p. consemnate în 1902³²², 1904³²³ și 1907³²⁴. Revirimentului de scurtă durată –1913 (152 p.)³²⁵ și 1916 (160 p.–d.90) – îi urmează declinul constant din timpul administrației românești (56 p. în 1918, 56 în 1930 și 42 în 1938 – d.98; d.95; d.98), pentru ca în iunie 1941 cei 48 de evrei să fie mutați cu forța în orașul Arad³²⁶. Această ultimă acțiune punitivă a marcat sfârșitul prezenței lor în Buteni.

După un asemenea deznodământ fatal, biletele incendiare și definitive: „Jos cu Jidanii, trăiască patria!”, lipite, uneori (1898), noaptea, pe ușile prăvăliilor evreiești din Buttyin³²⁷, par o adevărată joacă de copii. Doar străvechile cuvinte își păstrează măsura și lămuresc lucrurile până dincolo de orice speranță: „(...) între aceste popoare nu te vei liniști și nu vei avea loc de odihnă pentru piciorul tău, că Domnul îți va da acolo inimă tremurătoare, topirea ochilor și durere sufletului”³²⁸.

*

Filia greco-catolică din Buttyin. Dacă în veacul al XVIII-lea singura oază a greco-catolicismului (pe Valea de Mijloc a Crișului Alb)

³²² Șematism (r.c.)/1902, p.77.

³²³ Idem/1904, p.78.

³²⁴ Ibidem/1907, p.52.

³²⁵ Ibidem/1913, p.146.

³²⁶ Act de constatare, nr.168 din 2 martie 2000, întocmit de Comunitatea Evreilor (M) Arad (document în posesia autorului O.S.).

³²⁷ Tribuna poporului, sâmbătă, 14/26 martie 1898, nr.50, p.243; cf. A.P.B., fond 1921-1922 (nenumărat), dosar nr.30, act nr.1371, 27 decembrie 1922.

³²⁸ Deuteronomul 28:65.

fusese la Beliu (oppidum Béél), care influențat mai mult de Bihor găzduia încă din 1750 o parohie greco-catolică³²⁹, situația nu se schimbă prea mult, din punct de vedere cantitativ (număr de localități și mai ales de credincioși), nici după turneul propagandistic efectuat în primăvara lui 1834 de prelatul orădean Samuil Vulcan. Vice-arhi-diaconatul greco-catolic încheiat atunci la Boros-Sebes (Sebiș), subordonat diecezei din Magno-Varadinensis (Oradea-Mare), cuprindea ce-i drept 10 parohii (Beliu, Berindia, Bocsig, Ignești, Kertes, Miniad, Niagra, Revetiș, Roșia și Sălăgeni), dar lipsa filiilor (jumătate fără, celelalte, cu una sau două) îl așeza în categoria formelor fără fond³³⁰. Așa se face că proaspăta entitate religioasă, destul de impunătoare pe dinafară, nu se putea lăuda cu un conținut adecvat, cele 4.732 de suflete, recenzate prin 1842-43 „in toto Districtu”³³¹, reprezentând o picătură exotică în „marea” de credincioși (majoritar ortodocși) ai ținutului.

Ostilitatea butincenilor față de Samuil Vulcan, explică, atât absența convertiților în primii ani după ofensivă, cât și precaritatea discursului greco-catolic din perioada următoare. Cu chiu, cu vai Buttyin-ul devine filie greco-catolică a parohiei din Kertes (Prunișor) abia în 1840, numărul enoriașilor (deocamdată inițiali): 4, oglindind carențele unui debut fără ecou (d.64). Nimic deosebit pentru următorii 2 din 1842-43³³², 3 din 1845³³³, 2 din 1854³³⁴, 3 din 1864³³⁵ și chiar 12 din 1880 (d.74), prin care, după încă un deceniu, se încheie perioada Kertes.

În 1890, Buttyin-ul apare ca filie greco-catolică a parohiei Ignesd (Ignești), Kertes-ul pierzându-și prerogativele din cauza lipsei de credincioși (d.77). Fără a da peste margini, la Buttyin se poate însă vorbi despre o ușoară creștere numerică: 7 în 1890 (d.77), 41 în 1895³³⁶, 81 în 1900³³⁷, 73 în 1902³³⁸, 1904³³⁹ și 1907³⁴⁰, 55 în 1913³⁴¹, 75 în 1916³⁴² și 41 în 1930

---

³²⁹ Șematism (gr.c.)/1842-43 (și urm.), p.550.

³³⁰ Idem, p.p.550,551.

³³¹ Ibidem, p.551.

³³² Ibidem.

³³³ Ibidem/1845, p.107.

³³⁴ Ibidem/1854, p.30.

³³⁵ Ibidem/1864, p.53.

³³⁶ Ibidem/1895, p.46.

³³⁷ Ibidem/1900, p.170.

³³⁸ Ibidem (r.c.)/1902, p.77.

³³⁹ Ibidem/1904, p.78.

³⁴⁰ Ibidem/1907, p.52.

³⁴¹ Ibidem/1913, p.146.

³⁴² Ibidem/1916, p.41.

(d.95), când reorganizări mult mai adânci decât cele dinaintea îl scot de sub jurisdicția religioasă a Orădiei-Mari.

Parohia greco-catolică din Buteni. Arondarea Văii de Mijloc a Crișului Alb la dieceza greco-catolică de Lugoj, aduce în viața credincioșilor câteva elemente organizatorice inedite, circumscrise în noul protopopiat cu sediul în Arad, printre parohiile cărora 12 în 1938) apare pentru prima dată și parohia greco-catolică din Buteni, desemnată în prețul Semproniu Barna (d.97). La o biserică proprie-nisă nu s-a ajuns, din cauza numărului mic de credincioși) nici după această iscoziune, mulțumindu-se, ca și în perioada „ilială” (când însă nu avea prest local), doar cu o casă de rugăciune amenajată într-o locuință particulară¹³². Destul de urând 1942 sau poate chiar mai devreme, parohia (a pferi) mică mustare fevenind biserăla: Buteni-Chimindia (99). Modificarea impusă de realitățile contere: oferea cuvenita satisfacție credincioșilor greco-catolici mult mai numeroși (aproximativ) locuinții din comuna învecinată, care veau de fevenind - situație destul de rar întâlnită la „amii” - și biserică proprie. Așa oferea fevenind și în 1949 (anul interzicerii cultului), parohia cuprinzând fevenind și parohia Buteni-Chimindia, mulți chisăndani (d.100).

Biserica baptistă din Körösbökeny. Dornic de același lucru într-o fevenind, un fevenind charismatic obține la sfârșitul secolului al XIX o fevenind de fevenind prezizibilă și pune bazele bisericii baptiste unitatea fevenind și a fevenind mononim) din Körösbökeny. El se numea Teodor Sida (1857-1935)¹³³ fiul puțnicăului, Lup Sida, prezent în urbanii de la 1874 (1879) un puțnicăului, desigur foarte vechi, regăsindu-se și în conscripția din 1874 (1875). Funcțiile de epitrop al bisericii ortodoxe și de primar, vizitele fevenind, și puțnicăului cu produse agricole în principalele orase ale Ungariei fevenind, și puțnicăului, pe fondul unor dezamăgiri de natură fevenind, și puțnicăului și conținutul acestora și-au pierdut între timp fevenind și puțnicăului. Dornă de reținer este însă opțiunea lui Sida pentru puțnicăului, mai simplă, mai directă și - în concepția lui - mai corectă puțnicăului fevenind și puțnicăului. Modelul oferit de baptisă pătrunsesse către fevenind și puțnicăului și în Arad¹³⁴ (1875 este anul înființării primei biserici).

¹³² V.P.T. Com. 1939, Secor nr. 19 act. 1848, II-mie 1929, 8107.

¹³³ Acela puțnicăului, înaintași credință, puțnicăului, Teodor Sida (1857-1935), Biografie nr. 6, Dornă fevenind, Puțnicăului fevenind, Comitetul Bisericii Baptiste Buteni, 1897-1906 (russ. Jactia, în puțnicăului fevenind 13-14).

¹³⁴ I. Puțnicăului, Puțnicăului puțnicăului, București 1976, p. 34; idem, Puțnicăului puțnicăului, puțnicăului și puțnicăului, Cămin Baptist nr. 9-10 (1981), p. 13-14; idem, Puțnicăului puțnicăului.

baptiste la Salonta), ajungând foarte repede în preajma și chiar printre locuitorii din Buttyin. De aici până la convertirea lui Sida mai rămăsese un singur pas. El va fi făcut sub influența unui credincios baptist – Ianos Lajos – mutat prin 1893 din Salonta la Buttyin. Prielnică a fost și prezența tinerei comunități baptiste din satul vecin Luguzău, condusă de primarul Gheorghe Dinga (botezat la 7 iunie 1894), care va rosti pe la începutul anului 1895 primele predici, în fața grupului reunit la chemarea lui Sida, în casa lui Ioan Popa, zis Malu. Din iarna lui 1896, Teodor Sida, lider (încă nebotezat) al celor 15-20 de adepți va organiza întâlnirile în propria-i locuință, asumându-și totodată și rolul de predicator. Starea de provizorat va dura până în toamna anului 1897, când predicatorul, Gheorghe Crișan, din Macea, oficiază la Körösbökény botezul primelor 19 suflete din localitate, investindu-l pe Sida ca predicator al noii biserici.

Progresul numeric anual (50 de membri botezați în 1898³⁴⁶, 74 în 1899³⁴⁷) alimentează speranțele și planurile de viitor. Așa se ajunge la construirea primei Case de

Teodor Sida (1857-1935). (C.A.).

Proprietatea alui

Sida Todor

în (Buteni) Körösbökény

Botezat în 5 Septembrie 1897

5 septembrie 1897. „Actul de naștere” al botezului în Körösbökény, consemnat de Teodor (Todor) Sida pe Biblia personală.
(Facsimil din C.A.).

zidurilor viitoarei construcții, dacă înțelegem și acceptăm entuziasmul tuturor confrăților săi, hotărâți să ducă lucrurile până la capăt. Câteva

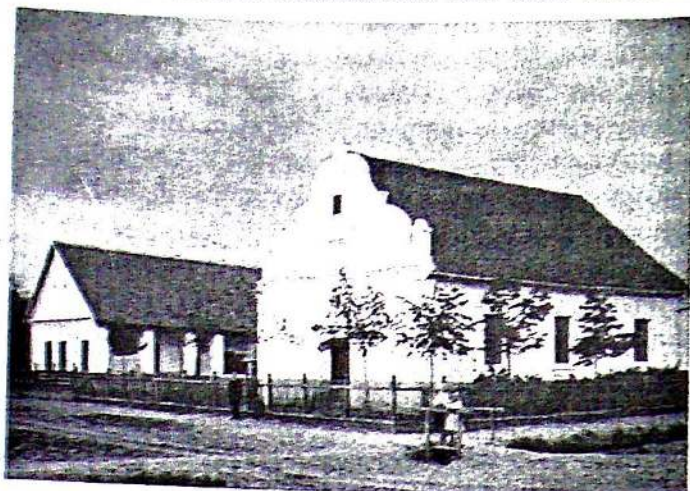
Rugăciune, vis a vis de gospodăria lui Sida și foarte aproape de Biserica Ortodoxă Medie. Inaugurarea edificiului, în preajma sărbătorilor din iarna lui 1899, le va oferi o satisfacție multiplă. De acum înainte aveau o biserică proprie, frumoasă și apreciată, în care investiseră bani, muncă și suflet. Nimic nu ne împiedică să-l vedem pe Sida – conform tradiției – plimbându-se noaptea, cu ochii plini de lacrimi, în jurul

răspândirii credinței baptiste în România, București, 1981.

³⁴⁶ Alexa Popovici, op.cit., p.1.

³⁴⁷ Dan Miculiț, op.cit., f.17.

realizări artistice le consolidează în anii următori poziția și prestigiul. Corul mixt, constituit spontan la începutul anului 1900, va trece peste câteva luni sub comanda dirijorului Vasile Berbecar. Datorită unui nou efort material (240 coroane), biserica este înzestrată cu un harmoniu. În 1902, același dirijor organizează, în premieră printre baptiștii români, un cor bărbătesc. Decizia de a înființa și o fanfară întrece însă aproape toate așteptările. Și, totuși, la 8 martie 1912, primele acorduri muzicale, articulate de 14 instrumentiști conduși de maestrul Iosef Kreis, originar din Budapesta, se fac auzite pe Valea de Mijloc a Crișului Alb, comitatul (județul de astăzi) înregistrând, astfel, prima fanfară bisericească de pe toată întinderea sa³⁴⁸ (c.107).

1899. Biserica (adunarea) baptiștilor din Buteni. (C.A.).

După primul război mondial activitatea corală va fi îndrumată de Vasile Belc, Ioan Chișmore ș.a., în timp ce la pupitrul fanfarei ajunge dirijorul cu aptitudini componistice, Zaharie Brânda, sub a cărei baghetă instrumentiștii abandonează interpretarea provincială (pe patru voci), devenind foarte repede protagoniștii unei formații clasice³⁴⁹.

Interiorul primei Biserici Baptiste din Buteni. (C.A.).

³⁴⁸ Ștefan Cioca, Biserica Baptistă din Chitichaz, 1891-1993, Kétegyháza, 1993, p.87.

³⁴⁹ Dan Miculiț, op.cit., f.50.

Gazdă a Conferințelor pastorale baptiste ardeleno din 1900³⁵⁰ și 1912³⁵¹, participantă prin Teodor Sida (însoțit de Gheorghe Slăv) la o

8 martie 1912. Fanfara Bisericii Baptiste din Buteni. De la stânga la dreapta: Ioan Moș, Zaharie Brânda, Teodor Coloja, Gheorghe Chișana, Gheorghe Darău, Mihai Ciupercea, Teodor Doncea, Simion Moș, Ilie Ruja, Petru Brola, Petru Crișan, Ioan Sârb, Teodor Popa și Vasile Toma. Ultimul (fără instrument), dirijorul corului: Vasile Berbecar. În centru: maestrul Iosef Kreis. (C.A.).

întrunire similară organizată în București (1913) de bapțiștii din vechiul Regat³⁵², biserica din Buteni devine, după Unire, locul predilect pentru Congresele cultului: februarie 1920 – primul Congres baptist (pregătit de Conferința din 1919 organizată ad-hoc tot la Buteni) în cadrul cărora se pun bazele Uniunii Comunităților Creștine Baptiste din România³⁵³, septembrie 1922 – Congresul III³⁵⁴, mai 1923 – primul Congres al tineretului baptist³⁵⁵,

³⁵⁰ Alexa Popovici, *Istoria Bapțiștilor din România*, Ed. Bisericii Baptiste Române, Chicago, 1980, vol.I, p.p.268,269 și urm.

³⁵¹ Idem.

³⁵² Ibidem.

³⁵³ *Farul Mântuirii*, martie 1920, nr.4, p.28.

³⁵⁴ Idem, noiembrie 1922, nr.11-12, p.p.9,10.

³⁵⁵ Ibidem, aprilie 1924, nr.7.

Zaharie Brânda. (C.A.).

septembrie 1925 – Congresul VI³⁵⁶, noiembrie 1929 – Congresul IX³⁵⁷ și noiembrie 1933 – Congresul XIV³⁵⁸.

Activitățile redacționale și publicistice ale bapțiștilor transilvăneni români debutează tot la Körösbökény cu foaia religioasă (lunară) „Adevărul” (1908-1910; ian. 1911 – oct./noiembr. 1915), însoțită de suplimentul (separat și lunar) „Aurora” (1911-1915; 1918-1919), care din martie 1911 este intitulat „Razele Aurorei”. În 1915 „Adevărul” devine „Solul Păcii”, cu aceeași apariție lunară până la începutul anului 1919. Redactate la Körösbökény de Vasiliu Berbecaru ajutat de membrii comitetului literar (Teodor Sida, Ioan Țirban, Georgiu Florian,

Emeric Erdös și Adam Suci), revistele se tipăreau la Budapesta (c.100; c.106; c.112). Pionieratul cultural-religios își îmbogățește conținutul prin deschiderea cursurilor Seminarului Teologic Baptist la 1 septembrie 1921, sub acoperișul bisericii omonime din aceeași localitate³⁵⁹.

Consolidată numeric (în 1918 erau 326 de credincioși botezați – d.98), minoritatea baptistă începe să se gândească la o nouă casă de

rugăciune mai reprezentativă, mai încăpătoare. Solidari și operativi se pun pe treabă și după obținerea aprobărilor (cererea de construcție o prezintă la 11 aprilie 1926)³⁶⁰, reușesc într-un timp record – circa un an de zile – să edifice o bise-

Primul sigiliu al Confesiunii Baptiste din Buteni. (C.A.).

Ștampila Comunității Baptiste Buteni. (C.A.).

rică impunătoare, cu parter și etaj (220 de locuri), două birouri, două balcoane și un baptistieriu. La 19 iunie 1927 are loc inaugurarea oficială

³⁵⁶ Ibidem, noiembrie 1925, nr.21, p.5.

³⁵⁷ Ibidem, ianuarie 1930, nr.1-2, p.14; ibidem, martie 1930, nr.5, p.11.

³⁵⁸ Monitorul Baptist, decembrie 1933, nr.5.

³⁵⁹ Indrumătorul Creștin, ianuarie 1947, nr.2, p.p.5-7; Farul Creștin, nr.12/1995, p.7.

³⁶⁰ A.P.B., fond 1926-1927 (nenumărat), dosar nr.30/1926, act nr.305, 11 aprilie 1926.

1927. Noua Biserică Baptistă din Buteni. (Vedere tipărită în anul 1929). (C.A.).

susținută de liderii locali: Teodor Sida, Vasile Berbecar și Ioan Cocuț, care subliniază în fața mulțimii de credincioși semnificația momentului³⁶¹. Era, într-adevăr, o zi memorabilă pentru comună, dar și pentru întreaga mișcare baptistă, la care se ajunsese după doar trei decenii de viață spirituală intensă și exemplară.

Ignoranța, invidia și chiar dușmănia câtorva consăteni, susținuți (mai târziu) de autoritățile românești, le umbresc uneori ascensiunea. Un condei anonim, contradictoriu și veninos, borboresea prin 1899 despre „Ticăloșia pocăiților”, acuzându-i că oferiseră unguirilor mult așteptata fisură în unitatea frontului ortodox³⁶². O pretură (Sebiș), constant abuzivă, interzicea (1926³⁶³, 1929³⁶⁴, 1931³⁶⁵) depasările predicatorilor bapțiști cu scopul de a face propagandă religioasă, după ce, în toamna lui 1921, îi hăituisese pe tinerii seminariști din Buteni³⁶⁶. O pre-

fectură (Arad), cel puțin anticulturală, oprea (1926³⁶⁷ 1927³⁶⁸) folosirea fanfarei cu ocazia ceremoniilor baptiste: botezuri, cununii, înmormântări ș.a. Doar timpul a despărțit apele de uscat, așezându-le definitiv în matca unor văi paralele, dornice să ajungă fiecare prin puterile sale, cât mai aproape de adevăr și lumină.

După moartea lui Sida (7 martie 1935) destinele comunității (226 enoriași în 1938 – d.98) vor fi preluate de Teodor Doncea. Cu pastorul Dumitru Stoica, absolvent al Seminarului Teologic Baptist, începe (1949) o nouă etapă în istoria uniseculară a baptismului de pe Valea de Mijloc a Crișului Alb.

*

Două, trei, patru și chiar cinci biserici (dacă punem la socoteală și casa de rugăciune greco-catolică) și tot atâtea comunități de credincioși, se

³⁶¹ Farul Mântuirii, august 1927, nr.15-16, p.15.

³⁶² Tribuna poporului, 10/22 iulie 1899, nr.132, p.p.5,6.

³⁶³ A.P.B., fond 1926-1927 (nenumerotat), dosar nr.30/1926, act nr.933, 5 noiembrie 1926.

³⁶⁴ Idem, fond 1929, dosar nr.30, act nr.0.772, 6 iulie 1929, f.098.

³⁶⁵ Ibidem, fond 1931, dosar nr.30, act nr.782, 14 septembrie 1931, f.80.

³⁶⁶ Farul Mântuirii, octombrie 1923, nr.19, p.3; cf. Creștinul, nr.8/1921, p.p.119,121.

³⁶⁷ A.P.B., fond 1926-1927 (nenumerotat), dosar nr.30/1926, act nr.1.112, 30 decembrie 1926.

³⁶⁸ Idem, act nr.61, 18 ianuarie 1927.

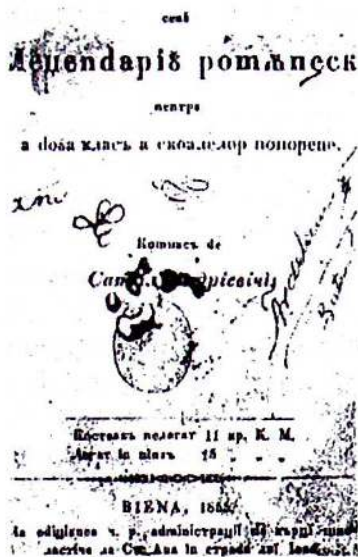
constituie, prin ele însele, într-o emblemă potrivită „ori-carui orasiu mai mare”, cum ar fi spus cronicarul (d.75) îndrituit să observe și să judece. Prezența lor la Bucin – Buteni abate însă lumina în ograda oamenilor din această localitate, care au înțeles că fără valorile Absolutului, viața își pierde surâsul și îngândurarea.

De la tradiția orală la informația scrisă

Saltul de la oralitate la informația scrisă și citită s-a petrecut în satele zărândene la jumătatea veacului XVIII sub auspiciile Vienei. Întemeiate pe ideologia luminilor, foarte încrezătoare în puterea școlii de a transforma ființa umană, propulsând-o prin știința de carte pe linia eternelor valori ale binelui, adevărului, muncii, vieții familiale ș.a.m.d., reformele școlare inițiate de Maria Thereza și de Iosif al II-lea urmăreau formarea unor supuși harnici și ascultători. Dornică să culeagă cât mai grabnic roadele mult visate, Împărăția decide înființarea școlilor sătești – elementare sau triviale – sub oblăduirea parohiilor (ortodoxe, în cazul românilor), patronaj care va genera și apelativul de școli sau învățământ confesional. Ordinele și directivele școlare cezaro-crăiești, publicate de-a lungul anilor, au urmărit formarea și consolidarea sistemului pe baza unor obiective foarte pragmatice: obligativitatea înființării unei școli triviale în fiecare parohie ortodoxă (neunită); necesitatea construirii localului adecvat (două săli de clasă cu mobilier și locuință pentru învățător) prin efortul sătenilor; participarea acestora cu bani (1/3) și produse (2/3) la salarizarea dascălului; angajarea lui pe baza unui contract școlar, cu asentimentul domnului de pământ, care nu era obligat ci doar sfătuit (rugat) să contribuie la întregirea fondului școlii; departajarea instituțiilor de învățământ pe districte sau direcții școlare (Oradea și – după 1869 – Aradul, în cazul Buttyin-ului); supravegherea și îndrumarea școlilor de către directorii superiori ai direcției sau districtului (inspectorii districtuali), inspectorii cercuali, aflați în subordinea celor dintâi și directorul local (de obicei preotul sau într-o anumită perioadă – imediat după 1800 – un localnic înstărit și apreciat); atribuirea problemelor materiale (reparații, mobilier, material didactic, remunerarea învățătorului, inclusiv frecvența școlară) unui curator local de școală, înlocuit, după 1868, printr-o comisie școlară formată din preot (președinte), învățător (secretar) și 5 țărani știutori de carte (membrii); constituirea inspectoratelor sau cercurilor școlare (după 1870) pe structura protopopiatelor (parțial respectată), în cadrul cărora funcționaseră școlile încă de la înființare, protopopul, preotul, notarul (eventual un alt funcționar de stat) sau un cadru didactic putând ocupa funcția de inspector școlar cercual; organizarea bianuală a conferințelor și reuniunilor didactice; recenzarea tuturor copiilor între 6 și 12 ani, perioadă afectată inițial celor 4, ulterior (după 1868) 6 clase primare; împărțirea elevilor în două grupe: a începătorilor, cu orar de la 8 la 10 dimineața (numită, uneori, și „școala mică”), în care se învățau literele, silabisirea, citirea literelor de tipar, scrierea literelor și a silabelor, exerciții simple de aritmetică și de calcul inițial și, respectiv, a cetitorilor (ceaslovării din „școala mare”), chemați la

cursuri după-masa între 12 și 15 sau 13 și 16 pentru a învăța religia, citirea, caligrafia, ortografia, dictarea, cunoștințe de morală, aritmetică și compunere, fiind, totodată, inițiați și în câteva treburi casnice: tors, țesut, împletit; asigurarea odihnei elevilor în zilele de joi și duminică; susținerea examenelor (publice) la sfârșit de semestru și de an școlar; folosirea calificativelor: bun, mediocru, slab în aprecierea didactică; fixarea baremului de 100, mai târziu (1868), 80 de copii pentru o școală cu un învățător; demixtarea claselor, sau cel puțin separarea în bănci a fetelor de băieți; gratuitatea manualelor doar pentru copiii săraci, cadorișiți câte doi cu o carte, pe care o lăseau la școală după terminarea programului.³⁶⁹

Карте де четіре

1855. Carte de citire seau Legendariu românesc pentru a doua clasă a școalelor poporene. Compusă de Samuil Andrievici. Viena, 1855. Manualul a fost folosit, după cum rezultă din însemnarea de pe foaia de titlu, de elevii Școlii românești gr. or. din Buteni. (C.M.Ț.Z.S.).

Nu știm dacă și câți locuitori ai Buttyin-ului învățaseră „neoficial”, înainte de 1756, cititul și scrisul, dar, cu siguranță, din acest moment, procesul instructiv își începe drumul către desăvârșire.

Întrucât, primele informații sunt, din păcate, mai mult decât lapidare, conscripția din 1777 informându-ne doar despre faptul că Școala din Buttyin exista „jam ab annis 21” („acum de 21 de ani”), adică din 1756 (c.41), configurația generală a începutului – dacă școala dispunea sau nu de un local propriu, câți elevi o frecventau, cum se numea învățătorul, ș.a. – se sustrage dorințelor cunoașterii.

În 1789 știrile devin ceva mai îngăduitoare, permițându-ne să aflăm că școala funcționa în localul ei fiind frecventată de 18 până la 24 elevi, pentru ca cele din 1791 să menționeze, în sfârșit, și numele învățătorului, Ioan Popovici, care primea din partea comunei un

salariu, alcătuit, potrivit obiceiului vremii, din bani (120 florini) și produse (240 porții de fân și 14 stânjeni de lemne). Aceași sursă îi menționează și pe copiii din Bârsa, Chisindia, Barda și Groși, afiliați la școala din Buttyin (c.41). Nici apusul veacului nu scapă de austeritatea informativă anterioară, semnalându-ne, in extremis, contractul școlar din 1797, prea împovăraător

³⁶⁹ V. Popeangă, Un secol de activitate școlară... 1721-1821; idem, Școala românească... 1821-1867; ibidem, Școala românească... 1867-1918.

pentru buzunarul sătenilor, care, după negocieri, cad la pace cu învățătorul (probabil amintitul Ioan Popovici), asigurându-i un venit de 70 fl. și lemnele necesare menajului cotidian³⁷⁰.

Secolul următor îl găsește „rânduit și atestat” (încă din 1799) la școala din Butyîn pe învățătorul Iov Iovici³⁷¹, oferindu-ne posibilitatea să urmărim, cât de cât, mai amănunțit, viitoarele plămădiri pedagogice.

Secvențe didactice românești aparținătoare învățământului confesional greco-ortodox din Butyîn în perioada 1810-1919³⁷²

Anul școlar	Copii 6-12 ani			Clasa				Frecvența școlară				Învățător	
	B	F	Total	I	II	III	Total	Diligent	Neglijent	B	F		Total
1810-11												33	Iov Iovici
1814-15			191									15	Lucea Filip
1817-18								15				15	Manasie Popovici
1818-19								31	I			32	Iov Iovici
1819-20								30	I			31	Iov Iovici
1820-21				18	4	5	27	26	I			27	Iov Iovici
1822-23	154	88	242							40	6	46	Iov Iovici
1823-24				99	5	5	109	102	7			109	Iov Iovici
1825-26				50	12	10	72	70	2			72	Iov Iovici
1841-42							44					44	Iov Iovici
1842-43				16	14	7	37					37	Iov Iovici
1843-44							37					37	Iov Iovici
1844-45			355				46					46	Iov Iovici
1852-53							38					38	Iov Iovici
1864-65	180	129	309							94	23	117	I. Bica
1868-69							80					80	Simeon Birdeanu
1872-73	58	6	64	64			64			58	6	64	Demetru Curta
1872-73	154	201	355		26		26			26		26	Teodor Coloja
1904-05	105	75	180								43	43	Constanța Munteanu
1904-05	105									18		18	Petru Perva
1904-05	105									35		35	Ioan Roșu
1917-18			452									70	Constanța Munteanu
1917-18			452									97	C. Vodă

³⁷⁰ Ibidem, Un secol de activitate școlară...1721-1821, p.112.

³⁷¹ Ibidem.

³⁷² Ibidem, Un secol de activitate școlară... 1721-1821, p.p.83,87,112,113; ibidem, Școala românească... 1821-1867, p.p.34,48,97,107; ibidem, Rețeaua școlară a districtului Oradea în anul 1825-1826, Ziridava, nr.XIII, 1981, p.251; ibidem, Școala românească... 1867-1918, p.p.104,220,239,250; A.Ș.G.B., Anuarul Școalei conf. gr. ort. române din Buteni pe anul școlar 1918/19, nr.3.282, f.23-119.

Anul școlar 1918-1919															
Clasa	Înscriși	B	F	Promovați		Neclassificați din cauza absențelor		Transferați		Exmatriculați		Repetenți		Total elevi pe școală	Învățător
				B	F	B	F	B	F	B	F	B	F		
I														97	George Dronca
II															
III	40	23	17	15	12	7	2					1	3		
IV	24	9	15	5	12	3	2					1	1		
V	19	9	10	5	7	4	3								
VI	5	2	3	2	1		2								
Neprecizată (N)	9	6	3				6	3							

Contrar așteptărilor și promisiunilor imperiale, primele rezultate vor fi destul de modeste. Mântuirea generală își amână apariția, nu atât datorită faptului că producerea și răspândirea ei fuseseră întemeiate pe o himeră (educația luminează, dar nu vindecă!), ci, mai ales, din cauza refuzului

multor părinți de a-și trimite copiii la școală. Inițiatorii reformelor se vor pomeni azvârliți într-un război al mentalităților, oglindit în statisticile școlare decenii la rând, până la victoria principiilor educative.

În pofida statutului său de „oppidum” (orașel, târg) și Buttyin-ul este cuprins în cleștele acestor hărțuiri surde și prelungite. Ce-i drept, oame-

nii se străduiseră construind o clădire școlară, probabil, lângă Biserica Veche de la Maieriște, așa cum sunau și îndrumările autorităților („unde se găsește parohul sau capelanul local să fie amplasată și școala”)³⁷³, angajaseră un dascăl (rămas anonim din cauza deficiențelor de înregistrare perpetuate până la 1791), îi asigurau simbria în bani și produse, fețele

DIUARIU

de frecvență, clasificare și inspecție

al școlii rom. gr. or. din Buteni

pro an. șc. 1893/4.

Conducător

Georgiu Popoviciu

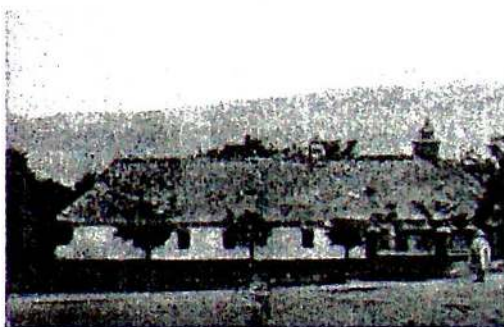
1893/4. Cel mai vechi catalog existent în arhiva școlii: „Diuariu de frecvență, clasificare și inspecție al școlii rom. gr. or. din Buteni, pro an. șc. 1893/4. Conducător Georgiu Popoviciu învățător”. (A.Ș.G.B.).

³⁷³ V. Popeangă, Un secol de activitate școlară... 1721-1821, p.41.

bisericești (protopopul și preoții) doreau binele școlii, reușind să atragă învățători calificați, de obicei la Școala de normă din Oradea Mare sau, după 1812, la Școala normală (Preparandia) arădeană, unde în perioada 1841-1920 vor învăța și 19 butinceni (c.62), dar lupta cu frecvența se dovedea foarte anevoioasă. Dacă privim tabelul evoluțiilor școlare din primul veac, rămăse în hrisoavele școlii confesionale greco-ortodoxe din Buttyin și analizăm participarea la cursuri doar în anii care înregistrează totalul copiilor de vârstă școlară (6-12 ani): 1814-15 – 15 frecvenți din 191 recenzați, 1822-23 – 46 din 242, 1844-45 – 46 din 355, 1864-65 – 117 din 309, 1872-73 – 64+26=90 din 64+355=419, ne dăm seama de greutatea începutului. Orientate doar împotriva efectelor, sfaturile și amenințările oficiale, adâncesc și mai mult confuzia generală, permițând adevăratelor cauze – sărăcia, lipsurile, indiferența – să sacrifice frecvența multor copii pe „altarul” unor activități casnice sau agricole.

Cei cu adevărat dornici de învățătură își vor găsi împlinirea, mai bine de un veac și jumătate (până în 1872), într-o școală condusă de un singur învățător. Clădirea ei, construită din lemn în anii precedenți primei sale consemnări (1789), undeva prin apropierea Bisericii Ortodoxe Vechi de la Maieriște, avea, după câte se pare, doar o sală de clasă, întrucât despre locuința învățătorului încă nu se vorbește. Tot acolo era și în 1820, apreciată ca „veche, dar corespunzătoare”³⁷⁴ și peste doi ani (1822), când edificiul este găsit de inspectorii „bine întreținut”³⁷⁵, iar activitatea desfășurată în el (1821) demnă de calificativul „foarte bine”³⁷⁶. În sfârșit, după aproape o

sută de ani, prin 1833 (mai degrabă decât în 1800-1810, cum ne spune destul de confuz părintele Iuliu Bodea – d.86), va fi construită o școală nouă, alcătuită la început dintr-o sală de clasă și locuința pentru dascăl. Edificiul, cu pereții din piatră și cărămidă nearsă, acoperit cu șindrilă, a fost ridicat – își amintea plin de mândrie protopopul Constantin Gurban – „la locu frumosu și cam în mijloculu satului”³⁷⁷, pe ulița numită de acum înainte „a școlii” („Schul gasse”), din apropierea Bisericii Ortodoxe Medii

1833. Școala confesională greco-ortodoxă din Buttyin. (Vedere tipărită de Sferdian & Mișca, Buttyin, 1914 – detaliu). (C.A.).

³⁷⁴ Idem, p.93.

³⁷⁵ Ibidem, p.113.

³⁷⁶ Ibidem, p.97.

³⁷⁷ Biserica și Școala, 26 iulie (7 august) 1887, nr.30, p.234.

(vezi harta topografică, 1855). Creșterea numărului elevilor și trecerea în 1872 la învățământul repartizat pe două clase („școala mică” și „școala mare”), instruite de 2 învățători³⁷⁸, vor determina extinderea suprafeței școlare cu încă o sală, pentru ca, după foarte puțină vreme, nevoi similare – înființarea școlii de fete în 1878³⁷⁹ (c.74) –, să ducă la apariția celei de a treia încăperi.

Se realizase, astfel, un progres incontestabil – școala cu 3 învățători –, la care cele mai multe comunități, încă nu puteau nici măcar să viseze. Două clase de băieți (una inferioară, a începătorilor din primii 3 ani și una superioară, a cetitorilor, mai avansați întru cunoaștere, din ultimele 3 clase)³⁸⁰, plus una de fete, reprezentau etalonul școlilor sătești, elementare sau triviale. Pentru copiii rămași de căruță mai fusese înființată după 1868 (ca secție a celei dintâi) și așa-numita Școală de repetiție, în care se încerca recuperarea (fie și parțială) a neșcolarizaților din eșantionul 12-15 ani. Întrucât, atribuțiile sale vizau și formarea unor deprinderi agricole (pomicultură, legumicultură, zootehnie ș.a.), Constantin Gurban o asemăna în 1893, când „a fost făcută mai plăcută poporului”³⁸¹, cu o „punte între școală și viață”³⁸². Tot pe linia îndemânărilor practice, dascălul Vasile Suci, va pune în 1899 bazele Școlii de repetiție economică, al cărei program cuprindea în proporție de 50% cursuri de economie agrară³⁸³. Din păcate, această Școală va fi aruncată de legea școlară din 1907 (promovată de noul ministru al cultelor și instrucției – contele A. Apponyi) în brațele limbii maghiare. Obligată să folosească limba stăpânilor, Școala de repetiție economică („Iparostanciskola”, după noua ei denumire) cuprindea în anul școlar 1910-11 patru clase (1 pregătitoare și 3 normale), 51 de elevi la începutul anului și 50 la sfârșit, cu o medie anuală de 4 absențe pe elev, fiind condusă de un singur învățător³⁸⁴. Chiar și așa – smulsă din contextul suratelor sale – Școala de repetiție economică își face datoria, pregătind apariția Școlii de ucenici, după Unirea din 1918.

Buttyin-ul ajunsese aici datorită adevăraților iubitori de înțelepciune – dascăli de mare vocație, anonimi sau cu nume știut: Iov Iovici, ai cărui 57 de ani petrecuți la catedră (majoritatea în Buttyin) sunt greu chiar și de numărat; Lucea Filip, care „după săvârșirea învățăturilor preparande căpătând stație de învățător în orașul Buteni, tinerimea patriei cea

³⁷⁸ Lumina (Arad), 24 septembrie/6 octombrie 1872, nr.8, p.36.

³⁷⁹ Biserica și Școala, 13/25 ianuarie 1880, nr.3, p.20.

³⁸⁰ I. Ilica, Despre școala cu doi invatiatori, idem, 1/13 iulie 1884, nr.27, p.p.215,216.

³⁸¹ Biserica și Școala, 28 februarie/12 martie 1893, nr.9, p.67.

³⁸² Idem.

³⁸³ V. Popeangă, Școala românească... 1867-1918, p.140.

³⁸⁴ Az Aradi kereskedelmi és iparkamara jelentése, Arad, 1912, p.166.

1821. Blazonul fraților George și Dumitru Brașovan din Buttyin (Brassay după înnobilare). (Din Ziridava, nr. XIX-XX, 1996).

locului – dar și câțiva laici, numele fraților gemeni, George și Dumitru Brașovan (administratori financiari – chestori – în Buttyin, promotori ai industriei și comerțului, înobilati în 1821 sub numele Brassay, investiți cu posesiunea Kakareo – satul vecin, azi Joia Mare – primul, ales director al școlii confesionale ortodoxe din Buttyin în 1817), figurând pe o placă de marmură fixată în zidul din față al școlii, construită prin 1833 și grație generozității lor³⁸⁹, ca să nu mai vorbim de menirea pilduitoare a protopopilor, care au purtat pe umeri, aproape în exclusivitate, povara dulce-amară a funcției de inspector școlar cercual.

De două ori pe an (primăvara și toamna) inspectoratul sau cercul școlar Buttyin (înființat în anul școlar 1861-62 pe structura protopopiatului omonim) găzduia (continuitatea fiind întreruptă doar atunci când ședința era programată într-o altă localitate subordonată) Conferințele învățătorilor (după 1890, Reuniunile învățătorilor) din cele 24-39 de școli afiliate. Întâlnirile (uneori dublate și de prezența preoților din protopopiat) ofereau învățătorilor cele mai nimerite prilejuri pentru continua lor perfecționare metodică, didactică și organizatorică. Asistau la lecții practice (Vasile Suciuc,

³⁸⁵ V. Popeangă, Un secol de activitate școlară... 1721-1821, p.113.

³⁸⁶ Idem, p.71.

³⁸⁷ Cornelia C. Bodea, Moise Nicoară (1784-1861), partea I-a (-1825), Diecezana, Arad, 1943, p.p.88,91,93.

³⁸⁸ Biserica și Școala, 5/17 ianuarie 1886, nr.1, p.4.

³⁸⁹ Dimitrie Stoi, Doi gemeni butinceni și diploma lor de înnobilare, Ziridava, nr.XIX-XX, 1996, p.p.339-342.

geografie și istorie universală – Despre Socrate, 1899³⁹⁰; Constanța Muntean, științe naturale – Creerii sau mintea omului, fizică – Plutirea corpurilor, 1903³⁹¹, citire – Moșul și nepotul, 1904³⁹²; Ioan Roșu, geografie, cls.III-a – Cercul Boros Sebes, 1908³⁹³, aritmetică, cls. IV-a – Împărțirea alor doi numeri zecimali, 1908³⁹⁴; Petru Perva, citire, cls. I-a – Despre literele „i, o și u”, 1909³⁹⁵; Cornel Vodă, istorie – Despre Bella al IV-lea, 1913³⁹⁶), urmăreau demonstrații și experiențe (de fizică și chimie – Cornel Vodă, 1913³⁹⁷), ascultau prelegeri (Corneliu Crețu – Despre fondurile școlare, Berta Câmpianu – Despre educația fetelor, 1880³⁹⁸; Vasile Suciuc – Reformațiunea bisericească, Războiul de independență nord american, 1897³⁹⁹; Vasile Suciuc – Despre școala de pomi, 1900⁴⁰⁰; Ioan Roșu – Necesitatea conștiinței și a ambițiunii în activitatea învățătorului, 1904⁴⁰¹; Ioan Roșu – Cunoașterea individualității elevului ca condiție principală în educațiune, 1905⁴⁰²; Ioan Roșu – Vocațiune și diligență – speculă și trândăvie, 1908⁴⁰³), făceau propuneri (înființarea bibliotecilor protopopială și școlară, 1881⁴⁰⁴, ultima situându-se în 1908 pe locul trei – după Arad și Hălmeagiu – cu 167 de opuri în 185 volume⁴⁰⁵, pentru ca în 1911-12 să totalizeze 179 de opuri în 197 volume, păstrându-și locul amintit⁴⁰⁶; constituirea unui muzeu școlar, care în 1904 avea 5 pietre minerale și 20 de monede vechi⁴⁰⁷, iar în 1905, 5 pietre și 33 monede vechi⁴⁰⁸, alcătuirea și tipărirea unui album intitulat: „Icoana școlii române la finea secolului al XIX-lea”, dedicat monografiilor școlare – idee susținută tot de un dascăl din Buttyin, Ioan Roșu, în anul 1908⁴⁰⁹). Deschise oricărui cetățean interesat de

---

³⁹⁰ Biserica și Școala, 7/19 noiembrie 1899, nr.45, p.360.

³⁹¹ Reuniunea Învățătorilor (Arad), 18 aprilie/1 mai 1905, nr.9 și 10, p.154.

³⁹² Idem, 19 decembrie 1904 (1 ianuarie 1905), nr.5, p.87.

³⁹³ Ibidem, 1/14 mai 1908, nr.5, p.p.112-114.

³⁹⁴ Ibidem, septembrie 1908, nr.9, p.p.207-211.

³⁹⁵ Ibidem, august 1910, nr.8, p.167.

³⁹⁶ Biserica și Școala, 1/14 decembrie 1913, nr.48, p.401.

³⁹⁷ Idem, p.402.

³⁹⁸ Ibidem, 6/18 aprilie 1880, nr.15, p.117.

³⁹⁹ Tribuna poporului, 13/25 septembrie 1897, nr.174, p.836.

⁴⁰⁰ Idem, 4/17 noiembrie 1900, nr.206, p.4.

⁴⁰¹ Reuniunea Învățătorilor, 19 decembrie 1904 (1 ianuarie 1905), nr.5, p.86.

⁴⁰² Idem, 15/28 decembrie 1905, nr.6, p.p.150,151.

⁴⁰³ Ibidem, octombrie 1908, nr.10, p.240.

⁴⁰⁴ Biserica și Școala, 20 decembrie 1881, (1 ianuarie 1882), nr.51, p.406.

⁴⁰⁵ Reuniunea Învățătorilor, decembrie 1908, nr.12, p.334.

⁴⁰⁶ Idem, august-septembrie 1912, nr.8-9, p.236.

⁴⁰⁷ Ibidem, 18 aprilie/1 mai 1905, nr.9 și 10, p.p.156,157.

⁴⁰⁸ Ibidem, 1/14 iulie 1905, nr.1, p.23.

⁴⁰⁹ Ibidem, 1/14 iunie 1908, nr.6, p.p.125,126.

bunul mers al școlii, reuniunile dascălilor atrăgeau o mulțime „de oameni din partea locului și împrejurimi”⁴¹⁰, depășind, astfel, cadrele unor simple întâlniri de breaslă. Calitatea lor impunea respect și sinceritate, ajungându-se uneori (1880) până la recunoașterea unicității – „nu mi-a ridicatu inse inima pana acuma inca nici una, ca și acest'a”⁴¹¹ – evenimentelor didactice organizate în cercul școlar Buttyin.

„În satul meu – avea să-și amintească în 1893 Constantin Gurban – de când me țin minte examenul a fost totdeauna di de serbatore pentru satul întreg”⁴¹². Spusele protopopului erau confirmate aproape în fiecare an de ziarele vremii, care acordau spații largi examenelor școlare desfășurate la Buttyin. Cele din iunie 1886 încep la orele 9 în prezența unei asistențe selecte și numeroase: inspectorul școlar cercual, comisarul consistoriului, câțiva învățători și preoți din satele vecine și mulți părinți și fruntași din Buttyin și comunele învecinate⁴¹³. „Scolele – informa ziaristul – erau decorate cu crengi verdi si cu flori, pruncii erau îmbracați in vesminte de serbatore, tienut'a loru esterioră inca prevestea, ca vomu se audimu respunsuri chiar si intielepte”⁴¹⁴. Abia început, examenul va satisface toate așteptările. Pruncii mici din clasa („scol'a”) învățătorului Ioan Ilica erau exercitați în cetire și scriere, precum și în elemente de gramatică, geografie și ale socoatei „cari toate sunt propuse (redate – n.n.) cu o desteritate adevaratu pedagogica, facu onore invetiatoriului loru”⁴¹⁵. Cei din clasa a II-a, condusă de învățătorul George Popovici, „au respunsu inca și mai multu decît cîte sunt pentru ei prescise in regulamentu; gramatic'a au studiat'o intréga, geografi'a, istori 'a universală si a patriei, socóta mentală si pe tabla, istoria naturală si fizic'a, din toate au respunsu peste asceptare”⁴¹⁶. La școala de fete, unde lucra învățătoarea Maria Popovici, „inca ascultaremu cu placere respunsurile din toate obiectele prescise pentru siese clase si chiar ni-au surprinsu lucrulu de mana alu eleveloru, aninatu pe unu perete din scóla in mai multe bucati, parte din portulu fétitieloru insusi, parte din utensilie de casa, ba fetele de clas'a a 6-a s'au prezentatu mare parte in imbracaminte lucrate de manile loru”⁴¹⁷. Drept recompensă, protopopul și inspectorul cercual împart elevilor premii în sumă de 80-90 cărțile din editura „Tribunei”, „ca se-i indemne si pe mai departe a cerceta scól'a si a

---

⁴¹⁰ Biserica și Școala, 6/18 aprilie 1880, nr.15, p.117.

⁴¹¹ Idem.

⁴¹² Ibidem, 2/14 mai 1893, nr.18, p.140.

⁴¹³ Ibidem, 29 iunie (11 iulie) 1886, nr.26, p.214.

⁴¹⁴ Ibidem, p.215.

⁴¹⁵ Ibidem.

⁴¹⁶ Ibidem.

⁴¹⁷ Ibidem.

se impreteni cu cetirea de cărți folositoare”⁴¹⁸. Școala promovase încă o dată examenul, dovedindu-și valoarea („fără ca se o laudu este de sine laudata”)⁴¹⁹ și înrâurirea exemplară („pote servi de modelu”)⁴²⁰ asupra suratelor sale.

Nu trecuseră decât doi ani de la eșuarea tentativei sinodului eparhial arădean de a înființa 5 gimnazii naționale, „cu preferință și în Buteni”⁴²¹, până la declanșarea ofensivei din primăvara lui 1879, pentru împlinirea celui mai sublim deziderat pedagogic înmugurit vreodată în sufletele butincenilor. Auziseră și ei despre „școlile de mijloc”, din care puteai să ajungi domn, ostenindu-te încă 8 ani printre cărți și profesori cumiți, ridicate în ultima vreme la Blaj (1754), Beiuș (1828), Brașov (1850), Nășăud (1863) sau, destul de curând (1869), la Brad și începuseră să creadă, că tare mândru i-ar fi stat uneia și în mijlocul comunei lor. „Pentru a usiora realizarea acestei dorintie, – mărturisea un contemporan – comun’a bisericasca a decretatu a oferi spre acestu scopu doue intravilane comasate, ce le are in mediloculu orasiului, pretiuite cam la 2.000 fl. era celelalte comune de prin pregiuru s’au angagiatu a ridica insusi edificiulu, spre care scopu s’a si subscrisu pana acum vr’o 2.000 fl. totu in obligatiuni dela omeni cu garantia si este sperantia a se mai colecta si mai multu daca se va sci cu positivitate că gimnasiulu într’adeveru se va ridica in Buteni” (c.77). Pe bună dreptate, oamenii aduceau și argumente administrative („căci Butenii este unu locu centralu, la carele graviteza vr’o 80-90 comune” – c.77) și demografice („deci ce e mai firescu, de cât ca unu tienutu compactu ca si acest’a si de altmintrea cu poporatiune nesticata [...] se pota da contingentulu de baieti indestulitoriu pentru unu gimnasiu” – c.77) în sprijinul cererii lor. Edificarea gimnaziului continuă să preocupe comunitatea și în pragul noului veac, la conferința învățătorilor din toamna lui 1900 înscriindu-se încă „5 membrii ajutători pentru înființândul alumneu”⁴²², iar după Unire, donațiile (10.000 de coroane din partea Institutului „Codrul”, în 1919)⁴²³, colectele și însuflețirea generală intră pe un fâgaș plin de speranțe. Cu toate că, până la urmă, „înființândul gimnaziu național român din Buteni”⁴²⁴, n-a fost să fie, dorința de a-l avea, istorisește tot atât de frumos, ca și o eventuală reușită, despre sufletul oamenilor, care au cutezat să iubească, să lupte, să viseze.

---

⁴¹⁸ Ibidem.

⁴¹⁹ Ibidem, 5/17 iunie 1887, nr.27, p.221.

⁴²⁰ Ibidem.

⁴²¹ Ibidem, 11/27 mai 1877, nr.16, p.p.122,123.

⁴²² Tribuna poporului, sâmbătă, 4/17 noiembrie 1900, nr.206, p.4.

⁴²³ Românul, 1/14 ianuarie 1919, nr.1, p.6.

⁴²⁴ Idem.

Cum toate problemele financiare ale învățământului local cădeau pe umerii comunității, nu trebuie să ne mire frecvențele neajunsuri și dificultăți. Încă din zilele în care construiau edificiul școlar, oamenii erau nevoiți să se gândească la banii pentru mobilier și materiale didactice, pentru întreținere și reparații, pentru simbria dascălului, pentru cărți și tăblițe. Fără să fi ajuns vreodată în situația de a nu-și putea întreține școala, momentele grele nu i-au ocolit nici pe locuitorii din Buttyin. Un veac și mai bine fuseseră nevoiți să se mulțumească doar cu o clădire școlară modestă și veche, iar după construirea (în etape) a celei noi, „starea (ei – n.n.) slabă (din 1906 – n.n.) reclăma o renovare radicală” (d.86), amânată însă din considerente politice (legea Apponyi) și materiale. Plata învățătorilor (bani și bunuri materiale), stabilită întotdeauna după negocieri cu sătenii, oglindea posibilitățile acestora, situându-se cam la jumătatea veniturilor din localitățile de câmpie. Apelurile prin care oficialii erau îndemnați „să-și arate bunăvoința ca nici unii să nu se simtă orfani și trecuți cu vederea, pentru că au stăruit, ca nimbul școalei lor să rămână neștirbit”⁴²⁵, ajungeau uneori la comună, dar niciodată până la urechile statului austro-maghiar. Lipsită de orice ajutor bugetar (spre deosebire de școala maghiară de stat, susținută integral din banii publici)⁴²⁶, școala confesională dispunea doar de un intravilan, de o locuință pentru dascăl: 2 odăi, antișambră, cuilină, cămară, grajd, cocină, pod, grădină⁴²⁷ și de un fond școlar înființat în 1906 sub numele „Fondul școalei gr.ort. române din Buttyin (Buteni)”, reprezentând un capital de peste 4.000 coroane destinate renovării edificiului (d.86). În rest, sumele adunate de la contribuabili și eventualele donații erau reunite în fondul școlar, drămuț anual (aici în 1878) cu multă chibzuință:

1. Convenția epitropească pe 1878.....	33 fl. 60cr.
2. Aucta școlară pe 1878.....	18 fl.
3. Salariul învățătorului I.....	252 fl.
4. Răscumpărarea celor 20 cente de fân pentru învățător.....	20 fl.
5. Salariul învățătorului II.....	300 fl.
6. „Aceluia pentru quartire”.....	100 fl.
7. Salariul învățătorului III la școala de fete.....	100 fl.
8. „Scriptoristicul școalelor”.....	6 fl.
9. Curățirea și văruirea școalelor.....	20 fl.
10. „Pentru foile școlare”.....	14 fl.
11. Harta Europei și semiglobul.....	12 fl.
12. Pentru înființarea bibliotecii școlare.....	24 fl.

⁴²⁵ Biserica și Școala, 17/24 noiembrie 1912, nr.46, p.6.

⁴²⁶ Idem, 15/27 aprilie 1890, nr.15, p.119.

⁴²⁷ Ibidem, 22 iunie (5 iulie) 1903, nr.25, p.201; ibidem, 5/18 iulie 1909, nr.27, p.p.10,11.

13. Dulap pentru bibliotecă.....	15 fl.
14. „În salariul servitorului școalelor”.....	30 fl.
15. „În salariul crâșnicului”.....	55 fl.
16. Procurarea unor aparate de fizică.....	20 fl.
17. Neprevăzute.....	150 fl.

Total 1.169 fl. și 60 cr.⁴²⁸

Dacă inițial (1792), Viena prevăzuse necesitatea câtorva ore de limbă germană în școlile confesionale triviale, după semnarea dualismului austro-maghiar (1867), ungurii se vor năpusti cu furie asupra puilor de valahi obligându-i să le învețe limba. Sesizând gravitatea pericolului, neobositul Constantin Gurban, ales de două ori deputat (1875-1878 și 1884-1887), va biciui de la tribuna Parlamentului perfida samavolnicie asmuțită împotriva identității naționale românești (d.76). Surde și încrâncenate, guvernele maghiare continuă, însă, politica de deznaționalizare a tineretului celorlalte naționalități, împingând lucrurile până la insuportabil. În mai 1904 ministrul de culte și instrucție, Albert Berzeviczy, își face cunoscute intențiile de modificare a legislației școlare, afirmând, printre altele, cu multă seninătate că, după aprobarea proiectului său, „dacă într-o școală cu limba de predare nemaghiară s-ar afla și 20% elevi care au limba maternă maghiara, atunci se va folosi în respectiva școală și limba maghiară în predare”⁴²⁹. Nu știm până unde s-ar fi putut ajunge prin aplicarea celor de mai sus, dar, în mod cert, „școalele noastre – dădea asigurări același Constantin Gurban – le vom susține din sărăcie și după putință și vină asupra noastră orice primejdie de pieire nu ne temem căci... noi credem în viitorul celor asuprași”⁴³⁰. Aceste memorabile cuvinte vor lumina sufletele învățătorilor mai ales după aprobarea în iunie 1907 a legii ministrului Apponyi, care dorea să facă din toți absolvenții școlilor populare buni cunoscători ai limbii maghiare. Agresivitatea și neobrăzarea, dospite în cancelariile din Pesta, răbufniseră, încă o dată, asupra școlilor **particulare, ortodoxe și românești**, înființate și susținute exclusiv din punga sătenilor, ai căror copii – **pe bani proprii și buni, fără nici o lăscăie de la stat** – se vedeau obligați să buchisească în așa măsură limba stăpânilor, încât „după terminarea anului al IV-lea de școală să-și poată exprima la înțeles gândurile în limba maghiară, atât cu graiul cât și în scris”⁴³¹. În ciuda protestelor de tot

⁴²⁸ V.Popeangă, Școala românească... 1867-1918, p.45.

⁴²⁹ Tribuna, 28 octombrie (10 noiembrie) 1904, nr.204, p.2.

⁴³⁰ Constantin Gurban, La proiectul-Berzeviczy I, idem, 18/31 august 1904, nr.156, p.p.1,2; cf. ibidem, 19 august (1 septembrie) 1904, nr.157, p.1.

⁴³¹ Românul, 6/19 ianuarie 1913, nr.5, p.1.

felul (inclusiv al sinodului protopopesc din tractul Buteni, întrunit la 22 februarie/7 martie 1907, sub prezidiul protopopului Ioan Georgia)⁴³², legea începe să-și împrăstie otrava. Școlile din Văsoaia, Păiușeni și Ignești, ai căror locuitori nu putuseră aduna mia de coroane prevăzută de contele Apponyi pentru salariile învățătorilor, sunt închise în toamna lui 1908⁴³³, George Indreica, învățător la Buttyin, este amendat în martie 1911 cu 50 de coroane pentru neglijarea limbii maghiare⁴³⁴, iar „în zilele din urmă (vara lui 1913 – n.n.) s-a ordonat pornire de cercetare disciplinară în contra învățătorilor români din Buteni, Petru Perva și Ioan Muntean, pe motivul devenit banal, că n-au prezintat rezultate mulțămitoare pentru infiltrarea limbii lui Arpád în sufletele nevinovaților copilași români”⁴³⁵.

Câteva clipe de speranță va cunoaște „mult chinuitul popor din acest ținut”⁴³⁶ la memorabila Adunare populară, convocată de membrii din Buteni ai Partidului Național Român, pentru ziua de 4/17 septembrie 1911. Aproape 2.000 de țărani din toate satele megieșe (de la Dezna și Chisindia până dincolo de Dieci și Hodiș)⁴³⁷ se adună în piața centrală a Buteniului. Rând pe rând, personalități locale (dr. Aurel Grozda) și, mai ales, arădene (dr. Teodor Mihali – președintele Clubului deputaților naționaliști și vicepreședintele Comitetului național, Vasile Dămian – deputatul Băii de Criș, dr. Ioan Suci, dr. Romul Veliciu) le vorbesc despre necazurile prăbușite în ultima vreme asupra neamului românesc⁴³⁸. Prin legea școlară apponyiană, considerată de Vasile Dămian „o batjocură a culturii”⁴³⁹, corifeii maghiari – își continua raționamentul același vorbitor – „au vrut să ne impună limba maghiară și să ne facă pe toți

Biblioteca populară
a partidului național român din Transilvania
și Ungaria.

Nr. 2.

Adunarea populară dela Buteni.

ARAD, 1911.
TIPARUL TIPOGRAFIEI „CONCORDIA”.

1911. Foaia de titlu a cărții
„Adunarea populară dela Buteni”,
editată în anul 1911 la tipografia
„Concordia” din Arad.

⁴³² Tribuna, 15/28 martie 1907, nr.60, p.4.

⁴³³ Idem, 21 noiembrie (4 decembrie) 1908, nr.260, p.p.4,5.

⁴³⁴ Reuniunea Învățătorilor, martie 1911, nr.3, p.p.95,96.

⁴³⁵ Românul, 27 iulie vechi (9 august nou) 1913, nr.163, p.6.

⁴³⁶ Idem, 2/15 septembrie 1911, nr.192, p.3.

⁴³⁷ Ibidem, cf. (pentru ansamblul Adunării), ibidem, 3/16 septembrie 1911, nr.193, p.3; ibidem, 4/17 septembrie 1911, nr.194, p.4; ibidem, 6/19 septembrie 1911, nr.195, p.p.2-4.

⁴³⁸ Adunarea populară dela Buteni, Tiparul tipografiei „Concordia”, Arad, 1911.

⁴³⁹ Idem, p.22.

unguri. Și zadarnic am cercat noi să vorbim de drepturile noastre asigurate la 1848 etc. Zadarnic am accentuat, că un popor care întrebuințează o limbă în contactul zilnic, nu se poate lumina decât în acea limbă. N'au voit să ne asculte...⁴⁴⁰. Cu toate acestea, oamenii vor pleca din Buteni mult mai încrezători și destul de hotărâți „ca apoi când se vor deschide barierele și se va împrăștia întunerecul de azi, să se știe folosii de drepturile lor pentru progresul și înflorirea neamului și al patriei”⁴⁴¹.

*

În primii ani după Unire (1919-1922) școala își păstrează caracterul confesional, schimbându-și însă, imediat, denumirea. Ea devine Școala primară națională română Buteni, avându-l ca director (1919-1921) pe

1919. Școala primară națională română BUTENI. (A.Ș.G.B.).

1923. Școala primară de stat BUTENI. (A.Ș.G.B.).

învățătorul I. Ganea. Sfârșitul confesionalismului local (1922), aduce școala sub auspiciile statului. Momentul este oglindit, printre altele, și de noua titulatură: Școala primară de stat Buteni, condusă, încă din perioada confesională (1921-1922) până în 1926-1927, de învățătorul Cornel Vodă. Născut la Șilindia (jud. Arad) în 22 mai 1892 este numit învățător la Buteni (1912), după absolvirea Școlii normale arădene (promoția 1911-1912)⁴⁴². Se remarcă la catedră, dovedește talent dirijoral și pricepere în funcția de director școlar. Decorațiile „Răsplata muncii” (1926) și „Răsplata muncii pentru 25 ani de serviciu” (1944) îi validează activitatea. Moare la 31 iulie 1953 și se odihnește în cimitirul ortodox de la Aradul-Nou.

Din 1927-1928 destinele școlii sunt preluate de învățătorul Vasile Crucin, care le menține (până în 1949-1950), cu pricepere și talent, pe drumul

1920. Direcțiunea școlii primare naționale române BUTENI. (A.Ș.G.B.).

⁴⁴⁰ Ibidem.

⁴⁴¹ Ibidem, p.23.

⁴⁴² Teodor Botiș, Istoria Școlii Normale (Preparandiei) și a Institutului Teologic Ortodox-Român din Arad, Ed. Consistorului, Arad, 1922, p.493.

Corneliu Vodă – director școlar între 1921-1927. (C.B.O.B.).

unei pedagogii moderne și exigente. Vede lumina zilei în 17 februarie 1901 la Brad (jud. Hunedoara), unde urmează primele 4 clase primare. Ulterior își desăvârșește studiile la Școala normală din Deva. Eliberarea unei catedre îi facilitează în toamna lui 1927 transferul și numirea, inclusiv ca director, la Școala primară de stat din Buteni. Învățătura, cinstea și ordinea vor fi permanențele pedagogice promovate aici de Vasile

Vasile Crucin – director școlar între 1927-1950. (C. fam. Zoe Dăianu).

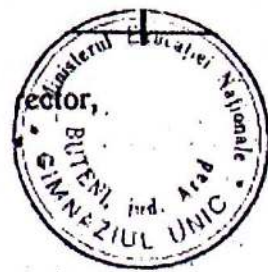
Crucin, aproape două decenii și jumătate. Vocația pedagogică a „distinsului” și „vrednicului” director se manifestă și înafara școlii, unde, prin acțiuni adecvate mediului sătesc (șezători culturale, conferințe ș.a.), „răspândește în straturile poporului din acele părți lumina culturii și a științei”⁴⁴³. Este răpus de urgia bolșevică la 18 octombrie 1951. Cimitirul ortodox din Brad îi ocrotește împăcarea și neființa.

Cu doi ani înaintea încheierii mandatului său, mai precis în 1948,

1948. Școala elementară comuna Buteni. (A.Ș.G.B.).

școala primește o nouă denumire – Școala elementară comuna Buteni – sub care începe să traverseze perioada comunistă. Matricolele școlare din 1945-1946 atestă înființarea Gimnaziului Unic Buteni, sub direcțiunea doamnei Atena Gornic. Dincolo de împlinirea unui vis mai vechi, înfiriparea Gimnaziului, cu 3 ani de

1945. Gimnaziul Unic BUTENI. (A.Ș.G.B.).

⁴⁴³ Gazeta Învățătorilor (Arad și București), 1 iunie 1929, nr.1, p.2; cf. Românu, miercuri, 26 iunie 1935, nr.15, p.3.

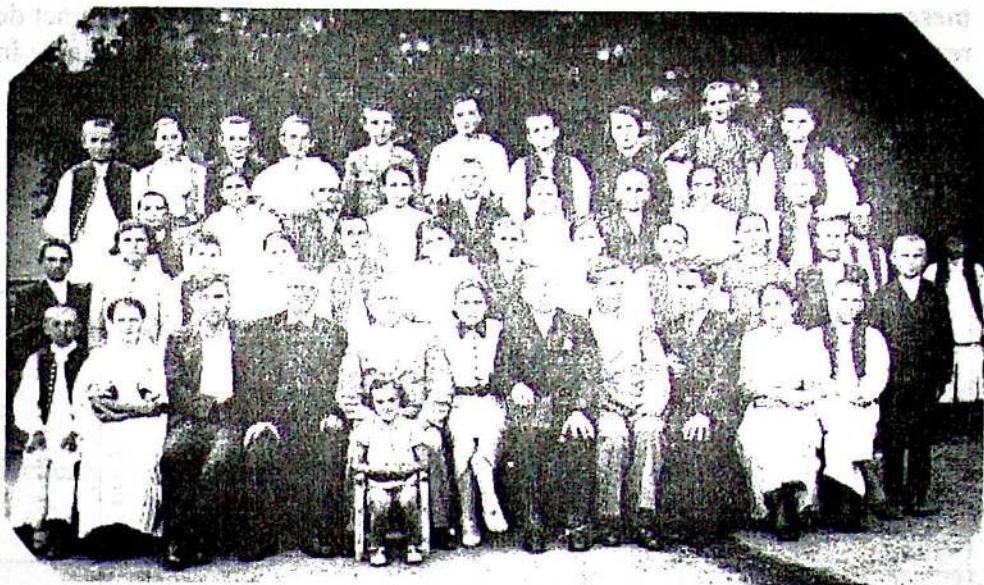
studiu (echivalenți ai claselor V, VI, VII) post primare, instituie predarea disciplinelor în sistem semestrial de către profesori. În perioada funcționării sale (1945-1950), structura școlii reflectă noua configurație: 4 clase elementare plus 3 ani gimnaziali. Lucrul acesta se întâmpla după ce, în toamna lui 1926, se trecuse deja, de la sistemul elementar cu 6, la cel cu 7 clase obligatorii⁴⁴⁴.

Secvențe didactice românești aparținătoare învățământului de stat din Buteni (Școala primară – cu șase, respectiv cu șapte clase – și Gimnaziul Unic – G.U.) în perioada 1925-1946⁴⁴⁵

Anul școlar	Clasa	Înscriși	B	F	Promovați		Neclasificați din cauza absențelor		Transferați		Examaticulați		Repetenți	Total elevi pe școală	Învățător
					B	F	B	F	B	F	B	F			
1925-26	I	46	20	26	12	21		2					8	3	A. Mihăescu
	II	35	21	14	17	11	1						3	3	Ioan Popescu
	III	69	29	40	23	38		1	2				4	1	C. Munteanu
	IV	43	43		37		3						3		Vasile Drincu
	IV	41		41		37		2						2	Elena Popa
	V	23	12	11	9	11	2		1						
1930-31	VI	28	21	7	15	7	1		5						Corneliu Vodă
	I	58	58		42		3		5				8		Emilia Borlea
	II	58	10	48	5	32	1	5	1	2			3	9	E. Frățeanu
	III	70	33	37	21	30	2	2	1				9	5	Vasile Drincu
	III	58	18	40	8	34	4	3	1				3	3	Vasile Crucin
	III	27	27		20								7		E. Igneșca
	IV	61	35	26	21	16	4	3	1	1			9	6	Letitia Suba
	V	24	13	11	12	11							1		E. Igneșca
	VI	15	6	9	6	7		2							Vasile Crucin
	VII	17	13	4	6	3	5		2	1					Vasile Crucin
1940-41	I	39	23	16	13	12	6	2	1			1	3	1	Neconsemnat
	II	60	23	37	18	28		4	2	3			3	2	Neconsemnat
	III	46	22	24	21	22			1	2					Neconsemnat
	IV	53	25	28	12	19	4	2	2	4			7	3	Neconsemnat
	V	29	17	12	12	11	3					1	2		Neconsemnat
	VI	38	20	18	14	12	4	3	2	1		1		1	Neconsemnat
	VII	35	14	21	11	16		1	3	2		2			Neconsemnat
1945-46	I	37	22	15	14	12	4	2					4	1	Neconsemnat
	II	28	14	14	12	11	1	2		1			1		Neconsemnat
	III	35	21	14	13	11	4	1					4	2	Neconsemnat
	IV	32	19	13	19	12		1							Neconsemnat
	V	11	4	7		1	4	6							Neconsemnat
	VI	10	2	8	2	5		3							Neconsemnat
	VII	29	14	15	13	14		1	1						Neconsemnat
G.U 1945-46	I	40	28	12	20	11	1					7	1	40	Profesori neconsemnați

⁴⁴⁴ A.Ș.G.B., matricola nr.V, anul școlar 1926-1927, p.p.1-183.

⁴⁴⁵ A.Ș.G.B., matricolele nr.III și IV, anul școlar 1925-26, p.p.1-286; matricolele nr.XI, 12 și 13, anul școlar 1930-31, p.p.86-188; 1-197; 1-75; matricola nr.23, anul școlar 1940-41, p.p.1-300; matricola nr.XXIX, anul școlar 1945-46, p.p.1-182; matricola nr.3.346, anul școlar 1945-46, f.1-40.

1936. Absolvenții claselor a VII-a. La mijloc (de la stânga spre dreapta): învățătoarea Letiția Fânața (clasa de fete), Vasile Crucin (director) și învățătorul Gheorghe Beinșan (clasa de băieți). (C.A.).

Foarte îmbucurătoare, cifrele școlarizațiilor (285 în 1925-1926, 388 în 1930-1931, 300 în 1940-1941 și chiar 182 în 1945-1946 – diminuată de război), nu pot ascunde însă refuzul unora de a merge la școală. Recensământul populației din decembrie 1930 (d.95), an de maximă frecvență (388), confirmă, din păcate, adversitatea (parțială) față de instrucție și educație. Cei 23,66% neștiutori de carte (226 bărbați și 480 femei), majoritatea din eșantionul 20-64 de ani, respirau încă aerul neoxigenat al vechilor mentalități. Vrând-nevrând, lupta cu abandonul școlar continuă și în perioada interbelică, vechea Școală de repetiție transformându-se la sfârșitul deceniului doi în Școală de adulți, care, după ultimul război mondial, devine Școală de alfabetizare, condensată la 2 ani (cicluri) de studiu.

Constante rămân și preocupările formative pentru muncă, desfășurate, imediat după Unire, prin intermediul Școlii de ucenici, înființată la Buteni în toamna lui 1921. Structurată pe 3 ani (cursuri) de studiu, plus (inițial) unul pregătitor, post elementari, școala se bucură încă de la început de atenția conducerii comunei⁴⁴⁶, asigurând pregătirea teoretică pentru aproximativ 70-90 de elevi (în mare majoritate români), dornici să devină

⁴⁴⁶ A.P.B., fond 1929, dosar nr.30, act nr.0.241, 6 martie 1929, f.032; idem, act nr.0.974, 27 august 1929, f.123; fond 1931, dosar nr.30, act nr.192, 23 februarie 1931, f.21; fond 1934, dosar nr.30, act nr.419, 26 aprilie 1934, f.43.

meseriași. La scurtă vreme Buteniul devine (până după 1939)⁴⁴⁷ un punct de reper și de mare atracție pentru copiii din 37 de localități, situate inclusiv în Ungaria.

Secvențe didactice ale efortului de aprofundare și de recuperare a cunoștințelor prin Școala de repetiție, Școala de adulți și prin Școala de alfabetizare din Buteni în perioada 1922-1950⁴⁴⁸

Anul școlar	Clasa	Înscriși	B	F	Promovați		Neclasificați din cauza absențelor		Transferați		Exmatriculați		Repetenți		Total elevi pe școală	Învățător
					B	F	B	F	B	F	B	F	B	F		
1922-23 Total B 42	II	11	3		3										110	George Dronca
	III	22	5		5											
	IV	21	8		8											
	V	23	6		6											
	VI	6	2		2											
	N	25	18		18											
1922-23 Total F 68	I	2		2	2										50	E. Ignișca
	II	11		8	8											
	III	22		17	17											
	IV	21		13	13											
	V	23		17	17											
	VI	6		4	4											
1928-29 Total B 10	N	25		7	6		1								E. Frățeanu	
	II	11	3		2				1							
	III	34	5		5											
1928-29 Total F 40	N	2	2		2										114	Neconsemnat
	I	2		2	1		1									
	II	11		8	7		1									
	III	34		29	24		5									
1949-50 Total B. F. 68	IV	1		1	1										Neconsemnat	
	C. I	68	22		15		7									
1949-50 Total B. F. 46	C. I	68		46	33		13								Neconsemnat	
	C. II	46	20		19		1									
		46		26	21		5									

⁴⁴⁷ Idem, fond 1939, dosar nr.30, act nr.417, 28 februarie 1939, f.43; idem, act nr.1.492, 12 august 1939, f.151.

⁴⁴⁸ A.Ș.G.B., registrul nr.3.403 al Școlii de repetiție, anul școlar 1922-23, f.12-73; matricola nr.II a Școlii de adulți din Buteni, anul școlar 1928-29, p.p.77-126; registrul matricol nr.3.418 al Școlii de alfabetizare, anul școlar 1949-50, p.p.1-115.

1921. Direcțiunea
școlii de ucenici
BUTENI. (A.Ș.G.B.).

Secvențe didactice formative și educative ale Școlii de ucenici din Buteni în
perioada 1921-1930⁴⁴⁹

Anul școlar	Cursul	Înscriși	Băieți	Promovați	Neclasificați din cauza absențelor	Repetenți	Total elevi pe școală	Învățător
1921-22	Pregătitor (P)	21	21	7	7	7	79	Petru Perva
	I	24	24	16	1	7		Vasile Drincu
	II	22	22	14	3	5		George Dronca
	III	8	8	3	3	2		Corneliu Vodă
	N	4	4		4			În funcție de curs
1926-27	I	40	40	29	11		92	Corneliu Vodă
	II	26	26	23	3			Vasile Drincu
	III	26	26	25		1		Vasile Drincu
1929-30	I	22	22	16	2	4	67	Neconsemnat
	II	13	13	10	2	1		Neconsemnat
	III	32	32	18	14			Neconsemnat

⁴⁴⁹ A.Ș.G.B., registrul nr.3.385 al Școlii de ucenici, anul școlar 1921-22, p.p. 1-79; matricola nr.I, anul școlar 1926-27, 1927-28, p.p.1-96; matricola nr. II a Școlii de ucenici din Buteni, anul școlar 1928-29, 1929-30, p.p.72-136.

Naționalitatea, opțiunea profesională și domiciliul de proveniență ale elevilor Școlii de ucenici din Buteni în perioada 1921-1930⁴⁵⁰

Situația elevilor pe naționalitate, meserii și domiciliul de proveniență		Anul școlar		
		1921-22	1926-27	1929-30
Naționalitatea	română	69	75	58
	maghiară	9	9	3
	germană	1	7	6
	slovacă	-	1	-
Meseriile alese	brutar	-	1	-
	cojocar	6	9	11
	croitor	6	7	5
	comerciant	9	16	8
	curelar	2	3	2
	econom	-	1	-
	faur	6	3	5
	frizer (bărbier)	2	2	4
	măcelar	4	2	2
	mecanic (lăcătuș)	5	6	2
	morar	-	-	1
	pantofar	13	13	8
	pălărier	1	-	-
	rotar	-	1	-
	tapițier	-	3	-
	tăbăcar	13	6	9
	tinichigiu	3	5	2
	tâmplar (măsar)	8	11	4
	zidar	1	3	4
	Domiciliul de proveniență	Almaș	1	-
Berindia		1	-	2
Bârsa		-	4	2
Bonțești		1	2	3
Brad		2	-	-
Buhani		-	2	1
Buteni		53	58	34
Cărand		1	-	-
Chisindia		3	4	7
Cil		2	-	-
Crocna		-	2	1
Cuied		4	1	2
Dezna		-	-	1
Donceni		1	2	-
Gai (Arad)		-	1	-
Galșa		1	-	-

⁴⁵⁰ Idem.

Situția elevilor pe naționalitate, meserii și domiciliul de proveniență		Anul școlar		
		1921-22	1926-27	1929-30
Domiciliul de proveniență	Glogovăț	1	-	-
	Govojdia	1	-	-
	Hodiș	1	-	1
	Joia-Mare	-	-	1
	Laz (Dezna)	-	1	-
	Magoci (j. Bichiș)	-	1	-
	Mașloc (j. Timiș)	-	1	-
	Minișul de Sus	-	1	1
	Nadăș	-	-	1
	Ohaba-Sârbească	-	1	-
	Păiușeni	-	-	1
	Polonita (j. Odorhei)	-	-	1
	Răpsig	-	1	-
	Revetiș	-	2	3
	Roșia	2	2	-
	Sălăgeni	1	1	2
	Sebiș	-	2	1
	Sântana	1	-	-
	Susani	-	3	2
	Șilindia	1	-	-
Ungaria	1	-	-	

În plină perioadă interbelică, butincenii încep să fie tot mai preocupați de ideea înfiripării unei Școli de agricultură. Gândul venea pe fondul activității educative inițiată în secolul XIX și desfășurată în grădina școlară, al cărei nume sugestiv, „Școala de pomi”, o recomanda și persoanelor mai puțin obișnuite cu menirea ei. T. Dărău din Buteni, agronom la Institutul Politehnic Paris-Bruxelles, propune consătenilor săi, în toamna lui 1930, organizarea unui curs experimental de autoinstruire agricolă predat prin corespondență⁴⁵¹. Vara lui 1936 înregistrează memoriul avocatului, dr. Sabin Dan, din localitate „în cauza înființării unei Școli de agricultură în comuna Buteni”⁴⁵². Ambele inițiative au rămas nefinalizate.

Educația copiilor preșcolari va fi reglementată de statul austro-maghiar la sfârșitul secolului XIX. Și de această dată ungerimea forțează toate porțile, reușind să-și impună (a câta oară?!) limba, inclusiv prin Legea grădinițelor de copii elaborată în 1891⁴⁵³. Oricum, la Buteni, preșcolarii vor învăța cântece și poezii românești în grădinița înființată după Marea Unire. Găzduită inițial în clădirea fostei Școli confesionale romano-catolice, sub

⁴⁵¹ Aradul (Arad), 10 noiembrie 1930, nr.1, p.2.

⁴⁵² A.P.B., fond 1936, dosar nr.30, act nr.878, 6 iunie 1936, f.89.

⁴⁵³ Vasile Popeangă, Mărturii... 1784-1918, p.16.

1926-1927. Grădina de copii Buteni. Cond. P. Ganea. (C.A.).

conducerea educatoarei P.Ganea, „Grădina de copii” obține în mai 1933 (educatoare Elena Balaban) localul ocupat de doctorul Erdős Mathia⁴⁵⁴, construit lângă Dispensarul uman (pe terenul actualei Cooperative de credit „Măgura”), cu menirea de locuință pentru medicul din comună. Pe măsura creșterii popularității sale, afluxul copiilor va fi tot mai mare, ajungându-se în 1944 la două posturi de educatoare⁴⁵⁵. Comunitatea nu-i dă uitării nici pe copiii săraci sau orfani, de îngrijirea cărora (pregătirea hranei ș.a.) se ocupau învățătoarele ajutate de școlărițele din cursul superior primar. Locul acestor acțiuni de binefacere îl oferea Căminul de zi, înființat în același an (1944), la stăruința învățătorului Vasile Tătaru, președintele Comitetului local de patronaj⁴⁵⁶.

*

Învățământul maghiar. Nu știm dacă și unde au umblat la școală copiii oaspeților unguri până în primele decenii ale veacului XIX. Probabil fuseseră dați în grija capelanului, care slujea la capela romano-catolică edificată în 1781. Din 1834 documentele (d.59) încep să vorbească despre Școala elementară confesională romano-catolică, ridicată, puțin după 1818, în contextul reorganizării parohiei romano-catolice (biserică, locuință pentru

⁴⁵⁴ A.P.B., fond 1933, dosar nr.30, act nr.345, 15 mai 1933, f.47.

⁴⁵⁵ Tribuna Română (Arad), 10 februarie 1944, nr.29, p.3.

⁴⁵⁶ Idem, 18 august 1944, nr.186, p.2.

Începutul veacului XIX. Clădirea Școlii confesionale romano-catolice din Buttyin (astăzi Muzeul local). (C.A.).

preot, școală) – (d.70; d.81; d.90; c.42; c.43). Detaliile ulterioare completează, cât de cât, portretul strădaniilor educative maghiare de origine confesională, sortit să rămână însă, cel puțin deocamdată, incomplet. Se pare că în primii doi ani (1859, 1861) școala maghiară era frecventată și de câțiva copii evrei (diferența dintre frecvenți și cei de vârstă școlară), ai căror părinți nu-și organizaseră încă

viața religioasă și școlară la nivel de comună.

Anul	Copii de vârstă școlară	Elevi care frecventează școala	Învățător
1859	33	45	Maximilianus Iglody
1861	29	38	- „ -
1863	23	23	- „ -
1866	23	23	Josephus Zsoldányi
1868	48	23	Adalbertus Keserii
1873	43	31	Thomas Hilák
1878	?	?	Schmidt József ⁴⁵⁷

Pentru a veni în ajutorul confrăților de la sate, ungurii din conducerea comitatului Arad hotărâsc extinderea învățământului maghiar de stat în 26 de comune⁴⁵⁸.

Românii, obligați de multe ori să renunțe la ei înșiși, atunci când alcătuiau fondurile școlare, pricep afrontul și protestează, numind preconizatele școli „adevărați monștrii ai timpului”⁴⁵⁹. Cum însă politicul o mai luase și altă dată razna, Buttyin-ul se vede procopsit în 1897 cu o Școală populară elementară maghiară de stat, susținută până în pânzele albe de notarul comunal, Isidor Popescu⁴⁶⁰. Acționând ca un „cui a lui Pepelea”,

⁴⁵⁷ Șematism (r.c.)/1859, p.112; idem/1861, p.56; ibidem/1863, p.p.62,63, (d.70); ibidem/1866, p.60; ibidem/1868, p.60; ibidem/1873, p.p.71,72; Szöllösy Károly, Aradmegye népoktatási intézeteinek névtára, Arad, 1879, p.p.18,51; (c.75).

⁴⁵⁸ Tribuna poporului, 10/22 mai 1897, nr.89, p.428.

⁴⁵⁹ Idem.

⁴⁶⁰ Ibidem, 14/26 iunie 1897, nr.112, p.539; ibidem, 12/24 iulie 1897, nr.131, p.630; ibidem, duminică 16/19 aprilie 1900, nr.70, p.3.

1897. Clădirea Școlii populare elementare maghiare de stat din Buttyin. (C.A.).

uneori și din vina dascălilor și a preoților ortodocși, care îi ofensau pe copiii proveniți din familiile baptiste, școala maghiară devine locul de refugiu pentru unii dintre cei discriminați⁴⁶¹. Regretabil, dar justificat, fenomenul rămâne, totuși, nesemnificativ.

Învățământul evreiesc.

După organizarea vieții cultice sub acoperișul primei sinagogi (1863), evreii pripășiți la Buttyin înfiin-

țează în anul 1870 o Școală elementară confesională (c.76) într-o casă închiriată pe Calea Ardealului, cum i se mai spunea drumului care pleacă

1904-1905. Școala populară elementară de stat cu limba de predare maghiară din Nagy-Buttyin, clasele II-VI. Rohrszetter János, învățătorul clasei a VI-a. (C.A.).

din comună îndreptându-se către Brad⁴⁶². Puținele informații disponibile se referă la momentul 1878, când școala beneficia de o înzestrare acceptabilă,

⁴⁶¹ Ibidem, 10/22 iulie 1899, nr.132, p.p.5,6.

⁴⁶² Informația referitoare la clădirea închiriată pentru școală ne-a fost oferită de d-nul Alexandru Popper, originar din Buteni.

era frecventată de 20 elevi, iar dascălul, Deutsch Lázár, avea un salariu de 300 forinți (c.76). Inaugurarea noii sinagogi (prin 1902) aduce școala într-o clădire anexă construită special pentru ea. În condițiile României Mari, care abrogă – după cum am văzut – confesionalismul, copiii minoritarilor încep

Buteni

Calea Ardealului

Buteni – Calea Ardealului – unde, potrivit tradiției, a funcționat prima Școală elementară confesională evreiască, înființată în anul 1870 la Buttyin. (Carte poștală editată de Simion Brânda în anul 1928). (C.A.).

să învețe la școala românească de stat. Aici îi va surprinde apocalipsa războiului pe cei 5 elevi evrei, urmăriți și exmatriculați la 15 noiembrie 1940, în baza articolului III dintr-un Decret Lege, comunicat Școlii din Buteni de Inspectoratul Școlar Județean Arad⁴⁶³. Peste doar un an majoritatea evreilor vor fi evacuați la Arad, comunitatea lor pierzându-și definitiv consistența⁴⁶⁴.

Învățământul baptist. Răspândirea și consolidarea ideilor baptiste acutizează necesitatea unei școli autohtone pentru instruirea pastorilor. Atât la Conferința din 8-10 iunie 1919, cât și la Congresul I din 14-16 februarie 1920, desfășurate la Buteni, bapțiștii dezbat și decid înființarea Seminarului Teologic Baptist din România⁴⁶⁵. Comitetul Uniunii se oprește asupra datei de 1 septembrie 1921 pentru începerea cursurilor Seminarului din localitatea Buteni⁴⁶⁶. Aceeași conducere superioară alege forma instituției de învățământ („Curs biblic”), durata școlarizării (6 luni) și corpul profesoral

⁴⁶³ A.Ș.G.B., matricula nr.23, anul școlar 1940-41, p.p. 29, 30, 70, 98, 285.

⁴⁶⁴ Comunitatea Evreilor (M) Arad, Act de constatare nr.168, 2 martie 2000 (în posesia autorului O.S.).

⁴⁶⁵ Dan Miculiș, op.cit., p.p.36-38.

⁴⁶⁶ Îndrumătorul Creștin, ianuarie 1947, nr.2, p.p.5-7; cf. Farul Creștin, nr.12/1995, p.7.

(I. R. Socaciu, având și funcția de director, Ioan Popa și V. Berbecaru)⁴⁶⁷. Incinta bisericii baptiste devine sală de clasă, iar cei 9 seminariști sunt cazați pe la coreligionarii binevoitori. O bucătărie comună asigură pregătirea hranei⁴⁶⁸. Din păcate, după doar 6 săptămâni de la debut, intoleranța religioasă și lipsa de fantezie intelectuală vor duce la izgonirea oficială a membrilor Seminarului⁴⁶⁹, care își continuă însă activitatea în Arad și, ulterior, cu unele întreruperi, la București, până în 1942. Revine la Buteni în toamna lui 1946. Își reia cursurile pe 1 noiembrie și funcționează nestânjenit până în 1947, când este mutat definitiv la București⁴⁷⁰.

Învățământul german. Fiică legitimă a războiului, Școala elementară germană din Buteni, se va mulțumi, până la urmă, doar cu o existență efemeră. Constituită în aprilie 1941 prin retragerea celor 14 elevi de naționalitate germană de la Școala primară de stat⁴⁷¹, își găsește adăpost în clădirea fostei Școli confesionale romano-catolice, reușind la începutul anului 1944 să școlarizeze 20-25 de elevi „strânși din toată regiunea Crișului”⁴⁷². Sfârșitul ostilităților mondiale îi provoacă dispariția precipitată.

Învățământul găzduit. Întotdeauna războaiele au schimbat ordinea lucrurilor, provocând migrarea instituțiilor și a populației civile timorate, dintr-o parte în alta. Motive militare determină cantonarea Școlii de ofițeri de rezervă (specialitatea infanterie) nr.6 din Ineu la Buteni, în perioada 1942-1944⁴⁷³. Dată fiind conotația specială a Școlii, prezența ei în comună va îmbrăca un aspect rezervat și discret. În schimb, elevii și profesorii Școlii Normale de băieți „Mihai Viteazul” din Chișinău, refugiați la Buteni în perioada 1943-1944, colorează viața localității cu exuberanța proprie unor adolescenți talentați. Simțindu-se „imediat ca acasă”⁴⁷⁴, oaspeții răspândesc

---

⁴⁶⁷ Idem.

⁴⁶⁸ Ibidem.

⁴⁶⁹ Farul Mântuirii, 1 octombrie 1923, nr.19, p.3.

⁴⁷⁰ Îndrumătorul Creștin, nr.1/1947, p.6.

⁴⁷¹ A.Ș.G.B., matricola nr.23, anul școlar 1940-41, p.p.15,33,61,65,126,139,143,154,175, 221,232,239,253,283.

⁴⁷² Tribuna Română, 10 februarie 1944, nr.29, p.3.

⁴⁷³ Teodor Ruja, Caiet cu însemnări și date istorice, f.35 (mss. în posesia autorului T.R.).

⁴⁷⁴ Tribuna Română, 2 iulie 1944, nr.148, p.2.

în peisajul cultural de pe Valea Crișului „specificul folclorului basarabean”⁴⁷⁵, aplaudat de spectatorii obișnuiți să aprecieze valorile autentice. Sentimentele unora pentru tinerele butincenițe conduc la mariaje, integrându-i definitiv în ambianța comunei. Ascensiunea dirijorului, Paul Paradencu-Adamești, la pupitrul Corului din Buteni, își caută ființa și unicitatea printre destăinuirile înmugurite atunci.

---

⁴⁷⁵ Idem, 10 iulie 1944, nr.153, p.2; cf. ibidem, 14 iulie 1944, nr.157, p.3.

Târgul

Cuvântul „târg” a fost însoțit pe tot parcursul Evului Mediu de cel puțin două înțelesuri: unul concret și foarte precis, care semnala privilegiul acordat unei localități de a organiza târguri anuale și altul mai larg, folosit, uneori, doar pentru a sublinia dezvoltarea unei comunități. De obicei noțiunea își epuiza ambele rosturi, atunci când era consemnată înaintea numelui așezării, deși, câteodată, se avea în vedere doar sensul al doilea.

După o lungă perioadă în care Bucin-ul împărtășise condiția de sat, anul 1553 găsește partea mai reprezentativă a localității pregătită să intre în rândul târgurilor: „oppidi Beken”, după expresia documentului (d.10), hotărâtor pentru înscrierea ei în familia celorlalte 10 oppida existente atunci pe teritoriul comitatului Zarand (c.33). Nu știm dacă și pentru câte târguri anuale primise îngăduință, dar putem bănuși că nominalizarea includea și acest avantaj, pe lângă recunoașterea dezvoltării sale economico-edilitare. Din păcate însă privilegiul venise într-o perioadă cât se poate de neprielnică, războaiele cu turcii și alte instabilități spulberându-l peste doar câțiva ani. Începând cu înscrierile din 1561 comunitatea decade iarăși la statutul de sat, așteptând vremuri mai bune pentru o nouă înflorire. Ușurându-ne parcă socotelile, Bucinul revine la condiția de târg – WAROS BUTIN – abia în 1762, adică exact peste 200 de ani, pecetea emisă atunci dorind să-i sublinieze, deocamdată, doar progresele cunoscute în ultimele decenii. Calmul și stabilitatea, recuperate după 1700, îi favorizaseră dezvoltarea, localnicii împletindu-le cu poziția geografică ademenitoare, străbătută de drumuri orientate în toate direcțiile. Cu cele aproape 200 de familii în care trăiau aproximativ 1.000 de persoane – ca să ne referim doar la aspectul demografic din 1766 – Buttyin-ul devenise într-adevăr cea mai semnificativă așezare din zonă, meritând cu prisosință rangul de târg. Chiar dacă, în lipsa unei dezlegări oficiale, nu putea organiza încă târguri, localitatea era, fără îndoială, din multe puncte de vedere, interesantă și atractivă pentru cei din jur, dispuși să-i frecventeze, printre altele, piața săptămânală (în spațiul dintre Biserica Romano-Catolică și Primărie, numit Piața Mare) tot mai îmbietoare, inclusiv datorită mărfurilor expuse pe tarabele comercianților băștinași, Graecus Dima și Graecus Nicola (d.35), secondați de precupețul Ruzsa Marian din Barda (d.37). Toate semnele arătau că vremea târgurilor bătea la ușă, numărul așezărilor investite cu acest drept (alături de cele 9 din 1746⁴⁷⁶) înmulțindu-se aproape în fiecare an: Sântana – 1748, Pâncota – 1768⁴⁷⁷, ș.a.

⁴⁷⁶ George Manea, Târguri din județul Arad, Ziridava, nr.V, 1975, p.61.

⁴⁷⁷ Gheorghe Ciuhandu, op.cit., p.191, nota nr.3.

1795. Filă din documentul prin care se acordă orașelului Buttyin dreptul de a organiza patru târguri anuale și piață săptămânală. (C.M.B.).

ției o nouă inițiativă sigilară: carul cu patru boi, podul, ș.a., încadrate de legenda „BUTYIN: MEZÖ: VAROS: PECSETYE: * 1795:” (Pecetea târgului Butyin * 1795), care confirmă transformarea localității într-un centru comercial apreciat cu entuziasm încă din primul moment.

Pentru localnici, târgurile mixte, inaugurate acum, ofereau posibilități de valorificare a surplusului animalier, agricol și meșteșugăresc, înlăturând izolarea păgubitoare, surprinsă de istoricul Vályi András în 1796: „Dar, întrucât, recoltele trebuie transportate departe pentru vânzare, el (Buttyin-ul – „sat frunțas” – în expresia aceluiaș autor – n.n.), poate fi considerat doar un sat de categoria a doua” (c.49).

În sfârșit, la 19 ianuarie 1795, „Cancelaria Arhiducalului nostru Oraș Viena” înmânează comitelui, Caroli Palfy, legea excepțională, aplicabilă din 29 iulie 1795, referitoare la dreptul orașelului Buttyin de a organiza patru târguri anuale și piață săptămânală. Hotărât să nu lase nimic la voia întâmplării, documentul (d.54) stabilește datele târgurilor în funcție de câteva sărbători religioase romano-catolice, după stilul vechi: Botezul Domnului (ianuarie), Preasfântul Trup a lui Hristos (iunie), Tăierea Capului Sf. Ioan (august) sau luna septembrie și săptămâna dinaintea Nașterii Domnului (decembrie), ziua Sabatului (sâmbăta) pentru piețele săptămânale, precum și posibile modificări, menite să înlăture coincidența târgului cu zilele de Duminică sau cu cele dedicate Sărbătorii Pieței. Nu lipsesc nici garanțiile de „protecție” și de „tutelă specială” adresate negustorilor, avându-se în vedere integritatea lor personală și securitatea bunurilor aduse la târg.

Evenimentul sugerează administra-

1800. Monedă emisă pe vremea împăratului Francisc al II-lea (în anul 1800), folosită la proaspăt înființatul târg din Buttyin. (C.A.).

1795. Pecetea
târgului Butyin.
(A.S.A.).

Progresul și prosperitatea, sesizabile în veacul următor, „se datorează – aprecia în 1898 arădeanul Gaal Jenő – și faptului că Buttyin-ul este un centru important în cadrul ținutului, îndeplinind rolul unui loc de legătură între regiunile de munte și cele de câmpie, inclusiv prin târgurile sale mari anuale și prin cele săptămânale” (c.96). Unice, pe o suprafață destul de mare, faima târgurilor crește în fiecare an, ajungând să domine toată partea de răsărit a Zarandului, împreună cu cele din Hălmagiu. „Pe vremuri – își amintea Edvi-Illés László în 1897 – comerțul părții de est a comitatului Arad era

concentrat în târgurile din Buttyin și Nagyhalmagy. Aceste localități erau centrele unor zone mai mari. Populația împrăștiată în munți își aducea animalele aici, pentru a le schimba pe articole industriale” (c.81). Ani la rând Buttyin-ul deține recordul în vânzarea cornutelor (boi, vaci, viței), atingând adevărate performanțe – 5.040 în 1885, 10.450 în 1890 – față de cifrele mult mai modeste înregistrate în localități megieșe cu pretenții și renume: Ineu, Hălmagiu, Pecica, Pâncota, Șiria (c.81). Primenirea cirezilor cu rasa Symenthal amplifică pasiunea localnicilor pentru creșterea animalelor⁴⁷⁸, comercializate cu precădere la târgul suplimentar (al cincilea), revendicat, sporadic, încă din 1931⁴⁷⁹ și fără abatere după 1940, în acest scop (c.128; c.130), sau prin exportul anual de aproximativ 500 bucăți⁴⁸⁰. Dar, dincolo de impresionantul comerț cu animale, celebritatea târgurilor din Buttyin (în ajunul cărora se înviora toată suflarea locală, ospătăriile și cârciumile deschizându-și larg porțile⁴⁸¹), era

1851, 1860. Alte monede care
au stimulat odinioară viața
comercială din Buttyin. (C.A.).

⁴⁷⁸ Expoziție de animale în comuna Sebiș, Tribuna Nouă (Arad), 7 august 1924, nr.41, p.4; I. Sava, Bovinele din județul Arad și mijloacele de îmbunătățirea lor, Hotarul, septembrie 1938, nr.9, p.p.308, 309, 311.

⁴⁷⁹ A.P.B., fond 1931, dosar nr.30, act nr.808, 26 septembrie 1931, f.82; idem, act nr.869, 13 octombrie 1931, f.88.

⁴⁸⁰ Lângă Sebiș, o comună mândră de trecutul ei: BUTENI, Tribuna Română, 10 februarie 1944, nr.29, p.3.

⁴⁸¹ A.P.B., fond 1929, dosar nr.30, act nr.0.096, 27 ianuarie 1929, f.013; idem, act nr.0.963, 25 august 1929, f.122; ibidem, act nr.1.157, 11 octombrie 1929, f.146; ibidem, act nr.1.367, 15 decembrie 1929, f.172.

întemeiată și pe diversitatea mărfurilor expuse: „acolo în [afară de] articole alimentare, s-au desfăcut și se desfac și azi, o mulțime de alte articole comerciale și industriale”⁴⁸², prezența pantofarilor și croitorilor străini fiind cunoscută, în martie 1927, până și la nivelul Camerei de Comerț și Industrie din Arad⁴⁸³.

Prima sută de ani târgurile s-au organizat în Piața Veche din centrul comunei, lângă Biserica Ortodoxă Medie. Cu timpul însă vecinătatea devine tot mai deranjantă și locul neîncăpător, așa că enoriașii, păstoriți de preotul Iuliu Bodea, încep lupta pentru mutarea târgului⁴⁸⁴. Șansa le surâde puțin înainte de 1900 și, în ciuda opoziției „jidovilor din Buttyin”⁴⁸⁵, primăria decide „strămutarea târgului de vite și râmători”⁴⁸⁶ într-un spațiu mai potrivit (amenajat conform legii, în august 1934, prin împrejmuirea perimetrului său cu un gard)⁴⁸⁷, la ieșirea din sat, pe terenul din dreapta drumului către Bârsa, unde, vizavi, se afla și hanul sau „cârciuma lui Amet”⁴⁸⁸. Aici se vor desfășura cu regularitate până la sfârșitul anului 1949, trezind în sufletele oamenilor „simțământul unei uriașe bogății”⁴⁸⁹.

---

⁴⁸² Ecoul (Arad), 15 februarie 1935, nr.213, p.3.

⁴⁸³ A.P.B., fond 1926-1927 (nenumărat), dosar nr.30, act nr.408, 30 martie 1927.

⁴⁸⁴ Tribuna poporului, 4 (16) iulie 1898, nr.125, p.613.

⁴⁸⁵ Idem.

⁴⁸⁶ Ibidem.

⁴⁸⁷ A.P.B., fond 1934, dosar nr.30, act nr.853, 8 august 1934, f.87.

⁴⁸⁸ Simion Moț, op.cit., f.111.

⁴⁸⁹ Idem.

Ordonarea satelor*

Nu știm câtă plăcere sau nevoie a stat la baza conviețuirii oamenilor în comunități mici, bine conturate și delimitate, pe tot parcursul Evului de Mijloc, în ciuda pașilor destul de numărați care le despărțeau. Cert este doar faptul că și strămoșii actualilor butinceni au respectat regula nescrisă a cătunelor sau crângurilor, împrăștiate pe dealurile și prin luminișurile din jurul unei așezări ceva mai răsărite cu numele de Bucin. Despre câte și cum au fost, amintirea localnicilor nu ne spune prea mult și, oricâtă bunăvoință ar exista, rememorarea nu poate răzbate dincolo de începutul veacului XIX. Dacă totuși o face, demersul își pierde consistența și claritatea, mărginindu-se în Cronica preotului Iuliu Bodea, din 1907, la o simplă enumerare de nume fără suport documentar: „regulându-să satele și din Buteni s-a făcut comună mare, căci s-au adus cătră ei comunele: Barda, [...] apoi Ajagul, Agarețe, Țărinor, Groși, Satul-Nou și cășile resfirate în jurul Butenilor” (d.86), iar în Cronica lui Simion Moț, scrisă în deceniul 1970-80, nominalizarea cătunelor: „Noi atâtea am aflat: Barda, Groși, Satul-Nou, Filipești, Mlaca. Mlaca ținea de Sacescu, o altă așezare ce dă în hotar cu Bârsa, căreia noi îi spunem cum am apucat”, este acompaniată, într-adevăr, de câteva descrieri utile, dar neîndestulătoare⁴⁹⁰. Ceva mai aproape de realitățile originare îl găsim pe istoricul arădean Fábíán Gábor: „Odinioară, localitatea se numea Bökeny, care, pe vremuri, s-a unit cu așezările Szaldobagy, Ujfalau și Szelistye, iar mai recent cu satele Gros și Barda, astfel că târgul actual este format din șase localități” (c.60), spusele sale din 1835 fiind preluate peste circa un secol (1913) de Somogy Gyula: „Numele vechi, Bökény. Mai demult, cu acesta, s-au unit așezările Szaldobágy, Ujfalu și Szelestye, iar în anii 30 ai secolului XVIII, Gros și Bárda, astfel că localitatea actuală este rezultatul contopirii a șase localități” (c.109). Din păcate nici pe Gheorghe Ciuhandu nu-l preocupă amănuntele, paginile sale din 1940 informându-ne telegrafic doar despre Barda, „situată la sud de Buteni; mai apoi adăugată la Buteni” și despre Groși, care „era lângă Barda, figurează ca sat (pagus) „valah”. S-a alăturat, dimpreună cu Barda, la Buteni”⁴⁹¹. Sursele folosite – Korabinszky, Fábíán, Lipszky – precizate între paranteze și harta domeniului Modena (Anexe), unde figurează și cele două cătune, îi rotunjesc eforturile, dar nu rezolvă decât parțial ansamblul

---

* La sfârșitul veacului XVIII – începutul celui de al XIX-lea formula consacrată pentru modernizarea habitatului rural era: „regularea satelor”. Întrucât, astăzi, folosirea ei poate sugera conotații de altă natură, am preferat să o menționăm doar în cuprinsul acestei note, respectându-i însă prezența în textele mai vechi citate de noi.

⁴⁹⁰ Simion Moț, op.cit., f.14-20.

⁴⁹¹ Gheorghe Ciuhandu, Români, p.p.34,35.

problemei. Lupta cu starea de aproximație în care se ajunsese o va da Márki Sándor la sfârșitul secolului al XIX-lea (1892 și 1895), printr-un apel răbdător la documente, stabilind, printre altele, identitatea și cronologia cătunelor din jurul Bucin-ului: Ujfalu (Uyfalu) – 1447, Tekerés (Thekeres, Tekerés – Csiger) – 1549, Teljös (Thellyws) – 1553, Zaldobos (Száldobágy și Száldobos la Márki) – 1553 (d.8; c.12; c.13; c.14; c.15; c.16; c.17; c.18), ca realități certe ale primei uniri cu Bucin-ul; Agaz – 1549 și una dintre cele trei Zelestice – 1549 (d.8), doar ca probabilități și, în sfârșit, Bárda – 1609 și Gross – 1609 (d.15; c.10; c.11), contopite în etapa următoare*. Coriolan Suci (1967) angajat exclusiv pe linia lui Márki și Ciuhandu (c.26; c.27; c.28; c.29; c.30; c.31), împreună cu Alexandru Roz și Kovách Géza (1997), uneori destul de imprudenți (c.20), evocă aceleași cătune dispărute, închizând astfel cercul sintezelor documentare.

*

Câteva căsuțe, hotărâte să cuprindă nemărginirea toamnelor bogate, se fac și se desfac la marginea pădurilor severe, într-un dans amețitor, oglindit de hrisoavele care adevăresc povestea cătunelor:

Agaz – 1549, prima atestare documentară, pustiu (d.8), fapt ce arată că existase și înainte, 1553 (d.10), 1561 – 4 fam. (d.11). Undeva spre Bârsa, la al patrulea podeț peste actualul pârâu Găzețe.

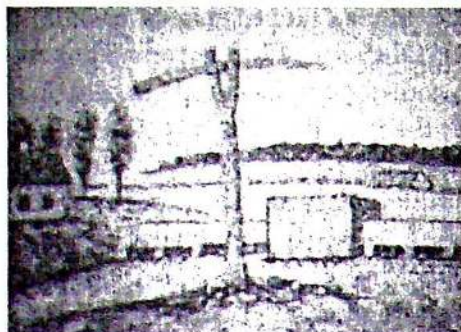
Bárda – 1609, prima atestare documentară (d.15), 1715 – 4 fam., Centi Igna jude (primar), (d.22), 1720 – 4 fam.(d.25), 1742 – 12 fam.(d.29), 1744 (d.30; c.26), 1746 – 12 fam. (d.33), 1755 – biserică de lemn, nouă, nesfințită, hramul „Sf.Gheorghe”, un preot, Simeon, văduv, parohie compusă din: Bárda – 30 case, Groși – 20 case, Căcărău (azi Joia Mare) – 10 case (d.34), forma și dimensiunile bisericii: dreptunghiulară, 12m. lungime și 8 m. lățime⁴⁹², 1764 – pecete, 1766 – 37 fam., Maxinan Tripon jude (d.37), 1771 – 44 fam., din care 24 aveau și pruniște (d.41), 1782 – 2 preoți la 51 case (d.43), 1786 – 2 preoți: Ioannes Ruzeszk, activ, hirotonisit în 21 mai 1780 și Simion Popovics hirotonisit în 25 iunie 1760, supranumerar (d.50), 1820-21 – alipit la Buttyin (d.57). Localitatea ridică unele probleme de încadrare din cauza identității numelui său cu Bárda-Mare și Bárda-Mică, atestate încă din 1449 între Târnova și Chier (c.10; c.11). Fundamentul bisericii înconjurat de urmele vechiului cimitir⁴⁹³, clopotul cu inscripția în chirilice: „Acestu clopotu e a santei biserice din

* Pentru poziția lor geografică, vezi și harta din 1574 referitoare la supunerea cetăților Dezna și Beliu de către turci, în cap.: Vine turcul, pleacă turcul.

⁴⁹² Simion Moș, op.cit., f.15.

⁴⁹³ Idem, f.15, 29-31.

Bard'a", strămutat în turnul bisericii Romano-catolice din Buttyin, după construirea ei la 1818 (c.44), uşile împărăteşti ale altarului prezente încă

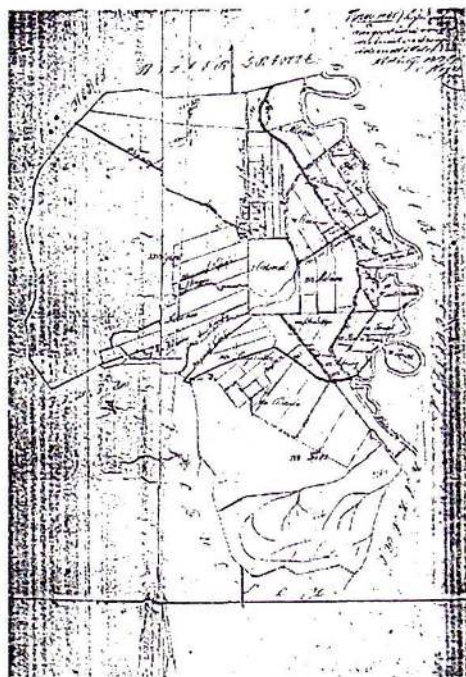

Simion Moț, Fântâna boilor, ulei,
40x30cm. (C.M.Ț.Z.S.).

(1907) la biserica din Prăjești (d.86), drumul numit și astăzi „Gura Uliței”, care probabil a fost artera principală a cătunului⁴⁹⁴, cariera de piatră pentru monumente funerare, vălaie, râșnițe ș.a. (c.50), oaza cu apă caldută, amenajată și denumită „Fântâna boilor”, unde erau adăpate animalele întoarse de la pășune și spălate rufe, mai ales iarna, când apa izvorului nu îngheață⁴⁹⁵, bolovanul pe care diavolul și-a lăsat urmele odihnei: fesele, coada,

copita și limba de foc, transformându-l în „Scaunul dracului”, asociat cu „urma de picior” pietrificată dincolo de Criș, tocmai pe vârful dealului Șangioara, unde cumplitul personaj a pășit⁴⁹⁶, sunt câteva semne, vizibile până deunăzi, pe locul vechiului cătun. Astăzi, doar numele dealului sudic, „La Barda”, îi mai susține amintirea.

Gross (Grosz, Grosch, Gros) – adică Groși, 1609, prima atestare documentară (d.15), 1715 – 3 fam. (d.21), 1720 – 4 fam. (d.24), 1732 (d.26), 1742 – 7 fam. (d.28), 1744 (d.30), 1746 – 8 fam.(d.32; c.27), 1766 – 27 fam., Perva Ianos jude (d.36), 1771 – 31 fam, din care 14 aveau și pruniște (d.40), 1791 – 33 fam. (d.52), 1802 – 33 fam. (d.56), 1820-21 – alipit la Buttyin (d.57). A ființat pe dealul cu același nume, la est de Barda. Recomandăm prudență în fața localităților omonime: Gross de Căpruța și Gross de Hălmagiu.

1919. Körösbökény, plan de situație.
(A.N.G.).

⁴⁹⁴ Ibidem, f.15,59.

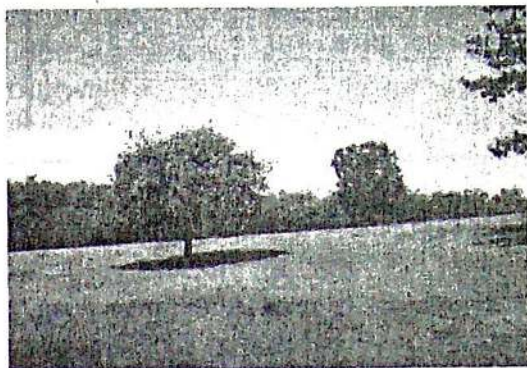
⁴⁹⁵ Ibidem; Gurban Florica, „La scaunul dracului” (Legendă din Buteni), Tribuna elevilor, Liceul Pedagogic Arad, nr.17/1973, p.12.

⁴⁹⁶ Gurban Florica, idem.

Thellÿws (sau Teljös la Márki) – 1553, prima atestare documentară (d.10; c.14; c.28). Cătun efemer din zona Buttyin, fără un loc bine precizat.

Thekeres (Tekeres, Tekeres-Csiger) – 1549, prima atestare documentară, 8 fam.(d.8), 1553 (d.10; c.15; c.29), 1561 – 8 fam. (d.11), 1574 (c.16), 1597 (d.14), 1609 (d.15), 1613 (c.16), 1633 (d.17), 1645 (d.18). Pe malul stâng al Crişului Alb, vizavi de Berindia.

Ujfalu (Wyfalau, Uÿffalu, Uyfalo) – adică Satul Nou, 1477, prima atestare documentară (c.17; c.31), 1525 (c.17), 1549 – 4 fam (d.8), 1553 (d.10), 1561 – 4 fam. (d.11), 1574 (c.18), 1597 (d.14), 1601, 1613 și 1614 (c.18), 1633 – pustă (d.17; c.18). Situat pe pășunea din partea vestică a Buteniului de azi, la liziera pădurii Contenit, pe malul stâng al pâraului Bodiş, loc numit și în prezent Satul Nou, unde opt peri bătrâni îi atestă fosta prezență. Se unește cu Buttyin-ul către sfârșitul veacului XVII, eventual în primii ani ai celui următor.

Bătrânii peri împodobesc și astăzi vatra fostei așezări Satul Nou. (C.A.).

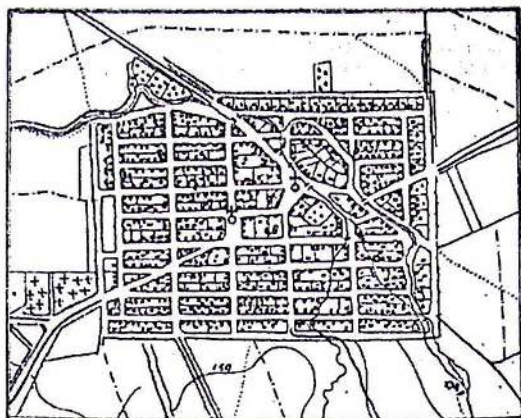
Zaldobos (Száldobos și Száldobágy la Márki) – adică Săldăbăgi, 1553, prima atestare documentară (d.10; c.12; c.30), 1574 (c.13). În partea dreaptă a drumului spre Bârsa, imediat după cimitirul ortodox. La sfârșitul veacului XVII sau în primii ani ai celui următor se contopește cu Buttyin-ul.

Zelestice (Fewlsw Zelestice, Zellesthÿcze, Zellesthÿe, Zellesthe, Also Zelestye, Felseo Zelestye, Alsó – Zelistizek, Zelisteh, Szelestye, Silisztie, Szeleste, Szelestichia, Szelestey) – adică Seliște, dar întrucât apar două, trei sau, uneori, chiar patru cătune cu acest nume, este greu să decidem care dintre ele s-a unit cu Buttyin-ul, – 1549, primele atestări documentare, pustiu, 4 fam., 4 fam. (d.8), 1553 (d.10), 1561 – 8 fam., 4 fam. (d.11), 1597 (d.14), 1609 (d.15), 1619 (d.16), 1633 (d.17). Probabil în stânga drumului către Gurahonț, imediat după ieșirea din sat, unde hotarul este numit și astăzi Seliște.

*

Aceste cătune își încep existența cu mult înaintea primei lor atestări documentare, dar și-o încheie până la sfârșitul veacului XVII, cu excepția Bardei și Groșilor. Unele au dispărut în timpul ocupației otomane, altele au rezistat unindu-se cu Bucin-ul. Din păcate nu cunoaștem evoluția istorică a

fiecărui cătun, dar, în mod cert, până la 1715 disparițiile sau alipirile se terminaseră, deoarece în conșcripția din acest an alături de Buttyin apar doar așezările Barda și Grosz. Respectând părerea lui Fábíán Gábor, putem presupune că, Agaz-ul, Thellýws-ul și Thekeres-ul, au dispărut, în timp ce suratele lor mai rezistente, Ujfalu, Zaldobos și Zelestice, s-au unit cu Bucin-ul, poate chiar în primii ani ai veacului XVIII. Interesant ni se pare și mesajul tradiției, chiar dacă pentru unele afirmații nu beneficiază de susținere documentară explicită.

Buttyin, tip de sat dreptunghiular. (Din Romulus Vuia).

1855. Târgul Buttyin – hartă topografică. (A.N.G.).

Analizându-l atent, observăm apropierea sale de cătunul Agaz, prin Ajag, Mlacă și (sau) Sacescu și de Zaldobos (Săldăbagi), prin Țărinor și (sau) Filipești, fără să mai vorbim despre acuratețea trimiterilor la Grosz, Barda și Satul-Nou.

Dacă cele petrecute până acum ar putea fi încadrate doar cu multă bunăvoință într-o acțiune de sistematizare propriu-zisă, din cauza caracterului spontan și necontrolat al mișcării populației, nu ne rămâne decât să constatăm adevăratele măsuri de ordonare a satelor inițiate la mijlocul veacului XVIII. Emis în anul 1770, ordinul Mariei Theresia pentru contragerea satelor împrăștiate și refacerea lor după rigori sistematice în locurile cele mai accesibile comunicației, a fost publicat în comitatul Arad la 31 martie 1773, aplicarea urmând să mai aștepte

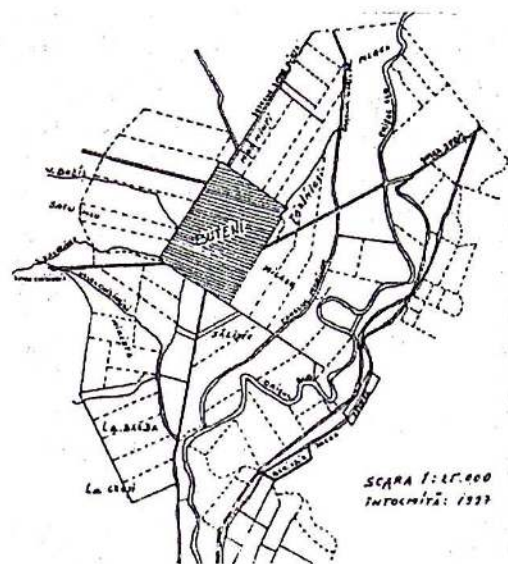
până în 1782, când va fi întreruptă de răscoala lui Horea⁴⁹⁷. După recâștigarea supremației prin forță, vocile domnilor de pământ se coalizează

⁴⁹⁷ Ștefan Lupșa, Gh. Lițiu, op.cit., vol.II, fasc.4, f.33,34.

și încep să ceară tot mai sever declanșarea sistematizării, întrucât „dacă s-ar forma sate din casele aceste (împrăștiate prin munți – arată nobilii ardeleni în scrisorile adresate Vienei – n.n.), atunci s-ar putea aduce ușor la ascultare cu armata, care să se încuatiereze la dânșii”⁴⁹⁸. Abia acum lucrurile încep să se miște, țărani văzându-se obligați să-și părăsescă vechile case și rosturi: la Chisindia în 1805, deși ordonarea ei fusese programată încă din iulie 1784, ca cel mai risipit sat – 8 cătune⁴⁹⁹, Dieci – 1810, Almaș – 1812 și 1818, Crocna – 1819, Cil – 1828⁵⁰⁰ și lista poate merge mai departe, arătându-ne că regulările (ca să folosim termenul preferat în epocă) încep imediat după 1800 și se termină în jurul anului 1828. Aici trebuie să căutăm și ordonarea Buttyin-ului, înfăptuită, aproape sigur, puțin înainte de 1821, când oameni de meserie – ingineri și topografi – îi croiesc înfățișarea modernă, apreciată și astăzi în studiile specialiștilor ca model de „sat dreptunghiular”⁵⁰¹,

străbătut de 10 ulițe drepte și largi, orientate nord-sud, peste care se suprapun alte 8 est-vestice, individualizate în harta din 19 octombrie 1855 după numele familiilor majoritare, ale instituțiilor, etc.: ulița Luguzan, ulița Zimbran, ulița Ardelean, ulița Luștea, ulița Filip, ulița Borlea, ulița Școlii ș.a., întrerupte de două piețe centrale: Veche și Mare*.

Despre modul în care a fost realizată comasarea, tradiția locală, reflectată și în literatură⁵⁰², are multe de spus, insistând asupra refuzului câtorva bărdani și groșeni de a-și părăsi locurile, autoritățile fiind obligate să treacă la măsuri

1997. Buteni – plan de situație. (A.P.B.).

extreme. Nu știm câte case au fost demolate prin forță și nici dacă, într-

⁴⁹⁸ Nic. Densușianu, op.cit., p.362.

⁴⁹⁹ Ștefan Lupșa, Gh. Lițiu, op.cit., vol.II, fasc.4, f.34; Hurmuzaki Eudoxiu, op.cit., p.1751, document nr.3.321.

⁵⁰⁰ Gheorghe Ciuhandu, op.cit., p.p.34,35.

⁵⁰¹ Romulus Vuia, Studii de etnografie și folclor, vol.I, Ed.Minerva, București, 1975, p.p.231-234.

* În legătură cu ordonarea localității Buttyin, cf. cap.: Primele conscripții nominale și următoarele.

⁵⁰² Florin Bârnețiu, op.cit., p.p.19,20.

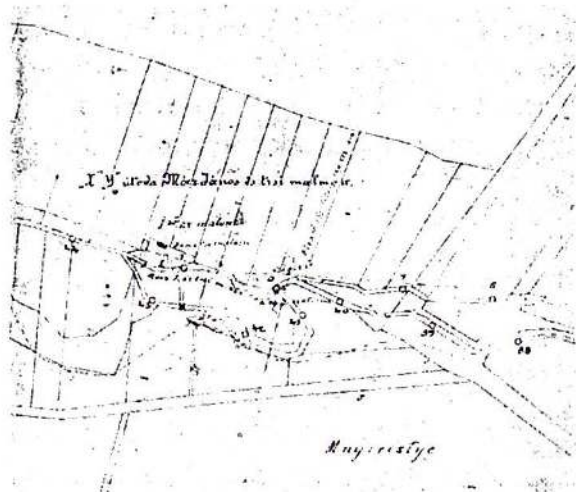
adevăr, s-a recurs la viclesugul îndepărtării bărbaților sub diferite pretexte, până când oamenii domnului de pământ le-au dărâmat locuințele⁵⁰³, dar înțelegem zbuciumul prin care cei mai mulți trebuie să fi trecut în fața ordinului de evacuare. Cum însă istoria nu ține aproape niciodată seama de sentimente, ordonarea s-a înfăptuit, fără a înlătura, totuși, obiceiul unora de a trăi încă multă vreme prin împrejurimile Buttyin-ului în case izolate, considerate „cătune aparținătoare” la finele anilor 1910, respectiv 1913: Sălașul lui Lajos – 7 locuitori, Pusta lui Mahler – 19 locuitori, Dealul lui Peter (anterior Letkonyasza) – 5 locuitori, Pusta hanului lui Vörös – 8 locuitori și Zsenkahegy (anterior Măgura) – 5 locuitori (d.87; d.89). Ultima relicvă a dăinuit până de curând pe dealul Barda, „Casa lui Iusti” – cum îi zicea toată lumea –, încăpățânându-se, parcă, să demonstreze că, uneori, chiar și patru pereți pot învinge ordinele Împăraților.

---

⁵⁰³ Simion Moș, op.cit., f.61,62.

Seninul morilor de altădată

Dacă ar fi să ascultăm glasul poezilor, vechile mori sătești erau niște „berze însingurate”⁵⁰⁴ printre arini, unde țărani „spălau făina în revărsarea grațioasă și neostoiță a lumii”⁵⁰⁵. Într-adevăr, hotărâți să alunge osteneala rășnițelor, oamenii au împletit piatra cu roata de lemn, cât mai aproape de sat, atunci când nu se putea în interiorul acestuia, moara oferind localnicilor pâinea trupească, adevărată și, uneori, chiar îndestulătoare. Așa a fost și în vechiul Bucin, care la 1715 avea propria lui moară impozitată cu 24 florini (d.20), iar în 1720 aceeași, sau poate alta, supusă unei taxe anuale de 20 florini (d.23). Pe măsură ce populația și suprafețele cultivate sporesc, numărul morilor devine tot mai mare, ajungând la două în 1746, aflate în proprietatea familiilor Lukács (Lucaci Andor) și Mihucz (Mihuț Petru) – (d.31), iar în 1766 la nu mai puțin de patru: două ale târgului, ambele cu un venit de 60 cubuli și două particulare, al căror venit comun era de 120 cubuli (d.35). Roțile lor se învârtteau încă și la 1835 (c.60), proprietarii

1915. Moara lui Moș Ioan și a celorlalți acționari.
(A.P.B.).

nutrind speranța să le păstreze, în ciuda concurenței exercitate, peste puțină vreme, de noua moară, intrată în limbajul comun sub numele de „Moroacă”, din cauza dimensiunilor sale impresionante. Se obișnuiseră cu ele de-a lungul văii Cleciova, prima fiind înregistrată la 1715, probabil aproape de Maieriște⁵⁰⁶, unde fusese construită, de bună seamă, cu mult înainte, apoi celelalte (până la urmă trei) în amonte, ale căror amplasamente inițiale pot fi doar bănuite. Tradiția mai

păstrează și amintirea unei mori din vremea strămutării cătunelor Barda și Groși, construită pe plută și legată cu lanț de trunchiul unui copac de pe malul Crișului, în dreptul satului Berindia și a celei din Săcescu⁵⁰⁷ (spre

⁵⁰⁴ Mircea Micu, în Pagini sebișene (revistă editată de Vitalie Munteanu), Sebiș, nr.1/1996, p.22.

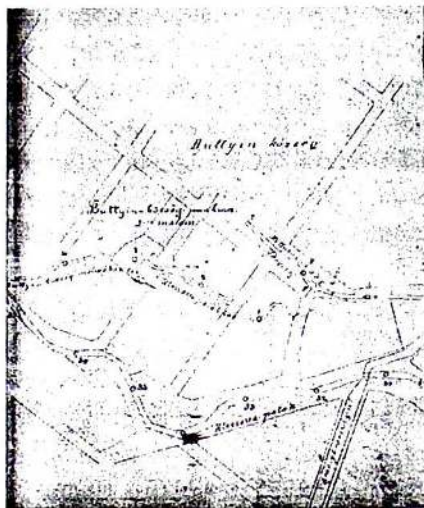
⁵⁰⁵ Idem.

⁵⁰⁶ Simion Moș, op.cit., f.137.

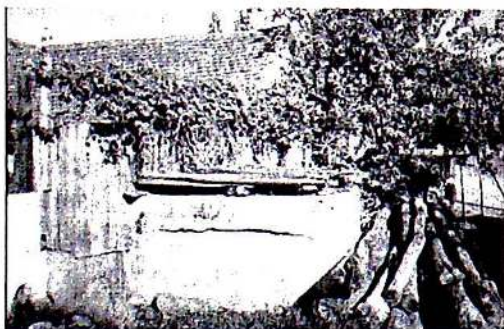
⁵⁰⁷ Idem, f.137,138.

Bârsa), al cărei fundament se poate vedea și astăzi în albia canalului morilor. Unele au rezistat până la sfârșitul veacului XIX și chiar după, sensibilitatea locală atestându-le prezența: moara Lucaceștilor, în țarină la podul Cleciovei, moara de mijloc sau moara mică, moara Mihuleștilor și una în comună – moara din sat⁵⁰⁸ – administrată de primărie prin sistemul arendărilor succesive⁵⁰⁹. Cele particulare deveniseră, o dată cu trecerea timpului, un fel de „societăți pe acțiuni”, stăpânite și folosite de tot mai mulți proprietari, care în cazul morii Lucaceștilor – cea mai veche (1746), după dispariția morii de la Maieriște – , urcau spre 44⁵¹⁰. Ultimele două (1915): moara lui Moț Ioan și a celorlalți acționari⁵¹¹ (din 1920 doar a lui Giura Mitru), pe Cleciova, împreună cu moara din sat (proprietatea comunei), pe iazul deviat din Clecoiva⁵¹², au dăinuit până în deceniul al V-lea,

1915. Moara comunei Buttyin.
(A.P.B.).

Amplasamentul fostei turbine „Pelton” (de mare performanță), care la începutul secolului XX a pus în mișcare moara din sat. (C.A.).

când mentalitățile bolșevice cu iz comunitar le-au strivit (în 1952 a fost confiscată „moara pe apă cu motor” a familiei Giura, acuzată de prosperitate chiaburească)⁵¹³, fără prea multă osteneală.

Ceea ce nu le ieșise la socoteală marilor stăpâni ai morii de pe canal (Dietrich, Posszert, Iurányi) într-un secol și mai bine, comuniștii vor duce la capăt, prin forță și viclenie, în doar câteva zile. Între timp muriseră și meșterii lemnari din satul vecin Chisindia,

⁵⁰⁸ Idem, f.136.

⁵⁰⁹ A.P.B., fond 1921-1922 (nenumărat), dosar din 1922 și următoarele fonduri.

⁵¹⁰ Simion Moț, op.cit., f.137.

⁵¹¹ A.P.B., fond 1913-1920 (nenumărat), dosar nr.58 din 1920, harta nr.5.838/1915.

⁵¹² Idem.

⁵¹³ A.P.B., fond 1954 (nenumărat), dosar din 1954, vol.I, act, 10 noiembrie 1952.

vestiți pentru îndemânarea lor, simplă și folositoare, pe toate văile din jur, unde construiseră multe mori de lemn, care împrăștiară și astăzi aerul amintirii, cu apa fulgerată de săbiile neodihnite ale peștilor.

*

Întotdeauna, apele neîndiguite au constituit o problemă pentru oamenii lipsiți de apărare în fața dezlănțuirilor naturii. Până și bruma informațiilor din 1720 înregistra „frecvențele revărsări ale Crișului”, care

1836. Împărțitorul de apă (2 km. în amonte de Buttyin) – imagine actuală. (C.A.).

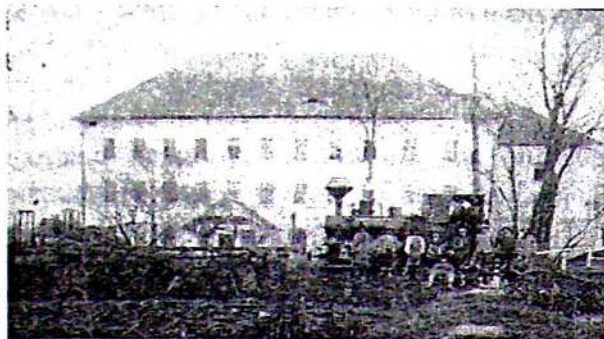
provocau mari suferințe holdelor situate în apropiere, altfel destul de productive (d.23). Sătui de atâtea pagube, domnii de pământ îmbrățișează cu entuziasm ideea unor amenajări, pentru eliminarea inundațiilor și înlocuirea vechilor mori țărănești cu altele mai moderne, lansată de Palatin (arhiducele Iosif de Habsburg), prin Comisariatul regal, în anul 1832 (c.58). Foarte ambițioasă la început de secol XIX, inițiativa presupunea

construirea unui canal, Buttyin – Gyula (comitatul Békés), cu o lungime de 82 km., 24 m. lățime și 12 m. adâncime, care avea menirea să salveze de la inundații 42 de sate și puste, iar cele 17 mori, echipate cu 54 de roți, să aducă un venit anual echivalent cu 372.000 zile de lucru (c.56; c.58). Într-un interval de numai câteva luni toate activitățile preliminare au fost încheiate, Comisarul regal, contele Zichy Ferencz, încredințând inginerului hidrotehnic, Beszédes József, elaborarea proiectului și conducerea viitorului șantier, iar domnilor de pământ invitația de a-și preciza obligațiile și drepturile în cadrul unei societăți pe acțiuni. Încurajat de operativitatea contribuabililor, inginerul Beszédes declanșează ostilitățile cu natura la jumătatea lui septembrie 1833, imprimându-le un ritm susținut vreme de 7 ani, până la 5 noiembrie 1840, când albia tronsonului arădean este umplută cu apă și roțile celor 13 mori (7 în zona de deal și 6 în partea de câmpie) se pun în mișcare (c.56; c.58). Partea de sus a canalului, împreună

Inginerul Beszédes József.
(Din Márki Sándor).

cu stăvilarul sau împărțitorul de apă (un baraj de fund pentru deviere și o priză de captare – până la 2 m³ pe secundă– cu 3 vane manevrabile manual prin șuruburi)⁵¹⁴, construite pe Criș la 2 km. în amonte de Buttyin, între 1834 (mai) – 1836 (9 iulie), devansează restul programului și permit inaugurarea anticipată a primelor 3 mori (c.56).

1836. Moara din Buttyin. (Fotografie realizată în anul 1930, când moara era deservită și de linia ferată îngustă Păiușeni-Sebiș). (C. fam. E. Iurányi).

După demararea lucrărilor, edilii comitatului Békés încep să se îndoiască de rentabilitatea unui asemenea efort și propun finalizarea canalului la Vârșand. Modificarea proiectului va diminua însă, destul de sever, debitul Crișului în zona orașului Gyula, politicienii și domnii de pământ văzându-se nevoiți să accepte înțelegerile inițiale referitoare la porțiunea de canal (aproximativ 10 km.) destinată acestui comitat, pe care și-o vor amenaja puțin mai târziu (împreună cu 4 mori aferente), joncțiunea dintre cele două tronsoane, realizată la începutul anului 1860, dăinuind până la jumătatea veacului următor (c.56; c.58).

Incontestabil, desăvârșirea canalului prin eforturile concentrate ale Vienei (recunoscute în 1842, când proaspăta construcție a fost botezată: „Canalul de Moară Palatinul József Nádor”), comitatelor și domnilor de pământ, a constituit un mare succes științific, tehnic și economic, apreciat și astăzi de specialiști. Să nu uităm faptul că epoca era dominată exclusiv de hârleț și lopată, de roabă și de carul cu boi, însuflețite, mereu și iarăși mereu, doar de mâinile ostenite ale țăranului tăcut și ascultător.

Echipată cu patru pietre (c.96), moara din Buttyin începe să macine în 1836, ocupând locul întâi (eficiență, mărime, complexitate) printre suratele sale. Din mâna primului stăpân, baronul Dietrich, prin contribuția și pe moșia căruia fusese construită, împreună cu porțiunea

1836. Monograma baronului Dietrich József (B D J) amplasată deasupra intrării principale în Moara mare din Buttyin. (C.A.).

⁵¹⁴ Informație oferită de d-nul Alexandru Horga (Buteni), specialist în probleme hidrotehnice.

corespunzătoare de canal, ajunge în proprietatea urmașilor săi, dispuși să o vândă magnatului Possert Ferenc. Spre sfârșitul secolului proprietarul ei se va numi Iurányi Adolf (decedat în 1905), văduva sa (d. în 1928) lăsând-o moștenire copiilor. Cu frații Iurányi, care primesc brevetul pentru moară în martie 1929⁵¹⁵, „bătrâna doamnă” intră într-un substanțial proces de modernizare, peste doar câteva luni putându-se mândri cu turbina montată în locul vechii roți, cu două mecanisme ultramoderne pentru măcinat (valțuri), fabricate la Budapesta în 1897, respectiv 1902, cu un gater și cu o presă de ulei, orezăria și, mai ales,

1842. Inscripția: Canalul de moară T. József Nádor.
(C.A.).

Una dintre primele pietre care a măcinat făină la noua moară din Buttyin.
(C.M.B.).

pescăria din apropiere ispitind poftele și imaginația copiilor. Eduard Iurányi – unul dintre frați – pune capăt listei proprietarilor și trece prin umilinta naționalizării comuniste din vara lui 1948⁵¹⁶. Ceea ce în veacul anterior – prezența unui mecanic angajat, Mejl János, la moara din Buttyin (c.57) –, fusese un lucru normal și firesc, devine pentru mentalitatea bolșevică prilej de poticnire și de falsă justificare a hoției premeditate: „Eduard Iurányi – se spunea într-un raport din 1953 – a avut moară mare pe apă care a fost naționalizată și gater la care a avut angajați lucrători și meseriaș”⁵¹⁷. Tot mai stăpână pe situație, istoria certată cu gramatica își asmuțea umbrele timpurii peste seninul morilor de altădată.

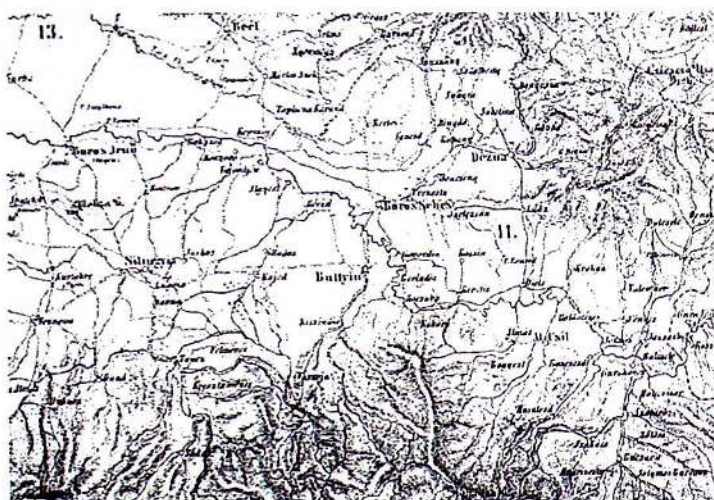
⁵¹⁵ A.P.B., fond 1929, dosar nr.30, act nr.0.327, 26 martie 1929, f.042.

⁵¹⁶ A.P.B., fond 1953 (nenumărat), dosar din 1953, act nr.589, 5 iunie 1953.

⁵¹⁷ Idem.

Plasa, cercul electoral, judecătoria, corul și băncile

Peste formele de organizare administrativă românească – obștile sătești și uniunile acestora – conduse de juzi sau cnezi, ajutați de jurați (oamenii buni și bătrâni), cuceritorii maghiari au impus comitatul

1858. Plasa pretorială Buttyin. (Detaliu din Harta Administrativă a Ungariei). (A.S.A.).

(echivalentul județului de astăzi) împărțit în districte, cercuri sau plase, fără a putea înlătura integral și definitiv structurile autohtone. Dimpotrivă, liderii tradiționali își exercitau funcțiile și în veacul al XVIII-lea – judele Kolossa Mihok împreună cu juratul Brola Togier la Buttyin (d.20) și

judele Centi Igna la Barda (d.22) în 1715; judele Borla Lup și subjudele Gottis Iuon la Buttyin (d.35), judele Perva Ianos la Gross (d.36), judele Maxinan Tripon și gornicul Hodsa Oon la Barda (d.37) în 1766 – , chiar dacă, de cele mai multe ori, înscrisurile oficiale nu le consemnează prezența.

Așezare cu justificate pretenții de târg, centru de protopopiat vechi și reprezentativ, Buttyin-ul a găzduit (în cadrul districtului Ineu) și sediul unui cnezat, care, după surse documentare frecventate de Octavian Lupaș (astăzi rătăcite sau chiar pierdute), cuprindea 16 sate la finele anului 1744: Buttyin, Aldești, Groși, Chisindia, Barda, Văsoaia, Bârsa, Mănerău, Iercoșeni, Iarcoș, Cuied, Miniș, Cristaminiș, Cavna, Luguzău, Șilindia⁵¹⁸, incomparabil mai multe – 65 în viziunea lui Eduard Găvănescu⁵¹⁹ (întemeiată tot pe documente dispărute între timp), dimensiune limitată sever în 1781 la doar 8 așezări: Buttyin, Groși, Barda, Chisindia, Văsoaia, Minișel, Minișul de sus și Bârsa, în favoarea cnezatelor megieșe – Sebiș,

⁵¹⁸ Octavian Lupaș, Voievozi și cnezi români în județul Arad, Arad, 1941, p.p.22,23.

⁵¹⁹ Eduard Găvănescu, Un interesant recensământ al Domeniului regal și cameral al Aradului, Hotarul, 1933, nr.7, p.p.3-5.

Crocna, Bonțești⁵²⁰. Spre concluzii foarte apropiate ne îndreptăm și dacă mergem pe linia terminologiei oficiale, întrucât din 1744 autoritățile încep să facă diferențierea între plase (echivalentul raioanelor dintr-o epocă mai familiară nouă), Buttyin-ul devenind un cerc pretorial (subordonat plasei prim-pretoriale Borosjenő), alcătuit în 1849 din 11 localități: Buttyin, Cacarău, Chisindia, Văsoaia, Almaș, Bodești, Mustești, Cilul de jos, Cilul de sus, Cuied și Hodiș (d.67), structură transferată integral în 1852 (doar cele două Ciluri apar contopite) proaspăt înființatei plase pretoriale Buttyin⁵²¹. Cu toate că zvonul, ivit prin toamna lui 1849, referitor la împărțirea comitatului Arad în două districte aferente localităților Arad și Buttyin, hărăzite să devină centre ale puterii locale conduse de câte un comisar guvernamental⁵²², nu se va concretiza niciodată, alte împrejurări politice și administrative curente vor duce la extinderea plasei până la 22 de localități, ale căror 20.813 suflete întâmpinau începutul anului 1872 pe aceeași Vale de Mijloc a Crișului Alb, hotărnicită în jurul Buttyin-ului de la Gurahonț la Voivodeni (d.73).

Prezența plasei animă conștiințele și înlătură monotonia specifică localităților mărginașe. Buttyin-ul este vizitat periodic de tinerii ajunși la vârsta încorporării, „asentarea”, cum se numea în limbajul epocii luarea la oaste, durând uneori mai multe zile în funcție de numărul participanților. Sinistră, dar conformă cu vechea legislație, executarea sentințelor capitale se petrecea la ieșirea spre Bârsa (peste drum de casa familiei Moise a lui Țâșu, zice tradiția), ulterior în partea opusă (astăzi acolo există o troiță și o fântână), pe drumul către Ardeal. Pana contemporanilor știutori de carte începea să vibreze: „1857, Februarie 27, la Buteni spânzurară un lotru, l-a chemat Krăciun, născut în satul Hintirișiu în Biharia⁵²³; 1858, Decembrie 14, mai spânzurară la Buteni 3 lotri pentru robăluirea învățătorului din Căpruța, Vicentiu Popovici⁵²⁴ ș.a.m.d. Pretorul, adjunctul său, jandarmul, executorul financiar, medicul de plasă și moașa colorau în mod fericit viața târgului, aspirațiile și comportamentul unora dintre ei constituindu-se în repere formative pentru restul populației.

Din păcate, în 1877, cu prilejul alipirii ultimei părți a Zarandului la Arad, plasa Buttyin va fi desființată, majoritatea localităților sale continuându-și existența în cadrul plasei Boros-Sebes⁵²⁵.

⁵²⁰ Idem.

⁵²¹ Parecz István, Arad-megye és Arad-város ismertetése, Arad, 1871, p.p.80,81; Márki Sándor, op.cit, vol.II, p.p.633,634.

⁵²² Márki Sándor, idem, p.612.

⁵²³ Iosifu Țiucra, op.cit., f.40.

⁵²⁴ Idem, f.44.

⁵²⁵ V. Meruțiu, Județele din Ardeal și din Maramureș până în Banat, Cluj, 1929, p.159.

Cercul electoral Buttyin se conturează imediat după introducerea (pentru o scurtă perioadă) a votului universal în Ungaria. Drumul său plin de meandre, specifice spațiului politic și administrativ parcurs, poate fi urmărit pe două coordonate principale. Prima, surprinde cercul electoral pentru alegeri generale în perioada 1848-75, când locuitorii din 64 de așezări învecinate își alegeau o dată la patru ani deputatul în Dieta maghiară(c.63). La scurtă vreme după desființarea plasei, activitatea electorală generală este mutată (1881) în Iosaș. Va reveni la Buteni în condițiile României Mari, începând cu anul 1926, oferind alegătorilor din 8 (1926), 16 (1932), 13 (1938) și 9 (1940) localități șansa alegerii deputaților parlamentari (c.63). A doua, înregistrează activitatea electorală desfășurată la Buttyin între 1870-1918 cu ocazia alegerilor locale. Voturile comunelor afiliate (6 pentru tot intervalul) desemnau reprezentantul dorit în Congregația comitatensă arădeană (c.63).

Datorită compoziției sale etnice preponderent românească, alegătorii acestui cerc electoral izbutesc aproape la fiecare scrutin să propulseze nume autohtone (1861 și 1865 – Sigismund Popovici⁵²⁶, 1875 – Constantin Gurban⁵²⁷) în Dieta pestană, sau în Congregația comitatului Arad (1898 – Teodor Popescu, Iuliu Bodea și Ioan Micluța⁵²⁸, 1904 – Iuliu Bodea⁵²⁹, 1909 – Gheorghe Popa⁵³⁰) spre disperarea oficialilor aroganți și colerici.

După veacuri în care judecarea pricinilor iscate între oameni fusese lăsată pe seama domnilor de pământ, a juzilor și juraților, anul 1872 aduce tribunalele (2) și judecătoriile districtuale (7) în cele mai importante centre ale comitatului Arad. Printre ele figurează și Nagy-Buttyin-ul (Buteniul Mare), a cărui Judecătorie Districtuală începe să împartă dreptatea la 1 ianuarie 1872, într-un spațiu extins de la Susani la Mădrigești și de la Baltele la Voivodeni, cumulând 54 de sate în care trăiau peste 38.000 de

⁵²⁶ Márki Sándor op.cit., vol.II, p.p.646,647; Andrei Caciora, Nicolae Roșuț, Aradul în lupta pentru eliberare socială și națională – Documente – vol.I, Arad, 1978, p.51 și urm., document nr.14.

⁵²⁷ Federațiunea (Arad), 6/18 iulie 1875, nr.46-47/939-940, p.142; Gura satului (Arad), marți, 7/14, și 18/26 octombrie 1875, nr.40-41, p.142.

⁵²⁸ Tribuna poporului, sâmbătă, 7(19) noiembrie 1898, nr.210, p.1023; idem, sâmbătă, 14(26) noiembrie 1898, nr.215,p.1047.

⁵²⁹ Tribuna, sâmbătă, 6/19 noiembrie 1904, nr.210, p.3; idem, sâmbătă, 13/26 noiembrie 1904, nr.214, p.5.

⁵³⁰ Ibidem, 22 octombrie (4 noiembrie) 1909, nr.229, p.p.3,4.

oameni (c.71). Nu știm în ce local a funcționat imediat după înființare, dar înțelegem că spre sfârșitul secolului butincenii îi construiesc o clădire nouă cu parter și etaj, pe „care au pus-o în mod gratuit la dispoziția Ministerului de Justiție”⁵³¹.

1872. Pecetea
Judecătoriei din Nagy-
Buttyin.
(*K:K:STUHLRICHT
ER=AMT ZU
BUTYIN. Cancelaria
judecătorului din
Butyin). (A.S.A.).

Prezența aproape exclusivă a judecătorilor și a funcționarilor unguri într-un mediu majoritar românesc va fi repede atacată de „Fruntașii cărturarilor din Bükeny“, care adresează în 1874 o „Epistolă deschisă către (gazeta – n.n.) Gura Satului”, constatând cu amărăciune, ironie și dezgust: „avemu județiu regescu, **cu întregu personalulu romanu**, afore de unulu; avem pretura – inca de cea vestita – **cu întregu personalulu romanu**;...”⁵³². Să ne mai mire, așadar, într-o asemenea situație – îngroșată și de practicile îndoielnice ale unor avocați români – absența dreptății de pe ulița valahilor? Dimpotrivă, proverbiala amenințare „Bată-te instanția lui Petrilă“, născută pe

coridoarele judecătoriei din Buttyin după condamnarea unui tânăr neștiutor și naiv, care se lasă prins în cursa avocatului Petrilă: „– cu ce pană (toc de scris) vrei să-ți alcătuiesc „instanția” (acțiunea de apărare), cu cea de jos care costă 25 de florini, cu cea din mijloc în valoare de 50 de florini, sau cu cea de sus pentru care trebuie să plătești 100 de florini?” – alegând plin de încredere și speranță varianta cea mai scumpă, dar, din păcate, la fel de mincinoasă ca și celelalte⁵³³, ne risipește orice brumă de optimism. În ciuda manierelor discutabile, frecventate uneori din motive ideologice sau pecuniare și a practicilor specific medievale – în 1881 hoțul mai era încă purtat prin

Clădirea Judecătoriei Districtuale din Nagy-Buttyin – imagine actuală. (C.A.).

sat cu obiectele furate în spate – ⁵³⁴, la judecătoria din Buttyin au lucrat și oameni onești, numărul avocaților români sporind – în 1909 erau doi:

⁵³¹ Ecoul, miercuri, 13 februarie 1935, nr.770, p.3.

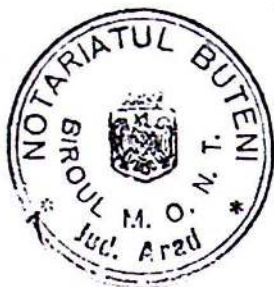
⁵³² Gura Satului, marți, 24 decembrie, 5 ianuarie 1874, nr.52, p.196.

⁵³³ Idem, marți, 19/31 martie 1874, nr.12, p.p.47,48.

⁵³⁴ Biserica și Școala, 13/25 septembrie 1881, nr.37, p.292.

Dr. Aurel Grozda și Dr. George Popa – ⁵³⁵ pe măsură ce lucrurile se apropiau de 1918. Cerbicia maghiară nu se dezmente nici după această răscruce, în iulie 1919 judecătorul ungar din Buteni fiind singurul din fostul comitat care sfidează Consiliul Dirigent, refuzând să depună jurământul de credință față de statul român⁵³⁶.

1941. Notariatul Buteni.
(A.P.B.).

Aproape concomitent cu judecătoria în Butyyn au fost înființate încă trei instituții conexe: Notariatul Public Regal, în 1875, pentru autentificarea înscrisurilor (operațiune juridică îndeplinită anterior preț de mai multe secole doar de capelanul din Cenad)⁵³⁷, Perceptoratul pentru încasarea impozitelor și taxelor, denumit după Unire – Perceptoratul Regal Buteni –, iar din 1923 – Circumscripția de Percepere n° 16 Buteni și Cartea funduară ca păstrătoare oficială și de netăgăduit a situației tuturor averilor din comunele arondate.

1922. Perceptoratul Regal Buteni. (A.P.B.).

1923. Circumscripția de Percepere n° 16 Buteni.
(A.P.B.).

Cunoscută inițial drept Judecătoria Districtuală, instituția își păstrează și în hotarele României Mari atribuțiile și sfera de cuprindere (54 de sate)⁵³⁸, schimbându-și doar numele în Judecătoria de Ocol sau Cercuală (1921), pentru ca, ceva mai târziu, să devină Judecătoria Rurală sau de Pace Rurală (1944), când în cadrul ei lucrau judecătorul Teodor Clepea, împreună cu 7 avocați⁵³⁹.

Rotunjimea complexului administrativ Buteni – judecătorie, carte funduară, perceptorat, notariat, secretariat comunal, circumscripție sanitară, poștă (înființată încă din 13 februarie 1849, când centrul de adunat scrisori din localitate a fost ridicat la rangul de poștă – c.64), centrală telefonică, telegraf și bănci (c.86; c.95; c.101; c.103; c.118; c.123; c.125) – va învăltoși eterna invidie sebișană, generată și întreținută

⁵³⁵ Tribuna, 5/18 septembrie 1909, nr.192, p.5.

⁵³⁶ Tribuna Română, 14 mai 1944, nr.107, p.2.

⁵³⁷ Márki Sándor, op.cit., vol.II, p.652.

⁵³⁸ C. Martinovici, N. Istrati, Dicționarul Transilvaniei, Banatului și celorlalte ținuturi alipite, Cluj, 1921, p.p.77,78.

⁵³⁹ Tribuna Română, 10 februarie 1944, nr.29, p.3.

de complexul micilor așezări, pândite la fiecare pas de arșița anonimatului. Încurajați de acapararea plasei în 1877, edilii modestului Boros – Sebes devin tot mai agresivi și peste doar câțiva ani reușesc prin manevre oculte (fără participarea contelui Wenckheim Frigyes⁵⁴⁰, care își face apariția de-abia peste un deceniu, în 1891, când cumpără domeniul Boros – Sebes cu un milion de forinți⁵⁴¹) să modifice traseul feroviar conceput inițial pe ruta Ineu – Buttyin, confiscând astfel în 5 septembrie 1881 (data inaugurării tronsonului Ineu-Sebiș) stația de cale ferată, în denumirea căreia vor include din evidente motive publicitare și numele cunoscutului Buttyin⁵⁴² (c.73). După Unire situația devine de-a dreptul insuportabilă,

1922. Judecătoria de Ocol Buteni. (A.J.G.).

datorită revărsării poftelor sebișenilor asupra Perceptoratului și a Judecătoriei. Contrariat și plictisit de atâta cutezanță nesăbuită, orgoliul butincean, clădit pe secole de trudă creatoare, decretează mobilizarea generală întru apărarea valorilor sale, primind aproape instantaneu sprijinul presei arădene românești, care prin articole intitulate sugestiv: „Lăsați Buteniului judecătoria”⁵⁴³ (1935), „În apărarea unei comune românești”⁵⁴⁴ (1935), „Lângă Sebiș, o comună mândră de trecutul ei: BUTENI. O luptă dusă pe două fronturi: administrativ și religios”⁵⁴⁵ (1944), încearcă să oprească nedreptatea. Doar în felul acesta, „dând dovadă de o înaltă conștiință civică și o adâncă dragoste de trecutul comunei lor”⁵⁴⁶, butinckenii reușesc să păstreze Judecătoria până în 1962, când va fi desființată de tăvălugul comunist.

1944. Judecătoria Rur. Buteni. (A.J.G.).

⁵⁴⁰ Românu, duminică, 7 aprilie 1935, nr.5, p.4; Tribuna Română, 3 februarie 1944, nr.24, p.3.

⁵⁴¹ Márki Sándor, op.cit., vol.II, p.718.

⁵⁴² Tribuna poporului, 1/13 ianuarie 1898, nr.1, p.4; Iosif Sârbuț, Primul tren pe linia: Arad – Sebiș, Flacăra Roșie, 29 august 1981, nr.10.965, p.3.

⁵⁴³ Românu, duminică, 7 aprilie 1935, nr.5, p.4.

⁵⁴⁴ Ecoul, miercuri, 13 februarie 1935, nr.770, p.3.

⁵⁴⁵ Tribuna Română, joi, 10 februarie 1944, nr.29, p.3.

⁵⁴⁶ Idem.

Se spune că între 1881-1886 activitatea de înființare a corurilor înregistrează multe succese sub oblăduirea Consistoriului arădean, care oferă preoților și învățătorilor sprijin concret pentru elaborarea statutelor și repertoriilor necesare⁵⁴⁷. Dacă avem în vedere numărul și calitatea activi-

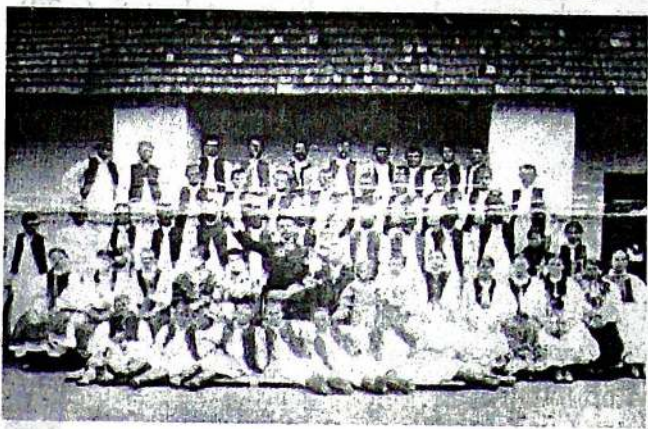
Pagină din revista Biserica și Școala (nr.51, decembrie 1881) în care se vorbește pentru prima oară despre cele patru coruri existente atunci în Buteni.

preoților și învățătorilor din protopopiatele Buteni și Ineu. În fața celor peste o sută de participanți – ne informează de această dată cronicarul revistei arădene Biserica și Școala – se produce un eveniment artistic deosebit, realizat de cele patru coruri (trei școlare și unu al adulților) existente atunci în localitate (d.75). Numeric, dar mai ales repertorial și interpretativ, corurile trădează preocupări artistice anterioare, cărora, în sfârșit, le venise timpul consemnării în pagina tipărită.

Inițiativa culturală își arată încă de la început roadele „mai întâiu din punctu de vedere moralu”⁵⁴⁸, prin cântecele care „influențează foarte multu asupra poporului”⁵⁴⁹, corul devenind „o adevărată școală morală, un

⁵⁴⁷ Vasile Popeangă, Mărturiile... 1784-1918, p.28.
⁵⁴⁸ Biserica și Școala, 17/29 august 1886, nr.33, p.268.
⁵⁴⁹ Idem.

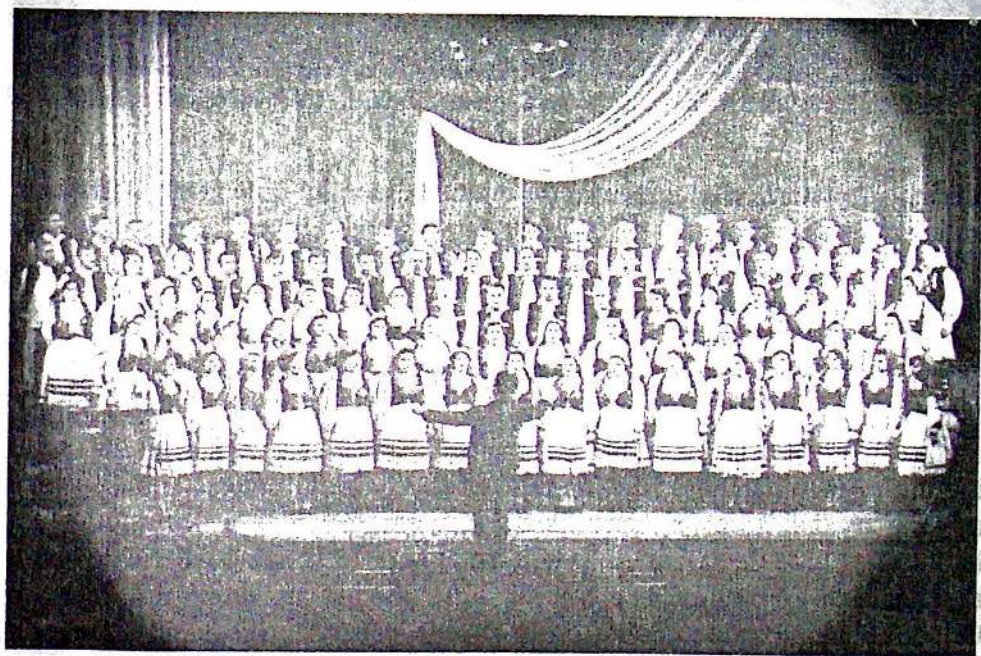
adevăratu institutu pentru adulți”⁵⁵⁰ și, după cum reiese din coloanele

Buteni: Corul din localitate în anul 1904. Dirijor, Ioan Roșu. (C.M.B.).

mai mărișori și al fetelor”⁵⁵², încununată de formațiile adulților – mixtă și bărbătească), populată masiv (în 1885 numai corurile școlărilor întruneau

aceleași gazete, un stimulent pentru copii. Mulți vârstnici neștiutori de carte încep să învețe buchiile, frecvența școlărilor, dornici să intre în cor, se îmbunătățește, intelectualii susțin și îndrumă efervescența generală⁵⁵¹. În scurtă vreme o ierarhie artistică foarte complexă („corurile băieților începători, al celor

17 martie 1974. Corul din Buteni pe scena Operei din Cluj. Dirijor, Paul Paradenco-Adamești. (C.A.).

⁵⁵⁰ Ibidem.

⁵⁵¹ Ibidem.

⁵⁵² Ibidem, 3/15 martie 1885, nr.9, p.68.

peste 200 de voci)⁵⁵³ cuprinde toată comuna. Se cântă cu bucurie și pasiune, cu devotament și pricepere sub comanda unor dirijori talentați (c.79),

8 noiembrie 1981. Corul din Buteni la Centenar. Dirijor, Paul Paradenco-Adamești. (C.A.).

oferind spectatorilor imaginea reconfortantă a lucrului bine făcut: „Cantarile loru nationali, cantate în quartetu au multiamitu pe deplin pe cei presenti”⁵⁵⁴. Concomitent, aria lor de acțiune câștigă teren în localitățile apropiate – Dezna⁵⁵⁵, Roșia⁵⁵⁶, Paulean⁵⁵⁷ –, prin organizarea unor miniturnee, care constituie fundamentul adevăratelor deplasări din anii ce vor urma. Bine dozat cu bucăți patriotice („Coroana Moldovei”, „Calcă, române,”...) și religioase („Cuvine-se cu adevărat”, pricesne, colinde, irmoase, glasuri,...), (d.75), repertoriul coalizează spiritele în jurul idealurilor naționale, creștine, morale, estetice. Obolul intelectualilor pentru asigurarea condițiilor prielnice repetițiilor, spectacolelor și deplasărilor era întotdeauna bine venit, concretizându-se în anul 1898 într-o galerie de lemn, amenajată la propunerea preotului Iuliu Bodea în interiorul Bisericii Ortodoxe Medii, unde cântau circa 100 de coriști⁵⁵⁸, iar după Unire prin

⁵⁵³ *Ibidem*.

⁵⁵⁴ *Ibidem*, 5/17 iulie 1887, nr.27, p.211.

⁵⁵⁵ *Ibidem*, 26 iunie/8 iulie 1883, nr.26, p.226.

⁵⁵⁶ *Ibidem*, 14/27 ianuarie 1924, nr.3, p.p.4,5.

⁵⁵⁷ *Ibidem*, 21 iunie 1931, nr.25, p.5.

⁵⁵⁸ *Trîmbuna poporului*, 4(16) iulie 1898, nr.125, p.613.

înființarea Casei Culturale Române, care în 1925 avea peste 100 de membrii⁵⁵⁹, urmând să se bucure din 1933 de un local propriu sub acoperișul amintitei biserici, transformată prin demolarea turnului, altarului ș.a. într-un așezământ laic⁵⁶⁰. Slujbele religioase, serbările școlare, sărbătorile naționale, concertele, balurile, conferințele și alte manifestări elevate solicită tot mai mult intervenția corului, ridicat la nivelul unei adevărate Instituții, reprezentativă pentru cultura și spiritualitatea comunității.

1981. Medalion jubiliar pus în circulație cu ocazia Centenarului Corului din Buteni. (C.A.).

Noianul de premii obținute după 1949 (c.131) îi conferă statutul de formație artistică națională cu frecvente reverberații peste hotare. Câștigate pe merit, ele constituie tot atâtea motive de justificată mândrie, pentru toți

contemporanii vestitelor confruntări muzicale, desfășurate în anii de maximă efervescentă corală. Niciodată însă nu trebuie uitată ziua în care, țărani, sfătuiți de un intelectual cumsecade, „au pornit să se audă unul pe altul cântând și totul nu era decât un singur glas: cânta corul din Buteni”⁵⁶¹.

*

Primele inițiative bancare în satele și comunele comitatului Arad aparțin capitalului maghiaro-evreiesc. În 1888 ele se concretizează în 8 Case de Economii și Ajutor, înființate în tot atâtea localități mai răsărite. După cum ne-am obișnuit, Buttyin-ul, susținut în epocă, printre altele, și de un apelativ măgulitor, „Nagy-Buttyin” (Buttyin-ul Mare), trezește interesul investitorilor, 68 de acționari fondând aici la data mai sus amintită prima bancă oficială (c.82). Această Casă de Economii și Ajutor se pare că a funcționat în clădirea cu numărul actual 321, fiind percepută și ulterior perpetuată la nivelul memoriei colective prin sintagma „Banca Jâdovească”, poate nu atât din cauza originii capitalului său, cât pentru exigența necruțătoare manifestată față de bieții debitori, în marea lor majoritate țărani, obligați să-și vândă pământul și animalele, atunci când nu puteau restitui banii împrumutați.

Monopolul finanțelor străine va fi însă destul de curând fisurat prin apariția primei bănci românești, în 1906 sau 1907, intitulată sugestiv și

⁵⁵⁹ Biserica și Școala, 29 noiembrie 1925, nr.48, p.3.

⁵⁶⁰ Idem, 8 octombrie 1933, nr.41, p.2; Ibidem, 10 februarie 1944, nr.29, p.3.

⁵⁶¹ Teodor Crișan, I-am văzut, i-am auzit, Crișana (Oradea), joi, 9 februarie 1967, p.1.

distinct „Butinceana” (c.98). În ciuda puținelor informații răzbătute până la noi despre acest Institut de Credit și Economii, Societate pe Acțiuni, am reușit să-i punem în evidență măcar longevitatea (reconsemnată la finele anului 1922), intuind astfel câte ceva și despre rolul său în viața comunității (c.98). În anul următor, Butyîn-ul, devenit între timp Körösbökény (adică Bökény de Criș), își îmbogățește zestrea așezămintelor financiare de sorginte românească, prin constituirea la 12 iulie 1908 a Institutului de Credit și Economii, Societate pe Acțiuni

„CODRUL” - Institut de credit și economii societate pe acții, Baiala.

CONVOACARE.

În temei de Decretul nr. 1004 din 24 Martie 1908 și în temeiul art. 10 din legea de organizare în România a societăților pe acțiuni nr. 120 din 1906.

I-a adunare generală ordinară

la data de 12 Iulie 1910.

OBIECTELE:

1. Aprobarea bilanțului și a contului de bilanț pentru anul 1909.
2. Alegerea unui comitet de supraveghere.
3. Alegerea unui comitet de administrație.
4. Alegerea unui comitet de administrație.

CONTUL BILANȚ LA 31 DECEMBRIE 1909.

ACTIV		PASIV	
Capital social	100.000	Capital social	100.000
Reserve	...	Profit	...
...	...	...	...

CONTUL PERIURE ȘI PROFIT.

ACTIV		PASIV	
...	...	...	...
...	...	...	...

DIRECȚIUNEA

Data 12 Iulie 1910.

Banca Populară „Aurora” Societate Consumator de Credit și Economii Societate pe Acțiuni

Convocare.

II-a adunare generală ordinară

la data de 12 Iulie 1910.

OBIECTELE:

1. Aprobarea bilanțului și a contului de bilanț pentru anul 1909.
2. Alegerea unui comitet de supraveghere.
3. Alegerea unui comitet de administrație.
4. Alegerea unui comitet de administrație.

BILANȚUL bilanț la 31 Decembrie 1909

ACTIV		PASIV	
Capital social	100.000	Capital social	100.000
Reserve	...	Profit	...
...	...	...	...

CONTUL PERIURE ȘI PROFIT LA 31 DECEMBRIE 1909

ACTIV		PASIV	
...	...	...	...
...	...	...	...

DIRECȚIUNEA

Data 12 Iulie 1910.

„Codrul” (c.99). Adunarea fondatoare, prezidată de protopopul Traian Mager (Buteni), îi consenmează capitalul social (100.000 coroane), direcțiunea (dr. Aurel Grozda – avocat, dr. George Popa – avocat, Ioan Cosma – preot, Ioan Roșu – învățător, toți din Buteni, Alexandru Nica – preot, Almaș, Terentie Micluța – preot, Cuied, Augustin Mihulin – preot, Sebiș), precum și comitetul de supraveghere (Emanoil Comșa – director la „Crișana”, Brad, Romul Cotoi – comerciant, Baia de Criș, Salustiu Barbul – farmacist, Buteni, Patriciu Covaci – învățător, Sebiș, Ioan Popovici – preot, Bârsa)⁵⁶².

1910. I-a Adunare Generală Ordinară a Institutului de Credit și Economii „Codrul”. (Tribuna, nr.47, 1910, p.12).

1926. A II-a Adunare Generală Ordinară a Băncii Populare „Aurora”. (Tribuna Nouă, nr.36, 1926, p.2).

Dincolo de succesiunea numelor (accesibile în anexe) implicate în conducerea și supravegherea tranzacțiilor financiare, notabile sunt consecințele fericite ale apariției Institutelor de Credit românești la sate.

Majoritatea acționarilor (96 din 120, în anul 1910, la „Codrul”) sunt țărani⁵⁶³; banii împrumutați îi ajută „să cumpere pământ, să-și zidească locuințe

⁵⁶² Tribuna, 3/16 iulie 1908, nr.146, p.6.

⁵⁶³ Idem, marți, 6/29 martie 1910, nr.59, p.8.

mai omenești sau să-și îmbunătățească stocul animalelor de prăsilă”⁵⁶⁴. Cu alte cuvinte, prezența „Codrului” într-o clădire din centrul comunei (probabil aceeași unde va funcționa filiala băncii „Victoria”)⁵⁶⁵, îndreptățește părerea contemporanilor, care apreciau că băncile românești „au răsărit [...] din însuflețire și dragoste de neam”⁵⁶⁶.

Procesul continuă și după Unire concretizându-se în Banca Populară „Aurora”, Societate Cooperativă de Credit și Economii, fondată în 1923 sub președinția lui Teodor Luguzan (c.117).

Binele general, dar și interese personale, vor determina conducerea Institutului de Credit și Economii „Victoria” din Arad să organizeze o Adunare Generală Extraordinară la Buteni (19 iunie 1925), în vederea constituirii unei filiale prin asimilarea institutului „Codrul” din localitate (c.119).

Se rotunjea, în felul acesta, la șase numărul băncilor înființate în ultima jumătate de veac la Buteni – dacă avem în vedere și filiala Băncii Agricole Arad – Cenadană, numită și Banca Asociață, prezentă aici de prin 1924 până după 1930 – (c.118; c.123), a căror menire socială (cu excepția celei ungurești din 1888) va fi formulată explicit de intelectualii marcanți ai comunei – Florian Roxin, dr. Aurel Grozda, dr.Sabin Dan – cu prilejul inaugurării filialei „Victoria” din localitate: „să-i vadă pe frații noștri români din acest ținut adevărații stăpâni pe plaiurile lor bogate”⁵⁶⁷.

Longevitatea sucursalei (în 1944 încă funcționa), dar mai ales prosperitatea ei, vor incita în iulie 1930 până și poftele răufăcătorilor. Protejați de întunericul nopții, câțiva indivizi necunoscuți pătrund în sediul băncii, forțază fără succes casa de bani, amenință și obțin de la directorul instituției cheile seifului, fără să le poată folosi pe deplin, întrucât cel agresat – Babuța Cristea – escaladează fereastra reușind să alerteze paza de la primărie, care intervine cu focuri de armă. Speriați, netrebnicii dau bir cu

„VICTORIA”

Institut de Credit și Economii. Societate pe Acți
în Arad.

CONVOCARE.

Domnii acționari ai institutului de credit și economii „VICTORIA” prin prezenta vă invităm, conform paragrafului 18 din statute la

Adunarea generală extraordinară

care se va ține la Arad, la 19 Iunie a. e. la ora 4 d. m. în localitățile institutului (Bulevardul Regele Ferdinand I. Nr. 1.)

Ordinea de zi:

1. Raportul Direcției asupra emisiunii a VIII-a.
2. Urcarea capitalului societății.
3. Infuziunea filialei în Buteni în legătură cu fuziunea institutului „Codrul” din Buteni.

Domnii acționari, cari doresc să participe la adunarea generală extraordinară în personal sau prin plenipotențiar, în sensul §-ului 22 din statute, sunt rugați să-și anunțe la Direcție dreptul lor de participare la adunarea generală extraordinară și eventual dovezile de plenipotențiar cel puțin cu 24 ore înainte de adunarea generală extraordinară.

Arad, la 9 Iunie 1925.
(1285)

Diracțiunea Institutului.

1925. Adunarea Generală
Extraordinară pentru înființarea
filialei Buteni a băncii „Victoria”.
(Tribuna Nouă, nr.123, 1925, p.2).

⁵⁶⁴ Tribuna Nouă, marți, 28 iulie 1925, nr.161, p.1.

⁵⁶⁵ Adunarea poporală dela Buteni, Tiparul tipografiei „Concordia”, Arad, 1911, p.4.

⁵⁶⁶ Tribuna, joi, 10/23 februarie 1911, nr.32, p.6.

⁵⁶⁷ Tribuna Nouă, vineri, 26 iunie 1925, nr.136, p.3.

Buteni

Calea Aradului cu Banca »Victoria« și Judecătoria de ocol

1928. Buteni: Calea Aradului cu Banca Victoria și Judecătoria de Ocol. (Carte poștală editată de Simion Brânda, Buteni). (C.A).

fugiții, „mulțumindu-se” doar cu suma de 2.200 lei înșfăcată în pripă⁵⁶⁸. Nimic nu-i va opri însă, pe cei din iunie 1948, să pună (printre altele) și băncile sătești la zidul fantasmagoriilor comuniste.

---

⁵⁶⁸ Românu, duminică, 6 iulie 1930, nr.27, p.4.

Buteni

Zarurile primului război mondial fuseseră aruncate. După o mie de ani balanța se înclinase, hotărâtor și definitiv, în favoarea românilor ardeleni. Pe măsură ce toamna lui 1918 își consolida prezența, oamenii deveneau tot mai nerăbdători să pună capăt aranjamentelor ungurești.

Conducerea Consiliului Național Român Central din Arad era familiarizată cu butincenii, care de multe ori își riscaseră libertatea pentru idealurile naționale. Nu mai departe decât la 3 aprilie 1894, într-un copac de lângă Biserica Ortodoxă Medie, apăruse un steag tricolor inscripționat: „Să trăiască Lucaciu și nația română!”⁵⁶⁹. Cum totul se petrecea în timpul prigoanei memorandiștilor, ungurimea locală (primpretorul plasei Sebiș, jandarmii, etc.) se consultă cu superiorii de la Arad și încearcă foarte stăruitor, dar fără succes, să-l prindă pe făptaș⁵⁷⁰.

Aproape toți liderii arădeni umblaseră prin Buteni cu ocazia numeroaselor manifestări laice sau religioase. În septembrie 1911 Ioan Suci, Romul Veliciu, Teodor Mihali ș.a. fuseseră martorii unei impresionante adunări populare (aproape 2.000 de participanți), organizată de conducerea locală a Partidului Național Român⁵⁷¹.

După intrarea României în război prigoana îmbracă forme tot mai violente. Majoritatea personalităților incomode sunt arestate și internate în lagărele amenajate pe teritoriul Ungariei propriu-zise. Butincenii (dr. avocați) Aurel Grozda și Sabin Dan vor cunoaște în 1916, printre primii, umilința pușcăriilor din Seghedin și din Ruszt⁵⁷².

Măsurii desperate, anacronice și tardive, prin care, de această dată, sfârșitul inevitabil nu va mai putea fi nici măcar amânat. La 3 noiembrie 1918 Aradul și Pecica preiau puterea din mâna ungarilor⁵⁷³. A doua zi – 4 noiembrie – este rândul butincenilor să-și spună cuvântul. O rebeliune de proporții îl silește pe notar să predea conducerea proaspătului (3 noiembrie) Consiliu Național Român Comunal, hotărât să pună, în sfârșit, capăt administrației ungurești. Vechea funcționărimă, destituită pe loc, este înlocuită cu noi slujbași comunali, iar limba română, întotdeauna preponderentă aici, va fi declarată în mod oficial ca suverană în administrația localității. Furia oamenilor complică puțin lucrurile prin

⁵⁶⁹ Vasile Popeangă, Aradul, centru politic al luptei naționale în perioada dualismului (1867-1918), Ed. Facla, Timișoara, 1978, p.44.

⁵⁷⁰ Idem.

⁵⁷¹ Adunarea poporală dela Buteni, Tiparul tipografiei „Concordia”, Arad, 1911.

⁵⁷² Vasile Popeangă, op.cit., p.p.151, 152; Aradul permanentă..., p.402.

⁵⁷³ Alexandru Roz, Formarea Consiliilor Naționale Românești din județul Arad, Românul (serie nouă), iulie 1993, nr.5, p.3.

devastarea câtorva magazine alimentare. De teama generalizării violențelor pe toată Valea de Mijloc a Crișului Alb, prefectura din Arad reacționează și trimite împotriva răsculaților 80 de militari înarmați⁵⁷⁴. Butincenii se potolesc, rezervându-și însă dreptul și datoria de a participa la viitoarele acțiuni revoluționare.

*

Pe 26 noiembrie 1918 reprezentanții Cercului electoral Iosășel, prezidat de protopopul Cornel Lazăr (Hălmagiu) și de învățătorii Mihai Vidu și Corneliu Vodă (ultimul din Buteni), își aleg la Gurahonț delegații oficiali pentru iminenta Adunare Națională de la Alba-Iulia⁵⁷⁵. Voturile se opresc de două ori asupra Buteniului (dintr-un total de 5 locuri), nominalizându-l în fruntea listei pe dr. avocat Aurel Grozda și (printre ceilalți) pe Vasiliu Doncea ca reprezentant al țăranilor (d.92). Tot oficial (deputat sau delegat de drept) participă și protopopul Florian Roxin (Buteni), căruia i se încredințează conducerea delegației (d.92).

Neoficialii, atașați din mers la nucleele împuternicite să reprezinte satele și comunele zărândene, merită o remarcă specială, întrucât ei vor da forța și monumentalitatea evenimentului de la 1 Decembrie 1918. Falnicul Ioan Burza, purtătorul drapelului tricolor, Constantin Giura (1866-1940, lider spontan al țăranilor din peste 40 de sate românești, personalitate locală apreciată de V. Goldiș, G. Popa, Șt. Cicio Pop, I. Suciuc, prezent la Unire în tribuna oficială, condamnat la moarte pe vremea revoluției bolșevice a lui Bela Kun, 25 de ani primar consacrat al comunei Buteni)⁵⁷⁶, Todor Măguran, Dumitru Darău, zis Miti, Petru Bejan, Gheorghe Ruja, zis Tranda, Gheorghe Ruja a lui Cucu, Teodor Darău, zis Dodi, avocatul Sabin Dan, viitorul avocat Alexandru Horga (pe atunci tânăr student la drept) ș.a. stărnesc entuziasmul consătenilor, fericiți să-i conducă după datină, cu steaguri și fanfară, la gara din Sebiș, pentru a se îmbarca în trenul de Brad, prima etapă a drumului către Alba-Iulia⁵⁷⁷.

---

⁵⁷⁴ Liviu Botezan, Constantin Eneia, Acțiuni revoluționare ale țăranimii din județul Arad în preajma Marii Adunări Naționale de la Alba-Iulia, Ziridava nr.VII, 1977, p.p.228,240,241, 242; George Manea, Activitatea Consiliilor naționale române și a Gărzilor naționale române din județul Arad, Ziridava nr.VIII, 1977, p.321.

⁵⁷⁵ 1918 la Români. Documentele Unirii, vol.VIII, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p.p.40-41, document nr.54; Cf. Gheorghe Țarcuș, Dr. Aurel Grozda, delegat la Adunarea Națională de la Alba-Iulia, Românul (serie nouă), octombrie 1993, nr.9, p.2.

⁵⁷⁶ Dacia (Timișoara), 1940, nr.29, p.4.

⁵⁷⁷ Pavel Galea, Buteni – o însuflețită delegație pentru marea adunare de la Alba-Iulia, Românul (serie nouă), septembrie 1993, nr.7, p.2.

De problemele interne și externe ale Transilvaniei unite urma să aibă grijă Marele Sfat Național Român, instituit la Alba-Iulia în locul Consiliului Național Român Central. Aurel Grozda își vede încununată cariera politică prin alegerea sa în acest for, la care județul Arad participa cu încă 22 de reprezentanți⁵⁷⁸.

Aurel Grozda. (C. fam. Luminița Stamoran).

Avocatul, născut la 2 iunie 1876, era fiul preotului memorandist, Petru Grozda, din Șimand (jud.Arad). Se împlinise școlar în satul natal și la liceul arădean (azi: „Moise Nicoară”), iar profesional în Cluj, unde urmează cursurile Facultății de Drept, obținând și diploma de doctor al aceleiași facultăți în anul 1899⁵⁷⁹. Stabilit la Buteni începe să practice avocatura, implicându-se totodată și în lupta națională. Organizează impresionante adunări populare (15 octombrie 1905, 4/17 septembrie 1911 la Buteni) în care vorbește alături de colegii săi din Partidul Național Român (dr. Teodor Mihali, dr. Ioan Suci, Ioan Rusu Șirianu, dr. Romulus Veliciu ș.a.) despre necesitatea luptei împotriva dominației maghiare⁵⁸⁰; înființează (11 ianuarie 1914) și devine președintele despărțământului Asociațiunii Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului (ASTRA) din Buteni și împrejurimi⁵⁸¹; arestat politic în 1916; primul pe lista delegaților oficiali trimiși la Alba-Iulia (1 decembrie 1918) de Cercul electoral Iosășel (d.92);(din păcate o boală foarte severă – gripă spaniolă – îl va împiedica să participe)⁵⁸²; membru în Marele Sfat Național Român (1918)⁵⁸³; candidat al P.N.R. pentru funcția de deputat parlamentar

⁵⁷⁸ Aradul permanență..., p.421; Cf. Gheorghe Țarcuș, art.cit.

⁵⁷⁹ Gheorghe Țarcuș, idem.

⁵⁸⁰ Ibidem; Adunarea populară dela Buteni, Tiparul tipografiei „Concordia”, Arad, 1911.

⁵⁸¹ Românul, 29 decembrie (11 ianuarie) 1914, nr.283, p.6; idem, 30 iulie (12 august) 1914, nr.167, p.2.

⁵⁸² 1918 la Români. Documentele Unirii, vol.X, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p.264, document nr.1.404, care conține telegrama expediată din Buteni de dr. Aurel Grozda către Consiliul Național Român – Alba-Iulia: „1918 [noiembrie 17/30], Buteni (jud.Arad). Bolnav [de gripă] spaniolă, plâng de durere că nu pot fi de față. Aderez la toate hotărârile. Trăiască unirea tuturor românilor. Grozda, avocat”.

⁵⁸³ Aradul permanență..., p.421.

în circumscripțiile electorale Buteni (1919)⁵⁸⁴, Gurahonț (1920)⁵⁸⁵, Hălmagiu (1922)⁵⁸⁶ ș.a.; ales în 1919 la Buteni⁵⁸⁷; susținător al vieții culturale și economice locale; membru în Comitetul Executiv Județean P.N.R.⁵⁸⁸; consilier al Baroului Avocaților din jud. Arad⁵⁸⁹. Trece în lumea umbrelor la 13 decembrie 1938 și este înmormântat în cimitirul „Eternitatea” din Arad⁵⁹⁰.

*

Era primăvară și anul se numea 1919. Oamenii tânjeau după câteva clipe de pace. Și chiar așa dădea să fie, dacă ungerii nu s-ar fi năpustit în aprilie asupra Transilvaniei, asmuțiți de bolșevicul Bela Khun, încălcând linia de demarcație dintre România și Ungaria, fixată de marile puteri pe versantul vestic al Carpaților Apuseni. Armata română este nevoită să riposteze, inclusiv pe valea Crișului Alb. După confruntări violente în strâmtoarea de la Cacarău (circa 4 km. mai sus de Buteni), poftitorii de țară străină sunt puși pe fugă. Ulterior, această zi – joia dinaintea sărbătorilor de Paște – a fost immortalizată prin schimbarea denumirii satului Cacarău (Kakaro pe vremea ungerilor) în Joia Mare. Soldații români, conduși de colonelul Constantin Paulian (1874-1919), fiul cărturarului Ștefan I. Paulian din zona Turnu-Severin – Orșova, intră în Buteni⁵⁹¹. Cantonamentul este fixat la Bârsa, în timp ce comandantul își găsește o locuință în Buteni.

Peste câteva zile un glonț mișelesc avea să îndolieze inima românilor. Grupul bolșevicului Vass (ungur din Sebiș), adept a lui Bela Khun, se furișează lângă al doilea podeț (la Valea Mică) pe drumul Buteni – Bârsa, (circa 7 km.) și trage fără milă asupra colonelului (c.124; c.129). Ura și nimicnicia își spusese încă o dată cuvântul...

Confrații săi îl vor cinsti, însă, după cum se cuvine. Satul Govojdia de peste Criș va primi numele de familie – Paulian – al eroului, general post-mortem, iar tinerii din Buteni grupați în Societatea de Lectură „Sfântul

⁵⁸⁴ Românu, 12 octombrie 1919, nr.133, p.1.

⁵⁸⁵ Idem, 14 mai 1920, nr.100, p.3.

⁵⁸⁶ Ibidem, 23 februarie 1922, nr.1, p.3.

⁵⁸⁷ Ibidem, 4 noiembrie 1919, nr.151, p.2.

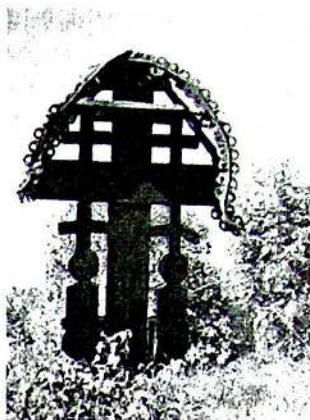
⁵⁸⁸ Ibidem, 5 mai 1920, nr.94, p.2.

⁵⁸⁹ Gheorghe Țarcuș, art.cit.

⁵⁹⁰ Idem.

⁵⁹¹ Pavel Galea, Un erou al națiunii române în lupta pentru întregirea națională – general Constantin Paulian (1874-1919), Românu (serie nouă), decembrie 1993, nr.2/14, p.3. De remarcat părerea autorului referitoare la conjunctura și locul morții colonelului: în timpul atacului pentru eliberarea Sebișului, lângă podul peste Crișul Alb, pe șoseaua Buteni – Sebiș. Din păcate afirmația nu se confirmă.

Gheorghe” ridică o troiță, opera elevului Mircea Terebențiu, pe locul unde a fost omorât colonelul. La sfințirea ei, oficiată în 28 iulie 1942 de protopopul Buteniului, Ștefan Lungu, împreună cu preoții Iuliu Bodea și Ioan Cosma, participă tot satul în frunte cu fanfara și corul Bisericii Ortodoxe. Tăiată și aruncată

28 iulie 1942. Troița ridicată de tinerii din Buteni, membrii Societății de Lectură „Sfântul Gheorghe”, pe locul unde a fost ucis mișelește în primăvara lui 1919 colonelul Constantin Paulian. (C.A.).

sub podețul de la Valea Mică, în 1947, de comuniștii din Buteni, troița va fi recuperată de părintele Petru Bejan și reinălțată în cimitirul ortodox lângă mormintele celor trei ostași români căzuți la Joia Mare în aprilie 1919. Pe lemnul ostenit de trecerea anilor se poate încă desluși mesajul inițial: „ACEASTĂ TROIȚĂ S-A RIDICAT ÎN ZIUA DE 28 VII 1942 DE CĂTRE SOCIETATEA ORTODOXĂ SF. GHEORGHE A TINERETULUI INTELECTUAL DIN COMUNA BUTENI”.(c.129).

*

Cum aproape întotdeauna între vorbe și fapte se lasă tăcerea, țărani erau tot mai nemulțumiți. Li se promisese pământ, despre care, cei puși să-l împartă, aproape că uitaseră. Oamenii veneau însă dintr-un război nenorocit, înșesat cu morți, cu invalizi, cu gospodării în paragină. Fiecare zi le sporea neîncrederea, punându-le răbdarea la o continuă și nedreaptă încercare. Pretorul din Sebiș sesizează pericolul și transmite în primăvara lui 1920 semnale de alarmă superiorilor din Arad: „D-le prefect al județului Arad, Am onoarea a vă raporta evenimentele revoltătoare și conturbătoare în detrimentul statului și a siguranței și ordinii publice, ivindu-se în urma campaniei electorale. Simptome purtând fieștecare în sine pericol pentru dezastrul statului, azi încă ele țin sporadic, dar în zi de zi sporesc și ne aduce la o revoluție cu caracter bolșevic”⁵⁹².

Tardive și fără ecou ele nu pot împiedica răbufnirea. În după-masa zilei de 20 mai 1920, la orele 17, Buteniul este cuprins de răscoală. Insurgenții atacă primăria și cer îndepărtarea secretarului comunal acuzat de corupție, de brutalitate și de relații prea intime cu domni de pământ. Pentru

⁵⁹² Otto Greffner, Mișcări țărănești din fostul județ Arad în anul 1920, Ziridava, nr.I, 1967, p.40.

a nu risca să rămână cu el pe cap și după terminarea ostilităților, mulțimea pătrunde în primărie și îl obligă să părăsească biroul. În sfârșit, a doua zi, jandarmii din Sebiș izbutesc anevoie să tempereze cât de cât spiritele⁵⁹³.

Nu lipsa pământului, ci superficialitatea și nepăsarea tensionaseră lucrurile până dincolo de orice suportabilitate. Doar la Buteni și în Joia Mare, ultimul mare domn de pământ, Methan Nathan, avea o moșie impresionantă (1.957 jugăre cadastrale și 1.020 stânjeni patrați), care trebuia expropriată și împărțită, după cum fusese vorba înainte și după Alba-Iulia (c.114). Vor mai trece însă peste doi ani – abia în 25 decembrie 1922 va fi expropriată averea fugarului Methan Nathan – până când butincenii îndreptățiți la împrumputare (280 români și 2 străini) vor primi pământul promis (c.115).

*

Că ungerii nu s-au potolit niciodată se vede și din efortul depus, după 1880, pentru reabilitarea vechilor toponime. În cazul Buteniului, denumit în ultimii 200 de ani, sub influență austriacă, Buttyin, apelează cu nonșalanță la formele: Bekény, respectiv Bökény, apărute în urma strădaniei primilor călăreți de a transpune în propria lor limbă autohtonul Bucin. După aproximativ un deceniu (1880-1890) în care îl denumesc Nagy-Bekény (Bekény-Mare), inventează ultima variantă (compusă și ea): Körösbökény (Bökény de Criș). Asistăm, parcă, la zbaterea unui cerc, domc să se închidă în el însuși, din lipsă de imaginație. Guvernul român îi va întinde o mână de „ajutor”, înlăturându-l pentru totdeauna.

Gestul are loc în vara lui 1920, când toate denumirile ungurești ale comunelor din județul Arad (226 la număr) sunt înlocuite cu cele românești, care străbătuseră istoria, în graiul băștinașilor majoritari și legitimi, fără poticniri sau complexe.

Astfel, tardivul și defunctul Körösbökény, se dă bătut (iulie 1920) în fața toponimului oficial Buteni, doar la capătul unui drum foarte lung și anevoios (d.93.).

Prima șampilă cu toponimul BUTENI confecționată și folosită deja în anul 1919. (A.P.B.).

⁵⁹³ Idem, p.41.

Pledoarie economică și culturală ante și interbelică

Vremea conscripțiilor medievale se încheie o dată cu desființarea iobăgiei (1849). Statul (maghiar în prima etapă, românesc în a doua) introduce alte criterii estimative, care ne dau următoarele valori demografice globale pentru viitoarea sută de ani:⁵⁹⁴

Denumirea localității în funcție de perioadă	Anul	Număr locuitori
Buttyin	1851	2.954
„-“	1857	3.149
„-“	1869	3.313
„-“	1880	2.769
Körösbökény	1890	3.034
„-“	1900	3.245
„-“	1910	3.632
Buteni	1923	3.675
„-“	1930	2.983
„-“	1936	2.554
„-“	1948	2.505

Preponderent românească (cele două-trei sute de minoritari doar pigmentau „oceanul” fără să-i clatine străfundurile), populația Buteniului a trezit întotdeauna respectul și admirația contemporanilor: „Erau toți țărani români frumoși – scria în 1911 un ziarist arădean – îmbrăcați în sumane albe și plini de sănătate îmbucurătoare. Rumeni, îndesați și vâjnoși, cu ochii vii și inteligenți, îți făcea o plăcere dureroasă să te uiți în fața lor senină. Câtă sănătate în sufletul și corpul lor !”⁵⁹⁵. „Pașnici, răbdători și respectuoși, dacă nu-i tulbură nimeni” (c.96) – ca să dăm cuvântul și unui autor maghiar de prin 1898 –, s-au luptat întotdeauna demn și cinstit cu puținul pământ oferit de lunca Crișului (8.668 holde cadastrale în 1900, din care 5.500 erau pășune și pădure) – (d.82; c.93), refugiindu-se permanent din fața puținătății recoltelor, în sfera cât de cât mai îndestulată a creșterii animalelor.

Miile de cornute și de porcine, sutele de alte specii consemnate în recensămintele din anii 1895 și 1911 (vezi anexa d.79), constituie fără îndoială repere ilustrative pentru hărnicia și priceperea localnicilor. Dar, tot atât de importantă era și atitudinea țăranului față de această ocupație, în care, pe lângă o bine venită sursă de câștig, a descoperit și un tainic prilej de a-și prelungi dragostea, până în lumea viețuitoarelor păstorite de Dumnezeu

⁵⁹⁴ c.20; c.65; c.70; d.82; d.95; Calendar/1936, p.17; Idem/1948, p.130.

⁵⁹⁵ Tribuna, marți, 6/19 septembrie 1911, nr.195, p.2.

prin ogrăzile oamenilor. „Îmbătrânit și singur – povestește cronicarul Simion Moț –, Zdrâncu încetă de a mai cutreiera pădurile Măgurii. Se

Sec. XIX. Port popular din Buteni. (C.A.).

simțea slăbit de putere, dar de vite nu se lăsa. Îi erau dragi și ele își iubeau stăpânul. În zilele de târg cobora din pădure să le cumpere sare. Atunci le lăsa în grija nepotului. Vaca cea bătrână se tot uita în urmă, păștea cu întreruperi, deși nepotul îi vorbea domol, abătând-o la iarbă mănoasă. Înspre seară când se întorcea și vitele îi auzeau glasul, alergau toate în calea lui. Îi mușinau traista plină de sare și-și ridicau boturile pe umărul lui. Atunci Zdrâncu le scârpina pe salbă. Se bucura de blândețea ce i-o arătau și simțea ca pe o mângâiere răsuflurii lor de vită sănătoasă, răbufnind în obrazul uscățiv cu barba proaspăt rasă în târgul de la Buteni”⁵⁹⁶.

Prosperitatea lor se vedea, nu atât după aspectul caselor, care multă vreme au rămas mici și acoperite cu paie, ci după frumusețea și numărul animalelor⁵⁹⁷. Statistica realizată în anul 1900 ne arată că din 743 de locuințe, 696 erau din lemn, 436 acoperite cu paie sau stuf și 160 cu șindrilă. Numai centrul se putea lăuda cu 42 de case construite din piatră sau cărămidă, acoperite cu țiglă și tablă (d.82). Dar, pe lângă locuințe și magazine, în ele funcționau și principalele instituții administrative și obștești ale începutului de secol (1914): primăria, bisericile, școlile, judecătoria de cerc, oficiul funduar, oficiul de dare (perceptoratul), comisia financiară (postul de finanțe), casa de economii (societate pe acțiuni) condusă de președintele Almásy Olivér, deputat dietal (parlamentar), casa de economii „Codrul” condusă de președintele Sava Raicu, farmacia, casa medicului, cazinoul, cercul literar popular, asociația de tineret, societatea de ajutorare a copiilor săraci, filiala

Sec. XIX. Casă țărănească de lemn acoperită cu paie. (C.M.B.).

⁵⁹⁶ Simion Moț, op.cit., f.144,145.

⁵⁹⁷ Idem, f.112.

asociației muncitorilor handicapați și pensionari din Ungaria, reuniunea femeilor române din Arad și provincie (filiala Buteni), asociația femeilor israelite din Buteni și împrejurimi ș.a.⁵⁹⁸

Înființarea fabricilor de țiglă și de cărămidă (inițial una – proprietar în 1919, Possert Ferenc, ulterior două – proprietari în 1924 frații Kunstler și respectiv Șaigo Antoniu; în 1930, Csuma Carol, respectiv frații Kunstler; în

Buteni

Piața principală

Buteni – Piața principală. (Carte poștală editată de Simion Brânda în anul 1928). (C.A.).

1936, Cosma și Bartha, respectiv Kunstler Desideriu; în 1939, Mitru Moț și Petru Farcaș)⁵⁹⁹ – (c.113; c.118; c.123; c.125), îi vor determina, până la urmă, chiar și pe cei mai conservatori să renunțe la vechile materiale de construcție. Noile bunuri încep să se vândă și prin satele vecine, poate și datorită micilor eforturi publicitare practicate de unii producători.

Devenise cunoscută „MARCA LUNA! BUTENI”, care își avertiza cu aplomb cumpărătorii, că țiglele astfel inscripționate veneau din fabrica lui Mitru Moț.

De mare ajutor le-a fost și gaterul din 1924 (proprietatea lui Sabin Dan) pentru ajustarea lemnului necesar în construcții (c.118). Anual pădurea posesorală oferea locuitorilor circa două – trei sute căruțe cu lemne, puține comune putându-se bucura de un asemenea confort silvic: 4.402 holde sau 1.437 cadrane (2.080 iugăre) în 1897 (c.93), completate după reforma agrară din 1921 cu încă 952 de iugăre ale nou înființatei păduri comunale (totalul reprezentând 3.032 iugăre de masă lemnoasă)⁶⁰⁰.

Una cu alta și până la urmă toate împreună au îngăduit comunei să ajungă inclusiv în paginile manualelor școlare. Lecția despre „Satul Buteni” prezentă în „Geografia județului Arad pentru clasa a II-a primară”, Ed. Scrisul Românesc S.A. Craiova, 1931, ar putea lumina și astăzi mințile copiilor, chiar dacă, între timp, lucrurile și geografia lor s-au schimbat (c.124).

⁵⁹⁸ Szepsy Zoltán, Arad város és Arad –vármegye győgzszertárainak története, vol.IV, Arad, 1972, mss. dactilo. în posesia Bibliotecii Județene Arad, f.428.

⁵⁹⁹ Arhiva surorilor Farcaș (Florica și Catița), Buteni, act nr.3.593 din 9 decembrie 1939.

⁶⁰⁰ Biserica și Școala, 15 iulie 1928, nr.28-29, p.7; Sorin Sabău, Proprietatea asupra pădurilor în vechile plase Hălmațiu, Sebiș și Târnova, înainte și după reforma agrară din 1921, Ziridava, nr.XXI, 1998, p.p.255,267.

Imediat după desființarea breslelor, prin patenta regală din 1873⁶⁰³, meseriașii din Borossebes și Nagybuttyin înființează o asociație meșteșugărească unită, care la 2 august 1875 cuprindea 56 de membri⁶⁰⁴.

Pe măsură ce ne apropiem de sfârșitul veacului, statisticile devin tot mai cuprinzătoare. Tabloul selectiv, aferent anului 1887, plasează Buttyin-ul într-o poziție net superioară Gurahonțului sau Hălmagiului-Mare, confortabilă în fața Sebișului și foarte apropiată de realitățile Ineului:

1887⁶⁰⁵

Localitatea	Comercianți	Meșteșugari
Buttyin	15	43
Borosjenő	18	56
Borossebes	8	40
Gurahonț	3	8
Nagyhalmagy	8	28

Evoluțiile comerciale și meșteșugărești continuă în prima parte a noului secol atingând cifre și diversificări notabile: 27 comercianți și 76 meseriași în 1924 (c.118), 19 comercianți și 60 meseriași în 1930 (c.123), respectiv 14 comercianți și 76 meseriași în 1936 (c.125), 1937⁶⁰⁶, 1938⁶⁰⁷ ș.a.m.d. Adevărata față a lucrurilor stătea însă în spatele cifrelor totalizatoare: 9 băcani, 8 birtași, 7 blănari, 12 cismari, 4 croitori, 6 fierari, 6 măcelari, 3 mecanici, 3 morari, 7 tăbăcari, 5 tâmplari, 3 negustori de vite, 5 zidari și câte unu – doi brutari, cărămidari, cofetari, ceasornicari, dogari, fotografi, frânghieri, frizeri, grădinari, lăcătuși, pălărieri, perieri, rotari, șelari, tapițeri, alături de gatere, ghețarie, cafea, cinematograf, hotel, restaurant, farmacie... își ofereau produsele și serviciile în buna și armonioasa perioadă interbelică. Buteniul atinsese cotele unui mic orașel pragmatic și generos, inclusiv prin Școala sa de ucenici, constituită în 1921, care pregătea până la 90 de elevi pentru cele mai diverse meserii⁶⁰⁸. Nu-i lipseau nici formele organizatorice. Asociațiunea Industriașilor și

⁶⁰³ Kovách Géza, Răspândirea meșteșugurilor în comunele comitatului Arad în secolele XVII-XIX, Arad, 1974, p.32.

⁶⁰⁴ Az Aradi kereskedelmi és iparkamara jelentése/1882, Arad, 1883, p.72.

⁶⁰⁵ Idem/1887, Arad, 1888, p.p.86,87.

⁶⁰⁶ Almanah/1937, p.p.155-157.

⁶⁰⁷ Idem/1938, p.p.155-157.

⁶⁰⁸ Cf. capitolul: De la tradiția orală la informația scrisă.

◀ Cea mai solidă firmă nouă românească din Ungaria ▶
Sferdian și Mișca

Körösbökény.

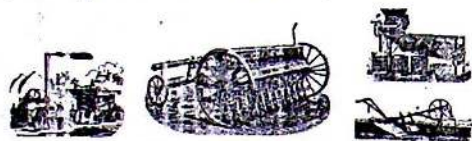
Banca „Codrul”.

Regim On. public, rețea, având licență de ori și de mașini agricole, și întreprindă a co-
 manda cu încredere dela firma cea mai nouă, solidă, de mai sus, care munce cu ceea mai bun și
 venite fabricații și la asigură deosebite prețurile cele mai moderate și cu plăta în rate.
 Firma noastră recomandă prețurile foarte avantajate în

ferării, arme și vase pentru bucatărie

cu plăte în rate și pe lângă garanție.

Mașini și cele dintr-un fabricat de țesături pregătite și măcinale înțepătoare arătând de sus.

Cu garanție pentru fierul și cu prețurile pentru muncă, servicii bucatărie. Pentru vobășcu și
 țesăturilor acestora și lucrare contractuală mergem la țara locală. Și pentru alegerea
 garanțiilor de trezori, bucatărie mergem pe specia noastră la fabrică.

1911. Firma comercială românească
 „Sferdian și Mișca” din Körösbökény,
 deschisă sub auspiciile băncii „Codrul”.
 (Tribuna, nr.183, 1911, p.15).

rând albia Crișului a despărțit cele două maluri, pe drumul dintre Bekény și Sebes, legătura fiind asigurată printr-un comp (o platformă plutitoare suspendată pe o funie, care îi asigura o deplasare cât de cât liniară), pomenit în 1651 de căpitanul Pankotai Andras, comandantul cetății Dezna (c.34). După toate aparențele provizoratul a durat până prin 1795. Pecetea târgului Butyin, emisă atunci, are în centrul său un pod peste o apă, străbătut de cel mai utilizat vehicul: carul cu (în imagine patru) boi, care, îndemnați de stăpân, sugerează depășirea unui obstacol. Transformarea podului în elementul cel mai caracteristic, am putea spune chiar simbolic, pentru localitate, vorbește răspicat despre necesitatea construirii sale. De bună seamă, lupta împotriva izolării s-a întezit pe măsură ce, în fața Butyin-ului, se prefigura tot mai limpede

1795. Podul
 (poate primul)
 peste Criș, pe
 drumul dintre
 Butyin și Sebes.
 (A.S.A.).

Comercianților Români din Arad și jur (1925) avea o secție foarte activă și la Buteni⁶⁰⁹.

Corolarul de suflet cu mi-reasmă de vorbe și vin a fost Clubul Civil de Lectură, înființat de meseriașii din Körösbökény la începutul veacului XX. După 1918 reuniunile și agapele vor fi monopolizate de proaspătul Club al Meseriașilor, condus cu pricepere de Perva Onica, în aceeași clădire bătrână (azi demolată) din centrul comunei⁶¹⁰.

*

Multă vreme apele au fost un obstacol în calea oamenilor. Trecerea lor prin vaduri, cu pluta sau cu barca, era destul de anevoioasă și depindea în bună măsură de anotimp sau de capriciile natu-rii. Veacuri la

⁶⁰⁹ Cuvântul Ardealului (Arad), 29 iulie 1926, nr.31, p.2.

⁶¹⁰ A.P.B., fond 1921-1922 (nenumărat), dosar nr.30, act nr.1.201, 26 octombrie 1922.

perspectiva obținerii dreptului de a organiza târguri anuale. Or, faptul că localitatea primește această favoare (4 târguri pe an, pe lângă piața săptămânală) tocmai în vara lui 1795 (d.54), luminează discret legăturile dintre lucruri.

În anii următori viața localnicilor va fi dependentă de capriciile unui pod de lemn supus eroziunii apelor, mai ales în anotimpurile ploioase. Cunoaștem intervenția protopopului, Constantin Gurban, din iulie 1897, la

1915. Un grup de intelectuali și de meseriași în curtea Clubului Civil de Lectură din Körösbökény. (C. Lakatos Ivan).

conducerea comitatului (îl interpelează chiar pe vicecomite) pentru grabnica refacere a podului ruinat de puhoaietele năvalnice, care întrerupseseră orice legătură între cele două maluri⁶¹¹. Nici dezastrul din iarna lui 1925, când podul este iarăși dus de ape, nu rămâne fără urmări⁶¹². Comuna va trăi în izolare mai bine de doi ani, („până și gazetele nu sosesc acolo decât cu în-

târzieri foarte mari” – semnala presa județeană)⁶¹³, iar comerciantul Teodor Ban din Roșia, după ce își rezolvă treburile în Buteni (cumpărături, etc), plătește cu viața (în mai 1927) tentativa de a trece înot peste albia Crișului⁶¹⁴. Ziarele oglindesc nemulțumirea generală provocată de tergiversarea reparațiilor și cer sub titluri sugestive: „Un nou pod peste Crișul Alb”⁶¹⁵, „Ca la noi nicăieri”⁶¹⁶, ș.a. construirea unui pod mai solid. Cu toate că aprobarea ministerului (Direcția Podurilor și Șoselelor) vine în 6 februarie 1926, prin telegrama nr. 3.071⁶¹⁷, lucrările se împotmolesc din cauza lipsei materialelor „pentru piloni și pentru partea de deasupra”⁶¹⁸. Aceeași soartă o are și regularizarea Crișului, care amenința să rupă șoseaua

⁶¹¹ Tribuna poporului, 2/14 iunie 1897, nr.124, p.593.

⁶¹² Cuvântul Ardealului, 13 ianuarie 1927, nr.8, p.2.

⁶¹³ Românul, sâmbătă, 8 ianuarie 1927, nr.3, p.2.

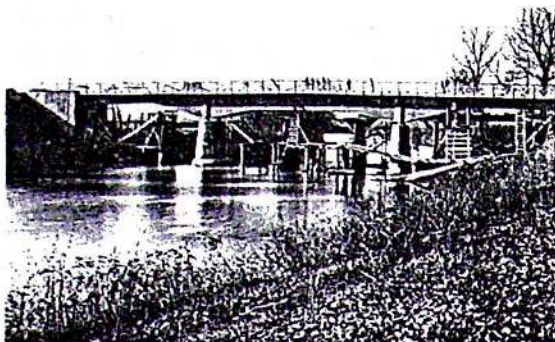
⁶¹⁴ Idem, duminică, 29 mai 1927, nr.23, p.4.

⁶¹⁵ Tribuna Nouă, duminică, 7 februarie 1926, nr.28, p.3.

⁶¹⁶ Românul, sâmbătă, 8 ianuarie 1927, nr.3, p.2; Cuvântul Ardealului, 13 ianuarie 1927, nr.8, p.2.

⁶¹⁷ Tribuna Nouă, duminică, 7 februarie 1926, nr.28, p.3.

⁶¹⁸ Cuvântul Ardealului, 13 ianuarie 1927, nr.8, p.2.

1934. Podul „Carol al II-lea” în faza de finalizare. (M.J.A.).

și să inunde Canalul Morilor⁶¹⁹. În sfârșit, podul de lemn este cârpit și oamenii revin la situația dinainte. De-abia peste 8 ani, în iunie 1934, noul pod înălțat din fier și beton îl va înlocui pe cel vechi⁶²⁰, suficient de șubred pentru a fi demolat peste circa o lună⁶²¹. La capătul dinspre Sebiș, o placă de marmură îi immortaliza numele: „Podul Carol al II-lea”. Nu

pentru multă vreme, deoarece comuniștii o vor smulge făcând-o nevăzută.

*

Informația potrivit căreia doctorul, Pier Mihály, deja profesia la Buttyin în anul 1794⁶²², ne ajută să înțelegem că acest târgușor cunoștea de câțiva ani serviciile medicale profesionale, dacă nu cumva cel pomenit fusese precedat de alți confrăți, despre care din păcate hrisoavele nu mai vorbesc. Nu știm până când a lucrat, însă o carte din 1835 (nepublicată încă) ne spune că județul (comitatul) înființase aici un post de medic și o anexă care servea ca spital (c.60). Doctorul de plasă, Ormay (după alte surse Ormi)⁶²³ Mór, desfășoară la Buttyin 40 de ani de serviciu (aproximativ între 1840-45 și 1880-85), împreună cu (la 1 ianuarie 1872) moașa Közmenyi Erzebet (d.73). Succesorul său, medicul Fekete József, își deschide cabinetul prin 1880-85, prezența lui în Buttyin fiind atestată în anii 1889⁶²⁴ și 1904⁶²⁵, până puțin înainte de primul război mondial. Între 1912 și 1931 serviciile medicale vor fi asigurate de doctorul Felter Ignác, secondat (în 1924) de moașele Veselina Brânda, Maria Crișan și Isler Stefan (c.118). Doctorul, Gheorghe Feier, confirmă longevitatea profesională a medicilor din Buteni,

⁶¹⁹ A.S.A., fond Prefectura județului Arad, Acte administrative, dosar nr.65/1934, act nr.2.044/1934, 25 mai 1934; Ecoul, miercuri, 25 iulie 1934, nr.601, p.1; idem, marți, 7 august 1934, nr.612, p.3.

⁶²⁰ A.P.B., fond 1934, dosar nr.30, act nr.564, 18 iunie 1934, f.58.

⁶²¹ Idem, act nr.654, 3 iulie, f.67.

⁶²² Szepsy Zoltán, op.cit., vol.I, Arad, 1961, mss. dactilo. în posesia Bibliotecii Județene Arad, f.72.

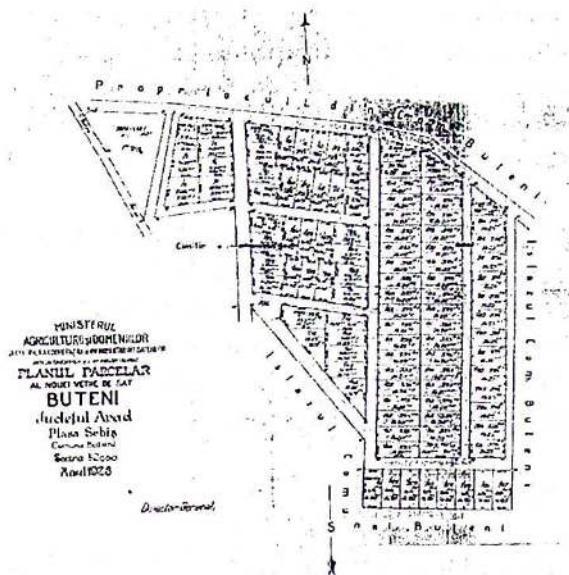
⁶²³ Idem, vol.IV, Arad, 1972, f.429.

⁶²⁴ Judecătoria Gurahonț (jud. Arad), Extras de carte funciară, nr.478.

⁶²⁵ Szepsy Zoltán, op.cit., vol.IV, f.422.

acoperind (cu unele întreruperi) perioada 1931-1972, alături de (1936) moașa Catița Crișan (c.125).

Cât privește locul destinat serviciilor medicale putem observa o interesantă continuitate, afectată parțial doar în anul 1972. Actualul perimetru al Dispensarului uman (cât a mai rămas din cei 4.064 m.p. inițiali) primește această menire încă prin secolul al XVIII-lea. Atunci, sau poate puțin mai târziu, a fost construită o clădire pentru doctor, numită în documente „casa mică” („kleinhaus”)⁶²⁶, care a dăinuit până la începutul secolului XX. În mai 1873 terenul și „casa mică” intră în proprietatea comitatului Arad⁶²⁷. La 7 februarie 1889 acesta le vinde medicului Fekete József și soției sale, Armi Antonia⁶²⁸. După exact un deceniu – 2 februarie 1899 – vor fi răscumpărate și întabulate în favoarea comunei⁶²⁹. În 1922 butincenii renunță la „casa mică” și construiesc o nouă casă a medicului⁶³⁰, careia peste un deceniu (mai 1933) îi schimbă destinația, instalând sub acoperișul ei Grădinița de copii⁶³¹. Vreme de 15 ani comuna rămâne fără dispensar. Primăvara lui 1946 încearcă și reușește să pună capăt regretabilei absențe, prin găzduirea unui acord între primărie și Eforia (Direcția) Sanitară Arad, pentru edificarea dispensarului și băii comunale⁶³². La 15 decembrie 1948 noul edificiu era terminat.

1928. Noua vatră a satului Buteni. (C.A.).

Pentru începutul secolului XIX, anexa înființată de comitat, sugerase, probabil, ideea unui fel de „spital”, care însă cu timpul a devenit „azil” – cum de fapt și este numită, pe drept cuvânt, la 1924 (c.118) – destinat oamenilor sărmani. Așa va și funcționa până prin anii '50. Suportul

⁶²⁶ Judecătoria Gurahonț, extras cit.

⁶²⁷ Idem.

⁶²⁸ Ibidem.

⁶²⁹ Ibidem.

⁶³⁰ A.P.B., fond 1921-22 (nenumrotat), dosar nr.30, act nr.467, 11 aprilie 1922.

⁶³¹ Idem, fond 1933, dosar nr.30, act nr.345, 15 mai 1933, f.47.

⁶³² Ibidem, fond 1946 (nenumrotat), dosar nr.7, act. nr.507, 12 aprilie 1946.

unei asemenea interpretări îl constituie dorința localnicilor, manifestată încă din 1855, de a construi un spital propriu-zis, asemănător celui din Borosjenő (Ineu), edificat în 1854. Donațiile și o parte din amenzile încasate încep să curgă și la Buttyin spre fondul destinat viitorului spital. Deja în 1855 suma se ridică la 37.491 forinți și 78 kreitári (c.69). Despre fond va fi vorba și în 1898, când comitatul (care îl administra) încearcă să-l știrbească, pentru a-și acoperi potlogăriile financiare. Intervenția protopopului Constantin Gurban – deputat județean – îi salvează integritatea⁶³³. Cu toate că rezultatele nu se vedeau butincenii rămân optimiști.

După Unire interesul autorităților județene față de „înființarea spitalului din Buteni” se manifestă în 1927⁶³⁴. Cele locale continuă să-i rotunjească fondul prin arendarea intravilanului de la Maierişte (grădina fostei biserici de lemn) aflat în administrarea primăriei⁶³⁵. Dar, din păcate, Spitalul Public din Buteni nu va fi construit niciodată. A făcut și el parte din lumea lucrurilor, care n-au fost să fie. Aspirația oamenilor merită însă apreciată pentru valoarea ei demonstrativă.

*

„La îngerul păzitor” („Orangyal”) s-a numit farmacia din Buttyin, inaugurată la 1 mai 1815 de farmacistul cu diplomă, Szikra András, originar din Aradul-Vechi⁶³⁶. Era prima filială din comitat, considerată „farmacie mamă” inclusiv pentru filiala din Borosjenő, înființată cava mai târziu. Cu toate că Szikra András alesese un loc potrivit, pe drumul de poștașion lângă podul de lemn peste valea Cleciova, farmacia nu se dovedește rentabilă. Iată de ce în anul următor (august 1816) o vinde farmacistului, Rausch Jozsef, din orașul Péter (Slavonia). Când și acesta o vinde în 1817 lui Baicsi Károly, mulți și-or fi zis că nimeni nu o va putea ține mai mult de un an. Și, într-adevăr, istoria se repetă, în 1818 fiind vândută farmacistului Lipnitzky Ferencz, care o păstrează însă până la moarte (mai 1832). Fără ajutorul farmacistului cu diplomă Jando Antal, văduva Török Rozália nu s-ar fi descurcat. Și așa, medicul șef, Bittner Imre, delegatul Aradului pentru controlul farmaciilor din zonă, reacționează imediat (2 mai 1832): „...Verificând farmacia din Buttyin am găsit-o în stare mulțumitoare, dar după moartea farmacistului Lipnitzky, lângă văduva acestuia se cere delegarea unui farmacist cu diplomă și a unui ajutor de farmacist, pentru

⁶³³ Tribuna poporului, 14 (26) noiembrie 1898, nr.215, p.1.045.

⁶³⁴ A.P.B., fond 1926-27 (nenumerotat), dosar nr.30/1926, act nr.622, 26 mai 1927.

⁶³⁵ Idem, act nr.768, 5 iulie 1927; cf. fondurile anilor următori.

⁶³⁶ Almanahul farmaciștilor din România/1925, Cluj, p.155; Szepsy Zoltán, op.cit., vol.I, f.72.

funcționarea în condiții normale a farmaciei”⁶³⁷. Un an și câteva luni (1832-1833) cei doi administreză împreună farmacia. În 1833 se căsătoresc. Astfel, Jando Antal ajunge proprietar. Din această perioadă se păstrează câteva rapoarte întocmite de medicul șef județean, Bittner Imre, în urma inspecțiilor anuale:

„Registrul raportului de control efectuat la farmacia din Buttyin în anul 1834

Subsemnatul, îndrăznesc să prezint următoarele despre starea farmaciei din Buttyin, districtul Borosjenő, constatate cu ocazia verificărilor efectuate în fața primpretorului Atzél Sándor și a pretorului Vank Péter, reprezentanții legii, în data de 12 a lunii Sf. Andrei a anului 1834:

Privind **aspectul exterior** precum și compartimentarea interioară a clădirii sunt unele neajunsuri: dimensiunea redusă a camerelor; din cauza spațiului insuficient nu există cămară (depozit); nu există atelier, dar în acest sens s-au făcut demersuri.

În ceea ce privește **cantitatea medicamentelor**, luând în considerare cerințele și vadul comercial, este satisfăcătoare.

Privitor la **calitatea medicamentelor**, exceptând unele mici nereguli, nu s-au găsit abateri grave [...].

Cât privește **desfacerea și tarifarea** medicamentelor nu s-a găsit nici cea mai mică neregulă [...].

Numele proprietarului: Jando Antal

// ajutorului: Bánoczy Antal

// ucenicului: Kostyák János

Data controlului anterior: 2 decembrie 1833 [...]

Datat la Sebes, 18 a lunii lui Sf. Andrei, 1834.

Bittner Imre, medic șef⁶³⁸.

[...] „Registrul controlului efectuat la farmaciile din Buttyin și Borosjenő la data de 29-30 noiembrie 1845/1846.

Denumirea medicamentelor controlate	Farmacia Buttyin	
	calitate	cantitate
oțet distilat	bun	15 punduri
oțet de plumb	//	3 //

⁶³⁷ Szepsy Zoltán, idem, f.74.

⁶³⁸ Idem, ibidem, f.251,252.

acid fosforic	//	2 uncii
HCl concentrat	//	2punduri
HCl diluat	//	4 //
Acid de salitră conc.	//	3 //
// // diluat	//	2 //
acid sulfuric conc.	//	10 //
// // diluat	//	4 //
acid tarttric	//	2 //
sulf	//	2 //
piatră acră crudă	//	6 //
// // arsă		
	cu acid carbonic	6 uncii
arome de plante distilate	bune	suficiente
balsam de kopa	unsuros	1 pund
// de peru	bun	4 punduri
borax	//	4 //
frasină	//	2 //
castorcă	//	2 uncii
scoarță de chină maro	//	3 punduri
// // roșu	//	2 //
// // galben	//	2 //
scoțișoare	//	4 //
alte scoarțe	bune	suficiente
plumb carbonic	bun	6 punduri
calcinat de hamag	bun	8 //
cupr. muriat. ammoniatum	//	2 uncii
ferro-carbonicum	---	---
flori (medicinale)		suficiente și bune
ierburi		//
extrase		//
floare de pucioasă	//	1 pund
oxid de zinc	cu acid carb.	4 uncii
derivat de sulf	bun	1 pund
calciu pur	cu H ₂ SO ₄	½ pund
arg. nitricum	bun	4 uncii
spir. aetheris	//	2 punduri
extras de trufa	//	1 //
nitrat de bismiu	//	3 uncii
carbonat de magneziu	//	1 pund
magneziu ars	bun	½pund
mercur dulce	//	4 uncii
// ce roade	//	1 pund

// roșu	//	1 //
moscată	//	1 uncie
sare alcalină	//	10 punduri
ulei de Döpel	//	10 uncii
dafin	//	10 punduri
soluții uleioase	//	suficiente
uleiuri pentru arsuri	unsuroase	//
opiu	bun	1 pund
rășină	//	8 uncii
zahăr de lapte	//	1 pund
acetat de plumb	//	2 punduri
sulfid de magneziu	//	8 //
amoniac cu HCl	//	6 //
sulfid de Cu	//	9 //
// Fe	//	4 //
// Zn	//	4 //
[...]		

Datat la Sebes, 1 decembrie 1846.

Hendrey Ferencz,
propretor

Bittner Imre,
medic șef⁶³⁹.

„Registrul controlului efectuat la farmaciile din ținuturile Ineului și Zarandului în luna decembrie 1849.

Subsemnatul, raportează că sub supravegherea reprezentanților legii: Aczél István pretor de Buttyin, Korody Sándor proprietar de Ineu și Kádas Ferencz jurat de Chișinău, am efectuat, conform ordinelor, în a doua jumătate a lunii trecute, controlul farmaciilor din ținuturile Ineului și Zarandului, al cărui rezultat este următorul:

Farmacia din Buttyin.

Proprietarul este farmacistul cu diplomă, Jando Antal; ajutor nu are; fiul său, Jando Géza, studiază de un an la facultatea de farmacie; casa în care e situată farmacia este proprietatea farmacistului.

⁶³⁹ Ibidem, f.260-262.

Anul trecut, în ziua de 15 decembrie au fost controlate mai ales substanțele chimice și medicamentele perisabile sau ușor de falsificat (prin diminuarea concentrației), care sunt însă foarte importante în tratarea unor boli.

Preparatele chimice controlate erau, în general, de bună calitate și în cantitate suficientă. Dar, dintre ele:

- a) sulful din eterul de pucioasă a lăsat de dorit în ceea ce privește concentrația și puritatea, fapt pentru care s-a recomandat procurarea unui nou stoc adecvat;
- b) în silitru (sare alcalină) s-a constatat o cantitate mai scăzută de sare, neajuns remediat pe loc;
- c) în soda de potasiu s-a descoperit o cantitate mică de sare de sulf, care însă nu influențează calitatea soluției;
- d) la fel în sulfura de natriu, dar cantitatea redusă găsită nu diminuează puterea soluției, care se poate folosi în continuare;
- e) uleiurile mirositoare conțin o cantitate mică de reziduuri unsuroase, mai ales extrasul de mac (opiu). Dar, întrucât, aceste uleiuri sunt folosite pentru uz extern și având în vedere faptul că ele vin din fabricație cu o asemenea puritate, se aprobă folosirea lor în continuare.[...].

În toate cele trei farmacii otrăvurile sunt depozitate în dulapuri separate.

Tarifarea medicamentelor se încadrează în parametrii legali. În acest sens anul trecut nu s-au înregistrat reclamații. [...].

Livrarea medicamentelor este punctuală atât ziua cât și noaptea.

Datat la Sebes, 2 ianuarie 1850.

Bittner Imre, medic șef⁶⁴⁰.

După moartea lui Antal farmacia rămâne în posesia familiei Jando. Ani la rând este condusă de Jando László, însă copiii săi, Benedek și Pál, fără studii de specialitate, vor fi nevoiți să o închirieze unor profesioniști. Ultimul contract, încheiat cu farmacistul Biró Lajos, expiră la sfârșitul anului 1900. Jando Pál, mezinul familiei (fratele său, Benedek, își pusese capăt zilelor în toamna lui 1893) devenise major și potrivit legii era obligat să organizeze o nouă licitație de închiriere. Concurează patru farmaciști: Biró Lajos (ultimul arendaș), Ormay Miksa, Lakatos Károly și Schauer Lajos. La 7 februarie 1901 comisia îl preferă pe Ormay Miksa, în favoarea căruia pledează cei 40 de ani de medicină practicați de tatăl său, doctorul

---

⁶⁴⁰ Ibidem, f.262-265.

Ormay Mór, printre locuitorii Buttyin-ului. Din arendaș devine proprietar, însă în toamna lui 1906 (octombrie) își dă obștescul sfârșit. Rămasă singură, doamna Ormay o închiriază: pentru nici un an (ianuarie – aprilie 1907) lui Hanzéros Géza, pentru mai mulți (iunie 1907-1913) lui Barbul Ödön și, în sfârșit, la 25 iulie 1913, lui Lakatos Károly, care din chiriaș devine, după 1917, proprietar până în 1926. Născut în martie 1872 la Buttyin, fiul fostului șef de poștă din localitate, Lakatos Antal și al soției acestuia, Szentiványi Piroska, tânărul Károly era să rateze și această licitație, din cauza concurenței farmacistului Herschdorfer Rezső din Făgăraș, care îl împuternicește pe băcanul, Merkler Izidor din Buttyin, să supraliciteze oferta cu circa 100-200 de coroane. Deși se înțelese cu Lakatos (lucrurile se petreceau la Budapesta), doamna Ormay începe să oscileze în fața sumei anuale de 1.800 coroane și a unei cauțiuni pe timp de un an, oferite de băcan. Întârzierea sosirii banilor de la Făgăraș a fost șansa lui Károly. A doamnei Ormay, înțelepciunea judecătorilor din Arad, care au respins pretenția băcanului Izidor, de a fi despăgubit cu 1.500 coroane timp de 5 ani, întrucât proprietara farmaciei nu-și respectase promisiunea⁶⁴¹.

Moartea lui Károly (1926) readuce farmacia pe făgașul închirierilor: Waritz Iosif (1926-1930), Nicolaie Vertes (1930-1935) și Telman Andrei (1935-1945). Între 1945 și 1948 la cârma ei revine un membru al familiei Lakatos: tânărul Ladislau, fiul răposatului Károly. Cum însă acesta pleacă din localitate, farmacia va fi încă o dată închiriată, farmacistul Francisc Orthmayer asigurându-i funcționarea din 1948 până în 1953, când va trece în proprietatea statului comunist prin actul naționalizării⁶⁴².

*

Într-un asemenea climat ocrotitor pentru viața și sănătatea oamenilor, apariția unor Societăți conexe, dormice să-i ajute pe „cei sărmani și lipsiți de cele mai elementare mijloace”⁶⁴³, a fost un lucru cât se poate de firesc. Prin 1925, pe vremea protopopului Florian Roxin, se constituie Societatea Crucea Roșie, filiala Buteni, sub președinția doamnei Irina Roxin, ajutată de un comitet format din cale mai onorabile personalități feminine ale așezării: Aurora Grozda, Leontina Dan, Emilia Cristea, Iulia Bartha, Iosana Vodă, Paulina Ganea ș.a.⁶⁴⁴ Colectele de îmbrăcăminte și

⁶⁴¹ Ibidem, vol.IV, f.428-432.

⁶⁴² Informații oferite de d-nul Lakatos Ivan, fost farmacist la Buteni.

⁶⁴³ Românu, sâmbătă, 1 ianuarie 1927, nr.2, p.3.

⁶⁴⁴ Cuvântul Ardealului, 24 octombrie 1926, nr.56, p.3; Românu, sâmbătă, 1 ianuarie 1927, nr.2, p.3; Biserica și Școala, 27 aprilie 1930, nr.17, p.9.

alimente (octombrie 1926)⁶⁴⁵, donațiile în bani (decembrie 1926)⁶⁴⁶, spectacolele cu scop caritabil, seratele dansante (aprilie 1927)⁶⁴⁷, conferințele (aprilie 1927)⁶⁴⁸, serbările școlare, animă viața comunei, oferind Societății posibilitatea de „a procura sărbători vesele și micilor școlari săraci, amărâți și nevoiași”⁶⁴⁹.

La 10 decembrie 1930 este reformulată conducerea Filialei prin alegerea doamnei, Aurora Grozda, ca președinte și a doamnei Erdös, ca vicepreședinte⁶⁵⁰, realizându-se „împăcarea Societății românești cu cea minoritară”⁶⁵¹. Serbarea cu program româno-maghiar, organizată în aprilie 1931 la Casina Română din Buteni, oxigenează și mai mult armistițiul⁶⁵².

Doctorul, Felter Ignác, propune (decembrie 1930) înfîrșirea unei Societăți de ocrotire a gravidelor, mamelor și copiilor săraci până la doi ani, menită să le asigure medicamente și consultații medicale gratuite⁶⁵³. Oamenii bătrâni și bolnavi (19 la număr) sunt vizitați la domiciliu, într-o așa-numită „Duminică a bolnavilor din Buteni” (10 martie 1931), de majoritatea intelectualilor în frunte cu preoții, ocazie folosită de doamne pentru a oferi suferinzilor „mâncare caldă, prăjituri, bani și mângâiere sufletească”⁶⁵⁴. Să zicem că, din toate, nu rămânea decât bucuria celor 76 de copii orfani de război, îmbrăcați în preajma Crăciunului (1931) cu „haine, ghetete și căciuli”⁶⁵⁵ și tot ar fi fost de ajuns, pentru bunul renume al filialei Societății Crucea Roșie din Buteni.

*

Cu ridicarea centrelor de adunat scrisori din câteva târguri județene, inclusiv din Buttyin, la rangul de poștă (13 februarie 1849), izolarea comunităților sătești începe să bată în retragere (c.64). La 1 mai 1858 este rândul diligenței Buttyin-Arad să-și abandoneze frecvența periodică (o dată sau de două ori pe săptămână), spre binele uneia zilnice⁶⁵⁶. Unicitatea îi va fi uzurpată de transportul feroviar abia în 8 septembrie 1881, după inaugurarea

⁶⁴⁵ Cuvântul Ardealului, 24 octombrie 1926, nr.56, p.3.

⁶⁴⁶ Românu, sâmbătă, 1 ianuarie 1927, nr.2, p.3.

⁶⁴⁷ Idem, duminică, 8 mai 1927, nr.20, p.2.

⁶⁴⁸ Ibidem.

⁶⁴⁹ Ibidem, sâmbătă, 1 ianuarie 1927, nr.2, p.3.

⁶⁵⁰ Aradul, 15 decembrie 1930, nr.6, p.3.

⁶⁵¹ Idem, 26 aprilie 1931, nr.24, p.4.

⁶⁵² Ibidem.

⁶⁵³ Ibidem, 15 decembrie 1930, nr.6, p.3.

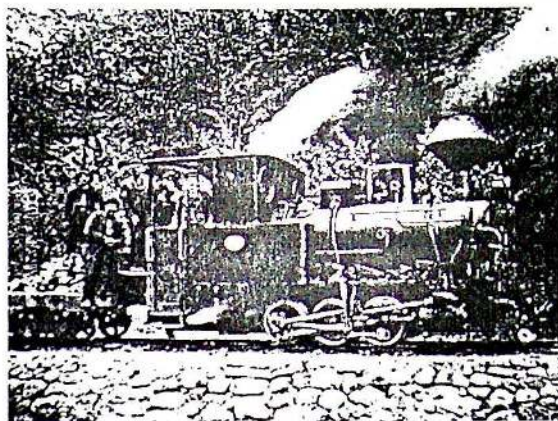
⁶⁵⁴ Biserica și Școala, 22 martie 1931, nr.12, p.2.

⁶⁵⁵ Idem, 24 ianuarie 1932, nr.4, p.4.

⁶⁵⁶ Iosifu Țiuca, op.cit., f.43.

tronsonului Ineu – Sebes – Buttyin (31 august 1881) – (c.73). Chiar dacă dura 4 ore și 19 minute, călătoria cu trenul (Sebiș – Arad) era un bun câștigat⁶⁵⁷.

Prin 1893 societatea vineză „Union” dă în folosință o cale ferată industrială Păiușeni – Buttyin –

Locomotivă care a circulat pe calea ferată industrială Păiușeni – Buteni – Sebiș. (M.J.A.).

zilei de 17 ianuarie 1908, de Nagy-Buttyin, când la o cotitură din apropierea comunei tehnica devine dintr-o dată neascultătoare. Vagoanele deraiază și se

Muncitori din Buteni la descărcatul și stivuirea lemnurilor pe rampa de la Sebiș. (M.J.A.).

„jucărie”, proprietatea firmei „Patria și Ferestrăul Arădean”, va fi demantelată.⁶⁵⁹

În 1935 se inaugurează și linia de autobuze pe traseul Arad – Buteni. Noul mijloc de transport circula doar o dată pe săptămână (miercurea în

⁶⁵⁷ Iosif Sârbuț, Primul tren pe linia Arad-Sebiș, Flacăra Roșie, 29 august 1981, nr.10.965, p.3.

⁶⁵⁸ Lumina (Budapesta), 17 ianuarie 1908, nr.8, p.p.1,5.

⁶⁵⁹ A.P.B., fond 1934, dosar nr.30, act nr.1.180, 10 octombrie 1934, f.119.

1937) și străbătea distanța în 180 de minute⁶⁶⁰. Fără tăgadă, lumea sătească optase binișor pentru modernizare!

*

Prin 1929 ideea iluminatului electric începe să-i preocupe și pe butinceni. La 12 februarie inginerul, Mișu Antonescu, le oferă un proiect pentru iluminarea comunei cu electricitate⁶⁶¹. Evoluțiile ulterioare ne permit să presupunem că planul avea în vedere o sursă locală de energie.

Vocile se fac auzite și în presă. Într-un „Răvaș din Buteni”, publicat în 1930, Aug. M. Radomir cere iluminarea satului măcar cu lămpi, dacă până una-alta primăria tot nu putea face mai mult⁶⁶².

Se pare că anii următori au fost destul de zgârciți cu realizările comunitare. Vitregia lor nu a dus însă și la dispariția năzuinței. Dimpotrivă, la începutul anului 1939 (5 ianuarie)⁶⁶³, intențiile erau foarte ambițioase și precise: „construirea unei uzine electrice (...), care să deservească și comunele mai importante din împrejurimi” (c.126). Despre seriozitatea demersului vorbeau și sumele adunate: 1.100.000 lei din bugetele comunei, 500.000 lei de la populație și 300.000 lei contribuție urbană (c.126). Ar mai fi fost necesară o mică participare materială din partea autorităților centrale, acoperită până la urmă de acționari, care la 11 noiembrie își aleg un comitet de conducere în cadrul unei adunări generale desfășurată în Buteni⁶⁶⁴. Pentru partea tehnică a lucrării fusese deja contactat inginerul Gh. Șincai din Arad⁶⁶⁵. Ceea ce pentru presă părea o chestiune iminentă: „Comuna Buteni din jud. Arad va avea în curând o uzină electrică” (c.126), intră din păcate pe linia unor amânări succesive.

Șterțul – celebra lampă confecționată după modelul opaițelor antice, care a luminat îndelung nopțile Văii de Mijloc a Crișului Alb. (C.A.).

⁶⁶⁰ Bravo (Arad), 13 noiembrie 1937, nr.231, p.3.

⁶⁶¹ A.P.B., fond 1929, dosar nr.30, act nr.0.157, 12 februarie 1929, f.021.

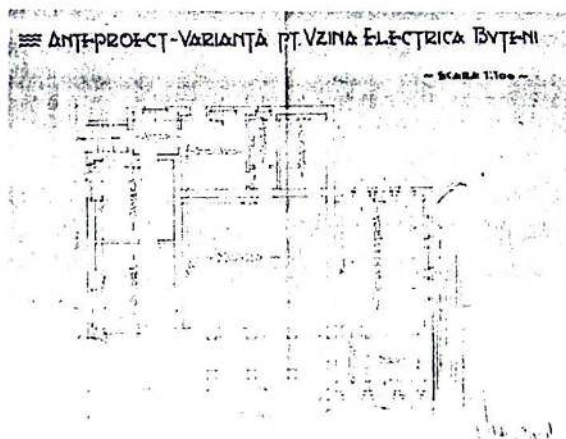
⁶⁶² Aug. M. Radomir, Răvaș din Buteni, Tribuna Nouă, 9 februarie 1930, nr.5, p.3.

⁶⁶³ A.P.B., fond 1939, dosar nr.30, act nr.17, 5 ianuarie 1939, f.3.

⁶⁶⁴ Dacia, 18 noiembrie 1939, nr.100, p.4.

⁶⁶⁵ A.P.B., fond 1939, dosar nr.30, act nr.17, 5 ianuarie 1939, f.3; idem, act nr.529, 13 martie 1939, f.54.

Anul 1943 înregistrează o nouă tentativă, mult mai îndrăzneată decât precedentele. Sub același acoperiș, butincenii își propuneau să construiască pe lângă uzina electrică și o moară nouă în locul celei comunale (vechea moară din sat) și o locuință pentru morarul – mecanic, în așa fel „ca apa din stăvilar să puie în funcțiune moara în timpul zilei, iar noaptea uzina electrică și când va fi cazul, prin motoare electrice combinate, concomitent pe amândouă”⁶⁶⁶. Arhitectul diplomat,

3 august 1943. Anteproiect – variantă pentru uzina electrică Buteni, întocmit de arhitect diplomat Cornel Șildan-Bogdan. (A.P.B.).

Cornel Șildan – Bogdan, întocmește actele necesare (memoriul justificativ și anteproiectul viitoarei construcții)⁶⁶⁷, așteptând alături de locuitorii comunei demararea lucrărilor. Dar și de această dată, în ciuda eforturilor populației, care luptase „cu toate forțele, fiind cel mai înfocat deziderat al ei”⁶⁶⁸, contribuind cu bani și cu materiale de construcție (cărămidă ș.a.)⁶⁶⁹, speranțele se dovedesc zadarnice.

De-abia după război, visul în care investiseră atât de mult, li se va împlini, cât de cât, prin montarea unui dinam electric (în 1951)⁶⁷⁰, la moara lui Iurányi (pe cale de naționalizare), care alimenta rețeaua comunală doar câteva ore la lăsatul serii.

*

„Petrecere în Buteni. Inteligența română din Buteni și giur cu toată onoarea invită la petrecerea de dans ce se va aranja la 9/21 Noiembrie a.c. (1897 – n.n.) în sala hotelului „Zona’ din Buteni. Comitetul aranjator. Venitul curat e destinat pentru ajutorarea pruncilor seraci dela școalele populare din localitate. Prețul de intrare: pentru o persoană 1 fl. Începutul la 8 ore seara. N.B. Pentru oaspeții care sosesc cu trenul vor fi trăsuri la

⁶⁶⁶ A.P.B., fond 1943 (nenumrotat), dosar nr.33, memoriu justificativ.

⁶⁶⁷ Idem, memoriu justificativ și anteproiect – variantă pt. uzina electrică Buteni.

⁶⁶⁸ Tribuna Română, 10 februarie 1944, nr.29, p.3.

⁶⁶⁹ A.P.B., fond 1946 (nenumrotat), dosar nr.5, act nr.17/1946.

⁶⁷⁰ Idem, fond 1951 (nenumrotat), dosar nr.35/1951.

dispoziție la gara Borossebes-Buteni. Suprasolvirile se primesc cu mulțumită și se vor cita pe cale ziaristică”⁶⁷¹.

La cumpăna dintre veacuri, eterna poveste a vieții mondene își urma nestingherită drumul specific orașelelor de provincie. Bibliotecile particulare, câteva ziare și reviste abonate, clubul și, din când în când, lumina unui spectacol de muzică sau de teatru „împreunat cu dans”⁶⁷², alungau monotonia și dădeau senzația racordării la marea cultură. De la costumele naționale prin care domnișoarele și doamnele își etalau identitatea⁶⁷³, până la originea românească a producțiilor interpretate⁶⁷⁴, spectacolele angajau și formau convingeri, conștiințe, caractere. Și cum, de regulă, banilor încasați li se asigura o destinație filantropică⁶⁷⁵, înțelegem că idealurile naționale mergeau și de această dată, mână în mână cu cele creștine. La „Zona”⁶⁷⁶, „Coroana”⁶⁷⁷, „Central”⁶⁷⁸, sau la „Casina Română”⁶⁷⁹, iar după 1933 la „Casa Culturală”⁶⁸⁰, eleganța înaripa sublime acorduri de vals și de suflet.

*

Entuziasmul formelor organizatorice naționale cuprinde în primăvara lui 1909 și protipendada feminină din Körösbökény. Participarea doamnelor Mager, Cornelia Popa, Valeria I. Papp, Constanța Bodea, Aurora Grozda

⁶⁷¹ Tribuna poporului, 2/14 noiembrie 1897, nr.209, p.1.099.

⁶⁷² Biserica și Școala, 8 (21) noiembrie 1909, nr.45, p.9; Românul, 29 ianuarie (11 februarie) 1911, nr.23, p.9; Tribuna Nouă, 20 februarie 1925, nr.38, p.3.

⁶⁷³ Tribuna poporului, 19 noiembrie (1 decembrie) 1897, nr.220, p.1.161; Românul, 13/26 februarie 1914, nr.35, p.7.

⁶⁷⁴ Tribuna poporului, 26 ianuarie (8 februarie) 1902, nr.18, p.5; idem, 29 octombrie (11 noiembrie) 1902, nr.199, p.3; ibidem, 30 octombrie (12 noiembrie) 1902, nr.200, p.3; Reuniunea Învățătorilor, 18 aprilie (1 mai) 1907, nr.4-5, p.100; Biserica și Școala, 8 (21) noiembrie 1909, nr.45, p.9; Românul, 29 ianuarie (11 februarie) 1911, nr.23, p.9; Tribuna, 5/18 ianuarie 1912, nr.4, p.8; idem, 17/30 ianuarie 1912, nr.13, p.8; Românul, 29 ianuarie (11 februarie) 1914, nr.23, p.7; Tribuna Nouă, 20 februarie 1925, nr.38, p.3.

⁶⁷⁵ Tribuna poporului, 2/14 noiembrie 1897, nr.209, p.1.099; Reuniunea Învățătorilor, 18 aprilie (1 mai) 1907, nr.4-5, p.100; Biserica și Școala, 8 (21) noiembrie 1909, nr.45, p.9; Românul, 29 ianuarie (11 februarie) 1911, nr.23, p.9; Tribuna, 5 martie n. (20 februarie v.) 1911, nr.41, p.7; idem, 5/18 ianuarie 1912, nr.4, p.8; ibidem, 17/30 ianuarie 1912, nr.13, p.8; Tribuna Nouă, 20 februarie 1925, nr.38, p.3.

⁶⁷⁶ Tribuna poporului, 2/14 noiembrie 1897, nr.209, p.1.099.

⁶⁷⁷ Tribuna poporului, 29 octombrie (11 noiembrie) 1902, nr.199, p.3.

⁶⁷⁸ Tribuna Nouă, 21 februarie 1926, nr.40, p.2.

⁶⁷⁹ Aradul, 26 aprilie 1931, nr.24, p.4.

⁶⁸⁰ Tribuna Română, 18 mai 1944, nr.110, p.3.

ș.a. la constituirea Reuniunii femeilor române din Arad și provincie (10 martie 1909)⁶⁸¹, depășește cadrul unui simplu gest de bonton.

Filiala locală își asumă contribuția financiară pentru edificarea unei clădiri noi, destinată școlii de fete din Arad, unde urma să funcționeze și una de țesut și de menaj⁶⁸². Educația fetelor, cu toate aspectele sale intelectuale și practice (îngrijirea gospodăriei, industria casnică, păstrarea și perfecționarea motivelor naționale), fusese, de altfel, principalul motiv al înființării Reuniunii ...⁶⁸³. Sumele obținute prin colecte, donații etc. primeau și destinații filantropice imediate, alinând suferințele celor bolnavi și săraci⁶⁸⁴.

Coroană după coroană, filer după filer, banii se adună pe listele doamnelor din Buteni, strădania fiindu-le apreciată, inclusiv prin cooptarea câtorva (Aurora Grozda, Constanța Bodea și Valeria I. Papp) în comitetul județean, cu ocazia adunării generale extraordinare din 11 mai 1913, care decide participarea Reuniunii... la congresul Reuniunilor femeilor române din Ardeal și Ungaria, ce urma să fie organizat în Brașov⁶⁸⁵.

„Pentru vetrele ostașilor”⁶⁸⁶ începe să bată inima filialei în timpul primului război mondial, acordând ajutoare orfanilor, invalizilor și sărmanilor din comună. Deja în septembrie 1914, doamna Valeria I. Papp făcuse rost de 72 coroane și 4 fileri care își așteptau beneficiarii⁶⁸⁷.

Generozitatea românească – proverbială și mare – garantează succesele. Nu până la capăt, însă. Pentru că, fără abnegația distinselor doamne: soții de protopopi, preoți, medici, avocați etc., totul ar fi rămas doar o vagă promisiune.

*

Dacă 1913 a fost anul înființării despărțământului Sebiș al Asociațiunii Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român (A S T R A), 1914 îi aduce consacrarea în majoritatea localităților de pe Valea de Mijloc a Crișului Alb. Speriate, autoritățile maghiare încearcă să-i limiteze avântul. Coadă de topor va fi, Bolyos Iózsef, subprefectul Sebișului, care ignorând legea, refuză, cel puțin la început, să acorde autorizațiile necesare ședințelor de constituire. Buteniul (pe 11

⁶⁸¹ Tribuna, 17/30 martie 1909, nr.60, p.p.3,4.

⁶⁸² Idem, p.4.

⁶⁸³ Românul, 10/23 mai 1913, nr.102, p.4.

⁶⁸⁴ Idem.

⁶⁸⁵ Ibidem, 8/21 mai 1913, nr.100, p.5.

⁶⁸⁶ Ibidem, 6/19 septembrie 1914, nr.195, p.3.

⁶⁸⁷ Ibidem.

ianuarie 1914)⁶⁸⁸ și Gurahonțul (câteva zile mai târziu)⁶⁸⁹ suportă impertinența „nărăvașului pașă”⁶⁹⁰. Filiala (Buteni) și despărțământul (Gurahonț) se înființează, totuși, urmând să primească ulterior „decretarea oficială a legii”⁶⁹¹, adică recunoașterea și înregistrarea.

Sufletul avocatului Aurel Grozda, președintele despărțământului Sebiș, mobilizează, convinge și înfăptuiește. Butincenii adresează în martie 1914 o telegramă plină de freamăt patriotic poetului Octavian Goga, sărbătorit la Sibiu pentru succesele repurtate cu drama „Domnul Notar”: „Buteni. Salutăm pe cântărețul pătimirei noastre și dorim și noi strălucite succese [...]. Românii din Buteni”⁶⁹². În 8 iunie valul constituirii filialelor ajunge la Dieci. Pe parcursul ședinței își exprimă dorința de a intra în organizație încă 20 de persoane⁶⁹³. Peste câteva zile (14 iunie) două-trei sute de țărani salută înființarea filialei din Cil⁶⁹⁴. Duminică, 21 iunie aproape o sută de membrii pun bazele filialei din Almaș⁶⁹⁵. La Zeldiș „moșnegi cu pletele cărunte alături de băieți, așteptau (în dimineața de 24 iunie – n.n.) cu multă nerăbdare desfășurarea programului”⁶⁹⁶, care avea să ducă și aici la înființarea filialei.

Conferințele, concertele, vodevilurile fundamentează și destind atmosfera. După biserică și școală, ASTRA devine acropola înseninărilor naționale.

*

Spectacole și bună dispoziție aduce și Societatea de Lectură „Sfântul Gheorghe” a studenților și elevilor din Buteni, înființată în vara lui 1941 sub patronajul protopopului Ștefan Lungu. Inițial întrunește 61 de membrii fondatori, la care se mai adaugă încă 16 după 1944. Conduasă de câțiva președinți pasionați: Teodor Floruț (1941-42), Zeno Sirca (1942-44), Teodor Ruja (1944-46) și Gheorghe Parscuta (1946), Societatea mobilizează fantezia și spontaneitatea juvenilă pe direcții culturale (teatru, muzică, dans) și sportive (volei, fotbal). Din banii încasați ridică și sfințește, la 28 iulie 1942, o troiță, pe locul unde fusese omorât colonelul Constantin Paulian, de

⁶⁸⁸ Ibidem, 29 decembrie (11 ianuarie 1914), nr.283, p.6.

⁶⁸⁹ Ibidem, 4/17 ianuarie 1914, nr.3, p.7.

⁶⁹⁰ Ibidem.

⁶⁹¹ Ibidem.

⁶⁹² Ibidem, 18/31 martie 1914, nr.62, p.6.

⁶⁹³ Ibidem, 1/14 iunie 1914, nr.118, p.9.

⁶⁹⁴ Ibidem, 5/18 iunie 1914, nr.121, p.7.

⁶⁹⁵ Ibidem, 12/25 iunie 1914, nr.127, p.7.

⁶⁹⁶ Ibidem, 27 iunie v. (10 iulie n.) 1914, nr.139, p.p.6,7.

ungurii din Sebiş, în primăvara lui 1919. Decide singură asupra destinului său, autodizolvându-se în anul 1946 (c.129).

*

Talentul nu ține seama de timp și de loc. Dimpotrivă, el își cere cu insistență drepturile, obligându-l pe cel în care s-a cuibărit să-l ducă spre împlinire și manifestare. Așa s-a întâmplat și cu micuța, Száli Frankl, născută la Buttyin în 24 decembrie 1865. După absolvirea școlii primare romano-catolice din satul natal, părinții o trimit cu „primul” poștalion în capitală (Budapesta), unde se înscrie la Institutul Teatral. Studiază actoria între 1878 și 1881, oferind profesorilor surpriza unui talent dramatic deosebit. În mod firesc un asemenea „cadou” nu putea fi scăpat din mână. Proaspăta debutantă este angajată imediat la Teatrul Național, unde va interpreta multe roluri tragice și dramatice. Nemulțumită de numele inițial, artista își modelează unul mai rezonant: Fáy Szeréna, sub care va deveni celebră printre contemporani (c.19; c.109)⁶⁹⁷.

*

Dorința de câștig, dorul de aventură și, poate, încă multe altele l-or fi împins pe, Dentrich Manó, băiatul rabinului din Buttyin, să-și ia într-o bună zi lumea în cap. A fost să fie 1871, când fiul devine rătăcitor. Părăsește satul natal și vreme de 12 ani nu mai dă nici un semn de viață. Părinții și prietenii își pierduseră orice speranță. Lumea era și atunci foarte mare și, mai ales, plină de răutăți. Dar, în 1883 pe adresa familiei Dentrich sosește o scrisoare. Venea dintr-un colț de lume atât de îndepărtat, încât aproape nimeni nu auzise de el: insulele Sandwich, orașelul Ele-Ele, regiunea Hawai. Tânărul Manó își anunța în sfârșit părinții că trăiește.

Străbătuse voinicește două continente – Europa și America –, gândindu-se, probabil, cu multă ardoare, la aurul din sudul celui de al doilea, unde se și oprise, încercându-și norocul în minele din zona orașului San Francisco. Nu știm dacă și cât metal prețios a reușit să bage în pungă, dar înțelegem că după un timp a plecat mai departe.

Legănat de apele Pacificului ajunge în arhipelagul Hawai. Insulele Sandwich îi oferă un loc de muncă: supraveghetor pe plantațiile de trestie ale unui rege negru. Cu 30 de dolari pe lună trăia în orașelul Ele-Ele. Până

---

⁶⁹⁷ Cf. A Pallas Nagy lexikona, vol.VI, Budapesta, 1894, p.737.

când? Altă scrisoare nu mai avem să ne spună! Cum, însă, aproape întotdeauna se înțelegea atât de bine cu drumul... (c.19)⁶⁹⁸.

*

Originar din Buttyin, viitorul ziarist, Ioan Brânda, era rudă (pe linie paternă: Antoniu Brânda) cu „groful”, cum îl numeau localnicii pe Simion Iosif Popovici Paffy. Beneficiază de stipendiul (bursa) Paffy în anul 1887 și în perioada 1890-1894. Talentul și precocitatea îl împing spre gazetărie încă din timpul gimnaziului, devenind colaborator la Tribuna din Sibiu, redactată atunci (1884-1888) de Ioan Slavici. După absolvirea Facultății de Filosofie din Cluj revine la ziaristică și lucrează în redacțiile mai multor publicații din țară (Tribuna poporului...) și din Bucovina. Întemeiază împreună cu S. Bocu și cu Dr. I. Suciu săptămânalul Revista Lipovei, foaie socială, economică și literară (4/26 octombrie 1895 – ianuarie 1896), al cărui redactor – responsabil, editor și proprietar era „modestul dar harnicul și cinstitul mânăitor al condeiiului în lupta publicistică”⁶⁹⁹, butincenul Ioan Brânda. Moare la Arad în anul 1902 (c.68).

*

Născut la Buteni în vara lui 1890, Teodor Hălmăgean și-a legat numele de introducerea cinematografului pe Valea de Mijloc a Crișului Alb. Curios și născocitor încă din copilărie, când meșterește un barometru dintr-un fir de cânepă răsucit în trei, pe care îl atârnă de grinda casei, o bicicletă de lemn și chiar o caleașcă după modelul celor aurite din povești, tânărul Hălmăgean, ajuns mecanic de locomotivă pe linia îngustă Sebiș – Moneasa, este fascinat de primul film văzut la Arad prin anul 1919. Adună fiecare bănuț și reușește să cumpere în 1920 un aparat de proiecție. Cum nu avea un local potrivit închiriaza sala cazinoului din Buteni și dezlănțuie „minunea”. E bine să amintim că butincenii încep să vadă fotografiile mișcătoare, la doar 25 de ani de la prima

Teodor Hălmăgean. (C.A.).

⁶⁹⁸ Cf. Alföld (Arad), 1883, nr.114.

⁶⁹⁹ Tribuna poporului, joi, 28 noiembrie (11 decembrie) 1902, nr.221, p.3; Iulian Negrilă, Presa literară românească arădeană și Marea Unire, Arad, 1993, p.p. 93,180.

proiecție realizată de frații Lumière (decembrie 1895) în subsolul localului Grand Café din Paris, urmărită de numai 35 de persoane.

Întrucât reprezentațiile din Buteni adună tot mai mulți spectatori, Teodor Hălmăgean, împreună cu Florica (soția lui) își transformă casa în

CINEMATOGRAFUL
FLORICA

Se va ține programul
în comuna
în ziua de 193

VINE!!

Program este dramă din mai multe filme

Prețul de intrare: I. II. III.
Localurile scoase înainte Vor fi rezervate

Cinematograful „Florica”. Afiș
imprimat la Ineu în tipografia lui
I. Ungur. (C.A.).

ajutorul unui gramofon și prin explicații verbale după notițe pregătite din timp.

Să mai spunem, oare, cât bine a răspândit acest om printre contemporanii săi, într-o vreme când informația și cultura pătrundeau cu greu, mai ales la țară? Poate mai nimerit ar fi să-i rotunjim personalitatea, amintindu-ne că, neobositul Teodor Hălmăgean, a mai fost și fotograf și ceasornicar și șofer și florar și... Moare în anul 1976 pentru a se odihni în cimitirul din Buteni⁷⁰⁰.

sală pentru spectacole. Cinematograful „Florica” (după numele soției) începe să tipărească afișe, lărgindu-și oferta văzând cu ochii: „Școala eroilor”, „Moment din războiul spaniol”, „Răzbunarea sângelui”, „Fata lui Claud”, „Ultima lună plină”, „Petrecere de vară”, „Floarea vieții”, „Andai e gelos”, „O zi la țară”, „Cetatea Șoimului”, „Iubita lui Lulu”, „Cheia nenorocoasă”, „Tango” ș.a. După succesele înregistrate la Buteni vine și rândul satelor din jur: Chisindia, Păiușeni, Almaș, Dieci, Gurahonț, Dezna, Laz, Moneasa, Hălmăgiu. Peste tot se bucură de o caldă primire și de un viu interes. În circa opt ani realizează peste o mie de reprezentații.

Depășește lipsurile momentului printr-o permanentă inventivitate: curentul electric îl obține din oxigen și eter, sonorizarea (filmele erau mute) o rezolvă cu

⁷⁰⁰ V. Sebișanu, Omul cu mai multe pasiuni sau primul cinematograf la Buteni, Flacăra Roșie, 20 noiembrie 1971, p.3; Fibia Miculiț, Vitalie Munteanu, Primele apariții cinematografice în zona Crișului Alb, Flacăra Roșie, 21 ianuarie 1973, nr.8.826, p.2; Vitalie Munteanu, 75 de ani de la primul spectacol cinematografic la Buteni, Adevărul (Arad), 13 martie 1995, nr.1.426, p.6.

Simion Moț s-a născut la Buteni în anul 1894. Urmează școala primară din localitate (1900-1906), sârguincios și foarte aplecat spre desen. Remarcându-i talentul, învățătorul îi recomandă „o școală a desenului ori o altă școală superioară”, la care părinții, Ion și Veselina, (țărani) nu-l vor trimite însă niciodată.

Începutul primului război mondial (1914) îl găsește îmbrăcat militar în armata Austro-Ungară. După câteva luni (martie 1915) cade în mâna rușilor, care îi oferă pentru următorii patru ani perspectiva Siberiei. Vizitii, muncitor la pădure sau pe câmp, beneficiază totuși de o minimă libertate de mișcare. Ajunge în preajma unei tipografii unde citește tot ce-i pică în mână, inclusiv cărți bolșevice (care îi vor marca mai târziu existența, angajându-l pentru o scurtă perioadă în mișcarea comunistă din România interbelică), lăsându-se fascinat și de albumele cu reproduceri după tablourile lui Șişkin, Perov, Repin, Surikov ș.a. Străbate pe jos imensitatea Rusiei printre liniile „roșiiilor” și „albilor”, care își împărțeau de zor sărăcia și întâietatea, reușind să ajungă (1919) acasă.

Simion Moț. (C.A.).

Nemulțumit de condițiile materiale modeste, în decembrie 1922 ia drumul Americii (cum făcuseră mulți butinceni după 1900) cu speranța într-un câștig mai bun. Lipsa banilor îl obligă să se oprească prin Austria, Germania, Olanda, Anglia, Cuba, Canada pentru a câștiga sumele necesare mersului mai departe. În 1923 pătrunde pe teritoriul Statelor Unite și se angajează (1924) la uzinele Ford. Periplul european-american se încheie în anul 1929, aducându-i o bogăție nebănuită. Vizitase toate marile muzee din orașele străbătute, auzise și învățase limbi străine, cunoscuse oameni, locuri și obiceiuri..., umplându-și sufletul cu de toate.

Reîntors la Buteni începe să picteze. Își prepară singur culorile așezându-le pe suprafețele de carton sau de pânză, la început cu pensula, ulterior cu diferite cuțitașe de lemn, în manieră poantilistă. În 1955 Buteniul îi găzduiește prima expoziție. Urmează una la Sebiș în 1956 și o expunere permanentă, vernisată în 1957, la Biblioteca Publică din același orașel. Descoperă bucuria cuvântului scris (1970), realizând pagini fermecătoare de istorie locală cu accente autobiografice, intitulate postum: „Cronica de la Buteni”. Anul 1975 îi aduce o largă și meritată afirmare prin expoziția plastică (61 de lucrări), organizată la București în Sala de Marmură a Casei

Scriitorilor. Încă de la inaugurare (1979), colecția de pictură a Muzeului din Buteni, ocrotește cele mai reprezentative tablouri (dintr-un total de peste 600) semnate de pictorul țaran Simion Moț. Din vara anului 2000 și Muzeul Țării Zarandului – Sebiș procedează la fel prin generozitatea unei săli dedicate artistului.

Moare în anul 1982 reîntorcându-se în țărâna satului natal⁷⁰¹.

*

Cu toate că binele și fericirea nu i-au fost întotdeauna părtașe, Teodor Petrugan, născut la Buteni în 22 februarie 1898, reușește chiar și în absența părinților, decedați prematur, să înlăture spectrul anonimului care îl pândește și să facă o carieră de excepție. Încă din timpul claselor primare și secundare manifestă aptitudini tehnice, care îi vor conduce pașii spre Uzina Metalurgică de Armament și Mașini S.A. din Budapesta, unde a fost angajat ca lăcătuș – mecanic în perioada 28 ianuarie 1916 – 15 martie 1920. În toamna lui 1920 se înscrie la Școala Superioară de Arte și Meserii din Timișoara, pe care o parcurge însoțit de calificativele „bine” și „foarte bine”. Obține certificatul de absolvire în 1923 cu o triplă calificare: „faur, lăcătuș și mecanic”, aplicabilă mai ales în domeniul C.F.R.

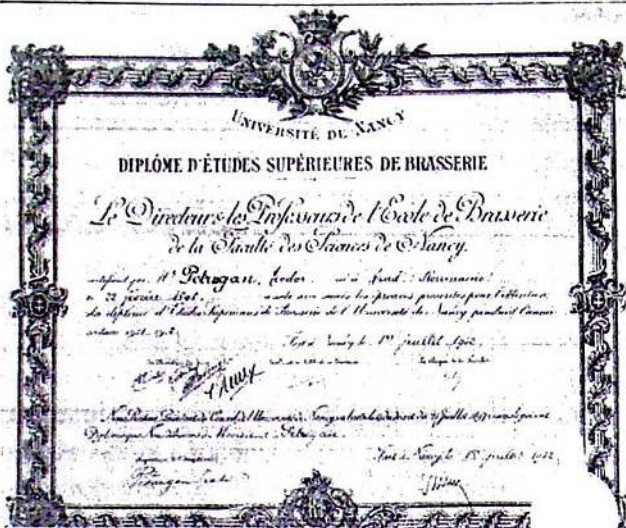

Teodor Petrugan.
(C.M.B.).

Franța marchează o perioadă distinctă în existența neobositului butincean, care se înscrie la Universitatea din Nancy, reușind să obțină la sfârșitul anului universitar 1931-1932 diploma de specialist în fabricarea berii. O va folosi la Paris ca angajat al Fabricii de bere Dumesnil Freres & Cie., în calitate de șef de producție, din 16 iulie 1932 până la 27 august 1934. Este anul în care, Teodor Petrugan, intră în posesia unei alte diplome, parafată de Școala Practică de Radio-electricitate din Paris (9 iulie 1934), pentru meseria de montor-instalator de posturi radiofonice⁷⁰².

⁷⁰¹ Simion Moț, op.cit.; C.M.B.; C.M.Ț.Z.S.; Pictorul țaran Simion Moț, Catalog editat de Comitetul de Cultură și Educație Socialistă al județului Arad cu ocazia expoziției artistului, organizată în mai 1975 la Casa Scriitorilor din București; Victor Niță, O viață pentru pictură, Flacăra (București), 10 mai 1975, nr.17-18, p.p.24,25.

⁷⁰² C.M.B., fond Teodor Petrugan.

1 iulie 1932. Diploma de specialist în fabricarea berii obținută de Teodor Petrușan la Universitatea din Nancy. (C.M.B.).

A doua diplomă obținută de Théodore Petrușan în Franța (Paris) la 9 iulie 1934. (C.M.B.).

După război revine în țară pentru a lucra la Întreprinderea Aeronautică Română (I.A.R.) din Brașov. Pensionarea îl readuce la Buteni unde trece la cele veșnice în 4 februarie 1973.

*

Născut la Buteni în anul 1901, Simion Brânda își convinge până la urmă părinții, că meseria de comerciant poate reprezenta o cale și pentru fiul unor țărani români. Drept urmare, după absolvirea școlii din sat, pleacă la Budapesta, unde, sub îndrumarea unui comerciant, reușește să „fure” câteva taine uitate printre mărfuri de harnicul Mercur. „Brânda și Co.” va fi prima băcănie (prezentă în statistica din 1924 – c.118) pe care o deschide la Buteni, ulterior izbutind să-și organizeze propriul magazin adaptat

cerințelor vremii: alimente, confecții, metalo-chimice, combustibil.

Până aici, activitatea tânărului Simion, ar putea ilustra cu succes începuturile pătrunderii elementului românesc în domeniul afacerilor, monopolizat îndelung și tenace doar de firmele evreiești și maghiare. Numai că, iscusitul comerciant, a ținut să ofere contemporanilor săi și o interesantă surpriză estetică, imprimând mai multe cărți poștale, ilustrate cu imagini din

Buteni: Piața principală, Calea Aradului cu Banca „Victoria” și Judecătoria de Ocol, Biserica rom. cat. și Biserica Baptistă, Calea Ardealului. Privindu-le astăzi retrăiești atmosfera unui început de secol (vederile au fost editate în anul 1928), care se va dovedi cel mai fotogenic vlăstar al istoriei noastre moderne. Distanța dintre artă și document este uneori atât de mică, încât după o vreme dispare, încântată parcă de propriul său gest. Prin aceeași metamorfoză au trecut și cărțile poștale tipărite de Simion Brânda.

Ar fi dorit, probabil, să ne aducă și alte cadouri. Timpul însă nu i-a îngăduit. Moare în anul 1935.

Simion Brânda. (C. fam. Aurora Micoloiu).

*

Cu Ilie Ardelean (1905-1999) numărul feciorilor de țărani din Buteni, care îmbracă „haina” universitară, începe să se contureze tot mai bine. Școala primară o face în satul natal, liceul la Lipova, iar facultatea la Cluj.

Ilie Ardelean. (Almanah, 1944).

După absolvire, tânărul profesor de chimie se angajează la Liceul Comercial de Băieți din Arad. Orașul de pe Mureș îi oferă largi posibilități de manifestare intelectuală. Trăiește din plin bucuria comunicării verbale sau scrise pe teme foarte diverse: „Originea statelor”⁷⁰³, „Drumul spre bogăție și putere”⁷⁰⁴, ca să ne limităm doar la titlul unei conferințe (Buteni, 1926) și al unui articol (Almanah, 1944). Colaborarea cea mai rodnică o va stabili însă cu ziarul „Românul”, mai ales în perioada 1930-1938, când ocupă și funcția de redactor al acestui prestigios cotidian arădean⁷⁰⁵.

După evenimentele din 1944-1947 tentația capitalei și funcția de Rector la Academia Comercială îl determină să treacă dincolo de Carpați.

⁷⁰³ Românul, 1 ianuarie 1927, nr.2, p.4.

⁷⁰⁴ Almanah, 1944, p.p.69-71.

⁷⁰⁵ Cf. Românul din perioada 1930-1938; Iulian Negrilă, op.cit., p.180.

Moare la București în 1999, dar o parte din cenușa trupului său se reîntoarce în cimitirul din Buteni⁷⁰⁶.

*

Eforturile țăranilor, Gavrilă și Măriuță, de a-și întreține copilul prin școli din ce în ce mai înalte, prevesteau parcă viitorul strălucit al tânărului, Gavrilă Brola, născut la Buteni în vara lui 1912. După școala primară absolvită în satul natal, pleacă la Liceul „Moise Nicoară” din Arad. Greutățile materiale îl obligă să se transfere la Ineu, pentru a fi cât mai aproape de părinți. Motive similare vor sta și la baza hotărârii sale de a urma Politehnica din București, doar la fără frecvență. În sfârșit, în 1934 se stabilește în Franța. Lipsurile îl însoțesc și aici, dar până la urmă izbutește să-și desăvârșească studiile. Cu teza de licență: „Generator de foarte înaltă presiune”, susținută în anul 1939 la Conservatorul Național de Arte și Meserii din Paris, devine inginer de mașini.

Gavrilă Brola. (C. fam. Ciupertea Vasile).

Conservatoire National
des Arts et Métiers
Cabinet
des Documents

Republique Française
Paris le 4 Janvier 1940

Le Directeur du Conservatoire National des Arts et Métiers certifie que M. BROLA (Gabriel), né le 31 Août 1912 à Buteni-les-Bains (Roumanie), a obtenu le Diplôme d'Ingénieur "Machines".

Le Directeur

1939
1940
1941
1942
1943
1944
1945
1946
1947
1948
1949
1950
1951
1952
1953
1954
1955
1956
1957
1958
1959
1960
1961
1962
1963
1964
1965
1966
1967
1968
1969
1970
1971
1972
1973
1974
1975
1976
1977
1978
1979
1980
1981
1982
1983
1984
1985
1986
1987
1988
1989
1990
1991
1992
1993
1994
1995
1996
1997
1998
1999
2000
2001
2002
2003
2004
2005
2006
2007
2008
2009
2010
2011
2012
2013
2014
2015
2016
2017
2018
2019
2020
2021
2022
2023
2024
2025

Paris, la 4 janvier 1940. Adevărta prin care directorul Conservatorului Național de Arte și Meserii atestă că domnul Brola Gabriel a obținut diploma de inginer de mașini. (C. fam. Ciupertea Vasile).

Din momentul în care Traian Vuia, profesorul Ribaud și alte personalități, inclusiv membrii ai Academiei Franceze, îi remarcă seriozitatea și talentul, viața lui Gavrilă (pentru francezi Gabriel) Brola intră pe făgașul unor colaborări științifice demne de invidiat.

Chiar dacă anul 1942 îl găsește cercetător la Centrul Național de Cercetări Științifice, tânărul inginer continuă să frecventeze la Sorbona cursuri de matematică, fizică generală, mecanica fluidelor, fizică superioară, temperaturi înalte și modificări termice. Concomitent lucrează și la pregătirea doctoratului, bucurându-se de o bursă acordată de guvernul francez.

⁷⁰⁶ Informații oferite de fam. Ioan Zimbrău (Buteni).

Facultatea de Științe din Paris îi acordă titlul de doctor în fizica cuantică, mecanica fluidelor și termodinamică, la 7 ianuarie 1949, cu mențiunea „foarte onorabil”.

Întrucât sectorul industrial îi garanta un venit mult mai mare, în 1951 părăsește Centrul Național de Cercetări Științifice. Intervin americanii propunându-i un post de cercetător în S.U.A., pe care Gavrilă Brola îl refuză. Preferă Societatea de Propulsie prin Reacție, pentru ca ulterior să înființeze propriile lui societăți: Societatea Termo-Mecanică, absorbită după un timp de Societatea Termică Generală.

Generatoarele de foarte mare presiune, generatoarele de vapori, kerosenul, turbo-reactoarele, turbinele cu gaz, vestele anti-glonț, sistemele de mare capacitate pentru incinerarea deșeurilor menajere, captatoarele solare, motoarele solare, centralele solare, turbinele cu explozie, pompele de înaltă presiune cu debit variabil și multe altele, îi oferă posibilitatea brevetării unui număr semnificativ de invenții (peste 54), în Franța și în alte 16 țări, într-un ritm stupefiant: mai bine de una pe an. Comunitatea științifică franceză îi acordă în 1972 premiul Apollo, așezându-l și pe această cale printre cei mai de seamă inventatori ai secolului XX.

Continuă să-și viziteze părinții și satul natal, ori de câte ori viața îi dă o clipă de răgaz⁷⁰⁷. Moare în anul 2000 la Paris.

*

Fiica lui Simion Moș, Veselina Clepea, s-a născut la Buteni în anul 1921. Moștenirea genetică și climatul familial îi conduc personalitatea pe drumul artelor plastice.

⁷⁰⁷ Gabriel Brola, Curriculum vitae, Paris, 1986, mss. dactilo. în posesia fam. Ciupertea Vasile (Buteni).

Paris, la 20 ianuarie 1950. Adeverința prin care Secretariatul Facultății de Științe din Paris arată că domnul Brola Gabriel a obținut la 7 ianuarie 1949 titlul de inginer – doctor cu mențiunea „foarte onorabil”. (C. fam. Ciupertea Vasile).

Intelectual se formează la școala primară din sat, completată cu patru ani de pregătire profesională în Arad. Artistic evoluează sub îndrumarea tatălui său, din a cărui ladă de „iconar” lua pensule și vopsele⁷⁰⁸.

Veselina Clepea. (n. Moț). (C. fam. Catița Luștea).

Prima expoziție de pictură i se deschide în 1959 la Biblioteca Publică din Sebiș. Urmează altele în Buteni, Ineu, Oradea, București. Sala „Forum” din Arad îi găzduiește între 30 ianuarie și 15 februarie 1976 o expoziție personală (36 tablouri)⁷⁰⁹.

Compozițiile (Spre târg, Femei la piață, Strânsul fânului, Odihna pe câmp, Lupta de la Tălagi...) și florile (Bujori albi, Bujori roșii, Flori de câmp, Trandafiri roșii, Toporași, Călțunași, Crizanteme...), constituie piesele de rezistență ale artistei.

Multe au intrat în patrimoniul Căminului Cultural „Ion Vidu”, Buteni, în colecțiile muzeelor din Buteni și Sebiș sau în diferite colecții particulare.

S-a stins din viață la Buteni în anul 1996.

*

Mult mai recentă, activitatea lui Ioan Motrea se integrează, totuși, prin câteva cititorii de marcă în pledoaria culturală interbelică.

Originar din Buteni (4 iunie 1934), frecventează școala elementară și clasele gimnaziale în satul natal, continuă la Arad (Liceul „Moise Nicoară”), apoi la București (Academia „Ștefan Gheorghiu”). Revine și ocupă fotoliul de primar al comunei vreme de peste două decenii, care privesc retrospectiv declanșează pasiuni, controverse, admirații.

Ioan Motrea (C. fam. Ioan Motrea).

⁷⁰⁸ V. Munteanu, Pictorița Veselina Clepea, Flacăra Roșie, 25 septembrie 1976, nr.9.438, p.3.

⁷⁰⁹ V. Clepea, Pictură, Catalog editat de Comitetul de Cultură și Educație Socialistă al județului Arad, cu ocazia expoziției personale organizată de Veselina Clepea la sala „Forum” (Arad), în perioada 30 ianuarie – 15 februarie 1976.

Dincolo de toate acestea, ineditul acțiunilor sale a marcat pozitiv existența localității, oferindu-i șansa depășirii anonimatului provincial.

În pofida calităților sale indiscutabile, Corul din Buteni nu cunoscuse până atunci bucuria concertelor naționale și a frecvențelor deplasări

Sec. XIX. Interior țăărănesc. (Muzeul de Istorie, Etnografie și Artă din Buteni). (C.A.).

peste hotare încununate cu premii, diplome și trofee. Nici obiectele de patrimoniu, risipite prin gospodăriile oamenilor, nu fuseseră adunate într-un Muzeu de Istorie, Etnografie și Artă, așa cum s-a petrecut în toamna lui 1979⁷¹⁰, când scriitorul, Emil Șimăndan, prezent la inaugurare, observa că: „Dacă ar fi să ne referim doar la încăperea principală, care găzduiește un tradițional interior țără-

nesc, unde la loc central se află patul înalt așternut cu perne, lada de zestre, masa de stejar, lavițele încrustate cu figuri geometrice și scaunele decorate prin incizii cu dalta, ar fi suficient pentru reconstituirea unui arhetip local”⁷¹¹. Nici întâmplarea nu jucase vreodată un rol atât de mare în viața comunității, încât să devină, peste noapte, un fenomen cultural de talie națională sub semnătura maestrului bucureștean, Mihai Buculei, îndemnat și susținut de primarul, Ioan Motrea, să realizeze un ansamblu sculptural în apropierea comunei⁷¹². Grație acestei împrejurări fericite, „poate, cine știe – anticipa criticul de artă Horia Medeleanu –, peste ani de zile, mulți vor veni

⁷¹⁰ Vitalie Munteanu, Punct muzeistic la Buteni, Flacăra Roșie, 15 septembrie 1979, nr.10.358, p.3.

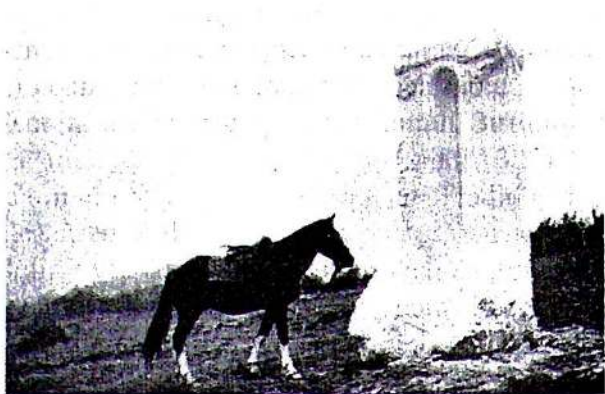
⁷¹¹ Emil Șimăndan, Istoria și cântecul pe Valea Crișului Alb, Flacăra Roșie, 8 noiembrie 1981, nr.11.026, p.2.

⁷¹² C. Bonta, Chemarea frumoaselor noastre plaiuri, Flacăra Roșie, 30 august 1980, nr.10.656, p.p.1,3; Vitalie Munteanu, „Fereastră spre dorul Iancului”, Flacăra Roșie, 14 septembrie 1980, nr.10.669, p.2; Horia Horșia, Buculei și tema <<fereastră>>, Arta, nr.1-2, 1981, p.p.24,25, (inclusiv coperta I); Horia Medeleanu, Gândul sculptorului Mihai Buculei, Flacăra Roșie, 20 septembrie 1981, nr.10.984, p.2; idem, Imnul lui Buculei, Flacăra Roșie, 2 septembrie 1983, nr.11.586, p.2; Piatră și suflet anonim în Munții Apuseni, Secolul 20, nr.1-3 (313-315)/1987, p.p.78-82; Marian Odangiu, Piatra, lumina și taina (vezi și următoarele în limba engleză pe aceeași temă: Buteni – Ansamblu sculptural Mihai Buculei), Probitas 2002, Supliment Multicultural editat de Centrul Euroregional pentru Democrație, Timișoara, august 2002, nr.5.

la Buteni, în județul Arad, pentru a admira opera fundamentală a sculptorului Mihai Buculei! Prin fapta creatoare a unui artist, un anumit loc a dobândit o aură de glorie”⁷¹³.

Copleșit de amintiri, dar încă îndrăgostit de prezent, emblematicul, Ioan Motrea, continuă să adune dovezi despre logodna pământului cu cerul⁷¹⁴.

Mihai Buculei: Fereastră către dorul Iancului.
Buteni 1980 (Secolul 20, nr.1-3, 1987).

---

⁷¹³ Horia Medeleanu, Culoare și formă, Ed. Mirador, Arad, 1996, p.p.7,8.

⁷¹⁴ Roxana Naiman, Corina Olariu, Păstrarea tradiției este încetinită de lipsa fondurilor, Observator (Arad), 10 decembrie 2002, nr.1.575, p.5.

Tronul uzurpat

Am privit întotdeauna eroarea ca pe o latură firească a ființei umane, mai ales atunci când a fost săvârșită cu pasiune și metodă. Moderația nu exclude însă rigoarea precizărilor menite să apropie lucrurile de matca lor adevărată.

Din punct de vedere documentar localitatea Buteni își afirmă identitatea în anul 1334, când preotul „Petru din Buken a plătit doi groși” reprezentanților înaltului Scaun Apostolic, relevând existența unui sat „Buken”, care făcea parte din arhidiaconatul de Pâncota împreună cu vecinele sale: Șilindia, Agriș, Ineu, Almaș... (d.2). La marginea opusă a comitatului, funcționarii papali înregistrează un sat cu nume identic, subordonat arhidiaconatului de Coleșer, sub influența căruia se aflau toate parohiile romano-catolice risipite în pusta Socodorului (d.1). Din păcate, autorii traducerii în limba română a Registrului dijmelor papale au considerat că, în ambele consemnări, este vorba despre una și aceeași localitate (Buken-ul de lângă Socodor), în pofida evidențelor care semnalau două identități rurale distincte și independente. Nesocotirea contextului arhivistic, prizată instantaneu de majoritatea cercetătorilor, a deplasat prima atestare documentară a localității Buteni către înscrisurile din anul 1387, în care numele său nu era pomenit. Confuzia și deruta intraseră pe ușa din față cu aroganța învingătorului efemer. La picioarele tronului uzurpat adevărul aștepta încrezător clipa lui norocoasă.

După circa două sute de ani (1553) capitlul din Strigonium (azi orașul Estergom, fost și actual centru al catolicismului maghiar) emite un document referitor la proprietățile familiei Losonczy, nominalizând printre altele și cetatea Deznew (Dezna), pe al cărei domeniu se afla o localitate cu dublu statut administrativ: târgul (orașelul) Beken și satul Bucin, ortografiat Buchÿn în cancelariile oficialilor medievali (d.10). Întrucât, primilor călăreți unguri, sosiți pe Valea de Mijloc a Crișului Alb după anul 1200, numele cătunului (de origine latină ori slavă) nu le spunea prea multe, i-au zis în fel și chip: Buken, Bekem, Beken, Bekény, Bököny..., încercând să-l apropie oarecum de limba lor îndepărtată. Până la urmă l-au adoptat denumindu-și locul pripășirii cu ajutorul formelor corupte (Buken, Bekem, Beken...) ale autohtonului Bucin. Probabil că lucrurile ar fi rămas neschimbate (ungurii foloseau și pe la 1900 tot vechiul Bökény, însoțit de prefixul Körös = de Criș), dacă nu veneau austriecii (după 1700), pentru care, datorită absenței particulei „ci” din limba germană, Bucin-ul a devenit Buttyin. De aici până la Buteni pasul ortografic a fost realizat pe nesimțite. Astăzi, denumirea inițială mai pâlpâie doar în exprimarea localnicilor, atunci când pronunță cu detașare cronicărească: Bucieni, bucincean sau bucineniță.

Prin urmare, teoria „butoaielor” și a „meșterilor butinari” formulată de Somogyi Gyula în 1913 pentru a explica originea toponimului „Butyin” (c.109), iar mai recent (1996) considerațiile doamnei Viorica Goicu, după care: „Denumirea localității **Buteni** are la origine antroponimul **Buta**, care potrivit atestărilor documentare are o vechime considerabilă (anul 1387)”⁷¹⁵, completează și continuă seria interpretărilor de suprafață. Tradiția fără suport arhivistic, la care apelează autorul maghiar, nu poate să garanteze stabilitatea unor concluzii definitive, în timp ce ignorarea conținutului documentar și folosirea informațiilor după bunul plac, așa cum procedează cercetătoarea din Banat cu actele din anul 1387, (d.3; d.4; d.5), constituie o imprudență mult mai păgubitoare decât prima*.

Dincolo de litera documentului orice discuție își pierde valoarea, transformându-se într-o simplă șuetă ispititoare și reconfortantă, dar lipsită de consecințe științifice.

---

⁷¹⁵ Viorica Goicu, Nume de persoane din Țara Zarandului, Ed. Amphora, Timișoara, 1996, p.p.105,106.

* În documentele din anul 1387 sunt menționate doar numele protagoniștilor actului filantropic (rege, membrii familiei beneficiare) și ale cetăților dăruite: Desne și Pankata. Numele satelor și ale supușilor, care dădeau formă și conținut acestei frumoase donații, sunt expediate în formula stereotipă și vagă referitoare la „apartenențele (domeniile) cetăților”. Cât despre „Buta”, „Buteni” și alte mult râvnite antroponime și toponime, deocamdată nu le găsim decât la doamna Goicu, beneficiara unei fantezii deosebite.

ANEXE

I. DOCUMENTE

d.1

<1332-1337>.

<Socotelile lui Iacob al lui Berengariu și Raimund de Bonofato, strângătorii dijmelor pe șase ani din Regatul Ungariei>.

<<1332. Socoteala orașului și a diecezei de Oradea>>.

<1333>. Începe <socoteala> despre plata pe anul al doilea din arhidiaconatul de Coleșer."

Deasemenea Avram preotul din satul Beliu a plătit douăzeci de groși, drept dijme pe anul al doilea.

Deasemenea Gheorghe preotul din satul Vădas a plătit douăzeci și unu de groși, drept dijme pe anul al doilea.

Deasemenea Toma preotul din satul Bethlemoysy a plătit nouă groși, drept dijme pe anul al doilea.

Deasemenea Laurențiu preotul din satul Batăr a plătit cincisprezece groși, drept dijme pe anul al doilea.

Deasemenea Gavril preotul din satul Giriș a plătit unsprezece groși, drept dijme pe anul al doilea.

Suma face nouă mărci și douăzeci și doi de groși.

Deasemenea Petru preotul din satul Adea a plătit doisprezece groși, drept dijme pe anul al doilea.

Deasemenea Ioan preotul din satul Apateu a plătit doi groși, drept dijme pe anul al doilea.

Deasemenea Ioanca preotul din satul Gurba a plătit opt groși, drept dijme pe anul al doilea.

Deasemenea Marcel preotul din satul Șomoșcheș a plătit șase groși, drept dijme pe anul al doilea.

Deasemenea Pavel preotul din satul Târcaia a plătit optsprezece groși, drept dijme pe anul al doilea.

Deasemenea Ladislau preotul din satul Gargad a plătit cincisprezece groși, drept dijme pe anul al doilea.

Deasemenea Benedict preotul din satul Finiș a plătit treisprezece groși, drept dijme pe anul al doilea.

Deasemenea Ioan preotul din satul Ghiorac a plătit treisprezece groși, drept dijme pe anul al doilea.

Deasemenea Nicolae preotul din satul Varaskezev a plătit paisprezece groși, drept dijme pe anul al doilea.

Deasemenea Andrei preotul din satul Hakyan a plătit opt groși, drept dijme pe anul al doilea.

" Cf. mai sus, n.6), p.56. Arhidiaconat care își trage numele de la satul – azi dispărut – *Kuleshe* sau *Kulesher*, *Kuleser*, *Kulezer*, de la vest de Salonta (reg. Oradea), unde azi se găsește cătunul Coleșer, lângă pârâul cu același nume, afluent al Crișului Alb. Arhidiaconatul se întindea pe valea râurilor Crișul Negru și Crișul Alb.

Deasemenea Nicolae preotul din satul Chișineu a plătit șase groși, drept dijme pe anul al doilea.

Deasemenea Benedict preotul din <satul Mănăstirii> <<Sfântul Dionisie>> a plătit șapte groși, drept dijme pe anul al doilea.

Deasemenea Ștefan preotul din satul Tămand a plătit opt groși, drept dijme pe anul al doilea.

Deasemenea Mihail preotul din satul Gab a plătit trei groși, drept dijme pe anul al doilea.

Deasemenea Nicolae preotul din satul Niuektelek a plătit șase groși, drept dijme pe anul al doilea.

Deasemenea Nicolae preotul din satul Ciumeghiu a plătit șase groși, drept dijme pe anul al doilea.

Deasemenea Dominic preotul din satul Vodaz a plătit doi groși, drept dijme pe anul al doilea.

Deasemenea Nicolae preotul din satul Iermata a plătit șase groși, drept dijme pe anul al doilea.

Deasemenea Pavel preotul din satul Buzaseusi a plătit șase groși, drept dijme pe anul al doilea.

Deasemenea Ștefan preotul din satul Buken⁴ a plătit cinci groși, drept dijme pe anul al doilea.

Deasemenea Petru preotul din satul Thamaz a plătit patru groși, drept dijme pe anul al doilea.

Deasemenea Chepan preotul din satul Mișca a plătit șase groși, drept dijme pe anul al doilea.

Deasemenea Lucaciu preotul din satul Coleșer și Ștefan soțul său, au plătit treizeci și cinci de groși, drept dijme pe anul al doilea.

Deasemenea Petru preotul din satul Zigiedi a plătit nouăsprezece groși, drept dijme pe anul al doilea.

Deasemenea Petru preotul din satul Gula a plătit douăzeci de groși, drept dijme pe anul al doilea.

Deasemenea Mihail preotul din satul Vasari a plătit nouăsprezece groși, drept dijme pe anul al doilea.

Deasemenea Nicolae preotul din satul Garak a plătit cinci groși, drept dijme pe anul al doilea.

Deasemenea Martin preotul din satul Kut a plătit șapte groși, drept dijme pe anul al doilea.

Deasemenea Ioan preotul din satul Boiu a plătit opt groși, drept dijme pe anul al doilea.

Deasemenea Benedict preotul din satul Tămașda a plătit douăzeci de groși, drept dijme pe anul al doilea.

Deasemenea Ștefan preotul din satul Barmod a plătit trei groși, drept dijme pe anul al doilea.

Deasemenea Ștefan preotul din satul Arpad a plătit nouă groși, drept dijme pe anul al doilea.

Deasemenea Nicolae preotul din satul Zerind a plătit șapte groși, drept dijme pe anul al doilea.

---

⁴ Azi sat dispărut în raionul Criș (reg. Arad).

Deasemenea Pavel preotul din satul Gand a plătit treisprezece groși, drept dijme pe anul al doilea.

Documente privind istoria României, veacul XIV, C. Transilvania, vol.III (1331-1340), Ed. Academiei R.P.R., 1954, p.p.41,58-61, document nr.56.

d.2

<1332-1335. Dieceza de Agria>.

...<1334>. Deasemenea <plata dintâi din> arhidiaconatul de Pâncota.⁷

Mai întâi Ioan din Meger a plătit cinci groși.
Deasemenea Ioan din Pilul a plătit trei groși.
Deasemenea Petru din Tot a plătit cinci groși.
Deasemenea Mihail din Șicula a plătit cinci groși; este vicearhidiacon.
Deasemenea Ioan din Aгриș a plătit patru groși.
Deasemenea Petru din Buken¹³ a plătit doi groși.
Deasemenea Ioan din Șilindia a plătit trei groși.
Deasemenea Ioan din Foydes a plătit cinci groși.
Deasemenea Dominic din Almaș a plătit trei groși.
Deasemenea Andrei din Galșa a plătit cinci groși.
Deasemenea Pavel din Musca a plătit șase groși.
Suma face patru mărci fără nouă groși.
Deasemenea Nicolae din Iermata a plătit cinci groși.
Deasemenea Nicolae din Socodor a plătit trei groși.
Deasemenea Pavel din Zilas a plătit trei groși.
Deasemenea Petru din Nădab a plătit cinci groși.
Deasemenea Petru din Pecher a plătit patru groși.
Deasemenea Nicolae din Pâncota a plătit șapte groși.
Deasemenea Mihail din Moruch a plătit trei groși.
Deasemenea Avram din Ineu a plătit cinci groși.

...<1334. Plata întâi>. De luat seama că magistrul Sixt <arhidiaconul> de Pâncota a dat și a plătit pentru preoții din același <loc> trei mărci de Buda și zece pense în dinari mici, pe care domnul prepozit le-a dus domnului Iacob la Vișegrad.

Documente privind istoria României, veacul XIV, C. Transilvania, vol.III (1331-1340), Ed. Academiei R.P.R., 1954, p.p.248-250, document nr.56.

⁷ Pâncota, cf. mai sus n.11), p.248. Pâncota, arhidiaconat care cuprindea în primul rând comit. Zarand și o parte din comit. Békés (R.P. Ungară), corespunzând unei părți din reg. Arad (din raioanele Arad, Criș, Ineu și Gurahont). Registrul de socoteli pe <<trei ani >> (1333-1335) al diecezei de Agria, în care se cuprind mențiunile ce urmează din arhidiaconatele de Maramureș și de Pâncota, a fost întocmit de magistrul Ioan al lui Vitus și Ioan al lui Dominic de la episcopia de Agria. (Mon. Vat. Hung., seria I, vol.1, p.316).

¹³ Sat dispărut aproape de Socodor în raionul Criș.

d.3

Gomnecz, 11 februarie 1387

Noi, Sigismundus, prin bunăvoința lui Dumnezeu rege al Ungariei etc. [...] dăm magnificului bărbat, stăpânului Ladizlaus, ban al Severinului, iubitul nostru fidel, fiul lui Stephani de Losonch și stăpânului Stephani, fratele celui dintâi, de asemenea ban al Severinului [...] cetatea noastră regală Desne, din comitatul Sarand [...] și cetatea noastră Pankata [...] stăpânul Ladislai [...] primește cetatea Desne cu toate satele sale, impozitele și celelalte apartenențe și utilități [...]. Dat în cetatea Gomnecz, ziua 11, luna februarie, anul Domnului una mie trei sute optzeci și șapte.

Oklevéltar..., vol.I (1214-1457), Budapesta, 1908, p.p.387,388, document nr.CCLXXXIX.

d.4

Buda, 2 iunie 1387

Noi, Sigismundus, prin bunăvoința lui Dumnezeu rege al Ungariei, Dalmației, Croației etc. [...] dăm bărbaților, magnificilor stăpâni Ladizlao și Stephano, bani ai Severinului și lui Alberto, fiii fidelului nostru Stephani de Lossonch [...] cetățile noastre regale Pankata și Dezna proclamate și situate în comitatul Zarand, cu toate avantajele lor, cu satele, districtele, cu dreptul de judecată, cu tot pământul, impozitele, pajiștile, viile, pădurile, dumbrăvile, apele, cu toate foloasele ce decurg din acestea, iazurile, morile cu avantajele ce revin din acestea [...]. Dat în Budae, ziua 2, luna iunie, anul Domnului una mie trei sute optzeci și șapte.

Oklevéltar..., vol.I (1214-1457), p.p.389-395, document nr.CCLXXXI.

d.5

Buda, 2 iulie 1387

Noi, Sigismundus, prin bunăvoința lui Dumnezeu rege al Ungariei, Dalmației, Croației etc. [...] dăm bărbaților, magnificilor stăpâni Ladizlao și Stephano, bani ai Severinului și lui Alberto, fiii fidelului nostru Stephani de Lossonch [...] cetățile noastre regale Dezna și Pankatha proclamate și situate în comitatul Zarand, cu toate satele lor, ținuturile, cu dreptul de judecată, impozitele, morile și iazurile și în general cu toate avantajele și importanța lor [...]. Dat în Budae, ziua 2, luna iulie, anul Domnului una mie trei sute optzeci și șapte.

Oklevéltar..., vol.I (1214-1457), p.p.395,396, document nr.CCLXXXII.

Cenad, 24 aprilie 1498

În fața capelanului din Cenad, comitele suprem al comitatului Zarand, Somi Józsa, localitățile numite „**Bewkewn, Apa și Lonya**”, pe care le primise ca zălog de la Tárcczay Jánostól, pe care, la rândul său, le dăduse ca zălog defunctul Losonczy László, le dă ca zălog lui Berekszóii Hagymás Miklósnak, pentru 750 forinți de aur ungurești.

Dat în sărbătoarea Sfântului Gheorghe, anul Domnului una mie patru sute nouăzeci și opt.

Originalul, scris pe hârtie, are pe verso imprimată în ceară ștampila, vizibilă doar parțial și se găsește la Arhivele Naționale Maghiare sub numărul M.O.D.L. 20.675.

Oklevéltar..., vol.II (1458-1526), Budapest 1928, p.349, document nr.CCLXXXIII.

Budae, sărbătoarea Sf. Apostol Andrei, 1519

Noi, Ludovicus, prin bunăvoința lui Dumnezeu rege al Ungariei etc. [...] aprobăm împărțirea domeniului cetății Világos de către cei doi fii ai lui Andreas de Báthor, palatinul Stephanus de Báthor și Andreas de Báthor, banul Belgradului, cu Stephanum de Rozgon [...] și anunțăm oficial că domeniul cuprinde cetatea Világos, în totalitate cu târgurile Siri, Galsa, Kápolna și Keresbánya, de asemenea satele Alsó-Aranyág, Medves-Aranyág, Zekás, Aranyos, Felső-Aranyág, Chetujás, Felső-Kalodva, Disznó-Kalodva, Unyás-Kalodva, Magyar-Kalodva, Kis-Kalodva, Ziliách, Zersor, Kis-Kápolna, Nagy-Kápolna, Brosth, Csirest, Zóldes, Buchava, Solymos, Panfalva, Lonksora, Buchonicza, Madarsok, Hennyádfalva, Dinyefalva, Zoad, Dupansoly, Karsafalva, Felseórékás, Manafalva, Alsó-rékás, Fereche, Oroszlánfalva, Musthafalva, Bonczefalva, Fonác, Kakaró, Resztoka, Fyszteteó, Lonka, Dupaples, Bandafalva, Drakulafalva, Bothyanfalva, Bogyefalva, Potizka, Kis-Almás, Nagy-Almás, Plab, Bald, Gurahoncz, Honczisor, Jatrehonczur, Pokolfalva, Moszokafalva, Balásfalva, Kis-Zeódes, Kurtyánfalva, Nádfalva, Iltye, Zarafalva, Koján, Bazarabicza, Puclen, Felső-Nácza, Közép-Nácza, Brothuna, Felső-Bathana, Közép Bathana, Thermovicza, Oroszfalva, Dobrocz, Lavocz, Kyulest, Thomesth, Nagy-Patak, Baldvoye, Pycluhia, Mihályken, Blesen, Nagy-Ribicze, Kis-Ribicze, Pochynan, Byunkul, Buda, Lonkoy, Hoszszüpatak, Thomnatek, Vaka, Valabrath, Zeropha, Grohot, Bulgzeset, Buches, Ztanyfa, Dupapyatra, Bukeres, Káposztás, Negoya, Kis-bánya, Kurmynde, Kis-Konyán, Herczegfalva, Fréczhya, Kelemenfalva, Karachonfalva, Pesthera, Valysova, Pyeka, Alsó-Czebe, Felső-Czebe și pusta Kazmyr și părți din satele Zent-Márton, Nadab, Gyarmath, Feldhyd și Kezy la fel pusteale Homad, Veresehyház și Kurtegház proclamate în comitatul Zarand [...]. Dat în Budae, în sărbătoarea Sf. Apostol Andrei, anul Domnului 1519. [...].

Fábián Gábor, Arad vármegye leirása, vol.I, Budán, 1835, p.p.220, 221, anexa N.

Urbariul dical efectuat în anul 1549 în districtele comitatelor Békes, Zaránd,
Orodiensis, Chionradiensis, Zolnok-ul de Mijloc

Comitatul Zarand

Apartenențele cetății Dezny

Felseow Iozas

Stăpânit de văduva Losonczy, porți 4, fl. 4/40;

Mezews

Pustiu;

Borlyk

Stăpânit de văduva Losonczy, porți 1, fl.1/10;

Kys Zarand

Stăpânit de văduva Losonczy, porți 1, fl. 1/10;

Kraykowa

Stăpânit de văduva Losonczy, porți 1, fl. 1/10;

Dobrowicha

Stăpânit de văduva Losonczy, porți 1, fl. 1/10;

Fenews

Stăpânit de văduva Losonczy, porți 1, fl. 1/10;

Fewlsew Korokna

Stăpânit de văduva Losonczy, porți 3, fl. 3/30;

Thekeres

Stăpânit de văduva Losonczy, porți 2, fl. 2/20;

Rewekes

Stăpânit de văduva Losonczy, porți 1, fl. 1/10;

Dwlchin

Pustiu. Stăpânit de văduva Losonczy;

Nagh Patkah

Pustiu. Stăpânit de văduva Losonczy;

Gosd

Stăpânit de văduva Losonczy, porți 2, fl. 2/20;

Also Iozas

Stăpânit de văduva Losonczy, porți 2, fl. 2/20;

Zelestice

Pustiu. Stăpânit de văduva Losonczy;

Nagh Zarnord

Stăpânit de văduva Losonczy, porți 1, fl. 1/10;

Awaskel

Pustiu. Stăpânit de văduva Losonczy;

Kis Desny

Stăpânit de văduva Losonczy, porți 1, fl. 1/10;

Wyfalau

Stăpânit de văduva Losonczy, porți 1, fl. 1/10;

Nagy Nagra

Stăpânit de văduva Losonczy, porți 2, fl. 2/20;

Laaz

Stăpânit de văduva Losonczy, porți 1, fl. 1/10;

Danchfalwa

Stăpânit de văduva Losonczy, porți 1, fl. 1/10;

Farakertes

Stăpânit de văduva Losonczy, porți 1, fl. 1/10;

Nadalbafalwa

Stăpânit de văduva Losonczy, porți 3, fl. 3/30;

Zerenfalwa

Stăpânit de văduva Losonczy, porți 1, fl. 1/10;

Balychafalwa

Stăpânit de văduva Losonczy, porți 1, fl. 1/10;

Zterkanfalwa

Stăpânit de văduva Losonczy, porți 1, fl. 1/10;

Deakfalwa

Stăpânit de văduva Losonczy, porți 2, fl. 2/20;

Ignafalwa

Stăpânit de văduva Losonczy, porți 1, fl. 1/10;

Kossa

Stăpânit de văduva Losonczy, porți 1, fl. 1/10;

Zernafalwa

Stăpânit de văduva Losonczy, porți 2, fl. 2/20;

Fewlsew Kertes

Stăpânit de văduva Losonczy, porți 1, fl. 1/10;

Zelestice

Stăpânit de văduva Losonczy, porți 1, fl. 1/10;

Bewlchin falwa

Pustiu. Stăpânit de văduva Losonczy;

Woyka falwa

Stăpânit de văduva Losonczy, porți 1, fl. 1/10;

Zombrwl

Stăpânit de văduva Losonczy, porți 1, fl. 1/10;

Prodan falwa

Stăpânit de văduva Losonczy, porți 1, fl. 1/10;

Zwzan falwa

Stăpânit de văduva Losonczy, porți 1, fl. 1/10;

Wesse falwa

Pustiu. Stăpânit de văduva Losonczy;

Fewlsw Zelestice

Stăpânit de văduva Losonczy, porți 1, fl. 1/10;

Zlatina

Stăpânit de văduva Losonczy, porți 2, fl. 2/20;

Also falw

Stăpânit de văduva Losonczy, porți 2, fl. 2/20;

Also Menied

Stăpânit de văduva Losonczy, porți 1, fl. 1/10;

Fewlsew Menied

Stăpânit de văduva Losonczy, porți 1, fl. 1/10;

Rona

Stăpânit de văduva Losonczy, porți 1, fl. 1/10;

Holt Kertes

Stăpânit de văduva Losonczy, porți 2, fl. 2/20;

Nagy Dezny

Stăpânit de văduva Losonczy, porți 1, fl. 1/10;

Sebes

Stăpânit de văduva Losonczy, porți 3, fl. 3/30;

Bewken

Stăpânit de văduva Losonczy, porți 3, fl. 3/30;

Baynok falwa

Stăpânit de văduva Losonczy, porți 1, fl. 1/10;

Lonia

Stăpânit de văduva Losonczy, porți 3, fl. 3/30;

Felsew Kewed

Stăpânit de văduva Losonczy, porți 1, fl. 1/10;

Kis Kewed

Stăpânit de văduva Losonczy, porți 1, fl. 1/10;

Agaz

Pustiu. Stăpânit de văduva Losonczy;

Cherhowa

Stăpânit de văduva Losonczy, porți 1, fl. 1/10;

Korna falwa

Stăpânit de văduva Losonczy, porți 1, fl. 1/10;

Hodos

Stăpânit de văduva Losonczy, porți 1, fl. 1/10;

Felsew Barcia

Stăpânit de văduva Losonczy, porți 1, fl. 1/10;

Cyzar Kertes

Stăpânit de văduva Losonczy, porți 1, fl. 1/10;

Mihola Kertes

Stăpânit de văduva Losonczy, porți 1, fl. 1/10;

Kapalnas Kertes

Stăpânit de văduva Losonczy, porți 2, fl. 2/20;

Waidafalva

Stăpânit de văduva Losonczy, porți 1, fl. 1/10;

Lupsa falwa

Stăpânit de văduva Losonczy, porți 1, fl. 1/10.

Pataviae, iulie 1552

Noi, Ferdinandus al treilea, prin bunăvoința lui Dumnezeu împărat al Germaniei, Ungariei, Boemiei, Dalmației, Croației, Slavoniei, etc. [...] confirmăm dreptul de moștenire a bunurilor fidelului nostru, magnificul Stephani de Lossonczy, comite al Timișului, de către fiicele sale Frusina și Anna, precum și de către nepoatele sale, Clara și Dorothea, fiicele fratelui său, magnificul Antony de Lossonczy, în cazul că dispăre ramura bărbătească a familiei [...]. Aceste bunuri cuprind [...] la fel târgul Sebes în totalitate, cu apartenențele Thotvidéke și Bekem situate în Zarand [...]. Dat în Pataviae, luna iulie, anul Domnului una mie cinci sute cincizeci și doi [...].

M.O.L.B., fasc. 566, nr.38.

Strigonium, 1553

Noi, capitlul din Strigonium [...] înscriem pe numele fetelor magnificului Stephani de Lossoncz, Frusina și Anna, precum și pe cel al nepoatelor sale, Clara și Dorothea, bunurile de mai jos, în cazul că descendența de parte bărbătească a familiei s-ar întrerupe [...] cetatea noastră Deznew din comitatul Zarand cu: Deznew, Zlathyna, Kysnagra, Ronak, Alsoffalu, Also Menyed, Felso Menyed, la fel târgul Sebes, Baýnok ffallva, la fel târgul Beken, Lonya, Gosd, Thekeres, Berýndew, Kochyoba, Rewekes, Borlyk, Thellýws, Kys Zamord, Kraýkowa, Dombravycza, Felso Korothna, Mýzes, Fenes, Kys Fenes, Naghpathak, Buchyn, Felsö Iozas, Also Iozas, Kýkchýe, pusta Kys Deznew, Keth Deznew, Plokochya, Nagh Zamord, Zellesthycze, Avashel, Zerren, Zombrad, Brusthok, Poenycza, Saara, Deakfalva, Zarnaffalva, Thopazza, Naghrossa, Prazsaffalva, Bethenffalva, Agnaffalva, Thewr, Zellesthýe, Felso Kertews, Voýkaffalva, Kewzoros, pusta Zozaas, Vratyhk Negra, Nadalbaffalva, Danchffalva, Baraffalva, Balýczaffalva, Farakeathes, Uýfalu, Alsoboglyos, Ztarkanffalva, Thopesycza, Laaz, Zallagffalva, Kys Rohssa, Holthkerews, Also Raý, Zellesthe, Also Zekas, Felso Zekas, Thulnykffalva, Zkradyna, Zuzanffalva, Prodanffalva, Vesaffalva, Also Koruthna, Felso Raý, Dombeghaz, pusta castelului Zenthdyenesi [...]. Cetatea și târgul Pankotha cu: Zewles, Rokzyn, Czýgenffalva, Banvasfaný, Magyar Dud, Mezlew Dud, Septhely, Sanctushaza, Abad, Thomaný, Banhalwa, Hewkben, Rekopanczy, Raror, la fel Castellum Vasarhely în comitatul Csanadban [...]. Cetatea și târgul Inew cu: Aldoffalva, Hodostho, Agaz, Gozhylaffalva, Zaldobos, Boglyos, Monyoros, Felseo Keved, Kis Keved, Pap Keved, Dragan Keved, Lupsaffalva, Also Bareza, Thywsffalu, Raks Zegh, Konýaffalva, Kakaczanffalva, Zwnycoghffalva, Vaýdaffalva, Vershycz, Hodos, Kevedkapolnas, Thewlfyes Hodos, Klecsizva, Kornasffalva, Felso Bareza, Also Kethes, Mezlew Kethes, Zapodya, Thoplýcza, Bakolzegh, Kenderatho, Wýarkos, Monyoros, Arkosthew, Uýffalu, Nagý Nevegý, Kys Nevegý, Gyarak, Apa, Pentheklaka, Arok, Rokzyn, Monosthor, Zenas, Czýermely, Czýokas, Sarlaka, Zenegeths, Gyarmath [...]. Anul Domnului una mie cinci sute cincizeci și trei [...].

M.O.L.B., fasc.397, nr.31.

**Registrul subsidiilor secunde încasate în anul Domnului 1561 din comitatele Zaránd,
Békés, Csanad, Szolnok-ul exterior, Csongrad, Orod**

Comitatul Zarand

Apartenențele cetății Ieneo

Târgul Ieneo

Stăpânit de văduva Losonczy, porți 38. Administratorul Balthasar Horvath a încasat fl. 5/73.

[...]

Apa

La fel, porți 4, fl. 4/40.

[...]

Bewken (Cserkeny, Berkeny)

La fel, porți 4. Balthasar Horvath a încasat fl. 4/40.

[...]

Lonya

Stăpânit de văduva Losonczy, porți 4. Balthasar Horvath a încasat fl. 4/40.

Felseo Keoved

La fel, porți 2. Balthasar Horvath a încasat fl. 1/10, restanță 1/10.

Kis Keoved

La fel, porți 1, fl. 1/10.

Agaz

La fel, porți 1, fl. 1/7. Eșalonat, den. 3.

Klechova

La fel.

Kornafalva

La fel, porți 1, fl. 1/10.

Hodoss

La fel.

Felseo Bersza

La fel, porți 2, fl. 2/16. Eșalonat, den. 4.

Chizarkertes

La fel, porți 1. Balthasar Horvath a încasat fl. 1/10.

Also Bersza

La fel, porți 2, fl. 2/16. Eșalonat, den. 4.

Myhaly Kertes

La fel. Pustiu.

[...]

Apartenențele cetății Desny

Nagh Dezny

Stăpânit de văduva Losonczy, porți 1.

Felseo Ioszas

La fel, porți 2, fl. 2/20.

Meszes

La fel.

Bornyk

La fel, porți 1, fl. 1/10.

Kyszamord

La fel, porți 2, fl. 2/20.

Kraykova

La fel, porți 2, fl. 2/20.

Dombavicza

La fel, porți 1, fl. 1/10.

Fenes

La fel.

Felseo Korothna

La fel, porți 3, fl. 3/30.

Tekeres

La fel, porți 2.

Revekes

La fel, porți 1, fl. 1/10.

Dulchin

La fel. Pustiu.

Nagh Patak

La fel.

Topaazfalva

La fel, porți 1, fl. 1/10.

Goosd

La fel, porți 3.

Also Ioszas

La fel, porți 2, fl. 2/20.

Felseo Zelestye

La fel.

Avasel

La fel.

Nagh Zamord

La fel, porți 2.

Kis Dezny

La fel, porți 1, fl. 1/10.

Uyfalo

La fel.

Nagh Nagra

La fel, porți 3.

Nagh Laaz

La fel, porți 2, fl. 2/16.

Kis Lastyor

La fel.

Danchfalva

La fel.

Farakertes

La fel.

Nadalbafalva

La fel, porți 3.

Szerenyfalva

La fel, porți 1, fl. 1/10.

Balyczafalva

La fel.

Ztarkanfalva

La fel, porți 2.

Deakfalva

La fel, porți 2, fl. 2/20.

Ignafalva

La fel, porți 1.

Rossiafalva

La fel, porți 1, fl. 1/10.

Zernafalva

La fel, porți 2, fl. 2/20.

Feolseo Kertes

La fel, porți 1.

Also Zelestye

La fel, porți 1.

Beolchinfalva

La fel. Pustiu.

Voykafalva

La fel.

Zombrul

La fel, porți 1, fl. 1/10.

Prodanfalva

La fel.

Szvszanfalva

La fel.

Holthkeoreos

La fel. Balthasar Horvath a încasat fl. 2/20.

Vesefalva

La fel.

Berendely

La fel, porți 1.

Szalasenfalva

La fel, porți 1.

Zlatyna

La fel.

Alsotalv

La fel, porți 3. Balthasar Horvath a încasat fl. 1/10. Eșalonat, fl. 2/20.

Also Menyed

La fel, porți 2. Balthasar Horvath a încasat fl. 2/20.

Felseo Menyed

La fel, porți 1. Balthasar Horvath a încasat fl. 1/10.

Rona

La fel, porți 1. Balthasar Horvath a încasat fl. 1/10.

Sebes

La fel, porți 7. Mihi a dat fl. 4/40. Balthasar Horvath a încasat fl. 3/30.

Baynokfalva

La fel, porți 1, fl. 1/10.

Prasafalva

La fel, porți 1.

Chyokas

Stăpânit de Ignacy Vayda.

A.S.A., fond personal Márki Sándor, Diplomatiaruni Aradiense, mss., dosar nr. 1-2, fasc. 2, f.306-308, 321-324; Colecția de documente Dr. Octavian Lupaș, dosar nr.32, f.41-45, -mss. Ștefan Tzutz; cf. Făbián Gábor, op.cit., p.27 și urm.; Kozma Pál, Zaránd Vármegye, földirati, statistikai és Történeti Leirása. Kolozsvártt, 1848, p.12 și urm.

d.12

1572: plângerea țăranilor din ținutul Crișului Alb

Curbați tot mai mult sub greutatea nevoilor ce-i apasă, ne mai putând răspunde biciului prin acte de eroism zadarnic și fără răsunet, în desnădejde acești „robi săraci și nenorociți” din ținutul Crișului Alb „cu umiliță se roagă” marelui Vizir Mehemed, „să le asculte cuvântul și vaetele de durere și să le facă dreptate”. Este strigătul de revoltă a iobagilor din ținutul sangeacului, a căror liniște este sguduită de necontenite jafuri și pustiiri, ce se abat asupra lor din partea răuvoitorilor stăpânirii. Satele sunt aprinse, pe oamenii săraci îi iau robi, îi ard și îi schingiuiesc, încât din pricina aceasta multe sate au dispărut, iar puținii locuitori, cari au rămas neputincioși, au devenit muritori de foame, pribegi ascunși prin păduri. Ziua și noaptea dușmanul în casele lor doarme, bea și mănâncă. Dacă marele Vizir nu se va îndupleca să dea ordine de supraveghere mai atentă, va pieri întreg ținutul Desnei, jefuit de nobila văduvă Bebek, care îi istovește prin munci nelegitimate. Toată această nobilime nelegiuită din ținutul Somoșcheșului, Ineului, Beliului, Desnei, Ciuciului, etc., e în legătură cu „lotrii codrilor”, cari zi și noapte fac prăpăd în populația supusă Sublimei Porți; fără ca spahii să poată interveni. Și ei preferă să-și apere pielea, și când intervin îi mai măcelăresc și ei, cum s'a întâmplat la Lipova. Plângerea desnădăjduită o trimit prin Nicolae Bălaj din părțile „Vârfurilor”, care va ști să adeverească toate cele scrise de ei, „robi săraci și năpăstuiți de toți, sortiți pieirii”.

Comelia Bodea, Cetatea Desnei, Hotarul, nr.3, 1937, p.89.

d.13

În 1574, sub numele de Bököny, satul este proprietatea begului Kurt. (Balay: Adalékaly 205).

A.S.A., fond personal Márki Sándor, Aradvármegye helységnévtára, mss., dosar nr.9-11, fasc.9, f.299.

d.14

Alba Iulia, 24 aprilie 1597

Noi, Sigismundus, prin bunăvoința lui Dumnezeu principe al Transilvaniei etc. [...] dăm fidelului și merituosului, magnificului stăpân Casparis Kornis de Ruszka, comite al comitatului Maramureș [...] în totalitate cetatea Deszni din comitatul Zarand și, de asemenea, în totalitate și în întregime satele Zuzanion, Nadolbeszt, Felső-Menyed, Fărest, Vezeti, Nyagrak, Balichen, Prasafalva, Alsó-Menyed, Ignest, Bellichenesd, Prodanest, Zlatina, Danchfalva, Moynyazak, Ronah, Nagy-Deszni, târgul Sebes, Bajnakfalva, Goosd, Bekény, Lonya, Ujfalu, Deákfalva, Zerneszt, Kochioba, Prengits, Sterkány, Renekes, Tekeres, Laschior, Boringh, Rohya, Kopaczni, Zymbruly, Felső-Zilistch, Dulchin, Burusteres, Jozás, Valyamár, Holtt, Dombrovitza, Zamarzél, Krajkován, Fénes, Alsó-Zelistizek, Alsó-Zekás, Mézes și în totalitate și în întregime părți din satele Zelisteh, Alsó-Falú și Felső-Korolna proclamate, de asemenea în totalitate și în întregime pustele Choresd, Turuk, Topaza, Eszkradina, Felső-Kertész, Felső-Zékás și Ravecz proclamate, din același comitat Zarand [...]. Dat în orașul nostru Alba Iulia, ziua 24, luna aprilie, anul Domnului 1597. [...].

Fábián Gábor, op.cit., vol.I, p.p.223-226, anexa P.

d.15

Károly-Fehérvári (Alba-Iulia), 1609

Sunt trecute în mod autentic pe numele magnificului Stephani Toldy de Szalonta, domeniul cetății și târgului Boros-Jenő și satele Vadász, Nagy și Kis Nyüved, Gela, Roksi, Arok, Arkostó, Monyorós, Ujarkos, Monostor, și pusta Sz.Dénes, de asemenea porțiuni din satele Földes, Vári, Telek, Költs, Dúd, Sebes, Bökény, Ujfalu, Gross, Szelestye, Köszönd, Csott, Felső-Maxin, Bárda, Brusztur, Szlatina, Tekeres, Csigér, Borzova, Felső-Ménes, Zerb, Ples, Zöldes, Guranucz, Almás, Plop, Almásd, Bungyesty, Ferecz, Muresd, Terniczesd, Madárzesd, Solymos, Zaturu, Alsó-Zékás, Honczisur, Bunczesd, Mustesd, Funác, Kápolna, Kápolnicza, Felső-Zékás, existente în comitatul Zarand. Scrisă în 1609 la stăruința stăpânei Clarae Bánfy și a lui Georgii Toldy. Cista 2, fol.2, nr.2.

Fábián Gábor, op.cit., vol.I, p.p.84,85, nota u.

d.16

Alba Iulia, 26 august 1619

Noi, Gabriel, prin bunăvoința lui Dumnezeu principe al Transilvaniei etc. [...] dăm iubitelui nostru minunat și magnific, Marcu Cercel Voievod fostul domn al Moldovei [...] în totalitate și în întregime cetatea noastră Deszni, împreună cu târgul subiacent Deszny, proclamate și, de asemenea, în totalitate și în întregime satele: Sebess, Bekeny, Deszni, Zlatina, Nyagra, Nadalbest, Felseo Menied, Also Menied, Bohany, Donczén, Prazest, Belczenest, Berendir, Leszcor, Roszya, Deakfalva, Dumbrewicza, Moneassa, Prodowest, Koczioba, Prona, Zimbur, Brusturczk și porțiuni din satele Nagy Lááz și Silisztie din comitatul Zarand [...]. Dat în orașul nostru Alba Iulia, ziua 26, luna august, anul Domnului una mie șase sute nouăsprezece. [...].

Andrei Veress, Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești, vol.IX (1614-1636), București, 1937, p.p.203,204, document nr.164.

d.17

Keövarjensie, 1 noiembrie 1633

Noi, Georgius Rakoci, prin bunăvoința lui Dumnezeu principe al Transilvaniei etc.[...] dăm minunatului și magnificului stăpân, Sigismundum Kornis de Ruszka comite suprem al Zarandului [...] în totalitate și în întregime cetatea Deszny și satele Nagi Deszny, Szlatina, Nadalbest, Produnest, Felseó Menyed, Also Menyed, Beölekenyest, Bohány, Vesest, Nyágra, Farest, Ignest, Danchiaffalva, Prasaffalva, Rona, Monyaza, Bajnokffalva, Sebes, Beökény, Goosd, Brusturesd, Zimbrul, Szeleste, Dulchÿen, Szelestichia, Valjamar, Iozas, Fenes, Holth, Meszes, Felseö Korotna, Dumbravicza, Krajkova, Deákffalva, Zernÿest, Berende, Sztarkanj, Rosia, Tekerés, Laschÿor, Szuszan și Szamarchiel, la fel porțiuni din satele Szelesteÿ și Laz, de asemenea puste, la fel în întregime satele Uÿfalu, Kochioba, Topaza, Felseö Szekas, Balichie și Baglyos, toate existente în comitatul Zarand [...]. Dat în cetatea noastră Keövarjensie, ziua 1, luna noiembrie, anul Domnului una mie șase sute treizeci și trei.

A.S.A., fond personal Márki Sándor, Diplomatarium Aradiense, mss., fasc. 3, f.69,70.

d.18

Deja în anul 1633, Gheorghe Racoczy I amintește de sangeacul cetății Világos (Șiria) și, potrivit unei liste din anul 1645, foarte probabil că următoarele așezări aparțineau acestuia: Lépeskalocsa, Bököny, Szlatina, Nyagra, Bohány, Nadalbest, Dancsafalva, Alsó și Felsőmenyed, Bölcsest, Gosd, Bajnokfalva, Tekerés, Sebes, Dumbravicza, Ignest, Láz, Sára (Sáros ?), Szuszán, Felsőkorotna, Józás, Prasafalva, Deákfalva, Zemczel, Rossia, Agya, Talpas, Tótfalu, Barakony, Tamán, Roksizin și Feltót.

Lukinich Imre, Erdély területi változásai a török kóditas korában (1541-1711), Budapest, 1918, p.354.

Plângerea satului Bucin din anul 1645

Stăpânul dintâi al Butenilor a fost begul Mehmet din Gyula, iar tributul lor a fost 60 florini și 60 pinte de unt și 2 vaci. Vândut satul pe bani unui turc, Halin, tot din Gyula, le-a ridicat tributul la 80 florini. Acesta l-a vândut lui Kara Hassun din Lipova, care l-a ridicat la 120 florini și 100 pinte de unt. Și cum n-au vrut să dea, a venit cu pradă asupra lor, când le-a dus nu mai puține de 33 de iepe și una-alta care acolo au rămas. În opt sau nouă ani a luat de la juzi și de la sat gloabe de 378 florini peste tribut. Satul însuși a stat pustiu aproape un an.

D. Prodan, Iobăgia în Transilvania în secolul al XVII-lea, Ed. Științifică și Enciclopedică, vol.I, București, 1986, p.564.

Tabel urbarial – satul Buttyin. Anul 1715

Nr. crt.	Numele și prenumele	Arături în cubuli de Pojon	Defrișări în cubuli de Pojon	Fânețe în zile coasă	Vii în zile sapă
1	2	3	4	5	6
	Iobagi (coloni)				
1	Jude:Kolossa Mihok	6	-	7	-
2	Jurat: Brola Togier	24	-	4	-
3	Preva Mihaly	$14\frac{1}{2}$	-	5	-
4	Zimbrany Togier	$6\frac{3}{2}$	-	3	-
5	Motra Petrul	$15\frac{1}{2}$	-	6	-
6	Borla Togier	$6\frac{1}{2}$	-	5	-
7	Zimbrany Ianos	20	-	6	-
8	Lazing Marian	6	-	7	-
9	Zonka Demian	$14\frac{1}{2}$	-	5	-
10	Brenda Mihok	$9\frac{1}{2}$	-	4	-
11	Ollar Ianos	11	-	4	-
12	Braiz Gyurcs	$14\frac{1}{2}$	-	5	-

1	2	3	4	5	6
13	Simbra Ianos	$8\frac{1}{2}$	-	4	-
14	Lusztra Mihok	14	-	4	-
15	Librucsa Ianos	14	-	5	-
16	Krissan Flori	20	-	6	-
17	Farkas Ianos	12	-	5	-
18	Tamps Toma	$13\frac{1}{2}$	-	4	-
19	Lukacs Ianos	13	-	7	-
20	Petrinki Medri	$13\frac{1}{2}$	-	6	-
21	Gurban Ursz	11	-	2	-
22	Musta Tamas	2	-	2	-
23	Simon Vaszika	$6\frac{1}{2}$	-	4	-
24	Hocsa Ursz	$3\frac{1}{2}$	-	2	-
25	Fanacs Kracsun	3	-	1	-
	Inquilini (jeleri)				-
26	Burza Pasch	1	-	-	-
27	Lupi Petru	1	-	1	-
28	Erdellan Vaszil	1	-	-	-
29	Csismas Avraham	1	-	1	-
30	Erdellan Mihaly	1	-	-	-
	Summa	291	-	110	-

În acest sat nu există nici o împărțire a câmpurilor însă, în cea mai mare parte, pământurile sunt însămânțate în fiecare an, atât primăvara cât și toamna.

Pământurile sunt destul de fertile, întrucât un cubul însămânțat produce 6.

Au fânețe bune și fân de calitate medie. După o socoteală comună și pășunile dintre păduri sunt suficiente.

Pădurea pentru foc și uzul edificiilor, de asemenea, este suficientă. Ghindăritul este permis numai după achitarea taxei de 4 creițari.

Moara este impozitată cu 24 florini.

M.O.L.B., Conscriptio, 1715, f.38-39.

d.21

Tabel urbarial – satul Grosz. Anul 1715

Nr. crt.	Numele și prenumele	Arături în cubuli de Pojon	Defrișări în cubuli de Pojon	Fânețe în zile coasă	Vii în zile sapă
1	2	3	4	5	6
	Iobagi (coloni)				
1	Perva Simion	4	-	6	-
2	Perva Mihok	3	-	4	-
3	Perva Blus	3	-	4	-
	Summa	10	-	14	-

M.O.L.B., Conscriptio, 1715, f.38.

d.22

Tabel urbarial – satul Barda. Anul 1715

Nr. crt.	Numele și prenumele	Arături în cubuli de Pojon	Defrișări în cubuli de Pojon	Fânețe în zile coasă	Vii în zile sapă
1	2	3	4	5	6
	Iobagi (coloni)				
1	Jude: Centi Igna	$3\frac{1}{2}$	-	4	-
2	Mazinan Tamas	2	-	2	-
3	Russu Demian	6	-	4	-
4	Daro Petrul	$7\frac{1}{2}$	-	2	-
	Summa	14	-	12	-

M.O.L.B., Conscriptio, 1715, f.38.

d.23

Tabel urbarial – satul Butyin. Anul 1720

Nr. crt.	Numele și prenumele	Arături în cubuli de Pojon	Defrișări în cubuli de Pojon	Fânețe în zile coasă	Vii în zile sapă
1	2	3	4	5	6
	Iobagi (coloni)				
1	Zembran Ianos	$6\frac{1}{2}$	-	2	-

1	2	3	4	5	6
2	Farkas Ianos	$12\frac{1}{2}$	-	4	-
3	Simon Ianos	$10\frac{1}{2}$	-	3	-
4	Tripas Mark	$10\frac{1}{2}$	-	3	-
5	Burlya Togyer	$10\frac{1}{2}$	-	4	-
6	Gurban Ursz	$10\frac{1}{2}$	-	3	-
7	Lusztra Mihok	$12\frac{1}{2}$	-	4	-
8	Horgas Gyurgy	$12\frac{1}{7}$	-	1	-
9	Mihucz Ioan	$12\frac{1}{2}$	-	10	-
10	Zembran Simon	$12\frac{1}{2}$	-	5	-
11	Csismas Abraham	7	-	2	-
12	Zembran Igman	10	-	2	-
13	Motra Gyurka	10	-	3	-
14	Motra Peter	10	-	3	-
15	Brende Mihok	10	-	3	-
16	Mantz Flora	10	-	3	-
17	Halmagysan Vaszil	10	-	3	-
18	Lustra Szavul	$7\frac{1}{2}$	-	4	-
19	Lazink Togyer	10	-	3	-
20	Lukacs Peter	5	-	2	-
21	Lustra Demeter	7	-	4	-
22	Brola Togyer	14	-	6	-
23	Szerb Mihaly	6	-	2	-
24	Petikan Medre	6	-	2	-
25	Halmagysan Paszk	6	-	2	-
26	Borla Mihoc	6	-	2	-
27	Tamas Thoma	7	-	2	-
28	Szebentsan Morzsan	6	-	3	-
29	Burza Nikora	4	-	2	-
30	Muszan Nikora	4	-	2	-
31	Musza Danila	4	-	2	-
32	Medre Szerb	6	-	2	-
33	Popa Togyer	6	-	2	-

1	2	3	4	5	6
34	Ali Mihaly	6	-	2	-
35	Mihucz Ioan	3	-	2	-
36	Kolozsa Lup	4	-	2	-
37	Kolozsa Tamas	4	-	2	-
38	Dalkan Danila	8	-	3	-
39	Holtan Ianos	8	-	2	-
40	Librucza Ianos	7	-	2	-
41	Bursza Paszk	3	-	1	-
	Summa	325 $\frac{1}{2}$	-	116	-

Aceste sate (adică și Barda și Grosz – n.n.) au o așezare comodă și coegală; folosesc pământuri într-un câmp; semănăturile sunt adaptate pentru primăvară și toamnă. Pământurile sunt situate la Criș suferind de pe urma frecventelor revărsări ale acestuia; altfel recolta este bună, întrucât ușor se speră dintr-un cubul 4. Fânețele sunt, după aceeași socoteală, bune și, din munca de o zi a unui cosaș, se adună, în comun, un car de fân bun. Folosesc pășune puțină, deoarece însuși teritoriul zonei este îngust. Pădurile abundă pentru acoperirea necesităților, însă ghindăritul este admis numai acelorora, care, mai întâi, au achitat decima. Satul Butyin are o moară impozitată cu 20 florini. Satele sunt lipsite de celelalte beneficii.

M.O.L.B., Conscriptio, 1720, f.89-91.

d.24

Tabel urbarial – satul Grosz. Anul 1720

Nr. crt.	Numele și prenumele	Arături în cubuli de Pojon	Defrișări în cubuli de Pojon	Fânețe în zile coasă	Vii în zile sapă
1	2	3	4	5	6
	Iobagi (coloni)				
1	Bras Gyurgy	10	-	4	-
2	Perva Mihok	5	-	2	-
3	Perva Simon	5	-	1	-
4	Perva Mihaly	6	-	3	-
	Summa	26	-	10	-

M.O.L.B., Conscriptio, 1720, f.88,89.

Tabel urbarial – satul Barda. Anul 1720

Nr. crt.	Numele și prenumele	Arături în cubuli de Pojon	Defrișări în cubuli de Pojon	Fânețe în zile coasă	Vii în zile sapă
1	2	3	4	5	6
	Iobagi (coloni)				
1	Czent Igna	8	-	2	-
2	Rozsa Demian	$6\frac{1}{2}$	-	3	-
3	Daro Peter	$6\frac{1}{2}$	-	3	-
4	Maximan Tamas	4	-	1	-
	Summa	25	-	9	-

M.O.L.B., Conscriptio, 1720, f.89.

Vienna, 11 decembrie 1732

Noi, Carolus al șaselea etc. [...] dăm Serenisimului Raynaldum Mutinae Rhegii și Mirandulae Ducem și Principem Corregii, de asemenea Marchionem Estensem etc. [...] districtele camerale Jenöienssem, desigur și Aradiensem din comitatele existente Zarándiensi și Aradiensi și, din însuși, comitatul Zarándiensi satele populate: Almás, Ágris, Aranyág, Apáthi, Agya, Bél-Zerénd, Barakony, Csermő, Csintye, Draucz, Dund, Erdöhegy, Galsa, Gyula-Varsánd, Fekete-Gyarmath, Kurva-Kér, Kis-Jenő, Kerülös, Kerek, Muszka, Magyaráth, Moroda cu Gyarmata, Miske, Nadab, Nádas, Nagy-Zerénd, Otlaka, Pankota, Pél, Síría, Szöllös, Seprös, Szintye, Sikló, Szinitye, Somos, Taucz, Ternova cu Agris, Talpas și Vadász; puste, într-adevăr, în comitatul Zarándiensi: Botos, Bankutta, Belnyiseg, Bethlenös, Bodony, Bökafoși, Bököny, Bessenye, Brusztüreczk, Bemóth, Bernód, Csermő, Csunaközi, Egenház, Feidás, Fischeggy, Gelvász, Jánosház, Irius, Kamerás, Kis-Belli, Kupha, Karáncs, Kövesd, Kóth, Kelmegyes, Kis-Olivéd, Kis-Telek, Kecsul, Kalácsa, Megyes, Marócz, Mileve, Nagy-Kerék, Ökörító, Rutfalu, Szántós, Somboly, Szelestics, Sederke, Sz.Kereszt, Szublua, Siklós, Szecsul, Szentus, Tótfalu, Talmác, Városközi, Vastelek și Vosetny; [...] în districtul Jenöienssi, sate populate ca: Aldjest, Almás, Alsó-Csily, Alsó-Krokna, cu Sára, Arok, Berendia, Berza, Bodjest, Bohány, Boros-Jenő cu Mokra, Bunczesgy, Butyin, Csiger, Dézna, Diéts, Dombrovicza, Doncsén, Dulcs, Fényes, Felső-Csily, Felső-Krokna, Govosdia, Grosch, Gurahoncz, Gurba, Illáncz, Hodos, Hold, Járkos, Járkostó, Józás, Józászhely, Ignesty, Kakaró, Kontrató, Kápolna, Velkanna, Kertes, Kis-India, Kujed, Kujersd, Láz, Lugozó, Lunka, Madrizesd, Ménes, Minyád, Mézes, Monyásza, Monyoró, Mozesgy, Moszeszi, Nadalbesty, Nyágra, Ples, Plop, Prezesty, Revetis, Rosia, Szakács, Szelezsán, Szaturó, Sebes, Szerp, Szerény, Silingyia, Sikola, Sztatina, Solymos, Szuszán, Vallemáre, Zemerzel, Zimbró și Zöldes; pe de altă parte puste: Asuka, Apatelek, Gáp, Gyarak, Gecz, Monostor, Pipás, Pintlaka, Piskia, Rokszin,

Tamásd, Társ și Telek; desigur în comitatul și districtul cameral Aradiensii satele populate: Kuvín, Kovaszincz, Kladova, Mikalaka, Ménes, și Radna; după aceea pustele în comitatul și districtul cameral Aradiensii: Balanicza, Csazmir, Csósza, Földvár, Feritház, Keresztúr, Kör, Panát, Sofronya, Szent-Tamás, Szederház și Varjasház [...]. Dat [...] până acum în anul 1726 și în anul 1727 [...]. Dat în orașul nostru Vienna, Austriae, ziua 11, luna decembrie, anul Domnului 1732 [...].

Fábián Gábor, op.cit., vol.I, p.p.209,210, anexa F.

d.27

Conscripția din 23 iulie 1742. Satul Buttyin

Localitatea	Nr. fam. cu casă	Nr. sesii	Arătură	Defrișare (arătură)	Fânețe	Defrișare (fânețe)	Vii
			cubuli	Cubuli	Zile coasă	Zile coasă	Zile sapă
Buttyin	80	20	94 3/4	80 3/4	61	59	6

A.C.V., mss. neînregistrat.

d.28

Conscripția din 23 iulie 1742. Satul Gross

Localitatea	Nr. fam. cu casă	Nr. sesii	Arătură	Defrișare (arătură)	Fânețe	Defrișare (fânețe)	Vii
			cubuli	cubuli	Zile coasă	Zile coasă	Zile sapă
Gross	7	7	9 1/2	10 1/2	7 1/2	10 1/2	-

A.C.V., mss. neînregistrat.

d.29

Conscripția din 23 iulie 1742. Satul Barda

Localitatea	Nr. fam. cu casă	Nr. sesii	Arătură	Defrișare (arătură)	Fânețe	Defrișare (fânețe)	Vii
			cubuli	cubuli	Zile coasă	Zile coasă	Zile sapă
Barda	12	12	10	10	11 1/2	12 1/2	-

A.C.V., mss. neînregistrat.

Din procesul-verbal al comitatului Arad, datat în 1744, p.p.351-6, reiese că de acum aparțin Aradului următoarele localități: 1) în plasa Miniș: Radna, Kladova, Ménes, Kubin, Kovasincz, Mikalaka, Gyarak; 2) în plasa Ineu: Silingya, Lugozó, Kavna, Krsztamenyes, Felső-Ménes, Kujed, Kis-India, Buttyin, Barda, Gros, Vaszoja, Bersza, Algeszt, Monyoró, Jarkosztó, Jarkos, Hodos, Bonczesti, Gyurahoncz, Honczisor, Szaturo, Zölgyes, Solymos, Madrizesti, Szakas, Musztesti, Szrb, Fölső-Csilly, Alsó-Csilly, Plop, Plés, Bogyesti, Almás, Lunka, Kakaró, Rekszig, Sebes, Kertes, Szuczány, Nadalbesty, Nyágra, Szlatina, Monyasza, Dézna, Dulcsele, Zimbro, Holt, Mézes, pusta Kocsoba, târgul Jenő, Boksig, Kutrató, Gurba, Sikula, Cseger; 3) în plasa Pâncota: Láz, Zemerzel, Szelezten, Praezesti, Doncsény, Bohány, Minyát, Ignesty, Govosdia, Diecs, Beringya, Revetos, Rosia, Krajkova, Dombravicza, Al-Krokna, Felső-Krokna, Fényes, Józás, Józásel, Valle-Mare, Kerek, Pankota, Szöllös, Moroda și Gyarmath, Kurvakér, Ternova și Agris, Taucz, Nádas, Duud, Draucz, Aranyág, Agris, Almás, Magyaráth, Muczka, Galsa, Siria; 4) în plasa Siclău: Szintye, Csintye, Somos, Nadabb, Erdöhegy, Sikló, Otlaka, Péll, Gyula-Varsánd; 5) în plasa Zerindul-Mare: Agya, Apáthi, Bélzerind, Barakonyi, Csorme, Fekete-Gyarmath, Kiss-Jenő, Kerölös, Nagy-Zerind, Miske, Szintye, Seprös, Somostyeszig, Talpas, Vadász; 6) în domeniul Gyula: satul Székudvar, satul Elek, pustele: Kispillyi, Szent-Mártony, Szent-Király, Gyürke, Tomász și Pecserd.

Márki Sándor, Aradmegye, vol.II, Arad, 1895, p.p.358,359, nota nr.4.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38
16	Laczi Andras	1					1	1						6						1/8	1/8	1/2/8															
17	Deak Petru	1					2	2					4							1/8	1/8	2/8															
18	Rosul Petru	1					1	1		1										1/8	1/8																
19	Morusan Andras	1					1	1	1				5						2/8	1/8	1/8	1															
20	Faur Martyn	1	1				4	4	2				10				6/8		1	1/8	2																
21	Filip Avram	1					1	2					7				4/8		4/8	2/8	1																1
22	Filip Illia	1					1	2	1				8				4/8		4/8	1/8	1																
23	Avramucz Pask	1	1				2	2	1		2		9				4/8	4/8	1/8	1/8	6/8																
24	Braicz Petru	1					1	2	2	1	2		14				2/8	2/8	1	1/8	4																1
25	Goldan Nikora	1					1	1					8				2/8		2/8	1/8	4/8																
26	Boria Mihaly	1					1	1				3							2/8	1/8	4/8																
27	Ollar Togyer	1					1	2	1	1			5						2/8	1/8	4/8																
28	Valkan Pask	1					1	2	1	1			5						1/8	1/8	1																
29	Boria Marian	1					1	1					5						4/8	1/8	1/8	1															
30	Boria Togyer	1					1	1					3						1/8	1/8	1																
31	Braicz Juon	1					1	1			1		4						1/8	1/8	1																
32	Braicz Kraacsun	1					1	2	1	1			1						2/8	2/8	4/8																
33	Musa Jovan	1					1	2					5						1/8	1/8	1																
34	Musa Mikula	1					1	2	1				8						2/8	1/8	6/8																
35	Lazing Togyer	1					3	2	1				10						2/8	1/8	1																
36	Lazing Vaszi	1					2	2	2				6						1/8	1/8	4/8	2	1/8														
37	Motre Gyurka	1					2	4	4				5						4/8	1/8	1																
38	Szida Szav	1					1	2	2	1			4						4/8	1/8	1																
39	Szida Togyer	1					2	1					3						4/8	1/8	1																
40	Boria Juon	1					1	1					1						4/8	1/8	1																
41	Popa Toma	1	1				2	1					4						4/8	1/8	1																
42	Zembran Szimcon	1	1				3	4	1		1		10						1/8	6/8	1/8	2	4/8														
43	Zembran Igna	1					1													1/8	1/8	1															
44	Drila Mihaly	1	1				1	1					2						2/8	2/8	1/8																
45	Boria Balas	1					2	1	1				2																								
46	Markucz Vaszi	1					2						3																								
47	Florucz Mihaly	1					2	1			1		1						3/8	1/8	1/8	4/8															

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	
48	Brola Dumitru	1									2																											
49	Szucs Toma	1						1						1					1/8																			
50	Argyelan Juon	1	1				2	2		2				3			3/8	4/8	1/8				1															
51	Sonka Jovan	1					2	1					3						1/8																		1/2	
52	Szerb Mark	1					2	1	1		1			4					1/8			1	4/4/8															
53	Csizmas Danyila	1					2	1					4						1/8			4/8																
54	Marcucz Jovan	1					2	1					2			4/8			1/8			6/8														1/2		
55	Bunbaló György	1																	1/8																		1	
56	Szerb György	1						2					2																									
57	Lukacs Andor	1	1				2	2					6						1/8			1															1	
58	Lukacs Gyurka	1						2					2						2/8	1/8																		
59	Lukacs Gyuri	1					2	2					6				3/8	2/8	1/8																			
60	Kosztá Greck	1																																				
61	Lustra Kracsun	1						2		1			1			3/8	3/8		3/8				5	1														
62	Lustra Mihaly	1					1	1	2				2			4/8	4/8		1/8			1															1/2	
63	Lorincz Onya	1					1												1/8																			1/2
64	Brenda Mihaly	1					2	1									1		1/8																			
65	Brenda Juon	1								2									1/8			4/8																
66	Brenda Lazar	1					2										1	2/8	1/8																			
67	Brenda Igna	1	1				2												1/8			1																
68	Brala Pask	1					2										2/8	1/8	4/8																			
69	Popa Gyurka	1					2										1		1/8																			
70	Brala Szimedre	1					2	2					2				2/8	1/8				1																
71	Siyop Juon	1																																				
72	Kolosa Petru	1					5	1	1	1	2		4				4/8		1/8			2																
73	Kolosa Medre	1					2	4			2		7			4/8	2/8	3/8				1	1															
74	Gurban Pask	1	1					4	3	1			6			1	2/8	1/8	4/8			4	1				8										1	
75	Gatis Juon	1					1	2	1				2			4/8	6/8	3/8									2											1
76	Rad György	1					2	3	2				6														2											
77	Rad Peti	1						1					6			4/8	4/8	2/8				2/8																
78	Groza György	1									2																											
79	Lustra Pask	1					1	1					1			2/8		1/8				4/8																

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	
80	Kolosa Mihaila	1					1													1/8	4/8																	
81	Rad Illia	1		1			2						1							1/8							2											
82	Rad Marian	1				1		2					1														1											
83	Bogysis Aram	1							1											4/8																		
84	Kurucz Illia	1					2	2					3							1/8		6/8																
85	Kocsina Ursz	1						2																														
86	Dudas Kraacsun	1																																				
87	Kolosa Togyer	1					2	2																														
88	Perva Ursz	1						1													1/8																	
89	Moez On	1					2	1													1/8																	
90	Mihucz Petru	1					2													1/8																		
91	Kurucz Jovan	1								1										1/8											1							
92	Moez Ispas	1						2												1/8																		
93	Fika Flora	1						2												1/8																		
94	Zembran Mark	1						2												1/8																		
95	Zembran On	1						1													1/8																	
96	Burza Stefan	1											2							1/8																		
97	Fika Togyer	1					1	2												1/8																		
98	Fika Petru	1						1												1/8																		
99	Gligor Petru	1					2	2												1/8																		
100	Csizmas Vaszi	1	1					2	1											1/8		4/8	4/8															
101	Tyipei Many	1						1												1/8																		
102	Moez Todor	1								2																												
103	Czismas Ursz	1					2	1												1/8																		
104	Mojcsza Marian	1					1	1												1/8																		
105	Mojcsza Mihaly	1						1												1/8																		
106	Traff Szav	1						1												1/8																		
107	Perva Tamas	1						1												1/8																		
108	Markucz Togyer	1						1												1/8																		
109	Buta Mark	1						1			2									1/8																		
110	Zembran Lapadat	1						1												1/8																		
111	Butar Petru	1																																				

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38		
112	Szida Marian	1					2	1						2						1/8																			
113	Roman Koszta	1																																					
114	Butar Togyer	1					2	2								2/8			1/8																				
115	Florucz Gyorgyc	1					2	2	1				5			6/8			1/8				1	4/8															
116	Horga Mihaly	1					4	3					6			4/8			1/8																				
117	Horga Iovan	1																																					
118	Horga Petru	1					1	1					2						1/8																				
119	Zembran Stefan	1					2	3	2				6						4/8				1	1/8															
120	Zembran Peter	1																																					
121	Zembran On	1																																					
122	Roman Petru	1					1						2			4/8			4/8																				
123	Librucza Adam	1					1	1					2						1/8																				
124	Librucz Prekup	1						1	1							4/8			1/8																				
125	Vaszilka Blas	1											2																										
126	Ferencz Mihok	1					1	2	1				4						1/8																				
127	Orb Pask	1																																					
128	Flora Igna	1					3	4	3	2			10						4/8																				
129	Burza Gyorgy	1					1	1					4						1/8																				
130	Tamas Mikula	1					1	2	2				6						6/8																				
131	Tamas Petru	1					2	2	2				2					6/8		1/8																			
132	Tamas Andrejka	1					2		1	1			3						1/8																				
133	Mancs Juon	1					4	1	1				3						1/8																				
134	Markucz Ursz	1					2	1					1			2/8			1/8																				
135	Markucz Juon	1					2	2	1			1		5		2/8			2/8																				
136	Markucz Gavril	1					3	2					6			6/8			1/8																				
	Summa	136	12	2	7	17	172	151	36	3	39	385					21	3	2/8	11	7/8	15	6/8	75	7/8	5	4/8	4/8	28	6	2	20					1		

Arad. Conscripția eparhiei Arad, din 6 aprilie 1755

54. Orașul Buteni, număr case 110, biserică de lemn, sfințită la 1728, hramul bisericii „Bunavestirea Pr. Sf. Născ. de Dumnezeu”, număr preoți 3: Lazăr, Ieremie, Georgiu Popovici, însurați.

55. Barda, număr case 30, biserică de lemn, nouă, nesfințită, hramul bisericii „Sf. Gheorghe”, număr preoți 1: Simeon .... văduv.

56. Groși, număr case 20, fără biserică, filie a parohiei din Barda.

57. Căcărău (Joia Mare), număr case 10, fără biserică, filie a parohiei din Barda.

VI. Protopopiatul Buteni. Comitatul Arad, domeniul Modena.

Cuprindea: 88 comune, 40 biserici, 52 parohii, 1.997 case.

Comunele aparținătoare: 1. Iosaș, 2. Feniș, 3. Valea Mare, 4. Holt, 5. Iosășel, 6. Zimbru, 7. Brusturi, 8. Mizeș, 9. Dulcele, 10. Tocăiești, 11. Crocna de Jos, 12. Crocna de Sus, 13. Dumbrăvița, 14. Laz, 15. Craicova, 16. Zămerzel, 17. Ciohești, 18. Dezna, 19. Slatina, 20. Neagra, 21. Ramna, 22. Moneasa, 23. Nădălbești, 24. Susani, 25. Minead, 26. Ignești, 27. Buhani, 28. Chertiș, 29. Prăjești, 30. Donceni, 31. Sălăgeni, 32. Răpsig, 33. Sebiș, 34. Găvojdia, 35. Strican, 36. Revetiș, 37. Berender, 38. Cocioba, 39. Roșia, 40. Dieci, 41. Bârșa, 42. Aldești, 43. Voivodeni, 44. Mănerău, 45. Bocsig, 46. Arcascei, 47. Condratău, 48. Șilindia, 49. Luguzău, 50. Iarcoș, 51. Camna, 52. Cuied, 53. Hodiș, 54. Buteni, 55. Barda, 56. Groși, 57. Căcărău, 58. Lunca, 59. Plopi, 60. Almaș, 61. Cil de Jos, 62. Bonțești, 63. Sârbi, 64. Gurahonț, 65. Honțișor, 66. Zeldiș, 67. Satul Rău, 68. Madarjești, 69. Șoimoș, 70. Secaș, 71. Mustești, 72. Ferice, 73. Bodești, 74. Cil de Sus, 75. Pleș, 76. Chisindia, 77. Apriaș, 78. Voimerești, 79. Crășmărești, 80. Prund, 81. Hurez, 82. Valea Rea, 83. Cioit, 84. Gaura, 85. Păiușeni, 86. Văsoaia, 87. Miniș, 88. Cărstaminiș.

Silviu Dragomir, Statistici sârbești din dieceza Caransebeșului și a Aradului în veacul XVIII, F.D., 1 martie, 1909, nr.9, p.p.5-6; Ștefan Lupșa, Gh. Lițiu, Istoria Eparhiei Aradului, mss.dactilo., Biblioteca Episcopiei Ortodoxe Române Arad, vol.II, fasc.1, f.445-449.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	
18	Horga Petru	1	2																																			
19	Gyura Gyurjeza	1				2	2	1						0																								
20	Csismas Szilveson	1		1		2	2	1						0																								
21	Fika Petru	1	1			2	1	2						0																								
22	Fika Togyer	1	1			2	1	1						5																								
23	Fika Avram	1							1					1																								
24	Rad Marian	1	1			2	1	2						3																								
25	Rad Oon	1												9																								
26	Gilgor Oon	1				2								1																								
27	Zembran Anueza	1		1					1					10																								
28	Zembran Marinka	1	1			2	1							7																								
29	Perva Lup	1				2	2	1						3																								
30	Huez Petru	1				2	2							7																								
31	Mihuez Mihaly	1				2								8																								
32	Mocz Iszpasz	1	1			2		2						5																								
33	Boggis Avram	1	1			2	1							6																								
34	Koloza Togyer	1				2								1																								
35	Aleza Ilie	1								1				4																								
36	Lugozojan Eva	1												4																								
37	Dudas Onyieza	1	1			2	1							4																								
38	Moisza Mihaly junior	1	1											1																								
39	Moisza Oon	1	1											1																								
40	Moisza Mikula	1		1		2								1																								
41	Kodrian Ursz	1				2	1							5																								
42	Triff Szavul	1												1																								
43	Butta Mark	1	2			2		1						4																								
44	Zembran Paszk	1												1																								
45	Perva Tamas	1	1			2	1	1						0																								
46	Koszla Oon	1				2								0																								
47	Roman Iosza	1												0																								
48	Szida Kretsium	1				4								1																								
														7																								

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37		
49	Roman Lup	1	1			2		1				6							6					10														
50	Bonkatos Vicsza	1					2													4		8		5														
51	Simon Ianos	1					2					2												10														
52	Flora Igna	1				2		1				3												10														
53	Flore Oon	1				2						4												5														
54	Simon Bias	1				2		1																3														
55	Simon Gyorgycza			1								2								6				5														
56	Fercucz Ianos	1				4	4	1				20								10		16		15														
57	Burza Mikula	1	1			1		1				7											10															
58	Farkas Borka	1				1		1				4								6				5														
59	Szerb Dsurcs	1	1				6	1				12								20		10		10														
60	Lukaacs Dsurka junior	1				1		1				2								4		4		5														
61	Lukaacs Gyuricza	1				2						3								12		8		10														
62	Dsurka Georgie	1										3								6				5														
63	Lukaacs Andras	1				2		1				1								6				5														
64	Lukaacs Mihaly	1						1				3								4				5														
65	Lukaacs Gyurka senior	1	2			2			1			5								3		4		10														
66	Lukaacs Gyuri	1	1			2		1				5								3		4		10														
67	Markucz Paszk	1				2		1				5								3		3		5														
68	Bali Gurka	1																																			1	
69	Morar Szav	1																																			12	
70	Kolozsa Kreisun	1				2						3								2				5														
71	Kornye Petru	1				2						2												5														
72	Moisza Mihaly senior	1	1			2		1				3								3				5														
73	Belgye Lup	1										1																										
74	Orb Lup	1										1																										
75	Szerb Szemedre	1																																				
76	Szerb Blag	1																																				
77	Lukaacs Gyurkuca	1				1						2								4				5														
78	Lukaacs Ianos	1										2								4				5														
79	Tyipei Manyul	1																																				

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37		
80	Burza Petru	1																																				
81	Burza Oon	1										1																										
82	Kolozsa Paszk	1																																				
83	Kolozsa Iuon	1	1																																			
84	Kolozsa Paszk senior	1											5																									
85	Kolozsa Petru	1	1										4																									
86	Dobricza Ilic	1										10																										
87	Dobricza Medre	1																																				
88	Manes Szimeon	1	1																																			
89	Trip Szenedre	1	1									12																										
90	Popa Dsurka	1	1									7																										
91	Popa Ilic	1																																				
92	Popa Izraila	1																																				
93	Brola Mikula	1																																				
94	Brenda Lazar	1	1									3																										
95	Brenda Toma	1																																				
96	Brenda Mihaly	1	1																																			
97	Popa Iuon	1																																				
98	Lorinez Igna	1																																				
99	Lorinez Ilic	1																																				
100	Muszia Iuon	1																																				
101	Grek Koszia	1																																				
102	Lustra Gyurka	1	1																																			
103	Lustra Mihok	1																																				
104	Lustra Togyer	1	1									10																										
105	Lustra Mihaly	1	1									7																										
106	Lustra Avram	1																																				
107	Lustra Petru	1																																				
108	Borla Theodor	1										3																										
109	Lustra Szenedre	1																																				
110	Zembran Boiuza	1	1																																			

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	
111	Kroknan Iszpasz, om sárman					2							3											3													
112	Morossan Georgie	1				2	3	2				7							3					5													
113	Danyilucza Mihaly	1				2						3							3					3													
114	Lupci Sztan	1	2			2		1	1			4							2					3													
115	Krissan Luka	1						2	1			3																									
116	Lazing Szemedre	1				2	1					14							3					8													
117	Dotyicza Togyer	1				1	1	2				4							3					5													
118	Dotyicza Petru	1				2	1					3							3					5													
119	Kroknan Iszpasz	1				2	1					7							2					3													
120	Iank Togyer	2						2				1							2					5													
121	Faur Iuon	1				2			1			1							3					5													
122	Faur Szim	1				2			1			2							2			2		5													
123	Laezi Paszk	1				2	1	2				5							3					5													
124	Andrei Togyer	1										2							2					3													
125	Markucz Iszpasz	1				2						3							3					3													
126	Faur Onyicza			1															2					3													
127	Faur Szimoon	1				4	1	2				4							4					5													
128	Filip Iov	1				2	1		1			4							4					5													
129	Filip Petru	1	1			6	3	1				10							3		6			5													
130	Filip Avram	1	1			3	4					5							3		6			5													
131	Filip Ilie	2	1			3	4	2				17							4		6			20													
132	Avramucz Peti	1				2						4												5													
133	Braicz Toma	1				1	1	1				2												5													
134	Braicz Petru	1				1	1	1				2							3		3			5													
135	Gradjjan Mikora	1				2	1	1				3							3					5													
136	Borla Ioszip	1				2						2							3					5													
137	Valkan Petru	1				2	1	1				2							3		4			5													
138	Borla Togyer	1				2	1	2				8							4		4			5													
139	Braicz Szim	1				2		1				4							3		3			5													
140	Mussa Opra	1				2		1				1							4		4			3													

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37		
141	Mussa Iovan	1				2						2									2	3																
142	Lazing Togyer	1				2		1				7									3																	
143	Lazing Veszta	1				1	1	1				2									2	2																
144	Motre Iuon	1										2									1	1																
145	Szida Lup	1					2					2									2																	
146	Szida Vid	1				3		1				7									2																	
147	Borle Andrei	1				2		1				7									3	3																
148	Popa Togyer	1	1			4	3	2	2			8									5	4	10															
149	Zsonka Oon	1				4		1				2									2	2																
150	ArdeIyan Kretsun	2				2	1	1	1			10									4	4	10															
151	Szerb Mark	1	1			2	1	1				8									4	4																
152	Dragalina Danila	1	1			2	1	2				8									4	4																
153	Dragalina Flore	1										3																										
154	Zsonka Iovan	1				2						4									4	4																
155	Markucz Iuon	1				2	2					8									3	3																
156	Markucz Togyer	1				2						6									2																	
157	Markucz Nisztor	1				2			1			5									3																	
158	Farkassel Andor	1				2						4									3	4																
159	Farkas Petru	1	1			2	1	1				5									3	3																
160	Tamas Andreika	1						2	1			3									3																	
161	Tamas Georgic	1				2		1				1																										
162	Tamas Mark	1				2																																
163	Many Paszk	1				2																																
164	Drila Togyer,precupct					2		2				7									2																	
165	Szida Petru	1				2						9									2																	
166	Mussa Mikula	1	1			2	1	2				3									3																	
167	Mussa Ianos	1						1	2			7									3																	
168	Krissan Ieremia	1				2																																
169	Mossa Szemedre	1										2																										
170	Lazing Iakob	1																																				
171	Olar Togyer	1				2	1	1				5									3	3																

Conscripția locuitorilor din districtul Boros-Ienoviensis, inclus în comitatul Arad. 1766. Satul Gross

Nr. crt.	Numele locuitorilor			Persoane			Animale în proprietatea localităților existente							Animale pe proprietatea altora				Semănături pe teren propriu							Semănături pe teren în arendă							Venituri						
				Fii și frați în indiviziune	Văduve	Zilieri (fără avut propriu)	Bot de jug	Cai cu căpăstru	Vaci de muls	Vaci sterile	Animale de turmă	Cai de turmă	Oi	Porci	Bot	Vaci	Cai	Animale de turmă	Oi	Porci	Grâu	Orz	Ovăz	Mei	Porumb	Grâu	Orz	Ovăz	Mei	Porumb	CUBULI	Nr.	Zile sapă vie	Birturi	Comeri	Meserii	Mori de rău	Piuari
	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37			
1	2																																					
1	Jude: Perva Ianos																																					
2	Perva Kraitsun	1						1																														
3	Perva Toda	1						1																														
4	Perva Ianos senior	1					2	1																														
5	Perva Szim	1					2	2																														
6	Perva Szimconyossa							2																														
7	Olar Brendussa																																					
8	Boksa Ianos	1																																				
9	Perva Ursz	1					2																															
10	Perva Lup	1																																				
11	Perva Flora																																					
12	Perva Mihok	1					2	1																														
13	Perva Maria	1					2	1																														
14	Perva Petru	1					2	1																														
15	Perva Ursz senior	1						2																														
16	Perva Igna junior	1																																				

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37
17	Perva Iosziph	1				2		1												3			5													
18	Perva Togyer	1				1		2	1			4								3			3													
19	Perva Ianos	1										5											5													
20	Perva Tripa	1						2				3								2			5													
21	Perva Iovan senior	1				2		1				5								3		3	5													
22	Perva Vid	1				1	1					5								6		4	3													
23	Perva Iorga	1				2		1	1			6								6			5													
24	Perva Petru	1				1	1	2				6								3			5													
25	Perva Demitru	1					2					3								2																
26	Halmadsan Tudura					1						3																								
27	Perva Onyicza					1			1			3																								
	Summa	20		6		21	4	23	3				104							45		18	83													

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37		
17	Bersan Iacob	1				2	1	1	1				8							6	3	3	10															
18	Rosul Marinca		1				1	1				6	4										3															
19	Olar Katalina		1					1																														
20	Mocz Misztor	1						1	1				2																									
21	Mocz Petru	1			2	2	1					5							1	2			5															
22	Mocz Oon	1					1	1			3							2				4																
23	Czenyie Vaszi	1			2	2	1				3							3		3		5																
24	Daro Peter	1			2	2	1				8							3		3		4																
25	Sztanila Ilie	1					1											1		1		5																
26	Daro Kretsun	1			2	2	1				4						1		1			5																
27	Blidar Ursz	1						1			2											3																
28	Czenyie Onyicza		1		2	2		1			2											3																
29	Ruzsa Oon	1			2	2	1				7											3																
30	Ruzsa Kretsun	1			2	2	1				5	2							4		3		10															
31	Ruzsa Szim	1					1															3																
32	Czenyie Anucza, vāduvā sārmanā																																					
33	Rozsa Iuon, venit						1	1				2							3			5																
34	Popa Iosziph	1																																				
35	Hodsa Dsordse	1						1				4							3		3	5																
36	Mazinan Iorga	1						1				4						2				3																
37	Popa Georgie	1										4																										
	Summa	28	5	30	13	21	10			21	120							59	31	158																	2	

Arad. Statistica eparhiei Arad, iunie 1767

8. Protopopiatul Buteni

În parohia **Buteni** funcționau preoții: Ieremia Popovici născut la Buteni; Ioan Popovici născut la Roșia; Petru Popovici născut la Revetiș; se mai găsea și preotul Lazăr Popovici, născut la Buteni, fără parohie.

Protopopiatul **Buteni** cuprindea următoarele parohii: 1.Buteni, 2.Almaș, 3.Pleșa, 4.Cil, 5.Bonțeși, 6.Secaș, 7.Gurahonț, 8.Hodoș (Hodiș), 9.Șilindia, 10.Luguzău, 11.Bârsa, 12.Aldești, 13.Mânerău, 14.Bocsig, 15.Condratu („Kondratö”), 16.Sârbi, 17.Cilul de Jos, 18.Chisindia, 19.Văsoaia, 20.Minișul de Sus, 21.Cuied.

I. D. Suciu, Radu Constantinescu, Documente, vol.I, Timișoara, 1980.
p.p.299,300, document nr.131.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
10	Faur Ion	1/8	1/2	4 3/4	2	8,31	17,11		1	0,27	0,27	0,27	0,27	0,27	2,01	
11	Faur Szimleon	1/8	1/2	4 3/4	2	8,31	17,11		1	0,27	0,27	0,27	0,27	0,27	2,01	
12	Tonuceza Iova	1/8	4	6	1	11,15	22,15		1	0,35	0,35	0,35	0,35	0,35	2,25	2/4
13	Markucez Ispasz.	1/8	2 1/2	5 3/4	2	11,15	22,15		1	0,35	0,35	0,35	0,35	0,35	2,25	
14	Motra Petru	1/8	3	5	3	11,02	24,05		1	0,37	0,37	0,37	0,46	0,46	2,87	
15	Faur Marian	1/8	1	5 1/2	3	10,20	21,09		1	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	2,19	
16	Burza Mihaly	1/8	2	5	3	11,15	22,15		1	0,35	0,35	0,35	0,35	0,35	2,25	
17	Filip Iov	1/8	2	5	3	11,15	22,15		1	0,35	0,35	0,35	0,35	0,35	2,25	
18	Filip Petru	1/8	1	5 1/2	3	10,20	21,09		1	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	2,19	
19	Filip Avram	1/8	1/2	5 1/2	3	10,15	19,16		1	0,32	0,32	0,32	0,32	0,32	2,15	
20	Filip Gyorgyc	1/8	1	5 1/2	3	10,20	21,09		1	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	2,31	
21	Avramucez Petru	1/8	2	2	2	6,5	13		1	1/8	1/8	1/8	1/4	1/4	1,5	
22	Marinkuceza Petru	2/8	2 1/2	8 1/4	4	17,09	34,09		1	0,53	0,53	0,53	0,53	0,53	3,39	
23	Galgyan Mikora	1/8	1/2	6	3	11,28	23,08		1	0,36	0,36	0,36	0,36	0,36	2,28	
24	Borta Szib.	1/8	1/2	5	6	14,12	28,12		1	0,44	0,44	0,44	0,44	0,44	3,12	
25	Valkan Petru	3/4	1	12 1/2	6	24,02	48,02		1	0,74	0,74	0,74	0,74	0,74	5,22	
26	Braicz Togycr	1/8	1/4	6	3	11,28	23,08		1	0,36	0,36	0,36	0,36	0,36	2,28	
27	Roman Iosza	1/8	1	5 1/2	3	11,05	22,01		1	0,21	0,21	0,21	0,21	0,21	2,55	
28	Borla Igna	1/8	1/2	6	3	11,28	23,08		1	0,36	0,36	0,36	0,36	0,36	2,28	
29	Borla Togycr	3/8	1/4	11	8	24,28	49,08		1	0,76	0,76	0,76	0,76	0,76	5,23	2/4
30	Borla Lup	7/8	4 1/4	25	10	47,18	94,18		1	1,46	1,46	1,46	1,66	1,66	10,28	2/4
31	Musa Iovan	1/8	1/4	5 1/2	3	11,02	22,02		1	0,34	0,34	0,34	0,34	0,34	2,22	
32	Lazing Togycr	2/8	1	9	4 1/2	17,22	35,02		1	0,54	0,54	0,54	0,54	0,54	4,02	
33	Lazing Kracsun	1/8	1	5 1/2	3	11,15	22,15		1	0,35	0,35	0,35	0,35	0,35	2,25	
34	Motre Ion	1/8	1/4	6 1/2	3	12,14	24,14		1	0,38	0,38	0,38	0,38	0,38	2,34	
35	Motre Kracsun	2/8	1/4	8	6	18,08	36,08		1	0,56	0,56	0,56	0,56	0,56	4,08	
36	Szida Andrei	1/8	1/4	3	2	6,5	13		1	1/8	1/8	1/8	1/4	1/4	1,05	
37	Szida Lup	1/8	1/4	3	2	6,5	13		1	1/8	1/8	1/8	1/4	1/4	1,05	
38	Szida Vid	1/8	1/4	6	3	11,28	23,08		1	0,36	0,36	0,36	0,36	0,36	2,28	
39	Szida Ursz	1/8	1/4	6	3	11,28	23,08		1	0,36	0,36	0,36	0,36	0,36	2,28	
40	Popa Togycr	2/8	1	9	4 1/2	17,87	35,21		1	0,55	0,55	0,55	0,55	0,55	4,12	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
41	Popa Kuzman	1/8	1	5 1/2	3	11,15	22,15		1	0,35		0,35	0,35	0,35	2,25	
42	Argyelan Kracsun	3/8	2	11 1/2	6	23,16	46,16		1	0,72		0,72	0,72	0,72	5,16	
43	Argyelan Szim	3/8	2	11 1/2	6	23,16	46,16		1	0,72		0,72	0,72	0,72	5,16	
44	Szerb Lazar	1/8	1	4 1/2	4	11,15	22,15		1	0,35		0,35	0,35	0,35	2,25	
45	Buna Danila	2/8	1/2	7 1/4	4	14,25	29,05		1	0,45		0,45	0,45	0,45	3,15	
46	Zsonka Iovan	1/8	1/2	4 3/4	4	11,15	22,15		1	0,35		0,35	0,35	0,35	2,25	
47	Zimbran Szimeon	3/8	1	12	6	23,16	46,16		1	0,72		0,72	0,72	0,72	5,16	
48	Lustre Szimeon	2/8	1	9 1/2	4	17,35	35,15		1	0,55		0,55	0,55	0,55	4,12	
49	Borla Todor	1/8	1/2	6 1/4	3	12,01	24,01		1	0,37		0,37	0,37	0,37	2,31	
50	Lustre Petru	1/8	1	5 1/2	3	11,15	22,15		1	0,35		0,35	0,35	0,35	2,25	
51	Lustre Avram	1/8	1	5	3	11,15	22,15		1	0,35		0,35	0,35	0,35	2,25	
52	Lustre Mihaly	1/8	1/2	4 3/4	3	10,07	20,15		1	0,31		0,31	0,31	0,31	2,13	
53	Lustre Mihoch	3/8	1	12 1/2	6	24,02	48,02		1	0,74		0,74	0,74	0,74	5,22	
54	Lustre Ion	3/8	1/2	13	6	24,28	49,08		1	0,76		0,76	0,76	0,76	5,28	
55	Lorincz Ilic	1/8	1/2	3	3	7,32	15,12		1	0,24		0,24	0,24	0,24	1,32	
56	Lorincz Igna	1/8	1/2	3	2	6,5	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1,57	
57	Brinda Petru	1/8	1/2	5 1/2	3	11,02	22,02		1	0,34		0,34	0,34	0,34	2,22	
58	Brinda Thoma	1/8	1/2	5	3	10,16	20,16		1	0,32		0,32	0,32	0,32	2,16	
59	Brinda Ilic	1/8	1/4	6	3	11,28	23,08		1	0,36		0,36	0,36	0,36	2,18	
60	Borla Mikula	1/8	1/2	5 1/2	3	11,02	22,02		1	0,34		0,34	0,34	0,34	2,22	
61	Borla Paszk	1/8	1/2	4	5	11,28	23,08		1	0,36		0,36	0,36	0,36	2,28	
62	Markucz Nysztor	1/8	1/4	6 1/8	3	11,27	23,08		1	0,36		0,36	0,36	0,36	2,28	
63	Markucz Ion	1/8	1/4	5	4	11,28	23,08		1	0,36		0,36	0,36	0,36	2,28	
64	Farkas Andor	2/8	1/4	9	3	15,24	31,04		1	0,48		0,48	0,48	0,48	3,24	
65	Farkas Szimeon	1/8	1/4	4	4	10,04	20,08		1	0,32		0,32	0,4	0,4	2,4	
66	Farkas Gyorgye	1/8	1/4	4 1/2	2	8,18	16,18		1	0,26		0,26	0,26	0,26	1,38	
67	Farkas Mihaly	1/8	1/2	5	4	11,28	23,08		1	0,36		0,36	0,36	0,36	2,28	
68	Tomucz Katalina	1/8	1/2	5	4	11,28	23,08		1	0,36		0,36	0,36	0,36	2,28	
69	Drilla Togyer	1/8	1/2	6	3	11,28	23,08		1	0,36		0,36	0,36	0,36	2,28	
70	Szida Petru	1/8	1/4	3	2	6,5	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1,5	
71	Mussa Mikula	2/8	1/4	10 1/2	4	18,34	37,14		1	0,58		0,58	0,58	0,58	4,17	1/4

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
72	Olar Togyer	2/8	4	8	4	17,35	35,15		1	0,55		0,55	0,55	0,33	1,5	
73	Musa Szimcndre	1/8	1/4	7	2	11,28	23,08		1	0,36		0,36	0,36	0,16	2,28	
74	Markucz Todostia	2/8	1/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	1	1/4
75	Markucz Togyer	1/8	2	2	3	7,06	14,06		1	0,22		0,22	0,22	0,22	1,26	
76	Florucz Mihaly	1/8	1/4	3	2	6,5	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1,5	
77	Poopa loon	2/8	2	10	3	17,35	35,15		1	0,55		0,55	0,55	0,55	1,05	
78	Florucz Gyurcs	1/8	1/2	4	2	7,8	15,6		1	0,15		0,24	0,3	0,3	1,8	
79	Markucz Kraacsun	1/8	1/4	6 1/2	3	11,28	23,08		1	0,36		0,36	0,36	0,36	2,28	
80	Groza Gyorgye	1/8	1/2	3	2	6,5	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1,5	
81	Mocz Gyorgye	1/8	8	1	1	6,5	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1,5	
82	Brinda Ion	3/8	2	14	4	23,16	46,16		1	0,72		0,72	0,72	0,72	3,18	2,4
83	Musa Szav	1/8	1/4	6	3	11,28	23,08		1	0,36		0,36	0,36	0,36	2,28	
84	Braicz Togyer	1/8	1/4	6	3	11,28	23,08		1	0,36		0,36	0,36	0,36	2,28	
85	Dolyicza Petru	1/8	2	5	3	11,15	22,15		1	0,35		0,35	0,35	0,35	2,25	
86	Markucz Paszk	3/8	4	10	6	22,30	45,10		1	0,70		0,70	0,70	0,70	3,10	
87	Zsonka On	2/8	2 1/2	7	4	15,24	31,04		1	0,48		0,48	0,48	0,48	1,24	
88	Borla Andrci	1/8	1	6	3	12,5	24,01		1	0,37		0,37	0,37	0,37	2,21	
89	Florucz Szimcon	3/8	4	10	6	22,30	45,10		1	0,70		0,70	0,70	0,70	3,18	
90	Florc Ilic	1/8	2 1/2	2	2	6,5	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1,5	
91	Florucz Blag sen.	1/8	2	2	2	6,5	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1,5	
92	Frencz Ianko	5/8	2	19 1/2	9	37,37	74,15		1	0,72		1,15	1,43	1,43	8,62	
93	Simon Mihaly	1/8	3	5	3	12,12	24,01		1	0,37		0,37	0,37	0,37	2,21	
94	Librucza Borka	1/8	1/2	6	3	11,28	23,08		1	0,36		0,36	0,36	0,36	2,24	
95	Librucza Blag	1/8	2	6	2	11,15	22,15		1	0,35		0,35	0,35	0,35	2,18	
96	Roman Florc	2/8	1/2	8	3	14,12	28,12		1	0,44		0,44	0,44	0,44	3,12	
97	Zimbran Petru	1/8	3/4	4	4	10,29	21,09		1	0,33		0,33	0,33	0,33	2,10	
98	Zimbran On	1/8	1	5	3	10,29	21,09		1	0,33		0,33	0,33	0,33	2,10	
99	Florucz Blag jun.	1/8	1	6	3	12,01	24,01		1	0,37		0,37	0,37	0,37	2,21	
100	Tamas Mikula	2/8	1	7	4	14,25	29,05		1	0,45		0,45	0,45	0,45	3,15	
101	Szida Kraacsun	1/8	2	2	2	6,5	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1,5	
102	Simon On	1/8	2	5	3	11,15	22,15		1	0,35		0,35	0,35	0,35	2,25	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
103	Sztan Paszk	1/8	2	5	3	11,15	22,15		1	0,35		0,35	0,35	0,35	2,25	
104	Triff Lup	1/8	2	3	1	6,5	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1,5	2/4
105	Triff Thoma	1/8	1/2	3 1/2	1 1/2	6,5	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1,5	
106	Mojza Mihaly sen.	2/8	1	5	8	17,09	34,09		1	0,53		0,53	0,53	0,53	3,30	
107	Lugozan On	1/8	3	2	4	9,17	18,17		1	0,29		0,29	0,29	0,29	2,07	
108	Burza On	1/8	5 1/2	8		8,31	17,11		1	0,27		0,27	0,27	0,27	2,01	
109	Kolosa Kisana	1/8	2	5	2	10,13	20,03		1	0,31		0,31	0,31	0,31	2,13	
110	Bogyes Avram	1/8	4	4	3	11,15	22,15		1	0,35		0,35	0,35	0,35	2,15	
111	Purva Lup	1/8	2	5	3	11,15	22,15		1	0,35		0,35	0,35	0,35	2,25	
112	Mihucz Mihaly	3/8	1	9	8	22,04	44,04		1	0,68		0,68	0,68	0,68	5,04	
113	Brogyan Avram	1/8	6	3	2	10,03	20,03		1	0,31		0,31	0,31	0,31	2,13	
114	Bogdan Gavrilla	1/8	1	4 1/2	4	11,15	22,15		1	0,35		0,35	0,35	0,35	2,25	
115	Mihicz Petru	3/8	4	8	9	24,02	48,02		1	0,74		0,74	0,74	0,74	5,22	
116	Zimbran On	2/8	6	6	5	17,35	35,15		1	0,25		0,25	0,25	0,25	4,05	
117	Rad On	2/8	2	7 1/2	5	17,09	34,09		1	0,53		0,53	0,53	0,53	3,39	
118	Rad Marian	1/8	1/2	5	4	11,28	23,08		1	0,36		0,36	0,36	0,36	2,28	
119	Fika Avram	2/8	1	7	6	17,09	34,09		1	0,53		0,53	0,53	0,53	3,29	
120	Fika Petru sen.	2/8	2	5	4	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
121	Csizmasz Simeon	3/8	6	9	7	24,02	48,02		1	0,74		0,74	0,74	0,74	5,22	
122	Gyura Gyuricza	3/8	4	9 1/2	6	22,04	44,04		1	0,68		0,68	0,68	0,68	5,04	
123	Horga Jakob	1/8	6	3	3	11,15	22,15		1	0,35		0,35	0,35	0,35	2,25	
124	Horga On	1/8	3	3	2	8,05	16,05		1	0,25		0,25	0,25	0,25	1,35	
125	Horga Ioszip	1/8	2	3	2 1/2	8,05	16,05		1	0,25		0,25	0,25	0,25	1,35	
126	Horga Petru	1/8	2	3	2 1/2	8,05	16,05		1	0,25		0,25	0,25	0,25	1,35	
127	Horga Lazar	1/8	2	3	2 1/2	8,05	16,05		1	0,25		0,25	0,25	0,25	1,35	
128	Horga Anucza	1/8	2	3	2 1/2	8,05	16,05		1	0,25		0,25	0,25	0,25	1,35	
129	Rad Togyer	2/8	4	6	6	17,35	35,15		1	0,55		0,55	0,55	0,55	4,02	
130	Rad Iovan	2/8	10	5	4	17,35	35,15		1	0,55		0,55	0,55	0,55	4,01	
131	Gurban Paszk	3/8	4	9	8	14,02	48,02		1	0,74		0,74	0,74	0,74	5,22	
132	Farkas Lazar	1/8	1/4	4	4	10,16	20,16		1	0,32		0,32	0,32	0,32	2,16	
133	Szerb Dsurdz	2/8	1	6	3 1/2	13	16		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
134	Lukacs Paszk	2/8	1	8 1/4	5	17,09	34,09		1	0,53		0,53	0,53	0,53	3,29	
135	Lukacs Ion	1/8	1/4	4 1/2	4	11,02	22,02		1	0,34		0,34	0,34	0,34	2,22	
136	Lukacs Iank	1/8	1/2	3 1/2	2	7,06	14,06		1	0,22		0,22	0,22	0,22	1,26	
137	Lukacs Mihaly	1/8	1/2	3 1/2	2	7,06	14,06		1	0,22		0,22	0,22	0,22	1,26	
138	Lukacs Andras	1/8	1/2	3 1/2	2	7,06	14,06		1	0,22		0,22	0,22	0,22	1,26	
139	Lukacs Gyurka	3/8	1	10	8	23,16	46,16		1	0,72		0,72	0,72	0,72	5,16	
140	Vranyicza Ursz	1/8	1	2 1/2	2	6,5	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1,5	
141	Vranyicza Gyurka	1/8	1	2 1/2	2	6,5	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1,5	
142	Vranyicza Izdraila	1/8	1	2 1/2	2	6,5	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1,5	
143	Mocz Medre	2/8	1/2	6 1/4	4	13,13	26,13		1	0,41		0,41	0,41	0,41	3,03	
144	Dobricza Ilie	1/8	1/2	3 1/2	3	8,18	16,18		1	0,26		0,26	0,26	0,26	1,38	
145	Kolosa Ilie	2/8	2	5 1/2	4	13,13	26,13		1	0,41		0,41	0,41	0,41	3,03	
146	Burza Mikula	1/8	1 1/2	5	2	9,30	19,10		1	0,30		0,30	0,30	0,30	2,10	
147	Burza Petru	2/8	1/4	7	6	16,36	33,16		1	0,52		0,52	0,52	0,52	3,36	1/4
148	Lukacs Miklos	1/8	1/8	3 1/2	2	7,06	14,06		1	0,22		0,22	0,22	0,22	1,16	1/16
149	Szerb Szimedre	2/8	1/2	5 1/2	6	14,38	29,18		1	0,46		0,46	0,46	0,46	3,18	
150	Filip On	1/8	1/8	6	3	11,28	23,08		1	0,36		0,36	0,36	0,36	2,28	1/4
	Summa	27 7/8	230 2/4	893 1/8	542	2960	3936,55		150	37,58		37,58	72,5	72,5	452,27	3

	Inquilini (jeleri)cu casa															
1	Krisan Luka		4				18									
2	Roman Adam		1	2 1/2	1		18									
3	Filip Iovan		1/2	2	2		18									
4	Braicz Szim		1/4	2	2		18									
5	Dancs Mikula		1/2	2	2		18									
6	Dancs Ilie		1/2	2	2		18									
7	Buna Paszk		1/2	2	2		18									
8	Lustre Mikula		1/2	2 1/4	2		18									
9	Lustre Togyer		1/2	2 1/4	2		18									
10	Markucz Togyer		1/4	2	2		18									
11	Mocz Irimic		1/2				18									

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
12	Krissan Irimie		1/4	3	1		18		1							
13	Krissan Jakob		4				18		1							
14	Sztanes Gyorgye		1/2	2			18		1							
15	Halmassan Gyurka		6				18		1							
16	Tarkucza Petru		1/4	1			18		1							
17	Tarkucza Kreszta		1/4	1			18		1							
18	Tipej Paszk		1/4	1			18		1							
19	Zimbran Dumitru		1/4	2	2		18		1							
20	Zimbran Stephan		1/4	2 1/4	2		18		1							
21	Mnyeresa Mihaly		1	2			18		1							
22	Tamas Togyer		3				18		1							
23	Roman On		3/4	2	2		18		1							
24	Flore On		2	3			18		1							
25	Bonkans Vesza		3				18		1							
26	Koszta On		1				18		1							
27	Belgya Lup		1	2	1		18		1							
28	Kodrian Ursz		2	2	1		18		1							
29	Triiff On		1/8	1 3/4	1		18		1							
30	Mojsza Mitru		4				18		1							
31	Mojsza Tripon		1/2	2 1/2	2		18		1							
32	Mojsza Mihaly		2 1/2				18		1							
33	Mojsza On		2 1/2				18		1							
34	Dudas Ilie		4	1 2/4			18		1							
35	Kornya Petru		7				18		1							
36	Kocjina Adam		4		2		18		1							
37	Fika Mikula		3	1	1		18		1							
38	Szucs Ilie		2	1			18		1							
39	Mocz Lazar		4 1/2				18		1							
40	Lelic On		5				18		1							
41	Popa Petru		2	2	1		18		1							
42	Morar Szav		3				18		1							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
43	Alexa Dsurds	1	2	2	2		18		1							
44	Petruġan Togyer	4	1/2	2	2		18		1							
45	Gligor Kracsun	2					18		1							
46	Zimbran Ursz	1	2	2	2		18		1							
47	Kolosa Kracsun	2	1 1/2	2	2		18		1							
48	Fika Kracsun	1					18		1							
49	Fika Iakob	1	1/2				18		1							
50	Fika Ilie	1	1/2				18		1							
51	Gligor Igna	1	2	2	2		18		1							
52	Gottis Medre	1	2	2	2		18		1							
53	Fika Petru jun.	1/2	1 1/4				18		1							
54	Gottis Ioon	1/4	2	2	2		18		1							
55	Szerb Blag	1/4	1 1/2	1	1		18		1							
56	Kolosa Paszk sen.	1	2	2	2		18		1							
57	Kolosa Iovan	1	3	1/4			18		1							
58	Kolosa Paszk jun.	1	2 1/2				18		1							
59	Burza Nyeksa	1/4	2	2	2		18		1							
60	Orb Lup	1	2	2	2		18		1							
	Summa	99 1/8	74 1/4	60 1/4	60 1/4		1170		60							
	Subinquilini (jeteri) fără casă															
1	Roman On															
2	Borla Szimcdre		1/2				12									
3	Kolosa Flore		1/2	1/2			12									
4	Kolosa Filip		1/2	1/2			12									
5	Kolosa Ion		1/2	1/2			12									
	Summa		2	1 1/2			60									

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
	Comunitatea târgului în mod concret posedă				30											

Raportăm cu umilință măritei adunări a nobililor că, într-adevăr, tabelul urbarial a fost redactat de noi în modul de mai sus. Făcut în târgul Buttyin, ziua 29 marti. 771.
Urmează două peceti imprimare în ceară roșie, însoțite de semnături.

A.S.A., fond P.J.A., seria C.U., dosar nr.27/1771-1834, f.13-21.

Notarea pruniștilor din pământul arabil existent în târgul Buttyin, clasa 2-a. Anul
1771

Nr. crt.	Numele și prenumele	Cuprinsul pruniștilor în măsuri de Pojon	Plata după măsurile de Pojon	
		Suprafața	Florini	Creițari
1	2	3	4	5
1	Lupei Lapadat	1/4	-	1 7/8
2	Dotycza Togyer	1/4	-	1 7/8
3	Krohnan Petru	1/4	-	1 7/8
4	Lazing Togyer	1 1/4	-	9 3/8
5	Danyilucza Mihaly	1	-	7 4/8
6	Zimbran Petru	1	-	7 4/8
7	Motre Petru	2/4	-	3 6/8
8	Filip Petru	1	-	7 4/8
9	Motre Iuon	1	-	7 4/8
10	Avramucz Petru	1/4	-	1 7/8
11	Szida Lup	1/4	-	1 7/8
12	Vallian Petru	1 1/4	-	9 3/8
13	Borle Andrei	3/4	-	5 5/8
14	Borla Lup	1	-	7 4/8
15	Lustra Szimedre	2/4	-	3 6/8
16	Lustra Nucz	1 2/4	-	11 2/8
17	Lorincz Ilie	2/4	-	3 6/8
18	Markucz Nyisztor	1	-	7 4/8
19	Markucz Togyer	2/4	-	3 6/8
20	Groza Gyorgye	2/4	-	3 6/8
21	Mocz Gyorgye	2/4	-	3 6/8
22	Florucz Szimeon	4	-	30
23	Ferencz Ianko	2	-	15
24	Librucza Blag	4	-	30
25	Zimbran On	2/4	-	3 6/8
26	Florucz Blag	1	-	7 4/8
27	Triff Lup	1/4	-	1 7/8
28	Triff Toma	1/4	-	1 7/8
29	Mojssa Mihaly sen.	1 2/4	-	11 2/8
30	Lugozoan Lazar	2/4	-	3 6/8
31	Burza On	2/4	-	3 6/8
32	Mihucz Mihaly	1	-	7 4/8
33	Bogdan Gavrilla	3/4	-	5 5/8
34	Mihucz Petru	1 2/4	-	11 2/8
35	Zimbran On jun.	3/4	-	5 5/8
36	Rad On	3/4	-	5 5/8
37	Rad Marjan	3/4	-	5 5/8
38	Eika Avram	3/4	-	5 5/8
39	Eika Petru	1	-	7 4/8
40	Gyura Gyuricza	1 1/4	-	9 3/8

1	2	3	4	5
41	Horga Iakob	1	-	7 4/8
42	Musa Mikula	1/4	-	1 7/8
43	Szerb Gyurcs	2	-	15
44	Lukay On	1/4	-	1 7/8
45	Lukay Andras	1	-	7 4/8
46	Lukay Gyurka	1	-	7 4/8
47	Kolosa Ilie	3 2/4	-	26 2/8
48	Tarkucza Petru	1	-	7 4/8
49	Tyipei Paszk	1/4	-	1 7/8
50	Bonkatis Vesza	1/4	-	1 7/8
51	Kodrian Ursz	1/4	-	1 7/8
52	Triff On	1/4	-	1 7/8
53	Mojsza Mitru	3/4	-	5 5/8
54	Mojsza On	1/4	-	1 7/8
55	Mojsza Mihaly jun.	1/4	-	1 7/8
56	Dudas Ilie	2/4	-	3 6/8
57	Fika Mikula	1/4	-	1 7/8
58	Szucs Ilie	1	-	7 4/8
59	Mocz Lazar	1	-	7 4/8
60	Popa Petru	2/4	-	3 6/8
61	Alexa Gyurcs	2/4	-	3 6/8
62	Petrogan Togyer	1 2/4	-	11 2/8
63	Zimbran Ursz	3/4	-	5 5/8
64	Fika Kracsun	2/4	-	3 6/8
65	Fika Iakob	2/4	-	3 6/8
66	Gligor Igna	2/4	-	3 6/8
67	Gotis Medre	1/4	-	1 7/8
68	Fika Petru jun.	1/4	-	1 7/8
69	Gotis Iuon	1/4	-	1 7/8
70	Kolosa Iovan	1	-	7 4/8
71	Kolosa Paszk sen.	3/4	-	5 5/8
72	Kolosa Paszk jun.	3/4	-	5 5/8
73	Dancs Mikula	2/4	-	3 6/8
74	Brinda Petru	2/4	-	3 6/8
75	Brinda Toma	3/4	-	5 5/8
76	Brinda Ilie	1	-	7 4/8
77	Farkas Andor	1 2/4	-	11 2/8
78	Tomuczsa Mihaly	2	-	15
79	Roman Flore	1 2/4	-	11 2/8
80	Szida Kracsun	1 2/4	-	11 2/8
81	Brgyan Avram	1/4	-	1 7/8
82	Csismas Szimeon	1 2/4	-	11 2/8
83	Rad Togyer	1/4	-	1 7/8
84	Rad Iovan	1/4	-	1 7/8
85	Gurban Paszk	2 2/4	-	18 6/8
86	Lukacs Paszk	3/4	-	5 5/8

1	2	3	4	5
87	Florucz Mihaly	2/4	-	3 6/8
88	Markucz Togyer	1	-	7 4/8
89	Musa Szimedre	1/4	-	1 7/8
90	Szida Petru	1/4	-	1 7/8
91	Lustra Mihok	2/4	-	3 6/8
92	Lustra Avram	1/4	-	1 7/8
93	Lustra Petru	1/4	-	1 7/8
94	Zsonka Iovan	2/4	-	3 6/8
95	Zimbran Szimeon	2/4	-	3 6/8
96	Lazing Kracsun	1/4	-	1 7/8
97	Marinkucza Petru	2/4	-	3 6/8
98	Burza Mihaly	3/4	-	5 5/8
99	Faur Marjan	3/4	-	5 5/8
100	Markucz Iszpasz	2/4	-	3 6/8
101	Iank Dumitru	3/4	-	5 5/8
102	Laczi Paszk	1 1/4	-	9 3/8
103	Tomucza Iova	1/4	-	1 7/8
104	Horga Petru	1 2/4	-	11 2/8
105	Horga Lazar	2/4	-	3 6/8
106	Horga Annucza	2/4	-	3 6/8
107	Horga On	2/4	-	3 6/8
108	Horga Ioszip	3/4	-	5 5/8
109	Brola Paszk	1	-	7 4/8
110	Triff Szimedre	1	-	7 4/8
111	Olar Togyer	3/4	-	5 5/8
112	Motre Kracsun	1/4	-	1 7/8
113	Dobricza Medre	1/4	-	1 7/8
114	Kolosa Kissanna	1	-	7 4/8
115	Farkas Lazar	2/4	-	3 6/8
116	Argyelan Kracsun	2	-	15
117	Argyelan Szim	1 2/4	-	11 2/8
118	Vranycza Gyurka	1	-	7 4/8
119	Popa Kuzma	1	-	7 4/8
120	Zsonka On	1/4	-	1 7/8
121	Drilla Togyer	3/4	-	5 5/8
122	Markucz Paszk	3/4	-	5 5/8
123	Burza Petru	1/4	-	1 7/8
124	Lukacs Ianko	1	-	7 4/8
125	Borla Togyer	3/4	-	5 5/8
	Summa	102 2/7	12	48 4/8

Raportăm cu umilință măritei adunări a nobililor, că notarea de mai sus a pruniștilor a fost întocmită de noi, cu ocazia execuției urbariale. Făcut în târgul Buttyin, ziua 29 marti. 771.

Urmează două peceti imprimare în ceară roșie, însoțite de semnături.

Tabel urbanial – satul Gross aparținând strălucitului Duce de Modena, clasa 2-a. Anul 1771

Număr curent	Numele și prenumele	Cantitatea sesilor			Robota anuală			Nona în natură	Impozite							Holde									
		Sesiile iobăgești			Zile				Din toate feliurile de produse inclusiv cănepa și în	Arenda pe an	Stănjeni Lemne pentru foc	Furt de cănepa și în	Unt	Caponi	Pui		Ovi								
		Interior	Exterior	Felul	Pojon	Arătură în jugăre	Fânețe în zile coasă											Robote cu două vite	In locul acestora robote cu palme	Furt	12	13	14	15	16
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17									
	Iobagi (coloni)																								
1	Perva Ianos	1/8	1/4	4	2	7,8	15,6		1	0,15		0,15	0,3	0,3	1,8										
2	Perva Togyer	1/8	2/4	6	2	10,16	20,16		1	0,32		0,32	0,32	0,32	2,16										
3	Perva Vid	1/8	1	5	2	9,17	18,17		1	0,29		0,29	0,29	0,29	2,4										
4	Perva Igna sen.	1/8	2/4	6 1/2	2	11,02	22,02		1	0,34		0,34	0,34	0,34	2,22										
5	Perva Dumitru	1/8	1/4	4	2	7,32	15,12		1	0,24		0,24	0,24	0,24	1,32										
6	Perva Ursz sen.	1/8	3/4	4	3	9,17	18,17		1	0,29		0,29	0,29	0,29	2,4										
7	Perva Mihok	1/8	2/4	3	2	6,5	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1,5										
8	Perva Ioszip sen.	1/8	1/4	5	1 1/2	8,18	16,18		1	0,26		0,26	0,26	0,26	1,38										
9	Perva Iorga	1/8	1/4	5 1/2	2	9,30	19,10		1	0,30		0,30	0,30	0,30	2,10										
10	Perva Ianos	1/8	3/4	3 1/2	1 1/2	6,33	13,13		1	0,21		0,21	0,21	0,21	1,23										

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
11	Perva Petru	1/8	1/4	3	1	7.32	15.12	1	0.24		0.24	0.24	0.24	0.24	1.32	2/4
12	Perva Szim	1/8	2/4	5	1	10.16	20.16	1	0.32		0.32	0.32	0.32	0.32	2.16	
13	Perva Igna jun.	1/8	1/4	6	1	8.30	19.10	1	0.30		0.30	0.30	0.30	0.30	2.10	
14	Perva Tripon jun.	1/8	1/4	6	1	8.30	19.10	1	0.30		0.30	0.30	0.30	0.30	2.10	
15	Perva Ianos jun.	1/8	1/4	6	1	8.30	19.10	1	0.30		0.30	0.30	0.30	0.30	2.10	
16	Perva Stephan	1/8	1/4	6	1	8.30	19.10	1	0.30		0.30	0.30	0.30	0.30	2.10	
17	Perva Iovan	1/8	2/4	4	3	7.32	15.12	1	0.24		0.24	0.24	0.24	0.24	1.32	
18	Perva Kracsun	1/8	3/4	4	3	8.31	13.13	1	0.21		0.21	0.21	0.21	0.21	1.23	
	Summa	2	8	88	12	139.25	318.5	18	3.06		3.06	6.10	6.10	6.10	37	2/4
	Inquilini (jeleri) cu casa															
1	Boksa Ianos		2/4		1		18		1							
2	Perva Tripon sen.		2/4	2	1		18		1							
3	Perva Thoda		2/4	2	1		18		1							
4	Perva Tripon		1 2/4	3	1		18		1							
5	Perva Ioszip jun		2/4	3	1		18		1							
6	Perva Lup		3/4	1	1		18		1							
7	Petru Petru jun.		3/4	3	1		18		1							
8	Perva On jun.		3/4	2	1		18		1							
9	Perva Ursz jun.		2/4	1/2	1		18		1							
10	Perva Petru med.		1/8	3	1		18		1							
11	Boksa Marezis		1/8	1 1/2	1		18		1							
12	Perva Szimcon		1/4	2	1		18		1							
13	Baba On		1/8	2	1		18		1							
	Summa		8 7/8	25	10		234		13							

Comunitatea sătească, în mod concret, nu are nimic în folosință.

Raportăm cu umilință mării adunări a nobililor etc. întru nevăd; tabelul tubarial a fost redactat de noi în modul de mai sus. Făcut în satul Gross, ziua 24 iul. 771.

Urmează două peceti imprimare în ceașcă roșie, înscrisite de arhiepiscopul.

Notarea pruniștilor din pământul arabil existent în satul ducal Gross, clasa 2-a. Anul 1771

Nr. crt.	Numele și prenumele	Cuprinsul pruniștilor în măsuri de Pojon	Plata după măsurile de Pojon	
		Suprafața	Florini	Creițari
1	2	3	4	5
1	Perva Togyer	2	-	15
2	Perva Vid	1	-	7 4/8
3	Perva Igna	1	-	7 4/8
4	Perva Dumitru	1	-	7 4/8
5	Perva Ursz sen.	¼	-	1 4/8
6	Perva Mihok	1 ¼	-	9 3/8
7	Perva Ioszip	¾	-	5 5/8
8	Perva Ianos	¾	-	5 5/8
9	Perva Tripon sen.	1 2/4	-	11 2/8
10	Perva Toda	¾	-	5 5/8
11	Perva Tripon med.	1 ¼	-	9 3/8
12	Perva Igna jun.	¼	-	1 4/8
13	Perva Lup	2/4	-	3 6/8
14	Perva Petru jun.	2/4	-	3 6/8
	Summa	12 ¾	1	35 5/8

Raportăm cu umilință măritei adunări a nobililor, că notarea de mai sus a pruniștilor a fost întocmită de noi, cu ocazia execuției urbariale. Făcut în satul Gross, ziua 26 iuli. 771.

Urmează două peceți imprimare în ceară roșie, însoțite de semnături.

A.S.A., fond P.J.A., seria C.U., dosar nr.73/1771-1802, f.15.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
9	Maxinan Danila	1/8	1	4	2	8,05	16,05		1	0,25		0,25	0,25	0,25	1,35	
10	Hocsa Buz	2/8	3/4	8	4	15,24	31,04		1	0,48		0,48	0,48	0,48	3,24	
11	Bogar Petru	2/8	1 2/4	6	4	13,26	27,06		1	0,42		0,42	0,42	0,42	3,60	
12	Hocsa Gavrilla	1/8	1/4	5	4	11,28	23,08		1	0,36		0,36	0,36	0,36	2,25	
13	Rusa Marian	1/8	2	3	3	8,31	17,11		1	0,27		0,27	0,27	0,27	2,01	
14	Daro Petru	1/8	1/4	4	3	9,04	18,04		1	0,28		0,28	0,28	0,28	2,08	
15	Rusa Kracsun	1/8	1 2/4	5	3	11,02	22,02		1	0,34		0,34	0,34	0,34	2,22	
16	Csentye Mikula	1/8	1	3	3	8,05	16,05		1	0,25		0,25	0,25	0,25	1,35	
17	Bezsan Jakob	2/8	2	8	6	19,07	38,07		1	0,59		0,59	0,59	0,59	4,17	
18	Csentye Vaszy	2/8	2	9	5	19,07	38,07		1	0,59		0,59	0,59	0,59	4,17	
19	Rosu Bumb	1/8	1	5	3	10,29	21,09		1	0,33		0,33	0,33	0,33	2,19	
20	Mocz On	1/8	2	4	3	10,03	20,03		1	0,31		0,31	0,31	0,31	2,13	
21	Daro Petru	1/8	1	4	2	8,05	16,05		1	0,25		0,25	0,25	0,25	1,35	
22	Daro Kracsun	1/8	1/4	3	2	6,5	13		1	0,125		0,125	0,125	0,25	1,5	
23	Csentye Onyicza	1/8	1/4	3	2	6,5	13		1	0,125		0,125	0,125	0,25	1,5	
	Summa	3 4/8	23 3/4	111	73	247,82	468,85		23	4,76		4,76	9,53	9,53	57,25	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
	Inquilini(jeleri) cu casa															
1	Blidar Petru		1 2/4				18		1							
2	Blidar Ianos		1				18		1							
3	Blidar Ioszip		1 2/4	3	1		18		1							
4	Maxinan Iuon		2		2		18		1							
5	Maxinan Petru		1	1	2		18		1							
6	Maxinan Togyer		1	1	2		18		1							
7	Maxinan Iorga		1	1	2		18		1							
8	Rusa Tripa		1/4	2 1/2	1 1/2		18		1							
9	Rusa Togyer		1/4	2 1/2	1 1/2		18		1							
10	Olar Ursz		2/4				18		1							
11	Olar Ianos		1/8	1/2			18		1							
12	Mocz Nyisztor		1/4	1			18		1							
13	Mocz Petru		1/8				18		1							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
14	Sztanila Ioszip		2/4	2			18		1							
15	Blidar Ursz		1				18		1							
16	Popa Gyorgye		2/4				18		1							
17	Popa Ioszip		1				18		1							
18	Rusa On		2/4	2	1		18		1							
19	Maxinan Togyer jun.		1/4	2	1		18		1							
20	Daro Petru jun.		1	3	1		18		1							
21	Rusa Szim		1/4	2	2		18		1							
	Summa		15 2/4	23 2/4	17		378		21							

Comunitatea satească, în mod concret, nu are nimic în folosință.

Raportăm cu umilință măritei adunări a nobililor că, într-adevăr, tabelul urbarial a fost redactat de noi în modul de mai sus. Făcut în satul Barda, ziua 27 iulii. 771.

Urmează două peceti imprimare în ceară roșie, însoțite de semnături.

A.S.A., fond P.J.A., seria C.U., dosar nr. 14/1771-1785, f.13-15.

Notarea pruniștilor din pământul arabil existent în satul ducal Barda, clasa 2-a. Anul 1771

Nr. crt.	Numele și prenumele	Cuprinsul pruniștilor în măsuri de Pojon	Plata după măsurile de Pojon	
		Suprafața	Florini	Creițari
1	2	3	4	5
1	Hocsa On	2	-	15
2	Hocsa Buz			
3	Hocsa Gavrilla			
4	Hocsa Gyorgye			
5	Maxinan Tripon	1	-	7 4/8
6	Daro Paszk	1/4	-	1 4/8
7	Hocsa Gyurcs	1/4	-	1 4/8
8	Maxinan Togyer	1/4	-	1 4/8
9	Bogar Petru	2/4	-	3 6/8
10	Rusa Marian	1/4	-	1 4/8
11	Daro Petru	1/4	-	1 4/8
12	Rusa Kracsun	1/4	-	1 4/8
13	Csentye Mikula	2/4	-	3 6/8
14	Bezsan Iakob	1	-	7 4/8
15	Csentye Vaszi	1	-	7 4/8
16	Rosu Bumb	1/4	-	1 4/8
17	Olar Ursz	1/4	-	1 4/8
18	Mocz On	1/4	-	1 4/8
19	Daro Petru	2/4	-	3 6/8
20	Sztanila Ioszip	1/4	-	1 4/8
21	Daro Kracsun	1/4	-	1 4/8
22	Csentye Onyicza	1/4	-	1 4/8
23	Rusa On	2/4	-	3 6/8
24	Rusa Szim.	1/4	-	1 4/8
	Summa	10 1/4	1	16 4/8

Raportăm cu umilință măritei adunări a nobililor, că notarea de mai sus a pruniștilor a fost întocmită de noi, cu ocazia execuției urbariale. Făcut în satul Barda, ziua 27 iul. 771.

Urmează două peceti imprimată în ceară roșie, însoțite de semnături.

A.S.A., fond P.J.A., seria C.U., dosar nr.14/1771-1785, f.16.

d.42

Conscripția preoților din anul 1782

Buteni: 3 preoți la 232 case.

Ștefan Lupșa, Gh. Lițiu, op.cit., vol.II, fasc.4, f.272.

d.43

Conscripția preoților din anul 1782

Barda: 2 preoți la 51 case.

Ștefan Lupșa, Gh. Lițiu, op.cit., vol.II, fasc.4, f.272.

d.44

Ordin către toți, cu mult respect,

Am primit vestea cu totul tristă în ochii oamenilor de bună credință, care, de fapt se referă la noi: tâlhari foarte ticăloși după prada din Ciuci merg fără frică și în cercul Butyiniensi. Săptămâna trecută au prădat crășma din Iosași în miezul zilei. Crășmarul lipsind de acasă, pe crășmăriță au cruțat-o, dar au luat lucrurile din gospodărie. S-au tras mereu clopotele dar nici un locuitor nu a apărut pentru urmărirea lor. Joi, în 8 a lunii, în satul Honț, lăsându-și puștile afară, păstrându-și numai pistoalele, au fost și la slujbă în biserică [...].

Ladislaus Papp, vicecomite [...].

Iosephus András, m.p., vicenotar.

[...] Comitatul Zarand..., Brad, 13 iulie 1784.

Hurmuzaki Eudoxiu, Documente privitoare la istoria românilor, vol.XV, partea a II-a, (1601-1825), București, 1913, p.p.1752,1753, document nr.3.323.

d.45

Respectabilului și Măritului domn consilier și vicecomite, domn, domn cu multă milostivire, afecțiunea mea cea mai mare,

De trei sau patru săptămâni în districtul Butyiniensis se aude zvonul căinței tâlharilor răufăcători și al regretului faptelor lor, tâlhari care vor să revină după puțină la fapte bune și să obțină iertarea cesară-regală; într-adevăr, având în vedere că până acum am fost mai puțin convins de căința și de intențiile celor asemenea lor și arătasem limpede asta, de acum am ajuns să fac azi o propunere Stăpânirii voastre Respectabile, superiorilor mei și astfel tuturor. În ziua de 12 a acestei luni am stat cu acel domn administrator înarmat care călătorea și căruia i-au ieșit înainte un număr de 35 de haiduci suficient pregătiți pentru tâlhării și l-au oprit din drum; totuși l-au dus cu toată bunăvoința și stima spre satul Dezna și, așa cum se vede din această scrisoare, a ajuns cu mai puțină dificultate; aceștia vor

probabil să acționeze de bună voie cu credință. De fapt, înaintea atingerii domnului administrator Bukovintzki, pusese acele condiții care în mod sigur tindeau spre obținerea milei împărătești și spre o căință adevărată a sufletelor lor, iar unul dintre ei, cu multă putere și credință, pe nume Dan Petru, în timp ce prânzea la mine împreună cu ceilalți domni care erau la acea întâlnire, în satul Butyin a pregătit și a făcut o declarație și anume:

1. că ei sunt, în afară de el, 35 de oameni înarmați;
2. că multe dintre fărâdelegile de care sunt acuzați nu știe cine le-a făcut;
3. că ei, care erau evident haiduci, cer mila împărătească și apelând la mine sau chiar prin intermediul altor superiori vor să facă o cerere la tronul împărătesc, promițând în schimb:
4. ca până la sosirea rezoluției împărătești să nu facă nici o nelegiuire sau pradă,
5. sunt gata să-și încredințeze și armele în mâini de încredere dacă:
6. nu sunt urmăriți nici de braț magistratual nici domnesc,
7. fac și jurământ de credință:
8. ca să dea la mâna magistratului daunele făcute, care sunt mai ales arme,
9. să nu mai facă pe viitor nimic ilicit și nici cea mai mică daună în ale casei,
10. să dea la lumină pe prădătorii nocturni de case și pe ocrotitorii de hoți,
11. se oferă în viitor să ia parte la urmărirea lor ori de câte ori le cere comitatul,
12. dacă nu li se îndeplinește cererea amenințată cu opusele acestora.

Acestea sunt, Respectabile domn vicecomite cele care trebuie să le comunic prin puterea slujbei mele. Acestea fiind scrise de tânărul și supusul cel mai umil, totuși trebuie susținute cu putere: mai întâi pentru că nu eu singur ci noi toți fiind informați de domnul administrator districtual știm foarte bine că au garantat pentru ei cu sufletul sincer și cu inima deschisă. Eu împreună cu domnul administrator suntem convingși de sincera și foarte marea lor căință. S-a făcut ca, onoraților domni, a Respectabilului domn fiscal Török, a domnului judecător Tahy, a asesorului Csomor fiind în același timp înțeleși și concentrați la această însărcinare, să adevărim cererea care poate să se facă pe calea cancelariei în situații asemănătoare circumstanțelor, nu numai pentru mine, care dețin o funcție publică magistratuală ci și pentru oricare alt particular; într-adevăr, considerăm că trebuie mai întâi să anunțăm Respectabila voastră Stăpânire. Aceasta și sperăm că, oricare ar fi riscul întâzierii, este o dificultate mai mică pentru Respectabila voastră Stăpânire a Maiestății sfinte. Respectabile domn vicecomite, mă îndoiesc mai puțin că în judecata și în intențiile mele nu sunt observate multe împotrivă pentru Măreția stăpânire a voastră; într-adevăr, după ce această întâmplare ar fi genuină și de dreaptă credință și astfel cererea prin intermediul meu sau al altora să nu fie cu consecințe periculoase atât pentru poporul nenorocit contribuent, cât și pentru mine sau să revină cu foarte mari temeri și umilință atât pentru liniștea publică cât și chiar pentru evitarea omorurilor, trebuie să rog pe Măreția voastră Stăpânire până când condițiile de mai înainte se pot îndeplini sau să fie cererea la Mărirea Stăpânirii voastre sau, dacă s-ar fi făcut prin intermediul meu, nu ar fi fost greutăți. Căci există primejdie și în acțiune, dar mă tem mai mult după ziua de mâine, adică 17 a acestei luni, că nu pot să-i urmăresc. Afacerea aceasta, Respectabile domn director, având motivele sale că nu vrea să se trimită prin sine, precum și domnul fiscal Török, trebuind să existe părerile altora din datorie, nu se cuvine să iau asupra mea vina, cu atât mai mult nu pot urma un drum asemănător pentru un astfel de lucru (...) fiindcă probabil îmi revine mie foarte bine, și eu însumi, în viitoarea garanție a faptului, aș dori să propun faptul cancelariei, având și aprobarea altora. Mai presus de toate aș stăruii cu umilință să fie dat răspunsul; urmăresc cu întreaga admirație recomandarea.

Respectabile și Măritei voastre Stăpâniri, sclavul umil,

Paulus Stanitslavits, m.p.

d.46

Respectabilului și Strălucitului domn vicecomite, cu multă devoțiune.

Fiind anunțați acum din scrisoare și dezvăluind Comitatului Aradului cele ce au răzbătut până la mine în ceea ce privește afacerea tâlharilor, am fost să văd în ce chip Comitatul Zarand susține urmărirea răufăcătorilor începând din 21 curent și toate însărcinările și acordurile pe care le dau dispozițiile. Nimeni nu va nega că aceste ordine deosebite nu vor atinge securitatea și liniștea publică; dar este necesar ca și Comitatul nostru din Arad să sprijine decent și corespunzător acele dispoziții. În scrisoarea mea, fiind adăugate cele potrivite și drepte și trimițând-o Comitatul Zarand cu o scrisoare domnului nostru vicecomite, au expus un alt mod de a gândi și de a dispune, care, ținând seama de existența tâlharilor la care observasem ascunderea și disperarea inimii și a sufletului, cine mai degrabă dintre cei ce se îngrijesc de liniștea publică pot face ca cererea să fie aprobată mai repede prin mila Tronului împărătesc, acționându-se astfel din necesitate, cunoscând clementa împărătească, și acestea fiind dictate de rațiuni politice, să fie și clementă care să fie administrată de puterea împărătească? Sigur, Respectabile domn, nici eu, nici însuși Comitatul Zarand nu am fost niciodată adepții acestei hotărâri, dimpotrivă, ezit că proiectul meu trebuie aprobat de superiorul nostru vicecomite numai după ce, între altele, fusesem foarte mult de acord, pentru ca la fel cu urmărirea locuitorilor, districtul poate mai puțin dispune de acei locuitori, atât din cauza cointeresării celor ce au casă, măcar în privința tâlhărilor de noapte, cât și a susținătorilor și a celor ce ascund spionii lor; văd că sunt fără nici o teamă și mai versați. Căci dacă voi accepta ceea ce este opus instituirii sfârșitului urmării, adică proiectului meu, ordine cu mare grad de pericolozitate până acum prin consecințe din pricina infidelității urmăritorilor, avem de a ne teme. Asta până acum, dar având în vedere că începând de mâine aștept răspunsul domnului nostru vicecomite, nu prea aş vrea să cunosc intenția lor. Nici eu nu pot să înfățișez ceva sigur Respectabilei Voastre Stăpâniri, afară doar dacă trebuie să observăm din durerea noastră și din ochii triști tâlhării de noapte asemănătoare. Deși ordinele de la Comitatul nostru au fost întotdeauna îndeplinite cu grijă și zel când urmăreau eradicarea similară a răufăcătorilor, cu toate acestea, din pricina corupției adânci a plebei care era infidelă în timpul urmăririlor, avea mulțime mare și întinsă ce folosea pentru sine ocazia, caută să facă o eradicare totală, cu mai mult curaj ca prin locuri mai înalte, din cei care sunt la mijloc, care am văzut, suntem în mod evident împiedicați dat fiind că sunt plătiți de Comitat urmăritori ai celor 24 de tâlhari. Acestea le comunic deocamdată, cu lipsuri, Respectabilei Voastre Stăpâniri și stăruie să ofer recunoștință și venerație Respectabilei Voastre Stăpâniri.

Cu umilință,
Paulus Stanitslavits, jude nobiliar.

Scrisă în târgul Butyin, în 16 iulie 1784.

În concluzie, primesc poruncile domnului nostru vicecomite ca, garantând îndeplinirea condițiilor, să las pe acei tâlhari cu fața curată la case; cu demnitate Respectabilei voastre Stăpâniri trimit scrisoarea anexată pentru cunoașterea faptului și comunicăm Strălucirii Voastre tot ce s-a făcut. Am apoi chiar ordine spre Comitatul

Zarand, dacă vor mai fi înstitute urmăriri și vor intra în comitatul nostru alți răufăcători să ajutăm Comitatul Zarand.

Hurmuzaki Eudoxiu, op.cit., p.p.1753,1754, document nr.3.324.

d.47

Ordin către toți,

Prefectura armelor din Ungaria a dislocat în Comitatul Arad două centurii, atât pentru a împiedica încălcări ale obligațiilor cât și pentru a preveni atacurile jefuitoare și a tâlhăriilor de noapte a vagabonzilor, care să se repartizeze pentru pază în districtul Buttyinensem, în înțelegere cu comitatul, cu oficiile de sare și de tricesimă, orânduiri care, desigur, au fost făcute mai întâi din numărul țaranilor și al recruților înaintea celor două centurii existente, dar neputând să ducă la îndeplinire sarcinile în acest fel, poate fi trimis în districtul Buttyinensem un ofițer cu 50 de soldați, iar prin ordinul acesta să ajungă mai repede la destinație, în 21 august cel mai apropiat: pentru paza oficiului sării din Săvârșin au fost trimiși un caporal, un vicecaporal și 7 soldați. A fost anunțat Consiliul locotenențial iar după examinarea situației necesare, să fie comunicate ordinele prezente. Dat de Consiliul Locotenențial, Posonii, în ziua de 6 septembrie 1784.

[...]

C... Franciscus Skerber, m.p. Ioannes Michalkovich, m.p. [...].

[...]

Hurmuzaki Eudoxiu, op.cit., p.1758, document nr.3.331.

d.48

Preosfințitului și de Dumnezeu Cuvântătorului, Domnului Domnului Petru Petrovici, Episcop Aradului, a Orăzii-Mari și a Hălmagiului, și a Părților care trag cătră aceasta și noao pre milostiv Stăpân.

După porunca Domnului, Preosfinții Sale, am mers la Hălmagi și eu ce am văzut acolo de abe am scăpat. Și, ce-i acolo, să ferească Dumnezeu, care eu nu poci să arăt până voi merge la Domnul, Preosfințieia Sa. Nice acuma nu iaste puțință de a umbla după bani. Numai acolo să-și câștige omul de cap, care eu m'am îngrozit de m'au apucat frigurile foarte rău. Și popi și oameni, toți(i), care pe unde învrăjbiți(i), așa îi la Hălmagi. Și toate curțile domnești, arse și răsipite.

Alta mă rog Domnului, de va ști Domnul ceva răutate pentru noi, să-m' scrie, să mă câștig încătroova; că nu știm ce va fi, cum vedem vremea pă la noi. Precum foarte tare ne-am spăriiat și nu știm ce vom' face.

Rămăind al Domnului slugă mică și plecată în tot ceasul supt mâna domnului, Preosfinții Sale, sărutând dreapta și blagoslovita mână,

Noemvrie, în 4 zile 784.

Gavril, protopop
Buteniului, Bucatoș.

Alta arăt Domnului pentru protopop Athanasie dela Șăbiș, că l-au dus cătanele împărătești și s'au rugat să facă în știre la Domnul pentru dănsul; precum în fer la dus la Arad și pe popa Ghiorghie dela Aldești, că l-au găsit bat în Șăbiș și au suduit cătanele, cum

nu lasă Dumnezeu. Că eu am arătat la domnul că acela popă nu s'au mai trezit de un an, nici și besereca, au să slujască. Pentru aceea eu arăt acumă, iată. I-au prins cătanele împăratului făcând blăstămății și prin alt sat; și să-l țipe Domnul, să nu avem atâta bedă cu ei. Dacă Domnul nu-l va țipa, eu mai mult nu mă voi duce la cafta) lui după nimica. Și să-m' trimeată Domnul să rânduesc altul în loc' lui.

Și pentru Săcășeni arăt Domnului să nu primească dela ei nimica, că așa am înțeles că ei au gătat în sat o sută de zloț(i) să dea la Domnul, să le lasă pe popa Iosif. Și au spus la solgabirău și au zis solgabirău să dea bani la Domnul, apoi să dea de știre că popa Iosif au zis că au cerut Domnul o sută de zloț(i), apoi va fi popă. Că am fost cu popa din Camna la Săcaș și nu lasă popa Iosif. Și, să mă creadă Domnul că, de va lua dela ei, or face rușine Domnului cu varmeghie, cât am eu înțeles. Și acolo popă nu va fi până să va rade popa Iosif, precum nici obijna nu vor să o dea. Și el așa s'au vorbit cu satul, să nu ia nimica dela ei, numai în cinste să l slujască.

Apoi cum va fi popă altul, că ei nu vreau să vină altu, pentru tocmeala lor? Numai să le spună Domnul, mai mult să nu facă val și nevoie.

Ed. I. Găvănescu, Mărturii, Arad, 1940, p.p.34.35. document nr.XIX.

d.49

Buteni. Statistica protopopiatului Buteni întocmită de protopopul Butenilor, Gavril Bucatoș, în 16 martie 1785

Protopopiatul cuprindea: 28 biserici, 36 preoți, Gavril Bucatoș, protopop.

Ed. I. Găvănescu, op.cit., p.48, document nr.XXVI.

d.50

Buteni. Conscripția preoților din parohia Barda, 19 decembrie 1786

Ioannes Ruzeszk hirotonisit în 21 mai 1780, activ; Simion Popovics hirotonisit în 25 iunie 1760, supranumerar.

Ed. I. Găvănescu, op.cit., p.111, document nr.LVIII, tabella I.

Tabel urbarial – târgul cameral Buttyin. Anul 1791

Număr curent	Numele și prenumele	Cantitatea sesțiilor						Robota anuală		Nona în natură	Impozite							Holde		
		Sesiile iobăgești			Zile			Robote cu două vite	Inclusiv cânepa și in palmele		Unt	Funt	Stăneni	Florini	Lemne pentru foc	Fuior de cânepă și in	Claponi		Pui	Oua
		Interior	Exterior	Felul	Bucăți															
					Intravilane în măsuri de	Arături în jugăre	Fânețe în zile coasă	7	8		9	10	11	12	13	14	15		16	17
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17				
	Iobaği (coloni)																			
1	Kolosa Togyer	2/8	2/4	7	3	13	26			1	4/16	4/16	4/8	4/8	3					
2	Argyelan Iorga	5/10	1 1/10	17 4/8	7 4/8	32 2/4	65			1	10	10	1 2/1	1 2/1	7 2/4					
3	Relict: Buna Pask	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13			1	2	2	2/1	2/1	1 2/1					
4	Burza Petru senior	5/10	1 1/10	17 4/10	7 4/10	32 2/1	65			1	10	10	1 2/1	1 2/1	7 2/1					
5	Burza Blag	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13			1	2	2	2/1	2/1	1 2/1					
6	Kolosa Blag	2/10	2/10	7	3	13	26			1	4	4	4	4	3					
7	Kolosa Iosup	2/10	2/10	7	3	13	26			1	4	4	4	4	3					
8	Kolosa Onu	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13			1	2	2	2	2	1 2/1					

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
9	Kolosa Petru	2/10	2/10	7	3	13	26		1	4			4	4		
10	Relict: Kolosa Flora	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	2			2	2	1 2/1	
11	Dobritza Illic	3/10	3/10	10 4/10	4 4/10	19 2/1	39		1	6			6	6	4 2/1	
12	Dobritza Medre	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	2			2	2	4 2/1	
13	Florutz Blag senior	3/10	3/10	10 4/10	4 4/10	19 2/1	39		1	6			6	6	4 2/1	
14	Motz Endrejka	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	2			2	2	1 2/1	
15	Motz Petru	2/10	2/10	7	3	13	26		1	4			4	4	3	
16	Popa Izraille	3/10	3/10	10 4/10	4 4/10	19 2/1	39		1	6			6	6	4 2/1	
17	Popa Ursz	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	2			2	2	1 2/1	
18	Brullta Togyer	4/10	1	14	6	26	52		1	8			8	1	6	
19	Brullta Szav	5/10	1 1/10	17 4/10	7 4/10	32 2/1	65		1	10			10	1 2/1	1 2/1	
20	Brinda Ioszip	3/10	3/10	10 4/10	4 4/10	19 2/1	39		1	6			6	6	4 2/1	
21	Brinda Toma	2/10	2/10	7	3	13	26		1	4			4	4	3	
22	Brinda Petru	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	2			2	2	1 2/1	
23	Brinda Togyer	3/10	3/10	10 4/10	4 4/10	19 2/1	39		1	6			6	6	4 2/1	
24	Popa Iov junior	2/8	2/4	7	3	13	26		1	4/16			4/16	4/8	3	
25	Lorintz Illic	1/10	1/10	3 4/8	1 4/8	6 2/4	13		1	2			2	2	1 2/4	
26	Lusztira Vaszalie	2/10	2/10	7	3	13	26		1	4			4	4	3	
27	Lusztira Togyer	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	2			2	2	1 2/1	
28	Lusztira Mihok	4/10	1	14	6	26	52		1	8			8	1	6	
29	Lusztira Igna	2/10	2/10	7	3	13	26		1	4			4	4	3	
30	Lusztira Szimion	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	2			2	2	1 2/1	
31	Lusztira Petru	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	2			2	2	1 2/1	
32	Lusztira Toma	2/10	2/10	7	3	13	26		1	4			4	4	3	
33	Borle Tudur	3/10	3/10	10 4/10	4 4/10	19 2/1	39		1	6			6	6	4 2/1	
34	Lusztira Szimiedre	4/10	1	14	6	26	52		1	8			8	1	6	
35	Zimbran Szimion	3/10	3/10	10 4/10	4 4/10	19 2/1	39		1	6			6	6	4 2/1	
36	Relict: Kolosa Blag	3/10	3/10	10 4/10	4 4/10	19 2/1	39		1	6			6	6	4 2/1	
37	Popa Petru senior	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	2			2	2	1 2/1	
38	Szirb Szimion	2/10	2/10	7	3	13	26		1	4			4	4	3	
39	Szirb Endrejka	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	2			2	2	1 2/1	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
40	Lukacs Onu	2/10	2/10	7	3	13	26		1	4		4	4	4	3	
41	Lukacs Istok	3/10	3/10	10 4/10	4 4/10	19 2/1	39		1	6		6	6	6	4 2/1	
42	Lukacs Blag	3/10	3/10	10 4/10	4 4/10	19 2/1	39		1	6		6	6	6	4 2/1	
43	Lukacs Lazar	2/10	2/10	7	3	13	26		1	4		4	4	4	3	
44	Lukacs Petru	2/10	2/10	7	3	13	26		1	4		4	4	4	3	
45	Lukacs Ion	2/10	2/10	7	3	13	26		1	4		4	4	4	3	
46	Mang Pask	4/10	1	14	6	26	52		1	8		8	1	1	6	
47	Farkas Illie	1/8	1/4	3 4/8	1 4/8	6 2/4	13		1	2/16		2/16	2/8	2/8	1 2/4	
48	Borle Ursz	3/10	3/10	10 4/10	4 4/10	19 2/1	39		1	6		6	6	6	4 2/1	
49	Retz:Nobz:Funacza Maria	7/10	1 3/10	24 4/10	10 4/1	45 2/1	91		1	14		14	1 6/1	1 6/1	10 2/1	
50	Gottis Dsurds	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	2		2	2	2	1 2/1	
51	Gottis Petru	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	2		2	2	2	1 2/1	
52	Gottis Onn	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	2		2	2	2	1 2/1	
53	Gottis Medre	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	2		2	2	2	1 2/1	
54	Rad Blag	4/10	1	14	6	26	52		1	8		8	1	1	6	
55	Relict: Rad Togyer	3/10	3/10	10 4/10	4 4/10	19 2/1	39		1	6		6	6	6	4 2/1	
56	Lukacs Peti	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	2		2	2	2	1 2/1	
57	Mihutz Kreitsun	5/10	1 1/10	17 4/10	7 4/10	32 2/1	65		1	10		10	1 2/1	1 2/1	7 2/1	
58	Bogdan Gavrilla	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	2		2	2	2	1 2/1	
59	Mihutz Ion senior	5/10	1 1/10	17 4/10	7 4/10	32 2/1	65		1	10		10	1 2/1	1 2/1	7 2/1	
60	Filip Neka	2/10	2/10	7	3	13	26		1	4		4	4	4	3	
61	Mihutz Lupp	3/10	3/10	10 4/10	4 4/10	19 2/1	39		1	6		6	6	6	4 2/1	
62	Mor'kan Gyogy	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	2		2	2	2	1 2/1	
63	Rad Togyer	2/10	2/10	7	3	13	26		1	4		4	4	4	3	
64	Rad Szimion	3/10	3/10	10 4/10	4 4/10	19 2/1	39		1	6		6	6	6	4 2/1	
65	Rad Iorga	2/10	2/10	7	3	13	26		1	4		4	4	4	3	
66	Morar Ion	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	2		2	2	2	1 2/1	
67	Gyura Gyogy	2/10	2/10	7	3	13	26		1	4		4	4	4	3	
68	Perva Mihaly	2/10	2/10	7	3	13	26		1	4		4	4	4	3	
69	Motz Lazar	2/10	2/10	7	3	13	26		1	4		4	4	4	3	
70	Perva Alexander	1/8	1/4	3 4/8	1 4/8	6 2/4	13		1	2/16		2/16	2/8	2/8	1 2/4	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
71	Fika Jakob	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	2		2	2	2	1 2/1	
72	Fika Illie senior	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	2		2	2	2	1 2/1	
73	Fika Igna	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	2		2	2	2	1 2/1	
74	Fika Mikula	2/10	2/10	7	3	13	26		1	4		4	4	4	3	
75	Alexa Mihaly	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	2		2	2	2	1 2/1	
76	Kolosa Illissie	2/10	2/10	7	3	13	26		1	4		4	4	4	3	
77	Horedor Alexa Gyurts	2/10	2/10	7	3	13	26		1	4		4	4	4	3	
78	Petrugan Togyer	3/10	3/10	10 4/10	4 4/10	19 2/1	39		1	4		4	4	4	3	
79	Gligor Ursz	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	6		6	6	6	4 2/1	
80	Zimbran Onn senior	2/10	2/10	7	3	13	26		1	2		2	2	2	1 2/1	
81	Rad Lazar	2/10	2/10	7	3	13	26		1	4		4	4	4	3	
82	Rad Medre	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	4		4	4	4	3	
83	Rad Lupp	2/10	2/10	7	3	13	26		1	2		2	2	2	1 2/1	
84	Gligor Blag	2/10	2/10	7	3	13	26		1	4		4	4	4	3	
85	Fika Illie mediux	5/10	1 1/10	17 4/10	7 4/10	32 2/1	65		1	4		4	4	4	3	
86	Fika Blag	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	10		10	1 2/1	1 2/1	7 2/1	
87	Fika Onn	3/10	3/10	10 4/10	4 4/10	19 2/1	39		1	2		2	2	2	1 2/1	
88	Fika Petru	2/10	2/10	7	3	13	26		1	6		6	6	6	4 2/1	
89	Popa Gyurka	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	4		4	4	4	3	
90	Csismas Togyer	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	2		2	2	2	1 2/1	
91	Gligor Ion	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	2		2	2	2	1 2/1	
92	Gyura Szimion	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	2		2	2	2	1 2/1	
93	Gyura Petru	4/8	1	14	6	26	52		1	2		2	2	2	1 2/1	
94	Horga Onn senior	2/10	2/10	7	3	13	26		1	8/16		8/16	1	1	6	
95	Horga Ursz	1/10	1/10	3 4/8	1 4/8	6 2/4	13		1	4		4	4	4	3	
96	Horga Ioszip	2/10	2/10	7	3	13	26		1	2		2	2	2	1 2/4	
97	Horga Jakob	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	4		4	4	4	3	
98	Horga Trippa	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	2		2	2	2	1 2/1	
99	Horga Gyorgy	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	2		2	2	2	1 2/1	
100	Burza Onn	2/10	2/10	7	3	13	26		1	2		2	2	2	1 2/1	
101	Kocsina Adam	3/10	3/10	10 4/10	4 4/10	19 2/1	39		1	4		4	4	4	3	
									1	6		6	6	6	4 2/1	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
102	Kornya Krecsun	3/10	3/10	10 4/10	4 4/10	19 2/1	39		1	6		6	6	6	4 2/1	
103	Kolosa Medrc	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	2		2	2	2	1 2/1	
104	Kolosa Togyer	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	2		2	2	2	1 2/1	
105	Lugosan Lazar	4/10	1	14	6	26	52		1	8		8	1	1	6	
106	Kolosa Ursz	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	2		2	2	2	1 2/1	
107	Lugosan Mihaly	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	2		2	2	2	1 2/1	
108	Lugosan Mitru	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	2		2	2	2	1 2/1	
109	Burza Petru junior	2/10	2/10	7	3	13	26		1	4		4	4	4	3	
110	Mojsha Blag	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	2		2	2	2	1 2/1	
111	Mojsha Onn	2/10	2/10	7	3	13	26		1	4		4	4	4	3	
112	Mojsha Trippon	5/10	1 1/10	17 4/10	7 4/10	32 2/1	65		1	10		10	1 2/1	1 2/1	7 2/1	
113	Mojsha Szimion	3/10	3/10	10 4/10	4 4/10	19 2/1	39		1	6		6	6	6	4 2/1	
114	Mojsha Igna	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	2		2	2	2	1 2/1	
115	Triff Toma	3/10	3/10	10 4/10	4 4/10	19 2/1	39		1	6		6	6	6	4 2/1	
116	Triff Koszte	1/8	1/4	3 4/8	1 4/8	6 2/4	13		1	2/16		2/16	2/8	2/8	1 2/4	
117	Kodran Petru	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	2		2	2	2	1 2/1	
118	Mojsha Mitru	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	2		2	2	2	1 2/1	
119	Belga Lupp	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	2		2	2	2	1 2/1	
120	Zimbran Onn junior	3/10	3/10	10 4/10	4 4/10	19 2/1	39		1	6		6	6	6	4 2/1	
121	Dragos Togyer	2/10	2/10	7	3	13	26		1	4		4	4	4	3	
122	Tamas Szimedre	2/10	2/10	7	3	13	26		1	4		4	4	4	3	
123	Zimbran Demitru	5/10	1 1/10	17 4/10	7 4/10	32 2/1	65		1	10		10	1 2/1	1 2/1	7 2/1	
124	Florutz Gyogy	7/10	1 3/10	24 4/10	10 4/1	45 2/1	91		1	14		14	1 6/1	1 6/1	10 2/1	
125	Florutz Blag junior	3/10	3/10	10 4/10	4 4/10	19 2/1	39		1	6		6	6	6	4 2/1	
126	Zimbran Ianos	2/10	2/10	7	3	13	26		1	4		4	4	4	3	
127	Zimbran Igna	2/10	2/10	7	3	13	26		1	4		4	4	4	3	
128	Zimbran Petru	4/10	1	14	6	26	52		1	8		8	1	1	6	
129	Roman Flora	2/10	2/10	7	3	13	26		1	4		4	4	4	3	
130	Librutza Ianos	2/10	2/10	7	3	13	26		1	4		4	4	4	3	
131	Librutza Petru junior	2/10	2/10	7	3	13	26		1	4		4	4	4	3	
132	Librutza Petru senior	2/10	2/10	7	3	13	26		1	4		4	4	4	3	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
133	Ferentz Mihaly	1 3/10 2		38 4/10	16 4/1	71 2/1	143		1	1 6/1		1 6/1	2 6/1	2 6/1	16 2/1	
134	Flora Illic	4/10	1	14	6	26	52		1	8		8	1	1	6	
135	Simon Veszn	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	2		2	2	2	1 2/1	
136	Butau Togyer	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	2		2	2	2	1 2/1	
137	Szida Kretsun	2/10	2/10	7	3	13	26		1	4		4	4	4	3	
138	Simon Mihaly	1/8	1/4	3 4/8	1 4/8	6 2/4	13		1	2/16		2/16	2/8	2/8	1 2/4	
139	Triff Szim.	3/10	3/10	10 4/10	4 4/10	19 2/1	39		1	6		6	6	6	4 2/1	
140	Triff Togyer	2/10	2/10	7	3	13	26		1	4		4	4	4	3	
141	Markutz Pask senior	4/10	1	14	6	26	52		1	8		8	1	1	6	
142	Bukatos Van	3/10	3/10	10 4/10	4 4/10	19 2/1	39		1	6		6	6	6	4 2/1	
143	Motz Onn	2/10	2/10	7	3	13	26		1	4		4	4	4	3	
144	Brinda Kuzma	4/10	1	14	6	26	52		1	8		8	1	1	6	
145	Argyelan Flora	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	2		2	2	2	1 2/1	
146	Tamaj Endrejka	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	2		2	2	2	1 2/1	
147	Sztancs Togyer	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	2		2	2	2	1 2/1	
148	Szida Onn	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	2		2	2	2	1 2/1	
149	Musa Trippa	2/10	2/10	7	3	13	26		1	4		4	4	4	3	
150	Poetan Ion	2/10	2/10	7	3	13	26		1	4		4	4	4	3	
151	Krognan Alexa	2/10	2/10	7	3	13	26		1	4		4	4	4	3	
152	Roman Onn junior	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	4		4	4	4	3	
153	Markutz Ursz	6/10	1 2/10	21	9	39	78		1	2		2	2	2	1 2/1	
154	Lupej Petru	2/10	2/10	7	3	13	26		1	4		4	4	4	3	
155	Lupej Iov	2/10	2/10	7	3	13	26		1	4		4	4	4	3	
156	Denilutza Ion	3/10	3/10	10 4/10	4 4/10	19 2/1	39		1	6		6	6	6	4 2/1	
157	Krisan Gyorgy	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	2		2	2	2	1 2/1	
158	Dogyitza Mihaly	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	2		2	2	2	1 2/1	
159	Dogyitza Petru	2/10	2/10	7	3	13	26		1	4		4	4	4	3	
160	Krisan Igna	3/8	3/4	10 4/8	4 4/8	19 2/4	39		1	6/16		6/16	6/8	6/8	4 2/4	
161	Popa Lazan senior	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	2		2	2	2	1 2/1	
162	Krognan Gyorgy	3/10	3/10	10 4/10	4 4/10	19 2/1	39		1	6		6	6	6	4 2/1	
163	Oprez lank	2/10	2/10	7	3	13	26		1	4		4	4	4	3	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
164	Faurc Mark	4/10	1	14	6	26	52		1	8		8	1			
165	Faur Ion	2/10	2/10	7	3	13	26		1	4		4	4			
166	Relicta: Laczi Flora	3/10	3/10	10 4/10	4 4/10	19 2/1	39		1	6		6	6			
167	Motra Petru	3/10	3/10	10 4/10	4 4/10	19 2/1	39		1	6		6	6			
168	Markutz Iszpasz	2/10	2/10	7	3	13	26		1	4		4	4			
169	Florutz Iorga	3/10	3/10	10 4/10	4 4/10	19 2/1	39		1	6		6	6			
170	Faur Marian	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	2		2	2			
171	Filip Iov	3/10	3/10	10 4/10	4 4/10	19 2/1	39		1	6		6	6			
172	Braitz Togyer	2/10	2/10	7	3	13	26		1	4		4	4			
173	Musa Szimedre	2/10	2/10	7	3	13	26		1	4		4	4			
174	Olar Onn	2/10	2/10	7	3	13	26		1	4		4	4			
175	Olar Lazar	2/10	2/10	7	3	13	26		1	4		4	4			
176	Musa Szurds	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	2		2	2			
177	Markutz Blag	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	2		2	2			
178	Markutz Mark	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	2		2	2			
179	Markutz Kretsun	2/10	2/10	7	3	13	26		1	4		4	4			
180	Florutz Zsurds	2/10	2/10	7	3	13	26		1	4		4	4			
181	Florutz Szim.	2/10	2/10	7	3	13	26		1	4		4	4			
182	Markutz Togyer junior	4/8	1	14	6	26	52		1	8/16		8/16	1			
183	Florutz Petru	2/10	2/10	7	3	13	26		1	4		4	4			
184	Florutz Lupp	2/10	2/10	7	3	13	26		1	4		4	4			
185	Tomutza Szimedre	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	2		2	2			
186	Tomutza Szimcon	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	2		2	2			
187	Farkas Andor	4/10	1	14	6	26	52		1	8		8	1			
188	Pankz Ioseph	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	2		2	2			
189	Herbei Ursz	2/10	2/10	7	3	13	26		1	4		4	4			
190	Markutz Ianos	3/10	3/10	10 4/10	4 4/10	19 2/1	39		1	6		6	6			
191	Markutz Nisztor	2/10	2/10	7	3	13	26		1	4		4	4			
192	Sonka Iovan	3/10	3/10	10 4/10	4 4/10	19 2/1	39		1	6		6	6			
193	Popa Toma	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	2		2	2			
194	Buna Iorga	2/10	2/10	7	3	13	26		1	4		4	4			

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
195	Argyelan Szimion	2/10	2/10	7	3	13	26		1	4	4	4	4	4	3	
196	Szib Illie	3/10	3/10	10 4/10	4 4/10	19 2/1	39		1	6	6	6	6	6	4 2/1	
197	Szib Ioszip	2/10	2/10	7	3	13	26		1	4	4	4	4	4	3	
198	Argyelan Szim.	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	2	2	2	2	2	1 2/1	
199	Dants Blag	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	2	2	2	2	2	1 2/1	
200	Argyelan Iank	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	2	2	2	2	2	1 2/1	
201	Argyelan Filip	3/10	3/10	10 4/10	4 4/10	19 2/1	39		1	6	6	6	6	6	4 2/1	
202	Sonka Onyika	4/10	1	14	6	26	52		1	8	8	8	1	1	6	
203	Mozz Irimie	2/10	2/10	7	3	13	26		1	4	4	4	4	4	3	
204	Drilla Mihaly	4/8	1	14	6	26	52		1	8/16	8/16	1	1	1	6	
205	Popa Petru junior	2/10	2/4	7	3	13	26		1	4	4	4	4/8	4/8	3	
206	Popa Peti	3/10	3/10	10 4/8	4 4/8	19 2/4	39		1	6	6	6	6	6	4 2/4	
207	Borle Andri	4/10	1	14	6	26	52		1	8	8	1	1	1	6	
208	Szida Gyorgy senior	4/10	1	14	6	26	52		1	8	8	1	1	1	6	
209	Szida Andri	2/10	2/10	7	3	13	26		1	4	4	4	4	4	3	
210	Szida Flora	2/10	2/10	7	3	13	26		1	4	4	4	4	4	3	
211	Szida Gyorgy junior	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	2	2	2	2	2	1 2/1	
212	Montra Blag	2/10	2/10	7	3	13	26		1	4	4	4	4	4	3	
213	Montra Kretsun	5/10	1 1/10	17 4/10	7 4/10	32 2/1	65		1	10	10	1 2/1	1 2/1	1 2/1	7 2/1	
214	Leszing Petru	3/10	3/10	10 4/10	4 4/10	19 2/1	39		1	6	6	6	6	6	4 2/1	
215	Leszing Blag	3/10	3/10	10 4/10	4 4/10	19 2/1	39		1	6	6	6	6	6	4 2/1	
216	Musa Danilla	5/10	1 1/10	17 4/10	7 4/10	32 2/1	65		1	10	10	1 2/1	1 2/1	1 2/1	7 2/1	
217	Borla Lupp senior	3/10	3/10	10 4/10	4 4/10	19 2/1	39		1	6	6	6	6	6	4 2/1	
218	Breiz Iovan	3/10	3/10	10 4/10	4 4/10	19 2/1	39		1	6	6	6	6	6	4 2/1	
219	Borle Igna	3/10	3/10	10 4/10	4 4/10	19 2/1	39		1	6	6	6	6	6	4 2/1	
220	Breiz Paszk	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	2	2	2	2	2	1 2/1	
221	Breiz Ion	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	2	2	2	2	2	1 2/1	
222	Valkun Paszk	4/10	1	14	6	26	52		1	8	8	1	1	1	6	
223	Borle Lupp junior	3/10	3/10	10 4/10	4 4/10	19 2/1	39		1	6	6	6	6	6	4 2/1	
224	Borle Ioszip	2/10	2/10	7	3	13	26		1	4	4	4	4	4	3	
225	Borle Ion junior	3/10	3/10	10 4/10	4 4/10	19 2/1	39		1	6	6	6	6	6	4 2/1	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
226	Filip Onn	3/8	3/4	10 4/8	4 4/8	19 2/4	39		1	6/16		6/16	6/8	6/8	4 2/4	
227	Filip Kretsun	3/10	3/10	10 4/10	4 4/10	19 2/1	39		1	6		6	6	6	4 2/1	
228	Filip Blag	4/10	1	14	6	26	52		1	8		8	1	1	6	
229	Fika Illic junior	2/10	2/10	7	3	13	26		1	4		4	4	4	3	
230	Lugosan Petru	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	2		2	2	2	1 2/1	
231	Krisan Iov	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	2		2	2	2	1 2/1	
232	Sonka Kosztantin	2/10	2/10	7	3	13	26		1	4		4	4	4	3	
233	Szida Lupp	3/10	3/10	10 4/10	4 4/10	19 2/1	39		1	6		6	6	6	4 2/1	
234	Motz Marian	2/10	2/10	7	3	13	26		1	4		4	4	4	3	
235	Lorintz Miska	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	2		2	2	2	1 2/1	
236	Sonka Vaszalic	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	2		2	2	2	1 2/1	
237	Lusztira Andrejka	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	2		2	2	2	1 2/1	
238	Mihutz Ion junior	2/10	2/10	7	3	13	26		1	4		4	4	4	3	
239	Fika Lazar	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	2		2	2	2	1 2/1	
240	Horga Petru senior	3/10	3/10	10 4/10	4 4/10	19 2/1	39		1	6		6	6	6	4 2/1	
241	Horga Petru junior	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	2		2	2	2	1 2/1	
242	Triff Blag	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	2		2	2	2	1 2/1	
243	Lusztira Kretsun	2/10	2/10	7	3	13	26		1	4		4	4	4	3	
244	Lusztira Mihaly	3/10	3/10	10 4/10	4 4/10	19 2/1	39		1	6		6	6	6	4 2/1	
245	Markutz Lazar	1/10	1/10	3 4/10	1 4/10	6 2/1	13		1	2		2	2	2	1 2/1	
246	Borle Ion senior	3/10	3/10	10 4/10	4 4/10	19 2/1	39		1	6		6	6	6	4 2/1	
	Summa	68 4/8	136 1/4	1918	822	3562	7124		246	68 8/16		68 8/16	137	137	822	

	Inquilini (Jeteri)															
1	Burza Mihaly	2 2/4		1 4/8	1		18		1							
2	Relict:Kolosa Ion	1		3			18		1							
3	Relict:Kolosa Matyas	1 2/10		4 1/10			18		1							
4	Kolosa Illie	1 1/10		3			18		1							
5	Kolosa Mihaly	1		3 2/10			18		1							
6	Dobritza Mark	4 3/10		1 7/10			18		1							
7	Popa Togyer	3/10		2 3/10	4/8		18		1							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
8	Brinda Iov			4/4/10	1/10		18									
9	Lusztira Mikula	3/10		1/6/10	2/1/10		18									
10	Tarkutza Szimedre	1/10					18									
11	Szirb Iguu	3/10		3/4/10			18									
12	Relict: Szirb Blug	1		1/5/10	7/10		18									
13	Donka Mikula	2/10					18									
14	Iloga Mihaly	1/3/10		3/2/10	5/10		18									
15	Iloga Szimion	3/2/10		1/6/10	1/10		18									
16	Iloga Onn junior	3/10		1/5/10	3/10		18									
17	Iloga Togyer	1		1/7/10	1/1/10		18									
18	Dudas Flora	2/2/10		1/5/10			18									
19	Mojisza Mikula	4		2/2/10			18									
20	Mnyertse Iov	6/10		2/5/10			18									
21	Mnyertse Mihaly	3/10		2/5/10			18									
22	Kolosa Lupp	1/4		2/1/8	7/8		18									
23	Donka Petru						18									
24	Sztauroszyk Janos	1					18									
25	Szakats Gyorgy						18									
26	Brassovan Vaszy	1/10					18									
27	Flora Togyer	1			6/10		18									
28	Relict: Simen Petru	2/10		6/10			18									
29	Kosztia Petru	1		1/5/10			18									
30	Roman Onn senior	3/10		1/4/10			18									
31	Kosztia Fidri	4/2/10		1/7/10			18									
32	Markutz Pask junior	2/3/10	2		1/10		18									
33	Musa Flora	2		2/4/10			18									
34	Rosu Toma	2/1/10					18									
35	Fauer Petru	3		6/10			18									
36	Mihutz Togyer	1/2/10		1/5/10	6/10		18									
37	Tomutza Onn	3		4/10			18									
38	Brassovan Gyorgy	2/10		5/10			18									

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
1	Popa Iov, preot, folosește iugăre															
2	Bukatos Gabriel, preot, folosește iugăre															
3	Popa Onn, preot, folosește iugăre															
4	Domeniul folosește iugăre															
5	Livada și fâneața comunității folosesc iugăre															

Noi, cei prezenți, recunoaștem că acest tabel urbanial a fost revizuit și autentificat în mod deschis de către noi. Arad, ziua 20 marti. 791.
Urmează două peceți imprimare în ceară roșie, însoțite de semnături.

A.S.A., fond P.J.A., seria C.U., dosar nr. 27/1771-1834, f.22-29.

Tabel urbarial – satul cameral Gross. Anul 1791

Număr curent	Numele și prenumele	Cantitatea sesilor							Robota anuală		Nona în natură	Impozite							Holde	
		Sesiile iobăgești			Zile				Zile			Funt	Stănjeni	Lemne pentru foc	Furtor de cânepă și in	Unt	Caponi	Pui		Oua
		Interior	Exterior	Felul	Poșon	Arături în jugare	Fânețe în zile coasă	Intravilan în nrșuri de	Robote cu două vite	In locul acestora robote cu										
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	Intregirea intravilanilor după care nu se ia nonă			
	Iobagi (coloni)																			
1	Purva Petru junior	1/8	1/4	3 6/8	1 4/8	6 21/42	13		1	21/168		21/168	21/84	21/84	21/42					
2	Purva Mihaly	1/10	1/10	3 6/10	1 4/10	6 21/10	13		1	21/10		21/10	21/10	21/10	21/10					
3	Purva Pask senior	1/10	1/10	3 6/10	1 4/10	6 21/10	13		1	21/10		21/10	21/10	21/10	21/10					
4	Purva Ion	1/10	1/10	3 6/10	1 4/10	6 21/10	13		1	21/10		21/10	21/10	21/10	21/10					
5	Purva Ursz	1/10	1/10	3 6/10	1 4/10	6 21/10	13		1	21/10		21/10	21/10	21/10	21/10					
6	Purva Medre	2/10	2/10	7 4/10	3	13	26		1	42/10		42/10	42/10	42/10	42/10	3				
7	Purva Blag senior	1/10	1/10	3 6/10	1 4/10	6 21/10	13		1	21/10		21/10	21/10	21/10	21/10					

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
8	Purva Trippa	2/10	2/10	7 4/10	3	13	26		1	42/10		42/10	42/10	42/10	3	
9	Purva Ianos sen.	1/10	1/10	3 6/10	1 4/10	6 21/10	13		1	21/10		21/10	21/10	21/10	1 21/10	
10	Purva On senior	1/10	1/10	3 6/10	1 4/10	6 21/10	13		1	21/10		21/10	21/10	21/10	1 21/10	
11	Sztana Petru	1/10	1/10	3 6/10	1 4/10	6 21/10	13		1	21/10		21/10	21/10	21/10	1 21/10	
12	Purva Togyer medius	1/10	1/10	3 6/10	1 4/10	6 21/10	13		1	21/10		21/10	21/10	21/10	1 21/10	
13	Purva Fironda	2/10	2/10	7 4/10	3	13	26		1	42/10		42/10	42/10	42/10	3	
14	Purva Iosip	1/10	1/10	3 6/10	1 4/10	6 21/10	13		1	21/10		21/10	21/10	21/10	1 21/10	
15	Purva Ianos jun..	1/10	1/10	3 6/10	1 4/10	6 21/10	13		1	21/10		21/10	21/10	21/10	1 21/10	
16	Purva Onn medius	2/10	2/10	7 4/10	3	13	26		1	42/10		42/10	42/10	42/10	3	
17	Purva Igna senior	1/10	1/10	3 6/10	1 4/10	6 21/10	13		1	21/10		21/10	21/10	21/10	1 21/10	
18	Purva Filip	1/10	1/10	3 6/10	1 4/10	6 21/10	13		1	21/10		21/10	21/10	21/10	1 21/10	
19	Purva Togyer jun.	2/10	2/10	7 4/10	3	13	26		1	42/10		42/10	42/10	42/10	3	
20	Blass Petru	1/10	1/10	3 6/10	1 4/10	6 21/10	13		1	21/10		21/10	21/10	21/10	1 21/10	
21	Baba Szav	2/10	2/10	7 4/10	3	13	26		1	42/10		42/10	42/10	42/10	3	
22	Boksa Onn	3/10	3/10	11 2/10	4 4/10	19 21/10	39		1	63/10		63/10	63/10	63/10	4 21/10	
23	Kolotsa Petru	1/10	1/10	3 6/10	1 4/10	6 21/10	13		1	21/10		21/10	21/10	21/10	1 21/10	
24	Purva Adam	3/10	3/10	11 2/10	4 4/10	19 21/10	39		1	63/10		63/10	63/10	63/10	4 21/10	
25	Boksa Ianos	1/10	1/10	3 6/10	1 4/10	6 21/10	13		1	21/10		21/10	21/10	21/10	1 21/10	
26	Pless Onn	1/10	1/10	3 6/10	1 4/10	6 21/10	13		1	21/10		21/10	21/10	21/10	1 21/10	
27	Purva Iov	2/10	2/10	7 4/10	3	13	26		1	42/10		42/10	42/10	42/10	3	
	Summa	4 6/8	9 2/4	142 4/8	57	247	494		27	4 126/168		4 126/168	9 42/84	9 42/84	57	

	Inquilini (jeleri) cu casă															
1	Purva Grozal			3 1/8	3/8		18		1							
2	Purva Petru senior			1 7/10	2		18		1							
3	Purva Igna junior	3/4					18		1							
4	Purva Sztan	1 3/10	4	2/10			18		1							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
5	Purva Togyer senior			2 4/10	1 4/10		18		1							
6	Purva Vaszelic		2/10	6/10	4/10		18		1							
	Summa	3	3	12 5/8	4 5/8		108		6							
	Summa colonorum	4 6/8	9 2/4	142 4/8 57	247	494			27	4 126/168	4 126/168	9 42/84	9 42/84	57		
	Summa inquilinorum	3	3	12 5/8	4 5/8		108		6							
	Summa summarum	4 6/8	12 2/4	155 1/8 61 5/8 247	602				33	4 126/168	4 126/168	9 42/84	9 42/84	57		

Noi, cei prezenți, recunoaștem că acest tabel urbanial a fost revizuit și autentificat în mod deschis de către noi. Arad, ziua 20 marti. 791.
Urmează două peceti imprimare în ceară roșie, însoțite de semnături.

A.S.A., fond P.J.A., seria C.U., dosar nr. 73/1771-1802, f.21.

Arad. Conscripția eparhiei Arad, 20 mai 1793

6. Protopresbiteratul Buteni cuprindea:

3.047 case; 18.119 suflete de enoriași; 36 parochi; 2 capelani; 6 diaconi; Gavril Bucatoș, protopresbiter.

Vasile Popeangă, Mărturie... 1784-1918, p.53, document nr.8.

d.54

Copie

Noi, Francisc al doilea, din mila lui Dumnezeu ales Împărat al Romanilor, întotdeauna August al Germaniei, Ungariei, Boemiei, Dalmației, Croației, Sloveniei, Rege Apostolic, Arhiduce de Austria, Duce de Burgundia și Losharingia, Mare Duce de Etruria, Mare Principe al Transilvaniei, Duce de Milano al Mantuei, Parmei, Comite de Habsburg al Flandrei, Tyrolului, etc., etc., prin cuprinsul celor de față dăm de știre și facem cunoscut tuturor cărora se cuvine: că noi am făcut o descriere, atât Camerei noastre de jos a Regatului Ungariei Aulice, reprezentanta noastră pe lângă acțiunile Majestății, cât și, din motive de utilitate și de comoditate, atât Domeniului Cameral Mutinensis, orașelului Buttyin din Comitatul Arad, încadrat la Ineolis, cât și chiar altor locuri înconjurătoare, pentru a fi administrată de aceeași Cameră a noastră a Regatului Ungariei Aulice, rugându-vă să acceptați realizarea noastră și să o aprobați cu bunăvoință, acordând, aceluiași orașel Buttyin, dreptul să organizeze în fiecare an, de patru ori, târguri sau Piață Anuală liberă și, desigur, prima organizare să se facă în sărbătoarea Purificationis B.H.N., după stilul vechi, a doua organizare, la sărbătoarea Trupului lui Hristos, după stilul vechi, a treia organizare, la sărbătoarea Tăierii capului Sf. Ioan, tot așa, după stilul vechi, sau în luna a noua, septembrie și, în sfârșit, o a patra organizare, în săptămâna dinaintea Nașterii Domnului, după stilul vechi, împreună cu Piețele Săptămânale în ziua Sabatului [...] chiar și în orașelul Buttyin pot fi organizate tot timpul și să se întărească acestea totuși prin adăugirea clară cu declarația că, acolo unde în decursul anilor este fixată dinainte ziua organizării târgurilor în ziua Duminicii sau în Sărbătoarea Pieței și, deci, târgul se întâmplă să cadă în acele zile, atunci va fi organizat sau în Sărbătoarea precedentă sau în cea mai apropiată care urmează, dar niciodată Duminica sau în Sărbătoarea Pieței. Dimpotrivă, îngăduim și permitem cele prezente, printr-un privilegiu binevoitor, ca și în alte locuri înconjurătoare să se organizeze Târguri prevăzute ale zarzavagiilor, exceptând totuși hotărârea Târgurilor anuale libere, sau a Piețelor anuale libere și chiar a celor săptămânale. Prin urmare, pentru voi toți și pentru fiecare negustor, vânzător de tarabă, drumeț și oricât de mulți oameni în floare din șirul acestora, urmărim, aplicăm și întrucâtva certificăm spre predeterminarea a câte patru Târguri anuale, sau Piețe anuale libere, chiar și a celor săptămânale, pentru a se organiza în suprafața orașelului Buttyin: să se grăbească să vie însoțiți cu toți negustorii și cu lucrurile și cu bunurile lor, fără grijă și fără teamă pentru persoane, lucruri și negustori și să acceadă cu desaga în același loc cu toți negustorii, garantându-li-se reîntoarcerea întotdeauna cu valorile, persoanele și cu lucrurile proprii, sub protecția noastră și sub o tutelă specială și aceasta vrem să se aplice și în Piețele din alte locuri publice, să fie peste tot sub ochii tuturor [...]. Dată prin intermediul Fidelului nostru Nobil Sincer [...] și

Magnific, Comite Caroli Palfiy [...], de către Cancelaria Arhiducalului nostru Oraș Vienna, Austria, în ziua 19, luna Ianuarie, Anul Domnului una Mie Șapte sute Nouă zeci și cinci [...]. Înregistrată în protocolul Libro Regia, clasa primă, sub nr. 58, pag. 476 [...]; redată ca mărturie de directorul secretariatului Aulei și Arhivei, Adamus Fabianitus m.p., comitelui Carolus Palfys m.p., Alexius Niveris m.p. [...], ca lege excepțională a târgurilor, în fața Camerei Ungariei Aulice, dar pentru orașelul Buttyin, în anul 1795, în zi de vară, 29 Iulie [...], din vestitul Comitat Arad, în Camera Generală a Târgurilor anuale și a celor Săptămânale, pentru orașelul Buttyin [...], notarul Comitatului Arad, Adalbert T(...) m.p.. Transcrisă și copiată identic după original, de Alaysium T(...), secretarul orașului [...].

C.M.B., mss., f.1-4.

Tabul nr-barbat - total general Botevo, Anul 1909

Numele curent	Numele și prenumele	Cantărea șesilor			Sociile labăgești			Rebana anuala		Vârsta în			Inuștie					Hobbe									
		Interior			Exterior			Rădare cu două vite	În locul acestora mbrăre cu	palmete	Din mare făruri de produse	încluse câneșă și în	Vârsta pe an	Tânjen	Lecore pentru loc	Fruir de câneșă și în	Fruir		Capon	Pui	Oie	În total					
		Intervale în măsură de	Arături în jugare	Frâne în zile enșă	7	8	9																10	11	12	13	14
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17											
	Summa colatorum	68 4/4	136	1918	877	1567	7134																				
	Summa inquilinorum		80 1/4	87	13		1134																				
	Summa summorum	68 4/4	216 2/4	2000	897	1567	8268																				
1	Popa Iov, preot, folosește iugăre																										
2	Buchatos Gabriel, preot, folosește iugăre																										
3	Popa Olin, preot, folosește iugăre																										
4	Domeniul folosește iugăre																										

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
5	Livada și fâneața comunității folosesc iugăre															
	52 1/10															

Noi, cei prezenți, recunoaștem că acest tabel urbanial a fost revizuit și autentificat în mod deschis de către noi. Arad, ziua 14 marti. 1802.
Urmează două peceți imprimare în ceară roșie, însoțite de semnături.

A.S.A., fond P.J.A., seria C.U., dosar nr. 27/1771-1834, f.46-53.

d.56

Tabel urbarial - satul cameral Gross, Anul 1802

Număr curent	Numele și prenumele	Cantitatea sestiilor			Sestiile tobăgești			Robota anuală		Nona în natură	Impozite							Intregirea intravilanilor după care nu se ia nona																					
		3	4	4	Interior	Exterior	Felul	Pojon	Arături în jugare		Fânețe în zile coasă	Zile	Robote cu două vite	In locul acestora robote cu palmte	Din toate feturile de produse inclusiv cănepa și în	Arenda pe an	Lemne pentru foc		Furt de cănepa și în	Furt	Lin	Caponi	Put	Ond	Robote														
																										4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
		4	6/8	9	2/4	142	4/8	57	247	494				27	4,75			4,75	0,5	0,5	5,7																		
	Summa colonorum	3		3		12	5/8	4	5/8	108			6																										
	Summa inquilinorum	4	6/8	12	2/4	155	1/8	61	5/8	247	602			33	4,75			4,75	0,5	0,5	5,7																		
	Summa summarum																																						

Noi, cei prezenți, recunoaștem că acest tabel urbarial a fost revizuit și autentificat în mod deschis de către noi, Anul, zăbuă 14 martie 1802.
Urmează două pecceji imprimare în ceară roșie, însoțite de semnături.

A.S.A., fond P.C.A., seria C.U., document nr. 73/1771 1802, f.22v.3.

d.57

**Impozitul pentru armată în anii 1820-21.
Târgul Buttyin – Gross – Barda**

Districtul Boros Jenoviensis	Totalitatea iugărelor constituite	Cantități ajunse în magazine			
		Ovăz	Fân	Lemne	
		Unități	Unități	Căruțe total	Căruțe predate
Târgul Buttyin-Gross-Barda	3.444 5/8	861	861	13 2/8	4

A.S.A., fond Acta Congregationum, dosar nr.7, f.42.

d.58

Conscripția din anul 1828 – târgul Buttyin

Populația între 18- 60 ani	Iobași	Jeleri	Case	Arături în măsuri de Pojon	Fânețe în zile de cosituri	Suprafața medie cultivată (arături și fânețe) pe o familie
persoane	familii	familii	număr	iugăre	iugăre	iugăre
1.003	425	64	515	2.824	1.059	4,6

Vii în zile de săpă	Boi de jug	Vaci	Juncani	Cai	Meșteșugari breslași
iugăre	număr	număr	număr	număr	persoane
-	565	310	155	45	5 cizmari 2 dogari 1 croitor 1 fierar 1 tinichigiu

Kovács Géza, Conscripția satelor arădene în 1828, Ziridava, nr.XV-XVI, 1987, p.p. 109, 114, 118, 121.

d.59

Tabel urbarial – fârgul cameral Buttyin. Anul 1834

Nunțar curent	Numele și prenumele	Cantitatea sesilor						Robota anuală		Nona în natură	Impozite							Holde
		Sesile iobăgești			Zile			Furt de câneapă și in	Arenda pe an		Sânjenii	Furt de câneapă și in	Unt	Caponi	Pui	Oua		
		Interior	Exterior	Felul	Arături în jugăre	Fânețe în zile coasă	Robote cu două vite										In locul acestora robote cu palmele	
								4	5		6	7	8	9	10	11		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17		
	Iobagi cu pământ în folosință	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3			
1	Borb Togyer	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2			
2	Avramutz Blag	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3			
3	Lusztia Illic	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3			
4	Koszte Florc	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3			
5	Filip Petru	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3			
6	Filip Blag	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3			
7	Maxinan Marian	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3			
8	Popa Mcdrc	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2			

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
9	Perva Iov lui Petru	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
10	Lusztra Szim. lui Passk	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
11	Musa Antoni	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
12	Szida Petru	1/8	1 2/4	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
13	Maxinan Flora	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
14	Csentye Gyorgye	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
15	Botskay Iovan	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
16	Rossu Petru	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
17	Rossu Iuon	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
18	Olar Petru	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	1 1/2	
19	Hodza Flore	1/8	3/4	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
20	Fika Togyer	1/8	3/4	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
21	Perva Petru	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
22	Darov Iank	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
23	Manye Nyika	1/8	2/4	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
24	Moisza Trippon	1/8	3/4	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
25	Moisza Gavrilla	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
26	Bogar Iank	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
27	Perva Passk lui Filip	1/8	3/4	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
28	Perva Sztana	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
29	Brinda Gyorgye	2/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
30	Darov Todor	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
31	Ruzsa Alexa	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
32	Kretz Pavel	1/8	3/4	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
33	Mocz Medre	1/8	3/4	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
34	Mocz Van	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
35	Popa Theodor lui Van	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
36	Argyelan Iuon	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
37	Markutz Iszai	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
38	Bragyan Petru	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
39	Boksa Onn lui Lupp	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
40	Lupel Szemesz Im. Tsd.	1/2	1	1/12	1/12	6/12	11		1	1/2	1/2	1/2	1/1	1/1	1/12	17
41	Lupel Erdesz	2/2	1	1	1	11	26		1	2/2	2/2	2/2	2/1	2/1	1/12	
42	Morosan Blag	1/2	1	1/12	1/12	6/12	17		1	1/2	1/2	1/2	1/1	1/1	1/12	
43	Panydutesa Ioy	2/2	1	1	1	11	26		1	2/2	2/2	2/2	2/1	2/1	1/12	
44	Adanantz Petru	1/2	1	1/12	1/12	6/12	17		1	1/2	1/2	1/2	1/1	1/1	1/12	
45	Lupel Uzz	1/2	1	1/12	1/12	6/12	17		1	1/2	1/2	1/2	1/1	1/1	1/12	
46	Markuz Iskar Im. Blag	1/2	1	1/12	1/12	6/12	17		1	1/2	1/2	1/2	1/1	1/1	1/12	
47	Fika Mitru	1/2	1/4	1/12	1/12	6/12	17		1	1/2	1/2	1/2	1/1	1/1	1/12	
48	Kuzsan Kinstant	1/2	1/4	1	1	11	26		1	2/2	2/2	2/2	2/1	2/1	1/12	
49	Kuzsan Iskar	2/2	1/4	1/12	1/12	6/12	17		1	1/2	1/2	1/2	1/1	1/1	1/12	
50	Kuzsan Mihaly	1/2	1	1/12	1/12	6/12	17		1	1/2	1/2	1/2	1/1	1/1	1/12	
51	Berde Pavel	1/2	1	1/12	1/12	6/12	17		1	1/2	1/2	1/2	1/1	1/1	1/12	
52	Paur Ann	1/2	1/4	1/12	1/12	6/12	17		1	1/2	1/2	1/2	1/1	1/1	1/12	
53	Papa Iusan Im. Gyurgy	1/2	1/4	1	1	11	26		1	2/2	2/2	2/2	2/1	2/1	1/12	
54	Butar Kuzsan	2/2	1/4	1/12	1/12	6/12	17		1	1/2	1/2	1/2	1/1	1/1	1/12	
55	Lupel Todol	1/2	1/4	1/12	1/12	6/12	17		1	1/2	1/2	1/2	1/1	1/1	1/12	
56	Lupel Szam Im. Todol	1/2	1/4	1/12	1/12	6/12	17		1	1/2	1/2	1/2	1/1	1/1	1/12	
57	Paur Onn	1/2	1	1/12	1/12	6/12	17		1	1/2	1/2	1/2	1/1	1/1	1/12	
58	Motre Mitru	1/2	1/4	1/12	1/12	6/12	17		1	1/2	1/2	1/2	1/1	1/1	1/12	
59	Onn Petru Im. Onn	1/2	1/4	1/12	1/12	6/12	17		1	1/2	1/2	1/2	1/1	1/1	1/12	
60	Boksa Bonzulin	2/2	1/4	1	1	11	26		1	2/2	2/2	2/2	2/1	2/1	1/12	
61	Szida Mitru Im. Todol	1/2	1	1/12	1/12	6/12	17		1	1/2	1/2	1/2	1/1	1/1	1/12	
62	Szida Luka	1/2	1	1/12	1/12	6/12	17		1	1/2	1/2	1/2	1/1	1/1	1/12	
63	Motre Onn	2/2	1	1	1	11	26		1	2/2	2/2	2/2	2/1	2/1	1/12	
64	Paur Petru	2/2	1/2	1	1	11	26		1	1/1	1/1	1/1	1/1	1/1	1/12	
65	Kolozsa Marof	2/2	1	1	1	11	26		1	1/1	1/1	1/1	1/1	1/1	1/12	
66	Boksa Coszandiu	1/2	1	1/12	1/12	6/12	17		1	1/2	1/2	1/2	1/1	1/1	1/12	
67	Paur Vaszalye	2/2	1	1	1	11	26		1	2/2	2/2	2/2	2/1	2/1	1/12	
68	Szida Onn	2/2	1/4	1	1	11	26		1	2/2	2/2	2/2	2/1	2/1	1/12	
69	Kuzsan Szimpon	2/2	1/4	1	1	11	26		1	2/2	2/2	2/2	2/1	2/1	1/12	
70	Berde Luputz	2/2	1/4	1	1	11	26		1	2/2	2/2	2/2	2/1	2/1	1/12	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
71	Ana Petru	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
72	Szida Petru lui Szim	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
73	Borle Onu	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
74	Lazing Togyer	1/8	3/4	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
75	Borle Igna	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
76	Braitz Iakob	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
77	Belgye Iuon	1/8	3/4	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
78	Kocsina Flore	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
79	Borle Szimeon	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
80	Galgyan Gyorgye	2/8	1 1/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
81	Valkan Petru	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
82	Raska Togyer	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
83	Braitz Endrei	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
84	Lazing Togyer	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
85	Musa Iuon	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
86	Borle Petru	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
87	Popa Flore	2/8	2/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
88	Lazing Antoni	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
89	Vramika Nikol.	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
90	Moitre Lapadat	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
91	Szida Ursz	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
92	Perva Szim lui Blag	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
93	Borle Mitru	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
94	Borle Iov	2/8	1 1/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
95	Popa Nai	2/8	2/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
96	Zimbran Gyorgye	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
97	Argyelan Thoma	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
98	Borle Mitru	1/8	3/4	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
99	Perva Mcdre	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
100	Szida Todor	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
101	Burza Vann	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
102	Tomye Petru	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1 1/8			1 1/2	1 1/4	1 1/4	1 1/2	
103	Borle Ilianya	2/8	1	7	3	13	26		1 3/8			2 1/8	2 1/4	2 1/4	3	
104	Szida Lup	2/8	3/4	7	3	13	26		1 3/8			2 1/8	2 1/4	2 1/4	3	
105	Fika Iovah	2/8	3/4	7	3	13	26		1 3/8			2 1/8	2 1/4	2 1/4	3	
106	Zimbran Blag	1/8	3/4	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1 1/8			1 1/4	1 1/4	1 1/4	1 1/2	
107	Popa Iov	2/8	1	7	3	13	26		1 3/8			2 1/8	2 1/4	2 1/4	3	
108	Lukats Todor	2/8	1	7	3	13	26		1 3/8			2 1/8	2 1/4	2 1/4	3	
109	Draga Iov	2/8	3/4	7	3	13	26		1 3/8			2 1/8	2 1/4	2 1/4	3	
110	Farkas Lapadat	3/8	3/4	10 1/2	4 1/2	19 1/2	39		1 1/8			1 1/4	1 1/4	1 1/4	1 1/2	
111	Drilla Iovan	1/8	3/4	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1 1/8			1 1/4	1 1/4	1 1/4	1 1/2	
112	Triff Onn	2/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1 1/8			1 1/4	1 1/4	1 1/4	1 1/2	
113	Ruzsa Ianos	2/8	1	7	3	13	26		1 3/8			2 1/8	2 1/4	2 1/4	3	
114	Drilla Gavrilla	1/8	3/4	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1 1/8			1 1/4	1 1/4	1 1/4	1 1/2	
115	Perva Szimcon	1/8	3/4	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1 1/8			1 1/4	1 1/4	1 1/4	1 1/2	
116	Szurb Iov	1/8	3/4	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1 1/8			1 1/4	1 1/4	1 1/4	1 1/2	
117	Perva Iuon	1/8	1	7	3	13	26		1 1/8			1 1/4	1 1/4	1 1/4	1 1/2	
118	Moez Onyika Iui Eindr.	2/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1 1/8			1 1/4	1 1/4	1 1/4	1 1/2	
119	Pless Gligor	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1 1/8			1 1/4	1 1/4	1 1/4	1 1/2	
120	Markutz Szimcon	2/8	3/4	7	3	13	26		1 3/8			2 1/8	2 1/4	2 1/4	3	
121	Markutz Petru	1/8	3/4	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1 1/8			1 1/4	1 1/4	1 1/4	1 1/2	
122	Florutz Onn	1/8	3/4	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1 1/8			1 1/4	1 1/4	1 1/4	1 1/2	
123	Musa Thonna	2/8	3/4	7	3	13	26		1 3/8			2 1/8	2 1/4	2 1/4	3	
124	Borle Szpiridon	2/8	1	7	3	13	26		1 3/8			2 1/8	2 1/4	2 1/4	3	
125	Florutz Endrci	2/8	1	7	3	13	26		1 3/8			2 1/8	2 1/4	2 1/4	3	
126	Markutz Todor	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1 1/8			1 1/4	1 1/4	1 1/4	1 1/2	
127	Florutz Onutz	2/8	3/4	7	3	13	26		1 3/8			2 1/8	2 1/4	2 1/4	3	
128	Dontse Szimcon	2/8	3/4	7	3	13	26		1 3/8			2 1/8	2 1/4	2 1/4	3	
129	Boksa Illic	2/8	3/4	7	3	13	26		1 3/8			2 1/8	2 1/4	2 1/4	3	
130	Tomutza Todor	2/8	1	7	3	13	26		1 3/8			2 1/8	2 1/4	2 1/4	3	
131	Perva Lup Iui Iov	1/8	3/4	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1 1/8			1 1/4	1 1/4	1 1/4	1 1/2	
132	Perva Gyorgy Iui Iov	3/8	3/4	10 1/2	4 1/2	19 1/2	39		1 3/8			1 1/4	1 1/4	1 1/4	1 1/2	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
133	Manye Iov	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
134	Boksa Lupp	3/8	3/4	10 1/2	4 1/2	19 1/2	39		1	3/8		3/8	3/4	3/4	4 1/2	
135	Csentye Vaszalie	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
136	Darov luon	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
137	Florutz Szimeon	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
138	Florutz Szimeon	3/8	1	10 1/2	4 1/2	19 1/2	39		1	3/8		3/8	3/4	3/4	3	
139	Brinda Blag	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
140	Tamas Petru	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
141	Csentye Flore	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
142	Darov Sandru	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
143	Mocz Blag	2/8	2/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
144	Horga Lazar	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
145	Lugozan Togyer	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
146	Popa Vaszalie	1/8	3/4	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
147	Agrizsan Thoma	2/8	2/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
148	Moisza Marian	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
149	Vramika Blag	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
150	Vramika Nikolai	1/8	3/4	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
151	Farkas Szimeon	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
152	Triff Petru	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
153	Maxinan Todor	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
154	Darov luon	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
155	Hodzsa Jakob	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
156	Darov Mihaly	1/8	3/4	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
157	Ruzsa Nikolai	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
158	Popa Szimeon	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
159	Olar Togyer	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
160	Ruzsa Vaszalie	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
161	Popa Cosztandin	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
162	Farkas Costandin	1/8	3/4	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
163	Brinda Mihaly	1/8	3/4	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
164	Ruzsa Szimcon	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
165	Csentye Pettru	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
166	Fika Passk	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
167	Maxinan Flore	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
168	Fika Mittru lui Pett	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
169	Fika Togyer	1/8	3/4	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
170	Olar luon	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
171	Rossu Sztephan	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
172	Rossu Gyorgye	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
173	Farkas Todor	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
174	Popa Pettru lui Luon	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
175	Popa Cosztandin	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
176	Csentye Mihaly	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
177	Bezsan Pettru	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
178	Pettrugan Szimcon	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
179	Pettrugan Todor	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
180	Belgye Endrei	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
181	Pettrugan Todor	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
182	Kodran Iov	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
183	Moisza Mihaly	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
184	Moisza Blag	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
185	Tamas Mikulai	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
186	Kodran Pettru	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
187	Triff Frim	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
188	Triff Pavel	1/8	3/4	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
189	Perva Passk	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
190	Perva Onn	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
191	Fika Lapadat	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
192	Fika Thoma	1/8	3/4	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
193	Fika Marian	1/8	3/4	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
194	Gurban Blag	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
195	Popa Todor	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
196	Fika Gyorgy	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
197	Fika Onn	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
198	Fika Todor lui Lazar	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
199	Triff Szimeon	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
200	Triff Szimeondu	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
201	Simon Filimon	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
202	Kosztie Murg	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
203	Szian Togyer	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
204	Korna Szimeon	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
205	Frentz Iank	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
206	Flore Iov	2/8	1 1/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
207	Flore Iuon	1/8	3/4	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
208	Flore Igna	3/8	3/4	10 1/2	4 1/2	19 1/2	39		1	3/8		3/8	3/4	3/4	4 1/2	
209	Varos Hazza	2/8	2	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
210	Brassay Gyorgy	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
211	Soltes Erzsebeth	1/8	3/4	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
212	Kresztyn Gyorgy	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
213	Tomutza Illic	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
214	Szida Todor lui Ursz	1/8	3/4	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
215	Darov Costandin	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
216	Popa Szimcon	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
217	Perva Iorga	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
218	Mihutz Mihaly	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
219	Zsonka Petrutz	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
220	Horga Lazar	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
221	Lusztra Iov lui Filimon	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
222	Ruzsa Todor	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
223	Argyelan Todor	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
224	Brassotzi Lizikam	2/8	2/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
225	Argyelan Iuon	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
226	Buna Petru	2/8	2/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
227	Buna Iov	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
228	Bukatos Todor	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
229	Gottis Onn	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
230	Gottis Medre	2/8	2/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
231	Sztan Onn	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
232	Perva Szim. lui Igna	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
233	Gurban Pettru	2/8	1 1/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
234	Dobritza Szimeon	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
235	Librutza Pettru	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
236	Librutza Ianos	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
237	Ferentz Gyorgye	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
238	Ferentz Pettru	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
239	Perva Pettru lui Illie	1/8	1	7	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
240	Gurban Onyika	3/8	1	10 1/2	4 1/2	19 1/2	39		1	3/8		3/8	3/4	3/4	4 1/2	
241	Perva Gyorgy lui Endr.	1/8	3/4	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
242	Gyura Iuon	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
243	Roman Szimedre	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
244	Zimbran Onn	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
245	Zimbran Pettru lui Illie	1/8	3/4	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
246	Abrugyan Onn	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
247	Gurban Todor	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
248	Triff Todor	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
249	Zimbran luon lui Ioszip	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
250	Zimbran Illie lui Todor	1/8	3/4	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
251	Zimbran Pettru lui Szim.	1/8	3/4	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
252	Gyura Grinzsa	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
253	Gyura Togyer	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
254	Horga Ioszip	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
255	Horga Togyer	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
256	Horga Onn	1/8	3/4	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
257	Zimbran Iov	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
258	Popa Szimendrie	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
259	Tamas Todor	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
260	Zimbran Steyphan	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
261	Zimbran Steyphan	1/8	3/4	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
262	Szirbutz Damian	1/8	3/4	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
263	Horga Nikolai	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
264	Horga Petru lui Iuon	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
265	Horga Iovan	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
266	Lugozan Petru	1/8	3/4	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
267	Ontse Iuon	2/8	3/4	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
268	Zimbran Todor	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
269	Moisza Szimeon	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
270	Fika Gyorgye lui Passk	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
271	Alexa Blag	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
272	Popa Risza	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
273	Rad Iov lui Lazar	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
274	Gligor Szimeon	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
275	Gligor Todor	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
276	Gligor Onn	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
277	Gyura Szimeon	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
278	Lugozan Illie	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
279	Fika Todor lui Onn	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
280	Popa Dioniszie	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
281	Horga Passk lui Ursz	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
282	Horga Trippon	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
283	Horga Andreika	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
284	Csentye Iuon	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
285	Csentye Cosztandin	2/8	1 3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
286	Csentye Iank	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
287	Mihutz Todor lui Iov	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
288	Mihutz Todor Iui Lupp	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
289	Mihutz Lupp	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
290	Abrugyan Gyorgy	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
291	Mihutz Medre	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
292	Fika Dumitru	1/8	3/4	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
293	Horga Paskutz	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
294	Horga Blag	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
295	Horga Onn Iui Pettru	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
296	Lugozan Todor Iui Mihaly	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
297	Lugozan Mihaly	1/8	3/4	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
298	Lugozan Mitru	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
299	Lugozan Flore	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
300	Gyura Nikolai	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
301	Fika Stiephan	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
302	Zsonka Todor	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
303	Rad Togyer Iui Lupp	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
304	Rad Lapadat	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
305	Rad Todor	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
306	Lugozan Sztiephan	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
307	Lugozan Todor	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
308	Gyura Pettru	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
309	Horga Ion Iui Passk	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
310	Horga Stiephan	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
311	Gyura Todor	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
312	Rad Szimeon Iui Onn	1/8	3/4	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
313	Rad Onn Iui Medre	2/8	2/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
314	Rad Gyorgye	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
315	Kolozsa Antonyi	2/8	2	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
316	Moisza Gyorgye	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
317	Sztepan Togyer	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
318	Fika Ion Iui Pettru	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
319	Fika Ion lui Passk	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
320	Lugozan Onn	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
321	Moisza Trippon	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
322	Rad Onn lui Blag	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
323	Markutz Onn	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
324	Fika Illie	1/8	2/4	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
325	Rad Szimeon	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
326	Rad Todor	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
327	Burza Szimeon	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
328	Zsonka Szimeon	2/8	1 1/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
329	Burza Lazar	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
330	Burza Todor	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
331	Burza Iov	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
332	Maxinan Todor lui Vasz.	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
333	Burza Lazar lui Onn	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
334	Brinda Alexand.	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
335	Sass Ferentz	1/8	3/4	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
336	Koloza Kraesztin	2/8	1 3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
337	Zimbran Van	2/8	1 1/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
338	Koloza Petrutz	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
339	Balazs Iosef	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
340	Brassovan Serban	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
341	Popa Petru lui Iov	2/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
342	Gal Gergel	2/8	1 1/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
343	Lukats Todor	2/8	2/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
344	Szirb Petru Pupului	2/8	2/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
345	Szirb Petru lui Illie	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
346	Szirb Todor	1/8	2/4	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
347	Lusztra Lapadat	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
348	Lusztra Vaszalic	1/8	2/4	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
349	Lusztira Iov	1/8	3/4	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
350	Perva Iov	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
351	Perva Mihali	3/8	3/4	10 1/2	4 1/2	19 1/2	39		1	3/8		3/8	3/4	3/4	4 1/2	
352	Lukats Igna	1/8	1 1/4	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
353	Horga Gyorgyc	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
354	Szrb Damian	1/8	2/4	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
355	Szrb Petru lui Ianbu	1/8	2/4	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
356	Zimbran Iuon lui Szim.	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
357	Lukats Illie	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
358	Lukats Iuon	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
359	Popovits Styephan	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
360	Popovits Pettru	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
361	Finaczi Pettru	2/8	1 1/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
362	Finaczi Mihaly	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
363	Kolozsa Szav	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
364	Mocz Illie	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
365	Kolozsa Pettru lui Togyer	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
366	Kolozsa Todor lui Medre	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
367	Kolozsa Todor lui Togyer	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
368	Togyer Mihaly	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
369	Bezsan Flore	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
370	Ruzsa Nikolai	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
371	Perva Iovan	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
372	Perva Kosztandin	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
373	Perva Todor	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
374	Perva Dumitriu	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
375	Ruzsa Pettru	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
376	Ruzsa Cosztandin	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
377	Ruza Flora	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
378	Brassotzi Lizikam	2/8	1 1/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
379	Popa Mihaly	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
380	Zsonka Gyorgye	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
381	Kolozsa Iov lui Todor	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
382	Dobritza Gyorgye	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
383	Butar Mihaly	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
384	Kolozsa Petru Onu	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
385	Farkas Illie	1/8	3/4	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
386	Simon Togyer	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
387	Dobritza Onn	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
388	Lukats Onutz	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
389	Popa Iuon lui Dumitru	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
390	Lukats Petru	1/8	2/4	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
391	Brolla Todor	2/8	2/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
392	Brolla Simon	1/8	3/4	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
393	Popa Iuon lui Gyorgye	1/8	3/4	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
394	Mocz Iov lui Mari	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
395	Kolozsa Iuon	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
396	Dobritza Mihali	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
397	Perva Endrei	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
398	Mocz Onn lui Mar.	4/8	1	14	6	26	52		1	4/8		4/8	1	1	6	
399	Darov Mikulai	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
400	Lukats Nai	1/8	3/4	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
401	Lukats Ioszip	1/8	3/4	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
402	Mihutz Petru	1/8	3/4	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
403	Mocz Petru	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
404	Mocz Iov lui Petru	1/8	3/4	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
405	Mocz Szimeon	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
406	Brinda Thoma	1/8	3/4	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
407	Perva Mihaly lui Blag	1/8	3/4	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
408	Perva Ignutza	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
409	Brinda Iuon	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
410	Brinda Nikolai	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
411	Lukats Todor lui Is.	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
412	Lorintz Lapadat	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
413	Ruzsa Vaszalic	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
414	Brinda Stiephan	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
415	Bogar Iank	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
416	Popa Onn	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
417	Brolla Moiswa	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
418	Korna Mikulai	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
419	Brolla Gavrilla	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
420	Brinda Ioszip	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
421	Brinda Endrei	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
422	Lusztra Lupp	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
423	Lusztra Iovan	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
424	Lusztra Onutz	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
425	Lusztra Antonyi	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
426	Lusztra Vaszalic	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
427	Lusztra Mittru	1/8	1	3 1/2	1 1/2	6 1/2	13		1	1/8		1/8	1/4	1/4	1 1/2	
428	Lusztra Gyorgyc	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
429	Lusztra Iuon	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
430	Ierkosan Gyorgy	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
431	Lusztra Endreyika	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
432	Dontse Vaszallie	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
433	Lusztra Iorga	2/8	1	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
434	Zumbran Blag	2/8	3/4	7	3	13	26		1	2/8		2/8	2/4	2/4	3	
	Total	90	391 3/4	2520	1080	4680	9360		434	90		90	180	180	1080	

	Zileri cu casa															
1	Filip Iuon	1					18									
2	Filip Ianos	1					18									
3	Filip Gyorgyc	1					18									
4	Musa Kisana	1					18									

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
5	Blidar Reveka		1				18		1							17
6	Illyiana Gyorgy		3/4				18		1							
7	Hodzsa Togyer		3/4				18		1							
8	Hodzsa Petru		3/4				18		1							
9	Hodzsa Todor		1				18		1							
10	Moisza Szimeon		3/4				18		1							
11	Laudan Tanaszic		3/4				18		1							
12	Perva Kretsun		3/4				18		1							
13	Danilutza Filimon		1				18		1							
14	Csuta Blag		1				18		1							
15	Rossu Theodor		3/4				18		1							
16	Perva Szimeon		1				18		1							
17	Luppei Illie		1				18		1							
18	Popa Todor lui Riszia		1				18		1							
19	Filip Onn		1				18		1							
20	Boksa Onn lui Illie		3/4				18		1							
21	Krizsan Iuon		3/4				18		1							
22	Florutz Onn		3/4				18		1							
23	Szarak Togyer		1				18		1							
24	Morkan Vaszaic		1				18		1							
25	Szida Mittru		1				18		1							
26	Olar Ursz		3/4				18		1							
27	Braitz Togyer		1				18		1							
28	Krizsan Petru lui A.		3/4				18		1							
29	Borb Stiephan		3/4				18		1							
30	Perva Gyorgy		3/4				18		1							
31	Toma Marian		3/4				18		1							
32	Philip Mihaly		3/4				18		1							
33	Borle Endrei		1				18		1							
34	Popa Mihaly lui Todor		3/4				18		1							
35	Madosa Mihaly		1				18		1							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
36	Popa Mittru		3/4				18		1							
37	Zsonka Onyika		1				18		1							
38	Popa Mittru		3/4				18		1							
39	Bonkes Szimcon		3/4				18		1							
40	Markutz Medre		1				18		1							
41	Ana Vaszalie		3/4				18		1							
42	Iovanutz Luka		1				18		1							
43	Florutz Dumittru		1				18		1							
44	Boszko Athanaszic		1 1/4				18		1							
45	Boszko Athanaszic		1 1/4				18		1							
46	Iovits Alexa		1 1/4				18		1							
47	Boksa Todor		3/4				18		1							
48	Mocz Onyika		3/4				18		1							
49	Boszko Tanaszic		2/4				18		1							
50	Tomutza Iuon		1				18		1							
51	Olah Mihaly		3/4				18		1							
52	Lusztra Mihaly		1				18		1							
53	Hodzsa Blag		3/4				18		1							
54	Szurb Lazar		3/4				18		1							
55	Perva Ion		1				18		1							
56	Alexa Murg		1				18		1							
57	Szitan Szimeon		1				18		1							
58	Roman Pettru		3/4				18		1							
59	Morar Gyorgyc		1				18		1							
60	Gligor Todera		3/4				18		1							
61	Popa Marinka		1				18		1							
62	Kocsina Gyorgyc		3/4				18		1							
63	Buna Iuon		3/4				18		1							
64	Brinda Todor		3/4				18		1							
65	Tamas Stiephan		1				18		1							
66	Dezso Mihaly		1				18		1							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
67	Szvatils Peter		3/4				18		1							
68	Cserni Gyurka		3/4				18		1							
69	Gal Sándor		1				18		1							
70	Perva Mihály Iú Medre		1				18		1							
71	Triff Koszte		1				18		1							
72	Popa Iuon		3/4				18		1							
73	Horky Istváy		3/4				18		1							
74	Horky Istváy		3/4				18		1							
75	Brassai Nikolai		1				18		1							
76	Szerentses Adam		1				18		1							
77	Voina Mariutza		1				18		1							
78	Iovits Iov		1				18		1							
79	Csatils Istváy		1				18		1							
80	Pankli Örökössei		2				18		1							
81	Groff Khönigszeg Zsigmond		3/4				18		1							
82	Bakti Miklos		1				18		1							
83	Gyulai Stephan		2/4				18		1							
84	Farkas Mihály		1				18		1							
85	Groff Khönigszeg Zsigmond		2				18		1							
86	Fehér Iános		3/4				18		1							
87	Pier Mihály		3/4				18		1							
88	Balazs Ioseff		2/4				18		1							
89	Ivanetz Luka		1				18		1							
90	Gottis Gyorgye		3/4				18		1							
91	Gottis Marinka		2/4				18		1							
92	Rapoldi Zsigmond		1/4				18		1							
93	Bogdan Marton		1				18		1							
94	Horky Istváy		1				18		1							
95	Horky Istváy		1 3/4				18		1							
96	Insitoris Örökössei		3 2/4				18		1							
97	Perva Stephan		3/4				18		1							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
98	Klandinyi Antal		3/4				18		1							
99	Tafferner Antal		3/4				18		1							
100	Kriszta Petru	1					18		1							
101	Gurban Gyorgye	1					18		1							
102	Moisza Onn	3/4					18		1							
103	Todor Mihaly	3/4					18		1							
104	Zimbran Togyer lui Ianc	1					18		1							
105	Lukats Illie	1					18		1							
106	Hodza Petru	1					18		1							
107	Közseg Malma	1 3/4					18		1							
108	Rad Iov lui Illie	3/4					18		1							
109	Mocz Valentin	1					18		1							
110	Kutnyik Styephan	3/4					18		1							
111	Burza Onn lui Illie	1					18		1							
112	Tekzer Antal	2					18		1							
113	Faur Gyorgy	3/4					18		1							
114	Pinterits Özvegyc	3/4					18		1							
115	Muller Sebesteny	3/4					18		1							
116	Bolovar Pavel	2/4					18		1							
117	Perva Kretsun lui D.	3/4					18		1							
118	Lajgo Antal	3/4					18		1							
119	Lipinyitzky Ferentz	1 1/4					18		1							
120	Foris Karol	1					18		1							
121	Brassovan Gyorgy	1 2/4					18		1							
122	Toth Styephan	1					18		1							
123	Groff Khönigszeg Zsigmond	1					18		1							
124	Brinda Passk	1					18		1							
125	Vajka Alexa	1					18		1							
126	Perva Alexandru	1					18		1							
127	Kolozsa Passk	3/4					18		1							
128	Farkas Iov	3/4					18		1							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
129	Varga Janos		2/4				18		1							
130	Brinda Igna		1				18		1							
131	Dobritza Illie		3/4				18		1							
132	Lukats Gyorgye		3/4				18		1							
133	Brinda Illie		1				18		1							
134	Krissan Juon		1				18		1							
135	Brolla Mikulai		1				18		1							
136	Popovits Szyephan		1				18		1							
137	Gal Pal		3/4				18		1							
	Total		127 2/4				2466		137							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
	Intravilane neocupate															
1	Neocupat		1				18		1							
2	Neocupat		1				18		1							
3	Neocupat		1				18		1							
4	Neocupat		1				18		1							
5	Neocupat		1				18		1							
6	Neocupat		1				18		1							
7	Neocupat		1				18		1							
8	Neocupat		1				18		1							
9	Neocupat		1				18		1							
10	Neocupat		1 2/4				18		1							
11	Neocupat		1 1/4				18		1							
12	Neocupat		1				18		1							
13	Neocupat		1				18		1							
14	Neocupat		1				18		1							
15	Neocupat		1				18		1							
16	Neocupat		1				18		1							
17	Neocupat		1				18		1							
18	Neocupat		1				18		1							
19	Neocupat		3/4				18		1							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
20	Neocupat		1				18		1							
21	Neocupat		1				18		1							
22	Neocupat		1				18		1							
23	Neocupat		3/4				18		1							
24	Neocupat		2/4				18		1							
25	Neocupat		3/4				18		1							
26	Neocupat		2/4				18		1							
27	Neocupat		3/4				18		1							
28	Neocupat		3/4				18		1							
29	Neocupat		1				18		1							
30	Neocupat		3/4				18		1							
31	Neocupat		3/4				18		1							
32	Neocupat		3/4				18		1							
33	Neocupat		1				18		1							
	Total		30 3/4				594		33							
	Zileri fărã casã															
1	Bolantzly Ferentz						12									
2	Kett Ianos						12									
3	Fehér Pal						12									
4	Habruch Gyorgy						12									
5	Rohoretzer Iaros						12									
6	Rohoretzer Ioseff						12									
7	Heger Karoly						12									
8	Szirb Pavel						12									
9	Racz Ianos						12									
10	Gyura Lupp						12									
11	Lukats Tanaszic						12									
12	Rad Szimeon						12									
13	Perva Iov						12									
14	Lustra Styephan						12									

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
15	Dobritza Iov						12									
16	Triff Filip						12									
17	Gottis Iuon						12									
	Total						204									
	Intravilane libere															
1	Parohie romano-catolică	1	1 2/4	28	12											
2	Casă parohială ortodoxă	1	1 1/4	28	12											
3	Casă parohială ortodoxă	1	3/4	28	12											
4	Casă parohială ortodoxă	1	3/4	28	12											
5	Școală romano-catolică		1 1/4													
6	Școală ortodoxă		1													
7	Locuință de serviciu comitatuală		1/4													
8	Locuință pretorială		2													
	Total	4	9 3/4	112	48											
	Totalurile adunate															
	Iobagi cu pământ în folosință	90	391 3/4	2520	1080	4680	9360		434 90		90	180	180	1080		
	Zileri cu casă		127 2/4				2466		137							
	Intravilane neocupate		30 3/4				594		33							
	Zileri fără casă						204									
	Intravilane libere	4	9 3/4	112	48											
	Totalurile adunate	94	559 3/4	2632	1128	4680	12624		604 90		90	180	180	1080		

Acest tabel urban, care conține drepturile și îndatoririle iobagilor din târgul Butyin, editat după ultimele măsurători, corespunde în totalitate cu realitatea, fapt pentru care îl recunoaștem și îl susținem.

Butyin, a 15-a zi a lunii Sfântului Andrei, 1834.

Urmează cinci peceti imprimare în ceară roșie, însoțite de semnături.

Bârsa, (10) 22 Mai 1834.

Stimate Domnule Prim-Vicecomite!

Umblând pe la școlile aflate în subordinea mea, din diferite surse am aflat că ordinea, liniștea și pacea sufletească a oamenilor din unele comune sunt deranjate de unii care ar avea tocmai datoria de a menține pacea și înțelegerea în comune, conturbând astfel și activitatea învățătorilor din acele localități. Având obligația de a semnala asemenea cazuri și oameni forurilor înalte în scopul examinării lor, îndrăznesc să raportez Domnului Prim-Vicecomite că notarul din Buttyin, Horchi István, nefiind mulțumit cu faptul că în ziua de Paște a valahilor, când poporul a ieșit de la slujba din biserică, băgându-se printre ei, i-a scandalizat, profanând biserica ortodoxă, a încercat și să-i determine să treacă la credința unită (greco-catolică). Întrucât, atunci, nu a avut succes, ieri, mai mulți locuitori au fost chemați la el cu scopul de a-i determina să-și schimbe credința, întocmind o listă cu numele lor. Poate că a fost doar un pas greșit, iertabil, cu toate că și-a depășit atribuțiile, dar mă îngrijorează faptul că, după cum mi-au relatat primarii, alaltăieri, și-a extins activitatea până aici, la Bârsa. Primarii erau nedumeriți de faptul că susnumitul a încercat să-i determine și pe ei să-și schimbe religia pe care o cultivă de atâta vreme în pace. Conform legilor eroicele noastre țări practicarea religiei ortodoxe este liberă, religia ortodoxă are drepturi egale cu catolicismul, ba mai mult și credința evreilor are o oarecare libertate. Vă rog cu umilință ca susnumitul notar din Buttyin, Horchi István, care prin faptele sale conturbă pacea și liniștea sufletească, precum și notarul din Satul Rău, Simonyi Márton care, duminica trecută, în prezența mea i-a apostrofat pe ortodocși cu cuvântul vicleni, să fie amândoi trași la răspundere. Este un lucru nepermis ca unii notari, cu atâta fanatism să încerce cu orice preț să minimalizeze credința ortodocșilor, a căror religie există de o mie și câteva sute de ani și, totodată, să ignore legile țării noastre dragi.

Supusul Dv.,
Püspöky János
Director și Inspector școlar din partea Comitatului Bihor.

Gheorghe Ciuhandu, Episcopii Samuil Vulcan și Gherasim Raț, Arad,
1935, p.p.461,462, document nr.65.

d.61

Carloviț, (11) 23 Mai 1834.

[...] Așadar, raportăm Cancelariei de Curte, prin actul din partea prefectului cameral Josephum Markovits, care explică în câteva rânduri, că în interesul populației este schimbarea barbarului instigator, din localitatea Buttyin, proprietatea Baronului Dietrich, om respectat. Notarul local, pe nume Horchy, se poartă cum nu trebuie față de localnici; ba chiar Protopopului Theodorum Popovits i-a înjurat religia în fața mulțimii, adresându-i cu nechibzuință și îndrăzneală cuvinte jignitoare. Prin această petiție cerem să fie pedepsit cu închisoare, pentru ca fapta lui să fie, neîndoielnic, cunoscută și de urmași [...].

(...) ziua 23 Mai 834, umilul Dumneavoastră supus, Stephanus Stratimirovits m.p.

Gheorghe Ciuhandu, op.cit., p.463, document nr.66.

d.62

Butyîn, 15 (27) Apr. 1835.

Noi, mai jos numiții, locuitori ai târgului Butyîn, cu conștiința sufletului nostru dăm dovadă despre modul în care notarul nostru Horky István a blestemat religia noastră de veche credință rostind următoarele cuvinte: Curvească dracu cu voi români și legea voastră, și cu popii și vlădicii și mitropolitu vost, osândească Dumnezeu pe voi români spurcați și legea voastră, câini și lotrii; și tot atunci, Paștele, Biserica și toți Sfinții noștri au fost înjosiți și negați cu înjurături groaznice, adăugând că icoanele din biserica noastră nu sunt decât niște superstiții muieresti.

Că aceste groaznice înjurături și negări au fost rostite în fața noastră, de susnumitul notar Horky, cu conștiința sufletului nostru suntem gata oricând să depunem mărturie.

Pentru o mai mare credibilitate trimitem această scrisoare, întărită cu numele nostru, cu semnătura și cu semnul crucii mâinilor noastre.

Scrisă la Butyîn, aprilie 15, 835.

Și eu am auzit înjurăturile groaznice de mai sus.

n.s.(nobil) Dezső Mihály.

Luştrea Ioan*, Brânda Simeon*, Lucaci Todor*, Dan Constantin, Cornea Nicolae, Zimbran Iuon, Lupei Andrei și Farcaș Mihai*.

Adeptii Sfintei Biserici a Maicii din Răsărit, din târgul Butyîn.

Gheorghe Ciuhandu, op.cit., p.549, document nr.124.

d.63

Încă din anul 1833 am fost înștiințați de funcționarii baronului Dietrich din Pâncota și de subprefectul Comitatului Arad că locuitorii târgului Butyîn (parte a moșiei Dietrich), care nu posedă animale de tracțiune și nici nu le vor procura în termen de trei ani își vor pierde pământurile urbariale, acestea urmând să fie date altor localnici, proprietari de animale, capabili să-și achite datoriile. Dar, spre durerea noastră, o mare nenorocire s-a abătut pe capul nostru, pentru că termenul hotărât, de trei ani nu a fost respectat, ci după prima iarnă ni s-a luat pământul. Noi, contribuabilii săraci, nu am putut face așa de repede rost de animale. În consecință, pământul rămas de la tații noștri și lucrat de strămoșii noștri a fost răpit unui număr de 56 familii și donat de funcționarii moșiei unor localnici mai înstăriți, iar altor 48 de consăteni, e drept și ei ceva mai înstăriți, dar fără animale de

---

* Cei patru inși, însemnați cu *, au confirmat cele afirmate, prin jurământul prestat pe sf. Evanghelie, în catedrala din Arad, la 19 Iunie (1 Iulie) 1835, înaintea unei delegații consistoriale compusă din 3 asesori și un profesor de teologie.

tracțiune în urmă cu șase ani, le-au fost lăsate pământurile, tot ca un fel de cadou, împingându-ne pe ceilalți la foamete, aruncându-ne pe drumul cerșetoriei, afundându-ne în lipsă de hrană. Cu inimile rănite de pierderea pământurilor și de lipsa hranei, atât pentru noi cât și pentru copiii noștri, ne-am adresat jurisdicției domnești pentru reprimirea terenurilor. Aici ne-am întâlnit cu 25 de consăteni care au primit pământ în plus de la funcționarii domeniului. Impresionați de soarta noastră jalnică, ei au fost de acord să ne restituie pământul. Și edilii târgului Buttyin și reprezentanții Onorabilului Tribunal Domnesc ne-au permis retrocedarea acestuia. Dar, spre disperarea noastră, lăsându-ne cu inima amară și cu o soartă jalnică, funcționarii domeniului, din răzbunare, deoarece am înaintat numeroase cereri pentru soluționarea situației, nu binevoiesc să ne înlesnească trailul, refuzând să ne pună în drepturi, cu toate că în prezent dispunem de vite de jug. Noi, umilii subsemnați, înconjurați de disperare, și acum după șase ani, cu inima amară și cu ochii înlăcrimați, simțim și ne uităm cum funcționarii domeniului au dat cea mai bună și cea mai fertilă porțiune din pământurile noastre urbariale, altora, care nici atunci când le-au primit, nici după aceea nu a dispus de vite de jug și nici în ziua de azi nu se pot mândri cu așa ceva, dar se uită fără jenă și batjocoritor la soarta noastră jalnică, expusă pericolelor. Domnului nostru Ișpan, Excelențelor Voastre, membrii ai Guvernului Provincial (Consiliul Locotenențial) al Regatului Ungar, vă rugăm cu plecăciune umilă iobăgească pentru a binevoi să puneți la inimă, cu atenție, soarta noastră jalnică, deoarece birăii curții târgului Buttyin sunt stăpâniți de o părținare defavorabilă nouă, în legătură cu cererea de a ne reda pământurile iobăgești. Acești birăi împiedică și se opun redării pământurilor, cu toate că deja două Judecătoria Domnești ne-au promis și au ordonat retrocedarea lor. Cu atât mai mult vă rugăm să interveniți pentru executarea acestor ordine, cu cât majoritatea dintre noi avem animale de tracțiune și, în cazul că vom recăpăta pământurile deținute de strămoșii și tații noștri, ne angajăm, din omenie și din dragoste prietenească, să-i ajutăm și pe ceilalți să și le procure până la termenul stabilit. Vrem să ne ferim de cazurile nefericite și triste (asemănătoare cu al consăteanului Philip Luon, care, opunându-se luării pământului, a fost bătut de Curtea Locotenențială, atât de tare, încât la scurtă vreme a murit). Pentru evitarea acestor cazuri cerem sprijinul Nobilului Comitat. Ne reînnoim cererea cu cea mai mare stimă și rămânem cu plecăciune iobăgească.

Buttyin, septembrie 8, 1839.

Către Excelența Sa Domnul Nostru Palatin, Maiestatea Sa Imperială și Regală Arhiducele Austriac,

Excelența Voastră Consiliul Locotenențial al Regatului Ungar.

Umilii voștri iobași contribuabili.

56 de semnături.

A.S.A., fond P.J.A., Acta Congregationum, 854/1840.

Șematismul venerabilului cler din dieceza Oradea-Mare, ritul greco-catolic, pentru anul 1840

4. Districtul vice-arhi-diaconatului Boros-Sebes (Sebiș).

5. Kertes (Prunișor). Parohia a fost înființată în anul 1834. Biserica are hramul Sf. Arhangheli Mihail și Gavril. Patron: proprietatea religioasă. Paroh: Stephanus Dume, notar districtual.

În filia Buttyin existau 4 greco-catolici. Limba folosită era valacha. (Din anul 1842 se adaugă și filia Boros-Sebes).

Schematismus venerabilis cleri dioecesis Magno-Varadinensis, graeci ritus catholicorum, pro anno 1840, Varadini, p.p.70,71.

Șematismul diecezei Cenad pentru anii Domnului 1842-1843

17. Districtul vice-arhi-diaconatului Aradul de Munte sau Pâncota.

Buttyin. (Bökény), (Târg). Parohia există din 1807. Matricole (înregistrarea nașterilor, căsătoriilor și deceselor – n.n.) din 1781. Biserica are hramul Sf. Ioan Nepomuk. Patron: baronul Josephus Dietrich. Administrator: Paulus Pávelka.

În Buttyin existau: biserică catolică și ortodoxă, 190 catolici, 4 greco-catolici, 3.000 ortodocși (greci neuniți), 6 luterani, 24 calvini, 15 evrei.

Filiile aparținătoare de parohia din Buttyin erau: 1.Almaș, 2.Baltele, 3.Bârsa, 4. Bodești, 5.Bonțeești, 6.Boros-Sebes (Sebiș), 7.Buceava, 8.Cil. 9.Dieci, 10.Feniș, 11.Gurahonț, 12.Hodiș, 13.Mezeș, 14.Honțisor, 15.Iosaș, 16.Iosășel, 17.Kakaro (Joia Mare), 18.Kertes (Prunișor), 19.Chisindia, 20.Cocioba, 21.Crocna, 22.Cuied, 23.Mustești, 24.Prăjești, 25.Roșia, 26.Secaș, 27.Satu-Rău, 28.Sălăgeni, 29.Văsoaia, 30.Zeldiș, (607 credincioși).

32 căsătorii ale catolicilor din parohie, 7 mixte, iar în filii, 115 ale catolicilor și 13 mixte.

Universalis Schematismus Ecclesiasticus venerabilis cleri romano-et graeco-catholici, pro anno 1842-3, Budae, p.p.301,302.

Buttin. Conscripția tuturor preoților cu însemnări despre starea parohiilor și bisericilor în Protopresbiteratul Buttin, existente în anul 844, martie, 13. (Conscripție întocmită de Gavril (Gabriel) Giulani, protopopul Buttin-ului).

1. În localitatea **Buttin** existau: biserică de zid; hramul bisericii era „Bunavestire”; Gabriel Giulani, protopop; Teodor Bucatoș, preot; Mihail Szuts, preot; Ioan Gurban, capelan; 515 case; 2.357 locuitori.

Protopresbiteratul Buttin cuprindea următoarele parohii: 1.Buttin, 2.Bârsa, 3.Aldești, 4.Voivodeni, 5.Mănerău, 6.Șilindia, 7.Dezseő Haza, 8.Luguzău, 9.Camna, 10.Iercoșeni, 11.Hodisș, 12.Cuied, 13.Văsoaia, 14.Chisindia, 15.Cacarău, 16.Cocioba, 17.Revetiș, 18.Almaș, 19.Cil, 20.Bontești, 21.Gurahonț, 22.Honțișor, 23.Zeldiș, 24.Satu Rău, 25.Șoimuș-Buceava, 26.Mădrigești, 27.Secaș, 28.Mustești, 29.Rădești.

A.E.O.R.A., Gavril Giulani, *Consignatio Omnium Parochiarum cum adnotatione Status cuiusvis Parochia et Ecclesiarum in Protopresbiteratu Buttinensi existentium anno 844, document neinventariat.*

d.67

Districtul Borosjenő.
Cercul pretorial (plasa) Butyin în anul 1849

Nr. crt.	Localitatea	Iobagi (extravilan, unități)	Jeleri (extra-vilan, unități)	Intravilan (unități)	Case (număr)	Populația: (români, maghiari, nemți, ș.a.)
1.	Butyin mezőváros	89	123	570	552	2.697
2.	Kakaró falu	9 7/1000	7	62	62	337
3.	Kis India -,-,-	56 5/1000	20	366	364	2.217
4.	Vaszohya -,-,-	21 4/1000	1	108	108	574
5.	Almás -,-,-	75 4/1000	14	384	383	1.999
6.	Bogyest -,-,-	40	23	183	181	822
7.	Musztesd -,-,-	12 4/1000	17	67	67	438
8.	Csill (de Jos) -,-,-	30	19	150	150	740
9.	Kujed -,-,-	48 1/1000	62	316	306	1.540
10.	Hodos -,-,-	17 6/1000	9	97	97	584
11.	Csill (de Sus) -,-,-	24 3/1000	14	132	152	803

Prefectura Arad, anul 1849, act nr.597/849.

d.68

Paris, 22 octomvrie 1849.

[...] În două zile de ostenitoare călătorie prin munți, ajunserăm la Câmpeni. Iancu, pe care îl înștiințasem de sosirea mea, îmi găsisse o colibă într-o pădure în preajma Câmpenilor, unde șazui ascuns o lună de zile. Rușii și nemții mă căta pe moarte și Iancu a fost chemat de două ori la Sibii și cercetat despre mine. Din norocire acturile care ar fi putut compromite pe Iancu, nu era cunoscute nemților și rușilor, și el putu a se desvinovăți și a zice că nu știu unde sunt eu. Românii d-acolo mi-a arătat multă dragoste și jertfire. A fost peste putință să poci căpăta un pașaport sub orice nume. De aceea am hotărît întâi să trec în Moldova, pe ascuns, pe la Toplița, peste munți, și să mă predau moldovenilor ca să mă treacă în Turciea. Pe urmă am găsit ca mai sigur d-a merge la Semlin și a trece la

Belgrad. Industria muntenilor unde mă aflam, este a face și a vinde doniți și ciubăre, și astfel ei pot călători în toată țeara ungurească, fără ca nimeni să-i întrebă de pas. Hotărîi dar a mă face donițar.

Mă bolnăvisem în munți de urît și de nelucrare, mă apucase frigurile și un junghi. Plecai bolnav și osteneala drumului mă făcu sănătos. Am plecat împreună cu Racoviță, Nenișor și Dincă eroul bătăliei de la București cu turcii, ce fusese lângă Iancu. Eu nu vream să[-i] iau, ei au insistat dorind să vie cu mine la Constantinopol. Am loat trei țerani sau moți, cum se numesc acolo, am încărcat tri care mari cu doniți, ne-am spoit cît am putut și ne-am îmbrăcat în zdrențe, că să semănăm a moți, și am pornit la drum prin țeara ungurească, pe la Buteni la Arad. Loaserăm încă de la Iancu afară de răvașele de donițari niște atestaturi supt nume schimbate că sintem din Țeara Românească și că ne-am bătut pentru împăratul împotriva rebelilor maghiari și că mergem pe la Semlin la Belgrad să ne căutăm familia.

După o călătorie de trei zile făcurăm o întîlnire neplăcută. Un tist de gendarmerie* ungur, cu mai mulți gendarmi, ne opri în cale, începu a ne căuta prin cară, subt pretext d-a căuta arme, găsi niște mantale și niște cizme, începu a ne sudui și a zice că le avem de furat de la domni. Nu fu destul că ne luă hainele, dar din nenorocire se găsi un atestat d-acele ale lui Iancu, pe care Nenișor nu îl ascunsese bine, întrebă al cui este. Dincă spuse că e al lui și îndată îl arestuiră și nouă ne dete voie a merge înainte. Se despărți bietul Dincă de noi fără haine, fără bani, căci n-avusei vreme a-i da, avînd banii ascunși. Mi-a părut tare rău de dănsul, căci e un zdravăn băiat și mă îngrijea pe drum. Cred că o fi scăpat de vreme ce e cunoscut că s-a bătut pentru svartzgelbi, și îl știa și ei și rușii. Această întîmplare m-a făcut a schimba drumul și a merge la Lipova, d-acolo pe la Timișoara la Panciova și Semlin.

Am făcut această călătorie în zece zile, vînzînd la doniți din sat în sat și din oraș în oraș. Am trăit rău, dormind tot mereu pe iarbă umedă, în ploae, fără foc, hrănit rău [...].

Adio.

Al tău,
N.Bălcescu.

N. Bălcescu, Corespondență, Opere vol.IV, Ed. Academiei R.P.R., București, 1964, p.p.226,227, document nr.94.

d.69

Arad. Statistica eparhiei Arad, 26 octombrie 1852

6. Protopopiatul Buteni.

1. În localitatea **Buteni** existau: 2.176 locuitori români; 38 elevi; Iov Iovici, învățător; T. Bucatoș, protopop.

Protopopiatul **Buteni** cuprindea următoarele parohii: 1. Buteni, 2. Bârsa, 3. Aldești, 4. Mănerău, 5. Bocsig, 6. Șilindia, 7. Luguzău, 8. Camna, 9. Iercoșeni, 10. Hodiș, 11. Cuied, 12. Văsoaia, 13. Chisindia, 14. Cacărău, 15. Almaș, 16. Cil, 17. Bonțești, 18. Gurahonț, 19. Honțisor, 20. Iacobini, 21. Brazii, 22. Buceava-Șoimuș, 23. Mădrigești, 24. Secaș, 25. Mustești, 26. Bodești.

V. Popeangă, Școala românească... 1821-1867, p.p.97,98.

* Comisar de liniște.

Șematismul diecezei Cenad pentru anul Domnului 1863

II. Districtul vice-arhi-diaconatului Aradul de Munte sau Pâncota.

2. Buttyin. (Bökény). În comitatul Arad. Târg. Parohia a fost înființată și dotată cu ajutorul Exc. Cameram Regiam Hung în anul 1807. Matricole are din anul 1781. Biserica a fost construită în anul 1818 cu ajutorul aceleași Cameram Regiam și are hramul Sf. Ioan Nepomuk. Patron: Prințul D. Joannes Szulkovszki. În filia Boros-Sebes, biserica a fost construită în anul 1837, cu ajutorul comitelui Joannem Königsegg și are hramul Sf. Salvatoris. Paroh: D. Rudolphus Weitersheim, secretar districtual.

În Buttyin existau: biserică catolică, ortodoxă și sinagogă, 231 catolici, 3 greco-catolici, 2.670 ortodocși (greci neuniți), 5 luterani, 12 calvini, 69 evrei. Filiile aparținătoare de parohia Buttyin erau aceleași din anii 1842-43, la care s-au mai adăugat: Berindia, Govojdia, Mădrigești și Revetiș (în total 34), (1.125 credincioși).

Botezați 46. Decedați 49. Limbile folosite între catolici erau maghiara și germana, iar între ortodocși, daco-romana. Învățător în Buttyin: Maximilianus Iglody, copii de vârstă școlară 23, copii care frecventează școala 23 [...].

Schematismus cleri dioecesis Csanádiensis pro anno Domini 1863.
Temesvárini, p.p.61-63.

Arad. Statistica eparhiei Arad, 23 septembrie 1864

6. Protopopiatul Buteni.

1. În localitatea **Buteni** existau: 309 copii recenzați: 180 băieți și 129 fete; 117 copii frecventau școala: 94 băieți și 23 fete; I. Bica, învățător; Popescu Gheorghe, protopop.

Protopopiatul **Buteni** cuprindea următoarele parohii: 1. Buteni, 2. Bârsa, 3. Aldești, 4. Mănerău, 5. Bocsig, 6. Șilindia, 7. Luguzău, 8. Camna, 9. Iercoșeni, 10. Hodiș, 11. Cuied, 12. Văsoaia, 13. Păiușeni, 14. Chisindia, 15. Joia Mare (Cacarău), 16. Almaș, 17. Cil, 18. Bonțești, 19. Gurahonț, 20. Iacobini, 21. Buceava-Șoimuș, 22. Mădrigești, 23. Secaș, 24. Mustești, 25. Bodești.

V. Popeangă, Școala românească...1821-1867, p.107.

Arad. Statistica eparhiei Arad, 21 februarie 1869

5. Protopopiatul Buteni.

1. În localitatea **Buteni** existau: 2.571 locuitori români ortodocși; 80 elevi; Simeon Birdeanu, învățător; Machi Aurel Andrei, protopop.

Protopopiatul **Buteni** cuprindea următoarele parohii: 1. Buteni, 2. Bârsa, 3. Aldești, 4. Voievodeni, 5. Mănerău, 6. Bocsig, 7. Șilindia, 8. Luguzău, 9. Camna, 10. Iercoșeni, 11. Hodiș, 12. Cuied, 13. Păiușeni, 14. Văsoaia, 15. Chisindia, 16. Cacărău, 17. Almaș, 18. Cil, 19. Bontăști, 20. Gurahonț, 21. Honțisor, 22. Brazi, 23. Iacobini, 24. Buceava-Șoimuș, 25. Mădrigești, 26. Secaș, 27. Mustești, 28. Bodești.

V. Popeangă, Școala românească...1867-1918, p.p.220,221, anexa 1.

d.73

Structura administrativă a comitatului Arad în anul 1872, ianuarie 1

Comunele erau grupate în unsprezece plase: 1. Arad, 2. Pecica, 3. Radna, 4. Săvârșin, 5. Șiria, 6. Agriș, 7. Sebiș, 8. Ineu, 9. Butyin, 10. Chișineu, 11. Eleki.

9. Plasa Butyin

Pretor: Argyelan Miklos

Pretor adjunct: Pecskan Șandor

Medic de plasă: Ormay Mor

Jandarm: Nemeth Inre

Moașă: Közmenyi Erzebet

Executor financiar: Onika Demeter, cu domiciliul în Butyin.

Componența plasei: 1. Almaș, 2. Aldești, 3. Butyin, 4. Bodești, 5. Bontăști, 6. Buceava, 7. Bârsa, 8. Cil, 9. Gurahonț, 10. Hodiș, 11. Honțisor, 12. Chisindia, 13. Cacărău, 14. Cuied, 15. Mustești, 16. Mădrigești, 17. Pajzsán, 18. Saturău, 19. Secaci, 20. Văsoaia, 21. Voivodeni, 22. Zöldes.

Total: 20.813 suflete.

A.S.A., fond personal Márki Sándor, Diplomatarium Aradiense, mss., dosar nr.3-4, fasc.4, f.340.

d.74

Recensământul populației din anul 1880

Comitatul Arad, plasa Boros-Sebes

Butyin: case 617, populația 2.769.

1. Populația după religie: ortodocși 2.398, greco-catolici 12, romano-catolici 206, reformați 22, evanghelici 6, evrei 125.

2. Populația după limba maternă: români 2.271, maghiari 283, germani 39, slovaci 18, croați-sârbi 1, alte naționalități 34, străini 3, limba maternă necunoscută 120, alfabetizați 436.

Traian Rotariu și colectiv, Recensământul din 1880, Transilvania, Ed. Staff, 1997, p.p.30,31.

Dezn'a, 11 Decembre 1881

Ieri am fostu coadunati preotii si invetiatorii precum si alti inteleginti si plugari din protopresbiteratele Buteniloru si Ienopolei la conferintia protopresbiterala – in Buteni. Toti la olalta amu potutu fi cam la o suta insi, suma destulu de suficienta pentru a deduce cá adunarea a adusu concluse in numele intregului tienutu. – Eu cunoscu Butenii din anulu 1847. de candu am inceputu a cercetá scól'a de acolo, ce statea in bunu renume sub conducerea betranului invetiateriu Iovu Ioviciu de fericita pomenire; de atunci am cercetatu in continuu convenirile din acelu locu si potu dice, cá nici un'a din din aceste conveniri nu m'a surprinsu, ca-si acést'a de ieri nu numai pentru numerulu celoru presinti, ci mai vertosu pentru reusit'a ei splendida si instructiva, in câtu ar fi facutu onóre ori-carui orasiu mai mare. – Se cade deci ca onoratulu publicu se fia informatu despre decursulu ei.

La 9 óre in aceea-si dia sunetulu clopotului dela biserica'a din Buteni anuntia intr'unirea festiva, si membrii conferintiei cu incetulu se apropiu la adunare, carea abia s'a potutu deschide la 10. óre, de óra-ce timpul era fórté neplacutu, si sosirea celoru din provintia era impededata [...] invetiatoriulu primariu din Buteni Georgiu Popoviciu ne-a incantatu cu opulu seu despre „*influinti'a cantarii bisericesci asupra evlaviei crestiniiloru si asupra desteptarii poporului*” demustratu prin patru choruri dela scól'a din Buteni: unulu alu fetitieloru, alu doilea alu scolariloru mici alu treilea alu scolariloru din clas'a dsale si alu patruea alu adultiloru [...]. Nu potiu inse se nu radicu acuma cantarile esecutate de cele patru choruri amintite. Inchipuiti-ve nisce fetitie in vestiminte serbatoresci – nationali cu glasu angerescu sub conducerea unei invetiátore intielepte – in câtu potu ele delectá prin unu „Cuvinesse cu adeveratu” cantatu precisu si placutu, cand ele canta cantari nationali ca „Coron'a Moldovei” s.a. unu choru de copilasi de 6-9 ani care canta pricésn'a, apoi „calca romane” s.a. priviti unu altu choru alu scolariloru mai mari fórté bine exercitatu, care canta tóte ceremoniele, colindele, glasurile, irmósele si multe cantari nationali: intre cari ne-a incantatu „irmosulu pasceloru” si multe cantari nationali, dar candu a cantatu chorulu adultiloru, ne credeamu intr'unu concertu esecutatu de cantareti exercitati, de si chorulu e inca teneru de abia de dóue luni precum am intielesu.

Dupa tóte aceste Dlu presiedinte recomanda scól'a din Buteni, pentru cei cari voiescu a-si pregati pruncii sei pentru gimnasiu, séu preparandia infutisindu-ni-o de scóla de modelu, precum adeca cu bucuria ne-am si convinsu despre ea. – Totu cu acésta ocaziune s'a decisu a se infiintiá o biblioteca protopresbiterala, si dlu protopopu alu Buteniloru fu rugatu a colectá carti si alte oferte pentru ea [...]. M'a surprinsu placutu si presinti'a preotului rom. cat. din Buteni, carele – precum se vede – afara de pretenia se pricepe si la colegialitate. – Nici acea nu potiu intrelasá fara accentuare, cá de-si era plóua, totusi amblamu pe uscatu pe strade, cáci antisti'a comunala a pavatu caile pana la usi'a scolei si pana la usi'a bisericeii.

Ferice de o suta de-ori ferice de asia tractu si comun'a care are astufeliu de conducatorii.

Meletie Fauru
presbiteru.

Biserica și Școala, 20 decembrie 1881/1 ianuarie 1882, nr.51, p.p.405, 406.

Budgetul ministerului de culte.

Discuție în chestia de naționalitate

Sedința din 5 Februarie 1886. Să discută pe articole budgetul ministerului de culte și instrucțiune publică. Ia cuvântul deputatul român **Constantin Gurban** și rostește cuvântarea următoare:

<<Onorată casă! Când doresc să vorbesc și eu la această parte a budgetului declar înaintea, că cu cuvântarea mea nu ași dori să provoc o nouă discuție, și de aceea voiu evita orice enunțări, care după părerea mea ar putea să dea ansă la vehemente răspunsuri. Și o fac aceasta în scopul înțelegerii reciproce. O fac, pentruca eventual din vorbele mele răstălmăcite să nu poată scoate nimeni argumente în interesul apărării ideii de stat maghiar, atinsă de multeori aici ca periclitată din partea noastră, a naționalităților nemaghiare. Dar cu ocaziunea discuției asupra budgetului ministerului de culte și instrucțiune publică, oricât de mult ași stima nobilul zel al stimaților condeputați cu care caută să apere și să întărească ideea de stat maghiar, tocmai cu cooperarea ministerului dela acest resort, fiindcă totuși în această acțiune a stimaților condeputați, cum ni se prezintă ea până astăzi, experiem, vedem mai mult un atac îndreptat în contra naționalității noastre proprii: n'ași fi destul de sincer față de onorata casă, cătră membrii ei, și nici fiu credincios al patriei mele, dacă ași retăcea îngrijirile pe cari le deșteaptă în noi năzuințele lor. (Să auzim.) Mă voiu năzui însă totodată să răsfir și îngrijirile D-Voastre.

Noi, naționalitățile nemaghiare, cele mai multe motive de îngrijorare le aflăm în activitatea ministerului de culte și instrucțiune publică. Astfel, ca să nu amintesc multe, din vistieria țării s'au cheltuit milioane pentru școalele de stat. Cu toate că aceste școale au fost ridicate pe acolo, unde marea majoritate a populațiunii nu vorbește ungurește, limba de propunere în ele totuși e cea maghiară. Și așa stau lucrurile și cu școalele medii, cu gimnaziile, pedagogiile și școalele reale.

Dacă noi, cetățenii de limbi nemaghiare, nici nu am fi elemente de cultură, dupăcum adecă și suntem considerați, națiunea maghiară, cu rol de conducere în Ungaria asupra celorlalte naționalități, în interesul binepriceput al patriei ar trebui să lucre, ca și noi să fim ridicați la o anumită treaptă de cultură. Dar durere, noi ne-am convins despre contrarul. Nu numai că nu există în țară nici un singur institut de educație cu limba de propunere română susținut din partea statului, dar nu e ajutorată de stat nici chiar o singură școală poporală română.

Împrejurarea aceasta nu ne prea poate face să ne bucurăm, cu atât mai puțin să cântăm imnuri de laudă cuiva. Și fiindcă ne exprimăm nemulțumirea, suntem considerați de dușmani ai patriei. Dacă ne ridicăm cuvântul, pentruca pe cale legală să cerem schimbarea stărilor de lucruri, se scoate pe plan ideea de stat maghiar, și acesta e motiv suficient, pentruca opiniunea publică maghiară să frângă bățul deasupra noastră, să ne stigmatizeze de agitatori. Pecând din punctul de vedere al legalității, procedura noastră nu poate fi dificultată. Articolul de lege 44 dela 1868 ordonează următoarele în §-ul 17: <<La institutele de învățământ, pe cari statul, respective guvernul, le-a ridicat deja, ori după trebuință le va ridica, stabilirea limbei de instruire, întrucât legea nu ar dispune în privința aceasta, cade în competența ministrului de instrucțiune publică. Dar din punctul de vedere al cultivării generale și al binelui public, fiind succesul instrucțiunii publice scopul suprem al statului, e dator acesta a se îngriji, ca la institutele de educațiune de stat, după putință, cetățenii cari trăesc în masse mai compacte să se poată cultiva în limba lor maternă în apropierea ținutului lor, până acolo, unde se începe educația mai înaltă academică, >> -

ceea ce chiar și dacă nu ar stă în lege, ar aduce cu sine natura lucrului, ca așa să fie, și în realitate totuși nu e așa.

Dacă vreun ținut oarecare, din propria sa putere, având în mână suma necesară, vrea să ridice gimnaziu cu limbă de propunere românească, nu i se permite! De ce, nu știu; poatecă din punctul de vedere al ideii de stat maghiar. Dacă altundeva, o întregă dieceză cere, ca din fondurile de sub a ei administrare să poată ridică un gimnaziu inferior, i se deneagă cererea!

Ași putea înșiră multe gravamine de asemenea natură, cari toate arată, că noi, cei de naționalitate nemaghiară, nu numai că nu suntem sprijiniți în năzuințele noastre culturale de onoratul guvern, ci suntem chiar împiedicați; și totuși se află în țară destui bărbați de stat și ziarști, cari fac imputare guvernului, că nu a sprijinit din destul pe terenul instrucțiunii publice elementul unguresc.

Ne atribuiți de mare greșală, că în școlile noastre confesionale nu se învață cu destul succes limba maghiară. Despre tema aceasta se poate vorbi mult, și este în ea și puțin adevăr, care vine mai ales de acolo, că dacă vreunul dintre organele de instrucție, numite din partea stimatului guvern, își face apariția în școala noastră confesională, în mod demonstrativ vorbește numai ungurește, deși limba de propunere a școlii e alta. Întrebări pune numai din limba maghiară, iar organul administrativ adus cu dânsul vine admoniat de repețiteori, ca și mai departe se solicite învățarea limbei ungurești. Cu alta nu-și bate capul. Că o astfel de procedură, ce resens, ce impresie poate exercia asupra învățătorului, asupra elevilor și asupra părinților acestora, poate să știe numai acela, care are cunoștință directă despre lucrurile acestea. Noi ne dăm silințe, ca să întroducem copiii noștri în cunoașterea limbei ungurești. Dar dorința aceea, ca elevii dela școală să învețe a cunoaște perfect de bine limba ungurească, nu o putem execută chiar și numai din motivul, că aceasta e o curată imposibilitate. În ținuturile, în cari nime nu vorbește ungurește, cine poate pretinde, ca învățătorul să arete un succes atât de departe mergător? Câți sunt oare între noi, cari vorbesc limba latină, cu toatecă au învățat-o în curs de opt ani, pe calcul bun? În astfel de ținut e tot așa de imposibil a se învăța limba maghiară, ca pe Alföld de ex. limba română. Dar inteligența fiecărei naționalități aproape pretutindenea vorbește limba maghiară. Semnul deci, că nu ne înstrăinăm de ea. Iar în institutele noastre medii confesionale punem chiar mare preț pe învățarea limbei maghiare și unele au trecut în planul de învățământ chiar mai multe ore pentru învățarea limbei maghiare decât pentru cea română. Și cu toate acestea, institutele acestea ale noastre sunt în continuu susționate, că cresc răi patrioți, că dau elevilor direcție rea pentru viață!

Noi ne-am cam obicinuit cu astfel de susționări. Nu mai prind. Le atribuim acelor indivizi alergători după slujbe, cari prin rapoartele lor false seduc publicul și pe onoratul guvern. O cercetare energică, obiectivă, ar dovedi totdeauna lucrul acesta, precum l-a dovedit și până acuma totdeauna, arătându-se, că buciomarea astorfel de denunțări și de știri să exagerează de regulă, lucrurile se măresc, căci după cercetarea efectuită au adormit lucrurile. Fac atentă onorata casă și pe onoratul guvern, că sunt mulți în țară, cari trăesc din denunțări, pentruca cu atât mai ușor să poată pescui în turbure.

În timpul din urmă întreaga presă din patrie a fost ocupată cu așa numita proclamație a iredentei române. (Să auzim!) Deși nu se ține de obiect, totuși stând în legătură cu cele de mai înainte, află de necesar a declară, că naționalitatea română, precum nu e vinovată pentru compunerea ei, tot așa de nevinovată e și pentru răspândirea ei. Naționalitatea română, cu mic cu mare, nu s'a identificat cu ideile ce le conține, și mă folosesc de ocaziune pentru a protestă în contra presupunerii, că proclamația aceasta ar conține năzuințele naționalității române. (Aprobări). E adevărat, că am primit-o cu impasibilitate, pentrucă nu i-am atribuit nici o importanță, dar între împrejurările date din partea D-Voastre nici nu putem fi acuzați pentru aceasta. Căutați să ne prezentați ideea de

stat maghiar în așa lumină, ca în ea să se cuprindă și aspirațiunile juste ale celorlalte naționalități, ridicați și pe seama celorlalte naționalități școale cu limbă proprie, împărțăși-ne și pe noi de favoruri din partea statului, aplicați și dintre noi oameni în funcțiile publice în proporție corăspunzătoare, nu ne înstrăinați de D-Voastră numai pentrucă ținem la limba și naționalitatea noastră, și atunci nu va mai fi motiv de plângere, că am gravită în afară. Eu, cunoscând dispoziția poporului român, pot să vă dau asigurarea, că în momentul în care se va da o astfel de explicare ideei de stat maghiar, câștigați milioane de oameni pentru ideea de stat maghiar, iar agitatorii de acuma, cu presa lor împreună, vor agită pentru lățirea acestei idei. Dar până nu se face așa, zadarnică e orice opintire, adunare de bani, ori de arunc, orice bănuială, ori intimidare, căci ele vor face, ca rana să se învenineze tot mai mult, în loc de a se vindecă.

Onorată casă! Eu am intrat în sala aceasta cu sentimente de prietenie. (Să auzim). Doresc, ca fiecare Maghiar să fie binevoitor naționalității române în măsura, în care mă port eu cu bunăvoință față de Maghiari. De altă parte iarăși aștept, ca declarațiunei mele sincere să nu-i atribue nime gânduri rezervate, ascunse, și dacă îi dați importanță, să nu răspundă nime la ea cu fraze, căci vorba e de interesele serioase ale patriei. Eu nu fac nici o propunere cu privire la budget. Mă mulțămesc cu atâta, că cu bunăvoință am admoniat naționalitatea maghiară, (Voci: națiunea maghiară)... există și naționalitate maghiară, (Voci: națiune!) așadară onorata casă și stimatul guvern (O voce: nu vrea să spună *națiune!*) despre gravaminele, cari provoacă îngrijirea și nemulțămirea naționalităților, și în speranța, că atât onorata casă, cât și stimatul guvern, vor recunoaște temeinicia lor și vor căută să îndrepte în viitorul cel mai apropiat această stare de lucruri, primesc budgetul>>.

Teodor V. Păcățeanu, Creanga de aur, vol. VII, Sibiu, 1913, p.p.248-252.

d.77

Șematismul venerabilului cler din dieceza Oradea-Mare, ritul greco-catolic, pentru anul 1890

4. Districtul vice-arhi-diaconatului Boros-Sebes (Sebiș).

3. Ighesd (Ignești). În comitatul Arad. Distanța până la sediul episcopiei este de 90 km. Parohia a fost înființată în anul 1834. Există biserică și casă parohială. Patron: proprietatea religioasă. Matricole are din anul 1863. Are clădire școlară. Școlari 11. Administrator: Marcus D. Pascutiu. Cantor: Vincentius Fericeanu. Postul de învățător este vacant.

În filia Buttyin existau: biserică catolică, ortodoxă și sinagogă, 7 greco-catolici, 193 romano-catolici, 2.620 ortodocși, 18 luterani, 7 calvini, 64 evrei. Distanța până la parohie, 13 km. (Parohia mai avea încă 4 filii: Bodești, Sebiș, Kakarâu, Zugău).

Limba folosită era româna. Poștă la Boros-Sebes. Telegraf la Cilul de Jos. Stație de cale ferată la Boros-Sebes.

Schematismus venerabilis cleri dioecesis Magno-Varadinensis, graeci ritus catholicorum, pro anno 1890, Magno-Varadini, p.44.

Preoțimea și învețătorimea română gr. or. din diecesa Aradului după protopopiate în anul 1894

f. Protopopiatul Butenilor (Buttyin).

Scaunul protopopesesc:

Președinte: Constantin Gurban protopresbiter.

Membrii: Zacharia Halic, Zacharia Milian, Teodor Coloja, Augustin Mihulinu, Georgiu Lupșa, Corneliu Lazaru. Defensor matrimonial: Axentiu Chirilă. Notariu: Georgiu Popoviciu înv.

Constantin Gurban paroch și protopop, Ioan Gurban paroch.

Georgiu Popoviciu, Ioan Lucaciu și Constanța Popa învățători.

Constantin Gurban inspector de școli în Inspectoratul școlar Buteni.

Protopopiatul **Buteni** (Buttyin) cuprindea următoarele localități: 1.Aldești, 2.Almaș, 3.Bârșa, 4.Berindeni, 5.Bodești, 6.Bonțești, 7.Bohani, 8.Buteni, 9.Căcărâu, 10.Camna, 11.Chertiș, 12.Chisindia, 13.Cil, 14.Cuied, 15.Dezna, 16.Dieci, 17.Donceni, 18.Govoșdia, 19.Hodiș, 20.Iarcoș, 21.Ighești-Minéd, 22.Laz, 23.Luguzeu, 24.Moneasa-Ravna, 25.Mustești, 26.Nadăș, 27.Neagra, 28.Păiușeni, 29.Prăjești-Donceni, 30.Revetiș, 31.Roșia, 32.Sebiș, 33.Selageni, 34.Silinghia, 35.Slatina, 36.Susani-Nădălbești, 37.Tauț, 38.Vasoia, 39.Voivodeni.

Calendar/1894, p.p.23,29-31.

Recensământul animalelor din localitatea Körösbökény în cifre aferente anilor 1895 și 1911

Proprietari și animale	1895	1911	Martie 1910-Februarie 1911
1	2	3	4
Numărul proprietarilor de animale		549	
Cornute	1.330	1.346	
Cai	226	266	
Capre	489	328	
Porci	1.783	900	
Oi	253	441	
Vaci folosite la jug		134	
Boi și juninci folosiți (e) la jug		376	
Vitei fătați			241
Vitei păstrați pentru prăsilă			171
Vitei vânduți pentru prăsilă			35
Vitei vânduți pentru sacrificare			17
Vitei sacrificați pentru consum propriu			1
Vitei morți			17
Vitei avortați			7

1	2	3	4
Tauri pentru carne		9	
Tauri pentru prăsilă		6	
Vaci pentru prăsilă și mulș		444	
Vaci sterpe		4	
Boi și juncani sub 3 ani		219	
Boi peste trei ani		383	
Boi pentru îngrășat		2	
Juninci sub 2 ani		208	
Juninci peste 2 ani		30	
Viței alăptați		41	
Total cornute		1.346	
Cornute rasa ungurească		124	
Cornute rasa roșu-târcat		1.167	
Cornute alte rase		51	
Bivoli		4	
Armăsari sub un an		3	
Armăsari peste 1 an		1	
Armăsari pentru prăsilă		1	
Iepe peste 1 an		13	
Cai și iepie		111	
Cai		137	
Total cabaline		266	
Țapi		1	
Capre		310	
Iezi		17	
Total caprine		328	
Vieri pentru prăsilă		8	
Scroafe pentru prăsilă		197	
Porci masculi și femele		329	
Purcei		366	
Total porcine		900	
Porcine rasa mangaliță		837	
Porcine rasele engleză și autohtonă		63	
Berbeci pentru prăsilă		18	
Oi		308	
Miei		115	
Total ovine		441	
Ovine rasele raczka și țigaie		441	

Magyar Statisztikai Közlemények, vol. 41, 1911, Budapest, 1913,
p.p.694-697.

Mari proprietari și arendași de pământ în localitatea Buttyin la sfârșitul secolului XIX**1. Ament Antal (moșier-proprietar).**

- a. **Pământ** (holde cadastrale): 189 arătură, 1 grădină, 1 fânaș, 16 pășune, 505 pădure, 6 scutit de impozit, 718 total. Moșia se întindea pe teritoriul unei singure localități (Buttyin).
- b. **Slugi**: 16.
- c. **Mașini și unelte** (bucăți): 1 semănătoare, 1 ciur, 15 pluguri, 1 trier, 1 tocător de paie, 7 grape, 8 căruțe.
- d. **Animale** (bucăți): 80 bovine, 6 cai, 300 porci.

2. Dr. Hosanu Iván (medic proprietar).

- a. **Pământ** (holde cadastrale): 72 pășune, 1.366 pădure, 1.438 total. Moșia se întindea pe teritoriul unei singure localități (Buttyin).
- b. **Mașini și unelte** (bucăți): 1 ciur, 1 trier.

3. Kugler Adám (agricultor-proprietar și arendaș), asociat cu Kilián Val. și Wenckheim Frigyes (grof).

- a. **Pământ** (holde cadastrale): 119 arătură, 1 fânaș, 1 pădure, 121 total. Moșia se întindea pe teritoriul a două localități (Buttyin și Boros-Sebes).
- b. **Slugi**: 1.
- c. **Mașini și unelte** (bucăți): 3 pluguri, 1 grapă, 6 căruțe.
- d. **Animale** (bucăți): 9 bovine, 10 cai, 17 porci.

4. Schverthöffer Mihály (agricultor-proprietar).

- a. **Pământ** (holde cadastrale): 19 arătură, 8 grădină, 7 pășune, 136 pădure, 170 total. Moșia se întindea pe teritoriul unei singure localități (Buttyin).
- b. **Mașini și unelte** (bucăți): 1 ciur, 2 pluguri, 1 trier, 1 grapă, 2 căruțe.
- c. **Animale** (bucăți): 10 bovine, 6 cai, 6 porci.

5. Horrán János (proprietar).

- a. **Pământ** (holde cadastrale): peste 1.000. Moșia se întindea pe teritoriul unei singure localități (Buttyin).

A Magyar Korona Országainak gazdaczimtára, Budapest, 1897, p.p.416,417; Gaal Jenő, Aradvármegye és Arad szabad királyi város. Leirása, Arad, 1898, p.68.

Șematismul diecezei Cenad pentru anul Domnului 1898**II. Districtul vice-arhi-diaconatului Aradul de Munte sau Pâncota.**

2. Buttyin (odinioară Bökény, unde în anul 1333 exista parohie). Târg în comitatul Arad. În anul 1781 a fost construită o capelă, care în 1807 a fost ridicată la rangul de parohie, fiind înzestrată cu ajutorul Cam. Regiam Hung. Matricole are din anul 1781. Biserica a fost construită în anul 1818 cu ajutorul aceleiași Cam. Regiam și are hramul Sf.

Ioan Nepomuk. În filia Boros-Sebes capela a fost construită în anul 1837 cu ajutorul comitelui Joannem Königsegg de Rottenfels. În 1334 la Almaș exista parohie. Patron: proprietarul domeniului. Paroh: D. Joannes Szirmay, secretar districtual.

În Buttyin existau : biserică catolică, ortodoxă și sinagogă, 300 catolici, 30 greco-catolici, 2.700 ortodocși (greco-orientali), 8 luterani, 10 calvini, 200 evrei. Filiile aparținătoare de parohia Buttyin erau aceleași din anul 1863, la care s-au mai adăugat: Donceni, Kiciora, Kornyeat, Pajsán și Toplița (în total 39), (1.301 credincioși).

Limbile folosite între catolici erau maghiara, germana și slava, iar între ortodocși, daco-romana. În anul 1896 au fost înregistrate 89 nașteri, 6 căsătorii și 52 decese.

În localitate există poștă și telegraf, iar la Boros-Sebes stație de cale ferată.

Schematismus cleri dioecesis Csanádiensis pro anno Domini 1898,
Temesváriini, p.p.94,95.

d.82

Populația localității Buttyin în anul 1900

1. Suprafața: 8.668 holde cadastrale
2. Locuitorii: civili 3.245, militari –, total 3.245
3. Cu altă cetățenie: 3
4. Plecați în străinătate: 5
5. Sexul: bărbați 1.631, femei 1.614
6. Vârsta: până la 6 ani 480, între 6-11 ani 397, 12-14 ani 200, 15-19 ani 329, 20-39 ani 955, 40-59 ani 723, peste 60 ani 161
7. Starea civilă: necăsătoriți 1.587, căsătoriți 1.435, văduvi 221, divorțați 2
8. Limba maternă: maghiari 491, nemți 87, slovaci 65, români 2.597, ruteni –, croați 1, sârbi 4, altă naționalitate –
9. Vorbesc limba maghiară: 727
10. Religia: romano-catolici 411, greco-catolici 73, ortodocși 2.548, reformați 48, unitarieni 1, mozaici 108, alte religii 56
11. Scriu și citesc: 1.080
12. Locuințe: din piatră sau cărămidă 42, cu fundament din piatră sau cărămidă și pereți din văiuguri 2, din văiuguri 3, din lemn 696; acoperite cu țiglă sau tablă 147, cu șindrilă sau scânduri 160, cu paie sau stuf 436, total 743.

Magyar Statisztikai Közlemények, vol.I, 1900, Budapest, 1902,
p.p.332,333.

d.83

Populația principalelor localități din comitatul Arad în anul 1900

1. Arad (Arad) –	53.903 locuitori
2. Borosjenő (Ineu) –	5.814 locuitori
3. Borossebes (Sebiș) –	2.247 locuitori
4. Buttyin (Buteni) –	3.245 locuitori
5. Magyarpécska (Pecica Maghiară) –	8.278 locuitori

6. Opécska (Pecica Veche) –	8.997 locuitori
7. Pankota (Pâncota) –	5.297 locuitori
8. Simánd (Șimand) –	5.014 locuitori
9. Világos (Șiria) –	6.686 locuitori
10. Zaránd (Zărand) –	3.168 locuitori

Magyar Statisztikai Közlemények, vol.I, 1900, Budapest, 1902, p.p.569-571.

d.84

Preoțimea și învețătorimea română gr. or. din diecesa Aradului după protopopiate în anul 1901

e. Protopresbiteratul Butenilor (N.-Buttyin).

Președinte: Ioan Georgia protopresbiter.

Membrii ordinari: Zacharie Halic, Teodor Coloja, Georgiu Lupșa, Zacharie Milian, Augustin Mihulin și Cornel Lazăr. Defensor matrimonial: Axentie Chirila. Notariu vacant. (Din 1902 postul de notar va fi ocupat de Iuliu Bodea, v. Calendar/1902 p.38, – n.n.).

În parohia Buteni (N. – Buttyin):

Ioan Georgia, protopop-paroh, Ioan Gurban emerit, Teodor Coloja paroh, Iuliu Bodea capelan.

Vasile Suciu, Petru Perva învățători. Stațiunea de învățătoare vacantă. (Din 1902 postul de învățătoare va fi ocupat de Constanța Muntean, v. Calendar/1902, p.39, – n.n).
Inspector de școale în Inspectoratul Buteni, Ioan Georgia.

Protopresbiteratul **Buteni** (N. – Buttyin) cuprindea următoarele comune bisericesti: 1.Aldești, 2.Almaș, 3.Berindia, 4.Bârșa, 5.Bodești, 6.Bonțești, 7.Buhani, 8.Buteni, 9.Cacarău, 10.Camna, 11.Chertiș, 12.Chisindia, 13.Cil, 14.Cociuba, 15.Cuied, 16.Dezna, 17.Dieci, 18.Donceni, 19.Gavosdia, 20.Hodis, 21.Iarcos, 22.Ignești, 23.Laz, 24.Lugozau, 25.Minead, 26.Moniasa, 27.Mustest, 28.Nadalbest, 29.Nadas, 30.Neagra, 31.Păiușeni, 32.Prezesti, 33.Ramna, 34.Revetiș, 35.Roșia, 36.Selegeni, 37.Borossebeș, 38.Șilindia, 39.Slatina, 40.Susani, 41.Tauț, 42.Vasoia, 43.Voivodeni.

Calendar/1901, Arad, p.p.33,39,40.

d.85

Buteni. Protopresbiteratul Buteni în anul 1904

8. În comuna bisericască **Buteni** exista:

- Școala mică, 60 băieți între 6 – 12 ani, dintre care frecventau cursurile: 25 regulat, 20 neregulat, 15 nici de cât.
- Școala de fete, 138 fete între 6 – 12 ani, dintre care frecventau cursurile: 18 regulat, 39 neregulat, 81 nici de cât; 60 fete între 12 – 15 ani, dintre care frecventau cursurile: 22 neregulat, 38 nici de cât.

3. Școala mare, 48 băieți între 6 – 12 ani, dintre care frecventau cursurile: 13 regulat, 23 neregulat, 12 nici de cât; 27 băieți între 12 – 15 ani, dintre care frecventau cursurile: 4 neregulat, 23 nici de cât. (Date statistice referitoare la luna mai 1904).

Petru Perva, Constanța Munteanu, Ioan Roșu, învățători; Ioan Georgia, protopop. Protopresbiteratul Buteni cuprindea aceleași comune bisericesti ca și în anul 1901.

A.S.A., fond Protopopiatul Ortodox Român Buteni, 1877-1910, dosar nr.1-2, fasc.1, f.265,345.

d.86

Cronica bisericii parohiale gr.ort. din comuna Buteni, scrisă în anul 1907

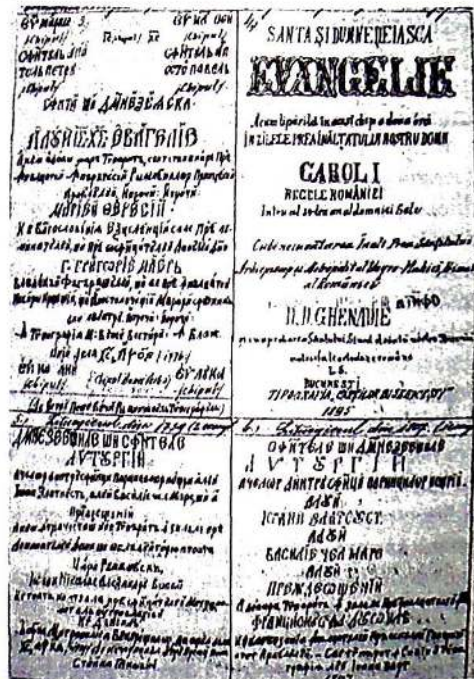
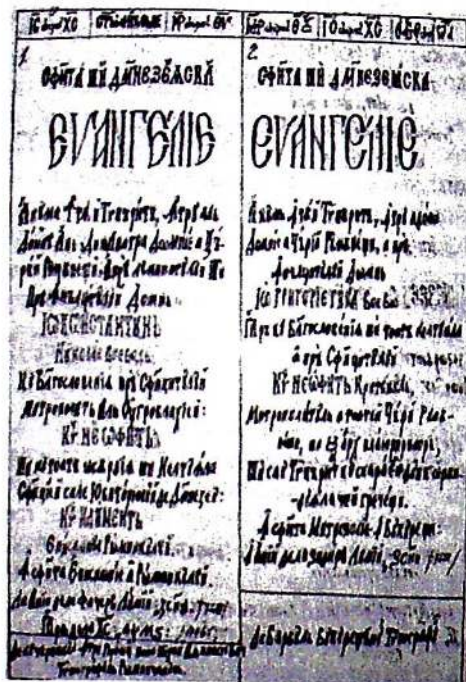
La dispozițiunea lăudabilă a Veneratului Sinod eparhial de sub nr. 55 din 1904 și 50 din 1905 și în conformitate cu circularul Vener. Conzistoriu diecezan nr.2463/905, – de a se culege date relativ la monografia comunelor bisericesti, – cu privire la „Cronica bisericii parohiale gr.ort. române din comuna Buteni” (Buttyin, com.Arad), vin a expune în următoarele, tradițiunile rămase din bătrâni și a înșira puținele date istorice aflate, referitoare la trecutul bisericii noastre:

Biserica noastră are hramul „Buna-Vestire” și e zidită (trupul) din peatră și (turnul) din cărămidă arsă; ea este zugrăvită și afară de icoanele sfinte îndătinate mai are pe cerimea din jos din naia bisericii și alte 12 icoane, cari reprezintă întreaga istorie a patimelor lui Hristos, iar deasupra stranelor cei patru evangeliști; în altar pe cerime se află deasupra prestolului Duhul sfânt în chip de porumb, iar pe păreții din altar icoanele alor 4 arhieriei, toate zugrăvite. – Când s-a edificat biserica, nu se știe, căci nici o urmă pozitivă nu se află; ea se află azi în stare bună, căci prin zelul și îngrijirea conducătorilor bisericii de multe ori renovându-să și reparându-să s-a conzervat foarte bine. Multele repărări le-a reclămat împrejurarea, că turnul numai că s-a adăugat cătră păreții ceialalți, au poate pentru criptele de sub păreți, sau poate și pentru locul, pe care e zidită, fiindcă în partea de cătră meazănoapte este un părăuaș, ce spăla până în anul 1900, – când s-a regulat cu peatra acel părăuaș, – pământ din țarmurii săi; destul, că atât la păreți, cât mai vartos la turn mai de multe ori sau ivit crepături cari au trebuit repărate și deci întreaga biserică sau legat cu fer și prin urmare s-a cheltuit mult cu ea. Până la anul 1861 biserica a stat neîngrădită; îngrădirea cea dintâiu s-a făcut numai cu tingi, mai târziu s-a îngrădit cu leături. – Cine au fost întemeetorii bisericii – nu să știe, ci să crede și susține a fi fost creștinii gr.ort. români; tot așa nu să știe, când și prin cine respective prin care episcop s-ar fi sfințit. În anul 1902 renovându-să radical, dinlăuntru și din afară biserica, actul sfințirii l-a efectuit P.C. Sa Dl. Ioan I.Papp fost protosimel, iar acum de prezinte preabunul nostru Arhieru – P.S.S. Episcopul diecezei Aradului. – Înainte de întemeerea bisericii de azi, și anume mai înainte de regularea comunelor, comuna Buteni și-a avut biserica sa pe locul, ce să numește azi „Frăgărie”; – regulându-să satele și din Buteni, s-a făcut comună mare, căci s-au adus cătră ei comunele: „Barda”, – unde iarăși a fost biserică, a cărei uși împărătești se află și azi la biserica din Prăjești, – apoi Ajagul, Agarețe, Țărinor, Groși, Satul-nou și cășile resfirate în jurul Butenilor. Era deci delipsă, ca să să facă și biserică nouă și încă în mijlocul comunei nouă, care este aceasta de acum. Zidurile sunt tot acele de demult (de peste 150 ani), cari pe vremurile acele erau cunoscute de ziduri mari și deci biserica era cunoscută de biserică de frunte, aleasă între alte biserici. Turnul ei la început era de lemn; iar turnul de cărămidă de azi s-a zidit numai cam în anii 1840, – acoperit fiind cu șindrilă; iar în an. 1872 s-a

acoperit cu tinichea, — ca adaus la părății de peatră. Când, prin cine și la acui inițiativă s-a întemeiat biserica cea mai veche în comună nu să știe, căci numai aceste date tradiționale le-am putut afla despre existența ei. —

Pictura și iconostasul sunt deodată cu zidurile; aceasta pictură multă vreme a fost una dintre cele mai frumoase picturi bisericesti, iar sculptura și azi este între cele dintâi. Ce privește interiorul bisericei și ajustarea ei cu cele de lipsă, peste tot poate să ocupe locul cel dintâiu între biserici, căci posede toate cărțile, ornatele și recvizitele necesare într-o biserică bine aranjată, unele obiecte chiar și în mai multe exemplare în starea cea mai bună.

Cărțile aflătoare, cari sunt proprietatea bisericei noastre, sunt următoarele, lăsând să urmeze întreg titlul cărții:

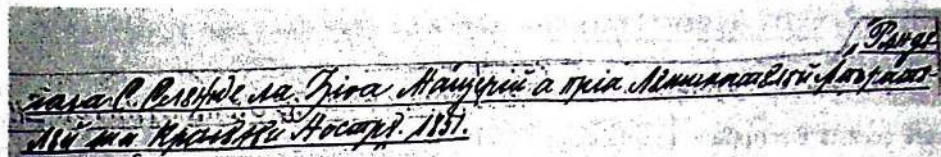

Între cărțile bisericești am aflat și o **cărtică** (format mic) de interes istoric, care cuprinde în sine catavasiile tuturor sărbătorilor de peste an, rânduiala utreniei, liturghiei și a vecerniei, nu ultima troparele tuturor sărbătorilor și alte multe cântări folositoare cântate la diferitele ocaziuni, și aceste toate tipărite în trei limbi; și anume în limba grecească, slovenească și românească (mai multe). Durere însă titlul cărții lipsește întreg, astfel că n-am putut afla numirea ei, dar nici anul de când datează cărticică. În interiorul cărticicii la un chip al Născătoarei de D-zău am aflat „scris” anul: 1791, dar acesta nu poate fi anul tipăririi cărticicii.

Are biserica noastră și încă vro 2-3 exemplare de „Psaltire”, a căror titlu încă lipsește și așa anul tipăririi lor nu l-am aflat.

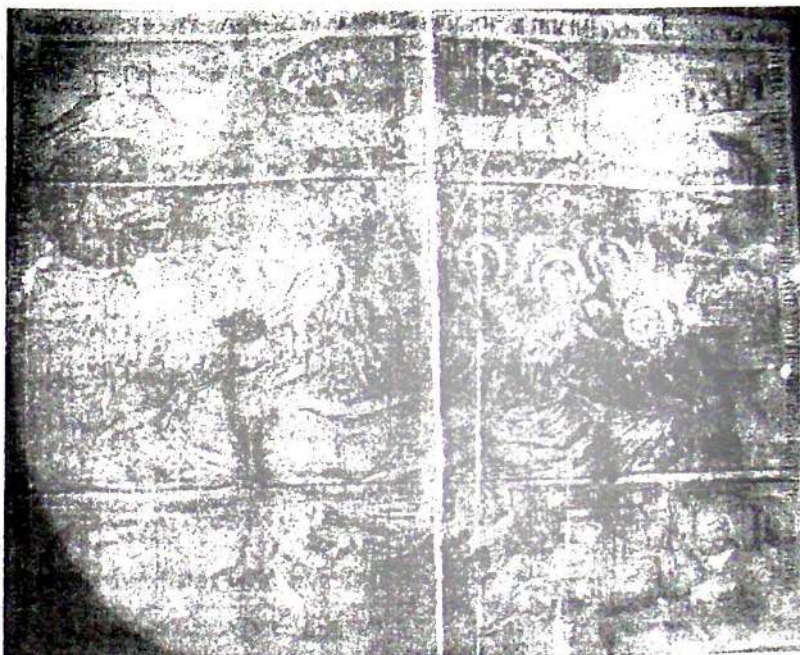
Mai sunt încă doue exemplare de „Tipic” și anume:

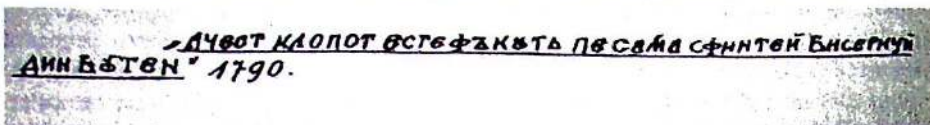
(Acesta e manuscris). Apoi: „**Tipicu pentru chiamarea Duchului Sant la sinóde și la totu felulu de adunari crescinesci, precum și la începerea anului scolasticu.** Edițiune întocmită și coresă după mama scrisulu, care din vechime se folosesc la episcopia greco-orientala aradana. Arad, cu tipariulu lui Stefanu Gyulai 1869.”

Mai are biserica noastră și „**Biblia**” mare, sânta scriptură a Testamentulu vechiu și nou, titlul însă și dela aceasta carte lipsește, astfel, că nici la aceasta nu să știe anul tipăririi.

Chipul uniculu „**Antimis**” (grecesc) ce-l are biserica noastră, îl dau aici în fotografie, în $\frac{1}{4}$ -a parte a mărimii sale, carele după cum să vede este deplin și bine conservat, deși dătează din anul 1733, decând poate s-a întemeat biserica noastră aceasta de aici; nimic mai clar nu să vede nici pe original, decât cum să vede pe aceasta fotografie:

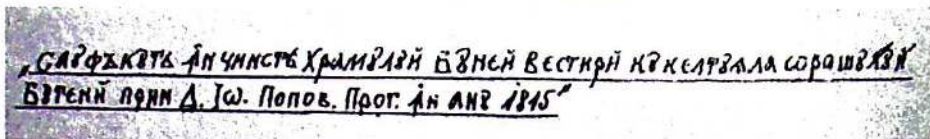

În turnul bisericii noastre avem trei clopote, cari când se trag sună foarte frumos și cu o armonie rară, de le-a mers vestea. Clopotul mic are inscripțiunea pe cercul din jos:

Altă inscripțiune nu are.

Pe clopotul cel mai mare stă scris pe cercul deasupra: „GOS. MICH. IOSEPH EGARTNER ZU TEMESVAR. 1815” iar pe cercul din jos:

între aceasta inscripțiune se află chipul: Maicii Preceste cu Isus în brațe, Sftul Nicolae și Restignirea lui Isus Hristos, simetric așezate în relief.

Pe clopotul cel de mijloc pe cercul deasupra se află scris: „GOS. MICH. IOSEPH EGARTNER ZU TEMESVAR. 1821.”, iar pe cercul din jos se află chipurile așezate simetric și în relief: Restignirea lui Isus Hristos și Maica Precurată cu Isus-fiul în brațe. – Clopotele – precum să vede – sunt vărsate în Timișoara și – să zice – că credincioși de ai noștrii s-au dus în persoană până la fața locului și s-au uitat cu ochii lor până ce s-au pus în formă și cu mâna lor au aruncat bani de argint în topitoare, ca să sune mai bine; Bogdan On – să zice – ar fi pus o mulțime de argint în materialul clopotelor; când au fost gata clopotele, tot credincioși de ai noștrii au prins boii în jug și s-au dus la Timișoara de au adus clopotele și le-au așăzat – cu mare bucurie și mângaiere sufletească, – în turn. Aceasta este tradițiunea despre clopote.

Alte date și inscripții relative la trecutul bisericii noastre nici din cărțile aflătoare, nici pe cutare monument din cimitir, nu s-au aflat; sunt acoperite cu vălul obscurității. Însămnrările ce se află în unele cărți din biserică, acelea se referesc numai la lucruri și interese personale ale donatorului sau a scriitorului în carte și apoi și la mersul timpului din cutareva an. –

Matricule există de tot soiul, și anume: a botezaților și a Reposaților din anul 1800, iar a cununaților din an. 1803 neântreput, până în zilele noastre, nelipsind nici un an dintrânsele.

În arhivul parohiei noastre am aflat și un protocol al circularelor bătrane, începând dela anul 1850 – până la anul 1881.

Comuna noastră bisericească, – după cum știm cu siguritate, – a avut și o familie istorică, vrednică de pomenire, din sânul căreia a ieșit distinsul ei membru, înzăstrat mai târziu și cu diplomă nobilitară pentru vredniciile lui: Simeon-Iosif Popovici-Paffy este acela, care a lăsat neamului său și o fundațiune însămnată, – azi de peste 36.000 coroane; – pentru creșterea unor tineri din comuna Buteni și eventual și din alte părți a diecezei, – cari s-ar distinge prin calitățile lor intelectuale și morale. – Urme despre aceea că dela care domnitor și din care an dătează diploma nobilitară a susnumitului, nu se află în arhivul parohiei noastre, ci numai la Ven. Consistori diecezan – aradan. – Între familiile istorice vrednice de pomenire mai amintim pre inginerul: Ilie Lustrea, care a legat cu fer – pe speșele sale – turnul bisericii noastre; – pre economul: Mărcuți Medrea, care a testat bisericii o casa cu intravilan și ¼ sesiune de pământ estravilan; – pre preotul: Mihail Suciș și econoama sa: Zeni Ioja, cari au testat parohiei un intravilan cu două căși – în loc de

frunte; și pre economul: **Dumitru Moț**, care a lăsat bisericii o fundațiune de 2.000 coroane (azi peste 4.000 cor.), ca din interesele capitalului, – cu timpul să se crească tinerii, cari se vor distinge; a mai cumpărat tot dânsul un baldachin și un prapore mare cu 3 ruzi – pre sama bisericii – în preț de 1.000 coroane, în anul: 1892. –

Mai mulți credincioși au donat bisericii: ornate, prapori, cărți și alte recvizite, între cari se pot aminti: Mihail Bogdanovici, Lupu Ardelean, Simeon Sida, Dr. Aurel Grozda, Ana Georgia Popescu, Iuliu Bodea, Teodor Maxinan, văd. Lena Perva, George și Paulina Popa, văd. Maria Popovici și alții mulți. –

Cei mai vechi preoți în comuna noastră bisericească, pe cari i-am aflat, au fost: Ioan Iovici ?-809; Ștefan Bucatoș dela 1802-1824; Nicolae Ruja (să scrie și Rujese) dela 1811-1834; Ștefan Popovici dela 1811-1834; Teodor Bucatoș dela 1825-1892; Mihai Suciuc dela 1836-1890; Ioan Gurban dela 1840-1905; diaconul: Zaharie Luștea dela 1840-1843; și Teodor Coloja dela 1894-1900.

Din stravechi timpuri în comuna Buteni a fost protopopiat; avem știre, că din anii 1800 au urmat succesive următorii protopopi: Gavril Bucatoș, Ioan Popovici, Teodor Popovici, Gavril Julani, Georgie Popescu, Ioan Muntean, Andrei Machi, Constantin Gurban repositați deja și Ioan Georgia azi actualul protopop al Ienopolei (Borosjeni).

Azi comuna noastră bisericească are de protopop respective preoți – parohi pre următorii, și anume: **Traian I. Magier protopop – paroh**, carele afară de teologie a mai absolvat 8 cl. gimnaziale, s-a hirotonit de preot pentru comunele Zeldiș – Saturău prin I.P.S. Sa Dl fost Epp. al diecesii Aradului: Ioan Meșian, azi Arhiepp. și Metropolit în Sibiu, – iar de protopresbiter s-a hirotonit prin P.S.S. Dl Ioan I. Papp actualul Epp. al Aradului, are 20 ani de serviciu și 42 ani a vieții.

Iuliu Bodea paroh, afară de teologie a absolvat 8 cl. gimnaziale și s-a hirotonit întru preot prin I.P.S. Sa Dl Ioan Meșianu fost Epp. al Aradului azi Arhiepp. și Metrop. Al Transilvaniei, are 13 ani de serviciu și 39 ani a vieții.

Ioan Cosma paroh, afară de teologie a absolvat 7 cl. gimnaziale și s-a hirotonit de preot prin I.P.S. Sa Dl Ioan Meșianu fost Epp. al Aradului azi Arhiepp. și Metrop. a arhidiecezii resp. a Transilvaniei; are 11 ani de serviciu și 35 ani a vieții. –

Cu privire la istoricul scoalei noastre confesionale din comuna bisericească Buteni să știe atâta, că: cam în anii 1800-1810 s-a zidit având numai o sală de învățământ și locuință pentru învățător, mai târziu în anii 1840 s-a mai adaus cătră cea vechie existentă zidindu-să mai o sala de învățământ; iar în anii 1876 simțindu-să necesitatea unei scoale, care să servească numai pentru fete, s-a mai edificat încă o sală de învățământ, adăugându-să catră celelalte doue existente, și azi deci avem o scoală mare cu 3 sale de învățământ și o locuință corăspunzătoare pentru un învățător. – Scoala e zidită din peatră și cărămidă nearsă și e acoperită cu șindrilă; se află însă într-o stare slabă, care ar reclăma o renovare radicală, ceace s-a și pus în perspectivă, dar din considerațiuni mai nalte (Legea scolară: Appony) renovarea ei s-a mai amănat.

Învățătorii, cari au urmat succesive dela întemeerea scoalei sunt următorii: Iov Iovici, Ioan Bica, Simeon Birdean, Georgiu Popovici, Ioan Ilica, Vasiliu Suciuc repositați și Ioan Lucaci, azi învățător în Lipova; apoi învățătoarele: Berta Câmpian, Maria Popovici – mai târziu fost directoara internatului de fete din Arad, – Constanța Popa, Aurora Muntean; – iar azi fungează la scoala noastră confesională învățătorii definitivi: Ioan Roșu și Petru Perva apoi: Constanța Muntean învățătoare definitivă.

Numărul obligaților pentru scoala de toate zilele este azi: 300, iar al celor pentru scoala de repetiție este 120. –

În comuna noastră bisericească sunt 542 căși, în cari locuiesc 1.227 bărbați și 1.264 femei, de tot 2.491 de suflete, apărținători religiunei noastre străbune; – dintre aceștia știu ceti și scrie: 547 bărbați și 489 femei, de tot 1.036.

Din comuna noastră au ieșit și s-au distins în decursul timpului următorii dreptcredincioși: Iov Iovici inv., Teodor Bucatoș, Ioan Gurban preoți, Simeon – Iosif Popov. Paffy milit., Constantin Gurban protop., Teodor Coloja, Dimitrie Popa, Petru Draga, Teodor Mihuți, Antoniu Perva toți preoți; - Inginerul Ilie Lustrea; Ioan Brânda, George Sida, Isidor Popescu notari; Ioan Brânda filoz. abs., - Ioan Lucaci, Petru Popa, Petru Fica, Ilie Moți, Ilie Rad, Petru Perva, Ioan Serb toți învățători, și Petru Borlea fost oficiar la jud. din Buteni. –

Biserica noastră are o proprietate de 3 ¼ sessiune pământ estravilan, 4 intravilane parohiale cu 3 case; – din această proprietate cei 3 preoți ai bisericei au uzufructul a lor 3 sessiuni pământ estrav. și a lor 3 intravilane parohiale; – deci pentru augmentarea capitalului de peste 4.000 cor. – cât este azi – a bisericei rămâne ¼ sessiune pământ estravilan și 1 intravilan cu 2 case, cari se ezarindeasă din an în an. –

Scoala afară de un intravilan alta realitate nu are și astfel nici învățătorul nu poate alta folosi ca dotațiune, decât numai acel intravilan.

Mai are biserica noastră un **fond de bucate** (grâu – cucuruz) în valoare azi de peste 7.000 coroane, și este menit a ajutora cu timpul personalul bisericesc – scolar și în vreme de lipsă și pe alți credincioși din caz în caz.

Are comuna bisericască și o **fundațiune** mai înșămnată, testată de fericitul econom Dumitru Moș în an. 1892, azi în valoare de peste 3.000 cor. și constă din 12 acțiuni la bancă „Victoria” din Arad, și să manipulează prin epitropia parohială din loc.; menirea ei este, ca din interesele fundațiunii – cu timpul să se crească unul sau eventual și mai mulți tineri distinși din comună.

Tot a bisericei sunt și fundațiunile mai mici: „**Fundațiunea: Văd. Draga – Iuliana Suci**” din Buteni, din 1903, constatătoare azi din 240 cor. bani depuși la bancă, apoi: „**Fundațiunea: Iuliu Bodea preot în memoria înv. Vasiliu Suci** din Buteni”, din anul 1902 constatătoare din 108 cor. bani depuși la bancă, – aceste fundațiuni – ambele – au menirea de a ajutora – cu timpul – din interesele lor scolarii lipsiți de mijloace cu cărți și recvizite scolare, se înțelege acei scolari, cari cercetează scoala noastră confesională din loc.; – se manipulează prin epitropia parohială.

Scoala noastră confesională încă are de pretinte un fond scolar – înființat la anul 1906 din orindarea unui intravilan fost proprietatea scoalei – și constă din bani depuși la bancă, reprezentând un capital de peste 4.000 coroane și are menirea, ca din această sumă să se renoveze radical scoala noastră; poartă numirea de: **Fondul scoalei gr. ort. române din Buttyin (Buteni)** și să manipulează prin epitropia parohială din Buteni.

Acestea ar fi datele și tradițiunile rămase și aflate relativ la trecutul și istoricul în general și la prezentul în spețial a bisericei și scoalei noastre, care, ne-am străduit – după posibilitate – a le espune în mod sistematic, cronologic – istoric, – îndemnat fiind la aceasta de ambițiunea vrednică de modesta pozițiune, ce o ocup în biserica noastră drept măritoare, nu altm și de dorul de a cunoaște cât mai temeinic trecutul bisericei mele la care servesc.

Calea aceasta mi-a deschis-o, și prilejul, – pentru împlinirea acestei datorințe, ce ni-o încumbă noae tuturor altm și oficiul ce-l purtăm ca conducatori – ni l-a dat idea salutară a Venerabilului Sinod eparhial și a Consistoriului nostru diecezan prin rezoluțiunile și dispozițiunile lor de sub nr.ii amintiți la începutul acestei lucrări, făcându-ne pe toți, să cunoaștem – vrând – nevrând – pe Maica noastră de veacuri ocrotitoare, și dându-ne posibilitatea să penetrăm, – cât ni-a fost cu putință – cu mintea și cugetul nostru măcar, în adâncimea și spiritul vieții noastre bisericesti trecute și să cunoaștem astfel modul de gândire și acțiune – cu privire la stătornicia și puterea credinței – a vechilor noștrii înaintași!

Buteni (Buttyin) com. Arad, la 1/14 noemb. 1907.

Preot: Iuliu Bodea conduc. ofic. Parohial.

A.E.O.R.A., grupa a III-a, dosar nr.82/1904, act nr.7.441/1907.

d.87

Circulara nr. 9.158

potrivit căreia comitatul Arad avea la 27 decembrie 1910 următoarea structură administrativă:

- I. Plasa Arad
- II. Plasa Borosjenő
- III. Plasa Borossebes, cu 49 localități:
10. **Buttyin**, denumire din 1910
Körösbökény, denumire din 1898
Cătune aparținătoare:
-Lajosmajor (Sălașul lui Lajos)
-Peterdomb (Dealul lui Peter), (numele anterior era Letkonyasza)
-Vöröscsardapuszta (Pusta hanului lui Vörös)
Zsenkahegy (numele anterior era Măgura)
- IV. Plasa Elek
- V. Plasa Kisjenő
- VI. Plasa Pécska
- VII. Plasa Radna
- VIII. Plasa Nagyhalmágy
- IX. Plasa Ternova
- X. Plasa Világos

A.S.A., fond personal Márki Sándor, Diplomatarium Aradiense, mss., dosar nr.3-4, fasc.4, f.401,414.

d.88

Buteni. Protopresbiteratul Buteni în anul 1910

8. În comuna bisericască **Buteni** existau:

1. Școala superioară de băieți, 106 băieți între 6-12 ani, dintre care frecventau cursurile: 36 regulat, 29 neregulat, adică 65 de tot, 41 neînscriși. George Andreica, învățător.

2. Școala de fete, 106 fete între 6-12 ani, dintre care frecventau cursurile: 37 regulat, 23 neregulat, adică 63 de tot, 43 neînscrise. Constanța Munteanu, învățătoare.

3. Școala mixtă, 50 băieți între 6-12 ani, dintre care frecventau cursurile: 20 regulat, 18 neregulat, adică 38 de tot, 11 neînscriși; 56 fete între 6-12 ani, dintre care frecventau cursurile: 20 regulat, 18 neregulat, adică 38 de tot, 19 neînscrise. De tot: 106 copii, 40 frecventează regulat cursurile, 36 neregulat, 30 neînscriși. Petru Perva, învățător.
(Date statistice referitoare la luna februarie 1910).

Bodea Iuliu, administrator protopopesc.

Protopresbiteriatul Buteni cuprindea aceleași comune bisericești ca și în anii 1901 și 1904.

A.S.A., fond Protopopiatul Ortodox Român Buteni, 1877-1910, dosar nr.1-2, fasc.2, f.384,391,394.

d.89

Plasa Boros-Sebes cu reședința în Boros Sebes, anul 1913

A. Comune mai mari:

1. **Körösbökeny** – numărul locuitorilor 3.632.

În jur:

- Lajosmajor (Sălașul lui Lajos) = 7 locuitori
- Pusta lui Mahler = 19 locuitori
- Dealul lui Peter = 5 locuitori
- Pusta hanului lui Vörös = 8 locuitori
- Zsenkahegy = 5 locuitori

Körösbökeny, împreună cu cătunele din jur, are 803 case, cu 3.632 locuitori, este în plasa Börös Sebes, comitatul Arad.

A Magyar szent korona országának Helységnevtára, Budapest 1913, p.171.

d.90

Șematismul diecezei Cenad pentru anul Domnului 1916

II. Districtul vice-arhi-diaconatului Pâncota.

3.Körösbökény. Târg în comitatul Arad. În anul 1781 a fost construită o capelă, care în 1807 a fost ridicată la rangul de parohie. Matricole are din anul 1781. Biserica are hramul Sf.Ioan Nepomuk (construită în 1818). Patron: proprietarul domeniului. Administrator: D.Julius Mihályffy.

În Körösbökény existau: biserică catolică, ortodoxă și sinagogă, 494 catolici, 75 greco-catolici, 2.965 ortodocși (greco-orientali), 52 luterani, 1 unitarieni, 160 evrei, 110 alte religii.

Filiile aparținătoare de parohia Körösbökény erau aceleași din anul 1898, (2.362 credincioși).

Limbile folosite între catolici erau maghiara și germana. În anul 1915 au fost înregistrate 45 nașteri, 3 căsătorii și 35 decese.

Cea mai apropiată stație de cale ferată este în Borossebes.

Schematismus cleri dioecesis Csanádiensis pro anno Domini 1916. Temesvárini, p.p.41,42.

**Preoțimea și învățătorimea română gr.-ort. din dieceza Aradului după
protopresbiterate în anul 1918**

e) Protopresbiteratul Butenilor

Numărul sufletelor 33.285.

Sediul: Buteni-Körösbökény.

Scaunul protopresbiteral: Președinte: Florian Roxin, protopresbiter, Buteni.

Membrii ordinari: George Lupșa, Zaharie Milan, Augustin Mihulin, Axente Chirilă și Iuliu Bodea. Suplent: Ioan Cosma. Defenzor matrimonial: Axente Chirilă. Notar: Ioan Cosma.

În localitatea **Buteni – Körösbökény** existau: 2.473 locuitori ortodocși; Florian Roxin, protopresbiter – paroh, Iuliu Bodea și Ioan Cosma, parohi; 452 copii între 6-12 ani recenzați, din care au fost prezenți la examene în iunie 1918: 70 la clasa învățătoarei Constanța Muntean și 97 la clasa învățătorului Cornel Vodă. Un post de învățător – vacant.

Protopresbiteratul **Buteni – Körösbökény** cuprindea următoarele comune bisericesti: 1.Aldești 822 suflete, 2.Almaș 1.930, 3.Bârșa 1.315, 4.Berindeni (Borosberend) 340, 5.Bodești 538, 6.Bonțești 691, 7.Buhani 451, 8.Buteni (Körösbökény) 2.473, 9.Căcărâu 309, 10.Camna 358, 11.Chertiș 785, 12.Chisindia 1.794, 13.Cil 718, 14.Cuied 1.460, 15.Dezna 664, cu cătunele Zugău 86 și Reștirata 184, 16.Dieci 1.124, 17.Donceni 352, 18.Govoșdia 452, 19.Hodiș 462, 20.Ignești 384, 21.Iarcoș 326, 22.Laz 550, 23.Luguzău 228, 24.Minead 292, 25.Moneasa 681, 26.Mustești 390, 27.Nădălbești 303, 28.Nadăș 2.394, 29.Neagra 406, 30.Păiușeni 1.263, 31.Prăjest 358, 32.Ramna 550, 33.Revetiș 606, cu cătunul Cociuba 80, 34.Roșia (Borosrôsa) 303, 35.Sebiș (Borossebes) 1.112, 36.Selegeni 444, 37.Șilindia 916, 38.Slatina 556, 39.Susani 477, 40.Tauț 2.110, 41.Văsoaia 861, 42.Voivodeni 354.

Calendar/1918, p.p.51-53; V. Popeangă, Școala românească...1867-1918, p.250, anexa 5.

**Lista delegaților oficiali din Buteni la Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia din 1
Decembrie 1918**

A. Cercuri electorale

IX. Cercul Iosășelului

1. Dr. Aurel Grozda avocat – Buteni
2. Toma Pop meseriaș – Hălmagiu
3. George Tomșa econom – Pleșcuța
4. Vasiliu Doncea econom – Buteni
5. Iva Vrenti econom – Iosaș

B. Deputați de drept

1. Florian Roxin protopop – Buteni. Protopopiatul Buteni.

1918 la Români. Documentele Unirii, vol.VIII, Ed. Științifică și Enciclopedică, București 1989, p.p.40,41, document nr.54; idem, vol.X, p.184, document nr.1261; cf. Alexandru Roz, Lista delegaților oficiali din actualul județ Arad pentru Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia, Românul (serie nouă), aprilie 1993, nr.2, p.2.

Anul 1920.

Celor 226 comune din județul Arad, li s-au dat în locul numirilor maghiare, următoarele numiri oficiale:

Buteni – KÖRÖSBÖKÉNY

Românul. 21 iulie 1920, nr.153, p.2.

d.94

Protopopiatele și parohiile din eparhia Aradului în anul 1927

5.Protopresbiteratul Butenilor

Numărul sufletelor: 28.824.

Sediul: Buteni.

Scaunul protopresbiteral: Președinte: Florian Roxin, protopresbiter. Membrii: Augustin Mihulin, Iuliu Bodea, Ioan Cosma, Fabrițiu Bodea, M. Grecu, I.Giurgiu, I.Popovici.

În localitatea Buteni existau: 2.513 locuitori români ortodocși; Florian Roxin, protopresbiter- paroh; Iuliu Bodea și Ioan Cosma, parohi.

Protopresbiteratul Buteni cuprindea următoarele localități: 1.Almaș 1.792 locuitori, 2.Bârșa 1.373, 3.Berindia 340, 4.Bodești 553, 5.Bonțești 702, 6.Buhani 409, 7.Buteni 2.513, 8.Chertiș 786, 9.Chisindia 1.804, 10.Cil 693, 11.Crocna 965, 12.Dezna 950 – cu cătunele Zugău și Reștirata, 13.Dieci 1.024, 14.Govoșdia 442, 15.Holtmizeș 657, 16.Honțisor 475, 17.Ignești 419, 18.Joia-Mare 304, 19.Laz 530, 20.Mădrigești 579 – cu filiala S. Buceava 506, 21.Minead 307, 22.Moneasa 703, 23.Mustești 417, 24.Neagra 452, 25.Păiușeni 1.261, 26.Prăjești 363, 27.Ramna 530, 28.Revetiș – cu cătunul Cociuba 692, 29.Roșia 312, 30.Sebiș 1.142, 31.Secaș 532, 32.Selejeni 422, 33.Slatina 559, 34.Susani 467, 35.Văsoaia 880, 36.Zeldiș 549 – cu filiala Saturău 217.

Calendar/1927, p.p.12-14.

d.95

Recensământul populației din decembrie 1930.

Județul Arad. Plasa Sebiș

Buteni: total populație 2.983, din care de sex masculin 1.466 și feminin 1.517.

1. După sex și stare civilă

	Masculin	Feminin
Necăsătoriți	636	530
Căsătoriți	720	736
Văduvi	85	226
Divorțați	21	20
Nedeclarați	4	5

2. După sex și grupe de vârstă

	Masculin	Feminin
0-6 ani	169	182
7-12 ani	165	150
13-19 ani	183	191
20-64 ani	853	918
65 ani și peste	84	64
Vârstă nedeclarată	12	12

3. Gospodării, infirmități, populație flotantă

Populația la 31 dec.1910: 3.632.

Populația la 29 dec.1930: 2.983.

Număr de gospodării: 813, colective: 1.

Infirmități: orbi 4, surdo-muți 1, ologi 1.

Populație flotantă: masculin 45, feminin 16, din care români 60, străini 1.

4. După neam: români 2.531, unguri 227, germani 84, ruși 1, sârbi, croați, sloveni 1, bulgari 1, cehi, slovaci 41, poloni 15, evrei 56, țigani 25, alte neamuri 1.

5. După limba maternă: română 2.564, ungară 248, germană 75, rusă 3, bulgară 1, cehă, slovacă 32, idiș 38, țigănească 3, alte limbi 1, nedeclarată 18.

6. După religie: ortodocși: 2.219, greco-catolici 41, romano-catolici 304, reformați (calvini) 23, evanghelici (luterani) 10, adventiști 2, bapțiști 325, mozaici 59.

7. După știința de carte: total populație de la 7 ani în sus: masculin 1.297, feminin 1.335.

	Masculin	Feminin
Știutori de carte	1.066	848=73,1 %
Instrucție extra-școlară	8	1
Instrucție primară	991	797
Instrucție secundară	39	41
Instrucție profesională	13	9
Instrucție universitară	15	-
Neștiutori de carte	226	480
Între 7-12 ani	11	11
Între 13-19 ani	12	26
Între 20-64 ani	156	388
65 ani și peste	45	53
Vârstă nedeclarată	2	2
Știință de carte nedeclarată	5	7

Recensământul general al populației României din 29 dec.1930, vol.I, p.p. 8, 270,532; vol.II, p.p.12,13,527; vol.III, p.15, București 1938.

Protopopiatele și parohiile din Eparhia Arad în anul 1936

5. Protopopiatul Butenilor

Numărul sufletelor: 19.055.

Sediul: Buteni.

Toate comunele sunt pe teritoriul județului Arad.

Scaunul protopresbiteral: Președinte: Șt. R. Lungu protopop. Membrii: Iuliu Bodea, Ioan Cosma, Ioan Giurgiu, Ioan Tirla, Ioan Bogdan și Ioan Tămaș.

Protopresbiteratul **Buteni** cuprindea următoarele localități: 1. Bârsa 1.427 suflete, 2. Berindia 322, 3. Buhani 410, 4. Buteni 2.554, 5. Chisindia 1.894, 6. Dezna, cu cătunele Zugău și Reștirata 1.088, 7. Ignești 437, 8. Joia-Mare 333, 9. Laz 487, 10. Minead 313, 11. Moneasa 769, 12. Neagra 389, 13. Păiușeni 1.167, 14. Paulean (Govoșdia) 443, 15. Prăjești 373, 16. Prunișor 800, 17. Ravna 543, 18. Revetiș, cu cătunul Cociuba 578, 19. Roșia 440, 20. Sebiș 1.233, 21. Selegeni 509, 22. Slatina 573, 23. Susani 451, 24. Văsoaia 871.

Calendar/1936, p.p.17,18.

d.97

Șematismul Provinciei Mitropolitane Române – Unite de la Alba-Iulia și Făgăraș din anul 1938

Episcopia de Lugoj

6. Protopopiatul de Arad

Parohia **Buteni**, preot Semproniu Barna. (Protopopiatul avea 22 de parohii).

Șematismul Provinciei Mitropolitane Române – Unite de la Alba-Iulia și Făgăraș, Blaj, 1938, p.p.182,184.

d.98

Tabloul comparativ (1918-1938) referitor la numărul credincioșilor din comuna Buteni

Situația în anul 1918						Situația în anul 1938					
Ortodocși	Romano-catolici	Evrei	Bapțiști	Advențiști	Mileniști	Ortodocși	Romano-catolici	Evrei	Bapțiști	Advențiști	Mileniști
2.173	308	56	326	10	8	2.398	358	42	226	-	-

Progres						Regres					
Ortodocși	Romano-catolici	Evrei	Bapțiști	Advențiști	Mileniști	Ortodocși	Romano-catolici	Evrei	Bapțiști	Advențiști	Mileniști
225	50	-	-	-	-	-	-	14	100	10	8

Buteni, la 9 Noiembrie 1938.

A.P.B., dosar nr.51/1938, nenumerotat.

d.99

Almanahul Provinciei Mitropolitane Române – Unite de Alba-Iulia și Făgăraș din anul 1942

Episcopia de Lugoj

6. Protopopiatul Arad

Parohia Buteni – Chisindia. (Protopopiatul avea 27 de parohii).

Almanahul Provinciei Mitropolitane Române – Unite de Alba-Iulia și Făgăraș, Blaj, 1942, p.24.

d.100

Situația parohiilor române-unite, greco-catolice din anul 1948

Episcopia de Lugoj

Protopopiatul Arad

24. Parohia Buteni – Chisindia, 735 credincioși. (Protopopiatul avea 27 de parohii).

Arhiva Protopopiatului Greco-Catolic, Arad.

d.101

Tablou statistic (Șematism). Eparhia Ortodoxă Română a Aradului în anul 1949

2. Protopopiatul Buteni

Numărul sufletelor: 22.600.

Sediul: BUTENI.

Toate parohiile sunt în jud. Arad.

Protopop: Ștefan Lungu.

În localitatea Buteni existau : 2.505 suflete; Parohia I, casă protopopească 32 j, Ștefan Lungu protopop-paroh; Parohia II, casă parohială 32 j, P.Bejan paroh; Parohia III, casă parohială 32 j, D.Gornic administrator parohial.

Protopopiatul **Buteni** cuprindea următoarele parohii: 1.Bârsa 1.431 suflete, 2.Berindia 320, 3.Buhani 405, 4.Buteni 2.505, 5.Camna 312, 6.Chisindia 1.848, 7.Cociuba 100, 8.Cuied 1.338, 9.Dezna 861, 10.Donceni 371, 11.Hodiș 470, 12.Ignești 446, 13.Iercoșeni 363, 14.Joia Mare 309, 15.Laz 489, 16.Luguzău 378, 17.Minead 341, 18.Moneasa 809, 19.Neagra 375, 20.Nădălbești 203, 21.Paulian 446, 22.Păiușeni 1.176, 23.Prăjești 358, 24.Prunișor 802, 25.Ramna 567, 26.Reșchirata 106, 27.Revetiș 587, 28.Roșia 411, 29.Sebiș 1.278, 30.Selegeni 622, 31.Slatina 552, 32.Susani 442, 33.Văsoaia 838, 34.Zugău 98.

Calendar/1949, p.p.51,52.

II. CONSEMĂRI

c.1

Bökény (Bekény-Bököny) a). Buken, Bwken (1326; Dl.28.575; 1332-7: în lista zecimală papală 1.53). – „Drumul de la Socodor spre Bewken”, Beken (1446; Békésm, înregistrat în documentul 56 din 1484: Dl. 18.941; 1487: Dl. 19.313). Astăzi, câmpie situată în partea de nord-est față de Socodor, pe malul drept al Crișului Alb. b). În lista zecimală papală (332.1.), întâlnită ca parohie (Buken), nu se înțelege localitatea de mai sus, ci Butyn-ul de azi, care este situat la sud-est de Ineu. Acesta din urmă apare ca domeniul al familiei Losonczi. Din 1498 apare ca Bewkewn (Dl.20.675).

Csánki Dezső, Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában, vol.I, Budapest, 1890, p.728.

c.2

VI. Parohii

Arhidiaconatul de Pâncota (înainte la Jimbolia).

[...] În Bökény (azi Buttyin) Petru 1332-6 [...].

Arhidiaconatul de Coleșer

[...] În Bökény (lângă Tămașda) Ștefan 1333, Nicolaie 1335 [...].

Márki Sándor, Aradmegye, vol.I, Arad, 1892, p.p.380,381.

c.3

În comitatul Arad din 451 de localități populate, plebanii catolice aveau 42, iar al Zărandului 44⁶, din 430 localități populate în 1332-35.

Ștefan Lupșa, Gh.Lițiu, op.cit., mss.dactilo., Biblioteca Episcopiei Ortodoxe Române Arad, vol.I, f.57.

c.4

Bökény, (Buken, Bewkewn), azi Buttyin, în apropierea Crișului Alb. În anul 1553, o parte a localității a fost numită târgul Bökény (Beken), iar cealaltă parte, satul Bucsín

⁶ Adea, Agriș, Almaș, Bemot, Bethlenösi, **Bökény** (lg. Socodor), **Butin** (- s.n.), Dienesmonostora, Faidas, Feketegyarmat, Gab, Gașa, Ghiaroc (lg. Vadas), Giulvarșand, Gurba, Iermata, Inău, Kazmer, Kerekötő, Kolt, Komloș, Megyer (Pâncota nouă), Mășca, Mișca, Moruș (lg. Sântana), Nădab, Nivod, Pecer, Pil, Pâncota, Samolykeszi, Șicula, Șilaș, Șilindia, Șiria, Socodor, Taman, Tămașda, Tauți, Vadas, Varaszeszi, Vasari, Zărand, Zerind.

(Buchyn)³. În 1334 în localitate exista o plebanie (parohie catolică). Probabil în 1387 localitatea a fost primită de familia Losonczy, iar o dată cu moartea ultimului descendent bărbătesc (1552) au primit-o fiicele lui Losonczy. Acestea, în 1561, au plătit impozitul la Dezna.

Márki Sándor, op.cit., vol.I, p.188.

c.5

Bucsin (Buchyn), în imediată vecinătate cu târgul (orășelul) Bökény. Mai târziu ambele localități s-au contopit sub numele de Buttyin. Între 1387-1561 a fost proprietatea lui Losonczy.

Márki Sándor, op.cit., vol.I, p.225.

c.6

Bökény = Buchin
Körösbökény = Buteni (Arad)

C.Martinovici, N.Istrati, Dicționarul Transilvaniei, Banatului și celorlalte ținuturi alipite, Cluj, 1921, p.45.

c.7

Békény sau **Bökény** (azi Buttyin), în 1597 a fost proprietatea lui Kornis Gáspár, în 1633 a lui Kornis Zsigmond, în 1651 a lui Kornis Ferencz.

Márki Sandor, op.cit., vol.II, Arad, 1895, p.159.

c.8

Bökény (Buken, Bwken, Beken, Bewken), denumirea provine de la prenume ungurești vechi. Localitatea a fost situată la nord-est de Socodor, pe malul drept al Crișului Alb, pe pășunea Bököny de astăzi. În 1326 era proprietatea familiei Salánky, între 1332-7 a avut plebanie (parohie catolică). În 1394 era deja legată printr-un drum de Socodor. Alți proprietari au mai fost familiile: Báthory în 1473, Ráskay și Czecezy în 1479, Bekény și Basthay în 1484, Egey și Simay în 1510. În 1561 a devenit posesorul celor 13 boieri cu 23 de moșii, fiind, probabil, un teritoriu cu o populație deasă.

Márki Sándor, op.cit., vol.I, p.225.

---

³ În 1552 este numit sat (Lib.Reg. 1552-75., 75.és NRA.DLXVI.38.), dar din 1553, odată cu împroprietărirea fetelor Losonczy, este desemnat ca târg (orășel). (NRA.CCCXCVII.31). În 1707, Károlyi Sándor, în autobiografie (I.187) tot așa îl numește <<Bökény, adică românescul Buttyin>>. Pârâul care vine de la Cleciova și traversează Buttyinul, și astăzi se numește pârâul (valea) Bökény. Rácz, în lucrarea (Zarand, 119) îl consideră butincean pe Laczovicz de Buchincho, student la Viena în 1535. Această afirmație este, însă, tot atât de riscantă, ca și cum ai susține că numele de familie Felbökényi (Felbekini), existent în anul 1500, și-ar avea originea în numele localității Buttyin.

c.9

Bekény sau **Bökény** (lângă Chișineu), în 1614 a fost proprietatea lui Jancsó Pálé, în 1650 a cetății Ineului; în 1655 a făcut obiectul procesului între familiile Tiszá și Szentandrásy.

Márki Sándor, op.cit., vol.II., p.p.158-159.

c.10

Bárd (Bard), din 1449 capelanul Aradului s-a opus oricărei ocupații a localității cu acest nume. În 1553 Barda-Mare cu 17 porți aparține familiei Losonczy, iar 2 porți primește capelanul din Arad. Din 1561 localitatea Barda-Mică aparține capelanului din Oradea. În 1790, sub numele de Bardu, pusta dintre Târnova și Ker este folosită în comun.

A fost și în districtul Ineu o localitate **Barda**, iar în zilele noastre o pășune din hotarul Buttyin-ului se numește **La Barda**.

La începutul secolului al XVI-lea găsim amintite Barda-Mică și Barda-Mare care, fără îndoială, s-au situat între Târnova și Ker, deci prin localitatea Barda trebuie să înțelegem așezarea dintre aceste sate. Acest sat în 1563 a fost socotit ca aparținând cetății Pâncota.

Márki Sándor, op.cit., vol.I, p.p.223-224.

c.11

Bard, în 1605 se mai foloseau încă numele de Barda-Mare și Barda-Mică, dar oficial figura sub numele de Barda. În 1574 este proprietatea lui Hassan; în 1601 a lui Toldy, de la care în 1605 o ocupă Nagy Janos.

Márki Sándor, op.cit., vol.II, p.158.

c.12

Száldobos (Zaldobos), sub numele de Săldabagi, deja în secolul al XVIII-lea s-a contopit cu Buttyin-ul. În 1553 aparține familiei Losonczy.

Márki Sándor, op.cit., vol.I, p.247.

c.13

Száldobágy, în 1574 este proprietatea lui Osman pașa.

Márki Sándor, op.cit., vol.II, p.167.

c.14

Teljős (Thellyws), situat în zona Buttyin-ului; în 1553 aparține lui Losonczy.

Márki Sándor, op.cit., vol.I, p.250.

c.15

Tekerés (Thekeres), situat lângă Buttyin, în 1553 este proprietatea familiei Losonczy.

Márki Sándor, op.cit., vol.I, p.250.

c.16

Tekerés-Csiger, în 1574 aparține spahiului Bala, între 1597-1633 este în proprietatea lui Kornis; în această perioadă, un singur an (1613), aparține lui Keresztesy.

Márki Sándor, op.cit., vol.II, p.168.

c.17

Ujfalu (Wyfalu), Satul Nou încă în secolul XVIII se unește cu Buttyin-ul. În 1477 este proprietatea familiei Bánffy, în 1525 a familiei Bathory.

A mai existat o localitate cu numele Ujfalu în părțile Zărandului (1497-1559), dar aceasta, ulterior, s-a contopit cu orașul Gyula.

Márki Sándor, op.cit., vol.I, p.251.

c.18

Ujfalu, (Satul Nou face parte din Bökény), în 1574 era proprietatea pașei Cseri, o parte din Satul Nou în 1601 aparține familiei Tiszái, între 1597-1633 aparține familiei Kornis, în 1613 este a familiei Keresztesy, în 1614 aparține lui Bethlen Istvan, în 1633 este deja pustă.

Márki Sándor, op.cit., vol.II, p.169.

c.19

Buttyin = Bökény*

Are școală populară ortodoxă cu 2 săli, una pentru băieți și alta pentru fete. Are

---

* Bökény, pe românește Buttyán – spune Károlyi Sándor în autobiografie, 187.I.; Buken = Bökény comes 1260. Száz 1889.635.

școală populară romano-catolică. În 1870 ia ființă școala evreiască.

În 1574, sub numele de Bököny, satul este proprietatea begului Kurt.

Ca uniune etnică mixtă, în 1333 este deja parohie. În 1781 are capelă, în 1807 parohie, 1818 biserică.

Dentrich Manó, fiul rabinului din Buttyin, a părăsit locul natal în 1871 fără să mai dea vreun semn de viață până în anul 1883, când își anunță părinții că se găsește pe una din insulele Sandwich (orașelul Ele-Ele, regiunea Hawaii); le povestește itinerarul parcurs în tot acest timp: la început a trăit în San Francisco din minerit de aur, apoi a plecat pe insulele Sandwich, unde lucrează pe o plantație de trestie a unui rege negru, pentru 30 dolari pe lună, ca supraveghetor. (Alföld, nr.114 din 1883).

Aici s-a născut actrița Fáy Szeréna (Frankl Száli), pe numele său adevărat.

1787, august, 2 – protopopul Bukátos Gábor cere și de la stăpânire și primește pământul ce i se cuvine (proces-verbal județean nr.1511).

1787, octombrie, 20 – Klobusiczky Antal, directorul trezoriatului Oradea, înștiințează că inginerul Szüllö Jozef, a măsurat și a dat preotului un teren echivalent cu o poartă răzășească pe teritoriul Buttyin-ului (nr.2129).

1747, primește dreptul de Oficiu de vamă, revenindu-i, astfel, a treizecea parte din valoarea mărfurilor tranzitate.(Proces-verbal nr.118). Despre canalul ramificat de aici, ce spune Beszédes? Jókai Mór în cartea „Frumusețile meleagurilor maghiare”, ediția II-a, p.p.44-45, amintește de acest canal.

1785, pe coasta Buttyin-ului nu mai este Oficiu de vamă.

1794, octombrie, 14, se aprobă proiectul bisericii.

1795, primește dreptul de târg (Proces-verbal nr.526).

1732, îl primește Raynald.

Ca întâmplare istorică: Szerak Ioan, preot ortodox român (mort 1886) își mai amintește din copilărie de răpirea lui Forray (1784).

1590-1, Buttyin – cetatea Topincs, gardă turcească. Diplomatarium Aradiense.

1483, Bewkén, sat aparținător Vărădiei de Arad. Adun. Arad.1483.8.

1484, Beken, sat din Zărand. Aun. Arad 1484-3.

1484, Bekeny László dă ca zălog 2 porți de răzeși din Beken. Aun. Arad 1484.-5.1.

1535, Valentinus Laczovicz de Buttyin este student la Viena. Rác, 119.

În hotarul său este lacul turcului (Tăul Turcului).

Butyén. Poștă. Cafenea. Moară. Ca o curiozitate, are un distribuitor de apă la o depărtare de ¼ ore de mers. În 1834 a intrat sub tutela Nadorului, Camera Morilor. În zona Buttyin-ului s-au făcut amenajări pe o lungime de 2140°, cu 6 tăieturi (șanțuri) pentru ca apa să aibă debit și pantă mai mare la intrarea în distribuitor. Canalul are o lungime de 44.000 stânjeni, adâncime 6 stânjeni, lățime 12 stânjeni. Pe el există 16 mori. A costat 1 ¼ milioane, după proiectele lui Beszédes.

Notarul. 1804. Staurosky Iános. Din 1813, fiul său, Sándor.

Capelanul, Pretner Iózsef, mort în 1811, ian.3.

1817, apr.14, moare preotul ortodox, Bona Iános.

Istoria parohiei. Török Erk.II 403-7, Fabián II 156-8.

1552, Beken, sat din Zărand, proprietatea Lossonczy.

1553, Beken, orașel, proprietatea Lossonczy.

1553, Buchyn, numele satului românesc, proprietatea Lossonczy.

1784, agitația, incitarea făcută de preotul din Buttyin.

1510, Bewkend este primit de doamna Simay Gergely.

1561-1732, figurează ca Nagy-Bekény (Bekény Mare). Rác 219-220.

1500, aprilie, 1, Felbekini Mihály se înscrie în Societatea Spiritului Sfânt roman din dieceza Oradea.

1795, Ștampila: „Butyin: Mezö: Varos: pecsetje * 1795”. Mai are pe ea un car de lemn cu patru boi, care trec un pod. În față și în spate se înalță câte un plop. Prelucrare dură.

1597, Bekény este primit de Kornis G.

1633, Bekény este primit de Kornis Zs.

1835, Notarul Butyin-ului Horky István era un pomicultor renumit, care și-a tipărit însemnările referitoare la propriile observații asupra pepinierii de meri și pruni. Pepiniera sa era formată din 34 pruni și 42 peri aduși de la Diel Friggyes. În prezent se mândrește cu mai mult de 50 exemplare din fiecare specie. (Jelenban, 1835, 195).

A.S.A., fond personal Márki Sándor, Aradvármegye helyiségnévtára, mss., dosar nr.9-11, fasc.9, f.299-301.

c.20

BUTENI, Buken, Bewken, Bothyanfalwa, Bekeny, Buttyin, Körösbökény

1332. prima mențiune documentară, M. I. 381.

1336. Buken, Cs. I. 728.

1387-1552. Buchyn, dom. Losonczy, M. I. 225.

1446, 1483, 1498. Bewken, Cs. I. 728.

1484. dom. Békési, M. I. 229.

1510. dom. Simay, M. Helyiségnévtár, ms. I. 299.

1519. Bothyanfalwa, Fábian, 221.

1525. Bottyanfalwa, 4 fam. dom. Șiriei, Prodan, Șiria, 93.

1555. Valentinus de Buken student la univ. din Viena, M.Helyiségnévtár, ms. I. 299.

1551-1561. Bekeny 4 sesii iob. dom. Losonczy, oppidum, M. Arad. és Zaránd... Kozma, 13-33.

1574. în posesia begului Kurt, M. Helyiségnévtár, ms. I. 299.

1579. dom. Korniss, Bodea, 46.

1597. dom. Korniss, Fábian, 221.

1590-1591. conscr. otomană, Velics, Kammerer, 382.

1619. Bekeny, Veress, Doc. IX. 203.

1645. plângere împotriva jafului turcesc, Prodan, Iobăgia XVII. 564.

1715-1720. 30, resp. 41 fam. Acsády.

1742. 80 fam. Arh. Hofkammer, Viena.

1747. 150 fam. Ciuhandu, 199.

1771-1786. 205 fam. ANU. A. G. 3.688.

1777. înființarea șc. rom. Popeangă, I. 112.

1784. Prodan, Horea, I. 79, 80, 83, 127, 569, II. 187.

1799. erariul oferă spre vânzare, Kovách, 96-98.

1800. 309. fam. ibidem, 62-78.

1808. oppidum Buttyin, harta lui Lipszky.

1824. cumpărat de fam. Dietrich, Kovách, 107-114.

1823/1824. 109 elevi la șc. rom. Popeangă, II. 34.

1828. 516 fam. țărani și 10 meșteșugari, ANU. Conscrip.

1834. 581 fam. Kovách, 114, 151, 158.

1851. Buttyin, 2.954. loc. Fényes, I. 164.

1913. Körösbökény, Somogyi, 155-156.

Evoluția demografică:

1857-3.149, 1869-3.313, 1880-2.769, 1890-3.034, 1900-3.245, 1910-3.628, 1922-3.083 loc. M. St. Közl.
Suciu. I. 115.

Sate contopite cu Buteni:

BARDA, Kisbárd, Nagybárd

1149. prima mențiune documentară, Cs. I. 726.
1202-1203. villa Bard, doc. C. I. 24, 254.
1449-1456. Nagybárd, Kisbárd, ANU. DL. 29.781, M.I. 223, 390, Bánffy, I. 763.
1553, 1562, 1563, Bardy, 17 sesii iob. ANU. Reg. Dec. E/159, dom. Losonczy.
1601-1604. M.II. 158, 220.
1715, 1720. —4 fam. Acsády.
1771-1786. 44 fam. ANU. A. G. 3.688.
1800. 50 fam. Kovách, 74.
1806. Barda, harta lui Lipszky.
1851. 318 loc. Fényes, I. 92.
Suciu. II. 294.

GROȘI, Gross

1601-1607. M. II. 162.
1732. dom. Mutina, M. II. 304.
1742. 7 fam. Arh. Hofkammer, Viena.
1746. 9 fam. Ciuhandu, 203.
1771-1786. 21 fam. ANU. A.G. 3.688.
1806. Gros, harta lui Lipszky.
Suciu. II. 334.

SALDOBADY, Száldobágy, Zadybach, Zadobad, Zoldobach

1341. Zoldobach, doc. C. b. IV. 113.
1363. Saldobady, dom. Pâncotei, Doc. Hist. Val. 163-164. Bánffy, I. 244.
1433. Cs. I. 785.
1521. Zadobad, Arh. St. Nürnberg, Br. Lit. 1056. dom. Brandenburg.
1553. Zaldobad, dom. Losonczy, Cs. I. 785.
1574, 1601. M. II. 167. 189.
1913. Szolibade pusta, Somogyi, 156.
Suciu. II. 428.

TEKERES, Tekerescsiger

1553. dom. Losonczy, M. I. 250.
1561. Kozma, 13-33.
1579, 1597. dom. Korniss, dania principelui Báthory Sigismund, Gyurikovich, Fábian, 224.
1612. dania principelui Gabriel Báthory, Gyurikovich.
1638. M. II. 168, 186.
Suciu. II. 410.

Sălașe în hotarul comunei:

LAJOS MAJOR, 1913, 7 loc. M. St. Közl.

MAHLER PUSZTA, 1913, 19 loc. M. St. Közl.
SÁLIŠTE, 1913. Somogyi, 156.

Alexandru Roz, Kovách Géza, Dicționarul istoric al localităților din județul Arad, Arad, 1997, p.p.71-74.

c.21

Buteni, u. Buttin, Körösbökény, r. Gurahonț, R. Crișana.

1387 Buchyn (Márki II-1 225), 1446 Bewken, 1484 Beken, 1498 Bewkewn (Csánki I 728), 1619 Bekeny (Veress, Doc. IX 203), 1745 Buttyén (Ciuhandu 199), 1808 oppidum Buttyén vel Butyén vel Butyin aut Bököny, Bekeny, Buteni (Lipszky), 1828 oppidum Buttyin alias Bököny (Nagy I 27), 1851 Bököny, Buttyin (Fényes), 1913 Körösbökény (H).

Coriolan Suci, Dicționar istoric al localităților din Transilvania, vol.I, Ed. Academiei R.S.R., București, 1967, p.115.

c.22

Buken, 1202-1203 Buken, 1214 poss. Beken, 1326 Bwken, 1333 sacerdos villa Buken (Doc. Rom. C., a I 25, 365, b III 60, 249), azi pusta **Bokony**, la nord-est de Socodor, r. Criș, R. Crișana.

Coriolan Suci, op.cit., vol.II, București, 1968, p.305.

c.23

Buc, 1220 villa (Doc. Rom. C., a I 107), lângă Socodor, r. Criș, R. Crișana.

Coriolan Suci, op.cit., vol.II, p.304.

c.24

Buteni, Butene, u. Bökény, Kalotabökény, r. Huiedin, R. Cluj.

1219-1294 Buken (Doc. Rom. C., a II 341), 1439 Beken, 1493 Bewken, 1496 Beuken, 1519 Bekwn (Csanky V 338), 1519 Bekewn (Banffy II 487), 1666 Bökeny (Jakó, Gyalu 179), 1733 Bölken (c. K), 1750 Bükény (c. A), 1805 Bölkény (c. D), 1850 Bökény, Butyene (st. Tr.), 1854 Bölkény, Buticinia (Bul. 91), 1913 Kalotabökény (H).

Coriolan Suci, op.cit., vol.I, p.115.

c.25

Butin, u. Temesbuttyin, Temesbökeny, r. Deta, R. Banat.

1364 Bayton, 1436 Baython, 1455 Baythony, 1472 Kenezius de Falsew Baythyn, 1479 Bwthyn, 1480 Bwchinfalva, Bwchynfalva, 1690-1700 Butyin, 1717 Budschin, 1723-1725 Puthin (harta Mercy), 1761 Piethin (Pesty, Krassó II-1 15-16, 97; Borovszki, Temes 99), 1828 Butyin (Nagy I 375), 1851 Buttyin (Fényes), 1913 Temesbökény (H).

Coriolan Suci, op.cit., vol.I, p.115.

c.26

Barda, 1744 (Márki II-1 223-4), 1746, 1828 Barda (Ciuhandu 204, Nagy I, 28), pe lângă Buteni, unde partea de hotar **la Barda** îi păstrează amintirea, r. Gurahonț, R. Crișana.

Coriolan Suci, op.cit., vol.II, p.294.

c.27

Gross, 1746 (Ciuhandu 203), între Almaș și Buteni, r. Gurahonț, R. Crișana.

Coriolan Suci, op.cit., vol.II, p.334.

c.28

Thellyws, 1553 (Márki II-1 250), pe lângă Buteni, r. Ineu, R. Crișana.

Coriolan Suci, op.cit., vol.II, p.410.

c.29

Thekeres, 1553 (Márki II-1 250), lângă Buteni, r. Ineu, R. Crișana.

Coriolan Suci, op.cit., vol.II, p.410.

c.30

Zaldobos, 1553 (Csánki I 785), în secolul al XVIII-lea s-a contopit cu Buteniul, r. Gurahonț, R. Crișana.

Coriolan Suci, op.cit., vol.II, p.428.

c.31

Wyfalu, 1477 (Csánki I 747), în secolul al XVIII-lea s-a contopit cu satul Buteni, r. Gurahonț, R. Crișana.

Coriolan Suci, op.cit., vol.II, p.425.

7. Document. 1500-1717

Lista persoanelor care s-au născut sau au activat pe raza diecezei Zarandului și au făcut studiile universitare în străinătate.

A) Cei care au studiat la Universitatea din Viena:

1535.

Valentinus Laczovicz de Buttyin.

Rácz Károly, A Zárandi egyházmegye története, Aradon, 1880, p.p.118,119.

c.33

Târgurile (oppida, orășelele) comitatului Zarand în anii 1552-1553

1. Siri (Világos)
2. Galsa
3. Meszt (Muszka)
4. Pankota
5. Simánd
6. Tót (Taucz)
7. Sebes (Boros-Sebes)
8. Bökeny (Buken, Bewkewn, Buttyin)
9. Jenő (Boros-Jenő)
10. Betlenösi (localitate dispărută între Chișineu și Zerind)
11. Varsány (Gyula-Varsánd).

Márki Sándor, Aradmege, vol.I, p.p.186-188.

c.34

105. Nagy-Bekény (Bekény-ul Mare)

Această localitate era situată în ținutul Zărândului pe malul stâng al Crișului Alb. Potrivit conscripției din 1561 satul aparținea de cetatea Dezna, dar, din păcate, nu-i sunt consemnate numărul de porți. În această perioadă a fost proprietatea văduvei lui Losonczy István. Mai târziu, până în anul 1595 a aparținut lui Radnóti Kendy Ferencz, care a mai avut în proprietate: cetatea Dezna cu cele 47 de sate care îi formau domeniul, cu târgul Sebiș, cu trei moșii și șapte puste. În anul amintit (1595) Kendy Ferencz a fost învinuit de infidelitate, fiindu-i confiscată toată averea și executat. În scrisoarea de donație a lui Bathory Zsigmond, emisă în Alba-Iulia la 24 aprilie 1597, satul este donat lui Ruskay Kornis Gaspar. A și rămas în proprietatea familiei Kornis până în anul 1658, cu excepția unei scurte perioade, în care satul a fost donat de Báthory Gábor lui Keresztesy Pál, dar, de la care, în scurt timp, Bethlen Gábor l-a răscumpărat și l-a dat înapoi familiei Kornis, care l-

a avut în posesie până la căderea Ineului, când împreună cu cetatea Dezna s-au pierdut multe domenii. În 1651, la 2 februarie, Pankotai Andras căpitanul cetății Dezna scrie o scrisoare către Kornis Ferencz, Comitele suprem al Comitatului Cluj: „Îmi ofer umila supunere Măriei Voastre ca domn al meu. Dumnezeu să vă alduiască și să vă țină în sănătate în Anul Nou, atât pe Dumneavoastră, cât și pe cei care vă sunt apropiați. Acum, în 31 (ianuarie – n.n.) a avut loc la Ineu Adunarea, în care, domnul vicecomite și domnul Tisza István, au fost aleși ca delegați pentru Adunarea din Ardeal. Ei vor reprezenta cu cinste interesele Dumneavoastră și pe ale Deznei, unde mulți lotrii se găesc. Le-am spus că Măria Ta, prin faptele tale, slujești și te lupți, atât pentru interesul voievodului Ardealului, cât și al țării. Măria Ta, să fii atent, că nu toți din Ineu vă vor binele. Puteți conta pe domnul Botta, pe domnul Nikodni, dar să aveți grijă de domni Vandza, Szentandrásy György și Tamás, care pactizează cu căpitanul, care, la rândul său, cu toate că jură că nu vă vrea răul este împotriva Dumneavoastră. Lui îi este teamă că Dezna va cădea pe mâna turcilor. Ar fi o rușine pentru mine și pentru copiii mei să se întâmple acest lucru, fiindcă Dezna este socotită ca un bastion al Ineului. Eu le-am spus că Măria Ta are grijă de cetate. Am auzit de la judele din Dezna că pe acolo cam umblă turcii. Vă sfătuiesc să trimiteți om vrednic acolo, altfel o să pierdeți. Duminică au fost tăiați doi din locuitorii Ineului de către turci, iar ineoanii, ca ripostă, au ieșit și l-au prins pe hotar pe pașa Muharin, cu alți șase turci și i-au tăiat. Pe pașa Sub l-au tăiat într-un alt sat. Cu excepția beiului Olay, omorât în ținutul Gyulei, nu a fost căsăpită o altă căpetenie turcească mai mare. Observând lucrul acesta, turcii au început să apară în jurul Gyulei ca iarba. Unii spun că vor să vină și în ținutul Ineului să-l prade. Am auzit că ar vrea să dea foc castelului Deznei, unde forțele noastre sunt slabe, fiindcă înafară de mine, de Tálnok Péter și de Mokra Mihók, alți călăreți nu există. Când turcul s-a retras a prădat tot ținutul; pe Rátz Pált l-au găsit la compul din Bekény; el a scăpat sărind în Criș, dar calul i-a fost luat. Am chemat 30 de dorobanți. Cu ei sunt acum, dar nu prea mă pot baza pe aceștia. Dumneata să poruncești să-mi trimiți armată sau dorobanți din Papmezö, fiindcă mi-e teamă că într-o noapte pier atât eu, cât și caii mei. Dar să nu vă faceți griji din pricina mea, pentru că eu nu mă voi preda; nu ies de aici numai mort sau când cred că voi putea ataca. În legătură cu cele de mai sus l-am înștiințat pe judele din Bekény, care a venit la mine cu încă trei inși; tot așa pe judele din Sebes. Și lor și celorlalți juzi le-am spus să-mi dea de știre, dacă află ceva despre turci. Despre mine pot să scriu că, datorită grijii lui Dumnezeu, mă simt mai bine cu piciorul. În încheiere îl rog pe Dumnezeu să aibă grijă și de sănătatea Dumneavoastră. Dată în Dezna în ziua de 2 Februarie, Anul 1651. P.S. Măria Ta poate își amintește că anul trecut am dat doi porci roșii în Convenție, care nu mi-au fost plătiți. Rog pe Măria Ta să poruncească să mi se dea în slănină contravaloarea lor, ori din Dezna, ori de la Papmezö; mă voi revanșa.” Despre soarta Bekény-ului după ocuparea Ineului de către turci, din lipsa datelor, nu putem spune ceva cu certitudine, doar că a avut aceeași soartă ca și celelalte localități din ținut. În 1726 apare ca un sat pustit, cu numele de Butyin, pe care l-a primit ca donație Ducele Raynaldo de Modena în 1732, decembrie 11. Butyin-ul este o comună românească existentă și astăzi în județul Arad, cu 2.996 de suflete.

Rácz Károly, op.cit. p.p.219-220; scrisoarea, din Fábán Gábor, Arad vármegye leirása, Budan, 1835, p.p.86-89.

c.35

Lista soldelor plătite în anii 900-1000 de cetatea Topincs (Buttyin), din sangeacul Jenői, vilaietul Temesvár.
(Budapesti-Velics-Kammerer, Defterek I. 381-2).

A.S.A., fond personal Márki Sándor, Diplomatarium Aradiense, mss.,
dosar nr.3-4, fasc. 3, f.7.

c.36

Este interesant să știm ce potențial militar aveau turcii pe teritoriul comitatelor Arad și Zarand în jurul anilor 1590-1591. Pentru condițiile de atunci era o forță destul de însemnată.

În cetățile Lippa, Tótvárad, Arad, Világos, Erdöhegy, Jenő și Topincs (Buttyin), erau staționați 1.018 turci înarmați. [...]

După mărimea trupelor, situația pe cetăți era: Boros-Jenő 345 soldați turci, Erdöhegy 271, Lippa 247, Tótvárad 58, Világos 37, Arad 32, Topincs 28. [...]

La Topincs, cei 28 de soldați turci făceau parte din trupele de martaloși. Efectivul staționat aici era format dintr-un comandant (agă) și 27 soldați. [...]

Martaloșii – erau pedestrași de origine slavă, antrenati pentru incursiuni. Nu făceau parte din efectivele normale ale armatei otomane, ci din trupele auxiliare, conduse, însă, de un agă, în a cărui subordine erau szermagii, szerozii și soldații. [...]

Salariul trupei otomane staționate la Topincs era: 42.955 akții, sau 1.539 frt.01 kr., sau 358 galbeni.

Márki Sándor, Aradmegye, vol.II, p.p.16,17.

c.37

Buteni (comună)

În anul 1728 a fost sfințită biserica de lemn cu hramul „**Bunavestire**”, care devenind neîncăpătoare, în anul 1794, parohia cere aprobarea construirii unui nou locaș de cult. În anul 1802, protopopul Gavril Bucatoș al Butenilor, sfințea noua biserică de zid, înlocuită în anul 1929 cu actuala, care poartă hramul „**Bunavestire**”.

Pavel Vesa, Biserici de lemn de odinioară, Arad, 1997, p.29.

c.38

Parohia Buteni. Preoți ortodocși în perioada 1746 – prezent

I.

Popa Juon, 1746

Popa Toma, 1746

Popa Gyurka, 1746

II.

Lazăr, 1755
Ieremie, 1755
Georgiu Popovici, 1755

III.

Ieremia Popovici, 1767 (n. Buteni)
Ioan Popovici, 1767 (n. Roșia)
Petru Popovici, 1767 (n. Revetiș)
Lazăr Popovici, 1767 (n. Buteni), fără parohie

IV.

Ioan Popovici, 1791-1810
Ioan Iovici, 1791-1810
Gavril Bucatoș, 1791-1823

V.

Popovici Ștefan, 1810-1833
Ruja Nicolae, 1810-1833
Bucatoș Teodor, 1825-1892

VI.

Suciu Mihai, 1836-1889
Gurban Ioan, 1841-1898
Coloja Teodor, 1893-1900

VII.

Bodea Ghe. Iuliu, 1894-1939
Cosma Ioan, 1901-1942
Roxin Florian, 1913-1930

VIII.

Lungu Ștefan, 1931-1949
Bejan Petru, 1939-1962
Gornic Dumitru, 1942-1949

IX.

Baba Alexandru, 1952-1958, preot (Buteni) și protopop stavrofor la (Sebiș)
Goia Aurel, 1962-1975, preot (Buteni) și protopop stavrofor la (Sebiș)
Florea Roman, 1975-1983, preot (Buteni) și protopop stavrofor la (Sebiș)
Brădean Ioan, 1983-1993, preot (Buteni) și protopop stavrofor la (Sebiș)
Ciucur Marian, 1993-prezent, preot iconom.

Gheorghe Ciuhandu, *Românii*, p.p.199-200; Silviu Dragomir, *Statistici*, F.D., 1 martie 1909, nr.9, p.5; I. D. Suciu, Radu Constantinescu, *Documente*, p. 299; Petru C. Bejan, *Caiet mss. în posesia autorului; Vasile Popeangă, Mărturii...1784-1918*, p.48.

c.39

Barda (localitate dispărută)

În partea de sud a localității Buteni, în anul 1744 este atestat satul Barda, astăzi dispărut. La numai un deceniu este atestată și existența unei biserici de lemn, nouă, cu hramul „Sf.Mc.Gheorghe”. În prima jumătate a secolului al XIX-lea satul a fost înglobat la Buteni, împrejurare în care biserica a dispărut.

Pavel Vesa, op.cit., p.22.

c.40

Joia Mare (sat, comuna Almaș)

[...] Până la construirea actualei biserici, credincioșii o frecventau pe cea din parohia vecină, Barda.[...]

Pavel Vesa, op.cit., p.46.

c.41

Începuturile școlii confesionale ortodoxe românești din Buttyin

Potrivit conscripției din 1777 satul avea o școală care funcționa de 21 de ani, adică din 1756. Mai târziu, în 1789 este menționat și localul școlii frecventat de 18 – 24 copii. Numele învățătorului Ion Popovici, salariul său de 120 florini, 240 porții de fân și 14 stânjeni de lemne, precum și localitățile afiliate la școala din Buttyin: Bârsa, Chisindia, Groși și Barda au fost consemnate abea în conscripția din 1791.

V. Popeangă, Un secol de activitate școlară...1721-1821, p.112.

c.42

În comuna Buttyin, deja în 1780, exista o capelă de lemn închinată Sf.Anton. La 21 noiembrie 1790 ea a fost sfințită de către Foder Lörincz, preot- episcop de Aletea și, cu această ocazie, preotul de Sântana, Gubanóczy János, a oficiat prima slujbă. Această capelă a devenit parohie în 1807. În anul 1818, pe malul pârâului Bök, a fost construită, din bugetul de stat, o biserică, sfințită de Maros György – episcop de Aletea și de preotul din Sântmartin. În 1853 ea a fost renovată¹.

Márki Sándor, op.cit., vol.II, p.p.737,738.

¹ Kapelanii din Buttyin între 1780-1807: Kovalovszki Béla, Kozma Elek, Gubanóczy János, Bartha Gábor și Boros László; parohii: 1807-1812 Boros László, 1813-1815 Kelemen János, 1815-1817, aprilie 14 Bona József, 1817-1843 Pávelka Pál, 1843-1851 Lendvay István, 1852 Nagy Antal, 1853-1865 Weisersheim Rudolf, 1865-1880 Brunner Károly, 1880, decembrie 1 Szirmay János, (1907 Nicolaus Römer, 1913, 1916, Julius Mihályffy – n.n.).

În 1781 la Buttyin s-a inaugurat o capelă romano-catolică, ridicată în 1807 la rangul de parohie. Biserica a fost construită în 1818. Capela din Boros-Sebes datează din 1837. Parohiei din Buttyin îi aparțineau 39 subunități religioase, reprezentând mai mult de jumătate din plasa Boros-Sebes. Aceasta, din cauză că, în zona respectivă, romano-catolicii sunt destul de puțini, respectiv 1.191. Dintre unitățile bisericesti aparținătoare, cea mai importantă funcționează la Boros-Sebes. Patronul parohiei din Buttyin a fost moșierul local. De necesitățile sufletești ale enoriașilor se preocupă numai preotul.

Gaal Jenő, op.cit., p.585.

Epistolele parochului betranu

V.

[...] Eu știu o biserică popistasia (catolică – n.n.) ridicată într-o comună (Buteni – n.n.) unde mai toți creștinii sunt ortodoksi, în satele de prin pregiuru – și mai vertosu. Biserica această pe vremea iobagiei au ridicat-o poporul nostru cu robot'a, ea e nalta și mare întocmai ca cea catedrala a dvostre dela Aradu. Se deosebesce de a dvostre prin aceea, că are numai un turnu, dar cu cesu nu ca alu dvostre fara cesu; se deosebesce și prin aceea, ca clopotele din turnu sunt numai doue și nici cât celu din seminaru și si pe unulu din acestea sta scrisu cu litere cirilice: „Acestu clopotu e a santei biserice din Bard'a” (unu satu care pe vremea regulatiei (1834) s'a contopitu într'altulu). Betranii din satulu cu biserica a adeca vorbescu, ca creștinii noștri pe vremea aceea n'au știutu face și clopote, dar clopotu trebuia ori de unde și deci se găsia la Bard'a, căci comun'a se imprasthia, biserica se sparse, și clopotulu se adusa la popistasi. [...]

Biserica și Școala, 15/27 iunie 1886, nr.24, p.198.

Protopiatul Buteni. Protopopi și administratori protopopești în perioada 1783-1949

Bucatoș Gavril, 1783-1811	- protopop
Popovici Ioan, 1811-1825	- "
Popovici Teodor, 1825-1835	- "
Giulani Gavril, 1835-1851	- "
Bucatoș Teodor, 1852-1855	- admin. prot.
Popescu Gheorghe, 1855-1864	- protopop
Munteanu Ioan, 1864-1868	- "
Machi Aurel Andrei, 1868-1874	- "
Gurban Constantin, 1875-1898	- "
Sturza Ioan, 1883-1884	- "
Georgea Ioan, 1898-1906	- "
Mager Traian, 1907-1909	- "
Bodea Ghe. Iuliu, 1909-1913	- admin. prot.

Florian Roxin, 1913-1930	- protopop
Cosma Ioan, 1930-1931	- admin. prot.
Ștefan Lungu, 1931-1949	- protopop.

Ed. I. Găvănescu, Mărturii, p.14; Petru C. Bejan, Caiet mss. în posesia autorului.

c.46

În anul 1784 în Butyîn exista un preot incitator. Acesta, protopopul Bucatoș Gavril, la 2 august 1787, prin intermediul județului, a cerut domnului de pământ o suprafață de teren, convenită pentru construirea unei noi biserici. La 20 octombrie, directorul de stat din Oradea, Klobusiczky Antal, a dat ordin inginerului, Szüllö József, să stabilească în acest scop o suprafață egală cu o gospodărie iobăgească. Proiectul noii biserici a fost aprobat de guvern în 14 octombrie 1794.

Protopopul, Bucatoș Gavril, a fost cercetat în 20 februarie 1807 pentru incitare. Celălalt protopop, Giulani Gavril, primul profesor al Seminarului Ortodox din Arad (1822-1835) a îmbunătățit imaginea comunei Butyîn.

Márki Sándor, op.cit., vol.II, p.745.

c.47

[...] vom fi norocoși (declara în 1785 judele din Butyîn – n.n.) dacă și aceștia (răzvrățiții, care încă acționau prin pădurile din jur – n.n.) vor putea fi prinși înainte de a înverzi pădurea, căci altfel e de temut, ca nu cumva și ceata acestora să înmugurească deodată cu arborii și să producă fructe și mai amare decât cele din anul trecut [...] din comunicare de încredere din Ardeal, am înțeles că tare se tem de înverzirea lui Horea; dar de aceasta nu poate fi prea mare teama, căci sunt pregătite dinainte săgețile și e ușor să îi scut împotriva lor, ca să nu poată face rău. [...].

Magyar Hirmondó, 1785, p.p.187-189.

c.48

Învățători la școala românească din Buteni (confesională, respectiv de stat) în perioada 1791-1950

Ioan Popovici 1791-1799
 Iov Iovici 1799-1856 (cu întreruperi)
 Filip Lucea 1814-1816
 Manasie Popovici 1817-1818
 Teodor Coloja 1863, 1870-1872
 Ioan Bica 1864, 1856-1865
 Dimitrie Curta 1868, 1872-1873
 Simeon Birdeanu 1865-1870
 George Popovici 1873-1895

Corneliu Crețiu 1874-1880
 Petru Țica 1880-1881
 Berta Câmpianu 1878-1883
 Ioan Ilica 1881-1890
 Maria Popovici 1883-1890
 Constanța Popa 1890-1897
 Ioan Lucaci 1890-1894
 Ignuța Crăciun 1893-1896
 Ioan Neamțu 1894-1896
 Ioan Paul 1894-1895
 Vasile Suci 1895-1902
 Petru Perva 1895-1923
 Ioan Daul 1895-1896
 Aurora Munteanu 1897-1898
 Constanța Munteanu 1898-1926
 Ioan Roșu 1903-1909
 George Indreica 1910-1912
 Ion Muntean 1912-1913
 Corneliu Vodă 1912-1927
 George Dronca 1918-1924
 Vasile Drincu 1919-1933
 I. Ganea 1919-1921
 Ioan Tămaș 1920-1921
 Maria Gomboș 1920-1924
 Ecaterina Dabija 1921-1922
 Desideriu Borsitzky 1922-1923
 E. Popa 1925-1926
 Ioan Popescu 1925-1926
 A. Mihăescu 1925-1926
 Elena Tinca 1926-1927
 Emilia Borlea 1926-1931
 Vasile Crucin 1927-1950
 E. Frăteanu 1927-1931
 E. Ignișca 1928-1931
 Elisabeta Berdan 1929-1938
 Letiția Suba 1930-1933
 Ioan Balaban 1931- până la pensionare
 Gheorghe Beinșan 1931-1938
 E. Paguba 1931-1932
 Elena Pregea 1932-1938
 Letiția Fănața 1935-1947
 Eva Ruiu 1936-1938
 P. Ganea (educatoare) 1926-1931
 Elena Balaban (educatoare) 1931- până la pensionare.

· Notă: numele și datele sunt inerent lacunare din cauza precarității documentelor.

V. Popengă, Un secol de activitate școlară...1721-1821, p.p.112-113;
 V. Popeangă, Școala românească...1821-1867, p.p.48,97,107; V.
 Popeangă, Școala românească...1867-1918, p.p.104,220,239,250;

A.E.O.R.A., gr.IV, dos.115-1932; Biserica și Școala, 20 dec. 1881/ian. 1882, nr.51, p.3; A.S.A., fond Protopopiatul Buteni, 1877-1910, dos.1-2, fasc.1, f.265; fasc.2, f.384, 391,394; Calendar/1893, p.33; Calendar/1894, p.30; Calendar/1895, p.49; Calendar/1896, p.48; Calendar/1897, p.40; Calendar/1901, p.39; Calendar/1902, p.39; Calendar/1906, p.57; Calendar/1918, p.51; Calendar/1919, p.19; Almanah/1936, p.156; Almanah/1938, p.156; A.Ș.G.B., matricole și cataloage din anii școlari aparținători perioadei 1918-1950.

c.49

Bököny, altfel Buttyin.

Sat în comitatul Arad cu locuitori catolici și ortodocși, cu păduri cu ghindă în hotar, cu moară și pământ roditor. Din aceste puncte de vedere este un sat fruntaș, din categoria întâia. Dar, întrucât, recoltele trebuie transportate departe pentru vânzare, el poate fi considerat doar un sat de categoria a doua.

Vályi András, Magyar Országának leírása, vol.I, Buda, 1796, p.263.

c.50

Carierele din Szelezsán (Sălăgeni) și Barda (lângă Buttyin) ofereau în secolele trecute piatra necesară pentru râșnițe de sare, monumente funerare, vălaie ș.a.

Márki Sándor, op.cit., vol.II, p.852.

c.51

Buttyén sau Butyén sau Butyin sau Bököny sau Bekeny, prin partea locului Buténi, târg (orășel) românesc din comitatul Arad, situat în tabela V, careul V, 49.

Ioannes Lipszky, Repertorium locorum objectorumque in XII Tabulis Mappae Regnorum Hungariae, Slavoniae, Croatiae et confinium Militarium Magni item Principatus Transylvaniae (...), Buda, 1808, p.87.

c.52

Barda, sat din comitatul Arad, situat în tabela V, careul X, 49.

Ioannes Lipszky, op.cit., p.37.

c.53

Gross, sat românesc din comitatul Arad, situat în tabela V, careul X, 50.

Ioannes Lipszky, op.cit., p.218.

Târgurile din Buttyin în anul 1828

Târgulu I la Stretenia (Februarie), târgulu II la Rusali (Iunie), târgulu III la tăierea capului sfântului Ioan (9 Septembrie), târgulu IV una septimana înaintea Craciunului. Toate de dupa calindariulu vechiu.

C.M.B., Adnotare din 1828, septembrie 21 pe copia documentului prin care se acordă dreptul de târg localității Buttyin, mss., f.4.

Târgurile (orășelele) comitatului Arad în anul 1828

Localitatea	Case	Romano-catolici	Ortodocși	Luterani și calvini	E-vrei	Total
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
Aradinum (oraș)	2.811	5.923	6.985	191	725	13.824
Anna (Sancta)	993	3.472	251	10	42	3.775
Buttyin, altădată Bököny, în districtul Boros-Jenöiensi	513	181	2.250	25	-	2.456
Dézna, (Ó, Új)	149	141	605	8	4	758
Gyorok	254	437	827	232	-	1.496
Jenö (Boros)	453	520	1.071	40	3	1.634
Jenö (Kis)	220	240	1.478	21	-	1.739
Pankota (Neo et Vetus)	512	998	2.912	121	11	4.042
Paulis (Neo et Vetus)	360	494	1.413	-	4	1.911
Pétska (Rátz, Magyar)	1.578	8.482	4.897	28	34	13.441
Petris	166	31	930	2	-	963
Radna	268	424	960	-	-	1.384
Sebes (Boros)	246	55	550	437	-	1.042
Sikló	448	12	2.212	-	-	2.224
Simánd	596	480	4.002	15	401	4.898
Soborsin	152	200	725	5	4	934
Várad, (Tóth)	144	44	740	2	-	786
Világos	953	1.189	4.989	8	-	6.186
Zaránd	318	35	-	2.792	-	2.827

Sate

Localitatea	Case	Romano-catolici	Ortodocși	Luterani și calvini	E-vrei	Total
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
Barda	58	6	312	-	-	318
Grosz	87	126	793	-	-	919

Ludovico Nagy, Notitiae politico-geographico-statisticae inelyti regni Hungariae, tomus II, Budae, 1828, p.p.26-30.

c.56

În anul 1830 inginerul constructor și omul politic important din Ungaria acelei vremi, Dr. Beszédes József, s-a angajat să devieze apa abundentă a Crișului Alb printr-un canal de la Buttyin până la Gyulavarsánd. Planul său era ca apa din canal, cu ajutorul a 54 roți, să pună în mișcare 17 mori de apă. În 1833, cu sprijinul palatinului și a comisarului regal pentru dirijarea apei, contele Zichy Ferencz, s-a înființat o societate pe acțiuni pentru construirea canalului, formată din oameni înstăriți ai comitatului. Lucrările au durat șapte ani (1833-1840). Comitatul Arad a participat cu: 320.000 zile de lucru plătite și 30.000 zile de lucru gratuite. Canalul, cu o lungime de 79, 3 km, 24 m lățime și 12 m adâncime, avea menirea să salveze de la inundații 42 sate și puste, iar morile de pe apa lui să aducă un venit echivalent cu 372.000 zile de lucru pe an. Canalul începe de la Govojsdia, dar capul său este la Buttyin, unde construcția împărțitorului (stăvilărilor) de apă a debutat la începutul lunii mai 1834 și s-a terminat în data de 9 iulie 1836, când trei mori au început să funcționeze. Planul inițial prevedea trecerea canalului și prin comitatul Békés, dar conducerea acestuia a fost sceptică în privința rentabilității grandioasei lucrări, fapt pentru care la Gyulavarsánd apa trebuia redirijată în Crișul Alb. Ulterior, însă, cei din Békés au cerut continuarea lucrărilor, deoarece în orașul Gyula Crișul nu mai avea debit, contribuind și ei cu 210.000 zile de lucru gratuite. Construcția a rulat în Arad circa 100.000 forinți anual și a dat de lucru la mulți oameni, care în unele localități au organizat procesiuni, umblând cu icoane pentru a mulțumi Domnului. În 5 noiembrie 1840 canalul a fost umplut cu apă pe toată lungimea lui și cele 16 mori au început să funcționeze. Interesant este faptul că iarna apa canalului nu îngheață.

Márki Sándor, op.cit., vol.II, p.p.536-537.

c.57

Primul mecanic (angajat) amintit în zona Aradului este Mejlí János de la moara din Buttyin.

Márki Sándor, op.cit., vol.II, p.831.

III. Canalul de moară Nádor

Ideea înfăptuirii canalului de moară József Nádor (Palatinul József) de pe Crișul Alb a apărut în rândul moșierilor din această zonă în anul 1832, când Comisariatul Regal a hotărât să facă amenajări pentru eliminarea inundațiilor și urmărilor distrugătoare ale acestora, concomitent cu demolarea vechilor mori de pe apa Crișului. Moșierii interesați au adresat Adunării Generale a comitatului Arad din 2 aprilie 1832, cererea pentru construirea canalului și pentru trimiterea inginerului hidrotehnic, Beszédes József, la fața locului. La rândul ei Adunarea Generală a trimis o scrisoare forurilor superioare, al cărei rezultat a fost mandatarea inginerului, Beszédes József, de către Comisarul Regal, Zichy Ferencz, pentru a veni în zonă în vara aceluiași an, cu scopul străngerii datelor necesare întocmirii planului de construcție, bugetar și de conducere a lucrărilor viitorului canal și a morilor aferente. Încă în toamna-iarna lui 1832 proiectele canalului, împreună cu un angajament al moșierilor de a realiza împreună lucrarea au fost înaintate. La cererea Comisarului Regal, contele Zichy Ferencz, vicecomitele comitatului Arad, Faschó József, i-a invitat pe cei interesați de construirea canalului la o conferință desfășurată între 27 și 30 iunie 1833, unde proiectul de construcție, planul bugetar și contractul de bază înaintate de Beszédes József au fost dezbătute și aprobate. Moșierii interesați, care din diferite motive nu au putut fi prezenți, s-au alăturat celorlalți în conferința din 2-3 septembrie 1833, astfel că, în aceeași lună, săpăturile au demarat.

Lucrările conduse de Beszédes József, ajutat de inginerii Halász Gáspár, Lehr Lajos, Horváth Lajos și Haky Dániel, s-au terminat la 5 noiembrie 1840. Membrii Societății moșierilor, interesați în construirea canalului de moară, l-au ales ca președinte pe Faschó József, vicecomitele comitatului Arad. După terminarea lucrărilor a fost necesară reînnoirea și completarea contractului de bază încheiat în 27-30 iunie 1833.

Discuțiile pe această temă au dus la adoptarea unei convenții. Punctele acesteia au fost puse în dezbateri în zilele de 13 și 14 iulie 1842, iar în 15 iulie același an a fost semnată de acționari. Cu această ocazie construcția a fost denumită „Canalul de moară, Palatinul József de pe Crișul Alb”, în semn de recunoștință față de Palatin pentru străduința și aportul său la înfăptuirea lucrării. Prin acest contract de bază numit „compromissum” s-au hotărât drepturile și îndatoririle membrilor asociați, precum și dispozițiile în vederea întreținerii canalului. Cele mai importante hotărâri cuprinse în contract erau: „Fiecare acționar pune la dispoziția Societății, în mod gratuit, porțiunea de pământ necesară construirii și întreținerii canalului. Porțiunea de canal aflată pe moșia unui acționar îi aparține, precum și morile existente pe apa lui. Cheltuielile pentru lucrările comune sunt suportate de acționari, în funcție de numărul roților de mori aflate pe parcela lor. Orice construcție artificială va fi întreținută din fondul comun, în afara morilor, podurilor de trecere și obloanelor de stăvilar. Anual, în luna rusaliilor, în decurs de două săptămâni, toți acționarii sunt obligați să curețe nămolul din porțiunea de canal pe care o dețin. Pentru o întreținere eficientă, proprietarii a patru mori învecinate sunt obligați ca la fiecare 5 săptămâni să ridice obloanele de stăvilar, de sâmbătă de la ora 6 până duminică la ora 6, adică 24 de ore. Orice hotărâre în activitatea Societății se ia cu majoritatea de voturi a membrilor. Societatea are dreptul, fără a apela la alte instituții, să-i oblige pe cei care nu-și îndeplinesc sarcinile din contract, să le respecte. Totodată, Societatea are dreptul să sechestreze și să înghețe veniturile aceluia care nu-și onorează sarcinile fizice și financiare care le revin. Din trei în trei ani Societatea își alege un președinte neutru, adică fără proprietate asupra vreunei porțiuni de canal, respectiv mori. Președintele ales are obligația să convoace adunarea acționarilor cel puțin de două ori pe an, în lunile mai și noiembrie.”

Până în 1866 funcția de președinte al Societății a fost îndeplinită de Faschó József. Beszédés József a fost solicitat să supravegheze întreținerea canalului și a morilor, ceea ce a și făcut până la moartea sa în 1861. Pentru aceste servicii el a primit anual un onorariu de 400 frt. Lehr Tolnai Lajos a fost și el angajat ca supraveghetor cu un salariu de 700 frt. pe an și cu o casă de serviciu la Ineu. Ca jurist al Societății a fost ales Kádas József cu un salariu de 200 frt. pe an. Casierul Societății avea un venit de 100 frt. pe an. Din 1841 canalul a avut șase paznici plătiți cu 80 frt. pe an. Pentru întreținerea canalului se plătea anual o taxă de către proprietari în funcție de numărul roților de mori. Astfel, pe o roată de moară, taxa a fost: în perioada 1 noiembrie 1840-31 octombrie 1844 – 70 frt. pe an, 1 noiembrie 1844-31 octombrie 1847 – 50 frt. pe an, 1 noiembrie 1847-1865 – 52 frt. 50 krt. pe an. Din 1847 pe canal au funcționat 70 $\frac{2}{4}$ roți de moară. Într-un singur an (1864) taxa a fost mai mare, adică 82 frt. și 50 krt. pe an pentru o roată. [...].

Nu s-a dat o atenție prea mare întreținerii malului canalului, nici de către Asociație, nici de membrii acesteia. La începutul anilor 1860, cu toată opoziția Asociației canalului de moară „Jozsef Nádor” și fără nici o despăgubire, cei din comitatul Békés au obținut aprobarea de a-și lega la canalul existent, propriul canal, construit între timp, folosind apa în interese proprii și aducând astfel prejudicii mai multor proprietari de mori din apropiere. [...].

Canalul are forma unui S alungit, este construit de-a lungul văii Crișului Alb fiind un canal (sistem) deschis. În canal este dirijată apa Crișului Alb, care la Buttyin intră într-un spațiu de acumulare, de unde printr-un sistem de stăvilare (din lemn) este dirijată în canal cu un debit de 2 m³ pe secundă. Cursul de sus (din zona de munte) are o lungime de 30 km., fiind în legătură cu 15 pâraie și 5 lacuri prin intermediul a 25 deschizături. Pe această porțiune s-au construit 7 mori. Partea de șes a canalului se întinde pe 52 km., are 10 deschizături, 6 mori și 2 legături între brațele canalului.

De la distribuitorul din Buttyin până la cel din Békés canalul are o înclinație de 51,189 m. Înclinația pe porțiuni este:

- de la distribuitor la moara Buttyin.....	1,549 m
- înclinația la moara din Buttyin.....	1,79m
- de la moara Buttyin la moara Berza.....	4,25m
- la moara din Berza.....	1,79m
- de la moara Berza la moara Algyest.....	2,15m
- la moara din Algyest.....	1,71m
- de la moara Algyest la moara Monyoró.....	1,58m
- la moara din Monyoró.....	2,12m
- de la moara Monyoró la moara Bokszeg.....	1,47m
- la moara din Bokszeg.....	1,66m
- de la moara Bokszeg la moara Rovina.....	0,69m
- la moara din Rovina.....	2,18m
- de la moara Rovina la moara Boros-Jenő.....	1,05m
- la moara din Boros-Jenő.....	4,12m
- de la moara Boros-Jenő la moara Szöllös.....	3,76m
- la moara din Szöllös.....	2,18m
- de la moara Szöllös la moara Varsánd.....	1,70m
- la moara din Varsánd.....	2,05m
- de la moara Varsánd la moara Nadab.....	1,37m
- la moara din Nadab.....	3,08m
- de la moara Nadab la moara Székudvar.....	0,83m
- la moara din Székudvar.....	2,61m
- de la moara Székudvar la moara Sikló.....	0,28m

- la moara din Sikló.....2,26m
- de la moara Sikló la moara Peél.....0,99m
- la moara din Peél.....1,93m
- de la moara Peél la Békés.....0,28m

Total: 51,189 m cădere absolută.

[...]

De remarcat faptul că, acolo unde înclinația canalului este mai mare, Beszédes a mai avut în proiect construirea unor mori, pe care, însă, nu le-a mai înfăptuit. Asemenea locuri de mori se găsesc între Buttyin și Berza, precum și între Boros-Jenő și Szöllös.

Gaal Jenő, op.cit., p.p.430-436.

c.59

Tot opera lui Beszédes este și canalul din Buttyin, care dirija apa Crișului în jos pe o lungime mai mare de 20 de mile, aducând un folos imens localnicilor. Când în ședințele județene se discuta problema canalului, fiecare jude își prezenta părerea „umilă”, încercând să negocieze prețul și cursul acestuia. În fine, Beszédes și-a expus și el punctul de vedere: „părerea mea nu este „umilă”, ci un document susținut și demonstrat de cifre; eu nu văd interesele personale ale domniilor voastre, ci binele țării, motiv pentru care vă invit să nu negociați, să nu modificați planul inițial, deoarece știința nu se tocmește, mathesis (matematica) nu face de dragul nimănui dintr-o dreaptă o curbă”. Și nu a cedat nimic din proiectul original, canalul construindu-se așa cum l-a conceput el, canal care și astăzi e o binecuvântare pentru cei din zonă, atâta doar că, din păcate, nu este navigabil.

Jókai Mór, Magyarhon szépségei, Budapest, 1911, p.37.

c.60

Plasa Boros-jenői, târguri

Butyin

Oraș-târg din comitatul Arad, care i-a adus renume baronului Dietrich József. Odinioară, localitatea se numea Bökeny, care pe vremuri s-a unit cu așezările Szaldobagy, Ujfalau și Szelistye, iar mai recent cu satele Gros și Barda, astfel că târgul actual este format din șase localități. Este delimitat spre est de Sebiș, Govojdia și Berindia, în sud de Chisindia, la vest de Cuied și la nord de Bârsa. Târgul cuprindea 488 case de iobagi și 83 case de jeleri, având o populație de 2.637 locuitori. Populația, cu excepția puținilor maghiari, nemți și slovaci, era alcătuită în mare majoritate din români ortodocși, care pe pământuri de bună calitate, împărțite în 90 de proprietăți întregi luate în clacă, a trăit din însămânțările de toamnă și de primăvară, precum și din creșterea unui număr redus de taurine și porcine. La veniturile locuitorilor se mai poate adăuga și producția de prune, care era renumită. Pădurile din stejar, fag, tei și ulm, cu o suprafață de 4.000 holde, odinioară le-a asigurat ghindă pentru creșterea animalelor, iar ulterior, meșterilor, lemn din belșug pentru confecționarea uneltelor. Hotarul târgului este udat de apa Crișului Alb, peste care un pod potrivit face legătura spre Sebes. Pe același râu s-a construit un stăvilar mobil (zugău) puternic, despre care vom vorbi mai amănunțit în partea a III-a. Pe așa-numitul pârâu (vale) Chisindia, care taie târgul în două, se învârt roțile a patru mori de făină. Cel

mai înalt munte (deal – n.n.) cu numele Măgura asigură localnicilor piatră de construcție de bună calitate. Cei de credință veche (ortodoxă – n.n.) aveau protopop, în timp ce catolicii doar un administrator, dar amândouă confesiunile au biserici destul de bine construite, masive și spațioase. Comitatul avea organizat aici un centru ofițeresc în sprijinul pretorului și, totodată, un post de doctor cu o anexă ce servea ca spital. În Butyin se organizau 4 târguri mari anuale și, de asemenea, târguri mai mici săptămânale, în zilele de vineri. Pe lângă acestea locuitorii frecventau și piețele din Dezna și Hălmagiu.

Fábián Gábor, Arad vármegye leirása, vol.II, Geographiai leirás, 1835, mss. păstrat la A.S.A., fond familial Fábián-Schenk, nr.163, dosar nr.6, f.156-158.

c.61

Tineri butinceni absolvenți ai Institutului Teologic Ortodox-Român din Arad

Nr. crt.	Numele și prenumele	Promoția
1.	2.	3.
1.	Gurban Ioan	1838-39
2.	Lustra Zaharie	1838-39
3.	Serb Ignatie	1838-39
4.	Drăgan Petru	1864-65
5.	Gurban Constantin	1868-69
6.	Popa Dimitriu	1868-69
7.	Cologea Teodor	1869-70
8.	Popescu Alexandru	1878-79
9.	Draga George	1882-83
10.	Cacincea Ioan	1886-87
11.	Popescu Nicolae	1894-95
12.	Perva Antonie	1898-99

Teodor Botiș, Istoria Școlii Normale (Preparandiei) și a Institutului Teologic Ortodox-Român din Arad, Arad, 1922, p.p.685,686,699,702, 703,708,709,711, 715,717.

c.62

Tineri butinceni absolvenți ai Școlii Normale (Preparandiei) din Arad

Nr.crt.	Numele și prenumele	Promoția
1.	2.	3.
1.	Iov Ioan	1841-42
2.	Iovici Axentie	1841-42
3.	Serb Ignatie	1841-42
4.	Serb Ioan	1846-47
5.	Radu Petru	1856-57

1.	2.	3.
6.	Cologea Teodor	1862-63
7.	Draga George	1877-78
8.	Bugariu Demetriu	1879-80
9.	Fica Petru	1880-81
10.	Moș Ilie	1883-84
11.	Perva Antoniu	1885-86
12.	Perva Petru	1886-87
13.	Birdean Iuliana (elevă particulară)	1887-88
14.	Floruțiu Constantin	1889-90
15.	Borlea Ioan	1894-95
16.	Muntean Constanța (elevă particulară)	1898-99
17.	Borlea Aurel	1904-05
18.	Dronca Gheorghe (curs special militar)	1915-16
19.	Crâșnicu Irina Maria (elevă ordinară)	1919-20

Teodor Botiș, op.cit., p.p.436,439,450,457,468,469,470,473,474,475, 476,480, 484,489,496,498.

c.63

Cercul electoral Buttyin-Buteni

1. Pentru alegeri generale (deputați dietali sau parlamentari):
  - a). în perioada 1848-1875 cu 64 localități,
  - b). în perioada 1926-1946, cu 8 localități în 1926; 16 localități în 1932; 13 localități în 1938; 9 localități în 1940.
2. Pentru alegeri locale (reprezentanți în Congregația comitatensă arădeană):
  - a). în perioada 1870-1918 cu 6 localități.

Márki Sándor, op.cit., vol.II, p.p.646,647; Tribuna, 6/19 august 1910, nr.166, p.2; Tribuna Nouă, 30 aprilie 1926, nr.93, p.3; Cuvântul Aradului, 2 mai 1926, nr.6, p.4; Biserica și Școala, 17 ianuarie 1932, nr.3, p.7; Biserica și Școala, 6 februarie 1938, nr.6, p.51; Biserica și Școala, 21 ianuarie 1940, nr.4, p.30; Tribuna, 1/14 august 1904, nr.145, p.2; Tribuna poporului, 14 (26) noiembrie 1898, nr.215, p.1047; Tribuna, 16/29 octombrie 1904, nr.196, p.6.

c.64

La 13 februarie 1849 centrele de adunat scrisori din localitățile Világos (Șiria), Borosjenő (Ineu), Buttyin și Józás-Boncsesd (Iosaș – Bonțești) au fost ridicate la rangul de poștă.

Márki Sándor, op.cit., vol.II, p.p.884,885.

c.65

Bököny sau **Buttyin**, orașel românesc în comitatul Arad, la sud de Boros-Sebes, la o milă apropiere de Crișul Alb: 205 catolici, 2.724 ortodocși, 5 evanghelici, 20 reformați, catolicii și ortodocșii au biserici, hotarul are livezi de pruni și cariere de piatră. Aparține de baronul Ditrich.

Fényes Elek, Magyarország geographiai szótára, Pesten, 1851, vol.I, p.164.

c.66

Gross, sat românesc în comitatul Arad, lângă Crișul Alb, aproape de Buttyin, 793 ortodocși, 26 catolici, hotar muntos.

Fényes Elek, op.cit., vol.II, p.58.

c.67

Barda, sat românesc în comitatul Arad, aproape de Buttyin, 6 catolici, 312 ortodocși care au biserică, hotar muntos și livezi de pruni.

Fényes Elek, op.cit., vol.I, p.92.

c.68

Câțiva tineri stipendiști (bursieri) ai fundațiunii „Simion Iosif Popovici Paffy” din Buttyin

1. Antoniu Brânda, originar din Buttyin, rudă apropiată cu „groful” cum îl numeau localnicii pe Simion Iosif Popovici Paffy. Urmează gimnaziul din Arad și după absolvirea celor 5 clase se dedică profesiei administrative, devenind notar în Cuvești. Profită de stipendiu în perioada 1851-1854, fiind astfel primul bursier al fundațiunii.

2. Dimitriu Popa, originar din Buttyin, studiază ca stipendist la Institutul Teologic Ortodox-Român din Arad în perioada 1867-1869, împărțind cariera de preot în Pecica. (Ambii au avut un stipendiu în valoare de 120 fl. pe an).

3. Ioan Brânda, originar din Buttyin, fiul lui Antoniu Brânda, se bucură de stipendiu în anul 1887, apoi în perioada 1890-1894. Încă licean, intră în gazetărie și colaborează la „Tribuna” din Sibiu, condusă atunci de Ioan Slavici. După absolvirea Facultății de Filosofie din Cluj revine în ziaristică și lucrează la mai multe ziare din țară („Tribuna Poporului” ș.a.) și din Bucovina. Întemeiază împreună cu S.Bocu și Dr.I.Suciu săptămânalul „Revista Lipovei”, foaie socială, economică și literară (4/26 octombrie 1895 – ianuarie 1896), al cărui redactor-responsabil, editor și proprietar era Ioan Brânda. Moare în 1902 la Arad.

4. **Ioan Papp**, urmează teologia în orașul Lipsca și se bucură de stipendiu în perioada 1894-1896.

5. **Nicolae Mihulin**, originar din localitatea Prăjești, jud. Arad, vede lumina zilei la 29 martie 1878 într-o familie preotească. Școala primară o face la Arad, iar gimnaziul în Arad, Sibiu și Beiuș. După absolvirea școlilor secundare își continuă studiile – ca stipendist al diecezei din fundațiunea „Simeon Paffy” – la Facultatea Filosofică a Universității din Budapesta și, mai apoi, a celei din Cluj, unde în anul 1909 obține diploma de profesor pentru Istoria Naturală și Geografie. Devine profesor la Institutul Pedagogic Diecezan, director la Liceul „Moise Nicoară” și preot, după absolvirea științelor teologice.

6. **Valerie Cologea**, fiul unui preot din Buttyin, învață la școala civilă din localitate și se bucură de stipendiu între anii 1899-1902.

7. **George Vereș**, originar din comuna Marțihaz, jud. Bihor, studiază ca stipendist la Institutul Teologic Ortodox-Român din Arad începând cu anul 1902. Termină studiile ca elev particular în anul școlar 1905-1906.

8. **Petru E. Papp**, originar din comuna Lupoiaia, jud. Bihor, studiază ca stipendist la Institutul Teologic Ortodox-Român din Arad între anii 1902-1905.

(Ultimii doi împărțeau noul stipendiu, în valoare de 400 fl. pe an, înființat de Sinodul eparhial în 1869, pentru tinerii doritori de studii pedagogice sau teologice).

Petru E. Papp, Notițe despre viața lui Simion Iosif Popovici Paffy, Biserica și Școala, 23 ian. v. (5 febr.n.) 1905, nr.4, p.34; Teodor Botiș, op.cit., p.p.399,400,703,719,720; Tribuna poporului, 28 noiembrie (11 dec.) 1902, nr.221, p.3; Iulian Negrilă, Presa literară românească arădeană și marea unire, Arad, 1993, p.p.93,180.

c.69

Spitalul din Buttyin

În Borosjenő și Buttyin s-a format câte un fond pentru înființarea unor spitale. Fondurile aveau ca sursă donațiile și o parte din amenzile încasate. În Borosjenő spitalul s-a construit în anul 1854. În Buttyin, însă, cu toate că donațiile au început din anul 1855, adunându-se 37.491 frt. și 78 kr., bani administrați de comitat, spitalul nu s-a construit nici până astăzi (1898 – n.n.).

Gaal Jenő, op.cit., p.481.

Populația Buttyin-ului și a câtorva localități învecinate între anii 1857-1890

Localitatea	Numărul populației				Modificări procentuale		
	1857	1870	1880	1890	1857-1870	1870-1880	1880-1890
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
Buttyin	3.149	3.313	2.769	3.034	+ 5,20	- 16,42	+ 9,56
Almás	2.056	2.262	1.797	1.851	+12,08	- 16,13	+ 3,00
Berindia	274	311	271	294	+13,50	- 12,86	+ 7,84
Bohány	415	476	343	355	+14,93	- 27,94	+ 3,49
Bonczesd	769	808	650	758	+ 5,07	- 19,55	+16,60
Borossebes	1.783	1.885	1.659	1.862	+ 5,72	- 11,98	+12,23
Dezna	857	1.189	1.048	1.054	+37,57	- 11,94	+ 0,57
Diécs	1.063	1.233	978	1.097	+15,99	- 26,08	+12,16
Govosdia	510	555	426	473	+ 8,82	- 23,24	+ 9,01
Gurahoncz	358	409	349	503	+14,24	- 14,66	+44,12
Ignest	399	528	261	369	+17,78	- 20,42	+41,37
Jószáshely	483	528	420	511	+ 9,31	- 18,52	+21,66

Gaal Jenő, op.cit., p.39.

c.71

Începând cu 1 ianuarie 1872 toate instituțiile juridice din Ungaria intră în subordinea tribunalului regal și a judecătoriilor districtuale.

În comitatul Arad s-au constituit două tribunale (Arad și Borosjenő) și șapte judecătorii districtuale (Arad, Borosjenő, Kisjenő, Nagy-Buttyin, Pécská, Radná și Világos).

4. Judecătoria districtuală din Nagy-Buttyin (Buteniul Mare), avea în subordine următoarele localități (reprezentând o suprafață de 154.847 mile patrate și 38.392 locuitori): 1.Algyest, 2.Almás, 3.Báltyele, 4.Berindia, 5.Berza, 6.Bogyesd, 7.Bohány, 8.Bonczesd, 9.Boros-Sebes (pusta Kornest), 10.Brusztureszk, 11.Buttyin, 12.Csill, 13.Dézna (cătunele Ó-Dezna, Restyiráta și Zugó), 14.Diécs (pusta Zemerđ), 15.Doncsény, 16.Dulcsele, 17.Fényes, 18.Govosdia, 19.Gurahoncz, 20.Hódos, 21.Holdmézés, 22.Honczisor, 23.Ignest, 24.Jószás, 25.Jószáshely, 26.Kakaró, 27.Kertes-Toplicza, 28.Kiszindia, 29.Kocsuba, 30.Krokna, 31.Kujed, 32.Laáz, 33.Madrizesd, 34.Minyád, 35.Monyásza, 36.Musztésd, 37.Nadalbest, 38.Nyágra, 39.Paizsán, 40.Prezest, 41.Ravna, 42.Revetis, 43.Rossia, 44.Solymos-Bucsáva, 45.Szakács, 46.Szatúró, 47.Szelezsán, 48.Szlatina, 49.Szuszány, 50.Valemáre, 51.Vaszoja, 52.Vojvogyen, 53.Zimbró, 54.Zöldes. [...].

Tot din data de 1 ianuarie 1872 au fost numiți la judecătoria din Nagy-Buttyin: Hornoy Györgyöt ca jude districtual (cercual) și Luka Jánost, împreună cu Kiss Zsigmond ca subjuzi districtuali.

Gaal Jenő, op.cit., p.p.546,548,550.

c.72

În anul 1875 se înființează notariatele din Arad (2), Borosjenő (Ineu), Buttyin, Pécska (Pecica) și Világos (Șiria).

Márki Sandor, op.cit.,vol.II, p.652.

c.73

Inaugurarea tronsoanelor liniei ferate Arad – Brad

Arad – Pâncota, 1877, februarie, 1
Pâncota – Ineu, 1877, mai, 12
Ineu – Sebiș - Buttyin, 1881,septembrie, 5
Sebiș - Gurahonț – Iosaș, 1889, decembrie, 13
Gurahonț – Iosaș – Hălmațiu Mare, 1895, noiembrie, 7
Hălmațiu Mare – Brad , 1896,decembrie, 6
Sebiș – Moniasa, 1893,august, 14.

Gaal Jenő, op.cit., p.393.

c.74

Școlile confesionale ortodoxe în anul 1878

28.Buttyin. Școală de băieți (înființată în anul 1756 – n.n.). Două săli de clasă.

Învățători: Crețu Cornel și Popovici Gheorghe.

29.Buttyin. Școală de fete (înființată în anul 1878 – n.n.).Învățătoare: Câmpian Berta.

Crețu Cornel, absolvent al preparandiei din Arad în 1875. Salariul: 320 frt. în bani și produse în valoare de 180 frt.

Popovici Gheorghe, absolvent al preparandiei din Arad în 1868. Salariul: 320 frt. în bani și produse în valoare de 180 frt.

Câmpian Berta, salariul: 300 frt. în bani.

Szöllösy Károly, Aradmegye népoktatási intézeteinek névtára, Arad, 1879, p.p.13,38,41,49.

c.75

Școala confesională romano-catolică în anul 1878

3. **Buttyin.** Învățător: Schmidt József. Salariul: 360 frt.

Szöllösy Károly, op.cit., p.p.18,51.

Școala confesională evreiască în anul 1878

3. **Buttyin**, școala a fost înființată în anul 1870. Avea o înzestrare destul de bună și era frecventată de 20 de elevi. Învățător: Deutsch Lázár.

Deutsch Lázár, învățător al comunității confesionale evreiești din Buttyin, născut în satul Magyaros, comitatul Szabolcsm la 15 dec.1827. Absolvent al școlii de învățători din Oradea. La început a predat sporadic: 1846-1847 la Szász-Medgyesen, 1847 la Arad, 1850 la Beliu (Bihor). De aici a trecut efectiv la profesia de învățător și între 1853-1856 a predat la Cermei, 1856-1859 la Sebiș, iar din 1859 la Buttyin. Salariul: 300 frt.

Szöllösy Károly, op.cit., p.p.20,32.

Sciri scolastice

Buteni, 7 ianuarie 1880.

[...]. Fiindu că m'am incercatu a descrie nisce pasi pentru inaintarea invetiamentului dela noi, nu va fi de prisos a mai notifica si aceea, că în primaver'a anului trecutu (1879 – n.n.) s'au facutu la noi pasi pentru de a starui la forurile superioare ca se infiintieze în Buteni unu gimnasiu. Pentru a usiora realizarea acestei dorintie, comun'a bisericesca a decretatu a oferi spre acestu scopu doue intravilane comasate, ce le are în mediloculu orasiului, pretiuite cam la 2.000 fl. era celelalte comune de prin pregiuru s'au angagiatu a ridica insusi edificiuul, spre care scopu s'a si subscrisu pana acum vr'o 2.000 fl. totu în obligatiuni dela omeni cu garantia si este sperantia a se mai colecta si mai multu daca se va sci cu positivitate că gimnasiulu într'adeveru se va ridica în Buteni, căci Butenii este unu locu centralu, la carele graviteza vr'o 80-90 comune; deci ce e mai firescu, de cât ca unu tienutu compactu ca si acest'a și de altmintrea cu poporatiune nestricata se fia în stare fara greumente a contribui atât'a, cât se fia de ajunsu pentru ridicarea edificiuului, mai departe – se pota da contingentulu de baieti indestulitoriu pentru unu gimnasiu, carele apoi se fia în stare a resplati spesele, ce s'ar face pentru intretienerea lui. [...].

B... 'a.

Biserica și Școala, 13/25 ianuarie 1880, nr.3, p.21.

Buttyin (Bököny), orașel în județul Arad, plasa Buttyin, lângă Crișul Alb, cu 3.313 locuitori români, maghiari și șvabi; situat în zonă de deal, cu multe păduri și livezi de pruni.

Magyar lexikon, az összes tudományok enciklopédiaja, vol.V, Budapest, 1880, p.27.

DIRIJORII CORULUI DIN BUTENI

1. **Georgiu Popovici**
– învățător   dirijor în perioada 1854-1892
2. **Vasile Suciu**
– învățător   dirijor în perioada 1892-1904
3. **Ioan Roșu**
– învățător   dirijor în perioada 1904-1910
4. **George Indreica**
– învățător   dirijor în perioada 1910-1911
5. **Ștefan Ștefu**
– învățător   dirijor în perioada 1911-1912
6. **Cornel Vodă și Vasile Drincu**
– învățători   dirijori în perioada 1912-1927
7. **Vasile Crucin**
– învățător   dirijor în perioada 1927-1938
8. **Gheorghe Beinșan**
– învățător   dirijor în perioada 1938-1941
9. **Teodor Mercea**
– țăran   dirijor în perioada 1935-1949
10. **Paul Paradenco**
– profesor   dirijor în perioada 1949-1953
ajutat de avocatul **Romulus Cioflica** (1947-1950)
și de țăranul **Gavrilă Ruja** (1945-1947)
11. **Gheorghe Comărnescu**
– învățător   dirijor în perioada 1947-1949
12. **Vasile Parfenie**
– profesor   dirijor în perioada 1953-1955
13. **Gheorghe Comărnescu**
– învățător   dirijor în perioada 1955-1957
14. **Aurelia Muscă**
– profesoară   dirijor în perioada 1957-1961
15. **Petru Micoloiu**
– funcționar   dirijor în perioada 1957-1958
16. **Romulus Botto**
– profesor   dirijor în perioada 1961-1965
ajutat de educatoarea **Rozalia Pop Dipșan** (1961-1965)
17. **Slobodan Pasculovici**
– profesor   dirijor în perioada 1965-1967
18. **Ilie Luștrea**
– țăran   dirijor în perioada 1951-1971
19. **Paul Paradenco-Adamești**
– profesor   dirijor în perioada 1968-1979
ajutat de profesorul **Ioan Necola** (1968-1979)
20. **Slobodan Pasculovici**
– profesor   dirijor în perioada 1979-1981.

Comitetul de Cultură și Educație Socialistă al județului Arad, Corul

c.80

Târgurile din Buttyin din anul 1882

Luni înainte séu dupa 2 Februarie, 8 Iunie, dupa taierea capului s.Ioan și în septeman'a nainte de Craciunu.

Calendar/1882, p.35.

c.81

La noi comerțul cu cornute se făcea atât pentru asigurarea necesităților proprii de hrană și animale de tracțiune, cât și pentru export. Cu exportul se ocupau numai centrele trezoriale. Anual din comitatul Arad se exportau circa 1.500 – 1.800 capete de cornute, în Elveția, Germania și Austria, în scopul sacrificării. Media pe 5 ani a vânzărilor de cornute (boi, vaci, viței) în târgurile mai mari a fost:

Târguri	1885	1890	1895
Buttyin	5.040	10.450	2.670
Borosjenő	1.566	737	1.300
Nagyhalmágy	1.882	1.748	1.391
Pécská	1.908	1.546	1.329
Pankotá	376	976	5.980
Világos	750	1.915	715

[...] Pe vremuri comerțul părții de est a comitatului Arad era concentrat în târgurile din **Buttyin și Nagyhalmágy**. Aceste localități erau centrele unor zone mai mari. Populația împrăștiată în munți își aducea animalele aici, pentru a le schimba pe articole industriale. Astăzi, ponderea lor a scăzut; Buttyin-ul și-a împărțit influența cu Borossebes-ul al cărui târg a fost aprobat între anii 1820-1825.

Edvi-Ilés László, Az Aradi kereskedelmi és iparkamara kerületének közgazdasági leirása, Arad, 1897, p.p.217,218,243.

c.82

Casă de Economii și Ajutor în Nagy-Buttyin

Anul fondării: 1888

Numărul acționarilor: 68.

Numărul acționarilor din cele 8 Case de Economii și Ajutor, înființate la sfârșitul secolului al XIX-lea în comitatul Arad, a fost de câteva sute, motiv pentru care și rulajul monetar era modest față de bănci.

Gaal Jenő, op.cit., p.343.

c.83

Târgurile din Buttyin în anul 1888

12 Ianuarie, 14 Martie, 5 Iulie, 12 Nov.

Calendar/1888, p.20.

c.84

Târgurile din Buttyin în anul 1892

12 Ianuarie, 4 Martie, 5 Iulie, 12 Nov.

Calendar/1892, p.25.

c.85

Bököny – 2.B., Buttyin. Bököny a fost numele vechi, maghiar al acestei localități.

A Pallas Nagy lexikona, vol.III, Budapesten, 1893, p.614.

c.86

Buttyin (Nagy-B. – Buttyin-ul Mare – Bököny), în marea (urbana) comună Buttyin din județul Arad, plasa Boros-Sebes, în anul 1891 trăiau 3.034 români și maghiari; aici se găsesc: reședința notarului public regal, administrația financiară, gara, poșta și telegrafalul, banca. Are o mare producție de prune și un târg de bovine foarte frecventat.

A Pallas Nagy lexikona, vol.IV, Budapesten, 1893, p.24.

c.87

Prețul lemnului de foc (1 m³) la Buttyin în perioada 1893 – 1895

1893: 2 frt.

1894: 2 frt. 25 kr.

1895: 1 frt. 80 kr. – 2 frt.

Gaal Jenő, op.cit., p.336.

c.88

Prețurile animalelor la târgul din Buttyin în anul 1894

Felul animalelor	De la	Până la
Cai (bucata)	30	60
Boi (perechea)	100	250
Vaci (bucata)	30	60
Viței (bucata)	15	20
Porci grași (100 kg.)	40	45
Purcei (bucata)	8	10
Oi (bucata)	4	5

Gaal Jenő, op.cit., p.332.

c.89

Formele de relief în plasa cadastrală Buttyin, anul 1895

Plasa cadastrală	Calitate a solului	Câmpie		Deal		Munte		Total
		holde	%	holde	%	holde	%	Holde
Buttyin	II	34.905	15	34.905	15	162.890	70	232.700

Gaal Jenő, op.cit., p.46.

c.90

Prețurile produselor agricole pe piața din Buttyin în anul 1895

Lunile anului	Grâu/100 kg.	Ovăz/100 kg.	Porumb/100 kg.	Fân/100 kg.	Paie/100 kg.
Ianuarie	600	480	500	500	-
Februarie	600	580	500	300	-
Martie	600	580	620	350	-
Aprilie	600	580	650	450	-
Mai	700	800	680	-	-
Iunie	700	540	650	200	100
Iulie	550	650	640	200	120
August	550	600	750	300	100
Septembrie	650	400	500	200	100
Octombrie	650	500	450	200	100
Noiembrie	600	490	520	200	100
Decembrie	600	560	450	250	100
Media anuală	616	564	570	286	100

Gaal Jenő, op.cit., p.p.327-329.

c.91

Principalele așezări din comitatul Arad cu drept de a organiza târguri în anul 1895

1. Arad (3 târguri anuale)
2. Pécska (4 târguri anuale)
3. Elek (3 târguri anuale)
4. Kisjenő (3 târguri anuale)
5. Borosjenő (3 târguri anuale)
6. Buttyin (4 târguri anuale).

Gheorghe Ciuhandu, Români, p.191; Gaal Jenő, op.cit., p.p.326,358.

c.92

Numărul animalelor aduse și vândute la cele patru târguri anuale (1895) din Buttyin

Felul animalelor	Aduse	Vândute
Cai	825	425
Boi	1.435	1.290
Vaci	1.100	790
Viței	887	590
Porci	2.575	1.850
Oi	530	370

Gaal Jenő, op.cit., p.358.

c.93

Felul pământului și veniturile impozabile aferente din localitatea Buttyin, anul 1897

Felul pământului	Suprafața		Venit net	
	Holde	Cadrane	Frt.	Kr.
0.	1.	2.	3.	4.
Arabil	2.962	564	9.037	62
Grădină	204	136	1.226	48
Fânețe	127	1.021	536	94
Vie	-	-	-	-
Pășune	623	41	437	96
Pădure	4.402	1.437	3.043	57
Stufăriș	-	-	-	-
Productiv	8.319	1.599	-	-
Neproductiv	465	924	-	-
Total suprafață și venit net	8.785	923	14.282	57
Impozit funciar	-	-	3.642	06

Gaal Jenő, op.cit., p.p.688,689.

Felul pământului și veniturile impozabile aferente din plasa cadastrală Buttyin, anul 1897

Felul pământului	Suprafața		Venit net	
	Holde cadastrale	Cadrane	Frt.	Kr.
1.	2.	3.	4.	5.
Arabil	50.179	839	87.626	49
Grădină	4.970	211	23.190	28
Fânețe	3.908	946	8.264	11
Vie	64	1.454	425	80
Pășune	34.398	730	11.777	48
Pădure	130.592	1.195	31.536	65
Stufăriș	-	-	-	-
Neproductiv	8.380	1.052	-	-
Total suprafață și venit net	232.495	27	162.820	81
Total impozit funciar	-	-	41.519	61

Plasa cadastrală Buttyin cuprindea următoarele localități:

1.Almăș, 2.Acsuva, 3.Acsucza, 4.Báltyele, 5.Berindia, 6.Berza, 7.Bodest, 8.Bohány, 9.Bonczesd, 10.Borossebes, 11.Brusztureszk, 12.Buttyin, 13.Banesd, 14.Bogyesd, 15.Brusztur, 16.Bugyesd, 17.Csill-Al, 18.Csúcs, 19.Czermura, 20.Czohesd, 21.Dézna.

Gaal Jenő, op.cit., p.p.685,688.

c.95

BUTENI (Buttyin în maghiară), comună mare în comitatul Arad, situată într-o vale romantică în apropierea Crișului Alb. Are 648 case cu 3.034 locuitori (2.412 români, ceilalți maghiari). Biserică frumoasă zidită din piatră în 1800, în condiție bună, două școli de băieți și una de fetițe. Teritoriul e de 8.786 iugăre cadastrale. În mare parte muntos, acoperit cu păduri. Agronomie, pomărit, industrie casnică pentru îmbrăcăminte și obiecte din lemn, prăsiere de vite cornute și porci. Târgurile de vite de la Buteni au un bun renume. Judecătorie cercuală, perceptorat, stațiune de cale ferată, telegraf și poștă în localitate. Protopopiat greco-ortodox român.

C. Diaconovici, Enciclopedia Română, Sibiu, 1898, tomul I, p.644.

c.96

f). Comuna Buttyin

După natura lui, pământul Buttyin-ului este de două feluri: unul mai fertil și altul, lângă Crișul Alb, de mai slabă calitate, mai puțin legat. În general, însă, dacă este bine lucrat și în condiții climaterice normale, el dă recolte bune. Holdele nu sunt delimitate și populația nici nu dorește acest lucru. Gospodărirea zonei este satisfăcătoare, pământul e

bine lucrat cu plugul și grapa de fier, semințele folosite fiind alese cu grijă. Recolta de păioase este treierată cu batoza. Clădirile gospodăriilor sunt în stare satisfăcătoare. Nu există gospodării izolate. Oamenii acordă o mare atenție creșterii bovinelor, urmărind, printre altele, și obținerea îngrășământului natural, pe care îl folosesc insistent. Cei săraci își vând imediat surplusul de recoltă, pe care, cei mai înstăriți, îl valorifică doar primăvara. Piețele pentru desfacerea produselor sunt la Sebiș și Iosaș, dar localnicii ajung, uneori, cu ele și pe piața de la Hălmagiu, unde prețul grâului, în general, este mai mare decât la Arad. S-a extins și vânzarea pe camătă a grâului, astfel că, de multe ori, unii își vând recolta, cu 3-4 ft. maja, înainte de a o secera. Populația Buttyin-ului se poate mândri cu o producție deosebită la bovine, însă, pe lângă acestea mai crește și porci, în special un soi foarte frumos de șes, oi și capre. Dintre animalele mari destinate reproducerii, cele mai preferate sunt din rasa sură de stepă. Pășunea comunală are o întindere de 1.600 holde cadastrale. Cu toate acestea, țărani, care sunt foarte mândri de animalele folosite la tracțiune, le duc, uneori, pe pășunile de la șes și se îngrijesc de cantitățile necesare de furaje. Terenurile cu pruni sunt mai mari decât cele cu vii, pe care le cultivă doar în grădini și pe câteva dealuri. Nu prea acordă atenție creșterii viermilor de mătase, în schimb au continuat să dezvolte albinăritul. Alte surse de câștig nu prea au, însă, mai practică meșteșugurile casnice și eventual își rotunjesc veniturile prin munci prestate în grădinile și gospodăriile celor înstăriți. Românii sunt inteligenți, harnici, economi și majoritatea știu să scrie. Situația aceasta se datorează și faptului că Buttyin-ul este un centru important în cadrul ținutului, îndeplinind rolul unui loc de legătură între regiunile de munte și cele de câmpie, inclusiv prin târgurile sale mari anuale și prin cele săptămânale. Are și personalități intelectuale. În localitate există bancă, judecătorie de plasă, perceptorat și consiliu financiar. Populația are un aspect fizic perfect, o bună putere de muncă și se hrănește bine. Stă bine cu morala, însă consumul băuturilor alcoolice este și aici cam pronunțat. Oamenii trăiesc o viață patriarhală, liniștită, sunt pașnici, răbdători și respectuoși, dacă nu-i tulbură nimeni. Peisajul comunității Buttyin este foarte plăcut și împrejurimile romantice. Este înconjurată de munți înalți iar pe partea dreaptă se află Crișul Alb. Prin mijlocul localității curge pârâul Bököny. Satul are o moară mare de apă, cu patru pietre, pe Canalul Morilor, care tot la Buttyin se ramifică din Criș, pentru ca numai la Gyula să se verse iarăși în Crișul Alb.

Gaal Jenő, op.cit., p.p.190,191.

c.97

Târgurile din Körösbökény în anul 1901

12 Ianuarie, 4 Martie, 5 Iulie și 12 Noembrie.

Calendar/1901, p.65.

c.98

„Butinceana”

Institut de Credit și Economii, Societate pe Acțiuni în Buteni, comitatul Arad.

Anuarul băncilor române, anul IX, 1908, Sibiu, Tiparul tipografiei Arhidiecezane, 1907, p.188.

Nota autorului: „Butinceana” a fost înființată puțin înainte de anul 1907. Arhiva primăriei Buteni – fond 1921-1922, dosar nr.30/1921-1922, nenumărat, act nr.1.364 din 23 XII 1922 – îi atestă prezența și în anul amintit (1922), când „Butinceana” își prezintă statutele spre publicare. Din păcate, alte informații lipsesc.

c.99

„Codrul”

Institut de Credit și Economii, Societate pe Acțiuni în Buteni (Körösbökény, comitatul Arad). Telefon Nr.8. Membru la „Solidaritatea”.

Anul fondării: 1908.

Capital social (la fondare): 100.000 kor., în 2.000 acțiuni a 50 kor.

Dreptul de votare în adunarea generală: fiecare acțiune dă 1 vot.

Semnarea firmei se face în limba română, maghiară și germană prin 2 membrii din direcțiune, sau 1 membru din direcțiune și un îndreptățit la semnarea firmei.

Publicațiunile oficiale se fac în „Budapesti Közlöny”.

Direcțiunea (în 1910): Prezident: Raicu m.p.; Viceprezident: Dr.Popa m.p.; Contabil: St.Peneșiu; Alexandru Nica m.p., Ioan Cosma m.p., Dr. Grozda m.p.; Comitetul de supraveghere: E.Comșa m.p., Romul Coțoiu m.p., Salustius Barbul m.p., Patriciu Covaciu m.p.

Profit curat (31 dec. 1909): 7.632 kor, 85 fil.

Direcțiunea (în 1916): Prezident: Florian Roxin, protopresbiter; Viceprezident: Ioan Cosma, preot, ambii din Buteni; Alexandru Nica, preot, Almaș; Terente Micluția, preot, ambii din Cuied; Miron Grecu, preot Bârsa; Petru Truția, Dr.Romul Veliciu, avocați, ambii din Arad; Comitetul de supraveghere: Petru Vasilon și Virgil Antonescu, funcționari la „Victoria” Arad; Dr. Aurel Grozda, avocat, Buteni; Avram Giurgiu, preot, Hodîș; Patriciu Covaciu, învățător, Boros-Sebes.

Profit curat (1916): 7.573 kor.

Direcțiunea (în 1923): Director executiv: Florian Roxin; Președinte: Ioan Cosma; Contabil: Ioan Frențiu; Membrii permanenți: Aurel Grozda, Constantin Gruia, Terentie Micluța, Alexandru Nica, Sabin Dan.

Tribuna, 1910, nr.47, p.12; Anuarul băncilor române, anul XIX, 1918, Sibiu, Tiparul tipografiei Arhidiecezane, 1917, p.22; Biserica și Școala, 9/22 aprilie 1923, nr.15, p.8.

c.100

ADEVĂRUL. Foaie religioasă. Körös-Bökény (Buteni), județul Arad, Budapesta apoi iar la Körös-Bökény (Buteni), 1908-1910; ianuarie 1911 – octombrie/noiembrie 1915. A apărut o dată pe lună. F = 23x16. Redactor responsabil: Vasiliu Berbecaru. În numărul 1 din ianuarie 1911 se menționează că această publicație este foiața Comunității baptiștilor din Ungaria, indicând ca membri ai comitetului literar pe Teodor Sida, Ioan Țirban, Georgiu

Florian, Emeric Erdös, Adam Suci . A publicat ca supliment separat o foiță lunară „Aurora” (1911-1915); (1918-1919), care și-a schimbat titlul în martie 1911, în „Razele Aurorii”. Tiparul tipografiei baptiștilor din Ungaria, Budapesta. Descrierea este făcută după I.Podea, **Românii din America. Ziaristica română**, în „Telegraful român”, Sibiu, nr.28 din 10/23 martie 1912, p.112.

Iulian Negrilă, op.cit., p.168.

c.101

Buteni, Kőrösbökény, (Arad,Sebiș)

Suprafață: 8.868 j.c., nr. locuitori, după statistica ungară din 1910: 3.632. Nr. locuitori după statistica românească din 1920: 3.083.

Români: 2.572
 Unguri: 236 (secui și maghiari)
 Germani: 107 (sași și șvabi)
 Evrei: 81
 Alții: 87
 Case: 614

Secretariat comunal, judecătorie cercuală (de ocol), perceputor, poștă, telegraf, distanță 5 km de gară.

C. Martinovici, N. Istrati, op.cit., p.45.

c.102

4. Comune frunțase cu 3 – 5.000 locuitori

65. Buteni

Structura populației	1910	1923	Modificări
Români	2.856	3.236	+ 380
Unguri	425	250	- 175
Germani	97	64	- 33
Evrei	152	73	- 79
Alții	102	52	- 50
Total	3.632	3.675	+ 43

Buteni (Kőrösbökény), Arad, comună frunțasă românească, distanța 5 km. de gara Cociuba.

Nicolae Istrati, Indicatorul comunelor din Ardeal și Banat, Cluj, 1925, p.p.17,77.

c.103

Körösbökény (înainte Buttyin), comună mare în județul Arad, plasa Boros-Sebes, în 1910 cu o populație de 3.632 locuitori, români și maghiari; are tribunal și administrație financiară, gară, poștă, telegraf, bancă, centrală telefonică, fiind, totodată, și reședința notarului public regal.

Révai Nagy lexikona, vol.XII, Budapest, 1915, p.172.

c.104

Comercianți și meseriași – Körösbökény, 1910

Partenie Dragici – comerciant
Vichentie Cătană – meseriaș
Gligor Frenț – meseriaș.

Tribuna, vineri, 19 martie/1 aprilie 1910, nr.62, p.5.

c.105

Bököny (Buttyin), este o comună mare (urbană) în județul Arad, plasa Boros-Sebes, cu 3.300 locuitori.

A Franklin Kézi lexikona, vol.I. Budapesta, 1911, p.417.

c.106

Aurora, revistă lunară, apare în comuna Buteni (jud. Arad), apoi la Budapesta și din nou la Buteni, din fbr. 1911-oct./nov. 1915 și în 1918, redactată de D. Sicoe și V. Berbecaru. Își schimbă titlul în **Razele Aurorei** din mart. 1911.A. este supliment la **Adevărul** (1908-1915), apărut în aceleași localități.

Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, Dicționarul presei românești (1731-1918), Ed. Științifică, București, 1995.

c.107

În regiunea noastră (a Aradului – n.n.) prima fanfară s-a înființat în Biserica (baptistă – n.n.) din Buteni, în anul 1912. Frații au chemat de la Pesta pe profesorul de muzică, Iosif Creiss, spre a instrui și a forma o fanfară. Fanfara a început să cânte, și cu ea au plecat în misiune. A fost unul din cele mai bune mijloace de a aduna popor pentru a predica Evanghelia.

Ștefan Cioca, Biserica Baptistă din Chitichaz, 1891-1993, Kétegyháza, 1993, p.13.

Buttyin (Kom.Arad), 1912-1913

Nr. crt.	Numele și prenumele	Aface-rea	De câți ani funcționează afacerea	Modul în care sunt plătite serviciile	Valoarea capitalului	Înscrierea în breaslă [r]	Proprietatea asupra imobilului în care se desfășoară afacerea [H]
0.	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
1.	Bienenstock Davidne	han	3	pe cont	30.000	-	H
2.	Feinkuchen Süszmann	han	10	pe cont	15.000	R	-
3.	Klein Jenő	Cazan de vinars	20	pe cont	6.000	-	H
4.	Klein M.	Cazan de vinars	30	pe cont	10.000	-	H
5.	Roth Henrik	Cazan de vinars	30	pe cont	15.000	R	H
6.	Theuerholz N.	Sifonărie	6	pe cont	3.000	-	-

Bonitäts-lexikon für Ungarn, Kroatien und Slavonien, 1912-1913, p.64.

95. Körösbökény. (Buttyin)

Plasa Borossebesi (Șebis). Suprafață, 8.668 holde cadastrale. Numărul locuitorilor, 3.632. Majoritatea români, unguri, circa 500 de suflete. Situată lângă Crișul Alb pe drumul oficial Hălmagiu-Micalaca. Aici se ramifică din Criș canalul József Nádor. Comuna e străbătută de pârăul (valea) Chisindiei. Actualele păduri mai importante sunt Măgura, Barda, Cuntenitul și Patraneasa. Numele vechi, Bökény. Mai demult, cu acesta, s-au unit așezările Száldobágy, Ujfalu și Szelestye, iar în anii 30 ai secolului XVIII Gros și Bárda, astfel că localitatea actuală este rezultatul contopirii a șase localități (Fábián). Borossebesul (Sebișul), Gavojdia, Borosberend-ul (Berindia), Chisindia, Cuiediul și Bârșa îi delimitează hotarul. În trecut, unele părți ale acestuia, s-au numit Bodiș (= Saldobogi), Buia și Văleni. Tradiția locală consideră că, probabil, numele așezării (Butyin) poate fi pus în legătură cu îndeletnicirea unor înaintași, care confecționau butoaie în centrul comunei (hardo = românescul bute); altfel spus, de la meseriașii Butinari s-a ajuns la actuala denumire Butyin. Hotarul se împarte în patru părți: Valea Mică, Valea Mare, Bodiș și Tăul Turcului. Valea Mică se găsește înspre Hodîșul de Zarand, fiind o regiune deluroasă cu

păduri. În pădure se găsește un șanț numit Inic. Denumirile topografice: Mlaka, Szelibadsz, Sărătura, Morminți, Czarinyor, Valea Seacă, Zăboi, Gura Văii, Sztupinyi, Unghiul Morii, Slegutor, Tyboyka, Naintea Govojdiei, Milasu, Szelistye, Balta Lungă, Popești, Cotul Popeștilor, și Adzsag – sunt, de fapt, părți de hotar, pășuni sau ogoare. Valea Mare se află înspre Cuied. Aici există Câmpul Savului (după numele familiei Sava) și Cuntentul – pământuri deluroase și de slabă calitate. Bodișul este spre Chisindia; aici se găsește țarina Satul Nou. Tăul Turcului este o zonă muntoasă și stâncoasă cu păduri situată spre Chisindia și Căcărău. Aici sunt: Măgura, Valea Macsânii, Valea Orniței, Blidărița, Turcuresul, Văratecul, Măturișu, Capul Văii, Vârful Berii, Patraniasa, Cernaia, Lacul, Ciciora și, totodată, ogoarele Miriște, La Barda și La Groși. Tot aici este un izvor: Fântâna Boilor a cărui apă vara e rece, iar iarna caldută. Astăzi populația se ocupă cu agricultura, dar pe vremuri muncea și la pădure. În rândul ei există și meseriași. Străzile sunt ordonate. Numele lor: Strada Principală, Strada Pădurii, Strada Cuiediului. Piața centrală se numește: Dr.Baross Ferenc. Numărul caselor, 650. Clădirile importante sunt cele administrative, odinioară sediul ofițeresc al plasei. Proprietari: în trecut baronul Dietrich și baroana Remekházy Josefa, mai nou: Mahler Tamás, Metal Náthán, Baumann Lajos și Poszert Ferenc (au avut și mori mari de apă). În secolul al XVI-lea: Bekeny, Beken, Buchyn (sat din Zarand), a fost al familiei Losonczy. În 1597 l-a primit Kornis G.; în 1732 a devenit moșia ducelui Raynaldo de Modena. Aici s-a născut actrița Fáy Szeréna.

Somogyi Gyula, Arad sz. Kir. Város es Arad vármegye községeinek leirása, Arad, 1913, p.p.155-156.

c.110

Buteni, Buttyin, comună, comitatul Arad, cercul Borossebiș, locuitori 3.245, români 2.597, ceilalți: unguri, evrei, germani și slovaci; protopopiat și parohie greco-orientală Arad și filie a parohiei greco-catolice Ignești (Oradea), poștă în localitate.

Silvestru Moldovan, Nicolau Togan, Dicționarul numirilor de localități cu poporațiune română din Ungaria, București, 1915, p.41.

c.111

Târgurile din Buteni (Buttyin) în anul 1918

După călindariu vechiu. În fiecare luni, premergătoare ori următoare, care e mai aproape de Stretenie, Întâmpinarea Domnului, de Tăierea capului Sf.Ioan sau de Crăciun. Vinerea târg de mărturie.

Calendar/1918, Ed.Calea Vieții, com.Torontal, p.40.

c.112

SOLUL PĂCII. Foaie religioasă. Körös-Bökény (Buteni), județul Arad: ianuarie-februarie/martie 1919. Apare o dată pe lună. F = 24x16. Redactor-responsabil: Vasiliu Berbecar. Editor: Tipografia baptiștilor din Ungaria. Întrucât în 1919 era în al XII-lea an al apariției, înseamnă că a apărut, de fapt, în 1908. Descrierea exemplarului din 1919 s-a făcut

c.113

4. Fabrici de țiglă, cărămidă și alte produse argiloase în anul 1919

Possert F. – Butinul Mare.

Cristea S. Negrescu, Ardealul nostru: Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul. Din punct de vedere geografic, economic, administrativ și mai ales financiar, București, 1919, p.186.

c.114

Ultimul mare proprietar de pământ din Buteni expropriat în anul 1922

Methan Nathan (moșier – proprietar).

Felul pământului	Jugăre cadastrale	Stânjeni patrați
Arătură	205	511
Pășune	141	1.118
Pădure	997	96
Livezi cu pomi	42	-
Intravilan	-	1.584
Total în Buteni	1.387	109

Moșia se întindea pe teritoriul a două localități: Buteni și Joia Mare, unde mai avea 570 jugăre cadastrale cu pădure și 911 stânjeni patrați teren intravilan. Așadar, suprafața totală a moșiei era: 1.957 jugăre cadastrale și 1.020 stânjeni patrați. În momentul exproprierii (25 decembrie 1922) proprietarul era absentist.

A.S.A., fond Serviciul Agricol, dosar nr. 92/1922, f.182.

c.115

Butinceni îndreptățiți la împrăștiere în urma reformei agrare din 1921

În localitatea Buteni: 280 români și 2 străini. Act redactat în 30 septembrie 1922.

A.S.A., fond Serviciul Agricol, dosar nr.92/1922, f.135.

c.116

Proprietari de stupi – Buteni 1922

Proprietari: 1 (fără știință de carte).

Număr stupi: 10 primitivi, 10 sistematici cu rame.

Total: 20.

Cantitatea de miere: mijlocie la stupii primitivi, 4 buc., mijlocie la stupii sistematici, 6 buc., mijlocie pe regiune, 5 buc.

Cantitatea totală: 100 kg.

A.S.A., fond Serviciul Agricol, dosar nr.92/1922, f.184.

c.117

„Aurora”

Bancă Populară, Societate Cooperativă de Credit și Economii în Buteni, jud. Arad.
Anul înființării cooperativei: 12 decembrie 1923.

Numărul membrilor: 205.

Capital social: 119.613,41 lei.

Direcțiunea (în 1926): Președinte: Todor Luguzan m.p.; Contabil Cooperator: N. Bercea m.p.; Membrii consiliului: Todor Dârlea m.p., Todor Moș m.p., Todor Brânda m.p., Const. Chișana m.p., Simion Brânda m.p., Petru Boc m.p., Simion Burza m.p.; Cenzori: I. Lazar m.p., Ardelean Gheorghe m.p.

Beneficiul neto (31 decembrie 1925); 22.584,10 lei.

Președinte (în 1936): Teodor Luguzan.

Încasări (fără solduri de la bilanț în 1937): 64.972 lei.

Împrumuturi acordate: 33.000 lei.

Beneficiu: 5.478 lei.

Tribuna Nouă, miercuri 17 februarie, 1926, p.2; Buletinul Camerei de Comerț și de Industrie din Arad, nr.4/1931, p.210; Almanah/1936, p.156; Anuarul Cooperăției Române, 1 ianuarie 1938, București, 1939, p.p.252-253.

c.118

Buteni, 1924

Buteni. Comună rurală în județul Arad, lângă râul Crișul Alb; 3.600 locuitori. La 5 km. de gara Cociuba. Tribunal, administrație financiară Arad, primărie, judecătorie de ocol, percepție, notariat public. Abator, 1 biserică ortodoxă, 1 biserică romano-catolică, 1 israelită, 1 casă de rugăciuni baptistă, 1 școală primară, școală de ucenici meseriași, grădiniță de copii, azil, cazinou, cerc cultural, cooperativă de consum.

Avocați: Dr. Dan Sabin, Dr. Grozda Aureliu, Dr. Popper Alexandru.

Notar public: Roman Ștefan.
Băcăni: Brânda și Co., Bratu Mihail, Coloja Teodor, Klafter Hermina, Floruț Ioan, Floruț Gruia, Krajcsovitz Ioan, Mureșan Filip, vād. Reich Bernard.
Bănci: Banca „Aurora”, Banca Asociață, Institutul de Credit „Codru”.
Birturi: Bejan Petru, Bratu Mihai, Floruț Gruia, Mureșan Filip, Reich Bernard vād., Ruja Gheorghe, Sida Șofron, „Societatea de Consum”.
Blănari: Brânda Teodor, Catinca Antoniu, Coloja Teodor, Draga Petru, Moș Ilie, Onaga Ion, Ruja Gheorghe.
Brutari: Schwertoffer Gheorghe.
Cărămidării: Frații Kunstler, Șaigo Antoniu.
Cafenele: Fischer Elena.
Cinematografe: Hălmăgean Teodor.
Cismari: Ancateu Teodor, Andraș Teodor, Hogia Ioan, Ilica L., Millig Ferdinand, Miclea Francisc, Papp Ladislau, Bot Ioan, Stepan Teodor, Trif Ioan, Trif Zaharie, Zimmerman Francisc.
Cofetării: Guiaș Andrei, Șpiac Petru.
Crotori: Gianti Ioan, Oana Gheorghe, Gurban Nicolae, Weinsberger Solomon.
Dogari: Doncea Vasile.
Expeditori: Faur Iuliu.
Farmacie: Lakatos Karol.
Ferăstraie (gater): Dr. Dan Sabin.
Fierari: Budaș Augustin, Frenți Gligor, Matcău Mitru, Necula Adolf, Onaga Octavian, Stepan Ioan.
Fotografi: Gaiță Ioan. Hălmăgean Teodor.
Frânghieri: Filinescu Ioan.
Frizeri: Eppel Antoniu, Frantz Petru.
Grădinari: Kiss Emeric, Kornecker Francisc.
Hoteluri: Fischer Regina.
Lăcătuși: Borisz Gligor, Poller Carol.
Măcelari: Bejan Petru, Brânda Teodor, Csuma Geza, Doncea Petru, Horga Constantin, Ruja Gheorghe.
Mecanici: Borisz Gligor, Borisz Ladislau, Poller Carol.
Medici: Dr. Felter Ignacz.
Moașe: Brânda Veselina, Crișan Maria, Isler Ștefan vād.
Mori: Moara comunală, Giura Mitru, Iurányi Adolf vād.
Pălării: Csordas Mihail.
Perieri: Rașca Ioan.
Restaurante: Fischer Elena.
Rotari: Horac Carol, Vert Petru.
Șelari: Kempf Antoniu.
Tăbăcari: Bugi Ignațiu, Gaiță Ioan, Miclea Ioan, Pop Ioan, Pop Iosif, Parscuta Vasile, Șaigo Antoniu.
Tâmplari: Halic Pavel, Hălmăgean Ioan, Lupaș Gheorghe, Roszețer Ștefan, Ploder Ștefan.
Tapițeri: Kempf Antoniu.
Negustori de vite: Ardelean Gheorghe, Luguzan Teodor, Motrea Ion.
Zidari: Corbăceri Teodor, Kovacs Anton, Fițusc Anton, Resch Francisc, Urs Ioan.

Ardeal, 1924 (Foaie de dicționar în limba română, franceză, germană și maghiară), p.1675.

c.119

„Victoria”

Institut de Credit și Economii. Societate pe Acții în Arad, filiala Buteni.

Anul înființării filialei Buteni: 1925.

Modalitatea înființării: fuziunea Institutului „Codrul” din Buteni cu Institutul „Victoria” din Arad.

Directorul filialei (în 1925): Babuța Cristea.

Directorul filialei (în 1936): Giurgiu Ioan.

Tribuna Nouă, 10 iunie 1925, nr.123, p.2; Biserica și Școala, 29 noiembrie 1925, nr.48, p.3; Almanah/1936, p.156.

c.120

Târgurile de vite din Buteni în anul 1927

Martie: Luni înainte de Bunavestire,

August: Luni înainte de Sf. Ștefan r. cat.,

Decembrie: Luni înainte de Crăciun.

Calendar/1927, p.p.29,35,39.

c.121

BISERICA. Primul lucru ce-ți oprește privirea când te apropii de centrul comunei, e frumoasa și monumentală clădire a bisericii ortodoxe, construcție asupra căreia ne vom opri o clipă gândul, nu atât ca exterior, cât ca interior.

Construcție nouă din anii 1927-29, linia ei exterioară urmează cu mici modificări, plus lipsa turlei principale, planul obișnuit al bisericilor ortodoxe, pline de acea eleganță și duioșie, am putea spune, ce apropiie. Deosebirea esențială o simți însă atunci când intri înăuntru. De unde la majoritatea bisericilor noastre există o diferență între măreția exteriorului și spațiul mic al interiorului, la biserica din Buteni, ca și la catedrala din Arad, interiorul are aceeași perspectivă de măreție ce-ți lasă sufletul să alerge și să se înalțe. În interiorul bisericii din Buteni, nimicnicia nu o simți în raport cu persoana ta, ci cu măreția și puterea Dumnezeirei, astfel că îngenuncherea în această biserică depășește gestul devenit oarecum obligatoriu, transformându-se într'un gest reflex spre care te îndrepti ca să-ți mărturisești smerenia în fața unei forțe pe care o accepți fără să o discuți. Iar această biserică unde exteriorul se armonizează atât de frumos cu interiorul, desigur că nu poate fi decât tot opera unor oameni la care gândirea se armonizează cu fapta.

Lângă Sebiș, o comună mândră de trecutul ei: BUTENI, Tribuna Română, 10 februarie 1944, nr.29, p.3.

Buteni, (3.083 loc.), com. rur., jud. Arad, pl. Sebiș, of. P.T.T. La 5 km. de g. Cociuba.

Minerva, Enciclopedie Română, Cluj, 1929, p.241.

Buteni, 1930

Com. Rurală în jud. Arad; lângă râul Crișul Alb; 3.600 locuitori. Gara Sebiș la 5 km. Poștă, telefon, telegraf. Tribunal. Administrație financ.: Arad. Primărie. Jud. de Ocol. Percepție. Notar public. Abator. 1 biserică ort., 1 rom. cat., 1 isr. Casă de rugăciuni baptistă. 2 școli primare.

Avocați: Dr. Dan Sabin – Dr. Grozda Aureliu – Dr. Popper Alexandru – Berdan Gh. – Dr. Muntean Aurel.

Notari publici: Dr. Roman Ștefan.

Băcăni: Bienenstock Iuliana – Codrean Fica – Faur Gh. – Klafter Hermina – Floruț Iovu – Floruț Gruia – Kraicsovici Ioan – Mureșan Filip – Suhajda Ignăție.

Bănci: Banca Aurora – Banca „Victoria” (Filiala) – Banca agr. Arad-Cenadană (filială).

Birturi: Bejan Petru – Faur Gheorghe – Floruț Gruia – Kraiciovici Ioan – Mureșan Filip – Ruja Gheorghe.

Blănari: Brânda Teodor – Coloja Teodor – Draga Petru – Moș Ilie – Onoaga Ion – Ruja Gheorghe.

Brutari: Schwerthofer Gheorghe – Tóth Ioan.

Cărămidării: Csuma Carol – Frații Kunstler.

Ceasornicari: Burtic Gheorghe – Katz Chaim.

Cinematografe: Halmajan Teodor.

Cismari: Ancateu T. – Balcu Traian – Hodja Ion – Ilica L. – Milig Ferdinand – Pat Ion – Pop Ludovic – Stanco Pavel – Triff Ioan – Triff Zacharie – Zimmerman Francisc.

Cofetării: Gulyás Andrei – Spiac Petru.

Croitori: Gulyás A. – Guia Gheorghe – Gurban Nicolae – Kaufman Ițic.

Dogari: Doncea Vasile.

Farmacii: Lakatos Carol.

Ferestraie: Dr. Dan Sabin.

Frizeri: Epel Antoniu – Frantz Petru.

Lăcătuși: Boris Gligor – Poler Carol.

Măcelari: Bejan Petru – Brânda Teodor – Csuma Geza – Doncea Romulus – Ruja Gheorghe.

Medici: Dr Felter Ignaș.

Moașe: Brânda Veselina – Crisan Maria – Iecler Ștefan vād.

Mori: Comuna Buteni – Giura Mitru – Jurányi Adolf vād.

Perieri: Rașca Ioan.

Restaurante: Sebestyén M.

Rotari: Horak Carol – Vert Petru.

Șelari: Sebestyén Mihai.

Tăbăcari: Dârlea St. – Miclea Ion – Pap Ion – Pap Iosif – Parcuta Vasile – Sajgó

Antoniou.

Tâmplari: Halic Pavel – Halmajan Ioan – Lupaș Gheorghe – Rohrsetzer Ștefan – Ploder Ștefan.

Tapîteri: Kempf Antoniu.

Zidari: Corbaceri Teodor – Resch Francisc.

Anuarul României pt. comerț, industrie, meserii și agricultură, Ed. Rudolph Mosse S.A. (societate anonimă), București, 1930, p.78.

c.123 bis

Localități cu peste 2.000 de locuitori în anul 1930

10. Buteni, comună rurală, 3.625 locuitori.

Dicționarul Enciclopedic, Cartea românească, București, 1931.

c.124

Satul Buteni

Satul nostru se numește *Buteni*. Este așezat pe valea râulețului Chisindia, mai mult pe stânga și aproape de râul Crișul-Alb. Am fost la Criș, dar până să ajungem la râu, am trecut mai întâi canalul Morilor, care se desparte din râu mai spre răsărit de satul nostru.

Canalul Morilor curge pe la miazănoapte de satul nostru și se unește cu râulețul Chisindia, după ce a trecut de sat, mai la vale spre miazănoapte. Se numește canalul Morilor, pentru că apa lui repede, în curgerea sa pune în mișcare roțile a mai multor mori, care macină grăunțe.

Pământul satului Buteni este deluros spre miazăzi și apus; iar spre miazănoapte și răsărit, este o câmpie joasă, plecată spre râul Crișul-Alb.

Dealungul satului trece și șoseaua mare care formează strada principală. Se numește *Calea Ardealului*, pentru că duce departe spre răsărit prin satele Ardealului.

Această cale intră în sat dinspre miazănoapte, pela cimitir, trece prin mijlocul satului, prin piața mare spre miazăzi. Când trece peste râulețul Chisindia, cam din dreptul Sinagogii, se îndreaptă spre răsărit.

Pe strada aceasta principală se află multe clădiri publice:

- 1) Oficiul protopopesc și biserița veche ortodoxă.
- 2) Judecătoria de ocol unde se judecă neînțelegerile dintre oameni.
- 3) Piața mare. Aci se află biserica ortodoxă cea nouă. Este cea mai mare și mai frumoasă biserică dintre toate câte se află prin satele de prin prejurul nostru.

4) Alături de biserică este școala mare și primăria.

5) De partea cealaltă a stradei, se află biserica romano-catolică și biserica baptistă.

Se mai află încă multe case particulare mari, prăvălii, bănci unde se împrumută oamenii și adună economii.

Sinagoga este casa de rugăciune a Evreilor. Se află la capătul de miazăzi al satului.

A doua școală e lângă biserica ortodoxă veche. Pe șoseaua Sebișului e *grădina de copii*. În fața grădinii de copii, se află oficiul poștal unde se adună și distribue scrisorile.

Spre răsărit și spre apus, din strada principală, se despart mai multe strade, care se

întrețate cu altele îndreptate dealungul satului.

Cum s'a desemnat schița împrejurimilor școalei, tot astfel se desemnează și schița sau planul satului.

Se desemnează mai întâi râulețul Chisindia și iazul ce se desparte pe stânga lui. Se desemnează apoi strada principală și stradele celelalte. Se însemnează după aceea clădirile publice și piețele la locul cuvenit, ținând seamă de punctele cardinale.

Satul Buteni este mare. Locuitorii săi sunt, de naționalitate, Români. Ei sunt urmașii Romanilor, care au stăpânit ținuturile noastre de pe vremea împăratului Traian.

Se mai află în sat puțini Nemți, Unguri și Evrei. Toți trăesc în bună înțelegere. Sunt oameni harnici și cinștiți. Muncesc pământul, cultivă pomi, cresc vite, se ocupă cu negoțul și cu diferite meșteșuguri.

În satul nostru se țin de 4 ori pe an târguri mari de țară, iar târgul de săptămână se ține în fiecare zi de Vineri. Toate aceste târguri sunt vestite. Se adună lume multă și din alte sate depărtate. Fiecare vinde ce are de prisos și cumpără ce-i trebuie.

Târgurile se țin în marginea de miazănoapte a satului, pe câmpia din jurul cimitirelor.

Pe marginea de răsărit a comunei noastre, trece un drum de fier industrial. Pe aci se cară cu trenul lemnele din pădurile bieților Românași, de pe dealurile Chisindiei și a Păiușanilor.

Pe drumul Sebișului se află abatorul unde se taie vitele și, pe canalul morilor este o moară mare unde se macină grâu și porumb. La marginea de miazăzi a satului, se află două fabrici de țiglă și cărămidă.

În 1919, pe pământul satului nostru, s'a dat o luptă mare între armata română și armata ungurească bolșevică. În această luptă, a căzut ucis colonelul Paulian, la podul de piatră de pe șoseaua ce duce la satul Bârsa, pe când armata română urmărea în goană armata ungurească.

În amintirea acestui erou român, s'a dat numele „Paulian” satului vecin de pe dreapta Crișului Alb.

Cornel Vodă, Tau Ion, Savu Dorca, Geografia județului Arad pentru clasa a II-a primară, Ed. Scrisul Românesc S.A. Craiova, 1931, p.p.36-38 (lecția: Satul Buteni).

c.125

Buteni (plasa Sebiș) în anul 1936

Târgurile se țin în ziua de Luni, după sărbătoarea Întâmpinarea Domnului; Luni după sărbătoarea Rusaliilor; Luni după sărbătoarea Tăierea capului Sf. Ioan; prima Luni înainte de sărbătoarea Crăciunului. Piața săptămânală se ține în fiecare zi de Vineri.

Primăria Comunală Telef.1
Notar Sirca Alexandru
Subnotar Igrășan Dimitrie
Primar Ghiura Constantin
Subprimar Coloja Petru
Casier comunal Popa Teodor
Funcționar Popa Teodor
Postul de jand. Telefon 3
Șeful postului Adam Gheorghe

Şeful of. P.T.T. Frăteanu Petru

Şeful judecător Dr. Pánigay Ád.

Ajutor Gheorghiu Gheorghe

Grefier Frențiu P. Gligor

-,- Pregea Ioan

Funcționar Brânda Zaharie

-,- Faur Ioan

-,- Mercea Ioan

-,- Frențiu Iuliana

Dir. cărții fund. Jurconi Lazar

Funcționar Mateaş Ioan

Percepția Telefon 9

Perceptor Fânața Petru

Controlor Iuliu Varga

Impiegat Olari Teodor

Păz. reg. Preda Maxim

Agent Stepan Dumitru

-,- Trifu Petru

Impiegat def. Farcași Petru

Impiegat stag. Leahu Mihai

-,- -,- Váradi Petru

-,- -,- Giura Dumitru

-,- -,- Lakatos Sigismund

Notar public Dr. Bârsan Ionel

Adv. Dr. Grozda Aurel Telef.4

-,- Dr. Dan Sabin

-,- Dr. Popper Alexandru

-,- Dr. Muntean Aurel

-,- Berdan Gheorghe Telef. 5

-,- Dr. Horga Alexandru

-,- Dr. Speter Avram

Pr. ort. Lungu R. Ștefan protopop

-,- -,- Bodea Iuliu

-,- -,- Cosma Ioan

-,- rom. cat. Kurcsics Gavriel

Dir. șc. Vasile Crucin

Învățător Ioan Balaban

-,- Gheorghe Beinșan

Învățătoare Elena Pregea

-,- Letiția Fânața

-,- Elisabeta Berdan

-,- Eva Ruiu

Cond. grăd. de copii Elena Balaban

Dr. Feier Gheorghe, medic

Farmacist Tellman Andrei

Moaşă Crișan Catița

Banca „Victoria” filială dir. Giurgiu Ioan
Banca „Aurora” președ. Luguzan Teodor

Clubul Sportiv „Crișul” Președ. Iovi Floruț
Casier Farcaș Petru
Dir. sportiv Fratean Petru

Comerț mixt Fica Codreanu

-, - Iovi Floruțiu
-, - Mihai Floruțiu
-, - Faur Gheorghe
-, - Iuliu Klein
-, - Strenk Timotei
-, - Piacsek Stefan

Com. mixt și cărc. Braiț Simion

-, - Krajsovitz Ioan

Cârciumă Bejan Petru

-, - Filip Mureșan

-, - Floruți Gruia

Fabr. de sifon Strulovics Marton

Fabr. de țiglă Cosma și Bartha

-, - Kunstler Desideriu

Moara Frații Iurányi Telef. 10

-, - Ghiura Mitru

-, - Comunală

Tâmplar Halic Pavel

-, - Ruja Simion

-, - Roszetter Stefan

-, - Lupaș Gheorghe

-, - Moș Ioan

-, - Buna Constantin

-, - Lungu Ioan

Dogar Doncia Vasile

Croitor Gurban Nicolae

-, - Livius Farcaș

-, - Lustrea Ioan

-, - Borlea Teodor

Blănar Alexandru G. Ruja

-, - Moș Vasile

Brutar Tot Ioan

-, - Molnár Gheorghe

-, - Schfertöfer Gheorghe

Pantofar Popa Gheorghe

-, - Popa Mihai

-, - Suba Teodor

-, - Pat Ioan

-, - Birău Gheorghe

-, - Ginga Ioan

-, - Melik Nándor

-, - Czimmerman Francisc

„- „- Antoniu
 „- Papp Ladislau
 „- Andraş Todor
 „- Perva Gheoghe
 Tăbăcar Miclea Ioan
 „- Sajgo Antoniu
 „- Papp Iosif
 „- Papp Ladislau
 „- Pocuţa Vasile
 „- Dăriea Ştefan
 „- Motrea Ioan
 Cojocar Ruja Gheorghe
 „- Draga Petru
 „- Moţ Ilie
 „- Onoga Ioan
 „- Maximan Gheorghe
 „- Coloja Teodor
 „- Sbârcea Traian
 „- Dan Teodor
 „- Niculiţă Aurel
 „- Olariu Ştefan
 „- Brânda Teodor
 Măcelar Doncia Romulus
 „- Csuma Géza
 Lăcătuş mecanic Dărău Ioan
 „- „- Borisz Gergely
 „- „- Poller Carol
 „- „- Vramiţa Ilie
 „- „- Perva Ioan
 Ferar Frenti Gligor
 „- Budás Gusztáv
 „- Stepan Ioan
 „- Hanga Florea
 Tinichigiu Izsák Desideriu
 „- Pantea Teodor
 „- Filip Teodor
 „- Radu Gavril
 „- Poszkuta Petru
 Bărbier Francz Petru
 „- Eppel Antoniu
 „- Scfertöfer Francisc
 Antrepr. Corbăceri Teodor
 Zidar Resch Francisc
 „- Branth Andrei
 „- Eppel Ioan
 „- Eppel Gheorghe

Comuna Buteni din jud. Arad va avea în curând o uzină electrică

Buteni. [...]. Unul din dezideratele locale, a căror înlăptuire a întârziat [...] este și înființarea unei uzine electrice în comuna Buteni, care să deservească și comunele mai importante din împrejurimi. [...].

Locuitorii comunei Buteni au făcut primul pas rezervând din bugetele comunale suma de 1.100.000 lei, bani depuși la administrația financiară din Arad, exclusiv pentru uzina electrică. Deasemeni, o listă de subscripție lansată în acest scop, la care au contribuit toți frunțașii comunei, cuprinde suma de peste 500.000 lei, la care s-ar mai adăuga și contribuția urbarială de vreo 300.000 lei. Deci, contribuțiile totale însumează aproape suma de două milioane lei, un fond suficient pentru acoperirea a trei sferturi din cheltuielile pe care le-ar necesita construirea uzinei electrice.

N-ar rămâne decât imboldul autorității centrale și o cât de neînsemnată contribuție materială din partea acesteia, ca lucrările de construcție să înceapă într-un timp cât mai apropiat și comuna Buteni să se vadă cu o uzină electrică, înlesnindu-i-se calea spre înflorire și progres.

Mijloacele sunt suficiente și nu e nevoie decât de o încurajare, care, avem credința, că nu va întârzia să vină.

Dacia, 22 iulie 1939, nr.2, p.5.

c.127

Körösbökény (Buteni), comună în județul Arad, aparținătoare României. În 1930 avea 2.821 locuitori.

Uj Idök lexikona, 15-16, Budapest, 1939, p.3.997.

c.128

Piața săptămânală și târgurile din Buteni în anul 1941

Piața săptămânală de alimente, mărfuri, cereale și animale în fiecare Miercuri, târguri: a) Miercuri în săptămâna în care cade Întâmpinarea Domnului (Februarie), b) ultima Miercuri din luna Mai, c) întâia Miercuri din luna August, d) întâia Miercuri din luna Octomvrie, e) Miercuri înaintea Crăciunului (5 târguri mari).

Calendar/1941, p.161.

Societatea de lectură „Sfântul Gheorghe” a studenților și elevilor din Buteni

A fost înființată în vara anului 1941 sub patronajul protopopului Ștefan Lungu, ales președinte de onoare al Societății. Președinții care au condus Societatea au fost: Floruț Teodor (1941-42), Zeno Sirca (1942-44), Teodor Ruja (1944-46) și Gheorghe Parscuta (1946), când Societatea se autodesființează. În cadrul Societății au funcționat cu succes următoarele formații culturale și sportive: o echipă de teatru, un cor condus de dirijorul Teodor Mercea, o formație de dansuri, o echipă de volei și una de fotbal numită „Studentul”. Erau organizate spectacole (Buteni, Sebiș, Moneasa, Bocsig, Hălmagiu), unele urmate de baluri. Din banii încasați a fost ridicată o troiță în memoria colonelului Constantin Paulian (general post-mortem), ucis mișelește în primăvara anului 1919 la al doilea pod pe drumul Buteni-Bârșa în locul numit „Valea Mică”, de grupul comunistului Vass (ungur din Sebiș), adept al ideologiei bolșevice a lui Bela Kun. La sfințirea troiței – 28 VII 1942 –, sculptată de elevul Mircea Terebențiu și amplasată pe locul unde a fost omorât colonelul, a participat tot satul în frunte cu fanfara și corul bisericii ortodoxe, slujba fiind oficiată de protopopul, Ștefan Lungu, împreună cu preoții Iuliu Bodea și Ioan Cosma. Pe troiță a fost imprimat următorul text: ACEASTĂ TROIȚĂ S-A RIDICAT ÎN ZIUA DE 28 VII 1942 DE CĂTRE SOCIETATEA ORTODOXĂ SF. GHEORGHE A TINERETULUI INTELCTUAL DIN COMUNA BUTENI.

În anul 1947, la sesizarea organizației județene P.C.R., comunistul Dărău Ioan Mangli (din Buteni) a tăiat troița și a aruncat-o sub podul de la Valea Mică. Ulterior, preotul, Petru Bejan, a recuperat-o și a reînălțat-o în cimitirul ortodox, la căpătâiul celor trei ostași români căzuți în seara zilei de Joia Mare a Paștelui din 1919, când a fost eliberată localitatea Cacărău (azi: Joia Mare).

Membrii fondatori:

1. Floruț Teodor, student Academia Teologică Arad
2. Crișan Teodor, student Politehnică Timișoara
3. Sirca Zeno, student Universitatea Cluj
4. Dan Ioan, student Facultatea de Drept Cluj
5. Ardelean Teodor, elev Liceul Industrial Aurel Vlaicu Arad
6. Giura Petru,   -,-   -,-
7. Giura Ilie,   -,-   -,-
8. Halic Pavel,   -,-   -,-
9. Luștea Dumitru, -,-   -,-
10. Lucaci Petru,   -,-   -,-
11. Popa Teodor,   -,-   -,-
12. Rad Ioan,   -,-   -,-
13. Zimbran Ilie,   -,-   -,-
14. Cornea Corneliu, elev Liceul Avram Iancu Brad
15. Faur Ioan,   -,-   -,-
16. Guia Gheorghe, -,-   -,-
17. Guia Teofil,   -,-   -,-
18. Lakatos Ioan,   -,-   -,-
19. Lakatos Ștefan, -,-   -,-
20. Popovici Mircea, -,-   -,-
21. Dobrescu Agripina, elevă Liceul Central București
22. Cornea Emil, elev Liceul Constantin Diaconovici Loga Timișoara
23. Bârsan Alexandrina, elevă Liceul Elena Ghiba Birta Arad

24. Berdan Gabriela,	-,,-	-,,-
25. Brânda Catița,	-,,-	-,,-
26. Brânda Zina,	-,,-	-,,-
27. Chișana Florica,	-,,-	-,,-
28. Coloja Maria,	-,,-	-,,-
29. Dronca Maria,	-,,-	-,,-
30. Farcaș Florica,	-,,-	-,,-
31. Farcaș Ecaterina,	-,,-	-,,-
32. Halic Olga,	-,,-	-,,-
33. Mercea Maria,	-,,-	-,,-
34. Șpiac Ana,	-,,-	-,,-
35. Lucaci Ana, elevă Liceul Industrial Arad		
36. Morar Petre, elev Liceul Industrial de aviație București		
37. Guia Cornelia, elevă Liceul Industrial Brad		
38. Guia Otilia,	-,,-	-,,-
39. Guia Tina,	-,,-	-,,-
40. Guia Teodor, elev Liceul Industrial Oradea		
41. Mercea Teodor,	-,,-	-,,-
42. Stepan Ioan, elev Liceul Industrial Polizu București		
43. Florea Ilie, elev Liceul Moise Nicoară Arad		
44. Fica Ioan,	-,,-	-,,-
45. Moțiu Petru,	-,,-	-,,-
46. Ruja Teodor,	-,,-	-,,-
47. Jurany Eduard, elev Liceul Maghiar Arad		
48. Parscuta Gheorghe, elev Liceul Samuil Vulcan Beiuș		
49. Popovici Lucia, elevă Liceul Teoretic Beiuș		
50. Coloja Iosana, elevă Liceul Teoretic Oradea		
51. Popescu Ioan, elev Liceul Teoretic Târgu Jiu		
52. Doncea Vasile, elev Gimnaziul Industrial Baia de Criș		
53. Burza Lena, elevă Școala Normală Beiuș		
54. Dronca Elena,	-,,-	-,,-
55. Dronca Maria,	-,,-	-,,-
56. Gurban Zeni,	-,,-	-,,-
57. Hălmășean Florica,	-,,-	-,,-
58. Parscuta Ecaterina,	-,,-	-,,-
59. Parscuta Maria,	-,,-	-,,-
60. Crucin Zoe,	-,,-	-,,-
61. Iurányi Eleonora, elevă Școala Notre Dame Arad		

Înscriși după anul 1944:

62. Faur Ioan Lanu, elev Liceul Comercial de băieți Arad		
63. Ghergari Ioan,	-,,-	-,,-
64. Onaga Gheorghe,	-,,-	-,,-
65. Poca Petru,	-,,-	-,,-
66. Faur Doina, elevă Liceul Elena Ghiba Birta Arad		
67. Horga Florica, elevă Școala Normală Beiuș		
68. Comarnescu Maria, refugiată din Bălți, Basarabia		
69. Comarnescu George,	-,,-	-,,-
70. Comarnescu Natașa,	-,,-	-,,-

71. Comarnescu Petru,	„-	„-
72. Comarnescu Varia,	„-	„-
73. Bocăneț Gheorghe, refugiat din Bucovina		
74. Cobzarenco Ludmila, refugiată cu Școala Normală Mihai Viteazul din Chișinău		
75. Druzenco Mihai,	„-	„-
76. Șchiopu Ioan,	„-	„-
77. Ursu Ioan,	„-	„-

(Pentru eventualele omisiuni, autorul T.R. își cere cuvenitele scuze).

Teodor Ruja, mss. în posesia autorului.

c.130

Piața săptămânală și târgurile din Buteni în anul 1949

Piața săptămânală de alimente, mărfuri, cereale și animale în fiecare Miercuri, târguri: a) Miercuri în săptămâna în care cade Întâmpinarea Domnului (Februarie), b) ultima Miercuri din luna Mai, c) întâia Miercuri din luna August, d) întâia Miercuri din luna Octombrie, e) Miercuri înaintea Crăciunului.

Calendar/1949, p.156.

c.131

PALMARES

- 1949 • Arad • Locul I
- Primul concurs județean
- 1951 • București • Mențiune
- Primul concurs republican al formațiilor de amatori
- 1957 • Oradea • Locul I
- Festivalul pentru formațiile artistice de amatori – regiunea Crișana
- 1961 • București • în finala celui de-al VI-lea Concurs artistic republican
- 1967 • București • Mențiune
- Cel de-al VIII-lea Concurs artistic republican
- 1969 • București • Locul II
- Cel de-al IX-lea Concurs artistic republican
- 1970 • Suceava • Locul I și titlul de laureat al Festivalului „Ciprian Porumbescu”
- 1970 • Premiul special al Uniunii Compozitorilor și titlul de „laureat” și steagul de „Colectiv fruntaș” în mișcarea artistică de masă
- 1974 • Marele premiu al Festivalului „Cîntarea Patriei” organizat de Televiziunea Română
- 1975 • Premiul Craiul Munților și Sarmis, Deva
- Premiul Ion Vidu al Festivalului Coral din Lugoj
- Premiul Festivalului Coral „Cetatea de foc”, Reșița
- La edițiile Festivalului național „Cîntarea României” 1977, 1979, 1981 a obținut

unul din primele trei locuri pe țară.

Corul a participat la turnee în R.P.Ungară și R.S.F.Iugoslavia, înregistrând pentru televiziunea și radioul din țările respective și a fost programat în cadrul unor programe românești.

Comitetul de Cultură și Educație Socialistă al județului Arad,
Centenarul corului din Buteni, 1981, p.17.

Abrevieri

A.C.V.	Arhiva Camerală Viena
A.E.O.R.A.	Arhivele Episcopiei Ortodoxe Române Arad
A.J.G.	Arhiva Judecătoriei Gurahonț
Almanah	Almanahul cu adrese din orașul și județul Arad, Arad, 1935 și urm.
A.M.N.	Acta Musei Napocensis, Cluj
A.N.G.	Arhiva Notariatului Gurahonț
A.N.M.	Arhivele Naționale Maghiare, Budapesta
A.P.B.	Arhiva Primăriei Buteni
Aradul permanență...	Aradul permanență în istoria patriei, Arad, 1978
A.S.A.	Arhivele Statului Arad
A.Ș.G.B.	Arhiva Școlii Generale Buteni
C.	Colecție
C.A.	Colecția autorului
Calendar	Calendariu pe anulu dela Christosu 1882, Aradu, 1881 și urm.
C.B.O.B.	Colecția Bisericii Ortodoxe Buteni
C.M.B.	Colecția Muzeului Buteni
C.M.J.A.	Colecția Muzeului Județean Arad
C.M.N.M.	Colecția Muzeului Național Maghiar, Budapesta
C.M.Ț.Z.S.	Colecția Muzeului Țării Zarandului Sebiș
Constantin Preda și colaboratori, Enciclopedia	Constantin Preda și colaboratori, Enciclopedia arheologiei și istoriei vechi a României, Ed. Enciclopedică, București, vol.I, 1994, vol.II, 1996, vol.III, 2000
C.U.	Conscripții urbariale
Ed.I.Găvănescu, Mărturii	Ed. I. Găvănescu, Mărturii românești din eparhia Aradului în veacul al XVIII-lea, Arad, 1940
F.D.	Foaia diecezană, Caransebeș

- Gheorghe Ciuhandu, Români
Români
- I.D.Suciu, Radu Constantinescu, Documente
- I.
- Márki Sándor, Aradmegye
- M.F.A.
- M.O.L.B.
- O.C.O.T. Arad
- Oklevéltar...
- P.J.A.
- R.A.M.I.
- R.A.R.A.
- Şematism (gr. c.)
- Şematism (r. c.)
- V. Popeangă, Şcoala românească... 1821-1867
- V. Popeangă, Şcoala românească... 1867-1918
- V. Popeangă, Un secol de activitate şcolară... 1721-1821
- Vasile Popeangă,
- Gheorghe Ciuhandu, Români din Câmpia Aradului de acum două veacuri, Diecezana, Arad, 1940
- I. D. Suciu, Radu Constantinescu, Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului, vol.I, Timișoara, 1980
- Internet
- Márki Sándor, Aradvármegye és Arad szabad királyi város, vol. I, Arad, 1892, vol. II, Arad, 1895
- Muzeul Feudal Arad
- Magyar Országos Levéltár, Budapest
- Oficiul pentru Cadastru și Ocrotirea Teritoriului Județean Arad
- Tomaj nemzetsegbeli Losonczy Bánffy család oklevéltára, vol. I (1214-1457), Budapest, 1908, vol.II (1458-1526), Budapest, 1928
- Prefectura Județului Arad
- Repertoriul Arheologic al Mureșului Inferior, județul Arad, Ed. Orizonturi Universitare, Timișoara, 1999
- Repertoriul Arheologic al României, județul Arad, mss. dactilo., Muzeul Județean Arad
- Şematism greco-catolic
- Şematism romano-catolic
- V. Popeangă, Şcoala românească din părțile Aradului la mijlocul secolului al XIX-lea 1821-1867, Arad, 1979
- V. Popeangă, Şcoala românească din părțile Aradului în perioada 1867-1918, Arad, 1976
- V. Popeangă, Un secol de activitate şcolară românească în părțile Aradului (1721-1821), Arad, 1974
- Vasile Popeangă, Mărturii privind lupta

Mărturii... 1784-1918

românilor din părțile Aradului pentru
păstrarea ființei naționale prin educație și
cultură (1784-1918), Arad, 1986

From Bucin to Buteni **– Brief presentation –**

Buteni, a village situated in Arad County, on the Middle Valley of the Crișul Alb was always a debated subject for historians. Beginning with Perecsényi Nagy László (the first period of the XIXth Century) going on with Mârki Sándor (at the end of the same Century) and ending with Gheorghe Cihandu and Pavel Vesa (historians living in the XXth Century) the importance of the village was underlined in the context of some synthesis regarding Arad County. Its history was important for some local intellectual as well as who wrote about it in their graduation papers. Its too concrete character and the distance in time of the initial writings along with the discreet form (manuscripts) of the most recent ones kept them away from the normal/ordinary reader.

These are the causes which determined us to write this book. It is a book destined for everybody, containing all kinds of information: ordinary and extraordinary which we acquired throughout our research. Named it "From Bucin to Buteni" refused ab initio to present it as an ordinary monographic book, giving it the change of combining some complementary and repairing monographic essays.

It was a beautiful trip full of unknown events of unknown people, willing to talk about their lives, of faraway, forgotten places, of love mixed with hate, of life build on death.

Of all these we find out in the first twenty chapters combined with an iconic material which fits perfectly into the frame.

The last part, called "Annex" offers some proving elements structured on their content and implicit form, in two distinct registers: I – Documents and II – Dispositions. From time to time the reader would be asked to consult them in order to formulate his / her own opinions and reasoning regarding our theoretical finalities.

These finalities are connected to the things discussed in the preceding chapters: the ancient habitation of Văii de Mijloc of the Crișul Alb, the archaic name Bucin (spelled Buchyn in the medieval chancery) of the village, its first certification in 1334 and of course its later evolution (political, social, economical, religious, educational etc.) till the name Buteni (1920 and the next twenty years) so I would respect my first reason for writing this book: From Bucin to Buteni.

To actual and unexperimented the second half of the XXth Century was left out purposely. Its analysts are going to appear only when this period is itself history.

The translation of the texts from Latin (all sorts of papers related to donations, conscriptions, petitions, the right of organizing a yearly fair) and from Hungarian (clear descriptions and dispositions – whose titles are reproduced in their original state) wanted to get closer to the readers less accustomed to the medieval linguistic subtleties.

Without the help of those who store the materials (archives from the country and from abroad, museums, libraries and many private collections) our intentions would have failed in writing something less valuable. This is the reason why we would like to thank them all for their help.

Printed for the anniversary of 670 years of documentary attestation of the village, the book had the support of Buteni Village Hall represented by the mayor Mr. Radu Lucian BLAGA together with his local councilors whom we also would like to thank warmly.

De Bucin à Buteni

– Résumé –

La localité de Buteni, située dans le département d'Arad sur la Vallée du Criș Blanc a toujours représenté un sujet attrayant pour les historiens. Commenant par Perecsényi Nagy László dans la première partie du XIXe siècle, continuant avec Márki Sándor (à la fin du même siècle) et terminant avec Gheorghe Ciuhandu et Pavel Vesa (historiens du XXe siècle) l'importance de la localité a été soulignée dans le contexte de quelques synthèses sur la région d'Arad.

L'histoire de la commune a constitué également le sujet des thèses de licence de quelques intellectuels locaux, thèses soutenues à la fin de leurs études universitaires. Mais vu le caractère succinct et éloigné dans le temps de la majorité des approches initiales, ainsi que la forme discrète (manuscrits) de celles plus récentes, nous les avons délibérément mises à l'écart, tout en ménageant le lecteur habituel.

Nous avons donc décidé d'écrire ce livre-ci, ouvert à toutes les informations éditées et inédites auxquelles nous avons pu parvenir tout le long de nos pérégrinations. En l'intitulant "De Bucin à Buteni" nous lui avons refusé dès le début le caractère de monographie proprement dite, lui accordant juste la chance d'une fusion d'essais complémentaires et réparateurs.

Ce fut un beau voyage, plein d'événements et d'histoires inconnues, de gens de loin, voulant nous parler de leur vie, des lieux et des habitats oubliés on disparus, d'amour mêlé à la haine "de vie bâtie sur la mort".

Les vingt premiers chapitres nous parlent largement de tout cela, en y ajoutant des documents iconographiques adéquats.

La partie finale, intitulée Annexes, offre quelques éléments justificatifs structurés d'après leur contenu et leur forme implicite dans deux registres bien distincts: I – Documents et II – Notes et commentaires. De temps à autre le lecteur sera prié de bien vouloir les consulter pour lui offrir de cette manière l'occasion de se faire ses propres opinions et arguments sur nos finalités théoriques qui ont mis en relief (dans les chapitres précédents) le peuplement bien lointain de la Vallée du Criș Blanc (au milieu de son parcours), la forme archaïque Bucin (orthographié Buchyn dans les vieilles chancelleries) du nom de la localité, sa première attestation documentaire en 1334 et, bien entendu, toute son évolution ultérieure (politique, sociale, économique, religieuse, scolaire etc.) jusqu'à Buteni (1920, les deux décennies y comprises), pour respecter l'ambition de base du livre: "De Bucin à Buteni". Trop jeune et pas encore sédimentée la 2e moitié du XXe

siècle a été éludée à bon escient, ses analystes allant apparaître lorsqu'elle – même sera devenue histoire.

La traduction des textes du latin (actes de donation, conscriptions, pétitions, le droit d'organiseur des foires annuelles), et du hongrois (brèves descriptions et commentaires – dont les titres ont été reproduits tels quels) a eu comme but le même rapprochement du lecteur moins habitué aux anciennes subtilités linguistiques.

Sans l'aide des dépositaires des documents utilisés (archives du pays et de l'étranger, musées, bibliothèques et bien des collections privées) notre démarche aurait échoué dans la réitération des considérations sous ouverture ni vigueur. C'est la raison pour laquelle nous les remercions chaleureusement et sincèrement encore une fois.

Imprimé à l'occasion de ses 670 ans d'attestation documentaire de la localité, le livre a eu aussi toute l'attention de la Mairie de Buteni dans la personne du maire - M. Radu Lucian BLAGA et de ses conseillers locaux, auxquels nous adressons notre profonde et sincère gratitude.

Cuprins

Introducere.....	5
Primul document scris.....	7
O donație care nu spune prea mult.....	28
Lucrurile încep să se limpezească.....	31
Șiria trece pe aproape.....	33
Puțini au fost, mulți au rămas.....	37
Rolul femeilor în istorie.....	41
Bucin.....	45
Vine turcul, pleacă turcul.....	50
Fără „ci” în ritm de vals.....	64
Primele conscripții nominale și următoarele.....	71
Începutul unei răscoale și sfârșitul unei revoluții.....	94
Maieriștea: „Centrul Lumii”.....	104
De la tradiția orală la informația scrisă.....	147
Târgul.....	174
Ordonarea satelor.....	178
Seninul morilor de altădată.....	185
Plasa, cercul electoral, judecătoria, corul și băncile.....	190
Buteni.....	203
Pledoarie economică și culturală ante și interbelică.....	209
Tronul uzurpat.....	243
ANEXE.....	245
I. DOCUMENTE.....	246
II. CONSEMNĂRI.....	391

Abrevieri.....	448
From Bucin to Buteni – Brief presentation –	451
De Bucin à Buteni – Résumé –	453

Summary

Introduction.....	5
First written document.....	7
A donation which doesn't say much.....	28
Things begin to clarify.....	31
Şiria passes through the neighbourhood.....	33
A few were there, many have remained.....	37
The role of women in history.....	41
Bucin.....	45
The Turks come, the Turks go.....	50
Without "ci" in a waltz rhythm.....	64
The first nominal conscriptions and the following.....	71
The beginning of an uprising and the end of revolution.....	94
Maieriştea: "The Center of the World".....	104
From the oral tradition to the written information.....	147
The fair.....	174
Organizing the villages.....	178
The clear sky of the old mills.....	185
The department, the electoral college, the law court, the choir and the banks.....	190
Buteni.....	203
The economical and cultural pleading, before and between the wars.....	209
The usurped throne.....	243
ANNEXES.....	245

I. DOCUMENTS.....	246
II. DISPOSITIONS.....	391
Abbreviations.....	448
From Bucin to Buteni – Brief presentation –	451
De Bucin à Buteni – Résumé –	453

Sommaire

Introduction.....	5
Le premier document écrit.....	7
Une donation qui ne dit pas trop.....	28
Les choses commencent à s'éclaircir.....	31
Şiria n'est pas trop loin.....	33
Ils ont été peu nombreux, beaucoup sont restés.....	37
Le rôle des femmes dans l'histoire.....	41
Bucin.....	45
Le Turc vient, le Turc s'en va.....	50
Sans "ci" en rythme de valse.....	64
Les premières conscriptions nominales et les suivantes.....	71
Le début d'une révolte et la fin d'une révolution.....	94
Maieriştea: "Le Centre du Monde".....	104
Depuis la tradition orale à l'information écrite.....	147
La Foire.....	174
Le rangement des villages.....	178
La sérénité des moulins d'autrefois.....	185
L'arrondissement, le cercle électoral, le tribunal, la chorale et les banques.....	190
Buteni.....	203
Plaidoyer économique et culturel avant et entre les deux guerres.....	209
Le trône usurpé.....	243
ANNEXES.....	245

I. DOCUMENTS.....	246
II. NOTES ET COMMENTAIRES.....	391
Abreviations.....	448
From Bucin to Buteni – Brief presentantion –	451
De Bucin à Buteni – Résumé –	453